

Kentin Formları

Cilt 16 • Sayı 45 • Yıl 2024

ADAMOR
TOPLUM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KENT
ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ

INSTITUTE
OF URBAN
STUDIES

Leyla Alkan (Gazi Üniversitesi), Alim Arlı (Marmara Üniversitesi), Ahmet Kemal Bayram (Marmara Üniversitesi), Zeynep Yılmaz Bayram (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Hasan Bozgeyikli (Selçuk Üniversitesi), Funda şenol, Tayfun Çınar (Ankara Üniversitesi), Didem Danış (Galatasaray Üniversitesi), Neslihan Demirtaş-Milz (İzmir Ekonomi Üniversitesi), şebnem Gökçen (Dokuz Eylül Üniversitesi), H.İbrahim Düzenli (Samsun Üniversitesi), Michael Goldman (Minnesota Üniversitesi), Kemal Görmez (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Fuat Güllüpınar (Anadolu Üniversitesi), Berin Gür (TED Üniversitesi), Murat Güvenç (Kadir Has Üniversitesi), şükrü Karatepe (TCCB), Filiz Kartal (Ankara Üniversitesi), Ayşe Çolpan Yıldız (AYBÜ), Serap Kayasü (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Ruşen Keleş (Ankara Üniversitesi), Emine Köseoğlu (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi), Tuna Kuyucu (Boğaziçi Üniversitesi), Faranak Miraftap (Illinois Üniversitesi), Göktuğ Morçöl (Pennsylvania State University), Hakan Olgun (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), şebnem Önal Hoşkara (Doğu Akdeniz Üniversitesi), Tuncay Önder (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi), Metin Sözen (Çekül Vakfı), Yusuf şahin (Aksaray Üniversitesi), Metin şenbil (Gazi Üniversitesi), Tarık şengöl (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Yıldırım şentürk (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Uğur Tanyeli (İstinye Üniversitesi), İlhan Tekeli (Ortadoğu Teknik Üniversitesi), Korkut Tuna (İstanbul Ticaret Üniversitesi), Mehmet Tunçer (Çankaya Üniversitesi), Aysu Uğurlar (Yüzüncü Yıl Üniversitesi), Sutay Yavuz (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), Sevgi Zengin (Niğe Üniversitesi)

*Soyadına göre alfabetik sırada In alphabetical order

Yayın Türü Publication Type: Üç Aylık, Yaygın Süreli Yayın * **Yayın Dili** Publication Language: Türkçe-İngilizce

Kapak Tasarım: Büşra Özkan

Kapak Görseli: Büyük piramidin ikinci galerisinden üçüncü galerisine geçiş.

Kaynak: www.freepik.com

Baskı/Yayın Tarihi: Eylül/September 2024.

İçindekiler/Contents

1199 *Takdim / Editorial*

Araştırma Makaleleri / Research Articles

**1200-1235 Kent Merkezinin Gelişimini Konaklama Endüstrisi Üzerinden İzlemek:
Ankara Otelleri**

Following The Development of City Centre Through the Hospitality Industry: The Ankara Hotels
Ezgi Orhan

1236-1274 "Parametrik Mimar"ların Virtüelliği Üzerine

On the Virtuality of "Parametric Architects"
Serdar Aydın

1275-1307 Konut Üretimi ve Pazarlama Sorununa İlişkin Bir Değerlendirme

An Evaluation on Housing Production and Marketing Problems
Murat Selim Selvi, Aykut Pajo

**1308-1342 Kamusal İnsanı Yeniden İnşa Etmek: Bir Araç Olarak Açık Kamusal Alan Etkinlik
Rehberleri ve İstanbul/ Kurtuluş Semtine Yönelik Öneriler**

*Reconstructing the Public Human: Open Public Space Event Guides as a Tool and Suggestions
for İstanbul/ Kurtuluş Neighbourhood*
Asude Bolat

1343-1365 Stress and Built Environments: Assessing Architectural and Urban Impacts

Stres ve Yapılı Çevre: Mimari ve Kentsel Etkilerin Değerlendirilmesi
Navid Khaleghimoghaddam

**1366-1402 COVID-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Yeşil Alan Kullanım Alışkanlıklarının
Değerlendirilmesi**

Evaluation Of Green Space Usage Experiences Before and After The COVID-19 Pandemic
Çağatay Albayrak, Semih Halil Emür

1403-1434 Academic Traces of Urban Furniture: A Bibliometric Perspective

Kent Mobilyalarının Akademik İzleri: Bibliyometrik Bir Bakış
Esra Bayazıt

1435-1465 Topkapı Saray Bahçelerinin Kurakçıl Peyzaj Açısından İrdelenmesi

Investigation of Topkapı Palace Gardens in Terms of Xeriscape
Hande Sanem Çınar, Betül Ruvéyda Ay Ak

- 1466-1492 Deprem Sonrası Malatya'nın Merkezi İş Alanı (MİA) Cadde ve Sokak Sistemlerinin Yeniden Tasarlanmasına Ampirik Yaklaşım**
An Empirical Approach to the Redesign of Malatya's Central Business District (CBD) Street and Street Systems After the Earthquake
Emrah Şikoğlu
- 1493-1513 Museums! How Accessible for Individuals with Disabilities?**
Müzeler! Engelli Bireyler İçin Ne Kadar Erişilebilir?
Murat Balcı
- 1514-1534 Designing Political Brand Identity Through Architecture: A Case of Malatya City Hall**
Mimarlık Aracılığıyla Politik Marka Kimliği Tasarımı: Malatya Belediye Binası Örneği
Asli Cekmiş
- 1535-1551 Futuristic Urban Images in Dystopian Science Fiction Movies "Space Sweepers" And "Elysium"**
Distopik Bilim Kurgu Sinemasında Geleceğin Kent İmajlarının "Space Sweepers" ve "Elysium" Filmi Üzerinden Okunması
Filiz Doğan
- 1552-1575 Ağ Toplumu Bireyinin Toplum ve Kent İlişkisi: Behiç Ak Tiyatrosu İncelemesi**
The Relationship of the Network Society Individual with Society and the City: A Study of Behiç Ak Theater
Elif Vurucular Kesimci
- 1576-1610 Türk Siyasi Tarihinde Mübadele Süreci: Sakarya-Serdivan Örneği**
The Process of the Population Exchange in Turkish Political History: The Case of Sakarya-Serdivan
Cemile Şahin, Filiz Türüt
- 1611-1643 Kültürel Turizmde Denge Arayışı: Dünya Mirası Safranbolu Şehri Ziyaretçi Yönetimi Önerileri**
Balancing Cultural Tourism: Visitor Management Recommendations for the World Heritage Site of Safranbolu City
Serap Sevgi
- 1644-1673 Kentsel Ulaşım Planlamasında Arazi Kullanımı: Ankara İli Örneği**
Land Use in Urban Transportation Planning: Ankara Province Example
Gözde Buket Karataş Çifçi, Ülgen Aslan Düzgün
- Derleme Makale / Review Article**
- 1674-1702 Bölgesel Kalkınmanın Bir Aracı Olarak Bölgesel Rekabet**
Regional Competitiveness as a Tool for Regional Development
Seçil Mine Türk, Belma Tokuroğlu
- 1703-1730 Yeni Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenme Biçimi Olarak Yaratıcı Kentler: Singapur Örneği**
Creative Cities as a Spatial Organization Form of the New Capitalism: The Case of Singapore
Serkan Çelik

1731-1752 Covid-19 Pandemisi Bağlamında Risk Toplumunda Ev ve İktidar İlişkileri
In The Context of the Covid-19 Pandemic Home and Power Relations in The Risk Society
Zeynep Dilekli Karatay, Ahmet Ayhan Koyuncu

1753-1784 Türk Afet Mevzuatının Bütünleşik Afet Yönetimi Açısından İncelenmesi
Examination of Turkish Disaster Legislation in Terms of Integrated Disaster Management
Öznur Akduman

1785-1816 Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı Çerçevesinde 5393 Sayılı Belediye Kanununun 2005-2023 Dönemi Düzenlemelerinin Hukuki-İdari Analizi
Analysis of Municipality Law No. 5393 Regulations (2005-2023) within New Public Administration Approach
Salih Batal

Haber / News

1817-1830 Uluslararası 'Avrupa'daki Kentsel Kıyılar için Sürdürülebilir Açık Çözümler' Projesi Ardından
After the International 'SOS Climate Waterfront' Project
Elif Mihçioğlu, Işıl Ruhi Sipahioğlu

1831 Yazarlara Notlar / Notes to Authors

45. Sayı Hakemleri*

Aslan Nayeb, Yeditepe Üniversitesi
Burcu İmren Güzel, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Caner Solak, Erzurum Teknik Üniversitesi
Cihan Erçetin, Ku Leuven Institute For Mobility (Llm)
Çağlar Özbek, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Çiğdem Varol Özden, Gazi Üniversitesi
Dilek Memişoğlu, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Emine Köseoğlu, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Emine Saka Akın, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Esra Abacıoğlu Gitmiş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Feriştah Yılmaz, Bartın Üniversitesi
Funda Yirmibeşoğlu, İstanbul Teknik Üniversitesi
Gizem Özgürel, Balıkesir Üniversitesi
Gülcan Azimli Çilingir, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Haktan Ural, Ankara Üniversitesi
Hasan Serdar Kaya, İstanbul Teknik Üniversitesi
Hülya Yeşilyurt, Adıyaman Üniversitesi
Mahmut Güler, Trakya Üniversitesi
Mehmet Topçu, Konya Teknik Üniversitesi
Mehmet Ümit Meterelliyoz, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Metin Özkan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Mina Hazal Taşcı, İstanbul Teknik Üniversitesi
Mustafa Lamba, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
N. Aydan Sat, Gazi Üniversitesi
Naci Büyükkaracığan, Selçuk Üniversitesi
Neslihan Cavlak, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Orhan Hacıhasanoğlu, Bir kuruma bağlı değildir
Özcan Sezer, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Pınar Çalışır Adem, Yeditepe Üniversitesi
Salih Ziya Kutlu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Seda Güven, İstanbul Üniversitesi
Sertaç Güngör, Selçuk Üniversitesi
Sevda Nur Çevik Tekelioğlu, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Sevinç Güçlü, Akdeniz Üniversitesi
Sinan Akyüz, Abdullah Gül Üniversitesi
Sinem Özdede, Pamukkale Üniversitesi
Sinem Şahin Yeşil, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Şehnaz Eraslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Tuncay Ercan Sepetcioğlu, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Türker Eroğlu, Gazi Üniversitesi
Yasin Sarıkavak, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Zehra Soysal, Bir kuruma bağlı değildir
Zeynep Aktop Çetinbayır, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Zeynep Yeşim İlerisoy, Gazi Üniversitesi

*Hakemlerimize teşekkür ederiz.

Takdim

İdealKent (Kent Araştırmaları Dergisi)'nin, 45. sayısında, farklı konularda kaleme alınmış 22 makale bulacaksınız. Bu sayıda belirli bir konu bütünlüğü yok fakat makaleleri okurken; müzelerden arazi kullanımına, mübadele sürecinden yaratıcı kentlere, ev ve iktidar ilişkilerinden konut üretimine geniş bir yelpazede kentin birçok yönden ele alınmasına şahitlik edeceksiniz.

*

Bu sayı kapsamındaki ilk yazı Ezgi Orhan'a ait. Orhan, "Kent Merkezinin Gelişimini Konaklama Endüstrisi Üzerinden İzlemek: Ankara Otelleri" başlıklı makalesinde, Ankara'da özel sektör tarafından işletilen otellerin tarihsel olarak yer seçimlerini izlemiştir. "Topkapı Saray Bahçelerinin Kurakçıl Peyzaj Açısından İrdelenmesi" başlıklı makale ile Hande Sanem Çınar ve Betül Rüveyda Ay Ak, İstanbul metropolünde; sahip olduğu tarihi kimliğiyle önemli bir yeşil alan olarak kalmış Topkapı Saray Bahçelerinin kurakçıl peyzaj ilkelerine uyumluluğunu tartışmıştır.

*

Emrah Şıkoğlu'nun kaleme aldığı, "Deprem Sonrası Malatya'nın Merkezi İş Alanı (MİA) Cadde ve Sokak Sistemlerinin Yeniden Tasarlanmasına Ampirik Yaklaşım" başlıklı yazıda, yıkımın en yoğun olduğu merkezi iş alanının morfolojik olarak geçmiş durumunun değerlendirilmesi ve kent imgesi olan İnönü Anıtı'nın da üzerinde bulunduğu Millet Meydanı'nın Merkezi İş Alanı (MİA) entegrasyonunun yükseltilmesi hedefiyle yeniden tasarlanması amaçlanmaktadır. Seçil Mine Türk ve Belma Tokuroğlu'nun yazdığı, "Bölgesel Kalkınmanın Bir Aracı Olarak Bölgesel Rekabet" başlıklı makalede, bölgesel rekabet edilebilirlik ile ilgili kapsamlı bir çerçeve çizilmesi ve konuya ilişkin yöntem ve teorilerin incelenmesi hedeflenmiştir.

*

Serdar Aydın'ın kaleme aldığı, "'Parametrik Mimar'ların Virtüelliği Üzerine" başlıklı makale ile Navid Khaleghimoghaddam'ın yazdığı "Stress and Built Environments: Assessing Architectural and Urban Impacts" başlıklı makalenin editörlüğünü Doktor Öğretim Üyesi Ömer Faruk Güneç üstlenmiştir. Doktor Öğretim Üyesi Sezen Savran Penpecioglu ise "Kamusal İnsanı Yeniden İnşa Etmek: Bir Araç Olarak Açık Kamusal Alan Etkinlik Rehberleri ve İstanbul/Kurtuluş Semtine Yönelik Öneriler" başlıklı makalenin editöryal süreçlerini yürütmüştür.

*

45. sayımızda makalesini yayınladığımız yazarlarımıza, makalelerin editörlerine ve bu makaleleri değerlendiren hakemlerimize teşekkür ediyoruz. Yeni sayılarda görüşmek üzere... İyi okumalar.

İdealKent

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1521285

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1200-1235

Kent Merkezinin Gelişimini Konaklama Endüstrisi Üzerinden İzlemek: Ankara Otelleri

Ezgi Orhan¹

ORCID: 0000-0002-9124-7812

Öz

Kentsel turizmin önemli bir ekonomik girdi olması otellerin kentsel alanlarda yer seçme süreçlerini hızlandırmış, bu durum merkezi alanların sınırlarının yeniden çizilmesine yol açmıştır. Çalışmanın amacı kent otellerinin yer seçimleri üzerinden kent merkezinin gelişimini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, kent planlama ile gelişimi disiplin altına alınması hedeflenmiş bir kent olan Ankara'da özel sektör tarafından işletilen otellerin tarihsel olarak yer seçimleri izlenmiştir. Böylelikle, otel coğrafyası üzerinden, Ankara'nın geleneksel başkentlik işlevleri taşıyan kent merkezinin, küresel kent işlevlerini kazanmasıyla yayılma ve dönüşüm süreci anlatılmıştır. Sonuç olarak, oteller ve kent merkezleri arasındaki karşılıklı ilişkinin görüldüğü Ankara örneğinden hareketle, otellerin mekânsal dağılımına göre politika önerileri geliştirilmiştir. Otel konumlarından hareketle ortaya konulan önerilerin, ayrırmakta olan merkezi alanlara dair mekânsal politikalara altlık oluşturması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent oteli, yer seçim, konaklama endüstrisi, kent merkezi, kentsel turizm

¹ Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: ezgiorhan@cankaya.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1521285

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1200-1235

Following The Development of City Centre Through the Hospitality Industry: The Ankara Hotels

Ezgi Orhan²

ORCID: 0000-0002-9124-7812

Abstract

As an important economic input, urban tourism has accelerated the process of hotel location choices in urban areas, and this has led to the redrawing of the borders of the central areas. The aim of the study is to reveal the development trends of the city center by tracing the location choices of the hotels. In this study, the locations of hotels operated by the private sector were investigated from a historical perspective in Ankara, where urban development trends are directed through urban planning. Thus, through the hotel geography, the expansion and transformation process of the city center of Ankara is presented, which is used to house the traditional capital city functions and gain global city functions. In the mutually determined relationship between hotels and city centers, hotels shape their surroundings physically and symbolically; on the other hand, the urban environment characterizes the hotel profile. As a result, in the case of Ankara, where the bilateral relation between hotels and city centers is visible, policy recommendations have been developed in accordance with the spatial distribution of the hotels. The spatial policies developed for the segregated central areas are expected to form the basis for a discussion on tourism and hotel management.

Keywords: *Urban hotel, location choice, hospitality industry, city centre, urban tourism*

---

² Asst. Prof., Cankaya University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: ezgiorhan@cankaya.edu.tr

Giriş

19. yüzyıl sanayi kentlerinde yatırımcıların ve girişimcilerin taleplerini karşılamak üzere hizmete başlayan büyük oteller, ticaret merkezlerinin veya merkezi iş alanlarının şekillenmesinde, bu alanlara yapılacak yatırımların kalıcılığının ve güvenin temsil edilmesinde ve sosyal yaşamda yeni bir kamusalık deneyimi kazanılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Otellerin tasarımı yalnızca bir iç mekân düzenlemesinden ibaret olmamış, barındırdığı hizmetlerden dolayı özellikle zemin kat kullanımlarının kentle bütünleşmesi ve cephelerinin çevresini etkilemesi gibi sebeplerle başlı başına bir kent imgesi yaratma aracı olarak ele alınmıştır. Değişen teknolojinin etkisiyle, Amerikan kentlerinde, 20. yüzyılın ortalarında oteller yoğun ve sıkışık kent merkezlerinden uzaklaşmış ve otoyollar üzerinde hizmet veren görece düşük kapasiteli, düşük kaliteli ve düşük ücretli konaklama alanları haline gelmişlerdir. 21. Yüzyılda ise büyük otel geleneği yeniden canlandırılarak, gökdelen formuna yerleştirilmiş ve küreselleşmenin simgesi haline gelmiş otellerin görsel ikonlar olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu eğilim ile, karma kullanım alanlarında lüks ve ihtişamla donatılan yeni oteller buldukları kentin küresel ağdaki yerini sembolize etmesi amacı güdülerek tasarlanmıştır.

Türkiye sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerlerinin yanı sıra gelişen ekonomik potansiyeli nedeniyle turizm sektöründeki gelişmeleri takip etmekte ve özellikle 1950lerden itibaren benimsenen turizm teşvik politikalarının etkisiyle bu alanda yatırımlarını güçlendirmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, 2023 yılında Türkiye’de turizm yatırım belgeli ve turizm işletmesi belgeli tesislerde yatak kapasitesi 1,276,768’e ulaşmıştır. Aynı yıla ait tesis istatistiklerine göre, ülke genelinde turizm yatırım ve işletme belgeli konaklama tesislerine geliş yapan yerli ve yabancı ziyaretçilerin yüzde 66.2’si otellerde konaklamayı tercih etmiş olup, toplam yatak kapasitesinin yüzde 83.5’ini oteller karşılamaktadır (KTB, 2024a). Ankara ilinde ise 2023 yılında turizm yatırımı belgeli ve turizm işletmesi belgeli toplam 215 tesisin yatak kapasitesi 34,869’a ulaşmıştır; bu kapasite basit konaklama işletme belgeli tesislerle 45,254’e erişmektedir (KTB, 2024a). Her ne kadar Covid-19 pandemisi süreci ve sonrasında, ziyaretçi sayıları 2020 ve 2021 yıllarında ülke ve il genelinde azalma gösterse de Ankara’daki konaklama tesislerine, 2023 yılında, 3.49 milyon yerli ve yabancı turist giriş yapmıştır (KTB, 2024b). Aynı sene, bu

tesislerde konaklayan turistlerin ortalama kalış süresi 1,72 gecedir (KTB, 2024b). Ankara ili genelinde 2023 yılında gelen turistlerin ilçelere göre dağılımı incelendiğinde ise, yüzde 88.2'sinin merkez ilçeleri tercih ettiği ve Ankara'ya gelen ziyaretçilerin tüm ilçeler arasında yüzde 51.6 ile en yüksek payı alan Çankaya ilçesinde konakladığı görülmektedir. Aynı zamanda, Çankaya ilçesinin 125 belgeli tesisi ve 19,933 yatak kapasitesi ile şehrin konaklama endüstrisinin ağırlık merkezi olduğu anlaşılmaktadır (KTB, 2024a). Buradan otelcilik hizmetlerinin ilin merkez ilçelerinde yoğunlaştığı ve turistlerin konaklamak için çoğunlukla kentin merkezini tercih ettiği anlaşılmaktadır. Yine veriler göstermektedir ki Ankara'da turizm etkinliklerinin önemli bir bölümünü kentsel turizm oluşturmaktadır ve bu ekonomik sektör kent merkezinde yoğunlaşan bir faaliyet alanına sahiptir. Benzer şekilde resmi rakamlardan, kentsel turizmin en önemli bileşenlerinden olan otellerin kentin merkez ilçelerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Makro düzeydeki verilerin işaret ettiği gibi, kent merkezinde yoğunlaşan kentsel turizm faaliyetlerinin ve kent otellerinin Ankara merkezinin biçimlenmesinde nasıl bir yer tuttuğu önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir.

Çalışma kapsamında, otellerin yer seçimlerinden hareketle, Ankara'nın taşıdığı geleneksel başkentlik işlevlerinin küresel kent işlevlerine dönüşümünün mekânsal olarak izlendiği kent merkezlerinin gelişme eğiliminin ortaya konulması hedeflenmiştir. Kronolojik bir yaklaşımla, otellerin yer seçimleri izlenerek kent merkezinin biçimlenmesi ve gelişme eğilimleri gösterilecektir. Bunun için, ilk olarak, dünyada konaklama endüstrisinin gelişimi ve sosyo-ekonomik arkaplanı açıklanmıştır. Bu araştırmada, otel konumlarının kentin değişen yapısıyla birlikte evrildiği varsayımından hareket edilmiştir. Begin'e (2000) göre bu ilişki tek yönlü değildir; bir yandan oteller teknolojik ilerlemelerle kentsel gelişim dinamiklerini ve ekonomik, kültürel, politik yapıdaki değişimleri takip ederken, diğer yandan, konumlarıyla kentsel mekânsal yapıyı biçimlendirirler. Çalışma, bu iki yönlü ilişki içinde Ankara'nın kentsel merkezi gelişimini otel konumları üzerinden okumaktadır. Öncelikle, Anadolu'da Cumhuriyet öncesi dönemde konaklama işlevlerinin gelişimine, ardından benzer bir kronolojik yaklaşımla, Ankara'nın konaklama endüstrisi işletmelerinin izlerine değinilmiştir. İlk dönemde, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasındaki mekânsal kazanımlar ve şehircilik alanındaki gelişmeler ekonomik, politik ve sosyal yapı çerçevesinde ele alınmıştır. Kent merkezinin inşasının anlaşılması için Türkiye'de moderniteye geçişin ve dönemin modernite

vizyonu ile gelişen ideallerin okunması gereklidir. Kuruluş dönemi aynı zamanda, Ankara’da Batılı anlamda bir kentsel konaklama hizmetlerinin yerleştiği ve geliştiği dönemdir. Bu nedenle, başta ülkenin kuruluş aşamasındaki değişimler ve beraberindeki kentsel yapılanmanın nasıl olduğuna değinilmiştir. Ardından, 1950 sonrasında günümüze kadar ülkenin ekonomik, politik ve sosyal dönüşümleri ve bunlara koşut kentsel mekânsal değişimini izlemeye olanak sağlayan Ankara’da kentsel merkezi alanların yapılanması irdelenmiştir. Bu geniş dönem, 1950-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası olmak üzere üç alt döneme ayrılarak kentin merkezi alan gelişimi ve bu gelişme eğilimine koşut otel coğrafyasının dağılımı izlenmiştir. Böylelikle, günümüzde kentin merkezi iş alanlarının yayılmasını ve bu gelişimi destekleyen kent otelleri yer seçimlerinin incelemeye olanak sunan bir altlık oluşturulması amaçlanmıştır. Araştırma, ilgili Ankara kent planları ile ülkemizde otel endüstrisinin gelişimi hakkındaki yayın ve görsel kaynaklara dayanmaktadır.

Konaklama hizmetlerinin gelişimi

Turizm, geçen elli yılda dünyanın en önemli ekonomik sektörlerinden biri olarak, lüks bir tüketim biçimi değil, iş ve kişisel amaçlar için bir gereklilik haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana, büyüyen orta sınıf ve artan refah ile seyahat etme amaçlı pazar giderek büyümüş ve bireylerin yaşam kaliteleri bakımından tüketim malları kadar seyahatler de önemli hale gelmiştir. Kentlerin seyahat destinasyonu olması ise geçmişten bu yana taşıdıkları özel statüleri ile ilgili olmuştur. 15. yüzyıldan 18. yüzyıla değin İngiliz üst sınıf genç erkeklerin Paris, Cenevre, Roma, Floransa, Venedik, Napoli gibi antik kentlere yaptıkları Büyük Tur (*Grand Tour*) ile başlayan turizm aktiviteleri, 19. yüzyılın başında sanayi kentlerinden doğaya dönüş seyahatleri ve 1850lerde Thomas Cook’un Avrupa kıtasındaki büyük paket turların satışları, 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk on yılına kadar süren fuar ve sergiler ile devam etmiştir (Judd, 2010). Günümüzde ise milyonlarca turist her sene kentleri ziyaret etmektedir. Kültür, tarih, peyzaj, gastronomi, eğlence ve alışveriş gibi kentsel hizmet ve tesislere katkı sağlayan ve faydalanan turist hareketliliği giderek büyüyen bir pazar oluşturmaktadır. Kentler turizm piyasasına yoğun olarak katılmakta, 1977’de New York için tasarlanan “*I Love New York*” (New York’u seviyorum) kampanyasından bu yana kent sloganlarıyla da özdeşleşen ve markalaşmayı destekleyen pazarlama girişimleri ile sektörü büyütmektedir. Küreselleşen dünyada, ekonomisi yalnızca turistlere bağlı olan pek

çok yer olduğu gibi karmaşık ekonomisinin içinde turizmin çok güçlü olduğu yerler de bulunmaktadır. Artan turizm araçları ve taleple birlikte seyahatleri teşvik eden, finanse eden, düzenleyen ve yöneten karmaşık bir yapı ortaya çıkmıştır. Özellikle, post-Fordist tüketim biçimlerinin ortaya çıkması, bir yandan esnek, parçalı ve farklılaşmış turizm harcamalarının artmasına diğer yandan paket ve standart kitle turizminin boyut değiştirmesine yol açmıştır. Bu yeni yapılanmanın aktörlerinden olan tur şirketleri, havayolları, otel işletmeleri, deniz hatları ve kamu kurumları uzun turizm sağlayıcıları listesinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Pek çok sektör ve alanla etkileşim içinde olan kentsel turizm çağdaş turizm sektörünün önemli bir parçası olmasına rağmen Ashworth ve Page'e (2011) göre akademik yazında yeterince yer bulamamıştır.

Oteller büyüyen turizm endüstrisinin en belirgin temsilcisi ve sembolik ifadeleridir (Shoval ve Cohen, 2001; McNeill, 2008). Turizm coğrafyasının ve kent ekonomisinin temel bileşenleri haline gelen konaklama sektöründeki gelişmeler kentin mekânsal yapısını etkilemiş, hatta yapılanmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Tarihsel olarak farklı formlar kazanan konaklama tesislerinin erken örnekleri Batı ve Doğu coğrafyalarında da farklılıklar göstermiştir. Farsça kervan ve saray kelimelerinin birleşimi olan kervansaraylar, Orta Doğu'da tüccarlar, hacılar, asker veya diğer gezginler için yapılan ortak barınaklar olarak hizmet vermiş ve Müslüman dünyasında gezginlerin ve tüccarların mallarını korumak ve barınmalarını sağlamak üzere inşa edilmiş yol üstündeki konaklama birimleridir (Berkol, 1990; McNeill, 2008; Prodanovic, 2010). Uzun mesafeli yolculukların yapıldığı kimi bölgelerde, bu seyahatleri kolaylaştırmak üzere kervansaraylar, garnizonlar, kaleler, köprüler, sulama sistemleri ve yer işaretlerini içeren gelişmiş bir altyapı sistemi inşa edilmiştir (Prodanovic, 2010). Raylı sistemlerin inşasına kadar pre-modern dönemde ulaşımın hızı ve mesafesi önemli ölçüde değişmemiştir. Bu altyapının en önemli parçalarından biri olan kervansaraylar ana rotalar üzerinde kervanların gidebildiği bir günlük mesafede kurulmuşlardır. Kentsel alanlarda ise konaklama birimleri olarak kullanılan hanlar 300-400 deveyi barındırabilecek geniş bir avluyu saran iki katlı ve arkadlı koridorlarıyla avlu ile iç mekânı bütünleştiren yapılar olarak tasarlanmışlardır. İçeride dönük yapı kompozisyonu kurumun korumacı doğasının sonucu olup, konaklayanların odalarının pencereleri orta avluya dönüktür, penceresiz duvarlar ise dış cephede kale görünümünü uyandırır. Kökeni

Orta Doğu'ya dayanan bu geleneksel konaklama birimleri zamanla Balkanlar'a ve Akdeniz Bölgesi'ne yayılmış ve Doğu ile Batı arasındaki ekonomik, kültürel, dini ve sanatsal etkileşimde önemli bir rol üstlenmişlerdir (Öztürk, 1988).

Orta Çağ Avrupası'nın hanları ve Doğu kültürlerinin kervansaraylarıyla tarif edilen geleneksel geçici konaklama birimleri 19. yüzyılın büyüyen ekonomileriyle birlikte sistematik ve modern benzerleriyle yer değiştirmeye başlamıştır (McNeill, 2010). Artan uluslararası ticaret ilişkileri otelleri önemli birer yol durakları haline getirmiştir. Kent otellerinin ilk formları olan Amerikan tavernaları (*tavern*) veya Avrupa hanları (*inn*) toplumsal ilerlemenin ve başarının, yerin kalıcılığının ve yatırımcıya güvenin sembollerini oluşturan yapılar olarak simgeleşmiştir (White, 1968). Sanayileşme sürecinin başlarında görülen ilk otel örnekleri ise demiryolu yapımının ürünleri olarak ortaya çıkmıştır. Bowie'e (2018) göre, demiryolları ve gemiler kıtalararası ekonominin canlanmasına, Avrupa genelinde yaşam kalitesinin yükselmesine, eğlence için daha fazla vakit ayıran tüketicilerin artmasına ve oldukça hareketsiz olan dünyanın sosyal ve ulaşım devrimini yaşamasına yol açmıştır. Demiryolunun bir uzantısı olan ilk oteller, ulaşım rotalarının, iletişim ağlarının ve toplumun ekonomik, kültürel ve iş taleplerini karşılayan buluşma mekânlarının kesişim noktası haline gelmiştir. Özellikle Amerikan tipi tavernalar yerel halk ile ziyaretçilerin, zengin ile fakir kesimlerin bir araya gelebildiği ve demokratik ideallerin desteklendiği kamusal algısının inşasına ev sahipliği yapmıştır. Bu açıdan, Urry (2009) otelleri, seyahatin demokratikleşmesinin bir ürünü olarak tanımlamaktadır.

19. yüzyılda sanayileşmiş Batıda, bu yapılar 'nazik yabancılar veya kiracılar için ev' anlamına gelen Fransız '*hotel*' kavramıyla anılmaya başlamıştır (King, 1957; 175). Bu yüzyılda kent otelleri firmaların ekonomik büyümeçiliğini yansıtan uluslararası semboller olarak modernist bir tasarımla inşa edilmişlerdir. 16 Ekim 1829'de Boston, Massachusetts'de açılan *The Tremont House* modern büyük otellerin atası olarak kabul edilmektedir (Bowie, 2018). Tremont Otel lobisi, yemek salonu, kapı kilitleri, sıcak su ve ısıtma sistemleri, gaz lambalı aydınlatması ile seçkin Amerikan konaklama endüstrisinin markası haline gelmiş ve kendisinden sonraki oteller için standartları belirlemiştir. Böylece, 19. yüzyıl büyük otellerinde ısıtma, su tesisatı, gaz ve elektrik sistemleri yerleşik hale gelmiş, orta-sınıf ziyaretçilerine sundukları ayrıcalıklı hizmetleri, lüks ve yüksek yaşam standartlarını deneyimlemelerine imkan vermiştir. Yapılarındaki klasik cepheler, ihtişamlı boyutlar ve anıtsal tasarımlarıyla oteller kentin imgeleri olmaya başlamış ve yerel halk için yeni bir imaj yaratmıştır. Otellerin merkezi

konumları bir yandan kafeler, kuaför ve oyun salonları gibi çeşitli zemin kat aktiviteleri ile diğer yandan merkeze erişimi sağlayan atlı otobüsler ve trolley-büslerle desteklenmiştir. Fiziki nitelikleri ile kent mekânına yaptıkları etkinin yanı sıra bu yüzyılın birinci sınıf otelleri Amerikan kentlerinde özellikle teknoloji ve ilerleme açısından taşıdıkları sosyal anlamla da en önemli kentsel kurumlar haline gelmeye başlamışlardır (Berger, 2011). Giderek ticarileşen piyasada kamusal alanda olmaya, birlikte yeme içme ve bir arada zaman geçirmeye olanak veren oteller, demokrasi ideallerinin sembolik taşıyıcıları halini almıştır.

Aynı dönemin Avrupa otelleri ise teknolojik inovasyon bakımından Amerikan örneklerine kıyasla geleneksel kalmış, özellikle mevcut kent merkezlerinde bulunan oteller bu yenilikleri benimseyememiştir (Czyzewska, 2016). Amerikan otellerinin özgürlükçü ve toplumsal bütünleşmeyi teşvik edici niteliklerinden farklı olarak, Avrupa otelleri belli bir yaşam biçimini benimsemiş aileler için bir tatil yeri olma misyonuyla inşa edilmiştir. 1865'te açılan Langham Otel de nüfusu bir milyonu aşmış Avrupa'nın en büyük kenti olan Londra'da ilk büyük otel olarak hizmete başlamıştır (Bowie, 2018). Yine bu dönemde, Avrupa'da büyük otellerden ziyade çok sayıda kişinin faydalanabileceği kaplıca kentleri ortaya çıkmış; su kürünün sağladığı faydalarla, sanayileşen toplumun dinlenme, sağlık ve bakım ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmıştır. Örgütlü çalışma ve serbest zamanın rasyonelleşmesine paralel olarak dinlenme için ayrılan vakitlerin düzenlenmesiyle, özellikle demiryolu bağlantısı ve deniz kıyısı olan kentlerde *resort* ve kaplıca türü konaklama tesisleri yoğunlaşmıştır. Schivelbusch'a (1986) göre ise, Avrupa'nın işçi sınıfının demiryolu ile başlayan bu hareketliliği Büyük Tur'un elitizmini de altüst etmiş, yerelin özgünlüğünü ve mekânsal tekelliğini de elinden alarak erişilebilir noktalar haline getirmiştir. Daha sonraları Avrupa'daki bu tatil yerleri tıbbi tedavi noktaları olmaktan çıkmış ve gündelik yaşam pratiğinden kaçmak için inşa edilen "toplantı odaları, mesire yerleri, halka açık bahçeleri, dans salonları ve bunun gibi bazı belirgin kamu binalarıyla kendini gösteren kamusal mekânlar" haline gelmiştir (Urry, 2009, s.60). Özellikle, 1844'de Thomas Cook'un tren kiralayarak Leicester'den Loughborough'a düzenlediği gezilecek yerler ve görülmesi tavsiye edilen dükkanları kapsayan bir paket tur satmasıyla kitle turizmi yeni bir nitelik kazanmıştır. Piyasanın yön verdiği bu durum, eski kıtadaki çalışma koşullarını düzenleyen yasalarla da desteklenmiştir. Turizmin kitleselleşmesi kalabalık yığınların konaklayacağı tesislerin yeniden organize olmasını tetiklemiştir.

Büyük Buhran ile başlayan ekonomik gerileme süreci ve ardından gelen İkinci Dünya Savaşı konaklama endüstrisinin yeniden yapılanmasına neden

olmuştur. İktisadi durgunluğun son bulmasıyla turizm endüstrisi yeniden hareketlenmiş, devletin düzenleyici rolü ile ücretli çalışanların izin süreleri garanti altına alınmış ve bireylerin tatil ve boş zaman ihtiyaçları için ayırdıkları bütçe artmıştır. Otomobil sahipliğinin artması da karayolu ile erişilebilen yeni destinasyonlar üretmiş, yeni oteller eski merkez yerine kentin ana yolları üzerinde inşa edilmeye başlamıştır (Urry, 2009). Yol kenarı motelleri, sınırlı ve standart hizmet sunumlarına karşı karayolları üzerindeki konumları sayesinde sağladıkları kolay erişim imkanları ile büyük otellerin rakipleri haline gelmişlerdir. McNeill (2010) yol ağındaki gelişmelerle birlikte, ulus-devletlerin iletişim ve pazarlarının kentleşmesinin sonucu olarak motel formlarının ortaya çıktığını ve Amerikan kültürünün simgelerinden biri haline gelen motellerin ülkenin buhran sonrası toparlanmasının en belirgin parçalarından biri olduklarını belirtmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra araba endüstrisinde yatay bant sistemi ile seri üretimi benimseyen Fordist yönetim teknikleri otel işletme yöntemlerine entegre edilmiştir (Raitz ve Jones, 1988). Benzer bir yaklaşımla oteller, ölçek ekonomilerine ve azami etkinliğe imkan verecek biçimde tasarlanmıştır. Bu sistem iş insanları ve aileler için bütçe dostu hale gelen standartlaşmış ilk otel zincirlerinde görülmeye başlanmıştır. Modüler inşaat ve standartlaşmış hizmet, asgari dekorasyon, hemen her odaya düşecek bir televizyon ve modern tesisat ile otomobil odaklı ekonomilerin öncülendiği başta Amerikan kentlerinde olmak üzere bu oteller homojenleşmiş kültürel peyzajın bir ögesi haline gelmiştir.

Öte yandan, bu süreçte otellerin homojenleşen biçim ve hizmet sunumuna karşın tek tip zincirlere reaksiyon olarak butik oteller hızla artmıştır. Kentteki cazip konumları, özgün tasarımları, görece daha yüksek fiyata sunulan otel odaları ile butik oteller ziyaretçilere öngörülebilir ve kimliksizleşmiş olandan farklı bir hizmet sunmaya ve deneyim vaad etmeye başlamıştır.

Ek olarak, kent merkezleri perakende satış, dükkanlar, restoranlar, kafeler ve eğlence yerleri gibi özelleşmiş işlevleri barındırdığından, kent otelleri sosyal etkileşim ve hizmetler üzerindeki mekânsal tekeli kaybetmiştir. Bu dönemde büyük oteller eski kent merkezlerinin aksine yeni kentsel gelişme koridorlarını takip etmiş ve merkezi alanların dışına çıkmıştır. Bu gelişmeler, pek çok kent ve kasabada hosteller, tek odalı kiralık daireler, temel hizmetleri veren küçük oteller ekolojisini üretmiş; bunlar kent merkezinin evsizler, düşük bütçeli gezginler, hacılar ve göçmen işçiler için ödenebilir seçenek sunan temel kurumları haline gelmişlerdir. McNeill'a (2010) göre bu konukevleri, yurtlar ve küçük

oteller büyük rakiplerinin aksine eski kent merkezlerine sıkışmış, havalandırılmadan yoksun, su kesintileri yaşanan düşük nitelikli birimler olarak tarif edilir.

Otellerin tarihsel olarak gelişimi incelendiğinde, kentsel arazi kullanımlarının önemli bileşenlerinden olduğu ve merkezi iş alanının en temel işlevlerinden oldukları açıkça görülmektedir. Otel gelişmeleri kentsel turizmin büyümesinin göstergeleridir ve uygun otel tesisleri bulunmadığı hallerde en çekici kentler bile turizm merkezi haline gelemeyizler (Arbel ve Pizam, 1977). Turizm endüstrisi içinde geçici konaklamaya hizmet eden oteller stratejik yatırım ve yönetim kararlarına bağlı olarak, yer seçim kararlarını üretirler. Otellerin yer seçimi iş fonksiyonlarına bağımlı olmasına rağmen yer seçim tercihleri farklılıklar göstermektedir (Urtasun ve Gutierrez, 2006; Cró ve Martins, 2017).

Özellikle son 20 yılda kentsel turizm akademik bir çalışma alanı olarak görülmesine rağmen, otel konumları üzerine yapılan araştırmalar üzerinde az durulan konulardan olmuştur. Otellerin kent peyzajını ve modern kentsel turizmi inşasındaki rollerine rağmen, otelcilik sektörünün gelişimi kentsel çalışmalarda ve turizm endüstrisinde pek dikkate alınmamıştır (Rogerson, 2012; Adam ve Amuquandoh, 2013). Sınırlı sayıdaki araştırmalar arasında, otel endüstrisinin tarihsel gelişimlerini inceleyen çalışmalar, otel niteliklerinin, konumlarının ve kentsel alandaki dağılımlarının anlaşılmasına ışık tutmuştur (Baum ve Mezas, 1992; Farhangmehr ve Simotildees, 1999; Gu, vd., 2012; Lado-Sestayo, vd., 2016; Luo ve Yang, 2013). Otel yer seçimleri üzerine yapılan ampirik çalışmalarda farklı örnek alanlara odaklanılmış; Madrid (Urtasun ve Gutierrez, 2006), Pekin (Yang, vd., 2012), Xiamen-Çin (Begin, 2000), Güney Afrika kentleri (Rogerson, 2012), Kudüs (Shoval, McKercher ve Birenboim; 2011), İstanbul (Dökmeci ve Balta, 1999), Texas (Chung ve Kalnins, 2001), Kumasi Metropolis-Ghana (Adam ve Amuquandoh, 2013) gibi farklı coğrafyalarda konaklama endüstrilerinin mekânsal dağılımı incelenmiştir. Ankara'nın mekânsal gelişiminde otellerin rolünü konu alan çalışmalar ise akademik yazında oldukça sınırlı kalmıştır (Balım, 2005). Yazındaki bu boşluğu doldurmaya da hizmet etmek üzere çalışmanın sonraki bölümünde yönelik tarihsel bir perspektif ile otel coğrafyası ve kent merkezlerine dair bir okuma yapılmaktadır.

Ankara'da konaklama işletmeleri ve kentsel mekânsal yapılanma Cumhuriyet öncesi dönemde konaklama işlevlerinin gelişimi

Anadolu'da Selçuklular ve Osmanlılarla birlikte gelişen vakıf kültürünün kazanımlarından biri olan kervansaraylar ve hanlar hacıların, tüccarların ve seyyahların konaklama durakları olarak yüzyıllarca hizmet etmiştir. Romalılar döneminde askeri kullanıma yönelik inşa edilen korunaklı garnizonlar veya

kaleler, daha sonraları ayrı amaçla İslam Dünyasının fethettiği yerlerde inşa ettiği ribatlar, Anadolu'daki benzerleri için örnek oluşturmuştur. Bu kökenler üzerinde, 12. Yüzyıldan itibaren Anadolu'da görülen han ve kervansaraylar, Doğu ile Batı arasındaki önemli ticaret yollarının üzerinde kurulmuş ve bu birleşimi sağlayan önemli duraklar haline gelmiştir.

Selçuklular döneminden başlayarak, yolculuklar esnasında ordunun ve yolcuların güvenli bir biçimde konaklaması, yiyecek ve gerekirse giyecek sağlanarak dayanışmanın geliştirilmesi hedeflenmiş, kervansaraylar etrafındaki arazinin devlet malı olmasına özen gösterilmiş ve bu hizmetlerin sunumu hükümdarların başlıca görevlerinden sayılmıştır (Berkol, 1990). Sosyal bakımdan kervansaraylar, sunduğu ücretsiz konaklama imkanı sağlaması ve sınıf, din, ırk yapılmaksızın herkesin kullanımına açık olmasıyla hayır amaçlı kurulan tesislerdir (Özdemir, 2014). Mimari açıdan bu yapılar farklı tipler göstermekle birlikte, genellikle avlu etrafında dörtgen veya kale plana sahip, görkemli taç kapıları olan, yükseltilmiş kalın duvarlı yapılardır; özellikle bu dönemin kervansarayları taş işçiliğiyle üretilmiştir. Kent içindeki hanlar ise, bir iç avlu etrafında dört tarafı çevrili ve revaklı odalarla kuşatılmış, zemin katın ahır, depo ve dükkânlara, üst katın ise konaklamaya tahsis edildiği iki katlı yapılardır.

Osmanlılar döneminde ise, Selçuklu kervansaraylarının bulunmadığı yerlerde yeni kervansaray yaptırılarak bu konaklama modeli devam ettirilmiştir. Özellikle, kentlerin büyümesi ve ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasıyla, ticaret fonksiyonları cami ve bedesten odağundan dışarı doğru büyüyen uzmanlaşmış sokaklar boyunca yayılmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda hanlar, kapalı çarşı, bedesten, arasta ve dükkânlarla birlikte kentin ticaret alanını tarif eden temel birimler haline gelmiştir. Yolcu hanlarının yanı sıra ticari hanlar ortaya çıkmış ve bunlar cami, hastane, bedesten ve diğer dükkânlarla birlikte Osmanlı kentinin merkezini oluşturmuştur. Külliyele birlikte yapılan hanlarda yolcuların güvenle konaklamasına ve farklı yerlerden gelen tüccarların mal alışverişi yapmasına olanak verilmiştir (Atalan ve Arel, 2016). Bu dönemin hanlarında, kare veya dörtgen planlı, ortası avlulu ve çevresi revakla çevrili odalar bulunmaktadır. Avlu üstü açık olarak tasarlanmış olup genellikle çeşme, şadırvan veya mescit yer almaktadır.

18. yüzyılda kervansaray tesisleri inşası azalmakla birlikte, yerleşim yerleri içinde kalan ve gelir sağlayıcı hanlar yapılmasına devam edilmiştir. 19. yüzyılda ise Tanzimat'tan sonra devletin ekonomik gücünü kaybetmesi, özel mülkiyet rejimine geçişle geniş vakıf tesisleri yapma olanağının azalması, buharlı lokomotiflerin ortaya çıkmasıyla karayolları yerine demir yolu sistemlerinin geliştirilmesi ve yük taşımacılığında kervanların yerini bu yeni sistemin alması,

sosyal nitelikli kervansaray yapımı işinin terk edilmesine neden olmuştur (Özdemir, 2014).

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile Batı ülkeleri arasındaki ilişkilere yön veren sosyal, ekonomik, askeri ve politik yenilikler ve düzenlemeler, Avrupalıların Osmanlı topraklarına olan seyahatlerinin artmasına yol açmıştır. Avrupa’da özellikle 18. yüzyılda görülen oteller, 19. yüzyılda başta İstanbul olmak üzere Osmanlı kentlerinde yer edinmeye başlamıştır. Aynı yüzyılın ortalarında, artan ticari ve politik ilişkiler gereği Avrupa standartlarında konfor ve donanımına sahip otellerin ilk örnekleri İstanbul’da ortaya çıkmıştır (Dökmeci ve Balta, 1999; Çelebi, 2011). 1883 yılında *Orient Express* treninin İstanbul seferlerinin başlaması, yapılan ticari anlaşmalarla Avrupalıların İstanbul’a gelmesi ve bu dönemde Avrupa’nın doğu kültürüne artan ilgisi İstanbul’da otel ihtiyacını artıran etkenlerdendir (Çelebi, 2011). Yakartepe ve Binan’ın (2011) erken modernleşme dönemi otelleri araştırmasında İstanbul’un otel olarak inşa edilen ilk yapısı hakkında kesin bir bilgi bulunmadığı, ancak 1841’de açılan *Hotel d’Angleterre*’nin Avrupa’daki benzerlerine denk ilk örnek olabileceği ileri sürülmektedir. Bunun peşinden 1892’de Pera Palas, 1894’de Tokatlıyan Otelleri de büyük otel formunun öncüleri olarak hizmete girmiştir. İlk etapta İstanbul’da ortaya çıkan otellerin büyük kısmı Avrupa yakasındaki önemli ticaret merkezi olan Pera bölgesinde yoğunlaşmış, Birinci Dünya Savaşı’yla birlikte seyahat edenlerin sayısı azaldığından oteller kapanmaya başlamıştır; Dökmeci ve Balta’ya göre (1999) 1938 tarihli sayımda İstanbul’da yalnızca 22 otel bulunmaktadır.

Towner’a göre (1985) birkaç senesini yurtdışında sanat, mimari, dil ve kültür bakımından kendine yeni ufuklar kazandırarak geçirmek isteyen genç Avrupalı erkek gezginlerin 17. ve 18. yüzyılda başlattığı Büyük Tur 1820ler ve 1830larda modern turizmin ilk adımlarını oluşturmuştur. Aynı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu’nun küçük bir kasabası olan Ankara tiftik ticaretinin merkezi haline gelmiş ve 17. yüzyıldan 19. yüzyıla değin Avrupalı gezginlere ev sahipliği yapmıştır. Ancak, Başkent İstanbul’un dışında, Osmanlı İmparatorluğu kentlerinde dönemin modern konaklama tesisleri olan büyük otel temsilcilerine az sayıda liman kenti dışında nadiren rastlanılmaktadır (Çelebi, 2011). Özdemir’in (2014) Ankara’nın 1785-1840 dönemine ilişkin çalışmasında, tamamı vakıf olan 1 bedesten ve 14 hanın yanı sıra, vakfiye ve sicil kayıtlarına göre 16 hanın daha varlığından söz edilmektedir. Dış Kale’nin Atpazarı ve Koyunpazarı bölgelerinde yer alan Çengelhan, Çukurhan, Bala Han, Pirinç Han, Kıbrıs Han, Safran Han, Kurşunlu Han, Rençber Han, Pilavoğlu Han ve Mahmut Paşa Bedesteni Osmanlı dönemi han örneklerini oluşturmaktadır (Çakır

vd., 2019). Bu hanlar, ticari niteliği olan taşınmazlar olup vakıflara gelir sağlama amacıyla işletildiğinden, konaklama hizmeti sunmadıkları görülmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine intikal eden vakıf taşınmazları arasında konaklama amaçlı tesislerin sayısının sınırlı olduğu, Ankara'da bulunan örneklerinden birisinin Numune Hastanesi kuzeyinde bulunan yapı olduğu ve konukevi olarak kullanıldığı belirlenmiştir (Aksoy ve Varol, 2015) (Şekil 1).

Şekil 1. Numune Hastanesi yakınındaki konaklama amaçlı vakıf taşınmazı (Kaynak. Aksoy ve Varol, 2015, s.117.)

Kentin modern turizm ile tanışması ise başkent olmasıyla birlikte başlamıştır. 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle modernizm idealleriyle kurulan yeni devlette ulus inşasına paralel olarak batılı yaşam biçimini benimseyen bir başkent yaratılması amaçlanmıştır.

Ankara'nın mekânsal planlama tarihi içinde kent merkezinin oluşumu ve otellerin gelişimi

Türkiye, bağımsızlığını kazanmasının ardından, devletin geleneksel bağlarından koparak halkın egemenliğinin benimsendiği bir yönetim biçimine geçmiştir. Ulus-devletin inşa sürecinde radikal değişimler modernite ideallerine dayanmakta olup, bu modernite dönüşümü, "sanayi, kent ve piyasa-odaklı düzen haline gelmenin sonucu olan derin bir toplumsal deneyim" olmayıp, "otoriter ulus-devletin modernleştirici elitleri tarafın-

dan tasarlanan ve uygulamaya konan resmi bir program” olarak tarif edilmiştir (Bozdoğan, 2002, s.22). Ulus-devlet fikrini besleyen kuruluş aşamasındaki radikal değişimlerden biri, genç Cumhuriyetin başkentini Ankara olarak belirlemesidir. Siyasal belirlenmeler ve bağımsızlık idealleriyle İstanbul’un yönetsel işlevlerinin Ankara’ya taşınması kentin simgesel değerini artırmıştır. Bu radikal kopuş, önceki yönetimin izlerinden uzaklaşmayı ve yeni rejim inşa edilirken ulus-devlet modelini betimleyecek yeni imgelerin belirlenmesini gerektirmektedir. Başkentlik rolündeki Ankara’nın model olacağı yeni bir kent ve batılı bir yaşam biçimi oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak üzere cumhuriyet rejiminin reformcu yaklaşımının bir parçası olarak kent planlama çalışmaları başlatılmıştır. Yazıda, başkent inşası için başlatılan ilk mekânsal planlama çalışmalarından yola çıkarak, kentin merkezi alanlarının şekillenmesini ve konaklama sektörünün kentte nasıl bir yer seçimi gösterdiği iki dönemde aktarılmaktadır.

Cumhuriyet’in kuruluş döneminde Ankara’nın mekânsal yapılanması ve konaklama işletmeleri

Ankara’nın planlama süreci hem yeni rejimi simgelenmesi hem de kentin büyümesinin yönlendirilmesi gerekçelerinin sonucudur. Tanyeli’nin belirttiği gibi Ankara, “Türkiye’de kentsel yaşam biçiminin modernleştiği ilk kent” olmuştur (1997, s.82). Her ne kadar sanayileşme öncelikli alan olsa da modernleşme hareketi şehircilik ve mimari üzerine kurgulanmış ve uygulama alanı bulmuştur. Devlet girişimiyle elde edilen kent planları ve kamu yapıları dönemin modernleşme ideolojisinin somut adımları haline gelmiştir. Diğer bir deyişle, kentsel mekânın yeniden organizasyonu, genç Cumhuriyetin sosyal ve ekonomik ideallerini taşıyan bir düzenin oluşmasına hizmet etmek amaçlanmıştır. Bunun için, kent bütünü ilgilendiren düzenlemeler ana plan dahilinde yapılmıştır. Ancak, modern kent planı ve mimari de “genç rejimin geçmişinden kopmuş, tam anlamıyla batılılaşmış ve laik yeni bir ulus yaratmaya yönelik hazırladığı radikal programının gözle görülür bir simgesi ve bu hedeflere ulaşma aracı olarak” ithal edilmiştir (Bozdoğan, 2002, s.18).

Ankara’nın ilk gelişme planı girişimleri 1923 yılına uzanmaktadır (Cengizkan, 2004). Alman mimar Lörcher ile kentin ilk planının hazırlanması için anlaşılmış ve kentin gelişimini yönlendiren ana kararlar bu plan ile elde edilmiştir. Ancak, eski kentin dönüşümünü içeren önerileri konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle plan kısmen reddedilmiştir. Bademli

(1985) oluşabilecek arsa spekülasyonları nedeniyle eski yerleşimde herhangi bir planın başarıyla uygulanmasının mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Diğer taraftan, artan konut ihtiyacını karşılayabilmek için Plan'ın yeni kentsel gelişim alanı önerisi kabul görmüştür. Böylece, Lörcher Planı Cumhuriyet kurumlarının, bulvar ve meydanlarının mekânsal temelini oluşturmuştur (Günay, 2006; Cengizkan, 2006). Bu ilk planın kapsamının sınırlılığı ve kuruluş aşamasını yönlendirecek nitelikte olmaması, yeni bir kent planı ihtiyacını doğurmuştur. Kentin gelişmesini planlı bir yapıya alma gereğiyle 1927 yılında Ankara'nın nazım planı için uluslararası bir yarışma düzenlenmiş ve 1928 yılında Dahiliye Vekaleti'ne bağlı olarak 1351 sayılı yasa ile Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuştur. Yarışmayı kazanan Prof. Hermann Jansen'in planı 1932'de yürürlüğe girmiş ve bu plan Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki yirmi yıl boyunca yeni başkenti inşa etme sürecini yönlendirmiştir.

Jansen Planı rehberliğinde başlayan inşa sürecinde gelecek elli yıl için 300,000 kişilik bir nüfus projeksiyonu tahmini esas alınmıştır. Planı gerçekleştirebilmek için, 583 sayılı yasa (1925) hazırlanarak 400 hektarlık bir alan kamulaştırılmış ve böylelikle Yenişehir'de oluşabilecek arsa spekülasyonunun önlenmesi amaçlanmıştır (Tankut, 1988). Korumacı ve içe dönük ekonomik politikalar gereği planın gerçekleştirilmesi piyasaya bırakılmamış, başkent kamu kaynakları kullanılarak inşa edilmiştir. Nüfus artışıyla oluşacak kentsel gelişmeyi düzenlemek amacıyla yapılan planda Jansen, kentsel işlevleri coğrafi olarak farklılaştıran bir bölgeleme yaklaşımını benimsemiştir. Böylece, idare, konut, rekreasyon, sanayi, sağlık ve eğitim bölgeleri oluşturulmuştur. Jansen'in kent formu kentin geçmiş izlerine odaklanarak Ankara Kalesi'nin etrafını sarmakta ve yeni rejimin ideallerine göre kentsel gelişmeyi güneye yönlendirmektedir. İdari, ticari ve kültürel faaliyetlerinin yoğunlaştığı Ulus'un yanı sıra Jansen Planı'nda kentin güney uzantısında Yenişehir bölgesi tasarlanmış, bu alana eski kentte dağınık ve elverişsiz koşullarda bulunan bakanlık yapılarının yerleştirilmesi ve yeni konut alanlarının açılması planlanmıştır. Atatürk Bulvarı kentin eski ve yeni şehirlerini birbirine bağlayan kuzey-güney yönelimli bir eksen olarak tasarlanmıştır. Ulus'taki Birinci Millet Meclisi'nden başlayıp Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne kadar uzanan Bulvarı, üzerindeki işlevlerle birlikte kentin dinamosunu oluşturmuştur.

Mekânsal örüntüdeki değişimin yanı sıra Başkent modernleşmenin öznesi olarak kentsel simgelerle donatılmıştır. Modernite "geleneksel kentsel yaşam ritminin yerine başka bir yaşam ritminin geçişiyle gerçekleşir"

(Tanyeli, 1997, s.82). Diğer Avrupa kentlerindeki gibi modern sokakları, geniş bulvarları ve çağdaş yurttaşlarıyla yeni bir zamanı ve kentsel ritmi yaratmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, toplumu bütünleştirecek ve yeni mekânsal davranışların pratik edileceği kamusal mekânlar yaratılmış; bu alanlarda eşitlik, birlik ve demokrasi ilkeleri doğrultusunda kentnin sosyal karakterinde bir değişim hedeflenmiştir. Bireylerin cinsiyet ve yaş tabanında ayrıştırılmadan akraba, komşuluk ve okul çerçevesiyle sınırlı olan mekânsal çevrelerinin genişletilerek kentsel yaşama dahil olabilmeleri amaçlanmıştır. Kentli bireylerin batılı bir yaşam tarzı ve görgü kurallarını deneyimlemesi, toplumsal bilinci inşa etmesi ve kamusal algısı geliştirmesi için, kentnin eski ve yeni merkezi olan Ulus ve Kızılay'da kentsel kamusal yapı ve alanlar yaratılmış, böylece, kamusal mekânlar, meydanlar, anıtlar ve mimari yoluyla yeni kentlinin mekânsal pratikleri oluşturulmuştur (Orhan, 2020). Böylelikle, devlet yalnızca yapılarla sembolize edilmemiş, mekânla karakterize edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Ankara hızla artan diplomatik ilişkilerin odağı haline gelmiş, bu durum başkente yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçiyi çekmiştir. Bu dönemde gezginler, gazeteciler, elçilikler ve diplomatlar için, Ankara hem politik statüsü nedeniyle hem de Yakın Doğu'daki konumu ile önemli bir seyahat destinasyonu haline gelmiştir. Avrupalı yazar ve gazetecilerin başkent ziyaretlerini aktardıkları notları derleyen çalışmasında Deriu (2013) bu ziyaretçilerin geniş bulvarları, yaya yolları, parkları, elektrik lambalarıyla aydınlatılmış kaldırımları ve Oryantalist imgelerden soyutlanmış modern yapılarıyla Ankara'yı 'çölün ortasında bir başkent' olarak tanımladıklarını aktarmaktadır.

Erken Cumhuriyet döneminde, Ankara kentsel mekânı planlama ile disiplin altına alınırken, kente gelen ziyaretçilerin konaklama gereksinimlerini karşılayacak tesislerin kurulması ihtiyacı doğmuştur. Ancak, finansal, yasal ve teknik sıkıntılar nedeniyle kentte konaklama ihtiyacını karşılamak üzere sınırlı yapı bulunmaktadır; kentnin kısıtlı konut stoku nedeniyle hanehalkları konutlarının bir ya da birkaç odasını kiraya vererek artan nüfusun talebinin karşılanabilmesine katkı vermiştir. 1890ların başında İstanbul-Bağdat demiryolu hattının Ankara'ya ulaşmasına kadar kente erişim oldukça sınırlı kalmış, bu dönemde gelen ziyaretçilerin konaklama ih-

tiyaçları Kale'nin çevresinde sınırlı sayıda yer alan hanlarda karşılanmıştır.³ Bayraktar'ın (2016) çalışmasına göre, 1900lerin başlarında bir iki küçük konaklama yerinin olduğu Ankara'da 1928'e gelindiğinde on kadar otel bulunmaktadır. Bu oteller yalnızca konaklama amacıyla değil, aynı zamanda buluşma, yemek yeme, resmi toplantı yapma ve politik karar alma farklı amaçlarla kullanılan mekânlardır. Erken Cumhuriyet döneminin en önemli mekânlardan birisi Taşhan'dır.⁴ Isıtma ve su tesisatı ile modern bir konaklama imkânı sunan Taşhan aynı zamanda şehrin sosyal yaşamında önemli bir rol oynamıştır (Tanrıku, 1985). Bununla birlikte, kente gelen yabancı bürokratlar ve medya temsilcilerinin Cumhuriyet yöneticileriyle bir araya gelebileceği bir yer açılması düşünülmüş, böylece yeni rejimin batı tarzı kültürel kodlarını yansıtacak ilk modern otel Ankara Palas ise, diğer adıyla Evkaf Otel 1928'de açılmıştır (Sumbas, 2013).

Evkaflar Müdürlüğü'ne bağlı olan Evkaf Otel Ankara Garı'nı Ulus Meydanı'na bağlayan İstasyon Caddesi üzerine kurulmuştur. I. Ulusal Mimarlık Üslubu ile tasarlanan Ankara Palas'ın ilk mimarı Vedat Tek çalışmalarına 1924 yılında başlamış ve aynı üslupla 1927 yılında Mimar Kemal Bey tarafından tamamlanmıştır. Bodrum kat dahil üç katlı bir yapı olarak inşa edilmiş, İstasyon Caddesi'ne bakan cephesindeki taç kapılı yüksek ana girişi ve sivri kemerli pencereleriyle güçlü bir izlenim uyandırması hedeflenmiştir (Şekil 2). 7575 m²'lik alana kurulan ve Ankara Palas olarak anılan otel Batılı örnekleri gibi uzun süre birinci sınıf bir otel olarak hizmet vermiştir.⁵ Ankara Palas mimarisi, 120 yatak kapasitesi, sa-

³ Gar Yerleşkesi'nde 1892 yılında istasyon binası ile birlikte inşa edilen yönetim binası, diğer adıyla Direksiyon Binası, Atatürk'ün Ankara'ya gelişinden sonra Başkomutanlık Karargâhı ve Konutu olarak kullanılmış, 1964 yılında müzeye dönüştürülene kadar otel işlevini de üstlenmiştir (Altın, 2019).

⁴ 1886-1888 yılları arasında inşa edilen Taşhan'ın, 1935 yılında yıkım kararı alınmasının ardından yerine Sümerbank Genel Müdürlük Binası gelmiştir.

⁵ Ankara Palas, işletmesini üstlenen Fransız grubun 1960lı yıllarda ayrılmasından sonra 1969 yılında işletmecisi olan anonim şirketin iflas etmesiyle kapanmıştır. Bayraktar'a göre (2013), Ankara Palas uzun yıllar birinci sınıf bir otel niteliği taşımış ise de, zamanla Ulus Meydanı'nın önemini kaybetmesi, Kızılay'ın yeni merkez haline gelmesi ve ulusal meclisin yeni yerine taşınması, bu civarda yeni modern otellerin yapılması nedeniyle eski değerini yitirmiştir. İşletmenin zarar etmesi üzerine, otelin eski işçileri bağlı oldukları OLEYİS sendikası adına birleşip otelin borçlarını kapatarak satın almışlar, yapının tadilat edilmesinin ardından 1973'te işletmeye başlamışlardır. 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yeniden el alınmasının ardından, Otel, 1976-1982 yılları arasında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından büro ve sergi amacıyla kullanılmış, 1980 yılında Dış İşleri Bakanlığı'na restore edilecek

hip olduğu altyapı imkânlarının yanı sıra ev sahipliği yaptığı konser, dinleti, toplantı ve balolarla yeni sosyal pratikleri sunan bir simge haline gelmiştir (Bayraktar, 2016). Başta kadın ve erkeklerin bir arada vakit geçirdiği alanları sunması, ulusal kimlik ve modern yaşam biçimlerini deneyimleme imkânı vermesiyle Palas simgesel değeri yüksek bir yapı olmuştur. Bununla birlikte, sahip olduğu teknolojik seviye de konukların konforu açısından olduğu kadar dönemin gelişmişlik düzeyini yansıtmaya yönünden oldukça önemlidir; ısıtma, elektrik, sıcak su ile banyo ve tuvalet bulunması çağdaşlaşma ilkesine paralel adımlar olarak görülmektedir. Ayrıca, yapının iç mekânı ve kullanılan mobilyalarıyla da batılı ve asri bir yaşam tarzı vurgusu yapılmıştır. Palas'ta Cumhuriyet Balolarının yanı sıra düzenlenen yılbaşı, tıp baloları, resepsiyonlar ve yardım geceleri ile kıyafet, kadın-erkek ilişkileri, Fransız mutfağı, dans, sohbet ve yemek kültürü öğretilerinin topluma aktarılması ve yaygınlaşması amaçlanmıştır. Böylelikle, modernleşen toplumsal yaşantının sergilenme mekânı haline gelmiştir (Sumbas, 2013).

Şekil 2. Ankara Palas (Kaynak: Salt online, 2024.)

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, Aksoy ve Varol'a göre (2015) Ankara'nın ilk modern oteli Ankara Palas'ın yanı sıra 1932 yılında kentte irili ufaklı toplam 41 adet otel bulunmaktadır. Bunlar arasında, başta Büyük

---

Devlet Konukevi'ne dönüştürülmüş ve 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na bağlanmıştır (Hatipoğlu, 2021).

Otel⁶, Lozan Palas, İstanbul Palas, Konfor Palas, Sebat Oteli, Aydın Oteli, Avrupa Oteli⁷, Meydan Palas ve vakıflara ait Belvü Palas (I. Vakıf Apartmanı) olmak üzere, kentin sınırlı sayıdaki konaklama tesisi gelen konuklarını ağırlamaktadır (Aksoy ve Varol, 2015; Balım, 2005). Mimar Kemallettin tarafından tasarlanan I. Vakıf Apartmanı'nın, 1926 yılında kiralık konut sağlama amacıyla inşasına başlanmış, ancak, Büyük Millet Meclisi'ne yürüme mesafesindeki konumu ve Ankara Palas Oteli'nin dolu olduğu durumlarda kısa süreliğine Ankara'ya gelen devlet görevlilerine kalacak yer sunması için otele dönüştürülmüştür⁸ (Aksoy ve Varol, 2015). 1924 yılında inşası tamamlanan ve kentin ilk otellerinden olan Gar Oteli ise 1927'de TCDD'nin idari birimlerine tahsis edilmiş ve otel amacı dışında kullanılmaya başlanmıştır (Altın, 2019). Bu dönemde, artan geçici konaklama ihtiyacını karşılamak için Avrupa Oteli ve Erzurum Oteli de konuttan dönüştürülerek hizmete açılmıştır. Sektörün daha genç işletmeleri ise Ulus Bölgesi'nde yer seçmeyi sürdürerek konaklama işlevine destek vermiştir; Cihan Palas, Yenişehir Palas ve Yüksel Palas 1940'lardaki otel tesisleri örneklerini oluşturmaktadır.

Bu dönemde, özellikle Jansen Planı'nın etkisiyle kentin merkezi alanlarında konaklama ihtiyacını karşılayacak yapılar inşa edilmiş; bir kısmı doğrudan otel olarak tasarlanmışsa da bir kısmı ise zaman içinde otele dönüştürülmüştür. Otel olarak hizmet veren yapılar bürokrat ve siyasetçilerin uğrak noktası olan Ulus ve çevresinde yoğunlaşmış, istasyon, bankalar, meclis gibi kentin kalbini oluşturan işlevler çevresinde kümelenmiştir. Kuruluş döneminde, Ulus, burada yer seçmiş otelcilik hizmetlerinin de etkisiyle kentin merkezi alanı olma niteliğini pekiştirmiştir.

1950 sonrası kentsel mekânsal yapılanma ve konaklama işletmeleri

1950lere gelindiğinde Ankara, Jansen Planı'nın varsaydığı nüfus büyüklüğüne erişmiş, artan kent nüfusunun ihtiyacını karşılayacak konut ve altyapı eksiklikleri nedeniyle eski merkez çevresinde gecekondulaşma

⁶ Büyük Otel, 1. Dünya Savaşı sonrası yurtlarını terk eden Macar ustalar tarafından 1920lerde inşa edilmiş, 1930larda kente gelen ziyaretçileri ağırlamak üzere otele dönüştürülmüştür (Çüngen vd., 2013). Yapının el değiştirmesiyle ismi önce Abdullah Oteli, 1963'te ise Erzurum Oteli olmuştur.

⁷ Avrupa Oteli, 1916-17 yıllarında Macarlar tarafından inşa edilmiş, Büyük Otel ise sonrasında bitişğinde konumlanmıştır (Balım, 2005).

⁸ Belvü Palas, 1973'te, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası yapılarının yerleştirilmesi için yıkılmıştır. Günümüzde 2. Vakıf Apartmanı Küçük Tiyatro olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

eğilimi başlamıştır. 1955'te kentin hızla artan nüfusunun barınma ihtiyacını çözmek amacıyla düzenlenen yarışmayı Nihat Yücel ve Raşit Uybadin kazanmıştır. 1957 Planı müellifleri kentin ana omurgası çevresinde düşük yoğunluklu ve ayrık nizamlı yeni yerleşim alanları açmıştır (Yazar, 2018). Ancak, 1960ların sonunda kıryn göçü ile artan nüfusa ev sahipliği yapan başkentin planlama çalışması yeniden bütüncül bir yaklaşımla ele alınmamış, Yücel-Uybadin Planı'nda verilen imar haklarının artırımı yoluyla ve yık-yap yaklaşımlarıyla geçirilen bir süreçle kentin yeniden yapılanması sağlanmıştır. Bu dönemde, kent, yeni emek gücünün barınağı haline gelen gecekondu kuşakları ile sarmalanmış, özellikle geleneksel merkez çevresinde düşük gelirli ve göç ile gelen nüfusun yaşadığı bölgeler oluşmuştur. Jeomorfolojik yapısı nedeniyle kentin kuzey, güney ve doğu yamaçları yerleşime uygun olmamakla birlikte enformel yapı stoku ile sarmalanmıştır. 1966'da çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Yasası ile birlikte ıslah, tasfiye ve önleme politikaları geliştirilmiş, kent çevresindeki gecekondu alanlarının düzenli gelişme ile bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Aynı dönemde, Yenişehir Bölgesi, Bakanlıkların da inşasının tamamlanması ve iş faaliyetlerinin çeşitlenmesiyle merkezi niteliğini pekiştirmiş, ticaret önce Kızılay ardından Kavaklıdere aksı boyunca yayılma eğilimi göstermiştir.

Hızlı nüfus atışı ile ortaya çıkan konut ihtiyacını düzenlemek ve mevcut kent üzerindeki yapılaşma baskısını azaltmak amacıyla 1969 yılında kurulan Ankara Nazım İmar Plan Bürosu tarafından Ankara 1990 Nazım Planı hazırlanmıştır. Yapısal ve kapsamlı planlama yaklaşımıyla elde edilen Plan ile nüfus projeksiyonuna bağlı olarak kentin ana gelişim yönü belirlenmiştir. Buna göre, jeomorfolojik yapının da uygun olduğu batı koridoru üzerinde ana ulaşım sistemi ile desteklenen çalışma ve konut alanları yaratılmıştır. Benimsenen plan kararlarıyla, yeni konut alanlarının açılmasının gecekondulaşmayı engelleyeceği öngörülmüş, ancak gecekondu olgusuna yönelik kapsamlı bir yaklaşım geliştirilememiştir. 1990lardan bu yana üst gelir grubunun kent dışına taşınması, hızla artan çeperleşme, merkezi fonksiyonların yayılma eğilimi ve merkezi alanların cansızlaşması sorunlarını doğurmuştur. 1990 Ankara Nazım Planı'nda verilen Batı koridorunda gelişme kararıyla, orta-üst ve üst gelir grupları kentin çeperinde yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemde taşıt sahipliliğinin artması ve koridor üzerinde yeni yaşama ve çalışma alanlarının yaratılması, kent merkezinin bazı fonksiyonlarının Ulus-Kızılay ekseninden batı eksenine taşınmasına yol açmıştır. Özellikle, üst gelir gruplarının yer değiştire-

rerek çepere yayılması ve yeni yerleşim alanlarında oluşturulan alt merkezlerde ticaretin örgütlenmesi merkezi işlevlerin desantralizasyonuna neden olmuştur. Satın alma gücünün yer değiştirmesi ile yeni tüketim biçimleri ve alanları oluşmuş, koridor üzerindeki tüketim odakları haline gelen alışveriş merkezleri kent merkezinin çekiminin azalmasına katkı sağlamıştır. Diğer taraftan, yeni tüketim odakları ve alışveriş merkezlerinin kent merkezinin gelişimi karşısında yarattığı tehdit sermaye birikiminin sınırlı olduğu eski kent merkezi için benzer şiddette yaşanmamıştır.

1950lerde hızla artan nüfus baskısı altında kentleşme sürecine devam eden Ankara'nın merkezi iş alanı geleneksel merkez Ulus ve planlı gelişen Yenışehir bölgelerinde yoğun olarak örgütlenmiştir. 1950-1980 yılları arasında turizm tesisleri de iki ana çekirdekten oluşan merkezi alanda yer seçmiştir. Kent merkezinin güneye doğru saçaklanması yine bu dönemde de devam etmiş; meclis, bakanlık yapıları, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile elçilikler ana omurganın güney uzantısına yöneldikçe şehir dışından gelen ziyaretçilere yönelik konaklama işletmeleri de bu çevrede yer seçmeye başlamıştır.

1980lerden itibaren ise sermaye odaklı eğilimlerin tetiklediği ekonomik yapının kentin gelişimine yön vermesi ve parçacı planlama yaklaşımları merkezi alanların desantralizasyonunu hızlandırmıştır. Bu süreçte, temel ekonomik aktivitelerin bir bölümü yoğun kent merkezinden uzaklaşmış ve yeni alt merkezlere yönelmiştir. Özel sektörün talepleri arazi kullanımının şekillenmesine ve kentsel kullanımların merkezden uzaklaşarak dağınık bir biçimde yerleşmesine neden olmuştur. Aynı dönemde, konaklama endüstrisi işletmelerinin yer seçim kararları da kent merkezinin yeniden yapılanmasında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle otellerin kent merkezinden uzaklaşarak yeni gelişme koridorları üzerinde konumlanmaya başladığı, zamanla kümelenedikleri ve yükseklikleri ile kentin silüetini etkiledikleri gözlemlenmiştir (İlerisoy ve Başgöl, 2019).

1950 sonrası dönemde bir yandan, geleneksel merkezdeki orta ve küçük ölçekli işletmeler turizm piyasasında varlıklarını sürdürürken, yeni ve büyük oteller kentin mekânsal gelişimini izlemeyi seçmiştir. Ulus, geçici konaklama ihtiyacını karşılayacak 40-50 yatak kapasitesi olan ve sıcak su sunabilecek otelleri çekmeyi sürdürmektedir; merkezi işlevlerini koruyan alana 4-5 katlı yapılarda hizmet veren yeni tesisler eklenmiştir⁹ (Balım, 2005).

⁹ Ulus'ta yer alan 1950-1980 dönemi otelleri Şehir Palas, Elhamra Otel, Cirit Palas, Nur Otel, Gönç Palas, Otel Buhara, Turist Otel, Hitit Otel ile örneklendirilebilir.

Ancak, 1950-1980 döneminde kentin yeni otelleri, merkezi iş alanının güney uzantısına sıçramıştır. Dönemin büyük otel geleneğinin temsilcileri ve önde gelenleri Büyük Ankara Oteli ve Stad Otelleridir. 1960 yılında Marc Saugey ve Yüksel Okan tarafından tasarlanan ve 1966 yılında inşaatı tamamlanan Büyük Ankara Oteli, Kızılay'ın güneyinde elçilikler bölgesine yakın bir konumda yer almış ve kentin beş yıldız kategorisinde hizmet veren ilk oteli olmuştur (Şekil 3). Otelin bir diğer önemli yönü ise bu dönemde başlayan yüksek yapı inşaat teknolojisiyle inşa edilmesi ve Başkentte bu stilin temsilcilerinden biri olma özelliği taşımasıdır (Elmalı Şen vd., 2014). Yine aynı dönemde, 1964 yılında açılan ulusal yarışma sonucu birinciliği kazanan Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler'in tasarladıkları Stad Oteli yüksek katlı ve Brütalist bir üslupla kente yerleşmiştir. Bu dönemin otelleri Ulus ve Yenışehir bölgeleri yanı sıra ana gelişme eksenlerini takip eden uzantılarda konumlandıklarından, dönemin mevcut otel kümelerinin içinde kalmayıp yine de merkezi fonksiyonlardan faydalanabilecek yakınlıkta yer almışlardır. Kent merkezinin güneyde Kızılay ve Kavaklıdere yönüne doğru gelişimi otelcilik hizmetlerinin de konumlarını belirlemiş ve bu dönemde Sıhhiye'de Kent Oteli, Kızılay'da Bulvar Palas, Kavaklıdere'de Otel Tunalı ve Dedeman Otel hizmete girmiştir (Balım, 2005).

Şekil 3. Stad Oteli (Kaynak: Tekeli Sisa Mimarlık Ortaklığı, 2024.)

1980 sonrası dönemde, neoliberal ekonomik politikalar ve sermayenin serbest dolaşımına imkan sağlayan düzenlemeler ile beraber oteller, uluslararası pazarda hızla yayılmaya ve pek çok ülkede şubelerini açarak hizmet alanlarını

genişletmeye başlamıştır. Bu dönemde, Başkentte ulusal sermayeli büyük otellerin yapıldığını, Etap Altınel ve Büyük Sürmeli Otel gibi kent merkezinde yer seçen yeni otellerin oluştuğunu izlemek mümkündür. Bununla birlikte, kentin siluetini etkileyecek ve modern mimari üslupları yansıtacak uluslararası temsilcileri de sektörde yer edinmiştir (Orhan, 2023b). 80 metre yüksekliğindeki Hilton Otel 1988 yılında, ona komşu silindirik formlu Sheraton Otel ise 1991 yılında, hizmete aılmış uluslararası şirketler zincirine bağlı otellerdir (İlerisoy ve Başgl, 2019) (şekil 4). Bir yandan Ulus ve Kızılay daha alt hizmet kategorisindeki yeni otel işletmelerine ev sahipliği yapmayı sürdürürken, diğer yandan uluslararasılaşmanın ve turizm teşviklerinin etkisi ile üst hizmet kategorilerindeki otel tesislerinin merkezin çeperinde yer seçerek yeni gelişme dinamikleri yarattığı gözlenmektedir. Dönemin Ulus bölgesi otelleri yeni yapılaşma koşullarında 6 katlı yapılarda ykselirken¹⁰, Kızılay’da çoğunluğu 3 yıldıızlı hizmet veren oteller¹¹, Kavaklıdere’de ise yenilikçi ve yüksek standartlı oteller¹² yer seçmiştir.

şekil 4. Sheraton Otel ve Hilton Otel (Kaynak: GMP-ArHITEKten, 2024.)

Kentin ekirdeğinin saçaklanması ve yeni alt merkezlerde örgütlenmesi ile bu dönemde inşa edilen otellerin kentin tam kalbinde veya yoğun

¹⁰ Ulus bölgesinde bu dönemde açılan oteller arasında Sergah Otel, Otel Selvi, Otel Almer gibi örnekler bulunmaktadır.

¹¹ Dönemin Kızılay otelleri arasında Best Western Otel, Grand Divan Otel, Melodi Otel, Otel İçkale rnek gösterilebilir.

¹² Kavaklıdere bölgesinde dönemin otelleri arasında Best Otel, Class Otel, Hotel Houston yer almaktadır.

yapılaşmış alanda yer almamış, aksine büyüme yönleri ve ana ulaşım aksarını lehine seçimlerini yapmışlardır. Yine bu dönemde, inşa edilen otellerin kente simgesel bir değer ekleyerek kentin iş ve politika merkezlerine yakın konumlarıyla potansiyel fayda elde etme amacı taşıdıkları anlaşılmaktadır.

2000'li yıllarda Başkentte ortaya çıkan mekânsal eğilim, kentin yoğun yapılaşmış merkezinden uzaklaşarak ana gelişme koridorları boyunca konut alanları, iş, ticaret, kamu kurumları ve üniversitelerle birlikte görülen gelişmedir. Bu dönemde konaklama endüstrisi işletmeleri özellikle güneybatı ekseninde yoğunlaşan prestijli kullanımlardan etkilenmiş, ancak bununla sınırlı kalmamıştır. Kentin merkezden çepere uzanan ana ulaşım arterleri de otelciliğin yoğunlaştığı ışınsal gelişimleri teşvik etmiştir. 2000 sonrasında tanımlı bir çekirdek yapısı yerini saçaklanan merkezi alana bırakmıştır. Balgat, Söğütözü ve Ümitköy başta olmak üzere yayılan merkezi alanlar konaklama tesislerinin de tekil veya küme olarak yer seçtiği bölgelere dönüşmüştür (Orhan, 2023a).¹³ Oteller bir yandan yüksek yapılarla kentin silüetini değiştirirken, diğer yandan farklı formlarıyla görsel uyarılar haline gelmişlerdir (Şekil 5-6).

Şekil 5. JW Marriot Otel (Kaynak: JW Marriot Otel, 2024)

¹³ Balgat'ta Capital Plaza, Park Otel, Point Otel; Söğütözü'nde JW Marriot, Mövenpick Hotel, Wyndham; Bilkent'te Bilkent Otel; Ümitköy'de Teb Otel yakın tarihte inşa edilmiş oteller arasında yer almaktadır.

Şekil 6. Metropolitan Otel (Kaynak: ACE Mimarlık, 2024)

Sonuç olarak, Ankara'nın doğal, dini ve kültürel cazibesinin görece sınırlı olduğu ve ziyaretçileri kente çeken temel işlevin başkentlik rolü olduğu düşünüldüğünde, kent otellerinin idari işlevlerin yoğunlaştığı kent- sel merkezi iş alanlarında kümelendiği ileri sürülebilir. Zaman içinde, iş ve ticaret aktivitelerinin yoğunlaşması kentin, uluslararası pazara entegre olmasına ve yabancı yatırımcıları çekmesine yol açmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde başlayarak ve 2000lerde artan bir ivmeyle uluslararası zincirlere ait otel işletmeleri kentte yer seçmiştir. Konumlanmalarında, Kuruluş döneminde olduğu gibi idari işlevleri izledikleri söylenebilir; ancak bu kez kamu kurumlarının da merkezden desantralizasyonu söz konusudur ve oteller bu eğilimi izlemektedir.

Ankara'nın başkentlik işlevlerinin mekânsal olarak yayılmasına paralel yer seçen ulusal ve uluslararası sermayeli girişimler kentin merkezi alanının da sınırlarının yeniden belirlenmesine katkı koymuştur (Şekil 7). Bir yandan, geleneksel çekirdekte ve planlı merkezde sayıları artan ve farklı hizmet standartları ve ölçeklerinde hizmet veren oteller merkezde olmanın avantajlarından faydalanırken, diğer yandan planlı merkezin güney uzantısında ve gelişme akslarında yer seçenler kent merkezinin yeni sınırlarını çizmektedir. Ancak, bu otellerin ne tür özellikler taşıdıkları, ne gibi mekânsal duyarlılıklara sahip oldukları, kentin işlevsel dönüşümüne ve kent imajına nasıl katkılar yaptıkları araştırılmamış olup, bu sorular ilerleyen çalışmalar için zemin oluşturacak niteliktedir.

Sonuç olarak, oteller yerel ekonomik kalkınma süreçlerinden ayrılmaz ve hizmet odaklı kentlerin mekânsal dokusundan kopuk olarak düşünülemez. Ankara kentsel gelişim sürecinde otellerin yer seçimleri de göstermektedir ki geleneksel küçük bir kentten planlı büyüyen bir başkente ve uluslararası sermaye çekme rekabetine dahil olan bir kente doğru evrilmektedir. Kent, giderek artan bir turist popülasyonuna ev sahipliği yapmakta, bu durum kentteki otel sayısının artmasına yol açmakta ve bu oteller niteliklerine göre kentin artık oldukça geniş bir satıha yayılan merkezi alanlarından birinde yer seçmektedir. Geleneksel merkez ve planlı merkez kent otelleri için hala her ne kadar baskın bir kümelenme alanı özelliği taşısa da buradaki otellerin karakteri ofis ve perakende ticaretin desantralizasyonu ile biçimlenen yeni iş alanlarındaki karakterlere tezatlık göstermektedir. Yeni gelişme bölgeleri bundan böyle yüksek kaliteli hizmet sunan iş otellerinin toplanmaya başladığı bölgedir; küresel kent hizmetlerinin yığıldığı bölgelerde yeni bir kent peyzajının oluşmasının katkıda bulunmaktadır. Küreselleşme ile gelişme gösteren uzmanlaşmış iş alanları geleneksel merkezlerden koparak veya sıçrayarak yeni iş koridorları etrafında şekillenmekte, bu yeni oluşumu ise dünya kenti imgesi yaratan yapılaşma biçimleri yoluyla sergilemektedir. Diğer işlevlerin yanı sıra, oteller de Ankara'da bu yeni imgeyi pekiştiren unsurlardan birisidir. Yeni iş alanlarında yer seçen oteller diğer merkezi bölgelerdeki otellerden gerek hizmet sunum biçimi gerekse konum özellikleri açısından ayrılmaktadır. Başkent'in bu yeni ekonomik yapılanmadaki rolü sayesinde kente gelen ziyaretçilerin ihtiyacına yanıt verecek ağırlama sektörü küresel rakipleriyle boy ölçüşecek bir nitelik kazanmakta ve bu yeni nesil kent otelleri iş koridorları etrafında konumlanmaktadır. Bu durum, kentin ağırlık merkezinin planlı merkezden yeni iş merkezine kaydığını açıkça göstermektedir. Bu ayrışmanın görüldüğü Başkent'te iki temel kentsel politika önerisinin ortaya atılması mümkündür;

- *Kentsel yenileme*: Geleneksel ve planlı merkez kentin tarihsel süreçte oluşmuş ve kentin geçirdiği tüm değişimlerden etkilenmiş temel çekirdeği olma rolünü üstlenmektedir. Ancak, bu çekirdek halihazırda yapılaşmış ve yoğunlaşmıştır. Bu durum büyük, yeni ve lüks otellerin çeperde yer seçerek bu alanı küçük, düşük standartlarda hizmet veren rakiplerine bırakmasına yol açmıştır. Kentin çekirdeği önemli işlevlerin uzaklaşmasıyla zaman içinde prestij kaybetmekte ve yeni iş merkezlerinin sunduğu olanaklardan uzak kalarak giderek değersizleşme riskiyle yüzleşmektedir. Geleneksel mer-

kez, yoğun, sıkışık, kalabalık, altyapıda sorunları olan, genellikle alt gelir gruplarına hizmet veren, eskiyen, tehlikelere açık ve dolayısıyla kırılabilirliği yüksek bir yapıya sahiptir. Planlı merkez ise idari işlevlerin yoğunlaştığı ancak bu işlevlerin desantralizasyonu giderek eski önemini yitiren, yoğun, sıkışık ve kozmopolit bir merkez haline gelmiştir. Kentin kimliğinin inşa edildiği ve özgün değerlerinin bulunduğu bu ikili yapıya sahip çekirdek kentsel yenileme programlarıyla ele alınmalı ve kapsamlı kentsel politikalar ile biçimlenmelidir. Özellikle Kale ve Ulus tarihi merkezleri özgün kentsel dokusuna saygı duyularak titizlikle ele alınmalı, bu bölgenin kentsel turizm odaklarından biri olma potansiyeli ortaya çıkarılmalıdır. Kentsel sağlıklılaştırma, renovasyon ve rehabilitasyon ile kentin geleneksel merkezi korunmalı ve bu özgün yapıya eklemenecek turizm faaliyetleri ile desteklenmelidir. Planlı merkezde ise kentsel idari işlevlerin yanı sıra modern mimari örneklerin, sanat faaliyetlerinin, kamusal alanların ve ticari aksların bulunduğu odalarda kentsel canlandırma politikalarına öncelik verilerek kentsel turizmle bütünleştirilmelidir. Güvenlik, erişilebilirlik, çevre kalitesi ve sosyal çevre açılarından kent otellerinin de sorun yaşadığı konularda yerel yönetimlerin kapsamlı politikalarına ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu nedenle, hem kentsel turizmi destekleyecek hem de yerel halkın alanı sahiplenmesini teşvik edecek kamusal yatırımlarla kentin tarihsel merkezlerinin korunmasına ve canlandırılmasına katkı konulmalıdır.

- *Kentsel entegrasyon*: Küresel kent peyzajının öğelerinden olan yeni ve lüks otellerin kentte yer seçtiği odaklar planlı merkezin güney uzantısındaki Kavaklıdere bölgesi ve yeni iş koridorları olarak öne çıkmaktadır. Bu konumlanma merkezi alanlarda sermayenin biriktiği yerlere de işaret etmektedir. Kentsel merkezler arasındaki denge bakımından ciddi bir çelişki yaratmaya zemin sunan bu eşitsiz gelişme eğilimi kaynakların ve kamusal hizmetlerin dağılımını olumsuz etkileyebilir. Geleneksel ve planlı merkezler kentin değer kaybeden çekirdeğine dönüşürken, lüks otelleri barındıran güney saçaklarından ve iş koridorlarından fark edilir sosyal, ekonomik ve kültürel uzaklaşma da başlamıştır. Bu kutuplaşmayı besleyen iş faaliyetleri de yeni prestij odakları olarak beliren gelişme koridorlarında yer seçmeyi tercih etmektedir. Derinleşen ayrışmayı gidermek için yerel yönetimlerin kamusal kaynakları ve kentsel altyapı sunumlarını dengeli biçimde dağıtımına gereksinim vardır. Ulaşım çeşitliliğinin yakalanması, yerel halkın ve ziyaretçilerin bir arada faydalanabileceği kamusal alanlar yaratılması, ayrıcalıklı yapılaşma ve imar haklarından kaçınılması, genel silüeti baskılamak yerine kentsel kimliğin ve sürekliliğin izlerinin okunmasına imkan tanıyan bir yapılaşma sağlanması kentsel entegrasyonun temel prensipleri haline gelmelidir.

Extended Abstract

Following The Development of City Centre Through the Hospitality Industry: The Ankara Hotels

Ezgi Orhan¹⁴

ORCID: 0000-0002-9124-7812

With globalization, individuals' mobility is increasing to meet their economic, cultural, and recreational needs, and the activities of hotel services are intensifying in urban areas. According to Timothy and Wall (1995), hotels are the most visible expressions of urban tourism. Despite their significant role in the development of the tourism sector, there is a limited number of studies in the literature on city hotel locations and the factors affecting their location choices. Existing empirical research and discussions on hotel locations have focused on historical cities, tourism regions, and developed countries (Arbel and Pizam, 1977; Dökmeçi and Balta, 1999; Chung and Kalnins, 2001; Urtasun and Gutiérrez, 2006; Shoval, 2006; Rogerson, 2012; Yang et al., 2012; Adam and Amuquandoh, 2013). Although non-Western examples have attracted less attention, the number of studies conducted in this field in Turkish cities has been quite limited. This study aims to contribute to the literature by conveying the expansion and development dynamics of the urban center in the context of Türkiye through hotel locations.

In this study, the formation of the city center and development trends are shown by following the location choices of hotels with a chronological approach. This research is based on the assumption that hotel locations evolve together with the changing structure of the city. According to Begin (2000), this relationship is not one-way; rather, on the one hand, hotels follow the dynamics of urban development, technological advances, and changes in economic, cultural, and political structures, and on the other hand, they shape the urban spatial structure with their locations. The study reads the urban center development of Ankara through hotel locations within this bilateral relationship. Thus, it is aimed to create a base

---

¹⁴ Asst. Prof., Cankaya University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: ezgiorhan@cankaya.edu.tr

that allows the examination of the spread of the city's central business districts today and the location choices of city hotels that support this development. The research is based on the relevant Ankara city plans, publications, and visual sources on the development of the hotel industry.

In the pre-Republican period, apart from the capital city of Istanbul, representatives of large hotels, which were modern accommodation facilities of the period, were rarely encountered in the cities of the Ottoman Empire (Çelebi, 2011). Ankara, a small town in the Ottoman Empire, met the need for temporary accommodation with a small number of inns (Çakır et al., 2019). Ankara's acquaintance with modern tourism dates back to the proclamation of the capital city of the Turkish Republic. During the early Republican period, the structures serving as hotels were concentrated in the historical core and its surroundings, which were frequented by bureaucrats and politicians and clustered around functions such as the station, banks, and the parliament, forming the heart of the city. During this period, Ulus, with the influence of the hotel services that had chosen to be located here, reinforced its status as the city's central district.

The city is hosting an increasing tourist population, which has led to an increase in the number of hotels as well. These hotels, according to their characteristics, are chosen to be located in one of the city's central areas, which now spreads over a wide territory. Although traditional central and planned centers have still been a dominant locus for city hotel clusters, the hotel characteristics here contrast with those located in new business areas, which have been shaped by the decentralization of office and retail trade. New development districts host business hotels offering high-quality services; together, they contribute to the formation of a new urban landscape in areas where global city services are concentrated. Specialized business areas developing with the globalization trend are breaking away from traditional centers, blooming around new business corridors, and exhibiting a global city image through their iconic forms and scales. In addition to other functions, hotels are also one of the elements reflecting this new image in Ankara. Hotels choosing to be located in new business areas are different from hotels in other central areas in terms of both the service delivery style and location features. In parallel to the capital's role in this new economic structure, the hospitality sector that will meet the needs of visitors to the city is gaining a quality that will compete with its global competitors, and these new generation city hotels are positioned around

business corridors. This situation clearly shows that the city's center of gravity has shifted from the planned center to the new business center.

As a result, hotels cannot be separated from local economic development processes and cannot be isolated from the spatial composition of service-oriented cities. The location choices of hotels in the urban development process also show that Ankara is evolving from a traditional small city to a planned growing capital and a city involved in the competition to attract international capital.

Departing from the segregation trend of Ankara's hotel geography and city centers, it is possible to put forward two basic urban policy proposals: urban renewal for the historical core and planned center and urban integration for new development corridors. The historical centers of Kale and Ulus should be addressed by respecting their original urban pattern; the traditional center of the city should be protected with urban rehabilitation, renovation, and rehabilitation programs and should be supported with tourism activities in line with its unique and original compositions. In the planned center, in addition to urban administrative functions, urban revitalization policies should be prioritized in the focal points where modern architectural examples, art activities, public spaces, and commercial axes are located and integrated with urban tourism. It is clear that comprehensive policies of local governments are needed in terms of security, accessibility, environmental quality, and social environment, and city hotels also experience problems. Therefore, public investments should be made that will both support urban tourism and encourage local people to own the area. While traditional and planned centers are turning into the depreciating core of the city, a noticeable social, economic, and cultural distance has also begun from the southern fringes and business corridors that host luxury hotels. In order to eliminate the deepening segregation, local governments need to distribute public resources and urban infrastructure in a balanced manner. Achieving diversity in transportation, creating public spaces that locals and visitors can benefit from together, avoiding privileged construction and development rights, and providing a structure that allows traces of urban identity and continuity to be read instead of suppressing the general silhouette should become the basic principles of urban integration.

Kaynakça/References

- ACE Mimarlık. (2024). Metropolitan Otel Fotoğrafı. ACE Mimarlık web sitesinden 27 Haziran 2024 tarihinde <http://acemimarlik.com/hotel-projects/metropolitan-hotel/> adresinden erişildi.
- Adam, I. ve Amuquandoh, F. E. (2013). Dimensions of hotel location in the Kumasi Metropolis, Ghana. *Tourism Management Perspectives*, 8, 1-8.
- Aksoy, Z. ve Varol, Ç. (2015). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Vakıf Taşınmazlarının Mekânsal Dönüşüm Süreçleri: Ankara Örneği. *Vakıflar Dergisi*, 44, 105-129.
- Altın, Ş.N. (2019). *Ankara Gar Yerleşkesi'nin bir parçası olarak Ankara Oteli ve değer temelli korunması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arbel, A. ve Pizam, A. (1977). Some determinants of urban hotel location: The tourists' inclinations. *Journal of Travel Research*, 15(3), 18-22.
- Ashworth, G. J. ve Page, S. J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism management*, 32(1), 1-15.
- Atalan, Ö. ve Arel, H. Ş. (2016). 15. ve 16. Yüzyıllara ait Osmanlı Han Yapılarının Mekânsal Analizi. *Turkish Studies*, 11(2), 217-228.
- Balım, P. (2005). *Ankara'daki Otellerin Gelişimi ve Değişimi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baum, J. A. ve Mezias, S. J. (1992). Localized competition and organizational failure in the Manhattan hotel industry, 1898-1990. *Administrative Science Quarterly*, 580-604.
- Bayraktar, A. N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu ve Modern Mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 67-80.
- Bademli, R. (1985). 1920-1940 Döneminde Eski Ankara'nın yazgısını etkileyen tutumlar. *Mimarlık*, 23, 212-213.
- Begin, S. (2000). The geography of a tourist business: Hotel distribution and urban development in Xiamen, China. *Tourism Geographies*, 2(4), 448-471.
- Berger, M. W. (2011). *Hotel dreams: Luxury, technology, and urban ambition in America, 1829-1929*. Baltimore: JHU Press.
- Berkol, F. (1990). Türk Vakıf Kervansarayları ve Bugün Turizm Hizmetinde Kullanılmaları. *Vakıflar Dergisi*, 10, 345-380.
- Bowie, D. (2018). Innovation and 19th century hotel industry evolution. *Tourism Management*, 64, 314-323.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernism and nation building: Turkish architectural culture in early republic*. London: University of Washington Press.
- Cengizkan, A. (2004). *First plan of Ankara: 1924-25 Lorcher Plan*. Ankara: Arkadas Press.

- Cengizkan, A. (2006). 1957 Yücel-Uybadin İmar Planı ve Ankara Şehir Mimarisi. T. Şenyapılı (Der.), *Cumhuriyet'in Ankara'sı* içinde. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Chung, W. ve Kalnins, A. (2001). Agglomeration effects and performance: A test of the Texas lodging industry. *Strategic Management Journal*, 22(10), 969-988.
- Cró, S. ve Martins, A. M. (2017). Hotel and hostel location in Lisbon: looking for their determinants. *Tourism Geographies*, 1-20.
- Czyzewska, B. (2016). *The role of knowledge transference in the process of internationalisation. The case of the London Hilton*. (Unpublished PhD Thesis), The University of West London.
- Çakır, Z. G., Bilgin Altınöz, G. ve Özüdüru, B. (2019). Ankara Hanlar Bölgesi'nin mekânsal gelişimi ve bugünkü kullanıcı profilinin değerlendirilmesi. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 20, 175-201.
- Çelebi, M. E. (2011). Galata ve Pera'da Otel Yapılarının Gelişimi 1840-1914. *Sigma*, 3, 300-307.
- Deriu D. (2013). Picturing modern Ankara: New Turkey in Western imagination. *The Journal of Architecture*, 18(4), 497-527.
- Dökmeci, V. ve Balta, N. (1999). The evolution and Distribution of Hotels in Istanbul. *European Planning Studies*, 7(1), 99-109.
- Elmalı Şen, D., Midilli Sarı, R., Sağsöz, A. ve Al, S. (2014). 1960-80 Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 9(10), 541-556.
- Farhangmehr, M., ve Simotildees, C. (1999). Factors affecting hotel industry development in Portugal. *Journal of Hospitality Leisure Marketing*, 6(1), 23-46.
- GMP-Architekten. (2024). Sheraton Otel Fotoğrafi. GMP-Architekten web sitesinden 27 Haziran 2024 tarihinde <https://www.gmp-architekten.com/projects/sheraton-hotel-and-shopping-mall/> adresinden erişildi.
- Gu, H., Ryan, C. ve Yu, L. (2012). The changing structure of the Chinese hotel industry: 1980–2012. *Tourism Management Perspectives*, 4, 56-63.
- Gunay, B. (2006). Ankara cekirdek alanının oluşumu ve 1990 nazım planı hakkında bir değerlendirme. T. Senyapılı (Der.), *Cumhuriyet'in Ankara'sı* içinde (ss. 61-118). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Hatipoğlu, O. G. (2021). Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı: TBMM Emanetinin Cumhurbaşkanlığı'na Devri. O.G. Hatipoğlu (Der.), *Türk Kamu Yönetiminde Erozyon ve Örgütsel Kayıplar* içinde (ss.227-248). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- İlerisoy, Z. Y. ve Başgül, M. (2019). Yapılarda Yükselme ve Başkent Ankara Örnekleri Üzerinden Tarihsel İncelenmesi, *Online Journal of Art and Design*, 7(2), 125-140.
- Judd, D. R. (2010). Tourism. Hutchison, R. (Der.), *Encyclopedia of urban studies* içinde. London: Sage Publications.

- JW Marriot Otel. (2024) JW Marriot Otel Fotoğrafı. JW Marriot web sitesinden 27 Haziran 2024 tarihinde <https://www.marriott.com/hotels> adresinden erişildi.
- King, D. E. (1957). The First-class hotel and the age of the common man. *The journal of southern history*, 232, 173-188.
- KTB - Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2024a). *Bakanlık Belgeli Tesis İstatistikleri 2023*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KTB - Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2024b). *Turizm İstatistikleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Lado-Sestayo, R., Otero-González, L., Vivel-Búa, M. ve Martorell-Cunill, O. (2016). Impact of location on profitability in the Spanish hotel sector. *Tourism Management*, 52, 405-415.
- Luo, H. ve Yang, Y. (2013). Spatial pattern of hotel distribution in China. *Tourism and Hospitality Research*, 13(1), 3-15.
- McNeill, D. (2008). The hotel and the city. *Progress in Human Geography*, 32(3), 383-398.
- McNeill, D. (2010). Hotel, Motel. Hutchison, R. (Der.) *Encyclopedia of urban studies* içinde. London: Sage Publications.
- Orhan, E. (2020). Spatial Organization of Public Buildings: An Evaluation on the Capital City of Turkey. *Megaron*, 15(4), 663-673.
- Orhan, E. (2023a). Locational attributes of the lodging industry: An empirical study on urban hotels in Ankara, Turkey. *Land Use Policy*, 125, 106504.
- Orhan, E. (2023b). Urban hotel location determinants: Evidence from Ankara's hotel geography. *Cities*, 138, 104356.
- Özdemir, M. (2014). Türklerde Turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 121-130.
- Öztürk, N. (1988). Ankara'nın Kuruluşunda Vakıfların Rolü. *Vakıflar Dergisi*, 20, 329-346.
- Prodanovic, M. (2010). Carawanserai. Hutchison, R. (Der.). *Encyclopedia of urban studies* içinde. London: Sage Publications.
- Raitz, K. ve Jones, J. P. (1988). The city hotel as landscape artifact and community symbol. *Journal of Cultural Geography*, 9(1), 17-36.
- Rogerson, J. M. (2012). The changing location of hotels in South Africa's coastal cities, 1990-2010. *Urban Forum*, 23(1), 73-91.
- Salt online (2024). Ankara Palas Fotoğrafı. Salt online web sitesinden 27 Haziran 2024 tarihinde www.saltonline.tr adresinden erişildi.
- Schivelbusch, W. (1986). *The railway journey: The industrialization and perception of time and space*. California: Univ of California Press.
- Shoval, N. ve Cohen-Hattab, K. (2001). Urban hotel development patterns in the face of political shifts. *Annals of Tourism Research*, 28(4), 908-925.

- Shoval, N., McKercher, B., Ng, E. ve Birenboim, A. (2011). Hotel location and tourist activity in cities. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1594-1612.
- Sumbas, A. (2013). Türk Modernleşmesi'ni Ankara Palas üzerinden okumak: "Doğu'dan Batı'ya açılan bir pencere". *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1): 171-198.
- Tankut, G. (1988). Ankara'nın başkent olma süreci. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 8(2), 93-104.
- Tanrıkulu, D. (1985). Ankara'da eğlence yaşamı 1928-38. *Mimarlık*, 2-3, 22-27.
- Tanyeli, U. (1997). Türk modernleşmesinin kentsel sahnesini yeniden düşünmek. *Arredemento Mimarlık*, 3, 81-82.
- Tekeli Sisa Mimarlık Ortaklığı, (2024). Stad Oteli Fotoğrafı. Tekeli Sisa web sitesinden 27 Haziran 2024 tarihinde <https://tekelisisa.com/> adresinden erişildi.
- Towner, J. (1985). The Grand Tour: A key phase in the history of tourism. *Annals of Tourism Research*, 12, 297-333.
- Urry, J. (2009). *Turist bakışı*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Urtasun, A. ve Gutiérrez, I. (2006). Hotel location in tourism cities: Madrid 1936-1998. *Annals of Tourism Research*, 33(2), 382-402.
- White, A. (1968). *Palaces of the people: A social history of commercial hospitality*. London: Rapp & Whiting.
- Yakartepe, E. Ç. ve Binan, C. (2011). İstanbul'un Modernleşme Dönemi Otelleri 1840-1914. *Megaron*, 6(2), 79-94.
- Yang, Y., Wong, K. K. ve Wang, T. (2012). How do hotels choose their location Evidence from hotels in Beijing. *International Journal of Hospitality Management*, 31(3), 675-685.

Ezgi Orhan

Çankaya Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. 2007 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu ve 2012 yılında bu alanda doktora derecesini aldı. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu tarafından finanse edilen doktora tezini, işletmelerin afet sonrası iyileşme süreçleri ve yer seçimleri üzerine tamamladı. 2018 yılında bu yana şehir planlama alanında doçent ünvanını aldı. ODTÜ, Pamukkale Üniversitesi ve Çankaya Üniversitesi'nde akademik pozisyonlarda çalıştı ve danışman, yürütücü ve araştırmacı olarak uluslararası ve ulusal araştırma projeleri yürüttü. Hollanda'daki 4TU Resilience Engineering Merkezi bursiyeri ve Earthquake Engineering Research Institute (EERI) üyesidir. Afet yönetimi, iş coğrafyası ve risk azaltma politikaları üzerine uluslararası alanda tanınan dergilerde makaleler yayınlamıştır.

Ezgi Orhan is a faculty member at Çankaya University. She graduated from the City and Regional Planning Department of Middle East Technical University (METU) in 2007 and took her Ph.D. in the discipline in 2012. She completed her doctorate thesis, funded by the Scientific and Technological Research Council of Turkey, on the post-disaster recovery processes and location choices of businesses. She has been working as an associate professor in city planning since 2018. She worked in academic positions at METU, Pamukkale University, and Çankaya University and conducted international and national research projects as a consultant, manager, and researcher. She is affiliated as a resilience fellow at the 4TU Centre for Resilience Engineering, Netherlands., and a member of Earthquake Engineering Research Institute (EERI). She has published articles on disaster management, business geography, and risk reduction policies in internationally recognized journals.

E-posta: ezgiorhan@cankaya.edu.tr

“Parametrik Mimar”ların Virtuelliği Üzerine

Serdar Aydın¹

ORCID: 0000-0001-6445-8879

Öz

Bu makale, mimarlık ve matematik arasındaki içkinlik hakkındadır. Dijital tasarım araçlarının kullanımının zirvesinde, herkes tarafından artık bilindiği düşünülen “parametrik mimar” tanımını açıklamaya çalışmak bu yazının hedefidir. Parametrik mimarlık tanımının mimarlığın matematikle kurduğu ilişkide arandığı bu çalışmada ilk olarak, matematiğin platonik boyutlarından akıp mimarlığın mükemmellik arayışına; hassasiyet (precision) ve doğruluk (accuracy) ihtiyacına; geometrik ve grafik sezgilerin temsile dönüşümüne kadar farklı konseptler üzerinden “parametrik mimar” kavramının türeyişini anlatan tarihsel bir sunuşa yer verilmiştir. Sonrasında Zaha Hadid ve Antoni Gaudí gibi farklı zaman, yer ve teknolojilere ait virtüöz mimarların sunduğu temsiller üzerinden “parametrik mimarlar”ın virtüellik zemini tartışılmaktadır. Bunu da mimari manipülasyonların materyalist taleplerini karşılamak için çalışan “parametrik mimar” a gerekli kılan matematiksel dönüşümü, bir kompütasyon düşüncesi (computational thinking) üretim alanı olarak tartışmaya açmaktadır. Star mimar ve Tanrı’nın mimarı gibi erk üreten pozisyonlara sıkıştırmak yerine, bu yazıda altı çizilmek istenen virtüelite tartışması, her iki virtüöz mimar ile ortaklıklar edinmiş, Patrik Schumacher ve Mark Burry’nin üzerinden “parametrik mimar”ın yeneden yaratımına odaklanmaktadır. Sonuç olarak, bu araştırmadan elde edilen iç görüler, tasarı geometrinin sınırlarına sıkışan klasik mimarlık pratiğini aşmanın bir yolu olarak görünen “parametrik mimarlık” tanımını matematik ile kurulan yaratıcılık odaklı ilişki üzerinden yeni ve gelişen virtüel zemin kayması/birleştirmesi olarak yapmaktadır. Böylece mimarlık pratiği ve teorisi için çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Parametrik mimarlık, matematik ve mimarlık, Zaha Hadid, Antoni Gaudí, virtüellik

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mimari Proje Üretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi / Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: serdaraydin@artuklu.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1483648

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1236-1274

On the Virtuality of “Parametric Architects”

Serdar Aydın²

ORCID: 0000-0001-6445-8879

Abstract

This paper is about the immanence between architecture and mathematics. At the peak of the use of digital design tools, the aim of this paper is to explain the definition of “parametric architect”, which is thought to be known by everyone. In this study, where the definition of parametric architecture is sought in the relationship that architecture establishes with mathematics, firstly, a historical projection is cast to explain the derivation of the concept of “parametric architect” through different concepts, from the platonic dimensions of mathematics to architecture’s search for perfection; the need for precision and accuracy; and the transformation of geometric and graphic intuition into representation. The virtuosity of “parametric architects” is then discussed through the representations of virtuoso architects such as Zaha Hadid and Antoni Gaudí. This is followed by a discussion of the mathematical transformation required of the “parametric architect” working to meet the materialist demands of architectural manipulations as a field of computational thinking. Instead of compressing it into power-producing positions such as the starchitect and God’s architect, the discussion of virtuosity, which this paper seeks to underline, gives place to the re-creation of the “parametric architect” through Patrik Schumacher and Mark Burry. As a result, the insights gained from this research define “parametric architecture”, which seems to be a way to overcome the architectural practice trapped in the limits of descriptive geometrical thinking, as a new and evolving virtual ground shift/joining through the creativity-oriented relationship established with mathematics. Thus, it offers implications for architectural practice and theory.

Keywords: *Parametric architecture, mathematics and architecture, Zaha Hadid, Antoni Gaudí, virtuality*

² Asst. Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Engineering-Architecture, Department of Architecture, E-mail: serdaraydin@artuklu.edu.tr

Giriş

Mimarlık disiplini, doğası gereği nicel ve matematiksel özellikler içerir. Mimarlığın sayısallaştırılmış bir uygulama pratiği olmasını, kökleri çok eskilere dayanan bir bilgi havuzunda aramak mümkündür. Mimarlık ve matematik arasındaki keşfe dayalı alışverişi bugün devam ettirenlerin araçsallaştırdığı tasarım ve üretim teknolojilerinin -ki biz buna kısaca “mimarlıkta bilişim” diyebiliriz- birkaç yıl içinde nereye evrileceğini kestirmek zordur. Bu keşfe mesafeli duran ve büyük bir çoğunluğu temsil eden mimarlık aktörlerinin tanımıyla, “parametrik mimarlık” yapıcıları ve düşünürleri, mimarlık-matematik ilişkisinden akan suların oluşturduğu bilgi havuzundaki sancılı içkinlik arayışını deneyimlerler. Matematikçi Gaspard Monge'un *Géométrie Descriptive* (1795)³ [Tasarı Geometri] konsepti ile rasyonalist mimarlık teorisyeni Jean-Nicolas-Louis Durand'ın Paris'teki École Polytechnique'te hazırladığı *Précis* (1802-1805)⁴ adlı çalışması mimarlık ile matematik arasında kurulan bağlantının önemli tarihi gelişmeleri arasındadır. Aynı döneme ait bu öğretilerden beri mimarlar, öyle veya böyle, bilerek veya bilmeyerek mimarlık disiplinini matematik alanıyla yakınlaştırmışlardır. Bu yazıda yukarıda imâ edildiği üzere içi boşaltılmış ve üstünkörü tanımlanan bir kavram olarak parametrik mimarlık meselesine, mimarlık ve matematik ilişkisi üzerinden bakılmaktadır. Bu içkin ilişkinin tarif ve tayini için parametrik mimarlıkta bilgisayar kullanımının ötesine geçen bir temsiliyet biçimi olarak “hesaplamalı düşünce” (*computational thinking*) pratiği ve bu pratiğin, bazen fiziksel bir modele bazen de artistik bir çizime dayanarak araçsallaştırdığı mimari temsil biçimlerine başvurulmaktadır.

Mimarlık-matematik ilişkisine sibernetik bir zihnin bütün alanların tevhidinde duyacağı inancı üzerinden bakarsak, iki disiplin arasındaki içkinliğin kimya kanunlarının kanıtlanmasına kadar yayılageldiğini iddia edebiliriz. Nobelli kimyager Dan Shechtman, *quasicrystals* [kuazi kristaller] keşfini açıklayabilmek için tarihi yapıların mukarnas ve çini kaplamalarında birbirini tekrar etmeyen, fakat kurallı dizilere sahip geometrik desenlerden yararlanmışır (Lu and Steinhardt, 2007). Mukarnaslar, parametrik mimarlık denince akla ilk gelen şeylerden biridir. Ama parametrik

³ Bkz. Monge, 2012.

⁴ Bkz. Durand, 2000.

mimarlık kavramının anlam bunalımını çözmek ve daha derinlere inmek isteyen bu yazıda yeni bir mukarnas kehanetine girilmeyecektir^{5,6}.

Parametrik mimarlık kavramının gölgesinde kalan yöntem ve konseptlerden birkaçını saymak gerekirse genetik algoritmalar, topoloji optimizasyonu, etmen-tabanlı modelleme, morfogenez, anizotropik ölçekleme, diferansiyel denklemler, Bezier eğrileri, mozaikleme ve fraktallar gibi klasik matematik terimlerinin birbirinden farklılaşan özelliklerini tarayan birçok çalışmaya, mimarlık alanını bütünüyle yeniden disipline etme eğilimindeki mimarlıkta bilişim dalında yer verilmiştir⁷. Bu terminolojinin kullanımı, mimarlık camiasının son yirmi yılında, özellikle de —imkânsız mekânların tasarımını fiziksel yapıların fabrikasyonundan ayırmayan— parametrik mimarlığın alışılmamış hesaplamalı tasarım düşüncesini (bilinçli veya gayri ihtiyari) benimseyenler arasında önem kazanarak, belli bir olgunluğa ulaşmıştır.

Tüm bu terimler arasında parametrik mimarlık (*parametric architecture*), mimarlık ve matematik arasında, bütün hipotetikliğine rağmen, varsaydığımız doğal ve ayrılmaz ilişkiyi özetleyen disiplinlerarası bir çağrışım olarak güçlü bir pozisyona sahiptir. Alışılmamışlığı uygulayabilenlere de üstünkörü bir şekilde “parametrik mimarlar” denilegelmiştir. Bu yazının parametrik mimarlığa olan ilgisi tam da uzun ve karmaşık hesaplaşmada yer alan üstünkörülüğe duyulan memnuniyetsizlikten kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda metin, mimarlığın matematikle kurduğu içkin bağlamın gerektirdiği; tarihsel bir soyağacı ile başlamakta (1); mimar tanımıyla temsil örnekleri üzerinden hesaplaşırken virtüellik kavramını incelemekte (2); ve mimarın kendisini yapıbozuma uğratan kısa bir okuma ile “parametrik

⁵ Mukarnasların parametrik yöntemlerle çözümlendiği çalışmalar için bkz. Alaçam vd., 2019; Dinçer ve Yazar, 2021.

⁶ Robert Woodbury’nin Kanada’da birlikte çalıştığı Onur Yüce Gün, Brady Peters ve Mehdi Sheikholeslami’nin katkılarıyla yayınladığı, teknoloji ve tasarım arakesitindeki çalışmalarından süzülen ansiklopedik tarzda diyagramlara dayalı anlatıların yer aldığı *Elements of Parametric Design* eserinde, parametrik sistemlerin yapısı ve tasarım, geometri ve hesaplama bilgisi bütününde tanımlanmaktadır (Woodbury, 2010). Woodbury’ninkine benzer mimarlık ve matematik ilişkisinin parametrik tasarımın unsurlarına dönük çalışmalarıyla okunabildiği benzer bir yaklaşım, Türkiye’deki araştırmacılarından Tuğrul Yazar’da görülmektedir (Yazar, 2024).

⁷ Bu eğilimin en çarpıcı kurumsallaşma örnekleri olarak gösterilen Southern California Institute of Architecture (SCI-Arc; kuruluş 1972) ve Architectural Association (AA; kuruluş 1847), klasik mimarlık okullarından farklı olarak mimarlıkta kompütasyon meselesine yoğun bir yönelim göstermektedirler. Bu iki okulun websitelerinde yayınlanan misyon, hakkında ve öğrenci çalışmalarını gösteren galeri sayfalarında mimarlık eğitime yön vermeyi amaçlayıp teknoloji üzerinden spekülasyona dayanan özünde mimarlık-matematik ilişkisine dayandırılabilir hedefler ve iddialar bulunmaktadır (bkz. SCI-Arc, t.y.; AA School, t.y.). Bu özellikleriyle her iki okul da mimarlık (ve kentsel tasarım) eğitimini, pratiğini ve araştırmalarını etkilemektedir.

mimar” tanımının yeniden yaratımına dair kıstasları belirledikten sonra da (3); karşılaştırmalı bir analiz ile mimarlar hakkında yazılan akademik çalışmalara dair sonuç sözlerine yer vermektedir (4).

Terminolojik pozisyonunun ötesinde bu çalışma, mimarlık-matematik ilişkisinin art- ve eş-zamanlı imalatını “parametrik mimarlık” kavramının tanımında anlamlandırma girişimidir. Tasarımını ilişkilendirdiği parametrelerin vadettiği alternatifli çokluğun ötesinde parametrik mimarı ilginç kılan virtüel çokluk neleri kapsamaktadır? Klasik mimarlık aktörlerinin genelde naifçe ve en iyi ihtimalle “ilginç” bulduğu parametrik mimarlık neyi ifade etmektedir?^{8,9} Burada aranan virtüel çokluğun denetlendiği ve statik bir tanımlamadan sıyrılan salınımın açığa çıkarılmasında iki farklı parametrik mimarlık çifti seçilmiştir. Zaha Hadid-Patrik Schumacher ve Antoni Gaudí-Mark Burry ikililerinin dayattığı farklı seviyelerden okunabilecek zaman-mekân çeşitliliğine değinilmektedir. Bu mimarların kullandıkları çizimlere, metinlere, dijital modellere ve fizikî maketlere dayalı temsillerde, mimarlık-matematik ilişkisinin aktüel ve virtüel olarak bölünmesi üzerinde durulmaktadır. Fakat bu bölünme, kesinlikle bir kuptlaşma anlamı taşımamaktadır; aksine homojen ve kronolojik olamayacak kadar Bergsoncu zemine ötelenmiş ve “şimdi”yi biçimlendiren bir Deleuze virtüelliğine dayanmaktadır¹⁰. Yazının takip eden bölümleri, “parametrik mimar”ların temsillerinde sunduğu veya sunabileceği virtüel çokluk ortaklığını, mimarlık-matematik ilişkisinin—hem rejim üreten bir disiplinlerarasılık olarak hem bu disiplinlerarasılığı henüz düşünülmemiş olanı arayan bir yeniliğe dönüştüren—farklı gelişmelerine değinerek ara-maktadır.

⁸ Bu aktörler, Durand’ın École Polytechnique’inden bu yana tasarı geometri öğretilerinde sıkışmış olan ve matematiğin sunabileceği Öklidyen-ötesi imkânlardan habersiz bir temsil zeminine oturmuş olan durağan bir mesleki kurumsallığa bağlıdır. Burada Bülent Tanju’nun mesleki *stasis*ini temsil eden aktörlerden söz edildiği düşünülebilir (bkz. Tanju, 2008).

⁹ 2010’ların başında Liverpool’da yüksek lisans yaparken, parametrik araçlarla üretilen çalışmalara verilen ilk tepki genellikle “ilginç” (*interesting*) oluyordu. Ancak, bu yorumlar beni tatmin etmiyordu. Aradan geçen 10 yıla rağmen, parametrik tasarımlar hala çoğunlukla aynı belirsiz ifadelerle değerlendiriliyor. Bu durum, kavramın anlamsal karmaşasını açığa çıkarmanın gerekliliğini ortaya koyuyor.

¹⁰ Bkz. Deleuze, 1988. Bu çalışma, özel olarak tanımı herkes tarafından kabul edilmiş bir virtüellik tanımı üzerinde durmamaktadır. Faydalandığı teorik görüşlerin tamamlanmaya ihtiyaç duyduğu hususları da vardır. Bunun için Bachelard diyalektiğindeki Bergsoncu sürekliliğin tersine kesintilerin (*temporal consolidation/superimpositions*) de metnin aradığı art ve eş zamanlılık kavramına ışık tutacağı düşünülebilir. Bkz. Bachelard, 2000.

“Mimari Makine”den Parametrik Mimariye

Bilgi işlem kapasitesinin doruklara ulaştığı yerde, yaratım eyleminin kötü huylu problemleri ile dolu olan tasarım uzayını berraklaştırabilme becerisine sahip bir parametrik mimarın yaşadığı “tereddüd”ler kadar dikkat çekici olan şey, geleneksel (matematiksel anlamda) bir mimari içkinlikte, mekânsal bir fikri açıkça tanımlamanın zorluğu ve bunun son derece dar bir alana sıkışmış birkaç vakanın meselesi olarak yerinde saymakta olduğu gerçeğidir¹¹. Peki, mimarlık ile matematik arasındaki içkinliği ve bunun geleneksel olarak tanımlanmasının önünü açacak okumayı nereden başlatabiliriz?¹² Hepsinden önemlisi de mimarlık-matematik ekseninde inşa edilen bu yazının öznesi olan “parametrik mimar” nasıl tanımlanmaktadır? Yazı ilerledikçe parametrik mimarın ne olduğu ve olmadığına dair örnekler ve tanımlar bulunmaktadır. Sanılanın aksine bu, tanımlı bir ifade değildir. İçerdiği bütün atıflarla birlikte sahip olduğu sezgisel tanım(lı/sız)lığın altını çizen, mimarlık ve matematik arasındaki içkinlik arayışının özünde bir yolculuk sunulmaktadır.

Monge'un *Géométrie Descriptive*'inde ve Durand'ın *Précis*'inde anlatıldığı gibi inşa etmeden önce ölçmeye ve bu ölçeği temsile dönüştürme eğilimine başlamalarından bu yana mimarlar, mekân üretiminin karmaşık bileşenlerinin tanımlanmasına yönelik sadelik ve soyutlama arayışında olmuştur. Ancak o dönemden bu yana, mimar ile edimsel inşa eylemi arasında giderek büyüye gelmekte olan yanılısal bir mesafenin varlığından söz edilebilir¹³. Böyle bir kabullenişin sonluluğuna düşmek yerine, inşa edilenin projeksiyonuna sıkışmış olan mimarlık temsillerinin ilişkisel kapasitesine (*referential capacity*) bakılabilir. Stereotomi ve taş işçiliği gibi aktüel olarak geçmişin bir tür dolayimsız nesneleşme pratiği sayılan edimsel hafızanın taşıdığı ilişkisel virtüel gerçeklik bilgisine, o zamanki mimarların matematik ile kurdukları içkinlik üzerinden ulaşılabilir. Bunun için 18. yüzyıl *École Polytechnique*'in rasyonalist tarzı ile *École des Be-*

¹¹ Tanju, Osmanlıcadaki kullanımına kadar inerek “tereddüd” kavramını bugünkü Türkçede negatif bir çekingenlik üreten “tereddüt” kelimesinden ayırmaktadır. Tanju'nun “bu kültür coğrafyası insanları için” irdelediği “tereddüd” kavramının içerdiği kararsızlık “kriz”ine dair derinlemesine ve tekerrüre referans veren açıklaması için bkz. Tanju, 2007, s. 9. Tereddüd kavramının kısa bir özeti için Tanju ile gerçekleştirilen söyleşiye bkz. Güneç ve İşiker, 2024.

¹² Geniş bir disiplinden bahsedilirken “Hangi Matematik?” sorusu bağlamında bir mimarlık değerlendirmesi için bkz. Legendre, 2011.

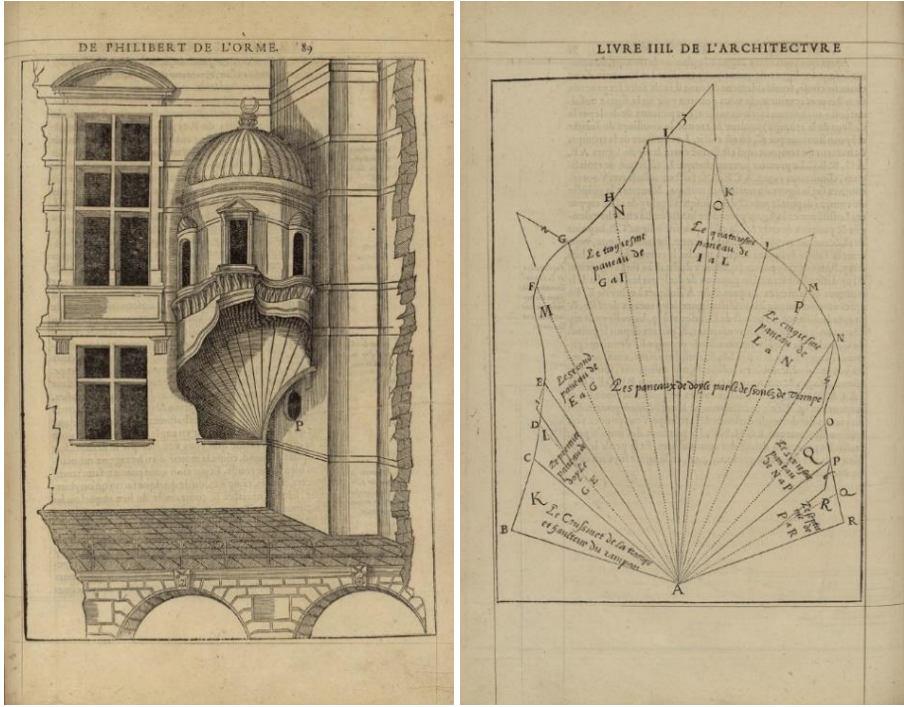
¹³ Mimarların yapma eyleminden yapılanın projeksiyonlarını üretme eylemine geçişinin sıkıcı olmayan bir anlatısı için bkz. Carpo 2018.

aux-Arts'in sanatsal yaklaşımı arasındaki karşıt paradigmalardan bile önce- sine, 16. yüzyıla kadar gittiğimizde, karmaşık eğrilerin çizimindeki otomasyon eksikliğinin dayattığı kartografik prosedürler karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin en dikkat çekici ve mimarlık ile matematik içkinlik örneği, Philibert de l'Orme'un özel geometrik ilkelere dayalı stereotomi tekniklerini kullanarak klasik formları hassasiyetle (*precision*) işlediği tromptur (Evans, 2000; Philipp, 2020; Witt, 2021). Bunu yaparken dönemine göre sofistike çizimlerinden yansıyan bir aydınlanma sunmaktadır (bkz. Şekil 1).

Mimarlık alanındaki öncül gelişmelerin doğasını ve bu gelişmelerin nasıl anlaşılması gerektiğini, nelere yol açtığını ve bu gelişmeleri virtüel ile edimsel arasında giderek artmış bir mesafe olarak görmenin ötesinde kalan mimarlık ve gerçekte inşa ettiği matematiği tartışmak gerekmektedir. De l'Orme'dan bu yana daha çok ihtiyaç duyulmuş olan temsilin vurgulamaya çalıştığı gerçeklik, paradoksal bir açıklama hali olarak görülürse bu serüveni bir mesafeleşme olarak değil, tam aksine mimari yaratıcılık ile matematiksel standartlaşma arasında salınımlı bir evrimleşme tarihi olarak değerlendirebiliriz^{14,15}. Dolayısıyla mimarlığı inşa etme eylemine mesafe almış olarak değil, ürettiği inşa etme matematiği bakımından daha donanımlı ve hatta bilakis eksiz yavaş hale geldiği şeklinde yorumlayabiliriz. İşte bu, bilgisayarlarla birlikte hızlandığı düşünülen mimarlık pratiğinin aslında paradoksal bir algıya sebebiyet verdiği şeklinde okunabilir ve bu çalışmanın hipotetik bunalımı için ilginç bir alan açmış olur. Bir adım daha giderek, tarifte dikkat edilmesi gereken bir husus da yaratıcılık rolünü sadece mimarlığa, standartlaşma üretimini ise matematiğe yüklemiş olmasıdır. Bu tam tersi bir salınım şeklinde de okunabilir —geometrik yaratıcılık ile mimari prensipler arasındaki salınımlı evrimleşme gibi.

¹⁴ Orta Çağ'dan günümüze mimarlıkta gelişen temsil bilgisini inşa etme süreci ile mesafe üreten bir birikim olmasına yönelik daha fazla bilgi için bkz. Philipp, 2020.

¹⁵ Salınım halini perspektif çizimin ötesindeki Rönesans öncesi temsil biçimi arayışlarında gören Scolari'nin eseri, mimarlık maketlerinden çizimlere, askeri donanım ve makine resimlerinden solid geometrilere birçok disiplinin matematikle salınımını farklı temsil yöntemleri üzerinden göstermektedir. Bkz. Scolari, 2015.

Şekil 1. Fransız mimar Philibert de L'Orme tarafından tasarlanmış olan Château d'Anet'deki dışa dönük tromp¹⁶ (sol); trompun konik yüzeyinin gelişimini ve geometrik yapısını gösteren çizimi, strüktürel olarak kendi kendini taşıyacak şekilde taşların kesimi için dilimlenişini (*stereotomy*) tariflemektedir (sağ) (Philibert de L'Orme, 1567, *Premier tome de l'architecture*, 89ff (sol), 95ff (sağ) © 2004 – CESR ARCHITECTURA).
Kaynak: <https://architecture.cesr.univ-tours.fr/Traite/Images/Les1653Index.asp>

Mimarlık ve matematik arasındaki paradoksal salınımın yeterince anlaşılmasından yola çıkarak, hesaplamalı düşünce pratiğini anlamlandırma çalışmalarını parçacılaştıran ve garip bir şekilde besleyen “parametrik mimarlık” terminolojisinin en kritik fakat muğlak tartışmalarından biri; virtüellik arayışının mimar-bilgisayar iletişiminden kaynaklandığı temsile dayalı ontolojik bir şemsiye altında birleşiyor olma ihtimali, bu çalışmanın açıklamaya çalışacağı bir meseledir¹⁷.

¹⁶ Philibert De l'Orme'un 1567 yılındaki çizimlerinde gördüğümüz şey, *trompe de Montpellier* olarak isimlendirilen bir tür tromp; detaylı bilgi için bkz. Lenz, 2009.

¹⁷ Beslenen tarafa dair bir çalışma olarak dijital tasarım metodolojisinin yapısal modelleri için bkz. Oxman, 2006. Tam tersi yapı-bozumsal okumalardan biri olup “dissolution of authorship” kavramını açıklayan çalışma için bkz. Carpo, 2012.

Bununla birlikte, mimar-bilgisayar etkileşimi, tarihte kutlanması gereken tekil bir olay ya da özel bir an olarak öne çıkmamaktadır. Belki, koşullu olasılık problemlerini çözen tarihteki ilk alet olmasa da URBAN5, tasarım yapabilme iddiasında bulunan bir robottan ziyade tasarım sürecini destekleyen bir mimarlık (bilgi işlem) makinesiydi (Negroponte, 1970). Bu makinenin mucitleri —Negroponte'nin başını çektiği MIT'deki Mimari Makine (*Architecture Machine*) grubu¹⁸— bilgisayar teknolojisine uyum sağlama çabası içindeydi. O döneme ait temsil araçlarının sağladığı proje üretim işlevlerinin ötesinde mimarlık pratiğini yeniden şekillendirecek olan bir altyapı kurmak istiyorlardı. Grup, mimarlık ve matematik arasındaki ilişkiye dijital temelli yaklaşımlara ve araçlara dayalı yeni bir zemin hazırlama amacına sahipti¹⁹. Fakat bu yıllardaki gelişmeler, Mimari Makine'dekilerle sınırlı değildi; bilgisayar faresinin icadından *cathode-ray-tube* (CRT) ekranların icadına kadar mimarların bilgisayar ile etkileşimine ileride yön verecek birçok teknolojik yenilik vardı. Bilgisayar teknolojilerinin yanısıra kompütasyona dayalı düşünme sistemi de matematik ile var olan içkinliğin yeni bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yıllara denk düşen ve bilgisayarın sağladığı bilgi işlem kapasitesini yaratıcı çözümler keşfetmek adına zorlayan ısrarlı denemeler sonucunda nesne-tabanlı tasarım, biçim gramerleri, mekân-dizim ve evrimsel tasarım gibi bir dizi yeni kavram ve konsept, mimarlığın yöntembilim raflarında yer bulurken parametrik tasarım kavramı, geçtiğimiz yirmi yılın ortalarına doğru ivme kazanmakla birlikte, bütün hepsini sahnede temsil edercesine popülerlik kazandı²⁰. Bununla birlikte de “parametrik mimarlık” kavramının mimarlık ürünü olan inşa etme eyleminin sonucu ile mimarlığın

¹⁸ Kısa adı *ArcMac* olan Mimari Makine (*Architecture Machine*) grubu 1967'den 1985'e kadar aktifti.

¹⁹ Burada kullanılan dijital kavramına atıfla Negroponte'nin meşhur yazısı “Bits and Atoms” için bkz. Negroponte, 1995.

²⁰ Christopher Alexander'ın *A Pattern Language* [Bir Örüntü Dili] adlı eserinde —daha sonrasında mimarların pratik olarak yaşaymayacağı fakat bugünkü birçok yazılımın sahip olduğu altyapının temelini oluşturan— nesne yönelimli tasarım ilkelerinin mimari ve kentsel tasarım problemlerinin çözümüne yönelik kullanımı anlatılmıştır (Alexander vd., 1977). Alexander'ın makro ölçekten mikro ölçeğe kadar kentsel alanlar, binalar ve binaların içini oluşturan odalar arasındaki diyagramlara dayalı biçimsel örüntü aklını (pattern), George Stiny, biçim gramerleri ile bir araya geldiklerinde mekânsal kompozisyon üreten kurallara dayalı bir hesaplama sistemine dönüştürmüştür (Stiny, 2006). Aynı dönemin yeni kavramlar içeren ve bugün “parametrik tasarım” alanında araştırma yapacak olanların mutlaka karşılaşıacağı gelişmeler arasında Bill Hillier'in matematik temelli sintaktik mekân dizimi (*space syntax*) analizleri (Hillier ve Hanson, 1984); ve John Frazer'in sibernetik bir üretim aklına dayanan ve bu aklın ilkelerinin tanıtıldığı *An Evolutionary Architecture* [Bir Evrimsel Mimarlık] kitabındaki dinamik, değişken, adapte olabilen ve genetik algoritmalar gibi tasan-

temsil etme becerileri arasındaki mesafe üzerinden okunduğu çalışmalar, kavramın popüler rüzgârını arkasına alarak gündem olmayı başarmışlardır²¹.

Edimsel olan gerçek bina ve binanın inşa süreci ile masaüstündeki tasarı geometri temelli temsil pratiğine hapsolan mimarlık arasında kurulan mesafenin kısalması, zamanı mekândan ayırmama koşulunun teorik parametrelerinden biridir. Böylece iki ucu ayrı kutuplar olarak görmektense, bir bütün olarak düşünmeye dair bir mesafe kısalmasıdır. Nitekim parametrik tasarımın en primitif araçlarından *isovist* eğrilerine göre biçimlenmiş olan bir stadyum tasarımında da bu mesafenin en aza indirgenebileceği düşünülebilir. Böyle bir stadyumu 1940’lardan itibaren düşünmeye başlayıp parametrik mimarlık ilkelerine dair ilk ciddi adımın sahibi ise İtalyan mimar Luigi Moretti’dir (Canestrino, 2024)²². Moretti’nin *Architettura Parametrica* kataloğunda yer alan parametrik mimarlık ilkelerinin, üstü kapalı matematiksel tanımların düzen, oran ve sembolizmine dayandırılmasını, Neoklasik dönemdeki boşluğun spekülasyonuna kadar götürülebiliriz²³. Diğer yandan ise kataloğun “*electronic computer for operations research*” başlıklı son kısmında değinildiği gibi parametrik mimarlık için bilgisayar destekli tasarım alanına adım atmanın değerine yer verilmiştir. Öyle ki parametrik açılım mimarlık, tasarım, matematik ve bilgisayar (ve de kompütasyon) arasındaki ilişkinin merkezinde kendine yer bulur. Hâl-buki 1970’lere dek mimarlığın matematiğe yönelimi, *discrete* matematik

---

rımda optimizasyon araçlarının kullanımına ve matematiğin mimarlıkta heuristik açıdan kullanımına öncülük eden mekân üretim aklı yer almaktadır (Frazer, 1995). Ayrıca diğer birçok terminoloji, kavram, yöntem, araç ve örnekler için bkz. Dijital Mimarlık Atlası (*Atlas of Digital Architecture*), Hirschberg, 2020. Ayrıca Burry’nin dijital mimarlık üzerine önem arz eden 104 yazılı metinden oluşan kitap derlemesi için bkz. Burry, 2020.

²¹ Daniel Davis’in Patrik Schumacher ile atışması, parametrik mimarlık tanımının iki ayrı uç gibi betimlenen görüşlerini yansıması bakımından önemlidir; Daniel’in blog yazısına Patrik’in cevabı sert olmasına rağmen “parametrik” olma durumunun yarattığı matematik ile temsil arasından patlayan paradoksal salınımların farkında olmadan mimarlığın epistemolojik düzlemine çekilmesi sırasındaki sancıları görmek için bkz. Davis, 2010.

²² Bu yazı, Davis’in yaptığı gibi parametrik mimarlık kavramı üzerine kronolojik bir tarihyazımına girmemektedir; araştırmalarını topladığı blogdaki parametrik mimarlığın tarihi başlıklı metin için bkz. Davis, 2013.

²³ Benzer bir mekânsal soyutlama neoklasik mimaride Étienne-Louis Boullée ve hatta Claude-Nicolas Ledoux’nun hayal gücü yüksek kesit çizimlerinde nesneleştirdikleri boşluk tanımında da karşımıza çıkmaktadır. Martinez’in *The Ineffable and The Knowable* başlıklı doktora tezi nesne tabanlı ontoloji ve *discrete* mimarlık temelinde klasik, neoklasik ve dijital mimari pratikleri incelemesi bakımından geniş çaplı bir değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bkz. Vaíllo Martínez, 2022.

gibi mimarlar için niş konular üzerinden bilgisayar destekli çizim ve modelleme meselesine dönüşmüştür (March and Steadman, 2020)²⁴.

Bugün ise Bezier eğrisi gibi hakiki bir matematik nesnesini günlük pratiklerinde kullanmayan bir “parametrik mimar”dan bahsetmek zordur²⁵. Fakat bu durumun yarattığı, mimarlık matematik arasındaki içkinliğe karşı kayıtsız kalma durumu da bir çelişki oluşturmaktadır; hem yaratıcı hem de kısıtlayıcı bir ilişkidir (Picon 2011)²⁶. İşin özüne matematiksel olarak baktığımızda, parametrik olma halinin mimarlığa bilimsel bir bakış açısıyla bakıyor olması, bu çelişkidenden beslenen ve mimarlığın bir “bilim” olarak kabul edilip edilmemesine dair uzun tartışmayı da beslemektedir (Picon and Ponte, 2003; Long, 2017; Walker, 2017)²⁷. Matematiğin bütün bilimleri birleştirici olması özelliğine dayalı hipotetik bir bakış açısıyla, matematiksel kavramların bir araya gelerek mekânsal ve yapısal yeniliklere bütüncül bir yaklaşım imkânı sunup sunmadığı, tartışmanın felsefi boyutlarına uzanmaktadır (Bourbaki, 1950)²⁸.

Parametrik tasarımın virtüelliği dediğimizde ise bunun kapsayıcı, yaratıcı, sezgisel, karmaşık ve hesaplamalı –dolayısıyla matematiksel– bir mesele olmaktan önce, basit artikülasyonlarını düşünerek başlayabiliriz. Hassasiyet seviyesinin (*precision*), doğruluk derecesinin (*accuracy*) ve işlevselliğin gerektirdiği tanımlı tasarım değişkenlerinin süreç içerisinde direkt olarak manipüle edilebilmesi, “parametrik mimar” a mimari formun

²⁴ 1960 sonrası için bkz. March, 2015. 1960 ve 1970’lerdeki gelişmeler için ayrıca bkz. Steadman, 2016.

²⁵ En çok kullanılan modelleme araçlarından Rhinoceros, *NURBS (Non-Uniform Rational B-Splines)* modelleme mantığına dayanmaktadır. B-Spline eğrileri *basis spline* anlamı taşımaktadır ve kontrol noktalarının lineer kombinasyonu üzerinden tanımlanır. 1970’lerin keşfi olan B-Spline eğrileri ise 1960’larda *Renault* otomotiv fabrikasında araçların kaporta yüzeylerinin tasarımında çalışan Fransız matematikçi Bezier’in (Pierre Bézier —, d.1910–ö.1999) keşfettiği Bezier eğrilerine dayanmaktadır. Bezier eğrileri, B-Spline eğrileri için bir genelleme olarak bilinmektedir. 1960 ve 1970’lerdeki gelişmelere dair yazının ilerleyen kısımlarında parametrik mimarların matematiksel açıdan virtüelliği konusunda yaşanan gelişmelerin altı çizilmektedir. Dolayısıyla savaş sonrası dönemin izlerini buradan okumak isteyenler için bu yıllardaki gelişmeler önemli bir yer tutmaktadır.

²⁶ Picon, bu durumu 18. yy. sonlarından itibaren başlayacak şekilde mimarların matematikten kopup *calculus* alışkanlıklarına, yani o yıllardan itibaren yaygınlaşan ölçme ve ölçeklendirme pratiğine dayandırmaktadır (Picon, 2011). Bu açıdan bakılacak olursa “hesaplamalı düşünce” olarak çevirdiğimiz kavram ile *calculus* kavramı arasındaki anlam karmaşasının muğlaklığına engel olmasa da onu aşabilmek adına Onur Yüce Gün’ün kompütasyon kavramını aşılama girişiminde bulunurken ironik bir şekilde *hesaplamalı* kavramının “üzerini çizen” dosyasına ve bu dosyadaki Şebnem Yalınay Çinici’nin *computation* çevirisine bakılabilir (Gün, 2012; Yalınay Çinici, 2012).

²⁷ Ayrıca bkz. Gallison and Thompson, 1999.

²⁸ Matematik fonksiyonları ile tanımlanmış 3B yüzeylerin etkileyici topografyaları anımsatan örnekleri için bkz. Jahnke and Emde, 1943.

biçimsel, yapısal ve diğer özelliklerini kontrol etme imkânı tanır. Bir tasarımın hassasiyet, doğruluk ve işlevselliği sadece inşa edilen teknik detayların kalitesi ile değil, bu sete dair bir nitelik taraması, mimarlık pratiğinin temsile dayalı ve deneysel seviyedeki farklı aşamalarında da kendini ortaya çıkarır. İşte buradaki virtüellik, “parametrik mimar”ın sadece ürettiği enteresan biçimlerinden ve bu enteresanlığın envai çeşit alternatif çoklanma kabiliyetinin en optimal sonuçlarından ziyade, mimarlığın matematik ve kompütasyon düşüncesi ile kurduğu derinlik ve içkinliğin sofistike çözümlenişinde aranmaktadır.

Parametrik mimar olmak, sanıldığı kadar niş bir karakteri temsil etmediğinde ise Le Corbusier’den Cristopher Alexander’a²⁹, Peter Eisenman’dan Antoine Pevsner’a birçok şubede yeni “yordamsal” dosyalar açmak mümkündür (Witt, 2022, s. 89)³⁰. Kardeşi Antoine Pevsner’dan başlamak suretiyle heykel sanatında sicim modelinin yordamsal modelleme aracı olarak kullanımındaki tartışmasız etkisi ile bilinen Rus Konstrüktivist Naum Gabo’nun (aslen Naum Neemia Pevsner) spekülatif lineer konstrüksiyon çalışmalarında tasarım ve matematik disiplinlerini mekânsal keşiflerde birleştirmiştir.

Sonuç olarak, parametrik mimarlık meselesinin karmaşık ve çok yönlü olmasının yanında, matematik ile kurulan içkin ilişkiye dayandırdığımız bu ilişkiler yumağının gizeminin çözümünü, bilgisayar ötesi bir kompütasyon düşüncesinde ve temsilde aramanın önünü açmış oluyoruz. Bu çalışma, parametrik mimar tanımını, biyografik anlatıların ötesine geçip mimarlıkta matematik, temsil ve virtüellik meseleleri etrafında dönmekten ziyade bu meseleleri merkeze aldığı ve tamamlayıcı olarak gördüğü mimar virtüöz kavramına oturtmaktadır. Bunun için de her anlamda bir

---

²⁹ Philips Pavilion ve St. Pierre Kilisesi’nde denenmiş olan iç içe geçmiş katı cisimlerden ele edilen hiperbolik formlar, Le Corbusier adına matematiğin mimarlıkta içkin bir rol aldığı parametrik mimarlık eyleminin doğal ve manuel bir kompütasyona dayalı olarak kabul edebileceğimiz sicim modellerinde kendini göstermektedir (bu konuda *Sagrada Familia* ve *Firminy Chapel* kıyaslaması için bkz. Park, 2005). Cristopher Alexander’ın teknolojisi bu konuya bilgi-işlem çerçevesinden yaklaşır. Onun neredeyse bütün parametrik modelleme araçlarının yazılımsal çalışma prensibinin temeli olan nesne-yönelimli tasarım ile kentsel sorunların çözümüne dair tuttuğu notlar ve diyagramları ortaya atmış olması, Negroponte’nin Mimari Makine grubundaki temel devinim olan bilgi-işlem ve etkileşim boyutları ile ilgi taşımaktadır.

³⁰ Mario Carpo’nun (2013) mimarlıkta dijital dönüşümlerinde (*The First Digital Turn* ve *The Second Digital Turn*) gördüğümüz dönem tanımlarına dayalı yaklaşımı, Andrew Witt’in (2022) *Formulations: Architecture, Mathematics, Culture* isimli ve çok detaylı bir şekilde mimarlık ve matematik arasındaki ilişkinin lineer olmayan tarihselliğinin anlatıldığı eserinde, mimarlık tarihçisi ve teorisyeni Robin Evans’ın (2000) *The Projective Cast*’ını matematiksel dönüşüm (*A Mathematical Turn*) olarak altını çizmektedir.

evrensellik ve soyutlama arayışına girdiği iki adet özel partnerlik örneğinden yola çıkmaktadır.

Gaudí'nin sicim maketlerindeki kurallı yüzeyleri ve Hadid'in çizimlerindeki zemin fragmanları, sıradışılıktan evrenselliğe uzanan dilde ortaklaşırken parametrik ideolojinin deşifre edebileceği bir mimarlık ve matematik ilişkisi sunmaktadır. Bu bağlamda, birer fenomen olarak görünen Hadid ve Gaudí, her iki tarafın inşa eylemlerinde "tamamlayıcı" roller üstlenen Schumacher ve Burry ikilisi üzerinden tanımlayabileceğimiz bir tür "gözlemci" rolü ile bu mimar partnerler arasındaki düalitenin dinamiklerine yöneltmektedir. Bunun amacı, keşfi sınırlayan *star* mimar veya Tanrı'nın mimarı gibi isimlendirmelerle bu mirası dondurmak yerine, mimarlık ve matematik arasındaki ilişkiye dair bıraktıkları mirası genişleten ve bayrak yarışı gibi taşınmaya devam eden virtüelliklerini açmaktır. Böylece parametrik mimarlık kavramının —bu mimarların bilgisayar destekli veya daha primitif kompütasyona dayalı geliştirdikleri— farklı temsil türlerinde okunabilir hale gelmesini sağlamaktır.

Virtüelliğin Öznesi: "Parametrik Mimar"

Virtüellik, son yıllarda sanal gerçeklik (*virtual reality*) ile karıştırılan bir kavramdır. Sanal gerçeklik çalışmaları, yeni mekânsal potansiyellere işaret etmektedir. Bu uygulamaların Türkçe'ye virtüel gerçeklik olarak değil de "sanal" olarak geçmesini olumlu karşılamalıyız ki "virtual," özü itibarıyla Latin *virtue* kavramından gelirken sanal gerçeklik kavramının taşıyabileceğinden çok daha farklı bir noktada yer almaktadır. Bunu aktarması her ne kadar kolay görünse de bazı alışkanlıklardan kaynaklanan ve virtüellik kavramı üzerinden tanımlar yapmamızı kısıtlayacak olan işler de vardır. Sıklıkla referans verilen Gerçeklik-Sanallık Sürekliliği (*Reality-Virtuality Continuum*) diyagramında, virtüellik ve edimsel olan gerçeklik iki zıt uçta konumlandırılmaktadır (Milgram and Kishino, 1994). Hâlbuki edimsel olan gerçek, virtüellik tarafından kapsanmaktadır ya da eşzamanlı varoluş özelliği taşımaktadır³¹.

Virtüellik kavramı, matematiksel ve fiziksel dünyalar arasında köprü kuran amfibi durumda kendini gösterir (De Freitas and Sinclair, 2014, s.

³¹ Bu açıdan baktığımızda Türkçedeki sanal çevirisinin daha yerinde fakat *virtual* kavramının esas çağrışımının edimsel olan *virtual reality* uygulamalarında yanlış bir tanı(ş)maya bizleri sürüklediğini düşünebiliriz.

201). Parametre gibi matematiksel konseptlerin virtüelliğinde, mimarlık disiplininin kendi kendine dayattığı sınırlandırmaların ötesinde alternatif bir saha açılmaktadır. Tam da burada, mimarlıktaki temsil konseptini kapsayıcı bir metafor olarak görebiliriz ki bu bizi virtüelliğin öznesi olarak kabul edeceğimiz “parametrik mimar”ı tanımamıza yardımcı olacaktır. “*Form follows function* [biçim işlevi izler]”, “*less is more* [az çoktur]” ve “*the house is a machine for living in* [ev, bir yaşam makinesidir]” gibi edimsel olana dair aksiyomların gölgesinde cebirsel topoloji, topos teorisi ve dife-ransiyel geometri gibi mimarın virtüelliğini ele verecek olan araştırmalar sessizce mimarlığın temsil becerilerinde büyümeye devam etmektedir. Deleuze ve Guattari’de (1987) gördüğümüz “bin yayla” konseptini açık-layan virtüellik, göçebe ve azınlıkta kalan bir özne grubunda vücut bul-maktadır.

Yazının bu kısmında, çalışmanın bağlamı gereği “virtüel mimarlık” gibi kestirme bir tanım yapmaktansa “parametrik mimarlık” ve bunun üzerinden okunmaya çalışılan virtüelliğin öznelere ile bu öznelere edimseli ortaya çıkarmaya yönelik kullandıkları yaratıcı ve yenilikçi temsil dil-lerine dikkat çekilmektedir. Buradaki temsil, Châtelet tarafından öneril-miş olan matematiğin virtüelliği ve gerçeğin fizikselliği arasında Aristocu ve Platoncu ayrıştırmadan sınırlı, Deleuze ve Guattari’nin göçebebilim-lerinde bir araya gelmektedir (De Freitas and Sinclair, 2014, s. 202). Böyle bir bakış açısıyla mimari temsile dair her şeyin virtüel ve aktüel boyutlara sahip nesnelere oldukları söylenmelidir (Cantley, 2023; Kulper, 2019; Spil-ler, 2022). “Parametrik mimar” virtüelitesinin materyali de bu ikisi ara-sında aranabilir³².

Mimarlıktaki güçlü geometrik ve grafik sezgilere yönelik içkin virtüel boyut, biçim üretmesi beklenen tasarım müdahalelerinin—matematiksel olarak tariflenebilir—koşullarını materyal üretim sistemine intifa ettirir³³. Bu içkinlik, tasarım uzayına bol miktarda bilgiyi aktarırken, parametrik sistemlerin mimarlıktaki kullanımını destekleyen temsile dayalı bir bilgi tasarım sistemine dönüşür. İçerdiği bütün çeşitliliğe rağmen parametrik

³² Bernard Cache, Gilles Deleuze ve Pierre Levy okumaları üzerinden parametrik tasarımın virtü-elliğini; bu sayede mimarlığın *object* boyutundan alınarak jenerik bir nesne düzeyi olan *objectile* a çekilişini ve bunu da bir kavis çizgisinin matematik fonksiyonu düzeyine çekilişi ile benzeten metin için bkz. Papalexopoulos and Psaltoglou, 2014.

³³ İntifa hakkı, sahibine bir malı kullanma ve o maldan yararlanma haklarını verir (TDK, t.y.).

olarak tasarlanmış biçimlerin gizemli cazibesi, mimari elemanları yapıbozumla yeniden üretmek üzere ihtiyaç duyacağı matematiksel temellerin taşıdığı rasyonellik nedeniyle bir tektipleştirme eğilimini de taşır.

Bilgisayar ve mimar arasında ortaya çıkan iletişim ve ilişkiler sisteminin en ilginç ve sanıldığı kadar karmaşık olmayan örneklerinden biri, henüz *star* mimar popülerliğine ulaşmadığı —bilgisayar destekli çizim araçlarının tam anlamıyla yaygınlaşmasından bile önceki— yıllarda Hadid'in tasarlayıp birincilik kazandığı Hong Kong Peak Tasarım Yarışmasındaki etkileyici projedir³⁴. Kazanan tasarımın zamanına göre ütöpik temsilleri, geniş açılı perspektifler ile heykelsi görünümü artan biçimlerin ve bununla birlikte, habercisi olduğu yenilikçi inşa teknolojilerinin kullanımına evvelinde sahip çıkmıştır. Burada Hadid'in mekânda derinliği ön plana çıkaran biçimleri çarpıtma tarzı, dinamizm ve akışkanlık hissi uyandırarak modern mimarlığın platonik mekân ve form kavramlarına meydan okumuştur. Zemini, katlanarak yükselen pileli bir akışkanlığa ulaştıran projenin temsilleri, virtüel olan üretim aklının aktüelliğe, mümkün olanın da edimselliğe dönüşüm sürecidir. Diğer bir deyişle, temsil ile yapılan canlandırma, yeni mekânsal konfigürasyonların ve dönüşümlü bir şekilde birbirinin yerine geçiyor olma fikrinin artikülasyonudur. Fakat düşünülen tasarımın ortaya çıkan canlandırmadan farklı olacağını unutmamak gerekmektedir. Esas dikkat edilmesi gereken şey ise diferansiyel geometrik özelliklerin arandığı yöntemde gizlidir. En eski üç boyutlu modelleme programlarından biri olan *ModelShop*'un enteresan kamera açısı kaçışları sayesinde, yine açılı geometrik formlardan türeyen kesişimlerin daha görünür hale geldiğini gözden kaçırmamak gerekmektedir (bkz. Şekil 2).³⁵

³⁴ Hadid'in parametrik tasarım seçeresi için bkz. Lee, 2015; mimarın eserlerinin yer aldığı kitaplar için bkz. Betsy, 2016 ve Jodidio, 2020; mimarın Google Arts and Culture'da yer alan görsel çevrimiçi sergisi için bkz. "Zaha Hadid", t.y.

³⁵ *ModelShop*'un Zaha Hadid Mimarlık tarafından 1980'lerde kullanıldığının bilgisi içeriden biri olarak Schumacher'ın (2004) *Digital Hadid* eserinde bulunmaktadır. İlgili bir başka önemli not ise mimar Mark Stephens'a aittir. Buna göre Hadid, 1980'lerdeki *ModelShop*'un distribütörü olan firmanın düzenlediği yılın *ModelShop* kullanıcısı yarışmasında birinci seçilmiştir (Stephens, 2017). Stephens'ın blog yazılarından, 1980'lerin sonundan itibaren mimarlıkta bilgisayarların kullanımı ile ilgili bir süre akademik çalışmalar da yaptığı anlaşılmaktadır. Babasının da matematikçi ve bilgisayar mühendisi bir akademisyen olması, matematikle ilişki kuran bu mimarlık yazısı için ilginç bir tevafuk niteliğindedir.

Şekil 2. Patlatılmış izometrik temsil tarzı 18. yüzyıldan beri mimarlar için cazibesini korurken, bu örnekte Hadid, elle çizilmiş figürleri görselleştirme için ilk bilgisayar grafiklerinden biriyle iletişim kuruyor (Zaha Hadid, 1982-1983, *The Peak* © Zaha Hadid Foundation).³⁶

Kaynak: <https://www.zhfoundation.com/collections/the-peak>

Mimarlıktan evvel matematik eğitimi almış olmasından yola çıkarak Hadid'in geometriye ve daha edimsel olanda hayal ettiği virtüelliğin matematikle olan ilişkisine dair bir yorumda bulunulabilir. Bunu en çok destekleyecek kanıtlardan biri de kendisinin söylemleridir ki en başta geometriye takıntılı olduğunu kabul etmektedir³⁷. Böylece geometrik metamorfozu sanal ortamın kamera açılarında aramış olması Hadid'i, poligonların metamorfozunu da işin içine katarak hiperbolik ve parabolik yüzeylerin kesişimlerinde benzer bir arayış yapmış olan Gaudí ile parametrik mimarlar olarak tanımlayabileceğimiz bir ortak zeminde buluşturabiliriz.

Hadid'in eserlerinde çizim ve form bulma, tıpkı Monge'un önderliğindeki Fransız Politeknik ekolünde olduğu gibi, bir iletişim biçimi olarak eşzamanlı işleyen süreçlerdir³⁸. Zira Hadid'in abartılı perspektif kaçışları

³⁶ The Peak Tasarım yarışmasında kullanılan diğer görselleştirmeler için bkz. (Hadid, (1983) 2021). Yarışma sonucu, Hadid'in yeteneklerini ilk kez bu kadar uluslararası bilinirliğe taşıırken, birinci olan tasarımın yerine 1997'de yapımı tamamlanan ve bugün *The Peak Tower* olarak bilinen yapının mimarı Terry Farrell'dir.

³⁷ “Zaha Hadid Beyond Boundaries, Art and Design” sergisinin Norman Foster ve Patrik Schumacher'inde de katıldığı açılış panelinde geometriye karşı takıntılı olup olmadığı sorusuna mimarlığın hüküm kuragelmış olan yerleşik kavramlarına karşı bir araç olarak geometrik takıntılı dönemlerinden bahsettiği konuşması için bkz. Ivorypress, 2013, s. 27-34.

³⁸ Monge'un Politeknik ekolünü anlatan bilgiler için bkz. Butrica, 2015.

kullanması, şehrin üzerine gölgesini düşüren türden bilinmedik geometrilerin inşasında karşılaşılabilecek zorluklar karşısında—henüz ne getireceği belli olmayan—bilgisayarlı tasarım iletişimi fikrinin oldukça basit ama kullanışlı bir simülasyonudur. Mimarının kent silüetiyle ilişkisinin tekil bir tanımı olmadığını benimseyen Hadid'in temsil becerileri, yaratıcı bir şekilde hayalini kurduğu yenilikçi zemin kurgusunu temsil eden dijital topografyanın en dibinden Hong Kong'un zirvesine kadar ayrıntı seviyesi giderek artan bir projeksiyon hareketine dönüşmektedir. Buradaki bilgisayar destekli projeksiyon, optik illüzyonlara benzer bir ilişkisel bütünlüğe sahiptir ve basmakalıp çizimlerin gerekliliklerinin tündengelelim mantığından ayrılan spekülative çok boyutluluğu sunmaktadır (Woods, 2008).

19. yüzyılın teknik çizim gereksinimlerinin bir göstergesi olan Durand'ın École Polytechnique'deki tasarı geometri (*géométrie descriptive*) öğretisi, mimari tasarım süreçlerinin öznel göreceliğini açıklığa kavuştururken, matematikçilerin kullandığı ip ve tellerden oluşan bilimsel sicim maketleri de biçim bulma deneyleri bağlamında, temsile dayalı yeni bir zemin meydana getirmekteydi (bkz. Şekil 3). Bu sicim maketlerinin mimarlıktaki ortaya çıkışı, tasarı geometrinin basit çizim tekniklerinden başka herhangi bir araç veya yöntemle desteklenmemiş insan kapasitesinin tasvir edemeyeceği türden formların keşfine çıkılmasına dayanır. Tabii ki Gaudí'nin öğrencilik yıllarına denk gelecek şekilde yaygınlaşan bu modelleme tekniği, onun da ilgisini çekmiş ve denemelerine dâhil etmiştir. Bu fizikî modellerin barındırdığı çizgilere dayalı kurallı yüzeyler sistemi bugün bile mimari modelleme yazılımlarında yüzey üzerindeki çizgilerle daha kolay anlaşılır biçimlere dönüşmektedir.

Şekil 3. İspanya, Barselona'daki Sagrada Familia'da sergilenen mimari elemanların sicim modelleri. Fotoğraf: Yazar arşivi, 2010.

Gaudí'nin sarkan zincirlerle gerçekleştirdiği çalışmalar dahi, doğadan esinlenen ve mimari spiritüelliğin sembolizmiyle aşılarmış tasarım sezgilerini ifade eden daha grafik bir soyutlamayla, kural tayin edici çizgilerden okunduğunu bilerek yeni bir tasarım matematiği üretir (bkz. Şekil 4). Gaudí'nin çalışmalarında beton kullanımının arkasındaki tarihsel hikâye daha geniş bir bağlamda açıklanarak yapılarındaki yaklaşımının ayırt edici özellikleri açıklanmaktadır (Grima Lopez vd., 2013)³⁹. Buradan bakıldığında kurallı yüzeylerin kullanımının ardındaki kararın, malzeme inovasyonundan gelmekte olduğunu görürüz (Espel vd., 2009).

³⁹ Google Arts and Culture'da yer alan görsel çevrimiçi Gaudí sergisi ve mimarın eserlerine dair hikâyeler için bkz. "Antoni Gaudí", t.y.

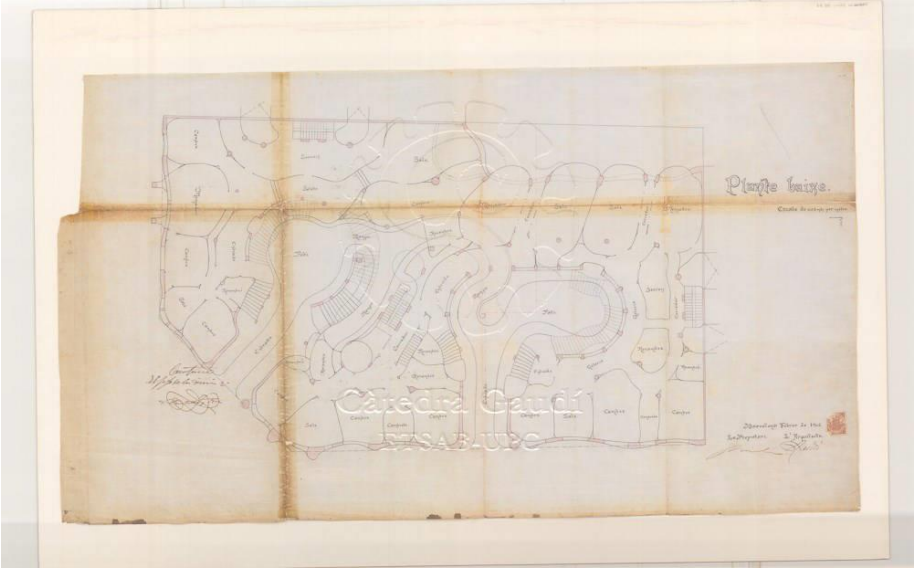

Şekil 4. Sagrada Familia'nın ana nefinin tavanı, Barcelona, İspanya.
Fotoğraf: Yazar arşivi, 2010

Peki, Gaudí'nin muazzam çeşitlilikteki tasarım düşüncesi herhangi bir şekilde ölçülebilir miydi? Burry'nin bu soruya yanıtı, Gaudí'nin biçimsel dürtülerinin karmaşıklığını ölçülebilir adımlar arasında ayırarak (*discretisation*) çok amaçlı optimizasyon olarak adlandırılan sonlu temel birimlere dayanmaktadır⁴⁰. Bu sayede, sicim maketlerindeki kural çizgilerinin tanımladığı yüzeyleri, mimar virtüözlerin seçkin tasarım kütüphanelerinde yer alan hiperbolik paraboloid gibi üretimi ve hatta tasarı geometriye dayalı projeksiyon yöntemleriyle temsili bile nispeten zor geometrilerin nesneleşmesine yönelik bir rol kazanmıştır (bkz. Şekil 5)⁴¹.

⁴⁰ *Discrete/Discretisation* mimarlık alanında gündemi meşgul eden bir tartışmadır; Patrik Schumacher ile Tom Wiscombe arasındaki "düello" için bkz. SCI-Arc Media Archive, 2017. "Continuity and Rupture" yazısında ise Schumacher ve Wiscombe'un tartışmasına benzer bir karşılaştırma metni için bkz. Shelden and Witt, 2011. *Discrete architecture*'ın yenilik olarak birçok önemli isim tarafından değerlendirildiği metinler için Wiley tarafından çıkarılan *Architectural Design* (AD) dergisinin özel sayısına bkz. Retsin, 2019.

⁴¹ Geometrik sezgilerin bilimsel pratiğine yönelik daha pragmatist yaklaşımları hesaplamalı tasarımın optimizasyona dayalı hükmedici yanlarının kullanımına Herzog ve de Meuron'un Pekin'deki olimpiyat stadyumu örnek verilebilir. Pekin'deki Kuş Yuvası, deneysel rollerini yeni geometriler inşa etmek için tasarım anlamında politik bir zamansızlığı ve zarafeti kıskırtacak şekilde tersine çevirmektedir.

Şekil 5. Gaudí'nin La Pedrera olarak bilinen Casa Milà'ya ait zemin kat plan çizimi, Barcelona, Spain. Tuval kâğıdı üzerine çini mürekkebi ve renkli mürekkep; 83,5 x 43,5 cm (Antoni Gaudí, 1906, *La Pedrera* © Memòria Digital de Catalunya).

Kaynak: <https://mdc.csuc.cat/digital/collection/gaudi/id/285/rec/9>

Hadid-Schumacher ve Gaudí-Burrry gibi fenomenleşen kompütasyonel virtüalitenin ortak zemininde buluşan matematik ve mimarlık ilişkisi çeşitli temsil fraksiyonlarına sahiptir. Estetik algının yanılmalı yetileri ile temsile dayalı virtüellik arasındaki sınır dengesi, mimari bir dördüncü boyutun sınırlarının ötesine de uzanmaktadır. Bunlarla yeniden üretilebilecek Gaudí'nin hiperbolik bilimsel modelleri ve Hadid'in bilgisayardan çıkartılan 3B görüntüler üzerine işlenmiş boyamaları, her ne kadar yüce görünseler de entelektüel aşkınlığın yaratıcı boşluğu içinde yeni biçimlerde ilerleyebilecek anlamları açıklamakta yetersiz kalacaktır. Ortak olan şu ki, mimarlık ve matematik arasındaki ilişkinin virtüelliğini aradığımızda Hadid ve Gaudí, en azından bu yazı kapsamında, aradığımız parametrik mimarlardır ve irdelediğimiz virtüelin virtüözleridirler.

Virtüözü Unutmak

Her iki mimarın da mimarlık eğitimleri boyunca matematikteki gelişmelerin etkisini direkt olarak kurmak zor olmayacaktır. Nitekim Gaudí, kurallı yüzeylerden (ruled surfaces) ürettiği modelleri okuldaki hocasına (ya da ustasına)⁴² borçlu olabilir (Burry vd., 2008; Witt, 2022, s. 74)⁴³. Hadid ise mimarlıktan evvel matematik tedrisatını görmüş olan birisi. Peki, bugün “parametrik mimarlar”ı yetiştiren okul nerededir? Londra’da *Architectural Association* (AA), Zaha Hadid Mimarlık Ofisi ile uzunca yıllar eğitim ile pratik arasında bir süreklilik örneği gösterdi. Kendisinin de atölye yürütücülüğü yaptığı AA Mimarlık Okulu mezunlarını, Hadid, ofisine kazandırmayı bildi. Burada bir başka merak konusu, Hadid’in matematikle kurduğu mimarlığa dair virtüel mirasın ne kadarının aktarıldığıdır ve bunun da etraflıca çalışılması gerekebilir. Bu mimarlar belki Hadid veya Gaudí kadar mimarlık ve matematik ilişkisinden türeyen bir parametrik virtüelliği benimsememiş olsalar da kendileri hakkında bilinen en önemli şey, mimarlığın hüküm süren kurallarının ötesinde “bilim”e duydukları meraktır.

Amerika’da 1925 yılından itibaren faaliyet göstermekte olan ve transistör gibi pratik çözümlerden, bilişim kuramı (information theory) gibi soyut meselelerin geliştirildiği Bell Laboratuvarları, Philip Warren Anderson, John R. Pierce, Claude Shannon gibi yenilikçi düşünen bilim adamlarının iletişim teknolojilerinin ötesinde bilime duydukları merak sayesinde bugün sahip olduğumuz birçok teknoloji ortaya çıkmıştır.⁴⁴ İlginçtir ki bu isimlere genel olarak Jön Türkler (Young Turks) denmektedir⁴⁵. Bell Laboratuvarları’ndaki Jön Türklerin veya parametrik mimarlarımızın çıraklarının, Deleuze ve Guattari’nin “göçebibilim” (*nomad science*) diye tarifleyerek “hüküm süren bilim”in (*royal science*) ötesindeki arayışa benzer bir arayış olup olmadığından yola çıkarak; parametrik mimar tanımının arkasında yatan anlamda, buna benzer bir içkin arayışı şart koşabiliriz. Bu içkinliği de Schumacher ve Burry gibi mimarlıkta bilişim (ya da kompü-

⁴² Mimarlık eğitimi, hoca-talebe ilişkisinden önce usta-çırak ilişkisini modern zamanlara kadar sürdürdüğüdür; mimarlık eğitiminin bu evrimini konu alan yazı için bkz. İşiker, 2024.

⁴³ Tasarım geometri ile bilinen geç 18.yy matematikçilerinden Monge ve öğrencisi Theodore Olivier’in cisim modellerinin sonrasında gelen sanat ve mimarlık dâhil birçok alanı etkilediğine dair bilgilerin yer aldığı metin için bkz. Acheson, 2007.

⁴⁴ İsmi Graham Bell’den alır. Bell’in zaman zaman laboratuvarları ziyaret ettiği aktarılmıştır, bkz. Gertner, 2013.

⁴⁵ Daha genç olanlarına da Younger Turks denmektedir.

tasyon) alanında önemli roller üstlenmiş, sadece keşfetmemiş, aynı zamanda yetiştirdikleri “parametrik mimarlar” ile süreklilik arz eden bir bilgi aktarımına ön ayak olmuş isimleri incelemek mümkündür. Birinin Hadid, diğersinin ise Gaudí’yi tamamlayan çalışmaları üzerinden her iki mimarın taşıdığı virtüel özne olma durumunun ötesinde bir virtüel çoklamayı deşmek böylece anlam kazanmaktadır. Böyle bir virtüel çoklamasının en büyük zorluğu Schumacher ve Hadid ile Burry ve Gaudí ikililerinin zaman-mekân farklılıklarında yatmaktadır. Schumacher, Hadid’in iş ortağı ve onun vefatından sonra ofisini yöneten kişi konumunda iken, Burry ve Gaudí farklı çağlarda fakat aynı mimari eserin inşasında üretilen bir karşılaşma bağlamında buluşmaktadır. Tam da burada, mimarlık-matematik zeminine yatırdığımız “parametrik mimarlık” tanımının bütün kilitleri açan bir anahtar (*masterkey*) düzeneği sunup bu virtüel çoklamayı okumaya imkân tanıyıp tanımadığı sorgulanmaktadır.

Star mimar ve *Tanrı’nın mimarı* gibi tanımlarla Gaudí, Gehry, Koolhaas, Calatrava, Hadid ve daha birçok ismin statüsünde üst bir erek kurulmaktadır. Schumacher’in *parametrisizm* ile bütünlükten yana bir mimari tasarım sistemi kurmaya dönük düşünce pratiği ise —her ne kadar edimsele hızlıca dönüşme riski taşıyan bir terim seçmiş olsa da— mimarlığı tanımlı ilkelerin çizdiği sınırların dışında kendi spontaneliğinde aramaya koyulmaktadır, en azından iddiası bu yöndedir (Schumacher, 2011). Her ne kadar *parametrisizm* ile bilinse de Schumacher’in virtüözünü unuttu(rdu)ğu ve Baudrillard-vari bir aşkınlık okuması olması bakımından Dijital Hadid (*Digital Hadid*) eseri önemlidir (Schumacher, 2004)⁴⁶. *Star mimar* kavramı, aslında onların tasarım sürecinin yalnız varlıkları olmadığından hareketle bir virtüöz tanımlamasına dönüşmektedir. *Star mimar* olgusunu, “doğası gereği işleyişi tam olarak bilinemeyen tasarım süreci ile bu süreçten türeyen mimari form arasındaki basit ama işlevsel bir denklik üzerinden evrim geçirmiştir” diyerek açıklamaya çalışmak, temsile dayalı bir matematik arayışı ve bunun üzerinden parametrik *star* mimarın kurmaya çalıştığı bütüncül ilişkiyi anlamak adına destekleyici olabilir. Bu mimarların tamamlanmamış ancak tutarlı bir gizil mekanizmalar sistemi modellediğini varsayarak ilerlediğimizde, bir tür ilişkiler yumağı olarak görünen şeyin belirli ilke veya öngörülere bağlı kalınarak üretildiğini düşünebiliriz. Fa-

⁴⁶ Baudrillard’ın *Forget Foucault* eserine ve 1996 yılında yapılmış *Forget Artaud* başlığıyla yayınlanmış olan söyleşi metni için bkz. Baudrillard and Lotringer, 1977; —, 2005, 217–236.

kat bu soyutlama bizi öznelelerini asla anlayamayacağımız basitliklere indirger ki Le Corbusier'in ünlü beş ilkesi, virtüöz bir mimarın üstlendiği rolü ve algı biçimini, artık önemli formlar inşa etmiş olmasının ötesinde anlamlandırmaya zorlar. Manifesto yazımının modası geçmiş ve herhangi bir kitleyi harekete geçirmeye yetmeyecek bir araç haline dönüşmesinden yola çıkabiliriz. Nitelikli mimarlık, daha önce hiç konuşulmamış bile olsa ve sadece beş ile yetinmeyecek düzeyde, kabaca bir hesapla "beş üssü beş üssü beş üssü beş..." diye artan hayali bir miktarda ilkeye dayanarak üretilebilecek bir nesnedir.

Bir taraftan, bu karmaşıklığın doğurduğu lineer olmayan bir düzlemde —kaos teorisine dayanan bir kavramsal zeminde— mimarlık ve matematik ilişkisinin nesneleşme süreci, *emergence* ve *algorithmic* kavramları ile yer alırken (Hensel vd., 2010; Jencks, 2013; Terzidis, 2006; Weinstock, 2010)⁴⁷; diğer taraftan, dolaylı da olsa, parametrik tasarım ilkelerini formalize etme ihtiyacını gören birçok metinde subjektif yorumlama kabiliyetine dayalı bakış açıları yarattı (örneğin bkz. Carpo 2013, Oxman and Oxman 2014, Schumacher 2016). Hadid'in temsiller üzerinden hükmettiğini düşündüğümüz hiperboyutsal formların geometrisi, Schumacher'in zamanmekân bütünlüğünde görünür olduğunu söylediği kendi çalışmalarına referansla yaptığı değerlendirmesinin temelini oluşturmaktadır. Daha kapsamlı bir terim olarak *autopoiesis* ise, Schumacher'in hayal ettiği mimarlık için sanat ve bilimle kurulan bir dil birliğine işaret etmemektedir. Buradan yola çıkarak tanımladığı, yapılan işlerin avangartlığı hususunda ise olguyu yalnızca dijital teknolojileri kullanan mimarlara endekslediğine dair bir okuma ortaya çıkmaktadır⁴⁸.

⁴⁷ Bu çalışmalar, Carpo tarafından dile getirildiği şekliyle Gregg Lynn'in Embriyolojik Ev (*Embryological House*) ile bıraktığı yerden bayrağı devralan mimarlıktaki ikinci dijital döneme girişi temsil etmektedir. *The Second Digital Turn* için bkz. Carpo, 2013.

⁴⁸ Bu, Schumacher'in en tartışmalı pozisyonlarından biridir. Kendi dilinden dinlemek için 2020 yılındaki "*Cyber space and the autopoiesis of architecture*" başlıklı sunumuna bkz. Iris Ceramica Group, 2020b. Iris Ceramica'nın aynı seride Zaha Hadid Mimarlık'ın Londra ofisini gösterdiği belgesel için ayrıca bkz. Iris Ceramica Group, 2020a.

Şekil 6. Kolon kaplamasının heykelsiliği burada mimarlıkta ayrıklıktan (*discreteness*) ziyade sürekli form (*continuity*) arayışını temsil etmektedir (Zaha Hadid Mimarlık, *SOHO Galaxy*, Pekin, Çin). Fotoğraf: Yazar arşivinden, 2014.

Hadid’in Rus Avangardlara olan eğilimini kanıtlayan soyut temsillerindeki mistik analogiler, Schumacher’in bunlarla ilişkili bir biçimsel dil geliştirmesinin kaynağı olarak görülebilir. Projelerinin hemen her köşesinde görülebilen heykelsi nitelik, kolektif bir tasarım makinesinden türeyen yaratıcı bir pratiktir. Yapısal topoloji ve sureti belirleyen panelizasyonun anıtsal melezliği, ütopya ve öngörülmüş olan gerçeklik arasında geçen sanatsal bir eylemdir. Birbirine dik kesişmeyen birleşimlerin bir savunucusu olarak Hadid’in formları, çift eğrili karmaşık kurallı yüzeylerin aynalanarak çoklanmasıdır (bkz. Şekil 6). Ve onu herkesten ayırıp mimar virtüözler tarihine yerleştirmeye yönelik her türlü nostaljik girişim, ofiste ürettikleri “mimari makine”nin ustalıklı işleyen döngüsünün nasıl çalıştığına yönelik vizyoner görüşle dramatik bir tezat oluşturur. Heykel ve mimarlık ara-

sındaki sanatsal arayüze gelecek olursak Schumacher'in yaptığı işte Norberg-Schulz'un fenomenolojik mekânında var olan insan için dayatılan bir süreklilik de bulunmaktadır⁴⁹.

Bu nedenle mimar için virtüözlük mirasının gerçek zamanlı bir alışveriş içinde iletilmesinin eşzamanlı bir yolu vardır. Bu sayede matematik ve mimarının kültürel bir karışımı, makine ve tasarımcı arasındaki bir paragonun kehanetinden ziyade, asılı zincir modelleri, akrilik boya çizimler ve hatta optimizasyon algoritmaları aracılığıyla temsil nesnelere duyarlılıkları olarak adlandırabileceğimiz bir mesele haline gelmektedir. Burry'nin sicim maketlerini yorumlaması, Sagrada Familia'nın bitmemiş inşaatını büyük bir yükten kurtarmıştır. Gaudí'nin yaratıcı sezgilerini hayata geçirmeye yönelik Burry'nin diğer usta ve mühendislerle iş birliğine dayalı çabaları ve bilimsel modelleme teknikleri, dijital fabrikasyon aracılığıyla matematiksel olarak doğrulanabilir mimarlık için bir enstrüman haline gelmiştir.

Virtüel ile edimsel uçlarına yerleştirdiği tasarımcı ve usta arasındaki yaş, zaman ve mekân farkını gideren global bir diyalog sistemi olarak öne sürdüğü çalışmasında, Burry gül şeklindeki Gaudí penceresini tekrar üretebilmekle övünmektedir (Burry vd., 2001). Fakat 18. yüzyıl sonlarında Monge'un çalışmalarıyla birlikte mimarlık pratiğinin vazgeçilemez "teknik" meselesi haline dönüşen tasarı geometrinin tanımladığı sınırların öngörüsüne sahip olan Burry, mimarlığı heykelden ayıracak bir tarifile—sadece Gaudí değil Shukhov ve Candela gibi strüktür sanatçıların çift eğrili yüzeyler gibi karmaşık kavislere sahip formlarını inceleyerek gelecekte diferansiyel geometrinin sunacağı çok farklı mimarlıkların mümkün olduğundan bahsetmektedir (Burry, 2011b).

Burry, mimarlık ve matematik arasına özenle yerleştirdiği hiperbolik formlar ile kodlama becerileri sayesinde yeniden üretilebilir bir virtüellik sunarken yapıda daha önce kullanılan materyal ile erişilen üretim aklının dışında bir üretim yaptığını ise reddetmektedir. Bu bakımdan, Schumacher'in *parametricism* ile düştüğü sistemsel düşünme pratiğinin yaratıcı tanımından uzaklaşmaktır. Aynı zamanda da Sagrada Familia ve Gaudí'ye duyduğu ilgi ile başlayan sorgulamalarındaki yaratıcı eğilimlerine karşı sınırlayıcı bir parametrik mimarlık tanımına girmektedir. Bu tavrın yansımaları olarak doktora öğrencisi Daniel Davis, kendi bloğunda Zaha Hadid

⁴⁹ Bkz. Norberg-Schulz, 1974.

Mimarlık’ın özelinde Schumacher’in “parametrik mimar” olmadığını iddia etmektedir⁵⁰. Burry’nin yaşadığı ikilemi, kitabında yaptığı itiraflardan da anlayabiliriz. Çok erken zamanlardan itibaren Sagrada Familia’daki işlerin yaratıcı düzlemde yeni bir alan açıp açmayacağını merak ettiğini söylemektedir⁵¹. Burry için geometri, matematik ve kompütasyon üzerinden türeyen tasarım uzayının temsilleri, bir kodlama kültürüne dönüşmektedir⁵². Kodlama kültürü, *parametricism*’in stil iddialarına mesafeli bir bakış olarak edimseli ilgilendiren bir bakış açısı sunmaktadır.

Sonuç Yerine

Matematiğin soyut formlarının ve sayıların, mimarlığın da içinde bulunduğu duylara dayalı olan dünyanın temsilinde ve yeniden inşa edilmesinde kullanımının çıkış noktasını eski Mısır medeniyetine kadar çekebiliriz (Dahan-Dalmedico, 2011). İtalyan Rönesans’ından itibaren mimaride çizim ile bilgisayardan bağımsız kompütasyon düşünce sistemi arasında birbirini tamamlayan bir içkinlik bulunmaktadır (Carpo, 2003)⁵³. Mimarlığı sayılaştırın teknolojilere sahip bir virtüellik boyutunda burada değinilmekte olan “parametrik mimarlık” ise matematiksel içkinliğe yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu yazıda, “parametrik mimar” olarak bilinen Hadid ve mimarlıkta kompütasyon çalışanların da bu işin öncülerinden gördüğü Gaudí için ortaklaştıkları zeminde —matematikte kurdukları virtüellik boyutu ve mimari edimsele yönelik temsil dilleri— yeniden tanımlanmaktadır. Bu isimlerin öncesinde mimarlığın birçok döneminde farklı bölgelerde mimarlığın edimsel yönünü transformasyona uğratan ve matematik ile sıkı bir ilişkinin temsili gelişmeleri mevcuttur⁵⁴. Son yıllarda

⁵⁰ Schumacher, Davis’in suçlayıcı ve itham dolu blog paylaşımına sert bir dille metnin altında bir cevap ile karşılık verirken, “parametrik” kavramını disiplinlerarası bir “göçebe” aktör olarak gördüğünü anlatmaktadır. Bkz. Davis, 2010.

⁵¹ “*What, I (Mark Burry) began to wonder, would be the creative spin-off from this pathway?*” Burry’nin sözleri için bkz. Burry, 2011a, 104.

⁵² *Scripting Cultures* kitabı, Boyutlar (Dimensions) bölümü, Sagrada Familia’da yaptıkları çalışmaların özünü anlatan kodlama ve algoritmik tanımların ürettiği temel matematiksel yüzey ve cisimleri anlatmaktadır. Bkz. Burry, 2011a, 89–125.

⁵³ Bu yazıda “parametrik mimarlar”ın kullandığı temsiller üzerinden aranan mimarlık ve matematik arasındaki içkin ilişkinin daha eski tarihlere uzanan bir benzeri Carpo (2003) tarafından Alberti’nin çizimleri ve ürettiği formlarda ihtiyaç duyduğu sayısallaştırma üzerinden anlatılmaktadır. Mimarlık, geometri, temsil ve teknoloji arasında daha geniş bir skalada birçok çalışmanın yer aldığı derleme eser için bkz. Carpo and Lemerle, 2008.

⁵⁴ 16. ve 18. yy. İngiltere’si için bkz. Gerbino and Johnston, 2009; 16. yy. İtalya’sı ile genel olarak Avrupa’daki gelişmelerin karşılaştırması için bkz. Carpo, 2003.

artan parametrik araçların kullanımı ile matematiksel ilke ve kavramlar, tasarım ve kompütasyonun söz konusu özelliklerin karşılıklı olarak anlaşılmasını doğurmaktadır (Kalay vd., 1990; Scheurer and Stehling, 2011)⁵⁵. Görsel kodlama dillerinin 3B modelleme programlarına dâhil edilmesiyle yaygınlaşan “parametrik mimarlık” algısı, matematiğin neredeyse her şeyi kapsayan ‘birleşik’ dünyası içinde ‘çok yönlü’ tasarım karmaşıklıklarının yan yana gelmesini de mecbur kılmaktadır^{56,57}. Bu yazıda dört farklı dönem ve mimarda aranan virtüel birliğin — matematiksel bir mesele olmaktan çıkarılıp temsile dayalı incelenmiş olması — Pisagorcu bir aritmetiğe dayandırılması (yani “her şey, matematiksel bir temsil olarak sayıdır!”) anlamına gelmemektedir.

Mimari ikiliklerde gözlemci-olgu ilişkisine bakmak, yaratıcı süreçte virtüözler ve onların hem artzamanlı hem eşzamanlı iş ortakları arasındaki dinamik etkileşimi vurgulamak adına işlevsel özellikler içermektedir. Tıpkı gözlemcilerin doğal olayların gözlemlenmesine bakış açılarını, uzmanlıklarını ve yorumlarını getirmeleri gibi, vezir virtüözler de mimari vizyonların gerçekleştirilmesine iç görüleri, becerileri ve yaratıcı enerjileriyle katkıda bulunurlar — ve hatta “virtüözü unutmak” deyimini gerçekleştirebilirler. Başka bir mimarda yeniden var olma, fenomen mimarların yaratıcı vizyonlarının yorumlanmasında, tercüme edilmesinde ve hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynayabilmektedir. Onların çabaları ile mimari eserlerin yörüngesi, anlamı ve etkisi şekillendirilir ve zaman içinde yeni boyutlarda nasıl algılandıklarını, deneyimlendiklerini ve hatırladıklarını belirler. Fenomen ilk ilhamı ve yaratıcı kıvılcımı sağlayabilirken, gözlemcinin yorumu ve müdahalesi nihai sonucu önemli ölçüde şekillendirebilir. Bu karşılıklı etki, mimari eserlerin üretiminde virtüözler-arası simbiyotik ilişkinin altını çizincesine yaratıcı bir diyalogda buluşan virtüel-aktüel buluşmasını yeni çevrelerin oluşturulmasıyla sağlamaktadır.

Burry’nin dijital fabrikasyon çalışmaları sayesinde üretilip yerine monte edilen Sagrada Familia’nın Tutku Cephesi (*Passion Facade*) üzerindeki betonarme sütunların dikkat çeken gri rengi, asılı zincir deneyi

⁵⁵ *Rhinoceros*’un *Grasshopper*, *Revit*’in *Dynamo* ve *MicroStation*’in *GenerativeComponents* eklentileri gibi parametrik tasarım araçlarından bahsedilmektedir.

⁵⁶ “The architecture of mathematics” eserinde Bourbaki’nin, matematiği ‘cansız bir iskeletin birliği’ ve ‘soyut formlar deposu’ tabirleriyle tanımlayıp birleştirici bir bilim biçimi olarak gördüğü eseri için bkz. Bourbaki, 1950.

⁵⁷ Jane Burry ile eşi Mark’ın ortak eseri olan *The New Mathematics of Architecture*, içerdiği altı bölümde farklı matematik konseptlerinin geniş bir kapsayıcılıkla mimarlıkta kullanımını anlatmaktadır (Burry and Burry, 2010).

ürünü olan eski ile kodlama ürünü olan yeni arasında ve özünde matematisel soyutlukta birleşen bir virtüel dünyayı tanımamıza yardımcı olmaktadır. Keza, Schumacher’in ofisi, hızla değiştiren dijital dokunuşları, 1980’lerde kullandıkları *ModelShop*’tan, 2000’lerdeki *Maya*’ya ve oradan çıkıp *Grasshopper*’a uzanan yenilikçi bir matematisel soyutluk olarak Hadid’in Rus Avangardlardan kalan etkisiyle taşıdığı soyutluk katmanının üzerinde yeniden bir var oluşu temsil etmekte, virtüözünü unutturmaktadır⁵⁸. Akademik açıdan baktığımızda bilgisayarlı mimarlığın imkânsızlaşmaya başladığı yıllar olan 2000’lerden, *Grasshopper*’ın hızla yayıldığı 2010’ların ortalarına kadar yeterince edimsel örnekleme yapılamayan “parametrik mimarlık” yorumlarında Deleuze’un süreç odaklı konseptlerine referans veren teorik temellendirmelerin altının çizildiği görülmektedir. Sonuç odaklı mimarlık bakış açısını hüküm süren bilimin (*royal science*) bir parçası saymak mümkündür; tıpkı bir müzede kralın tacının sergilenmesi gibi. Bunun karşısına konumlanan göçebe bilim (*nomad science*) ile müzede eserlerin bir (*star*) küratör tarafından değil, ziyaretçiler tarafından getirilebileceğinin önünü açan bir ufuk kazandırmaktadır. Bu durumda aktüel olan kral tacının edimsel varlığı, ziyaretçilerin ‘değersiz’ parçalarındaki virtüellik tarafından tamamlanmaktadır. Parametrik mimara da ürettiği sayısal varyasyonlar üzerinden bakmak yanılıysa yaratırken, matematik ve kompütasyonla (*computational thinking*) kurduğu ilişki ve bunun üzerinden icat ettiği/başvurduğu temsilin aktüelini tamamlayan ya da bile isteye tamamlamayan virtüellik boyutu ile “parametrik mimar”ı tanımlamak yerinde olacaktır.

Bu yazıda, Hadid ve Gaudí’yi birer fenomen, Schumacher ve Burry’yi de birer gözlemci olarak yeniden yorumlamak, mimari ikiliklerin dinamiklerine dair bir bakış açısı sunmaktadır. Bu da bize mimarlar hakkında yazmanın —hakkında yazılan mimarın mesajını “unutmak” anlamında yeni bir vizyoner sezgi ve yorumlama arasındaki etkileşimi kabul etmenin ötesinde— “parametrik mimar”ın yaratıcı ve çok yönlü doğasına dair iç görüyü kazandıran bir araç olabileceğini göstermektedir. 18. yüzyılın “yeni mimar”⁵⁹ yetiştirme gayretini doğuran krize benzer bir sessizlikte duran günümüz mimarlık eğitimi ve pratiğinin, mimarlık teknolojisinin

⁵⁸ İlginçtir ki her iki mimar da mimarlık eğitimleri öncesi matematik tedrisatından geçmişlerdir.

⁵⁹ Dönemin Fransa’sındaki ilk bağımsız mimarlık okulu *École des Arts*’ı kurup mimarlık eğitimine *Académie Royale d’Architecture* rejiminden farklı bir kapı aralayan Jacques-François Blondel’in “yeni mimar yetiştirme projesi”nin incelemesi için bkz. İşiker, 2024.

sınırlarına sıkışmış olan “dijital/algoritmik/parametrik mimar” tanım(sızlık)larından sıyrılıp mimarın matematikle ilişkisinin “tereddüd”⁶⁰ hallerinin yaratıcılığında aranmasına tereddütsüz bir gereksinim vardır. Dünyada bunu başarmış birçok ismi duyulmamış mimardan söz edebiliriz. Hadid tedrisatından geçmiş bir mimar olarak Eddie Can Chiu-Fai bunlardan biridir. Seul’deki Dongdaemun Design Plaza projesinin proje baş mimarlığını (*Project Leader*) yaptığı sırada kullandığı *Digital Project*’teki parametrik modeller sayesinde her ne kadar malzemenin endüstriyel görüntüsü altında eziliyor gibi görünse de bilgisayarda ve sahada ürettiği mimarlık, hesaplanabilirlik seviyesi bakımından üst düzeydir. Daha birçok bilinen veya bilinmeyen ismi saymak mümkünken, “parametrik mimarlık” tanımının doğurduğu fakat görmezden gelinmeye devam edilen mimarlık eğitiminin dönüşmesine duyulan ihtiyaç, yazı içinde bahsedilmiş okullardan olan Los Angeles’daki SCI-Arc ve Londra’daki AA’in dışında birçok okulda “yeni” mimar yetiştirme projelerine dönüşmektedir. Türkiye’de bununla ilgili bir yetersizlik olmasına rağmen özellikle İstanbul Teknik Üniversitesi’nin Mimari Tasarımda Bilişim lisansüstü kürsüsünde etkili bir akademik yoğunluk olduğundan bahsetmek mümkündür⁶¹. Özetle, idrak edilemeyenin edimsele dönüşemeyeceği bir mimarlık pratiği için “parametrik mimar”ın matematiksel teknolojiyi kavrama biçimi yeniden ve yeniden tanımlanmaya muhtaç bir durumdur. Bu çalışma, bahsi geçen ihtiyaca karşılık gelebilecek bir “parametrik mimarlık” okuması sunmaktadır.

⁶⁰ Tanju’nun Bachelard’dan ayrılan özüyü daha Bergsoncu bir Deleuze okumasına dayandırdığı “tereddüd ve tekerrür de dünyayla kurulan duraksamalı ilişki ile ilişkilidir” (bkz. Tanju, s. 10). Bachelard’ın *temporary consolidation* kavramı, yaşamın içinde gözlenebildiği gibi bilginin evriminde de aralıklı ve git-gelli sessiz güçlüklerle vurgu yapar. Bkz. Bachelard, 2000, s. 95.

⁶¹ Ayrıca Mardin Artuklu Üniversitesi, Mimarlık lisans programında mimarlık-matematik ilişkisine yönünü çevirmiş olan ve “ekosistem” olarak tanımlanmış dört yıllık eğitimin dijital dönüşümüne dair çalışma için bkz. Aydın ve Aktaş, 2020.

Extended Abstract

On the Virtuality of "Parametric Architects"

Serdar Aydın⁶²

ORCID: 0000-0001-6445-8879

There is a restless quest in architecture for the reincarnation of a very old knowledge map that demonstrates the inherently mathematical character of the field. The contemporary advocates of computational architecture have been very good at reconciling separate nuances of classical mathematical terms, such as genetic algorithms, topology optimisation, agent-based modelling, morphogenesis, anisotropic scaling, differential equations, Bezier curves, tessellation and fractals, to name but a few. Amongst all these terms, the concept of parametric architecture emerges as a multi-disciplinary connotation, epitomising the unambiguous relationship and integral synergy between architecture and mathematics. For the last two decades, this terminology has stood out in the architectural community, particularly amongst those who (un)intentionally embrace the unconventional thinking of parametric architecture, which does not estrange impossible spaces from physical construction. Those who can practice this unconventionality are known as "parametric architects." This paper's interest in parametric architecture originates in the dissatisfaction of the field of computer-aided architectural design with this definition. Instead, it provides a historical lineage whereby mathematical entailment of architecture is necessary.

Remarkable as parametric architecture is for those architects who crystalline design space through modern computational power, its conventional (mathematical) means of clearly defining a spatial idea is enormously narrow. To generate complex compounds of spaces, architects have been seeking simplicity and abstraction since the parallel positioning of the mathematician Gaspard Monge's *Géométrie Descriptive*⁶³ and the rationalist architectural theoretician Jean-Nicolas-Louis Durand's *présis*⁶⁴ at

---

⁶² Asst. Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Engineering-Architecture, Department of Architecture, e-mail: serdaraydin@artuklu.edu.tr

⁶³ Descriptive geometry

⁶⁴ Precise

the *École Polytechnique* in Paris. Yet, since then, there has been a perceived illusionary gap between the architect and the building act. Instead, the referential capacity of architectural representations in today's architecture has been analogous to the essential knowledge bases, such as stereotomy and masonry, for building in many centuries in the past. Earlier to the 18th century's opposing paradigms between the rationalist style of *École Polytechnique* and the artistic approach of *École des Beaux-Arts*, the lack of automation in drawing complex curves in the 16th century, in an echo of representational instruments, appears to impose rudimentary cartographic procedures reflected in Philibert de l'Orme's sophisticated drawings of which tailored geometric principles and mathematical proportions helped blend innovative stereotomy techniques and classical forms with accuracy (Philipp, 2020; Witt, 2021).

The evolution of the paradoxical accentuations for representational accuracy has been developing oscillations between mathematical standardisation and architectural creativity, or vice versa, i.e. geometrical creativity and architectural principles. One of the most critical but obscure discussions around the terminological uses of parameters, poised to fragment and, strangely, mobilise the theories of computational architectural design, is the lack of an understanding of this paradoxicality unified under the umbrella of representational ontology where the quest for virtuality arises from architect-computer communication. However, talking about the virtuality level of computational architecture does not reply on a single event to celebrate or commemorate in history. Persistent attempts on the creative thirsts of the computational architecture, which concentrates on have seen a variety of definitions including object-oriented design, shape grammars, space syntax and evolutionary design, with parametric design entering the stage in the last decade together with the seemingly limitless modern computational power. Beginning with the incorporation of visual programming languages⁶⁵, a new understanding of architecture points to the juxtaposition of 'manifold' design complexities but within the 'unified' world of mathematics⁶⁶.

---

⁶⁵ Such as *Grasshopper* for *Rhinoceros*, *Dynamo* for *Revit* and *GenerativeComponents* for *MicroStation*.

⁶⁶ Referring to Bourbaki's (1950) essay titled "The architecture of mathematics" where mathematics is argued to be a unifying form of science as 'the unity of a lifeless skeleton' and 'a storehouse of abstract forms.'

In this context, this paper talks about the immanence between architecture and mathematics. At the peak of the use of digital design tools, the aim of this paper is to explain the definition of “parametric architect”, which is thought to be known by everyone. In this study, where the definition of parametric architecture is sought in the relationship that architecture establishes with mathematics, firstly, a historical projection is cast to explain the derivation of the concept of “parametric architect” through different concepts, from the platonic dimensions of mathematics to architecture's search for perfection; the need for precision and accuracy; and the transformation of geometric and graphic intuition into representation. The virtuosity of “parametric architects” is then discussed through the representations of virtuoso architects such as Zaha Hadid and Antoni Gaudí. This is followed by a discussion of the mathematical transformation required of the “parametric architect” working to meet the materialist demands of architectural manipulations as a field of computational thinking. Instead of compressing it into power-producing positions such as the *starchitect* and *God's architect*, the discussion of virtuosity, which this paper seeks to underline, gives place to the re-creation of the “parametric architect” through Patrik Schumacher and Mark Burry. As a result, the insights gained from this research define “parametric architecture”, which seems to be a way to overcome the traditional architectural practice trapped in the limits of descriptive geometrical thinking, as a new and evolving virtual ground shift/joining through the creativity-oriented relationship established with mathematics. Thus, it offers implications for architectural practice and theory.

Kaynakça / References

- AA School (t.y.). Architectural Association. 20 Eylül 2024 tarihinde, <https://www.aaschool.ac.uk/about> adresinden erişildi.
- Acheson, B. (2007). Geometric string models of descriptive geometry. A. Shell-Gellasch (Der.), *Hands on history* içinde (ss. 49–62). The Mathematical Association of America. <https://doi.org/10.5948/UPO9780883859766.008>
- Alaçam, S., Güzelci, O. Z., Gürer, E. and Bacinoğlu, S. Z. (2017). Reconnoitring computational potentials of the vault-like forms: thinking aloud on muqarnas tectonics. *International Journal of Architectural Computing*, 15(4), 285–303. <https://doi.org/10.1177/1478077117735019>
- Alexander, C., Ishikawa, S. and Silverstein, M. (1977). *A pattern language: towns, buildings, construction*. New York: Oxford University Press.

- Antoni Gaudí. (t.y.). *Google Arts & Culture*. 19 Mayıs 2024 tarihinde, <https://artsandculture.google.com/entity/antoni-gaudí/m0yb0> adresinden erişildi.
- Aydın, S. and Aktaş, B. (2020). Developing an integrated vr infrastructure in architectural design education. *Frontiers in Robotics and AI*, 7, 495468. <https://doi.org/10.3389/frobt.2020.495468>
- Bachelard, G. (2000). *The dialectic of duration*. (M. McAllester Jones, Trn.) Philosophy of Science. Manchester: Clinamen Press.
- Baudrillard, J. and Lotringer, S. (1987). *Forget foucault*. (N. Dufresne and P. Beitchman, Trn.). New York, NY: Semiotext(e).
- (2005). *The conspiracy of art: manifestos, interviews, essays*. Semiotext(e) foreign agents series. New York: Semiotext(e).
- Betsky, A. (Ed.). (2016). *The complete zaha hadid*. New York, NY: Thames & Hudson.
- Bourbaki, N. (1950). The architecture of mathematics. *The American Mathematical Monthly*, 57(4), 221–232. <https://doi.org/10.1080/00029890.1950.11999523>
- Burry, J. and Burry, M. (2010). *The new mathematics of architecture*. London: Thames & Hudson.
- Burry, M. (2011a). *Scripting cultures: architectural design and programming*. Chichester: Wiley.
- (2011b). Geometry working beyond effect. *Architectural Design*, 81(4), 80–89. <https://doi.org/10.1002/ad.1272>
- (Der.). (2020). *Digital architecture: critical concepts in architecture*. London; New York: Routledge.
- Burry, M., Burry, J. and Faulí, J. (2001). Sagrada família rosassa: global computer-aided dialogue between designer and craftsperson (overcoming differences in age, time and distance) (ss. 76–86). *ACADIA 2001: Reinventing the discourse*, sunulmuş bildiri, Buffalo (New York), USA. <https://doi.org/10.52842/conf.acadia.2001.076>
- Burry, M., Coll Grifoll, J. and Gómez, J. (2008). *Sagrada familia s. XXI gaudí ara/ahora/now*. Barcelona: Edicions UPC.
- Butrica, A. J. (2015). The mind's eye: technical education, drawing and meritocracy in France, 1800-1850. *Icon*, 21, 1–23. 20 Ağustos 2024 tarihinde, <https://www.jstor.org/stable/24721691> adresinden erişildi.
- Canestrino, G. (2024). Luigi Moretti's formalised methods and his use of mathematics in the design process of architettura parametrica's swimming stadiums. *Nexus Network Journal*. <https://doi.org/10.1007/s00004-024-00784-x>
- Cantley, B. (2023). *Speculative coolness: architecture, media, the real, and the virtual*. P. J. Baldwin (Ed.). London; New York: Routledge.
- Carmo, M. (2003). Drawing with numbers: geometry and numeracy in early modern architectural design. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 62(4), 448–469. <https://doi.org/10.2307/3592497>

- (2012). Digital darwinism: mass collaboration, form-finding, and the dissolution of authorship. *Log*, 26, 97–105. 20 Ağustos 2024 tarihinde, <https://www.jstor.org/stable/41765764> adresinden erişildi.
- (Ed.). (2013). *The digital turn in architecture 1992–2012*. London: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118795811>
- (2018, 22 Mart). *The second digital turn | Mario Carpo | Talks at Google*. 20 Ağustos 2024 tarihinde, <https://youtu.be/UVerq5DSdKU?si=W9PYjvg-uTH-mpQGA> adresinden erişildi.
- Carpo, M. and Lemerle, F. (Ed.). (2008). *Perspective, projections, and design: technologies of architectural representation*. London: Routledge.
- Dahan-Dalmedico, A. (2011). Mathematics and the sensible world: representing, constructing, simulating. *Architectural Design*, 81(4), 18–27. <https://doi.org/10.1002/ad.1264>
- Davis, D. (2010, 26 Eylül). Patrik Schumacher – Parametricism. *Daniel Davis*. 20 Ağustos 2024 tarihinde, <https://www.danieldavis.com/patrik-schumacher-parametricism/> adresinden erişildi.
- (2013, 7 Ağustos). A history of parametric. *Daniel Davis*. 6 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.danieldavis.com/a-history-of-parametric/> adresinden erişildi.
- De Freitas, E. and Sinclair, N. (2014). *Mathematics and the body: material entanglements in the classroom*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139600378>
- Deleuze, G. (1988). *Bergsonism*. (H. Tomlinson and B. Habberjam, Trn.). New York: Zone Books.
- Deleuze, G. and Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia*. (B. Massumi, Trn.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dinçer, S. G. and Yazar, T. (2021). A comparative analysis of the digital re-constructions of muqarnas systems: the case study of sultanhanı muqarnas in central anatolia. *International Journal of Architectural Computing*, 19(3), 360–385. <https://doi.org/10.1177/1478077121992487>
- Durand, J. N. L. (2000). *Précis of the lectures on architecture*. (D. Britt, trn.). Los Angeles, CA: The Getty Research Institute Publications Program.
- Espel, R., Gómez, J., Grima, R. and Aguado, A. (2009). La evolución de la construcción del templo de la sagrada familia. *Informes de la construcción*, 61(516), 5–20. <https://doi.org/10.3989/ic.08.057>
- Evans, R. (2000). *The projective cast: architecture and its three geometries*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Frazer, J. (1995). *An evolutionary architecture: themes*. London: Architectural Association.
- Galison, P. and Thompson, E. (Ed.) (2009). *The architecture of science*. Cambridge, MA: The MIT Press.

- Gerbino, A. and Johnston, S. (2009). *Compass and rule: architecture as mathematical practice in England, 1500-1750*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Gertner, J. (2013). *The idea factory: bell labs and the great age of american innovation*. London: Penguin Books.
- Grima López, R., Aguado De Cea, A. and Gómez Serrano, J. (2013). Gaudí and reinforced concrete in construction. *International Journal of Architectural Heritage*, 7(4), 375–402. <https://doi.org/10.1080/15583058.2011.632470>
- Gün, O. Y. (2012). Tasarım ve kompütasyon kuramcıları. *Dosya*, Hesaplamalı tasarım, (29), 1–5. 20 Temmuz 2024 tarihinde, <http://www.mimarlarodasi-ankara.org/index.php?Did=3209> adresinden erişildi.
- Günenc, Ö. F. ve Işiker, F. (2024). Bülent tanju ile mimarlık, mimarlık tarihi ve mimarlık tarihyazımı üzerine bir söyleşi. *İdealkent*, 16(44), 587–608. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1524881>
- Hadid, Z. ((1983)2021, 12 Kasım). Zaha Hadid | Makers | M+. *M+ Online Collection*. 5 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.mplus.org.hk/en/collection/makers/zaha-hadid/> adresinden erişildi.
- Hensel, M., Menges, A. and Weinstock, M. (2010). *Emergent technologies and design*. Oxon, [U.K.]; New York, NY: Routledge.
- Hillier, B. and Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Hirschberg, U., Hovestadt, L. and Fritz, O. (Ed.). (2020). *Atlas of digital architecture: terminology, concepts, methods, tools, examples, phenomena*. Basel: Birkhauser.
- Iris Ceramica Group. (2020a, November 27). *The architects series ep. 15 - A documentary on: Zaha Hadid Architects*. 20 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.youtube.com/watch?v=XDbGFZAEUFw> adresinden erişildi.
- (2020b, December 18). *Patrick Schumacher lecture: "Cyber space and the autopoiesis of architecture"*. 20 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.youtube.com/watch?v=03mcxw4xDYg> adresinden erişildi.
- Işiker, F. (2024). Jacques-françois blondel'in "yeni" mimar yetiştirme projesi: école des arts. *İdealkent*, 16(44), 641–668. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1484867>
- Ivorypress. (2013, July 2). *Panel discussion - Zaha Hadid beyond boundaries, art and design*. 20 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.youtube.com/watch?v=6rtMRwj0DPI> adresinden erişildi.
- Jahnke, E. and Emde, F. (1943). *Tables of functions with formulae and curves*. New York: DoveI.
- Jencks, C. (2013). Nonlinear architecture (1997). M. Carpo (Ed.), *The digital turn in architecture 1992–2012* içinde (ss. 80–107). London: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118795811.ch6>
- Jodidio, P. (2020). *Zaha hadid: zaha hadid architects complete works 1979-today*. Köln: Taschen.

- Kalay, Y., Swerdloff, L. and Majkowski, B. (1990). Process and knowledge in design computation. *Journal of Architectural Education*, 43(2), 47–53. <https://doi.org/10.1080/10464883.1990.10758560>
- Kulper, P. (2019). Avant-garde legacies: a spirited flâneur. *Architectural Design*, 89(4), 62–69. <https://doi.org/10.1002/ad.2458>
- Lee, Y. (2015). The parametric design genealogy of zaha hadid. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 14(2), 403–410. <https://doi.org/10.3130/jaabe.14.403>
- Legendre, G. L. (2011). The mathematics of sensible things. *Architectural Design*, 81(4), 8–17. <https://doi.org/10.1002/ad.1263>
- Lenz, M. (2009). The squinch of anet. H. Nowacki and W. Lefèvre (Ed.), *Creating shapes in civil and naval architecture: A cross-disciplinary comparison* içinde (Cilt. 2, ss. 368–388). Leiden, The Netherlands: Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004173453.i-447.76>
- Long, P. O. (2017). Architecture and the sciences. H. F. Mallgrave (Ed.), *Companion to the history of architecture* içinde (ss. 1–29). London: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118887226.wbcha008>
- Lu, P. J. and Steinhardt, P. J. (2007). Decagonal and quasi-crystalline tilings in medieval islamic architecture. *Science*, 315(5815), 1106–1110. <https://doi.org/10.1126/science.1135491>
- March, L. (2015). Mathematics and architecture since 1960. K. Williams and M. J. Ostwald (Ed.), *Architecture and mathematics from antiquity to the future* içinde (ss. 553–578). Cham: Birkhäuser. https://doi.org/10.1007/978-3-319-00143-2_38
- March, L. and Steadman, P. (2020). *The geometry of environment: an introduction to spatial organization in design*. London: Routledge. (Orijinal eserinin yayın tarihi 1971). <https://doi.org/10.4324/9780429343346>
- Milgram, P. and Kishino, F. (1994). A taxonomy of mixed reality visual displays. *IEICE Transactions on Information and Systems*, 77, 1321–1329.
- Monge, G. (2012). *Géométrie descriptive, leçons données aux écoles normales, l'an 3 de la république, (éd.1798)*. Hachette Livre BNF (ed.).
- Negroponte, N. (1970). *The Architecture Machine: Toward a more human environment*. Cambridge, MA: The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/8269.001.0001>
- (1995, 1 Ocak). Bits and Atoms. 20 Temmuz 2024 tarihinde, <https://web.media.mit.edu/~nicholas/Wired/WIRED3-01.html> adresinden erişildi.
- Norberg-Schulz, C. (1974). *Existence, space & architecture* (3. bs.). New York, NY: Praeger.
- Oxman, R. (2006). Theory and design in the first digital age. *Design Studies*, 27(3), 229–265. <https://doi.org/10.1016/j.destud.2005.11.002>
- Oxman, R. and Oxman, R. (Ed.) (2014). *Theories of the digital in architecture*. London: Routledge.

- Papalexopoulos, V. and Psaltoglou, A. (2014). The virtualisation of architecture in the digital era. D. Moser ve S. Dun (Ed.), *A digital Janus: looking forward, looking back* içinde (ss. 119–129). Leiden: BRILL. https://doi.org/10.1163/9781848883055_012
- Park, J.-H. (2005). Early shape morphing: the metamorphosis of polygons in Antoni Gaudí's Sagrada Família Cathedral and Le Corbusier's Firminy Chapel. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 4(1), 25–30. <https://doi.org/10.3130/jaabe.4.25>
- Philipp, K. J. (2020). *Architecture- drawn: from the middle ages to the present*. Basel: Birkhäuser.
- Picon, A. (2011). Architecture and mathematics: between hubris and restraint. *Architectural Design*, 81(4), 28–35. <https://doi.org/10.1002/ad.1265>
- Picon, A. and Ponte, A. (Ed.) (2003). *Architecture and the sciences: exchanging metaphors*. New York, NY: Princeton Architectural Press.
- Retsin, G. (Ed.) (2019). *Discrete: reappraising the digital in architecture*. Architectural Design, özel sayı 89(2). Oxford: Wiley.
- Scolari, M. (2015). *Oblique drawing: a history of anti-perspective*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Scheurer, F. and Stehling, H. (2011). Lost in parameter space?. *Architectural Design*, 81(4), 70–79. <https://doi.org/10.1002/ad.1271>
- Schumacher, P. (2004). *Digital Hadid: Landscapes in Motion*. Boston: Birkhäuser.
- (2011). *The Autopoiesis of Architecture*. London: Wiley.
- (2016). Parametricism 2.0: Gearing up to impact the global built environment. *Architectural Design*, 86(2), 8–17. <https://doi.org/10.1002/ad.2018>
- SCI-Arc. (t.y.). Southern California Institute of Architecture. 20 Eylül 2024 tarihinde, <https://www.sciarc.edu/institution> adresinden erişildi.
- SCI-Arc Media Archive. (2017). *Duel + Duet: Patrik Schumacher & Tom Wiscombe* (April 13, 2016). 20 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.youtube.com/watch?v=IGpaix4LrII> adresinden erişildi.
- Shelden, D. R. and Witt, A. J. (2011). Continuity and rupture. *Architectural Design*, 81(4), 36–43. <https://doi.org/10.1002/ad.1266>
- Spiller, N. (Ed.) (2022). *Radical architectural drawing*. Architectural Design. Oxford: Wiley.
- Steadman, P. (2016). Research in architecture and urban studies at Cambridge in the 1960s and 1970s: what really happened. *The Journal of Architecture*, 21(2), 291–306. <https://doi.org/10.1080/13602365.2016.1165911>
- Stephens, M. (2017, 27 Ocak). More CAD history! #ModelShop @Sketchup @DMRSpamKiller mentioned. *Mark Stephens Architects*. 20 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.markstephensarchitects.com/cad-history-modelshop-sketchup-dmrspamkiller-mentioned/> adresinden erişildi.
- Stiny, G. (2006). *Shape: talking about seeing and doing*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

- Tanju, B. (Der.). (2007). *Tereddüd ve tekerrür: mimarlık ve kent üzerine metinler 1873-1960*. İstanbul: Akın Nalça.
- (2008). Zaman - mekân ve mimarlıklar. A. Şentüerer, Ş. Ural, Ö. Berber ve F. U. Sönmez (Der.), *Zaman mekân* içinde (ss. 168-185). İstanbul: YEM Yay.
- TDK (t.y.). İntifa Hakkı. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. 22 Eylül 2024 tarihinde, <https://sozluk.gov.tr/?ara=intifa%20hakkı> adresinden erişilmiştir.
- Terzidis, K. (2006). *Algorithmic architecture*. Amsterdam; Boston: Architectural Press.
- Walker, M. (2017). Science, mathematics and architecture. H. F. Mallgrave (Ed.), *Companion to the history of architecture* içinde (ss. 1–20). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118887226.wbcha064>
- Weinstock, M. (2010). *The architecture of emergence: the evolution of form in nature and civilisation*. Chichester, U.K: Wiley.
- Witt, A. (2022). *Formulations: architecture, mathematics, culture*. Cambridge, MA: The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/12592.001.0001>
- Woodbury, R. (2010). *Elements of parametric design*. London: Routledge.
- Woods, L. (2008). Drawn into space: zaha hadid. *Architectural Design*, 78(4), 28–35. <https://doi.org/10.1002/ad.702>
- Yalınay Çinici, Ş. (2012). Computation|Çevirisi ve anlaması kolay olmayan-dil, düşünce ve mimarlık. *Dosya*, Hesaplamalı tasarım, (29), 12-19. 20 Temmuz 2024 tarihinde <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=3209> adresinden erişildi.
- Yazar, T. (2018). The relationship between gaussian curvature and surface panelization approaches in architecture. *Megaron*, 19(1), 18–30. <https://dx.doi.org/10.5505/megaron.2018.50103>
- Vaıllıo Martínez, G. (2022, 15 Eylül). *The ineffable and the knowable: a design theory on the double unknown side of the architectural project*. (Doktora tezi). Archivo Digital UPM, Universidad Politecnica de Madrid. <https://doi.org/10.20868/UPM.thesis.72065>
- Zaha Hadid. (t.y.). *Google Arts & Culture*. 19 Mayıs 2024 tarihinde, <https://artsandculture.google.com/story/zaha-hadid/BAVxPkgneqK3KQ> adresinden erişildi.

Serdar Aydın

2015 yılında Zaha Hadid Mimarlık ofisinde “parametrik mimarlar” ile Hong Kong’da birlikte çalıştı; burada BIM, dijital tasarım ve fabrikasyon üzerine işlerde bulundu. Doktorasını 2018’de tamamladığı Wellington’da insan-bilgisayar etkileşimine odaklandı. 2018’den beri Mardin’de öğretim üyesi olarak ve Mimfab laboratuvarının başında mimari ve kentsel tasarımda bilişim üzerine çalışmaktadır.

Serdar’s research focuses on computational architecture and urban design. In 2015, He worked with “parametric architects” at Zaha Hadid Architecture in Hong Kong, specialising on BIM, digital design and fabrication. In 2018, he completed his PhD in Wellington, focusing on human-computer interaction. Since 2018, Serdar has been living in Mardin where he teaches, researches and works on the dissemination of computational architecture and urban design. He is the founding director of the Mimfab Center of Research on Architectural Technology.

E-posta: serdaraydin@artuklu.edu.tr

Konut Üretimi ve Pazarlama Sorununa İlişkin Bir Değerlendirme

Murat Selim Selvi¹

ORCID: 0000-0002-9114-3183

Aykut Pajo²

ORCID: 0000-0002-4515-6020

Öz

Dünyanın pek çok ülkesinde insanların temel ihtiyaçlardan biri olan konutla ilgili yaşanan sorunlar tam olarak çözülmüş değildir. Türkiye’de de konut üretim ve pazarlama sürecinde farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de konut üretim ve pazarlama sürecinde ne tür sorunlarla karşılaşıldığını ilgili literatür çerçevesinde kategorik olarak ele alarak tartışmaktır. Bu çerçevede ikincil veri analizi yapılmış ve bu sorunlarla ilgili kavram ve terimler açıklanmıştır. Araştırma bu hali ile keşfedici bir özellik göstermektedir. Araştırmanın ikincil veri analizi sonucunda konut üretiminde finansal açıdan olduğu kadar, arsa temini, inşaat malzeme maliyetlerindeki artışlar ve yerel yönetimlerden kaynaklanan sorunlarla karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. Veri analizinden ortaya çıkan bir diğer önemli bulgu ise konut geliştiricilerinin reklam çalışmalarında pazarlama otomasyonu kullanımı ve dijital teknikleri kullanmadaki yetersizlikleridir. Ortaya çıkan sonuçların konut arz ve talep eden kesimlerin doğru karar alma süreçlerinde yararlı olacağı, okuyuculara muhakeme etme fırsatı verebileceği, tatmin ve motive etme noktasında yardımcı olabileceği ve bundan sonraki çalışmalara yön verebileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konut, konut üretim sorunu, konut finansmanı, konut pazarlama sorunu

¹ Prof. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, E-posta: msselvi@nku.edu.tr

² Öğretim Görevlisi Dr., Kırklareli Üniversitesi, Pınarhisar Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkrâm Hizmetleri Bölümü, E-posta: aykut.pajo@klu.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1361720

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1275-1307

An Evaluation on Housing Production and Marketing Problems

Murat Selim Selvi³

ORCID: 0000-0002-9114-3183

Aykut Pajo⁴

ORCID: 0000-0002-4515-6020

Abstract

In many countries of the world, the problems related to housing, which is one of the basic needs of people, have not been fully solved. In Turkey, different problems arise in the housing production and marketing process. The aim of this study is to categorize and discuss the types of problems encountered in the housing production and marketing process in Turkey within the framework of the relevant literature. Within this framework, secondary data were analyzed and concepts and terms related to these problems were explained. In this way, the research has an exploratory characteristic. As a result of the secondary data analysis of the research, it is understood that housing production is faced with problems arising from land supply, increases in construction material costs and local governments as well as financial problems. Another important finding emerging from the data analysis is that housing developers are inadequate in using marketing automation and digital techniques in their advertising efforts. It is evaluated that the results will be useful in the correct decision-making processes of those who supply and demand housing, give readers the opportunity to reason, help them to satisfy and motivate them, and guide future studies.

Keywords: *Housing, housing production problem, housing finance, housing marketing problem*

³ Prof. Dr. Tekirdağ Namik Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, E-mail: msselvi@nku.edu.tr

⁴ Lecturer, Kırklareli University, Pınarhisar Vocational School, Department of Hotel, Restaurant and Catering Services, E-mail: aykut.pajo@klu.edu.tr

Giriş

İnsanların temel haklarından olan barınma hakkını elde edebilmesini sağlayacak konutların üretimi ve pazarlanması sürecinde yaşanan pek çok sorun güncelliğini korumaktadır. Türkiye’de özellikle son 3 yıldır konut üretimi, satış ve kira fiyatlamalarına ilişkin sorunlar görsel ve yazılı basında sıklıkla dile getirilmektedir. Kamu ve/veya özel teşebbüs eli ile yapılan konut projelerine ilişkin planlamalarda ve pilot uygulama sürecinde ortaya çıkan bazı engeller ve güçlüklerin olduğu bilinmektedir. Usanmaz (2021)’a göre konut sorunu tüketicinin hayat standardını belirlemede, ekonomik ve sosyal bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kelleci ve Berköz (2006) ise bu görüşü destekleyerek konutun üretimi ve çevresiyle toplumsal bir sorun olduğunu, konutun ekonomik, estetik ve fiziksel değerlerle ilişkili olduğunu, kullanıcısının toplumdaki yerini ve statüsünü yansıttığını belirtmektedir. Literatürdeki önceki çalışmaların bazılarında konutun arz yönüyle alakalı sorunların incelendiği (Mulder, 2006; Kamete, 2006) ve kent yaşamından kaynaklanan konut ihtiyacından söz edilmektedir. Uğur ve Özdemir (2010) Kırşehir, İri (2021) Niğde ve yöresi üzerinde yaptıkları konut üretimi ve pazarlaması ile alakalı çalışmalarda önemli bulgulara ulaşmışlardır. Daha sonraki çalışmalarda ise konutların malzeme kalitesi, yapı tarzı ve çevre kalitesi, ulaşımdaki zorluklar gibi sorunlarından bahsedildiği anlaşılmaktadır (Byrne ve Diamond, 2007; Chohan vd., 2015; Coşkun, 2022). Diğer taraftan Karasu ve Aksungur (2022) göçmenlerin konut sorunu çerçevesinde mali olarak konuta erişilebilirlik, kalite, kira fiyatları ve mekansal ayrışma sorunlarını ele almaktadır. Yakın zamanlarda yapılan çalışmalarda dünya genelinde ülke vatandaşlarının insan hakları beyannamesinde yer alan ve temel haklardan biri olan uygun ve elverişli konuta erişim sorunu sıklıkla ele alınmaktadır (Cope, 2021; Lens, 2018; Morris, 2021; Rao & Ge, 2015; Wetzstein, 2017). Erçetin (2022) ise konut sorununa yerel yönetimler açısından yaklaşmaktadır.

Bu araştırmanın temel problemi özellikle konut geliştiricileri açısından Türkiye’de konut üretimi ve pazarlama sürecinde olası sorunlar nelerdir?’ şeklinde ifade edilebilir.

Dolayısıyla bu çalışmanın amacı Türkiye’de konut üretim ve pazarlama sürecinde ne tür sorunlarla karşılaşıldığını ilgili literatür çerçevesinde kategorik olarak keşfetmek ve tartışmaktır. Bu çerçevede ikincil veri

analizi yapılmış ve bu sorunlarla ilgili kavram ve terimler açıklanmıştır. Araştırma bu hali ile keşfedici bir özellik göstermektedir (Burns & Bush, 2015; Coşkun vd., 2015). Ortaya çıkan sonuçların konut arz ve talep eden kesimlerin doğru karar alma süreçlerinde yararlı olacağı, okuyuculara muhakeme etme fırsatı verebileceği, tatmin ve motive etme noktasında yardımcı olabileceği ve bundan sonraki çalışmalara yön verebileceği değerlendirilmektedir.

Konut Üretimi Sorunları Hakkında Literatür

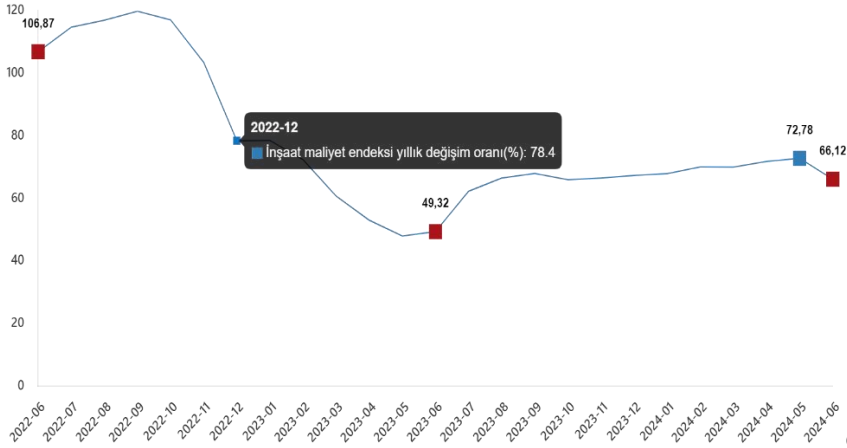
Türkiye’de geliştiriciler açısından konut üretimi sürecinde karşılaşılan olası sorunların başında ekonomik faktörler gelmektedir. Bunlar arasında demir, çimento, kereste vb. emtia fiyatlarındaki artışlar yanında işçilik maliyetleri gibi temel inşaat girdilerindeki artışlar ilk sıradadır. Krediyeye erişimdeki zorluklar ve faiz oranları gibi finansman sorunları diğer önemli sorunlardan biridir. Ayrıca genel ekonomik dalgalanmaların zaman zaman inşaat sektörü üzerindeki olumsuz etkilerini de unutmamak gerekir.

Finansal Sorunlar: Konut projeleri maliyetleri yüksek olan projelerdir. Pek çok tüketicide sermayesi güçlü olan işletmelerin maliyetlerden kaçmayacağı algısı bulunmaktadır. Özellikle büyük gayrimenkul projelerinde iş belli kriterlere sahip güçlü olan bir veya birden fazla işletmenin ortak olduğu konsorsiyumlara verilmektedir. Bu bir anlamda işin gerektiği gibi, zamanında bitirilmesi düşünülerek alınan önlemlerden biri olarak görülebilir. Diğer taraftan düşük sermayeli müteahhitten (projeden) alınan konutların inşaat maliyetlerinde yaşanan ani artışlar sonucunda müteahhitler teslimatları zamanında yapamayınca, bankalar verdikleri kredileri geri alabilmek için kendilerini garanti altına almak isteyebilir ve neticede konut sahibi olmak isteyen vatandaşlar zararlı çıkabilir (Yiğit, 2022). Düşük sermayeli gayrimenkul işletmeleri geliştirdikleri projeleri nakit yetersizliği veya riski azaltmak ya da kaynak yaratmak adına proje tamamlanmadan uygun fiyata verebilmektedir. Bu durumda projeden elde edecekleri kar azalmakta ve alıcılar kalan daireleri de uygun fiyattan almaya çalışmaktadırlar. Bu durum gayrimenkul firmasının satış gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Wong ve Hui (2008, s.174)’ye göre sermayesi kuvvetli olmayan düşük ölçekli firmalar bitirdikleri projeleri hızlı bir şekilde nakde dönüştürme eğilimi gösterirler. Dolayısı ile müşterilere düşük fiyattan ve erken şekilde teklifleri kabul etmek mecburiyetinde kalırlar. Bu durum kar marjlarının düşük olmasına neden olmaktadır.

Arsa ve Belediyelerde Yaşanan Sorunlar: Kimi büyükşehir belediyelerinde merkez ilçe belediyesi ile yetki çatışması yaşandığından konut yapımına uygun altyapılı arsalar üretilememektedir. Yol, su, elektrik, kanalizasyon, internet vb alt yapısı tamamlanmış arsa oldukça azdır. Bir diğer sorun belediyelerde müteahhitlerin konut projelerine ilişkin iskân izni ve ruhsat alma sürelerinin 3-4 ay gibi zaman alması, görevli personelin mevzuatı eksik ve/veya yanlış yorumlaması gibi yeterli yetkinliklerde olmadığına dair yapılan şikayetlerdir. Aynı belediye sınırları içinde farklı mahallelerde farklı imar uygulamaları müteahhitler açısından bir başka sorundur. İnşaat yapı maliyetlerindeki artışlar, nitelikli usta ve işçilerin bulunmasındaki güçlükler ise konut yapımındaki diğer sorunlardan bazılarıdır.

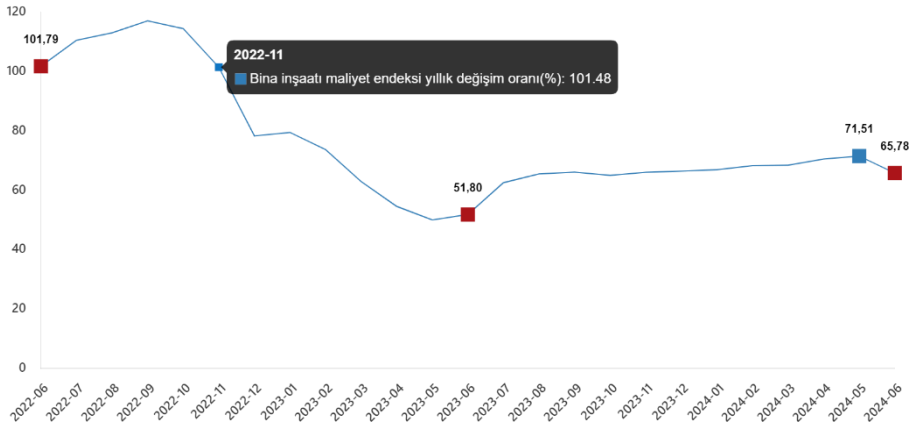
İnşaat maliyetlerindeki artışlar: Bugün müteahhitler için demir ve çimento başta olmak üzere tüm metal ve emtia fiyatlarındaki artışlar inşaat maliyetlerini tetiklemektedir. Çünkü çimento ve demir başta olmak üzere diğer inşaat ve yapı malzemelerinin fiyatları en önemli maliyet kalemlerini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle emtia ve döviz kuru özellikle yeni yapılan konut projelerinin fiyatlarını yükseltmektedir. Bunun yanında işçilik ve çeşitli vergiler yanında noter ve belediyelere ödenen harçlar, döviz kurundan kaynaklanan farklar önemli giderler arasındadır.

2023 TÜİK'e göre Haziran'da Türkiye'de binaların inşaat maliyeti endeksi artmıştır. Bu endeks 2023 Mayıs ayına göre %3,83, 2022 Haziran'ına göre %51,80 artmıştır. 2023 Mayıs ayındaki verilere göre işçilik endeksinde %0,80 oranında artış yaşanırken malzeme endeksinde %5,04 artış yaşanmıştır (TÜİK, 2023). Grafik 1'e göre **İnşaat Maliyet Endeksi**, 2023 yılının Haziran ayına göre %66,12 artmıştır. 2024 Mayıs ayına göre malzeme endeksi bir önceki yılın aynı ayına göre %51,55 artmış; işçilik endeksi %105,50 artmıştır (TÜİK, 2024).

Grafik 1: İnşaat maliyet endeksi yıllık değişim oranı(%), Haziran 2024 Kaynak: TÜİK, Haziran 2024

Grafik 2'ye göre 2024 Haziran ayı verilerine göre **Bina İnşaatı Maliyet Endeksi** yıllık %65,78 artmış; bu artış aylık %0,36'dır. Ayrıca bir önceki yılın aynı ayına göre malzeme endeksi %50,87 artmış; işçilik endeksi ise %104,61 artmıştır.

Grafik 2: İnşaat maliyet endeksi yıllık değişim oranı(%), Haziran 2024 Kaynak: TÜİK, Haziran 2024,

Konut Pazarlaması Sorunları

Türkiye'de konutların satış ve pazarlama sürecinde ağırlıklı olarak ya geliştirici firmaların doğrudan kendi satış ofislerinin ya da emlakçıların

kullanıldığı bilinmektedir. Ancak her iki yol izlenirken hedef kitle belirleme, dijital pazarlama tekniklerini kullanma, pazarlama mesajlarının etkili iletilmesi, satış gibi konularda kendilerini geliştirmeleri gerektiği açıktır.

Emlakçılardan Rolü: Emlakçıların arsa sahipleri, müteahhit, mühendis ve mimarlar arasında bir köprü vazifesi yaparak satış ve pazarlamada önemli bir işlevi yerine getirdikleri, sürecin başarılı bir şekilde devam etmesinde çok önemli bir rol oynadıkları bilinmektedir (Demirtaş 2022; Sipahioğlu, 2020). Erkan (2019) kullanmak ve/veya yatırım amacıyla emlak satın alma sürecinde internetteki araştırmaların yanı sıra tüketicilerin profesyonel emlakçılarla çalışmaktan vazgeçmediklerini belirtmektedir. Emlakçıların ise yeni teknolojileri öğrenme ve kullanma, web sitelerini iyileştirme, sosyal ağları daha etkili kullanabilme, müşteri hizmetlerinde kaliteli ilişkiler kurup geliştirme ve memnuniyet artırıcı uygulamalar konusunda kendilerini geliştirmeleri artık bir zorunluluktur. Demirtaş (2022) emlakçıların özellikle “dürüst olmak”, konut piyasasının gerektirdiği teknik bilgiye sahip olmak, “konut piyasasına ve yasal mevzuata hâkim olmak”, “güncel olanı takip etmek” ve “iletişim becerisine sahip olmak” gibi mesleki özen ve dikkat gerektiren niteliklere sahip olması gerektiğini belirtmektedir.

Emlak endüstrisinde pazarlamanın dijital mecralarda geniş yer bulduğu ve bunun geleneksel pazarlama yöntemleriyle entegre edilmesiyle özellikle emlakçılar için yeni bir fırsat yarattığı belirtilebilir (Basmacı & Çengel, 2018). Saçan ve Eren (2022) web sitesi tasarımlarının, içerik oluşumlarının, sosyal medya mecralarındaki aktarımların, e-postaların ve mobil araç kullanımının dijital pazarlama stratejileri oluşturmada çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Diğer taraftan emlak piyasasında yapay zekâ kullanımının pazarlama aktivitelerini farklı bir boyuta taşıyacağı beklenmektedir. Bu çerçevede yapay zekâ ile emlak hakkında içerik üretmek, e-posta kampanyaları, reklamlar, blog ve web site yazıları oluşturmak dah hızlı ve daha kolay olabilecektir. Yapay zekâ emlakçılar için potansiyel müşteri oluşturma ve bu müşterilerle olan ilişkileri yönetme fırsat sağlayabilir, lokasyona göre taban ve tavan fiyat belirleme, müşteri ihtiyaçlarına göre emlak türü tespiti gibi konularda analiz etme fırsatı verebilir. Örneğin emlak firması yapay zekâ destekli veri analizi yaparak tüketicilerin ihtiyacı olan ölçütleri göz önünde tutarak en doğru tahmini yapabilmekte, tüketiciye zaman kaybettirmeden aradığını bulma şansı vere-

bilmektedir. Kullanıcı arayüzlerinin daha da sadeleştirilmesi, geri bildirimlere dayalı algoritmalarındaki iyileştirmelerle kullanıcı deneyimleri artırılabilirliği belirtilmektedir (Jarjanazı ve Şahin, 2023).

Küçük ölçekli gayrimenkul firmalarının pazarlama otomasyonu kullanmaması ve dijital teknikleri kullanmadaki yetersizlikler: Gayrimenkul geliştiricilerinin ve/veya gayrimenkul pazarlayan küçük ölçekli firmaların afiş, billboard, ağızdan-ağıza reklam vb. pazarlama yöntemlerini tercih ettikleri; yeni dijital teknikleri ve pazarlama otomasyonu kullanmalarının son zamanlarda ne derecede önem arz ettiği bilinmektedir. Bilgi teknolojilerini kullanan emlak şirketlerinin hedef kitlenin ihtiyaç analizlerini yapıp, müşteri istek ve beklentilerini doğru şekilde tespit etmede daha isabetli kararlar alacağı da beklenen bir durumdur. Pazarlama otomasyonu ve dijital teknikleri yeterince kullanamayan gayrimenkul firmalarının hem müşteri beklentilerine yönelik doğru proje geliştirme hem de hedef kitle tespitinde beklenen başarıyı elde edemedikleri ve özellikle piyasanın kötü olduğu dönemlerde satış yapmakta zorlandıkları belirtilmektedir (Shaibu ve Taiwo, 2015, s.35). Tapu devri ve akıllı sözleşmeler ile uğraşan küçük ölçekli emlak firmalarının tarafların alım-satım için gerekli olan belgelerin toplanması sürecinde zaman ve para kaybı yaşatmamak, kayıtların daha şeffaf ve güvenilir olması bakımından blok zincir teknolojilerini kullanma konusunda kendilerini geliştirmeleri gerekir (Kaya vd., 2020). Diğer taraftan sanal gerçeklik sistemlerinin konut üretim sürecinde kullanılabilmesi tüketicilerin taleplerinde görülen trend değişikliklerini izleme ve tahminlemede yararlı olabilir. Bu şekilde kullanıcıların söz verilen konutlara sahip olması kolaylaşabilir.

Reklam çalışmalarında yaşanan sorunlar: Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan tüm gelişmelere rağmen gayrimenkul sektöründe reklamların daha çok klasik yöntemlerle yapıldığı görülmektedir. Homoud vd (2009, s.54-55)'a göre gayrimenkul pazarlaması yapan şirketlerin en önemli eksikliklerinden birisi yeni reklamcılık yöntemleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. 30-40 sene önce bağımsız gayrimenkul pazarlamacıları genelde gazete ilanlarını kullanırken, daha sonra tüm dünyada gayrimenkul pazarlamacıları otobüs, metro istasyonlarında ve AVM bölgesindeki işlek caddelerde reklam panolarını tercih etmeye başlamışlardı (Pheng & Hoe, 1994, s.22). Rowley (1998, s.387)'e göre özellikle küçük gayrimenkul firmaları hedef kitlede yer alan tüketicilere verecekleri pazarlama mesajı konusunda ve promosyon çabalarının verimliliğinin ölçümü konusunda sorun yaşamaktaydılar. Küçük ölçekli firmalar daha

çok kişisel satış, billboard vb. ile satışlarını arttırmaya yönelmekteydiler. White (2000, s.5)'a göre emlak sektöründe reklam faaliyetlerine yeterli bütçe ayırmak yerine bireysel beceriler ile satış yapmak tercih edilmekteydi. Homoud vd., (2009, s.39)'a göre gayrimenkul pazarlamada yerinde reklam sınırlı bir şekilde kullanılmakta buna karşın halkla ilişkiler ve ağızdan ağıza pazarlamanın daha çok kullanıldığı görülmektedir. Dolayısı ile sektörde perakendeci emlak bürolarında artışlar yaşanmıştır. Bu tarz uygulamaların etkinliğinin ölçülmesi oldukça zordur. Shaibu ve Taiwo (2015, s.35)'ya göre pazarlamada kullanılan diğer yöntemler ise site/ilan panoları, broşür ve bülten, basın pazarlaması, kişisel iletişim ve doğrudan postalama olarak sayılabilir. Özellikle Covid-19 salgını ile gayrimenkul pazarlamacılarının dijital teknikleri uygulama beceri ve yeteneklerini geliştirmeleri, bu konudaki yatırımlarını hızlandırmaları kaçınılmaz olmuştur.

Tüketici beklentileri, tercihleri ve satın alma karar sürecindeki rollerinin bilinmesi: Çikler (2008)'e göre pazarlama faaliyetlerinin başarısı için tüketici beklenti ve isteklerinin bilinmesi, bunun için de pazar araştırması yapılması gerekir. Graaskam (2007, s.622)'a göre gayrimenkul projelerine tüketicilerin beklentileri doğrultusunda eklenecek bazı özellikler gayrimenkul satışlarını olumlu şekilde etkileyebilmektedir. Bu özelliklere merkezi ısıtma, merkezi soğutucu klima, kablolu televizyon sistemi örnek verilebilir. Gayrimenkul projeleri hazırlanmadan evvel pazar araştırması yapmak ve tüketici beklentilerini tespit etmek ve ürün ve hizmetlerin bu doğrultuda oluşturulması, tüketicilerin satış sırasında ikna edilmesini kolaylaştırabilir (Graaskam, 2007, s.633). Homoud vd. (2009, s.54-55) gayrimenkul pazarlaması için tüketici tercihlerinin bilinmesi gerektiğini belirtmektedir. Levy ve Lee (2004, s.335)'ye göre doğru ürünün doğru tüketiciye pazarlanabilmesi için toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının ve beklentilerinin bilinmesi gerekmektedir. Örneğin, öğrenci, yaşlı ve bekarlar için 1+0, 1+1 vb. küçük ev, çocuklu ailelere çocuk sayısına göre 2+1, 3+1 vb. ev projeleri geliştirilmelidir. Tüketiciler hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması gayrimenkul pazarlaması yapan işletmeler için önemli bir eksikliklerdir. Tüketicilerin beklenti ve isteklerinin bilinmesi doğru projelerin üretilmesi, hedef kitlenin tespit edilmesi ve süratle satış yapılarak eldeki stokların nakde çevrilmesini sağlayacaktır. İnternet sayesinde tüketiciler her zamankinden daha fazla bilgiye ulaşabilmekte ve bilinçlenmekte; bu durum tüketici tercihlerine yansımaktadır. Örneğin çev-

reye duyarlı tüketici sayısında ciddi artışlar gözlemlenmektedir. Bu tüketiciler gayrimenkul şirketlerinin de çevreye duyarlı projeler geliştirmelerini beklemektedirler. Eerika'ın ve Sarasoja (2013, s.233-235)'ya göre şirketler değişen tüketici tercihlerine uygun projeler geliştirilebilir, yazılı ve görsel basında verdikleri ilanlarda çevreye olan duyarlılıklarını ön plana çıkaran bir pazarlama stratejisi izleyebilirler. Bu sayede çevreci tüketicilerin sadık müşteriler olması sağlanabilir. Son yıllarda yeşil gayrimenkul bina inşaatının çevresel etkilerini en aza indiren inşaatlar, düzenleyicilerin sera gazı emisyonlarına artan ilgi ve duyarlılık veya enerjiden operasyonel tasarruf arayışı daha da önemli hale gelmiştir. Örneğin, kiracı memnuniyetinin artması, maliyet tasarrufları ve yeşil gerçek için artan pazar talebi nedeni ile şirketler su kullanımının verimli hale getirilmesi veya azaltılması gibi yeşil uygulamaları gayrimenkul yatırımında standart araçlar haline gelmiştir (Hebb vd. 2010, s.100). Bunun dışında kadınların eğitim seviyesi ile toplum içindeki etkinliğinin artması özellikle konut satın alma karar sürecinde etkili olmaktadır. Levy ve Lee (2004, s.335)'ye göre sosyo-ekonomik açıdan farklı kültürler için hedef kitlede yer alan aile bireylerinin gayrimenkul satın alma karar sürecindeki rolünün tespit edilmesi son derece önemlidir.

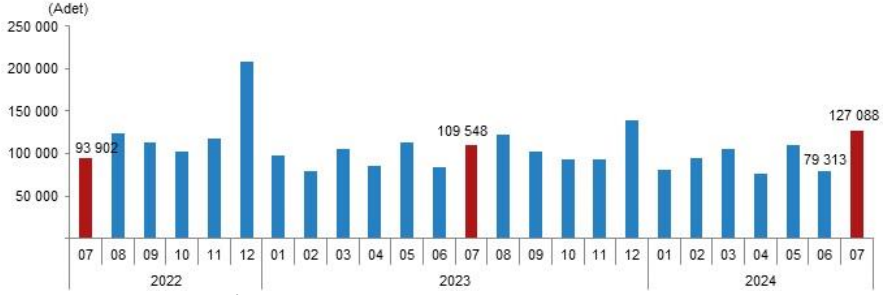
Fiyat, arz ve talep ilişkisi: Berggren vd., (2019, s.467)'e göre gayrimenkul fiyatlarının yükselmesi artan talep ile ilgilidir. Talebin artması ise yeni projelerin başlamasını hızlandırmaktadır. Vries & Boelhouwer (2005, s.81)'e göre bireylerin gelirlerindeki artış, konut kredi kullanımının yaygınlaşması ve faiz oranlarındaki düşüş gayrimenkule olan talebi arttırmaktadır (Yusof vd., 2016, s.602). Shave (2007, s.4)'e göre prim yapması ve kira geliri sağlaması nedeniyle gayrimenkul alternatif bir yatırım aracı olarak görülmektedir.

Sürdürülebilir binalar konvansiyonel binalara göre daha uzun ekonomik ömre sahip olup, kiracılar sürdürülebilir binaları tercih etmektedirler. Dolayısı ile binalar daha az el değiştirmektedir. Ayrıca bu durum piyasa değeri, daha az çevresel risk ve daha iyi pazarlanabilirlik nedeniyle, riskin azalmasına, emlak değerinde artışa ve mülklerin daha yüksek değerlemesine yol açmaktadır (Orlitzky & Benjamin, 2001). Yeşil etiket emlağın piyasadaki kira ücretini ve ticari değerini etkilemektedir. Energy-Star sertifikasına sahip ticari bina, m² başına yaklaşık %3 daha fazla kiralanabilmektedir (Eichholtz vd.,2009, s.30). Daha varlıklı olan tüketicilerin kıyı bölgelerde konut satın alırken daha düşük gelire sahip olanların ise iç kısımlardan gayrimenkul satın aldığı belirtilmektedir (Fung vd., 2010, s.72).

Lee (2016, s.499)'ye göre büyük şehirlerde arsa maliyetlerinin yüksek oluşu, konut yoğunluğu gibi sebepler yüksek binalarda oturmayı zorunlu kılmaktadır.

Belediyelerin sadece emlak vergisi ve arsa değeri tespitindeki etkili olması nedeniyle dolaylı biçimde vergi tutarını etkileyebilmektedirler. Yerel yönetimlerin vergi koyma yetkilerinin olmamasına rağmen topladıkları vergi tutarını farklı şekilde artırma imkanları bulunmaktadır (Ökmen & Koç, 2015, s.555). Dolayısı ile enflasyonist ortamda yaşanan emlak fiyatlarındaki artış emlak vergilerinin de artmasına neden olmaktadır. Vergilerin yüksek olması ise ilgili bölgedeki emlak talebini olumsuz etkileyebilmektedir.

Satış: Talep, arz ve fiyatların anahtar rol oynadığı emlak piyasası karmaşık bir sistemdir. Emlak fiyatının değerlemesi pek çok kriterin incelenmesini gerektirir. Karasu ve Karakaş (2012)'a göre gayrimenkullerin değeri doğru ve gerçekçi bir biçimde belirlenmemekte, belirlenen değerler ise daha çok piyasa ederinin aşağısında kalmaktadır. Dolayısı ile emlağın gerçek değeri bilinmemektedir. Emlak satış fiyatının zorunlu biçimde tam olarak açıklanması gerekir (Lutz, 2002). Genellikle bir pazarda daha fazla bilginin hem alıcılara hem de satıcılara fayda sağlayacağı ve etkili vergilendirmeyi teşvik edeceği beklenmektedir. Ancak, satış işlemleriyle ilgili bilgilerin açıklanmasına karşı gizlilik endişeleri olabilir. Ayrıca, işlemlerin genellikle bir üçüncü taraf simsarı veya acentesini içerdiği oldukça heterojen bir mal olan gayrimenkul söz konusu olduğunda, bazı taraflar fiyat ve kalite bilgilerini koruma güdüsü ile hareket etmektedirler (Berrens & McKee, 2004). İnşaatın birim m² fiyatları, lokasyonu ve konumu, su kenarı olup-olmaması fiyat üzerinde etkili olmaktadır (Cellmer, 2014, s.56). Emlak satışları finansal satın alma maliyetlerinden ve geri ödeme maliyetlerinden etkilenmektedir (McCord vd., 2016, s.554). Diğer taraftan faiz oranları düşük olmasına rağmen yüksek oranda alınan bankacılık işlem ücretleri tüketicilerin maliyetlerini yükseltmektedir (Çengel, 2006).

Grafik 3: Konut Satış İstatistikleri, Temmuz 2024

Grafik 3'e göre Türkiye'de konut satışları Temmuz'da bir önceki yılın aynı ayına göre %16,0 artarak 127.88 olmuştur.

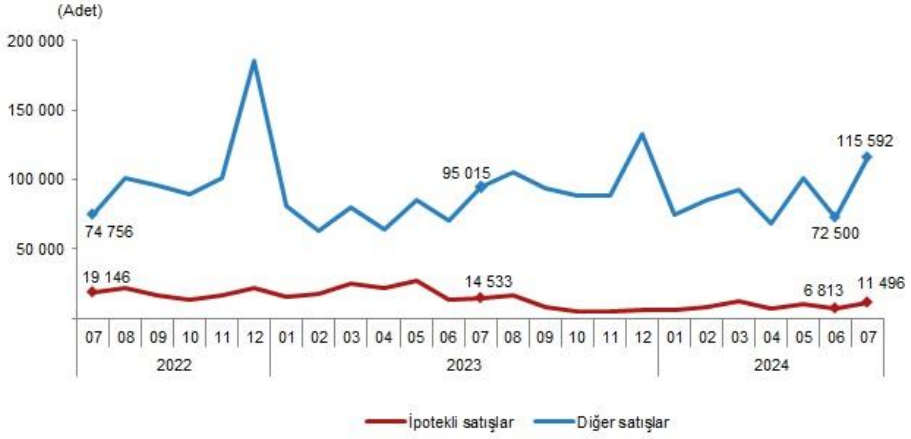
Tablo 1'e göre Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre konut satışları %0,5 azalışla 672.162 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Konut satış sayısı, Temmuz 2024

	Temmuz			Ocak - Temmuz		
	2024	2023	Değişim (%)	2024	2023	Değişim (%)
Satış şekline göre toplam satış	127 088	109 548	16,0	672 162	675 327	-0,5
İpotekli satış	11 496	14 533	-20,9	62 911	136 063	-53,8
Diğer satış	115 592	95 015	21,7	609 251	539 264	13,0
Satış durumuna göre toplam satış	127 088	109 548	16,0	672 162	675 327	-0,5
İlk el satış	40 784	31 641	28,9	214 108	202 799	5,6
İkinci el satış	86 304	77 907	10,8	458 054	472 528	-3,1

Kaynak: TÜİK, Temmuz 2024

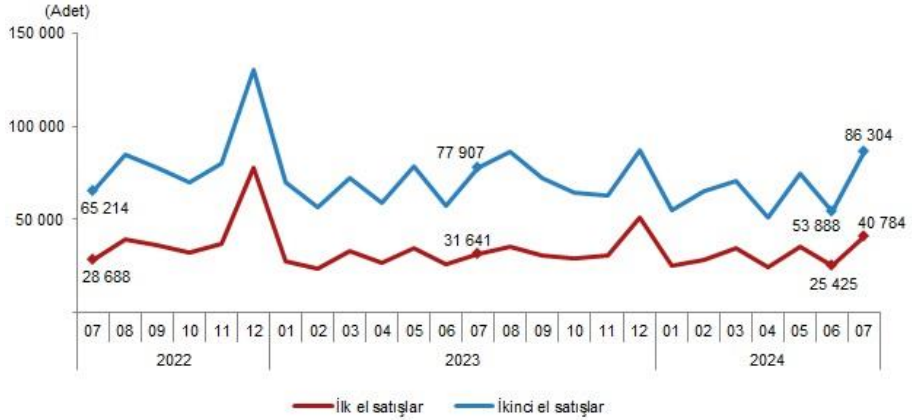
İpotekli konut satışları Ocak-Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %53,8 azalışla 62.911 olarak gerçekleşmiştir. Ocak-Temmuz dönemindeki ipotekli satışların 14.962'si ilk el satış olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 4: Satış şekline göre konut satışı, Temmuz 2024

Kaynak: TÜİK, Temmuz 2024

Grafik 4'e göre Türkiye'de İpotekli konut satışları 11.496 iken; diğer satış türleri açısından 115.592 konut el değiştirmiştir.

Grafik 5: Satış durumuna göre konut satışı, Temmuz 2024

Kaynak: TÜİK, Temmuz 2024

Grafik 5'e göre Türkiye'de ilk elden konut satışları Temmuz'da bir önceki yılın aynı ayına göre %28,9 artarak 40.784 olurken; ikinci el konut satışlarında 86.304 konut el değiştirmiştir.

Konut pazarlama sürecinde farklı yöntemlerin kullanıldığı bilinmektedir (Babacan, 2005; Coşkun ve Bilgeç, 2022; Su ve Kaplan, 2017). Bunlar;

- Maket üzerinden satış
- Örnek daire üzerinden satış,

- İnternet üzerinden satışlar
- Adliyelerde icralık emlakların ihale aracılığıyla satışı

Müşteri odaklı yerine satış odaklı olma: Jaworsky ve Kohli (1993)'ye göre müşteriye anlamak uzun vadeli müşteri ilişkisinin temelini oluşturur. Guenzi vd. (2011)'ye göre müşteri odaklı yaklaşım üstün müşteri değeri yaratmada olumlu etki yaratmaktadır. Bagozzi, Verbeke, Van den ve Berg (2012)'e göre satış odaklı müşteri temsilcileri müşteri beklentilerini yeterince dikkate almadıklarında müşteri memnuniyeti sağlanamamaktadır. Bir ülke ekonomisinde çalkantılı dönemler yaşandığında ya da seçim beklentisi oluştuğunda taşınmaz alım-satım işlemlerinin askıya alındığı, emlak piyasasında mülk sahiplerinin fiyatları düşürme yoluna gittiği görülmektedir (Şahin & Uslu, 2013, s.44).

Sektördeki Standartların Eksikliği: Türkiye'de gayrimenkul sektöründe önemli sorunlardan biri de sektördeki belirli standartların eksikliğidir. Örneğin, sözleşme imzalamak yasal bir gereklilik iken, bazı işletmeler gayrimenkul kiralarken sözleşme yapmamaktadırlar. Dahası hizmet bedelleri %2 ile %3 arasındayken, emlak işletmeleri kısa vadeli müşteri kazanmak amacı ile bu oranları aşağı çekip, yasal oranlara uymamakta ve sektöre zarar vermektedirler. Çünkü müşteriler, bazen %1'in altında bir hizmet ücreti için pazarlık yapabilmektedirler (Yiğit, 2022, s.13-14).

Yöntem

Bu çalışmada konut üretimi ve pazarlama sürecinde ne tür sorunların söz konusu olduğu literatür taraması neticesinde belirlenmektedir. Dolayısıyla çalışma tarama modelindedir. Bu çalışmada konut üretim ve pazarlama aşamalarında olası problemlerin neler olduklarına ilişkin önemli ipuçlarına ulaşılmış; bu sorunlara ilişkin tanımlamalar, terimler ve kavramlar betimlenmiştir. Bu bakımdan çalışma keşifsel bir özellik de taşımaktadır. Keşifsel araştırma genellikle araştırmacıların problem hakkında daha fazla, yeni veya daha güncel bilgiye ihtiyacı varsa gerçekleştirilmektedir (Burns & Bush, 2015). Bu yazarlara göre en yaygın keşifsel araştırma yöntemi mevcut bilgileri açıklamaktır. Diğer taraftan Coşkun vd. (2015, s.71) keşifsel bir çalışmayı yürütmek için ayrıntılı olarak kaynak taraması yapmak gerektiğini belirtmektedirler. Bu kapsamda araştırma konusuyla alakalı mevcut bilgileri araştırma ve yorumlama sürecine girilmiş

böylelikle ikincil veri analizi yapılabilmektedir. Kütüphaneler, internet, kitaplar, makaleler, dergilerde, özel raporlar, bildiri ve gazeteler oldukça geniş ikincil veri kaynaklarıdır. Bu tür ikincil kaynaklar üzerinde “belge incelemesi” yapılarak konunun amacına uygun kısa literatür derlemesi yapılabilmektedir (Baş & Akturan, 2008; Turan & Özen, 2013; Yıldırım & Şimşek 2008). İkincil kaynaklardan toplanan verilerle belirlenen konut üretim ve pazarlamasına ilişkin sorunlar kavramlar sayesinde kodlanmıştır (Altunışık vd., 2022, s.490). Diğer taraftan literatür incelemesine konu olan alan hakkında bilgi sahibi olan araştırmacının belirgin bir avantaja sahip olduğu belirtilmektedir (Öztürk, 2022, s.44). Nitel araştırmalarda sonuçların doğruluğu, şeffaflığı, inanırlılığı ve araştırmacının tecrübesinden sıklıkla bahsedilmektedir (Güçlü, 2021, s.440).

Araştırmada kullanılan ikincil verilerin doğru ve yansız olduğu varsayılmaktadır. Literatür incelemesinde konut üretimi ve pazarlamasıyla alakalı sorunlara dair yazılı cümlelerin (nitel veriler) belirlenmesi ve kategorik olarak ele alınıp dönüştürülmesi işlemleri titizlikle yürütülmüş ve verilerin doğruluğu çeşitli ikincil kaynaklardan (özellikle internet siteleri) araştırılmıştır. Böylelikle araştırmada betimsel geçerlilik sağlanmıştır. Literatürde verilen bilgilerden ortaya çıkan ikincil bulgular tartışma kısmında örüntü eşleştirmesi yapılarak farklı yazarların bulgularıyla desteklenmiş; ilgili teorik bilgilerle ilişkilendirilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Türkiye’deki konut sorunu üretim ve pazarlama açısından ele alınmakta, tüketiciler ve müteahhitler bakımından bir değerlendirme yapılmaktadır. Verilen literatür ve yapılan tartışmalardan sonra sonuçların okuyuculara yararlı olacağı, konuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılara farklı bakış açısı kazandırabileceği değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın literatür kısmında göze çarpan bulgulardan biri emlak pazarında tüketici istek ve ihtiyaçlarını daha çabuk, detaylı ve doğru bir şekilde tespit edebilmenin konut sorununun çözümüne katkı sağlamasıdır. Çünkü gayrimenkul satışları gayrimenkulün kendisi ile ilgili olduğu gibi tüketici beklentileri ve istekleri, sosyo-ekonomik durum, kredi faiz oranları, ülke ekonomisinin durumu gibi pek çok faktörden etkilenmektedir. Türkiye’de özellikle enflasyon ve konut kredisi faiz oranlarındaki değişimlerin izlenmesi doğru karar alma, müteahhitlerin sürdürülebilirlik

ve karlılıkları açısından önemli olacaktır. Sönmezer ve Aytüre (2019) konut kredisi faiz oranının konut satış adedini doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Hirono (2020) düşük faiz politikalarının konut yatırımları üzerinde pozitif etki yarattığını, Yılmaz ve Tanınmış (2022) ise TCMB politika faizindeki artışın konut talebini azaltıcı etki yaptığını belirtmektedirler. Diğer taraftan Çınar (2022) konut fiyatı ve konut faiz oranlarındaki artışların satışların azalmasına neden olduğuna işaret etmektedir. Gözübüyük ve Koy (2020) çalışmalarının sonucunda konut finansman değişkeni için bir gösterge kabul edilen konut faiz oranı artışının konut arzı üzerinde negatif etkisi olduğunu vurgulamaktadırlar.

Bu çalışmada emlak pazarlamasında fiyatlarla birlikte, arz ve talep ilişkisi açıklanmış, hatta promosyonların tüketiciler üzerinde etkili olabileceği belirlenmiştir. Pheng ve Hoe (1994, s.22)'e göre gayrimenkul pazarlarken ürün, fiyat, yer ve dağıtım, tanıtım, insanlar, fiziksel kanıt ve süreç gibi pazarlama karması elemanlarından (7P) etkin şekilde yararlanmak gerekir. Literatürden edinilen en önemli tespitlerden biri de gayrimenkul değerinin tam olarak tespit edilemediği, bilgilerin yeterince paylaşılmadığı, emlak işletmelerinin (komisyoncu) hizmet bedeli oranlarını piyasa bozucu şekilde aşağıya çekerek sektöre zarar verdikleridir. Ke vd., (2008, s.256) gayrimenkul pazarlaması ve satışlarının genellikle emlak komisyoncuları tarafından yapıldığını belirtmektedir. Gayrimenkul pazarlaması yapan firmaların sahip olması gerekenler; iyi şekilde kayıt tutma, geniş müşteri portföyüne sahip olma, itibarı olması, pazarlamada yaratıcılık, anlaşmalarda profesyonellik, mülkiyet eğilimi, özveri ve toplam taahhüt, nitelikli ve deneyimli ekip, iyi hizmet sağlama yeteneği ve istenen sonucu elde etme yeteneğidir (Shaibu & Taiwo, 2015, s.35). Örneğin Güneş ve Özgüner (2021)'in çalışmasında emlak sektöründe satış temsilcilerinin kadın tüketicilere daha az güven verdiği, erkeklerin emlakçılara olan güven ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde edinilen en önemli bulgulardan biri de konut geliştiricilerinin pazarlama otomasyonlarını, dijital teknikleri ve mobil araçları yeterince kullanamadıklarıdır. Bugün insanların çoğu internete bağlanabilen mobil cihazları etkin biçimde kullanabilmektedir. İnsanlar alışveriş yapmadan önce sanal ortamda işletme ve ürünler hakkında araştırma yapmakta, tüketici yorumları ve etkileyici önerilerini incelemektedir. İnternet sayfaları doğrudan pazarlama yöntemlerinden biridir. Keillor (2007, s.175) bu görüşleri destekleyerek gayrimenkul pazarlamacılarının doğru-

dan pazarlamayı da sıklıkla tercih etmeleri gerektiğine vurgu yapmaktadır. Halen önemli sayıda gayrimenkul şirketinin internet sayfası bulunmamakta ve sanal ortamda tüketicilere hitap edememektedir. Bu durum daha çok küçük sermayeli ve personel sayısı az olan kurumsal olmayan işletmelerde görülmektedir. Tüketiciler internet ortamında bulamadıkları işletme ve ürünlere güven duymakta zorlanmaktadır. Dolayısı ile gayrimenkul firmaları klasik yöntemlerin yanında internet ortamında da reklam ve diğer pazarlama faaliyetlerini sürdürmek zorundadır.

Tasarruf sahiplerinin başta faiz ve dövizdeki artış karşısında birikimlerini bu alanlara kaydırması sonucu gayrimenkul taleplerinde bir düşüşün olması beklenebilir. Özellikle kendisi oturmadığı ya da iş yapmadığı halde birden fazla konutu/işyeri olan mülk sahiplerinden yüklü miktarda alınacak vergiler nedeniyle bu tür gayrimenkullerin yatırım aracı olmaktan çıkarılmasıyla bu taşınmazların fiyatlarında hatırı sayılır bir gerileme görülebilir. Böylece fiyatı gerileyen gayrimenkuller için alım fırsatı doğabilir. Böylesi dönemlerde satın almalar gerçekleştirilebilir (Yiğit, 2022).

Gayrimenkul sektöründe zaman zaman kriz dönemleri yaşanmaktadır. Bu krizler ekonomik durgunluk, sıkı para politikası, faiz oranlarında yaşanan yükselme, doğal afetler (deprem, fırtına, sel, yangın vb.), ev fiyatlarının aşırı düşmesi, tüketicilerin aldıkları kredileri geri ödeyememesi vb. kaynaklı olabilmektedir. Geçmişte yaşanan krizlere karşı ülkeler gayrimenkul sektörünü korumak adına işsiz kalma durumunda ev kredi taksitlerinin ödenmesi, deprem sigortası, doğal afet sigortası, ucuz finansman imkanları vb. önlemler almışlardır. Bu önlemler hem gayrimenkul şirketlerinin hem de tüketicilerin korunmasını sağlamaktadır (Fung, 2010, s.88).

Türkiye’de gayrimenkul sektöründe önemli sorunlardan bir diğeri ise emlak alımlarındaki olası risklerdir (Yiğit, 2022): Tasarrufların altın ve dövizde kayması, satın alınan konutun döviz ve altındaki yükseliş kadar prim yapamaması, geri ödenemeyen konut kredisi borçları nedeniyle konutlar üzerine hacizlerin konulması önemli risklerdir. Emlak piyasası hem dünyada olan gelişmeler hem de ülke bazındaki gelişmelerden oldukça etkilenen bir yapıya sahiptir. Dolayısı ile her ülke olumsuz gelişmelerden en az etkilenecek şekilde emlak piyasasını hareketlendirmek için önemli önlemler almaktadır. Gayrimenkul satın alma için farklı finansman kaynakları geliştirilmekte, toplumun farklı kesimlerinin konut fiyatlarından ve kira artışlarından etkilenmemesi, uygun fiyatla işyeri sahibi olabilmesi için toplum yararına projeler geliştirilmektedir. Fung vd., (2006)’e göre

emlak piyasasını ayakta tutmak için ipotek faiz oranlarının düşürülmesi, ödeme gereksinimlerinin düşürülmesi, konut kredisi vadelerinin uzatılması, kredilerin üst sınırlarının gevşetilmesi veya kaldırılması olumlu sonuçlar verebilir. Diğer taraftan Yusof vd. (2016, s.602) konutlarda tapu vergisinin azaltılması ya da kaldırılmasının, konut alıcılarına doğrudan sübvansiyonlar ve emlak damga vergisinin kaldırılmasının, ikinci ev alımlarına ilişkin gevşetici düzenlemeler vb. önlemlerin de etkili olabileceğini belirtmektedirler. Hindistan'da insanların banka kredilerini daha kolay kullanabilmesinin yolunun açılması, kazançların artırılması, insanların daha yüksek bir yaşam standardına sahip olması ve genç nüfusun artması nedeniyle emlak sektörü daha küçük şehirler ve kasabalarda da yavaş yavaş genişlemeye başlamıştır (Gupta & Malhotra, 2016, s.503). Örneğin Türkiye'de enflasyona bağlı olarak aşırı artış olan konut ve iş yeri fiyatlarına karşı devlet dar ve orta gelirli vatandaşların ödeyebileceği imkânlarda işyeri, konut ve arsa projeleri geliştirmektedir. Orta ve dar gelirli vatandaşlar için ucuz finansman desteği ve uzun vade banka kredisi sağlanmaktadır. Tüm bunlar hem tüketici yararına hem de gayrimenkul satışlarını tekrar hareketlendirme adına atılan adımlar olarak dikkat çekmektedir.

Bilginin hızla yayılması, bilgiye kolay erişim, yeniliklerden hızla haberdar olma, eğitim ve gelir düzeyinin artması şehirleşmenin artması vb. gelişmeler tüketici profilinde değişime, tüketici beklenti ve isteklerinde ise farklılaşmaya neden olmaktadır. Sürdürülebilir çevre bilincine sahip, yaşam kalitesini arttırıcı önlemleri hayata geçiren toplumlar "yeşil" kavramını hayatın her alanına yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin yeşil binalar ve yeşil yerleşkeler kentsel alanlarda ileriki dönemlerde önemini daha da arttıracaktır. Başka bir deyişle çevreye en az zarar veren karbon ve su ayak izi en az olan konut projelerinin tercih edilmeye başlandığı bilinmektedir.

Tüm dünyada gayrimenkullerde ve özellikle konut fiyatlarında artış görülmektedir. Türkiye'de halk arasında konut ve araç satın almak kazançlı bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Faizler düştüğünde insanların gayrimenkule yöneldiği, çoğu insanın elindeki parayı gayrimenkule yatırmayı tercih ettiği bilinmektedir. Bu durum gayrimenkule özellikle konuta olan talebi arttırmaktadır. Faizlerin yükselmesi durumunda ise tam tersine tasarrufların faize yatırıldığı, konut alım-satımlarında düşüşlerin olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan ihtiyaç fazlası elinde konut tutanlara yüksek vergilerin getirileceği ya da boş duran ofislerin konuta

dönüştürüleceği haberleri konutu yatırım aracı olmaktan caydıracak önlemler arasındadır. Özellikle deprem gibi doğal afetler sonucunda toplumda oluşan korku ve endişeler yüksek katlı konutlardan daha düşük katlı ve yeni yapılara olan talebi artırabilmekte bu ise o tür alan ve yapılarda arsa ve konut fiyatlarında artışa neden olabilmektedir. Buna karşın fay hatlarının geçtiği alanlardaki eski ve yeni konutlarda da fiyat düşüşleri gözlenebilir.

Hiç konutu olmayan, konutunu değiştirmek isteyen ya da yatırım (kira geliri-prim yapması) aracı olarak gören kişiler yeni konutlara ihtiyaç duymakta ve konut talebinde artış yaşanmaktadır. Nüfusu genç olan Türkiye gibi ülkelerde yeni evlenen çiftlerin konut ihtiyacı, okulların açılmaya başladığı eylül ve ekim aylarındaki öğrencilerin konut talepleri, sığınmacı ve göçmenlerin konut talepleri, yabancılara konut satışları, kamu personelinin tayin-görev yeri değişiklikleri nedeniyle konut arayışları, gurbetçilerin konut satın almak istemesi, yaşanan depremlerin ardından kentsel dönüşüm çalışmalarının hız kazandığı yerlerde yeni konutlara duyulan ihtiyaç gibi nedenler de dönemsel olarak konut fiyatlarının artışını tetikleyen unsurlardır.

Konut talebindeki bu artışa karşılık hem Covid-19 salgını hem de son 2 yıldır artan demir, çimento ve diğer inşaat malzeme maliyetleri nedeni ile konut üretiminin yavaşladığı gözlemlenmektedir. Konut arzının yetersiz kalması ise kira fiyatlarındaki artışların nedenlerinden biridir. Hatta büyük şehirlerde bir evin odalarının ayrı ayrı kişilere kiralandığı, mülk sahiplerinin kiralarnı garantiye almak için farklı kriterler koydukları, açık artırma usulü ile kiralarnın yapıldığı, kiracının banka kredi notunu öğrenme gibi yollara başvurulduğu, yasal kira artış oranına (%25) pek riayet edilmediği, 1 yıllık kira bedelinin peşin istendiği, ev sahibi ve kiracı arasındaki anlaşmazlıkların son dönemde arttığı, bu konuda açılan kira tespit ve tahliye davalarının arttığı ve duruşmaların 1 sene sonraya verildiği, Eylül 2023'ten itibaren yürürlüğe giren arabulucuya başvurma zorunluluğunun bile sorunu çözemeyeceğine dair haberler zaman zaman görsel medyada yer almaktadır. Diğer taraftan kamu bankalarınca verilen düşük oranlı konut kredi faizlerinin ne kadar amacına ulaşabildiği bir başka araştırma konusu olabilir. Konut üretimi ve satış fiyatlarının belirlenmesinde yetkili kişi ve kurumların kimler olması gerektiği konusunda saha araştırması yürütülmelidir. Bu çerçevede müteahhitler, emlakçılar, mal sahipleri ve ilgili bakanlık yetkililerini kapsayacak birincil verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'de 81 il genelinde uygulanabilecek coğrafi

bilgi sistemine dayalı taşınmaz değerlendirme haritalarının oluşturulması ve uygulanabilmesindeki güçlükler ve sorunlara ilişkin daha çok araştırmalara ihtiyaç vardır. Konut üretiminde, satış ve kira fiyatlarının artmasındaki engellerin nasıl kaldırılabileceğine ilişkin ilgili ve görevli taraflardan alınacak nitel ve nicel karakterli verilerle okuyuculara anlamlı çıkarımlar sağlanabilir.

Öneriler

Gayrimenkul projesine başlanmadan evvel satışa etki edebilecek olan gayrimenkulün yeri, potansiyel alıcılar, ülke ekonomisi, vergi ve faiz oranları, bölgede yaşanabilecek olası gelişmeler (festival, hastane, kapalı pazar yeri, AVM kurulması vb.) araştırmalar önemli ipuçları verebilir. Sosyal devletin bir gereği olarak bir deprem ülkesi olan Türkiye’de, halkın zor zamanlarda ihtiyaç duyduğu zorunlu barınma ihtiyacının karşılanmasında maliyetleri azaltmak ve çok uygun fiyatlarla konuta erişimi sağlamak adına enerji, demir-çelik, çimento, ağaç ve orman ürünleri sanayi gibi belli başlı endüstri dallarında faaliyet gösteren fabrikaların ve entegre tesislerin çalışanlarının da ortak olabileceği, kamunun da işin içinde olacağı ya da daha uygun bir model ile verimli işletilmesinin kriz zamanlarındaki önemi bir defa daha anlaşılmıştır. Farklı bir yapılanma ve üretim anlayışı ile fabrikalarda üretilen inşaat malzemeleri sayesinde maliyetlerin azaltılması sağlanabilir; böylece devlet piyasada düzenleyici rol oynayarak konutlarda satış ve kiralama ücretlerindeki aşırı fiyat artışlarının önüne geçilebilir, devlet yaptığı konutları kendisi kiraya vererek denge oluşmasına ciddi katkılar sağlayabilir.

Konut satışlarının artması için farklı promosyon uygulamalarına ihtiyaç vardır. Satışları arttırmak için doğru kampanyalar oluşturulmalıdır. Buna göre önce hedef kitle ve beklentileri iyi analiz edilmelidir. Gayrimenkul satışını kolaylaştırmak için ucuz kredi finansmanı için bankalar ile anlaşma sağlanmalıdır. Çevreci tüketicilerin artmış olduğu gerçeğinden hareket ile gayrimenkullere çevreye duyarlı özellikler eklenmelidir. Güneş enerjisi ile genel alanların aydınlatılması gayrimenkul projesinin hem çevreci hem de elektrik giderlerini düşürücü etkisini ön plana çıkarılabilir. Projedeki ilk konutlar daha uygun fiyatla toplum tarafından sevilen ve sayılan popüler insanlara satılabilir ve diğer insanlara sevdikleri sanatçı, sporcu vb. ile komşu olma ayrıcalığı sağlanabilir. Burada tüketici-

cilerin en çok dikkat ettiği ise konuta en uygun maliyet ile sahip olma isteğidir. Dolayısı ile müteahhitlerin “mutfak dolaplarınız benden, tüm daireler satıldığında siteye çardak ve çocuklar için oyun parkı” vb. sözü vermesi satışları arttırıcı etki gösterebilmektedir. Örneğin deprem bölgesinde proje üreten veya pazarlayan gayrimenkul firmasının yöneticisinin satmış olduğu sitedeki evlerden birinde oturması sitenin sağlam ve depreme dayanıklı olduğu imajı yaratabilir.

Tüketicilerin önemli bir bölümü internet kullanmakta ve internette araştırma yapmaktadır. Dolayısı ile gayrimenkul şirketlerinin internet üzerinden pazarlamaya, özellikle dijital teknikleri etkin bir şekilde kullanmaya ağırlık vermeleri gerekir.

Türkiye’de gayrimenkullerin değerinin gayrimenkul değerlendirme şirketleri tarafından piyasa şartlarına göre %10 hata payı ile belirlenmesi, bu değere pazarlama maliyetlerinin de eklenerek satış fiyatlarının belirlenmesi tartışılmalıdır. En azından Sermaye Piyasasından lisanslı değerlendirme uzmanlarının raporları ilgili emlağın piyasa değerinin ve satış fiyatının tespitinde yardımcı olabilir. Böylece satış fiyatı belli olan emlak üzerinden devlet vergisini alacak ve vergi kaybı yaşamayacaktır. Hem alıcı hem de satıcı belirlenen fiyata razı olacağı için kimsenin darılması ya da gücenesi söz konusu olmayacaktır.

Gayrimenkullerin satışı sadece devlet tarafından belirlenen yeterli yetkinliğe sahip resmi gayrimenkul danışmanları (komisyoncular) tarafından yapılmalı, bu kuruluşlar sadece emlak hakkında bilgilendirme, reklam ve pazarlama, yer gösterme-keşif, tapu, sözleşme hazırlama gibi hizmetlerle ilgili görevler icra etmelidir. Emlak danışmanları satış rakamları, pazarlık, ödemeler vb. konularda taraf ve müdahil olmamalıdır. Komisyoncuların taraflardan alacağı hizmet bedeli ise otomatik olarak kayıtlı bir şekilde hesaplarına yatırılmalıdır.

Son zamanlarda gayrimenkul satışı ve pazarlamasının e-devlet üzerinden takip edilebileceği, bu süreçte “e-kimlik doğrulaması” ve “doğrulanmış ilan” düzenlenmesinin yapılması gerektiği görsel ve yazılı basında sıklıkla dile getirilmektedir. Bilhassa “doğrulanmış ilan” düzenlemesi ile konut satacak kişilerin 3 ay ile sınırlı olmak üzere birden fazla yetkilendirilmiş emlakçı ile çalışabileceğine dair haberlere rastlanmaktadır. Elektronik İlan Doğrulama Sistemi'nin (EİDS) sorunsuz işlemesi durumunda fiyat manipülasyonları, sahte ilanlar, kayıt dışı emlakçılık faaliyetleri gibi sorunlardan kaynaklanan mağduriyetlerin azalacağı beklenebilir.

Barınma temel insan haklarından biri olup, serbest piyasa insafına bırakılmaması gerektiği bugün edinilen tecrübelerle sabit olmaktadır. Devletin bu kadar önemli bir hususta vatandaşının konuta erişimini sağlayabilmesi gerekir. Yani devletin yeterli sayıda uygun sahalarda depreme dayanıklı ucuz uygun konutlar yapabilmesi gerekir. Örneğin konut maliyetlerinin neredeyse yarısını arsa payları oluşturmaktadır. Devlet vatandaşın depreme dayanıklı, güvenli konutlara daha ucuza erişimini sağlayabilmek için konut yapımına uygun hazine arazilerini konut geliştiricilerine verip sıkı takibini yapabilir. Ya da bu arazileri gerçek ihtiyaç sahiplerini titizlikle tespit ederek adlarına parselleyip, uygun faiz oranı ve ödeme koşulları belirleyerek kredi desteği verebilir. Böylece her iki halde de konut üretimi teşvik edilmiş olur. Ancak sürecin her aşaması titizlikle kontrol ve denetime tabi tutulması verilen sürelerde konutların anahtar teslimlerinin yapılması şarttır.

Türkiye’de her ilçe merkezinde kurulacak resmi bürolar marifetiyle konutların devlet kontrolünde kiralanarak fiyat artışlarının sınırlanabilmesi tartışılmalıdır. Her yörenin kendi şartları ve hayatın olağan akışına göre uzman kişi ve kuruluşlarca yapılacak tespitler referans alınabilir. Böylece tüm tarafların razı olabileceği rakamlar belirlenmiş olur. Bir şekilde devletin konut arz ve talebinin dengelenmesinde ve/veya kontrol edilmesinde rol üstlenmesi gerekir.

Türkiye’de tapu harcı ödemeleri, getirilecek muafiyetler makul ve adil bir çerçevede ele alınmalı neticede sosyal barışı tesis edecek şekilde düzenlenmelidir. Bir diğer konu ise kamu bankalarınca düşük oranlı konut kredi faizi uygulanırken konut fiyatlarındaki artışların mercek altına alınarak bunun önlenmesidir. Yani bir taraftan kredi verilirken diğer taraftan konut fiyatlarında artış olmamalıdır; aksi halde başa dönülmüş olur.

Extended Abstract

An Evaluation on Housing Production and Marketing Problems

Murat Selim Selvi⁵

ORCID: 0000-0002-9114-3183

Aykut Pajo⁶

ORCID: 0000-0002-4515-6020

Recently, problems related to housing production, sales and rental pricing in Turkey have been frequently mentioned in the visual and audio media. In recent studies, the problem of access to suitable housing, which is one of the fundamental rights of citizens of the country, which is included in the declaration of human rights, is frequently addressed around the world. The basis of this research is what kind of problems are encountered in the housing production and marketing process in Turkey, especially in terms of housing developers. Therefore, the aim of this study is to research and discuss the issues of what kind of problems are encountered in the housing production and marketing process in Turkey within the scope of the relevant literature. According to the relevant literature review, housing problems in Turkey arise mostly in terms of production and marketing.

Financial problems: Housing projects have high costs. Therefore, such projects are given to consortia in which one or more companies are partners, each of which has certain criteria and experience.

On the other hand, as a result of the sudden increases in construction costs, especially small contractors cannot make deliveries on time. Many home buyers may suffer from this situation. Real estate enterprises with weak capital can sell their projects at an affordable price before the project is completed in order to reduce cash, risk or create resources. In this case, the profit they will get from the project decreases and other buyers try to buy the remaining apartments at affordable prices. This situation causes a decrease in the sales revenues of the real estate company.

-Problems Experienced in Land and Municipalities:

---

⁵ Prof. Dr. Tekirdağ Namik Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, E-mail: msselvi@nku.edu.tr

⁶ Lecturer, Kırklareli University, Pınarhisar Vocational School, Department of Hotel, Restaurant and Catering Services, E-mail: aykut.pajo@klu.edu.tr

Since there are physical infrastructure problems in land production, land suitable for housing cannot be produced. In addition, the extension of the residence permit and license period for housing projects in municipalities, the lack of competent and knowledgeable personnel and the different zoning practices in different neighborhoods.

-Increases in construction costs: Today, increases in all metal and commodity prices, especially iron and cement, directly increase construction costs. Commodity and exchange rates increase the prices of newly built housing projects. In addition, labor and various taxes, as well as fees paid to notary publics and municipalities, cost differences arising from the exchange rate are among the important expenses.

Housing Marketing Problems: Possible problems experienced in this process can be briefly stated as follows:

- Small-scale real estate companies do not use marketing automation and inadequacies in using digital techniques;
- Problems experienced in advertising Works;
- Recognizing consumer expectations, preferences and their role in the purchasing decision Process;
- Price, supply and demand relationship (considering housing as an investment tool);
- In sales, the real value of the property is not known, the motive to hide price and quality information, etc.;
- To be sales oriented, not customer oriented. (Customer representatives do not sufficiently consider the expectations of the customers. In this case, customer satisfaction cannot be achieved);
- Lack of standards in contracts: It is a legal requirement to sign a contract in residential sales and rentals. However, some businesses do not make a contract when renting real estate and do not even comply with the service fee rates

In this study, it is tried to determine what kind of problems exist in the housing production and marketing process based on the literature review. Therefore, the study is in the scanning model. In this study, important clues were obtained about the possible problems in the housing production and marketing stages; definitions, terms and concepts related to these problems are explained. In this respect, the study also has an exploratory feature. Exploratory research generally aims to meet researchers' needs for new, more up-to-date and more information about the problem. perfor-

med if needed. The most common exploratory research method is to disclose available information. In order to carry out an exploratory study, it is necessary to conduct a detailed literature review. In this context, problems related to housing production and marketing determined by data collected from secondary sources are coded by concepts. The fact that the second author of this study is a CMB licensed real estate appraiser and expert, and is knowledgeable and experienced about the research topic, increases the reliability of the information and comments in the research. On the other hand, it should be noted that the researcher who has knowledge about the field that is the subject of the literature review has a distinct advantage. In qualitative research, the accuracy, transparency, credibility of the results and the experience of the researcher are frequently mentioned.

The secondary data used in the research were searched from various secondary sources (especially internet sites). Thus, in order to ensure descriptive validity in the research, secondary findings obtained from the literature were supported by the findings of different authors by making pattern matching in the discussion part and associated with the relevant theoretical information.

It is evaluated that the results will be useful in the right decision-making processes of the segments that supply and demand housing, provide the readers with the opportunity to reason, help in the point of satisfaction and motivation, and guide future studies.

The fact that the second author in this study is a CMB licensed Real Estate Appraiser, will make a significant contribution to interpreting the literature findings of his professional knowledge and experience on the subject and guiding the researchers to their future work areas.

Being able to identify consumer demands and needs in the real estate market in a fast, detailed and accurate manner positively affects the housing production and marketing. This is one of the striking findings in the study .

Monitoring the changes in inflation and housing loan interest rates is important for contractors in terms of making the right decision, sustainable competition and profitability in Turkey.

One of the most important findings obtained from the literature is that the real estate value cannot be determined exactly, the information cannot be shared sufficiently, and the real estate enterprises (brokers) cause damage to the sector by lowering the service fee rates.

Another important finding is that housing developers do not use marketing automation, digital techniques and mobile tools sufficiently.

Risks in real estate purchases in the real estate sector in Turkey are another important problem.

In Turkey, the government develops workplace, housing and land projects that can be paid by low- and middle-income citizens against the excessively increased housing and workplace prices due to inflation.

There is an increase in real estate and especially in housing prices all over the world. Buying housing and vehicles is seen as a lucrative investment tool among the public. Low interest policy is another factor that leads people to real estate. Therefore, most people prefer to invest their money in real estate. This situation increases the demand for real estate, especially for housing.

Many reasons trigger the periodic increase in housing prices. These are can be summarized as

- increasing the housing need of newly married couples in countries with young populations such as Turkey; students' housing demands with the opening of schools in September and October;
- housing demands of asylum seekers and migrants;
- housing sales to foreigners;
- the search for housing due to the changes in the assignment-place of duty of public personnel;
- expatriates want to buy housing;
- the need for new housing in places where urban transformation works accelerated after the earthquakes;

Despite the increase in housing demand, a slowdown is observed in housing production due to the Covid-19 epidemic and the increased costs of iron, cement and other construction materials for the last 2 years.

When the housing supply was insufficient, the rental prices of the houses started to increase and this problem still continues. Even though the costs increase, different promotional applications are needed to increase the sales.

Kaynakça/References

- Altunışık, R., Boz, H., Gegez, E., Koç, E., Sığı, Ü., Yıldız, E. & Yüksel, A. (2022). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Yeni perspektifler*, Seçkin Yayıncılık.
- Bagozzi, R.P., Verbeke, W.J.M.I., Van den & Berg, W. E. (2011). Genetic and neurological foundations of customer orientation: field and experimental evidence. *Journal of the Academic Marketing Sciences*, 40, 639–658.
- Basmacı, U. & Çengel, Ö. (2018). Gayrimenkul sektöründe dijital pazarlamada arama motorları reklamları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), 29-36.
- Baş, T. & Akturan, U. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri, Nvivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*, Seçkin Yayıncılık.
- Berggren, B., Fili, A. & Wilhelmsson, M. (2019). Homeownership and entrepreneurship a regional and industrial analysis of house prices and startups, *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 12(3), 456-473
- Berrens, R., P., & McKee, M. (2004). What price nondisclosure? the effects of nondisclosure of real estate sales prices. *Social Science Quarterly*, 85(2), 509 – 520
- Burns, A. C. & Bush, R. F. (2015). *Pazarlama araştırması*, 7. Basımdan çeviri (Çev. Edi. Fatma Demirci Orel, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Byrne, J. P., & Diamond, M. R. (2007). Affordable housing, land tenure, and urban policy: The matrix revealed. Georgetown Law Faculty Publications and Other Works, 527-510.
- Cellmer, R. (2014). The possibilities and limitations and geo statistical methods in real estate market analyses. *Real Estate Market Management and Valuation*, 22(3), 54-62. <https://doi.org/10.2478/remav-2014-0027>.
- Chohan, A. H., Irfan, A., & Awad, J. (2015). Development of quality indicators of housing design (QIHD), an approach to improve design quality of affordable housing. *Open House International*, 40(4), 10-17.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2015) *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, SPSS uygulamaları*, (8. Baskı). Sakarya Yayıncılık.
- Coşkun, Y. (2022). Housing affordability crisis and vulnerable social groups in Turkey. *Open House International*, 48(2), 258-284, <https://doi.org/10.1108/OHI12-2021-0267>.

- Coupe, T. (2021). How global is the affordable housing crisis? *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 14(3), 429-445. <https://doi.org/10.1108/IJHMA-04-2020-0040>
- Çengel, Ö. (2006). Gayrimenkul sektöründe modern pazarlama teknikleri ve güncel uygulamalar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 125-131
- Çınar, M. (2022). Fiyat, gelir ve faiz oranlarının konut talebi üzerindeki etkisi: panel veri yaklaşımı. *International Journal of Social Inquiry*, 15(2), 295-309
- Çikler, Y. (2008). Emlak sektöründe pazarlama planının değerlendirilmesi ve alternatif pazar araştırması sistematiği önerisi (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul Teknik Üniversitesi
- Demirtaş, M.C. (2022). A research to determine the problems of real estate consultants in the housing marketing process. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12 (1), 104-126. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.933430>
- Eerika˙inen H. & Sarasoja A. L. (2013). "Marketing green buildings – well-structured process or forgotten minor detail? evidence from finland", *Property Management*. 31(3), 233-245.
- Eichholtz, P., Kok, N. & Quigley, J., M. (2009). Doing well by doing good? green office buildings. *American Economic Review*, 100 (5), 2494-2511.
- Erçetin, C. (2022). Konut sorununa geçmişten bir bakış: yerel yönetimler ve konut sunumu, *Kent Araştırmaları Dergisi*, 13(37), 1410-1429 <https://doi.org/10.31198/idealkent.1177401>
- Erkan, B. (2019). Türkiye’de gayrimenkul pazarlamasında elektronik pazaryeri modeli kullanımı ve sanal mağaza hizmet kalitesinin satın alma sürecine etkisi. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul Altınbaş Üniversitesi.
- Fung, H., A. Huang, Q. Liu & M. Shen. (2006). The development of the real estate industry in china. *Chinese Economy* 39(1), 84-102.
- Fung, H., G., J., L. Jeng & Q. W., Liu (2010). Development of china's real estate market. *Chinese Economy*, 43(1), 71-92, <https://doi.org/10.2753/CES1097-1475430104>
- Gözübüyük, S. & Koy, A. (2020). Türkiye’de konut üretiminin belirleyicileri: ekonomik büyüme ve konut faiz oranı. *Journal of Banking and Capital Markets Research -JBCMR*, 4(9), 1-10.
- Graaskam, J., A. (2007). Fundamentals of real estate development. *Journal of Property Valuation & Investment*, 10, 619-639

- Guenzi, P., De Luca, L., M. & Troilo, G. (2011). Organizational drivers of salespeople's customer orientation and selling orientation. *Journal of Personal Selling and Selling Management*, 31(3), 269-285.
- Gupta, V., K., & Malhotra, G. (2016). Determining customers' preferences for housing attributes in India. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 9 (4), 502-519.
- Güçlü, İ. (2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, gözden geçirilmiş 2. Baskı, Nika Yayınevi.
- Güneş, M. & Özgüner, Z. (2021). Satış elemanlarının emlak sektöründeki rolünün belirlenmesinde güven unsurunun önemi, *Research Studies Anatolia Journal*, 4(1), 13-29.
- Hebb, T., Hamilton, A., & Hachigian, H. (2010). Responsible property investing in Canada: factoring both environmental and social impacts in the Canadian real estate market. *Journal of Business Ethics*, 92, 99-115
- Hirono, K., N. (2020). Low-interest rate policy and Japanese housing market. *Keizai Shushi*, 90(1), 41-57.
- Homoud, M., A., Oun, S., A., Smadi, A. & Hindaw, A., M., A. (2009). Exploring sales advertising in the housing market in Jordan. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 2(1), 39-56.
- İri, R. (2021). Gayrimenkul ve emlak pazarlamasında yaşanan sorunlar ve sektörde kullanılan pazarlama iletişimi: Niğde ve yöresi gayrimenkul ve emlak işletmelerine yönelik bir araştırma. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi* (2021), 3(1), 42-52.
- Jarjanazı, R. & Şahin, H. (2023). Konut seçiminde yapay zekâ destekli veri analizi ve tavsiye sistemi, Konferans Bildirisi, *ICONSAD'23 20-23 December 2023*, https://www.researchgate.net/publication/379146986_Konut_Seciminde_Yapay_Zeka_Destekli_Veri_Analizi_ve_Tavsiye_Sistemi.
- Jaworsky, B., J., & Kohli, A. K. (1993). Market orientation: antecedents and consequences", *Journal of Marketing*, 57, 1-18.
- Kamete, A. Y. (2006). Revisiting the urban housing crisis in zimbabwe: some forgotten dimensions? *Habitat International*, 30(4), 981-995. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2005.08.002>
- Karasu, M., A. & Aksungur, A., B. (2022). Göçmenlerin konut sorunu: suriyeli göçmenler özelinde bir değerlendirme, *Kent Araştırmaları Dergisi*, 13 (37), 2027-2050, <https://doi.org/10.31198/idealkent.1108543>

- Karasu, M., A. & Karakaş, M. (2012). Belediyelerin emlak vergisindeki gelir kaybı: şanlıurfa Belediyesi örneği. *Maliye Dergisi*, 163, 431-447.
- Kaya, Ö.F., Benli, V.F. & Yetgin, F. (2020). Varlığa dayalı finansman işlemlerinde blokzincir etkisi'nin analizi: Gayrimenkul sertifikaları ve blokzincir entegrasyonu, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 19(37), 57-63.
- Keillor, R., D. (2007). Industry perspective how direct marketing is revolutionizing an industry: residential real estate in the USA. *Direct Marketing: An International Journal*, 1(3), 172-175.
- Kellekci, Ö. L. & Berköz, L. (2006). Konut ve çevresel kalite memnuniyetini yükselten faktörler, *İTÜ Dergisi, Mimarlık, Planlama, Tasarım* 5(2) 167-178.
- Lee, J., S. (2016). Measuring the value of apartment density? the effect of residential density on housing prices in seoul. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 9(4), 483-501
- Lens, M., C. (2018). Extremely low-income households, housing affordability and the great recession. *Urban Studies*, 55(8), 1615-1635, <https://doi.org/10.1177/0042098016686511>
- Levy, D., S., & Lee, D., K., C. (2004). The influence of family members on housing purchase decisions. *Journal of Property Investment & Finance*, 22(4), 320-338.
- Lutz, W. (2002). Appraisals rise despite sluggish economy. *Lone Star Reports*, 6(45),1-4.
- McCord, M., J., Davis, P., T., Haran M. & McCord, J. (2016). Analysing housing market affordability in Northern Ireland: towards a better understanding? *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 9(4), 554-579
- Morris, A. (2021). An impossible task? neoliberalism, the financialisation of housing and the city of sydney's endeavours to address its housing affordability crisis. *International Journal of Housing Policy*, 21(1), 23-47. <https://doi.org/10.1080/19491247.2019.1688634>
- Mulder, C., H. (2006). Population and housing: A two-sided relationship. *Demographic Research*, 15(13), 401-412, <https://doi.org/10.4054/DemRes.2006.15.13>
- Orlitzky, M., & J., D. Benjamin (2001). Corporate social performance and firm risk: A meta-analytic review. *Business and Society*, 40(4), 369-96.
- Ökmen, M., & Koç, N. (2015). Türkiye'de belediye gelirleri içinde borçlanma ve borçların azaltılması için öneriler. *Yönetim ve Ekonomi*, 22(2), 553-565.

- Öztürk, O. (2022). Bibliyometrik araştırmaların tasarımına ilişkin bir çerçeve, O. Öztürk ve G. Gürler (Edt.), *Bibliyometrik Analiz*, (ss.33- 50), 3. Basım, Nobel Yayıncılık.
- Pheng, L., S., & Hoe, K., S. (1994). A Survey of the Important Attributes for marketing real estate agency services in Singapore. *Property Management*, 12(2), 22-27.
- Rowley, J. (1998). Promotion and marketing communications in the information marketplace. *Library Review*, 47(8), 383-387.
- Saçan, B.C. & Eren, T. (2022). Dijital pazarlama strateji seçimi: SWOT analizi ve çok ölçütlü karar verme yöntemleri. *Politeknik Dergisi*, 25(4): 1411-1421.
- Shaibu S. K. & Taiwo, G. J. (2015). A survey of important attributes formarketing real estate developments in metropolitan ibadanproperty market, Nigeria. *European Journal of Business and Social Sciences*, 4(4), 25-40.
- Shave, C. (2007). Growth in the specialist mortgage market. *Strategic Direction*, 23(6), 3-4, <https://doi.org/10.1108/02580540710743149>.
- Sipahioğlu, I.R. (2020). A hidden node in the build-and-sell system: estate agents. *Kent Araştırmaları Dergisi*, 11(Kentleşme ve Ekonomi Özel Sayısı): 1223-1251.
- Sönmezer, S., & Aytüre, G. (2019). Türkiye’de konut piyasası dinamikleri, International Conference on Eurasian Economies, 4C, 376- 385. <https://www.avekon.org /papers/2248.pdf>
- Şahin, R., D. & Uslu, T. (2013). Bilgi yönetiminin inşaat ve emlak sektöründeki dönüşüme etkisinin incelenmesi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 8 (I), 41-58.
- Turan, S. ve Özen, H. (2013). Dokümanlardan verilerin toplanması Saharan B. Merriam (Çev.Edit. S. Turan) Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, 3.basımdan çeviri, Nobel Yayınevi.
- TÜİK (2023). <https://data.TÜİK.gov.tr/Bulten/Index?p=Insaat-Maliyet-Endeksi-Haziran-2023-49496>
- TÜİK, Haziran 2024 <https://data.TÜİK.gov.tr/Bulten/Index?p=Insaat-Maliyet-Endeksi-Haziran-2024-53665&dil=1>.
- TÜİK, Temmuz, 2024, <https://data.TÜİK.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Temmuz-2024-53761&dil=1>.
- Uğur, L., O. & Özdemir, H., C. (2010). Konut üretimi ve konut pazarlaması: Kırşehir ili Örneği, *e-Journal of New World Sciences Academy, Engineering Sciences*, 5, (2), 310-338.

- Usanmaz, D. (2021). Covid-19 pandemi sürecinin Türkiye’de konut sektörü üzerine etkileri. *Neoşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 1352-1365.
- Vries, P., D., & Boelhouwer, P. (2005). Local house price developments and housing supply. *Property Management*, 23(2), 80-96.
- Wetzstein, S. (2017). The global urban housing affordability crisis. *Urban Studies*, 54(14), 3159-3177, <https://doi.org/10.1177/0042098017711649>.
- White, R. (2000). *Advertising*, (4. Edition). Mc Graw Hill.
- Wong, J., T., Y., v Hui, E., C., M. (2008). The myth of property prices: on the psychology of sellers and buyers. *Property Management*. 26(3), 171-190.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 6.Baskı, Seçkin Kitapevi.
- Yılmaz, K., S. & Tanınmış Y. B. (2022). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) faiz politikalarının konut talebine etkisi: ekonometrik bir analiz. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*, 43, 13-38.
- Yiğit, B., B. (2022). *Emlak Pazarlaması*. İksad Publishing House.
- Yusof, R., M., Bahlous, M., & Haniffa R. (2016). Rental rate as an alternative pricing for Islamic home financing An empirical investigation on the UK Market. *International Journal of Housing Markets and Analysis*, 9(4), 601-626.

Murat Selim Selvi

1971’de Sivas Kangal’da doğdu. 1993’te Uludağ Üniversitesi Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulundan mezun oldu. 1996’da Balıkesir Üniversitesinde Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik alanında Yüksek Lisansını tamamladı. 2002’de Dokuz Eylül Üniversitesi’nden aynı Turizm İşletmeciliği alanından Doktora derecesini aldı. 1996’da araştırma görevlisi olarak Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nde göreve başlayan SELVİ, 2002 yılında yardımcı doçent, 2010 yılında ise doçent ünvanı aldı. 2020 yılında profesör olan SELVİ halen Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesinde Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim dalı başkanı olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda SPK lisanslı Gayrimenkul Değerleme Uzmanı da olan SELVİ’nin ağırlıklı olarak çalışma alanı pazarlama yönetimi olup; bu çerçevede daha çok ilişkisel pazarlama, müşteri ilişkileri yönetimi, hizmet pazarlaması, turizm pazarlaması ve gayrimenkul pazarlaması konusunda çalışmaları bulunmaktadır.

He was born in Sivas Kangal in 1971. He graduated from Balıkesir University School of Tourism and Hotel Management in 1993. In 1996, he completed his master's degree in Tourism and Hotel Management at Balıkesir University. In 2002, he received his PhD degree from Dokuz Eylül University in the same field of Tourism Management. SELVİ, who started to work as a research assistant at Bolu Abant İzzet Baysal University in 1996, was promoted to assistant professor in 2002 and associate professor in 2010. In 2020, Selvi became a professor and is currently working as the head of the Division of Production Management and Marketing at Tekirdağ Namık Kemal University. Selvi, who is also a SPK licensed Real Estate Appraiser, mainly works in marketing management; in this context, he has studies on relationship marketing, customer relationship management, service marketing, tourism marketing and real estate marketing.

E-posta: msselvi@nku.edu.tr

Aykut Pajo

1999 yılında Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Programı'ndan mezun oldu. 2009 yılında Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar Meslek Yüksekokulu'nda Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı. 2015 yılında Kırklareli Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamladı. 2022 yılında Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamladı. 2022 yılından itibaren Kırklareli Üniversitesi Pınarhisar Meslek Yüksekokulu Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümünde Öğretim Görevlisi Dr. olarak çalışmalarına devam etmektedir.

He is graduated from Adnan Menderes University School of Tourism Management and Hotel Management, Food and Beverage Management Programme in 1999. In 2009, he started to work as a lecturer at Kırklareli University Pınarhisar Vocational School in the Department of Hotel, Restaurant and Catering Services. In 2015, he completed his Master's Degree at Kırklareli University, Department of Business Administration. In 2022, he completed his doctorate education at Tekirdağ Namık Kemal University, Department of Business Administration. Since 2022, he has been working as a lecturer at Kırklareli University Pınarhisar Vocational School of Hotel, Restaurant and Catering Services Department.

E-posta: aykut.pajo@klu.edu.tr

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedirler.

@idealkent

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1519568

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1308-1342

Kamusal İnsanı Yeniden İnşa Etmek

Bir Araç Olarak Açık Kamusal Alan Etkinlik Rehberleri ve
İstanbul/ Kurtuluş Semtine Yönelik Öneriler

Asude Bolat¹

ORCID: 0000-0003-0287-3940

Öz

Gruplar halinde yaşayan ve etkileşim halinde olan organizmalar olarak insan sosyal bir varlıktır ve iletişim, sosyalleşme/etkileşim, gruplara katılım, topluma ve mekâna aidiyet gibi sosyal ihtiyaçlara sahiptir. Bununla birlikte, metropol kentler kalabalıklaştıkça toplum birbiriyle olan bağlarını yitirmeye başlamıştır. Kentin özü olarak tanımlanmış olan mahallelerin günümüzdeki durumu da bu şekildedir. Kamusal hayatın çökmüş olduğu böylesi bir günümüz toplumunda 'kamusal insanın yeniden inşası' için insanların bir araya gelebileceği ortak zeminlerin oluşturulması gerekliliği doğmuştur. Topluluk inşa eden bir araç olarak görülen açık kamusal etkinlikler ve ritüeller, insanlara bir yere gelmeleri ve tekrar kullanmaları için sebepler vermekte; ortak bir paydada ve amaçta buluşabilmelerini sağlamakta, toplum ruhunu oluşturmada rol oynamaktadır. Bu doğrultuda çalışma, öncelikle kamusal etkinliklere yönelik hazırlanmış uluslararası rehberleri analiz etmeyi, sonrasında İstanbul'un Şişli/ Kurtuluş semtine yönelik konsept etkinlik ve organizasyon rehberinin içeriğine yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma, sosyo-mekânsal bir perspektifle etkinlik ve organizasyonları incelemekte olup, örneklem alan olarak seçilmiş olan ve gerek tarihi gerek kültürel açıdan özgünlüğe sahip bir semt olan 'Kurtuluş' semti özelinde öneriler sunması açısından öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal mekân yönetimi, sosyal sürdürülebilirlik, kent kimliği, toplum ruhu ve aidiyet

¹ Araştırma Görevlisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: bolat18@itu.edu.tr

@idealkent

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1519568

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1308-1342

Reconstructing the Public Human

Open Public Space Event Guides as a Tool and Suggestions for Istanbul/ Kurtuluş Neighbourhood

Asude Bolat²

ORCID: 0000-0003-0287-3940

Abstract

As organisms that live and interact in groups, humans are social beings and have social needs such as communication, socialization/interaction, participation in groups, and belonging to a community and place. However, as metropolitan cities have become more crowded, society has started to lose its ties with each other. This is the current state of neighborhoods, which are defined as the essence of the city. In today's society, where public life has collapsed, it has become necessary to create common grounds where people can come together for the 'reconstruction of the public person'. Open public events and rituals, which are seen as a community-building tool, give people reasons to come to a place and use it again; they enable them to meet on a common ground and purpose, and play a role in creating a community spirit. In this respect, the study aims to first analyze international guides for public events and then offer suggestions for the content of a conceptual event and organization guide for the Şişli/Kurtuluş district of Istanbul. The study examines events and organizations from a socio-spatial perspective and is important in terms of providing recommendations for the 'Kurtuluş' district, which has been selected as a sample area and is a district with both historical and cultural authenticity.

Keywords: *Public space management, social sustainability, urban identity, community spirit and belonging*

---

² Research Assistant, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: bolat18@itu.edu.tr

Giriş

"Kendi içine kapanmış her insan, bütün öteki insanların kaderine ilgisiz bir yabancı gibi davranır... aralarına katılır ama onları görmez; dokunur ama onları hissetmez, yalnız kendi başına ve kendi için vardır. Ve bu şartlarda kafasında bir aile mefhumu kalmışsa bile artık bir toplum mefhumu yoktur." (Sennet, 2019, s. 11).

Sennet (2019)'in 'Kamusal İnsanın Çöküşü' kitabındaki ilk cümleleri, bu çalışmanın çözmek için öneriler sunduğu temel problemi özetlemektedir. Maslow (1943), ortaya koymuş olduğu 'İhtiyaçlar Hiyerarşisinde' insanın temel ihtiyaçlarından birisini sosyal/toplumsal ihtiyaçlar olarak tanımlamıştır. Gruplar halinde yaşayan ve etkileşim halinde olan organizmalar olarak insan, sosyal bir varlıktır ve iletişim, sosyalleşme/etkileşim, gruplara katılım, topluma ve mekâna aidiyet, eğlence, öğrenme, deneyim edinme, çevreyle ve doğayla iç içe olma gibi sosyal ihtiyaçlara sahiptir (Bolat, 2022, s. 16). Bununla birlikte, 18. Yüzyılın ikinci yarısında başlayan sanayi devrimi ve beraberinde hızla büyüyen kentler büyük bir dönüşüm geçirmiş ve bu süreçte hem insan-mekân etkileşimi hem de sosyal/toplumsal ilişkiler negatif etkilenmiştir. Sennet (2019), Roma imparatorluğunun çöküş yıllarında, kamusal yaşamın formal bir yükümlülük olarak yerine getirildiğinden bahsetmektedir. Günümüz kentleri içinde durum benzerdir ve 'kamusal insanın çöktüğünü' söylemek yanlış olmayacaktır. 20. Yüzyılda, kentlerdeki bu toplumsal bunalımların çözümüne yönelik arayışlara ve yeni yaklaşımlara odaklanılmıştır. Bu yaklaşımlardan birisi de sosyal sürdürülebilirliktir.

Sosyal sürdürülebilirlik, ya da eş anlamlı olarak sürdürülebilir toplum, ilk olarak 1987 yılında Brundtland Komisyonu tarafından tanımlanan sürdürülebilirlik kavramının üç ayağından birisidir ve "toplumsal birlikteliği, etkileşimi ve düzeni bugün ve gelecekte sürdürmek" olarak tanımlanmakta olup; toplum üyeleri arasındaki sosyal etkileşimin varlığı, kolektif katılım, toplumsal güven ve toplumla olumlu bir özdeşleşme duygusu/aidiyet kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir (Dempsey, Bramley ve Power, 2011, s. 293, 294). Mahalleler, ilişkilerin oluştuğu, yayıldığı, ayarlandığı, dönüştüğü, tecrübe edildiği bir alan olarak kentin temeli,

toplumsal, kültürel bir birimidir ve "kişinin başkasıyla yüzleşme ortamı; onunla belirli değerler etrafında bir ilişki başlatma alanıdır" (Alver, 2013, s. 23). Bu doğrultuda mahalleleri, sürdürülebilir toplumların yaratılmasında ve 'kamusal insanın yeniden inşasında' kilit rol oynayan, kentin özü olarak tanımlamak mümkündür. Mahalleler, özgünlüğünü barındırdığı kültür, benzer hayat tarzları, yakınlık, aşinalık, yardımlaşma ve dayanışmayla gelişen komşuluk ilişkilerinden kazanmaktadır. Mahallenin bu özellikleri, aslında insanların yere bağlılığını ve toplum duygusunu geliştirmekte ve bir mekânı 'yer' haline getirmektedir. Mahallenin bir diğer özelliği ise insanlara sosyalleşebilecekleri bir ortam sunmasıdır. Bilinmektedir ki, kamusal alanda birbirini tanımayan insanlar arasındaki iletişim ve etkileşim için bazı sebepler gerekmektedir. Çünkü bireyin özel alanını işgal etmeme, rahatsız etmeme gibi sosyal normlar mevcuttur. Bu sebeple, kamusal alanda insanların etkileşime girebilmesi, iletişim başlatabilmesi ve tek bir odağa olan ilgilerini beraber devam ettirebilmesi için karşılıklı ortak faaliyetler, ortak bir amaç ya da süregelen kamusal ritüeller gereklidir (Goffman, 2018; Han, 2022). Doğal olarak, toplum ruhunun oluşmasında, mahalle kültürünün yaratılmasında ve sürdürülmesinde, insanlara etkileşim ve iletişim ortamı oluşturulabilmesinde etkinliklerin ve ritüellerin rolü büyüktür. Alver (2013, s. 150)'e göre, "mahalle ortamında gerçekleşen etkinlikler, mahalleyi ortak bir mekânda, ortak değerler etrafında ortak eylemlerle bir araya getirmektedir. Bu etkinlikler mahalle bilincinin oluşumuna katkı sağlamaktadır." Bununla birlikte, açık kamusal etkinlikler, insanları belirli aktivite ve eylemlerle bütünleştirerek ve ortak katılım ile deneyimi mümkün kılarak sosyal bir anlam kazandırmakta ve mahallenin kimliğini güçlendirmektedir, yere ve topluma bağlılığı ve aidiyeti desteklemektedir (Greene, 1992).

"Sanayi kapitalizminin kentli kamusal kültüre girdiği" (Sennet, 2019, s. 36) 19. Yüzyılda, özelleşme toplum içinde de yer bulmuş ve burjuva toplumlar oluşmaya başlamıştır. Günümüze kadar gelen ve halen devam etmekte olan bu süreçte, göçün getirdiği köklerden kopma, hızlı nüfus artışı ve yoğunlukla beraber yabancıların ve yabancılaşmanın artması, hızla devam eden yer değiştirme ve kentsel hareketlilikler, kişilerdeki ve mekânlardaki hızlı değişimler ve süreğenliğin olmaması, teknolojiyle beraber gelen dijital iletişim gibi faktörler (Alver, 2013; Sennet, 2019, Han, 2022), günümüz toplumlarını, birbiriyle konuşma hakkının olmadığı, kamusal alanın bir gözlem ve pasif katılım olduğu bir yapıya dönüştürmüştür. Metropol kentler kalabalıklaştıkça, toplum birbiriyle olan

bağlarını yitirmeye başlamış, yabancılaşmış ve atomize olmuştur. Modern hayat telaşesi içerisinde toplumlar narsistleşmiş ve mahrem toplumlar haline gelmişlerdir. Kentin özü olarak tanımlanmış olan mahallelerin günümüzdeki durumu da bu şekildedir. Belirtilen faktörlerin yanısıra, apartmanlaşma ve mahallelinin hızla değişen profili de mahalle kültürünü, tanışıklığı ve komşuluğu olumsuz etkilemektedir. Kamusal hayatın çökmüş olduğu böylesi bir günümüz toplumunda ‘kamusal insanın yeniden inşası’ için insanların bir araya gelebileceği ortak zeminlerin oluşturulması gerekliliği doğmuştur. 20. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde, yabancılarla birliktelikten gelen deneyimin kişilik oluşumunda önemli olduğu görüşü kuvvetlenmiştir (Sennet, 2019). Topluluk inşa eden bir araç olarak görülen açık kamusal etkinlikler ve ritüeller, insanlara bir yere gelmeleri ve tekrar kullanmaları için sebepler vermekte; ortak bir paydada/amaçta/odakta buluşabilmelerini ve iletişime geçebilmelerini sağlamakta, bir ahenk ve ortak bir ritim ortaya koyarak toplum ruhunu oluşturmada rol oynamaktadır.

Amerika ve Avrupa ülkelerinde, açık kamusal etkinlikler bazı yeni şehircilik yaklaşımları içerisinde ele alınmakta ve kentsel mekâna entegre edilmektedir. Bunlardan ilki ‘taktiksel şehircilik’ yaklaşımıdır. Taktiksel şehircilik, kısa vadeli, düşük maliyetli ve ölçeklenebilir müdahaleler ile komşuluk/mahalle inşasını hedefleyen bir yaklaşımdır ve olası sokak tasarımı değişiklikleriyle ilgili deneyler yapmak ve girdi toplamak için düşük maliyetli malzemeler kullanma gibi hedefleri barındırır (URL 1). Bir diğeri ‘yer yaratma (placemaking)’ yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, kamusal alanların planlanmasının sadece onu kullanacak insanlar için bir şeyler yapmakla ilgili olmadığını, aynı zamanda bu insanlarla birlikte veya bu insanlarla aktif olarak ilgilenerek bir şeyler yapmak olduğu fikrini savunur. Yaklaşımın arkasındaki temel itici ilke ise, “Uzman, Topluluktur” ilkesidir (Kent, 2019, s. 130). Bu iki yaklaşım da içeriğinde kamusal etkinliklere atıf yapsa da etkinliğin kendisinden, etkinliğin insan ilişkileri ve insan-mekân ilişkilerine etkisinden ziyade etkinliğin gerçekleştirileceği mekânların tasarımına odaklanmıştır. Bu nedenle, odak nokta genellikle yerin kalitesini artıracak insani gelişme ölçeği arayışında, mahallelerin fiziksel gelişimi üzerinedir. Richard (2017) ise şehirleri ‘sadece etkinlikler için sahneler değil, aynı zamanda etkinlikler aracılığıyla üretilen yerler’ olarak tanımlamakta ve etkinliklerin ‘yaşanılan, deneyimlenen sembolik mekânlar’ yarattığını savunmaktadır. Richard (2017) ile benzer sosyo-mekânsal perspektiften bakan Stavrides (2016, s. 15,16),

‘müşterek mekânlar (common spaces)’ yaklaşımını ortaya çıkarmış ve müşterek mekânları ‘yeni paylaşım mekânları, iş birliğine dayalı yaşama pratikleri ve kollektif icatçığı destekleyen; yeni toplumsal yaşama biçimlerin yaratıldığı mekânlar, bir mekânsal ilişkiler toplamı olarak tanımlamıştır. Müşterek mekânlar sosyo-mekânsal deneyimlere odaklanarak toplumun kollektif deneyimlerini desteklemekte ve böylelikle mekâna sosyal bir anlam yüklemektedir.

Gerek mekânsal gerekse sosyo-mekânsal perspektiften olsun, 21. Yüzyıl Avrupa ülkeleri ve Amerika’sında açık kamusal etkinlik ve organizasyonlar, planlanması, programlanması, yönetilmesi ve mekânın yeniden düzenlenmesi/tasarlanması gibi birçok boyutuyla ele alınmakta ve yerel belediyeler tarafından etkinliklere yönelik konsept kent rehberleri hazırlanmaktadır. Türkiye’de ise ‘kentsel tasarım rehberleri hazırlama kılavuzu’ 2016 yılında yayınlanmış olup, kent rehberlerinin Türkiye’deki yerel Belediyelerin gündemine yeni girdiğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Türkiye’de açık kamusal alanlardaki etkinlik ve organizasyonlara yönelik hazırlanmış bir kent rehberi ve bu konuda yapılmış akademik bir çalışma bulunmamaktadır.

Tüm bu gerekçeler neticesinde, bu çalışma öncelikle, etkinlik ve organizasyonlara yönelik hazırlanmış uluslararası rehberleri analiz etmeyi, sonrasında İstanbul’un Şişli ilçesinde bulunan Kurtuluş semtine yönelik konsept etkinlik ve organizasyon rehberinin içeriğine yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma, sosyo-mekânsal bir perspektifle etkinlik ve organizasyonları incelemekte olup, örneklem alan olarak seçilmiş olan ve gerek tarihi gerek kültürel açıdan özgünlüğe sahip bir semt olan ‘Kurtuluş’ semti özelinde öneriler sunması açısından öneme sahiptir. Kurtuluş semtinin çalışma alanı olarak seçilmesindeki temel gerekçe, tarihi geçmişiyle öneme sahip; geçmişte ve günümüzde kozmo-kültürel yapısı olan özgün dokuda bir yerleşim yeri olması; günümüzde komşuluk ilişkilerinin halen yaşatılmaya çalışılması ve yapılan bireysel gözlemde, semtte yapılan sokak etkinliklerine katılımın oldukça fazla olmasıdır.

Çalışma 4 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, belirli kriterler doğrultusunda, en iyi uygulama incelemesi (best practice review) ile seçilmiş iki etkinlik rehberinin içeriği analiz edilmiştir. İkinci bölümde ise örneklem alan olarak seçilen Kurtuluş semtinin tarihi, sosyo-kültürel ve demografik yapısının geçmişten günümüze incelemesi yapılmış ve toplumun genel yapısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü

bölümü, ilk 2 bölümün sentezini oluşturmaktadır. Bu bölümde, örnek rehberlerin içeriği ve kurtuluşun sosyo-demografik verileri sentezlenecek oluşturulmuş olan anketin bulguları tartışılmıştır. Anket, Şişli Belediyesi ve Şişli kent konseyindeki ilgili birimlere yapılmış olup, paydaşların semtte etkinlik ve organizasyonlara yönelik hizmet kalite düzeyleri ölçülmüştür. Çalışmanın son bölümü ise, bulgulardan yola çıkarak, semte yönelik konsept etkinlik ve organizasyon rehberinin içeriğine yönelik öneriler sunmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada öncelikle, etkinlik ve organizasyon rehberlerine yönelik en iyi uygulama incelemesi (best practice review) yapılmış ve bütünlük, karşılaştırılabilirlik, iş birliğine dayalı yaşama pratikleri sunma ve kolektif deneyimleri destekleme kriterleri doğrultusunda (Bretschneider, Marc-Aurele ve Wu, 2004; Paddison ve Tiesdell, 2010), en iyi uygulama olarak New York ve Toronto etkinlik rehberi belirlenmiş ve incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında, Kurtuluş semtinin tarihi, sosyo-kültürel ve demografik yapısına yönelik tarihsel literatür okuması yapılmış; TÜİK'den mahalle bazlı talep edilmiş olan semtin 9 mahallesine yönelik demografik veriler analiz edilmiştir. Bu demografik veriler mikro veri olarak TÜİK'ten talep edilmiş; Kurtuluş semtinin 9 mahallesine ait nüfus, cinsiyet, yaş, hane halkı sayısı ve eğitim durumlarıyla ilgili verilere ulaşılabilmektedir. Bununla birlikte, göç durumu, memleket bilgisi, gelir dağılımına erişilememiştir. Tüm bu veriler ile, semtin ve mahallelerinin sosyo-kültürel yapısı ortaya konmaya çalışılmıştır. TÜİK'ten elde edilen veriler Excel programı yardımı ile analiz edilmiş ve sayısal bilgiler mahalle bazlı yüzdesel oranlara çevrilmiştir. Böylelikle hangi mahallede daha fazla yaşlı nüfus olduğuna ya da hangi mahallenin eğitim seviyesinin daha yüksek olduğuna dair çıkarımlar yapılabilmemiş ve mahallelerin sosyal yapısı analiz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü kısmında, Şişli Belediyesi'nin düzenlemekte olduğu açık kamusal etkinlik ve organizasyonlara yönelik anket çalışması (Ek-1) yapılmıştır. Kurtuluş semtine hizmet eden yerel yönetim Şişli Belediyesi olduğu için, Şişli Belediyesi'nin çeşitli departmanları ile yapılan görüşmede etkinlik ve organizasyonların plan ve programında Kültür ve

Sosyal İşler Müdürlüğü ile Basın Yayın Müdürlüğü'nün yürütücü olduğu; buna karşılık, şehircilik ve plan proje müdürlüğünün bu sürece dahil olmadığı belirlenmiştir. Etkinlik ve organizasyonların programlanmasındaki paydaşlar ise, Kent Konseyi olarak belirtilmiştir. Belediyenin Etkinlik Koordinasyon ve Yönetim Ofisi bulunmamaktadır. Bu gerekçeler ile, anket Şişli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü ile yapılmış ve Kent Konseyi ile yüz yüze röportaj gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması ile, Şişli/Kurtuluş'ta gerçekleştirilen etkinlik ve organizasyonların planı, programı, yönetimi ve içeriğinin örnek rehberlerdeki niteliklere sahip olup olmadığı tespit edilmiş ve hizmet kalite düzeyleri belirlenmiştir. Anket çalışması, kapalı uçlu sorulardan oluşan iki kategori şeklinde tasarlanmıştır. A kategorisinde, mukayeseli ölçeklerden çift mukayese ölçeği; B kategorisinde niteliğin ne düzeyde var olduğunu ölçmek adına maddeli değerlendirme ölçeklerinden 3'lü likert skalası kullanılmıştır (Arıkan, 2018). Anket soruları, en iyi örnek incelemesinde incelenmiş olan iki örnekteki, sosyo-kültürel aktivitelerin planlanması ve mekân yönetiminde sahip olması gereken kriterler baz alınarak oluşturulmuştur. Ölçekler, makalenin araştırmacısı tarafından hazırlanmış olup; soru türlerine göre 2 kategoriye ayrılmıştır. Alınmak istenen cevaplar 'kriterin mekânda sağlanıp sağlanmadığı' ve 'ne düzeyde sağlandığını' ölçmek olduğundan çift mukayese ölçeği ve 3'lü likert skalasının uygun olduğuna karar verilmiştir. Cevap seçenekleri, A kategorisinde evet (2 puan), hayır (0 puan); B kategorisinde Hepsi (2 puan), Bir kısmı (1 puan), Hiçbiri (0 puan) şeklinde kodlanmıştır. Bu kodlamalar ile paydaşların her birisinin 26 soruluk anketten alabileceği maksimum puan 52 olarak belirlenmiş ve 0-17 puan arası hizmet kalitesi açısından kötü, 18-35 puan arası hizmet kalitesi açısından orta, 36-52 puan arası ise hizmet kalitesi açısından iyi olarak tanımlanmıştır. Anketten alınan sonuçlar analiz edilmiş; anket belgesinde tablo gösterim ile ifade edilmiştir (Ek-1). Böylelikle, Şişli Belediyesi'nin açık kamusal etkinlik ve organizasyonlara yönelik hizmet kalitesi tespit edilmiştir.

Örneklem 1: New York Etkinlik Rehberi

New York etkinlik ve organizasyon rehberinin amacı, New Yorklulara aktif, sağlıklı ve sürdürülebilir kamusal mekânlar ve yaşam tarzları sunmak, yolları, kaldırımları ve yaya meydanlarını harekete geçirmek, Pazarlar, kamusal sanat, performanslar ve diğer etkinlikler ile yaya etkinliğini artırmak; yerel işletmeleri desteklemek; sakinlerle kaynaklar arasında bağlantı kurmak; topluluğu, kültürü ve çeşitliliği

kutlamak ve içinde buldukları mekânların yerel mülkiyetinin teşvik edilmesi olarak belirtilmiştir (URL 2). Bu doğrultuda, rehber içeriğinin ana başlıkları aşağıdaki gibidir:

Programlama ve yönetim

New York kentindeki tüm etkinlikler Belediyenin Etkinlik Koordinasyon ve Yönetim Ofisi tarafından koordine edilmektedir. Ofis, izin verilen tüm faaliyetler üzerinde gözetim sağlamakta; izin verme ile ilgili politikaların, prosedürlerin ve operasyonların koordinasyonuna yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bölge sakinleri, topluluk kurulları ve iş geliştirme bölgeleri ile aktif iletişim sağlamak için doğrudan izin veren kurumlarla koordinasyon sağlamaktadır.

Kaldırım, sokak, cadde ve yaya plazalarındaki etkinlikleri DOT (Department of Transportation) ile SAPO (Street Activity Permit Office); parklarda yapılacak etkinlikleri ise DPR (Department of Parks and Recreation), HRPT (Hudson River Park Trust) ve BBP (Brooklyn Bridge Park Corporation) yönetmektedir. Bu mekânlarda gerçekleştirilecek etkinliklerin türü, yer seçimi, izinleri, başvuruları, değerlendirilmesi ve mekânsal organizasyonu bu ilgili birimler tarafından sağlanmaktadır.

Toplum temelli sivil toplum kuruluşları, gönüllüler, özel ajanslar paydaş olarak etkinlikleri düzenleyebilmekte ve finanse edebilmektedir (URL 3). Etkinlikler, paydaşların etkinliği düzenlemesi ve/veya finanse etmesine göre 3 kategoriye ayrılmıştır. İlki, topluluk temelli bir kuruluş tarafından başlatılan/düzenlenen ve finanse edilen etkinlikler, bunlar özellikle plazalar, kaldırımlar veya yollarda yapılması planlanan küçük ölçekli etkinliklerdir. Başvurular SAPO, DOT ve diğer ilgili kurumlar tarafından incelenmekte ve onaylanmaktadır. İkincisi, DOT'tan gelen açık bir çağrıya yanıt olarak topluluk temelli bir kuruluş tarafından başlatılan programlardır. Kuruluş, destek için fon sağlayan bir ajans programına başvurmaktadır. Başvurular SAPO, DOT ve diğer ilgili kurumlar tarafından incelenmekte ve onaylanmaktadır. Üçüncüsü ise Belediye tarafından başlatılan büyük ölçekli etkinliklerdir. DOT, belirli etkinlik rotalarını ve etkinlikleri, halka açık sanat enstalasyonları ve müzik, dans ve tiyatro performanslarıyla geliştirmek için topluluk temelli kuruluşlara, sanatçılara açık bir çağrı yapmaktadır. Programlama ortaklarının çabalarını desteklemek için finansman mevcuttur. Başvurular SAPO, DOT ve diğer ilgili kurumlar tarafından incelenmekte ve onaylanmaktadır.

Rehberde, paydaşların ve belediyenin görevleri de tanımlanmıştır. Bu tanımlamalara göre belediye;

- Katılımcı bir politika sergilemelidir.
- Teknik analizleri yapmalıdır.
- Etkinliklere yönelik mekânsal tasarımı ve uygulamayı yapmalıdır.

Paydaşların görevi ise şu şekilde tanımlanmıştır:

- Katılımcı bir politika sergilemelidir.
- Etkinlik boyunca ve sonrasında mekânın bakımını yapmalıdır.
- Tasarım sürecinin yönetilmesi.
- Sahadaki etkinliklerin ve organizasyonların programlaması.

Teknolojiyle entegrasyon

Her bir etkinlik ve organizasyonun programına yönelik ek rehberler, uygulamalar ve materyaller için SAPO web sitesi (URL 4), DOT'un program web siteleri (URL 5) ve NYCparks web siteleri (URL 6) kullanılmaktadır. Bu siteler, etkinlik ve organizasyonların yönergelerini sunmakta ve online başvurulara ve ödemelere imkân vermekte; etkinlik ve organizasyonlar için uygun dönem, gün ve saatlerin seçilebilmesine yardımcı olmakta ve interaktif haritalar sunarak etkinlik yapılabilecek açık kamusal mekânları ve bu mekânların fiziksel parametrelerini sunmaktadır (URL 7).

Çevrimiçi platformlar, etkinliği düzenleyecek olan paydaşların yanı sıra etkinliğe katılmak isteyen kentlilerin etkinliklerden haberdar olabilmesi ve kendi ilgi alanlarına yönelik arama yapabilmeleri, ileri tarihli etkinlikleri inceleyebilmeleri açısından da geniş olanaklar sunmaktadır.

İzinlerin alınması

SAPO ve DOT kuruluşuna dahil etkinlik başvuruları <https://nyceventpermits.nyc.gov> adresinden çevrimiçi olarak doldurulmakta ve gönderilmektedir. İzin formlarında, uygun etkinlik türlerinin görüntülenmesi ve seçilmesi; etkinlik bilgilerinin, etkinlik tarihleri ve zaman çizelgesinin verilmesi; etkinlik sponsoru ve etkinlik düzenleyicilerin iletişim bilgileri, etkinliğe yönelik yer seçimi bilgileri, sigorta ve

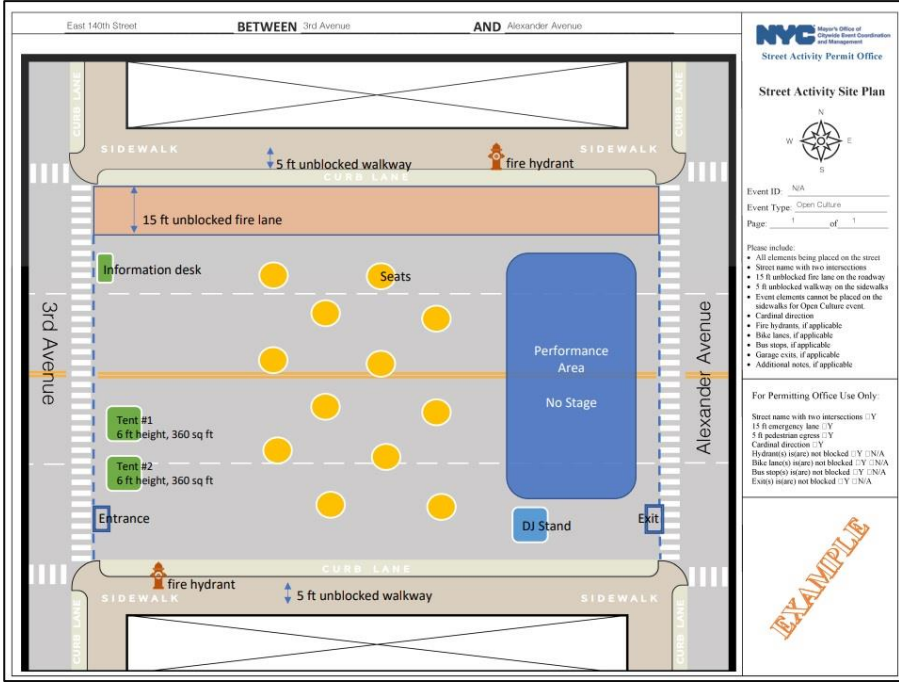
önerilen etkinliğin bileşenlerini özetleyen planlar ve çizelgeler, kurum (hazırlık) ve kaldırma işlemlerinin tarihleri ve zaman çizelgeleri, sahada bulunacak personel sayısı, kullanımları da dahil olmak üzere, etkinlik için kullanılacak tüm araçların ve tüm ekipmanların sayıları ve boyutları, mekân kullanımı için önerilen ayrıntılı saha planı istenmektedir.

Başvurular ve Saha Planları

Etkinliklerin düzenlenmesi için başvuru formları oluşturulmuş olup, bu form www.nyc.gov adresinden temin edilmekte, çevrimiçi olarak doldurulmakta ve SAPO ya da DOT'a mail yoluyla iletilmektedir. Başvuru formlarında, organizasyonun adı, türü, sorumlu kişilerin iletişim bilgilerini içeren kurumsal bilgiler; il, ilçe, mahalle ya da topluluk olarak hizmet verdiği alan, organizasyon kapasitesi ve organizasyona dahil personel hakkında bilgiler; organizasyonun misyonunun, tarihçesinin ve temel faaliyetlerinin tanıtımı, program maaliyetleri, idari masraflar, ekonomik ve sosyal kalınma için ayrılan bütçe, materyal ücretleri gibi organizasyon bütçesinin detaylı içeriği, önerilen organizasyonun saha planı, olması istenilen/ önerilen mekânın tanımlanması ve olası etkinliklerin detaylı açıklanması, kamu için nasıl daha iyi hizmet verilebileceğinin ve yararlarının açıklanması istenmektedir.

Başvurularda istenilen saha planlarında ise, etkinlikte kullanılacak tüm elemanların etkinlik mekânına yerleştirilmesi, etkinlik mekânının sınırlarının tanımlanması, karayolu üzerinde 15 ft engellenmemiş yangın şeridi bırakılması, kaldırımlarda 1,5 metrelik engelsiz yürüme yolu ayrılması, mevcut yangın hidrantlarının konumu, varsa bisiklet yolları, otobüs durakları ve garaj çıkışlarının plan üzerinde tanımlanması istenmektedir (Şekil 1).

Kamusal İnanı Yeneden İnşa Etmek
Bir Araç Olarak Açık Kamusal Alan Etkinlik Rehberleri ve İstanbul/ Kurtuluş Semtine Yönelik Öneriler

şekil 1. Etkinlik Koordinasyon ve Yönetim Ofisinin Sokak Aktivitelerine Yönelik Örnek Saha Planı (https://www.nyc.gov/assets/cecm/site_plan).

Etkinliklerin seçilmesi

Etkinlikler, DOT ve SAPO temsilcilerinden oluşan bir komite tarafından her başvuruyu 100 puanlık bir ölçekte aşağıdaki kriterlere göre incelemekte ve seçmektedir.

Kamusal alan yetersizliği olan öncelikli alanlar/ 30 puan.

Toplumu önceleme- kamu yararı / 20 puan.

Etkinliğin bağlamla ilişkisi/ 20 puan.

Organizasyon yönetimi/ 20 puan.

Kalkındırma bölgeleri/ 10 puan.

Etkinliklerin sınıflandırılması ve türleri

New York kenti etkinlikleri düzenleyen ve finanse edenlere göre, etkinliğin temasına göre, etkinliğin düzenlenme periyoduna göre, etkinliğin büyüklüğüne göre ve işlevine göre 5 farklı kategoride sınıflandırılmıştır.

Düzenleyen ve finanse edenlere göre: Toplum tarafından düzenlenen ve finanse edilen etkinlikler (blok partileri, çevre temizliği, sağlık fuarı, pazarlar, yaya plazası etkinlikleri, sokak panayırı, oyun sokakları), Toplum tarafından düzenlenen ve DOT tarafından finanse edilen etkinlikler (dönemlik sokak etkinlikleri, DOT sanat programları, tek günlük plaza etkinlikleri, hafta sonu yürüyüşleri), DOT tarafından düzenlenen ve finanse edilen etkinlikler (Büyük ölçekli yıllık etkinlikler: Yaz Sokakları, Arabasız Dünya Günü) (Şekil 2).

Etkinliğin işlevine göre: Sivil etkinlikler (sanatsal ve kültürel performanslar, eğitim toplantıları), yardım etkinlikleri (bağış toplanan ve mal bağışlanan sokak etkinlikleri), ticari etkinlikler (ürün, şirket ya da hizmetin tanıtıldığı ve/veya satıldığı sokak ve plaza etkinlikleri) (URL 8), eğitim etkinlikleri (doğal ve yapılı çevre eğitimleri: doğa oyunları, yaban hayatıyla etkileşim turları, doğal hayatı deneyimleme/ gözlem turları), (URL 9)

Etkinliğin temasına göre: Kamusal sanat, el sanatları, spor, özel günler (yeni yıl, şükran günü gibi), kültürel etkinlikler, eğlence, topluluk toplantıları, dans, film, konser, açık spor, bahçivanlık, doğa yürüyüşü, yerel kararlara katılım (shape-up NYC gibi), topluluk konuşmaları, gönüllülük, yaban hayatı, bisiklet turları, festival, buz pateni, koşu, yaşlılara yönelik etkinlikler, çocuklara yönelik etkinlikler, engellilere yönelik etkinlikler, tiyatro, voleybol, atölye etkinlikleri (URL 10).

Etkinliğin büyüklüğüne göre: Küçük ölçekli sokak etkinlikleri (promosyon malzemeleri, kırmızı halı, çadır(lar) yerleştirmek veya bir aracın teşhiri için kaldırım şeridinin veya kaldırımın kullanılması; veya bir ticari/tanıtım etkinliği), orta ölçekli sokak etkinlikleri (yaya ve/veya araç trafiğini etkileyen bir ticari/tanıtım etkinliği veya bir hayır etkinlikleri ve bir kaldırımda ya da kaldırım şeridinde önemli ölçüde kurulum gerektiren, çadır, gölgelik, sahne platformu, tribün, inceleme standı, açık hava bandosu vb. elemanları barındıran etkinlikler), büyük ölçekli etkinlikler (tüm sokağın kapatılmasını kapsayan, çevredeki topluluk ve araç ve/veya yaya trafiği üzerinde kapsamlı bir etkiye sahip olan bir ticari/tanıtım etkinliği veya bir hayır etkinliği olan sokak etkinlikleri) (URL 11).

Düzenlenme periyoduna göre: Günlük etkinlikler, haftalık etkinlikler, mevsimlik/dönemsel etkinlikler, yıllık etkinlikler (URL 12).

Örneklem 2: Toronto Etkinlik Rehberi

Toronto, her yıl şehrin canlılığına katkıda bulunan binlerce etkinliğe ve festivale ev sahipliği yapmaktadır. Yerel blok partilerinden uluslararası şampiyonluklara kadar çeşitli ölçeklerde etkinlikler programlamakta; toplulukları bir araya getirmektedir. Etkinliklerin amacı Toronto'nun marka değerinin artırılması, kamusal fayda yaratılması, toplumsal bir aradalığı ve toplum ruhunun desteklenmesidir.

Programlama ve yönetim

Toronto kentindeki etkinlik ve organizasyonlar Etkinlik Destek Sektörü, Ekonomik Kalkınma ve Kültür Bölümü tarafından planlanmaktadır. Toronto'da kamu mülkü üzerinde bir etkinlik veya festival planlamak, çeşitli belediye birimlerinden bilgi ve iş birliği gerektirmektedir. Planlama sürecinde etkinlik organizatörlerine yardımcı olacak finansmanlar mevcuttur. Toronto Önemli Etkinlik Yatırım Programı (TSEIP), etkinlikler için teklif verme ve ev sahipliği stratejisini desteklemekte ve fon sağlamaktadır. Fon kapsamına giren harcamalar; sanatçılara, müzisyenlere, sanatçılara, ünlülere, özel konuklara, önemli sporculara ve konuşmacılara ödenen ücretler, programlama ve üretim maliyetleri, çevre dostu hizmetler, erişilebilirlik hizmetleri, gönüllü eğitim, kitle anketleri, araştırma veya ekonomik etki çalışmaları, çeviri maliyetleri, etkinlik reklam, promosyon ve pazarlama maliyetleri, mekan ve tesis kiralama, güvenlik, sanitasyon ürünleri ve servis otobüsleri gibi saha hizmetleri, Toronto Belediyesi izinleri, hizmetleri ve ücretleri olarak belirtilmektedir (URL 13). Toronto kentinde, etkinliklere yönelik fon desteği belirlenmiş bazı kriterlere göre derecelendirilmektedir. Bu kriterler aşağıdaki gibidir:

- Sosyal Kalkınma
- Ekonomik Canlılık
- Çevresel Sürdürülebilirlik
- Kentsel Tasarım
- Kültürel Canlılık

Teknolojiyle entegrasyon

Toronto Belediyesi, kentlilerin etkinlik ve organizasyonlara kolay erişimini sağlamak için 'e-Fun' programını geliştirmiştir. Program, mevcut etkinlik türleri, yaş aralığı, lokasyon, bölge, tarih ve saat, günün belirli zamanları (sabah/öğle/akşam/gece) ile yılın belirli mevsimlerine göre, günlük aktiviteleri çevrimiçi olarak bulmaya ve kaydolmaya yardımcı

olmaktadır. Bunun yanı sıra, belediye çevrimiçi festival ve etkinlik takvimine sahiptir. E-Takvim ile, etkinlik kategorisi, etkinlik teması, etkinliğin ücretli olup olmaması, etkinliğin erişilebilir bir mekânda olup olmasına göre anlık ve ileriye dönük etkinlik aramaları yapılabilmekte ve takvimle entegre harita sayesinde etkinliğin düzenleneceği lokasyon hakkında bilgi alınabilmektedir (URL 14).

İzinlerin alınması

Toronto'da düzenlenen kamusal açık mekân etkinliklerinde izin süreci, etkinliğin kapsamına ve incelenen etkinlik parametresine göre değişmektedir. Genel olarak, birimlerce izin süreçleri 6-8 hafta olarak belirtilmiştir. Sağlık, yangın, acil durum, atık yönetim ve rekreasyon birimlerine yapılan başvurulardan ücret talep edilmemektedir.

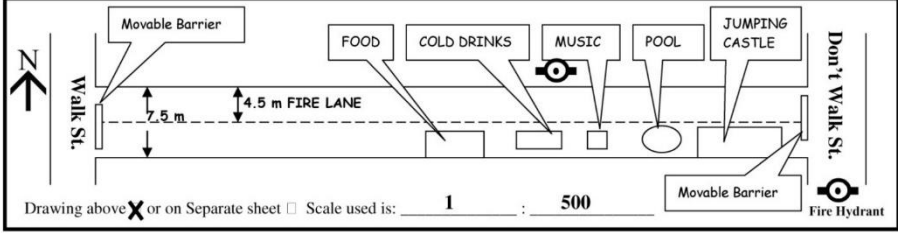
Etkinlik ve organizasyonların planlanmasında, izinlerin alınması gereken konular ise şu şekildedir: alkol, cihazlar, hayvanlar, köprü afişleri, gösteriler ve mitingler, elektrik altyapısı, acil durum planlaması, film izinleri, havai fişekler, açık havada yanıcı ve özel efektler, yiyecek ve içecekler, çöp ve geri dönüşüm – katı atık yönetimi, oteller ve ağırlama, bildiriler/parşömenler/bayrak çekme ritüelleri, gürültü amplifikasyonu – yönetmelik muafiyeti, geçit törenleri, parklar, ormanlık ve dinlenme tesisleri izinleri, kamu mülkiyetine ilişkin afişler, yol ve kaldırım – sokak etkinlikleri, ürün-mal satışı (vending), sokak ve caddelerin kapatılması, su/atıksu yönetimi (URL 15).

Başvurular ve Saha Planları

Toronto'da etkinlik başvuru formları, her bir etkinlik için ayrı ayrı düzenlenmektedir. Bu formlar, çevrimiçi olarak doldurulduktan sonra, başvuru etkinliğin düzenlenmiş olduğu semtin belediyeye bağlı semt ofislerine teslim edilmektedir (URL 16, bkz. Street event application form).

Başvurularda, başvuran kuruluşun bilgileri, etkinliğin ismi, türü, tanımlanması, etkinliğin önerildiği lokasyon, etkinlik günleri ve saatleri istenmektedir. Bu bilgilerin yanı sıra, yerleştirilmiş herhangi bir ekipman veya mobilyanın yerini, acil durum şeridini (boyutlu), çekmeyi (set-backs) ve boyutlarını gösteren saha planı, bölge sakinlerine etkinlik hakkında bilgi vermek için bildirim formu, acil eylem planı, trafik yönetim planı, atık yönetim planı, alkol satışı halinde Belediye Meclisi ve Ontario Alkol Komisyonu'nun (AGCO) onayı, 60 m² aşan herhangi bir çadır,

tribün, sahne veya diğer yapılar için inşaat ruhsatı ve gürültü muafiyet formu talep edilmektedir. Sokak etkinlikleri için başvurular, lokal yollar için 8 hafta, toplayıcı yollar için 12 hafta, caddeler için 16 hafta ve otoyollar için (Express way) 52 hafta öncesinden yapılması istenmektedir.

Şekil 2. Yerel sokak ve topluluk etkinlikleri kategorisinde blok partisi- sokak etkinliği örnek saha planı (<https://www.toronto.ca/business-economy/industry-sector-support/events/criteria-definitions-and-examples/>).

Etkinliklerin seçilmesi

Etkinlikler, stratejik kabul İlkelerine göre değerlendirilmekte ve puan verilmektedir. Beş kategori, nihai bir puan oluşturmak için aşağıdaki şekilde ağırlıklandırılmaktadır:

- Etkinlik ve organizasyonun gerçekleştirileceği konum/mekân–yüzde 15
- Toronto’yu temsil eden/tanıtan etkinlikler–yüzde 15
- Tasarımın öncelenmesi– yüzde 25
- Maliyetlerin, kaynakların ve risklerin yönetimi–yüzde 15
- Tüm Torontolular için kamusal fayda–yüzde 30.

Etkinliklerin sınıflandırılması ve türleri

Toronto’da etkinlikler 3 kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar, ölçeğine/büyüklüğüne göre etkinlikler, işlevine göre etkinlikler ve temasına göre etkinliklerdir (URL 17,18).

Ölçeğine/büyüklüğüne göre etkinlikler: Mega Etkinlikler (Olimpiyat Oyunları (Kış veya Yaz), Dünya Fuarı, FIFA Dünya Kupası), A kategori etkinlikler (Dünya Gençlik Günleri ve Papalık Ziyareti, 100. Gri Kupa Festivali), B kategori etkinlikler (Honda Indy, Luminato, Pride Festival, Taste of the Danforth, Toronto Karayip Karnavalı, Toronto Uluslararası Film Festivali), C kategori etkinlikler (Kanada Günü Etkinlikleri, Khalsa Günü, Sporting Life 10K, Toronto Ribfest, Woofstock, Ride for Heart), D kategori etkinlikler (Festival on Bloor, Himalayan Festival, Toronto Chal-

lenge, Turkish Festival), yerel Sokak ve topluluk etkinlikleri kategorisi (Yerel blok partileri, futbol turnuvası, lise geçidi).

İşlevine göre etkinlikler: Sanat etkinlikleri (resim sergileri, dans gösterileri, konserler, canlı performanslar, açık hava film gösterileri), kutlamalar, yardım etkinlikleri, kültürel etkinlikler (tarihi mekân gezileri, turlar, tarih ve kültür konsepti seminerler), spor etkinlikleri (bisiklet, yürüyüşler, koşular), çevre etkinlikleri (doğa yürüyüşleri, yaban hayatı gözlem), gıda etkinlikleri (pazarlar, kermesler), aile-çocuk etkinlikleri (yetişkin ve çocuk oyunları).

Temasına göre etkinlikler: Kanada günü, Çin yeni yılı, kültürel erişim noktası programı (cultural hotspot program), paskalya, aile günü, babalar günü, cadılar bayramı, tatil etkinlikleri, mart tatili, anneler günü, yeni yıl, geçit günleri, anma günü, Aziz Patrick günü, şükran günü, sevgililer günü, Victoria günü.

Kurtuluş (Tatavla) Senti: Şişli, İstanbul.

Tatavla kelimesinin kökeni Rumca 'stavli', 'ta tavlav' yani ahır kelimesinden gelmektedir. Türkçe 'at tavlav' kelimesi, zaman içinde Rumlaşarak 'ta at tavlav' şeklinde söylenir olmuştur (Türker, 1998, s. 12). 1929'da meydana gelen büyük yangından sonra, yangından kurtuluşu simgelemesi adına sentin ismi 'Kurtuluş' olarak değiştirilmiştir (Türker, 1998, s. 100).

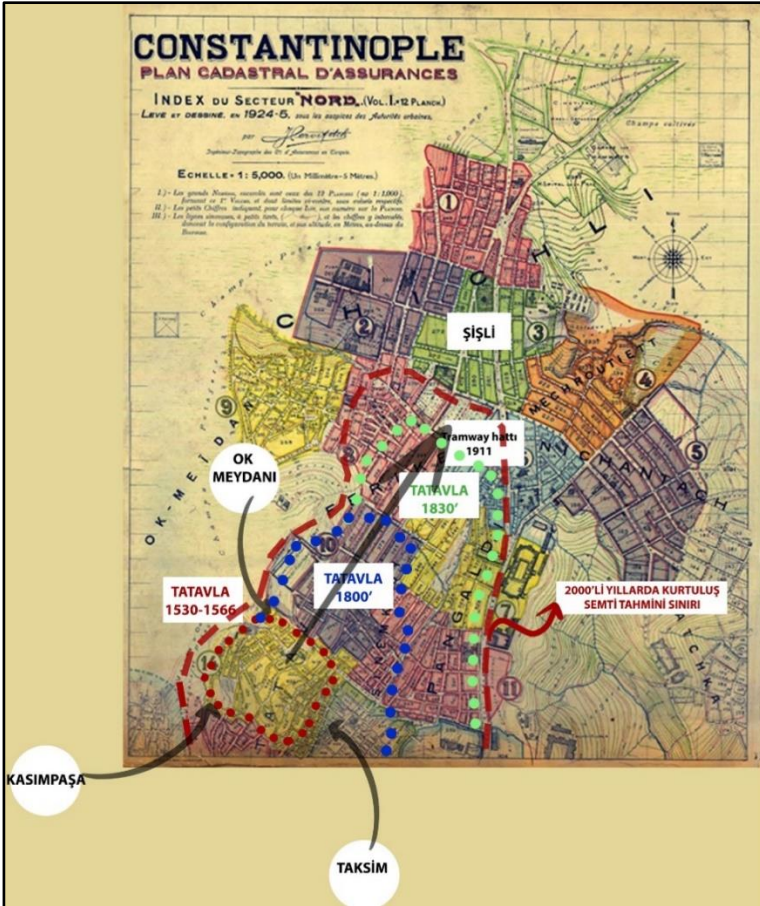
Kurtuluş'un konumu ve geçmişten günümüze sentin gelişimi

İstanbul'un fethinden sonra Tatavla'ya yerleşim, Sultan Süleyman devrinde tahminen 1530'larda başlamıştır. 1530-1566 yılları arasında çoğu Sakız Adası'ndaki Hristiyan-Rum denizcilerden oluşan esirler - Kasımpaşa tersanesine yakın olmasından dolayı- Tatavla'da kendi mahallelerini oluşturmaya başlamıştır (Türker, 1998, s. 13) ve Tatavla, üzerine kurulduğu tepenin Okmeydanı, Kasımpaşa ve Taksim yamaçlarına yayılmıştır (Türker, 1998, s. 12).

1800'lü yıllarda, II. Mahmut döneminde G. Simmons adlı İngiliz tüccara çiftlik kurması için Dolapdere'ye kadar uzanan bir alan bağışlanmış ve bu faaliyet bölgede 'Sinemköy' adlı yerleşimin kurulmasına sebep olmuştur (Irmak, 2017, s. 23). Bu dönemde Tatavla'nın da çok kalabalıklaşmasıyla beraber sentin Sinemköy- Dolapdere kısımlarına doğru yayılma göstermiştir (Türker, 1998, s. 12).

1831 büyük Pera Yangınından sonra, Pera halkı şimdiki Elmadağ, Harbiye, Pangaltı ve Feriköy tepelerine doğru kaymıştır (Irmak, 2013: 24). Sinemköy İngiliz Levanten damgası taşırken, Pangaltı İtalyan ve Fransız levanten bölgesi olarak gelişmiştir.

Pangaltı, ismini İtalyan göçmen Giovanni Battista 'Pancaldi' den almıştır (Marmara, 2000). Zaman içerisinde açılan yeni yerleşim yerleriyle büyüyen Kurtuluş, 1911 yılında Tatavla/Kurtuluş Caddesi'ne açılan tramvay hattı ile Kasımpaşa yönünden Şişli tarafına hızlı bir yayılma göstermiştir (Irmak, 2017, s. 25) (Şekil 3).

Şekil 3. Kurtuluş Semtinin Tarihsel Gelişimi (Pevitich Haritaları: 1924 yılı 1:5000 ölçekli Şişli Kadastral Planı'ndan düzenlenmiştir).

Geçmişte Tatavla Semtinin Sosyo-Demografik Yapısı

Tatavla semtine ilk yerleşenler (1530-1566) Ege, Akdeniz, İyonya Adaları ile Mora yarımadasından getirilen denizci savaş tutsakları ve kölelerdir. Ayrıca, Sakız adalı, Mikonoslu, Kıbrıslı kölelerden de bahsedilmektedir (Hristodulu, 2013). 19. yy. ortalarına kadar fakir bir Rum işçi mahallesi olan Tatavla, bu tarihten sonra, İstanbul'un en kalabalık ve zengin Rum topluluğunu barındırmıştır. Mahalle, Pera'daki Frenk yaşıntısının karışımı bir kültüre sahip, yaklaşık 20.000 nüfusludur (Türker, 1998, s. 11). 19. yy. ortalarına kadar mahallenin neredeyse tamamının Rum olduğu bilinmektedir. Tatavla Rumları, ilk yerleşimden birkaç yüzyıl sonra Ege adalarından gelenler ile İstanbul Rumlarının karışması sonucu 'Doğu-Batı karışımı' bir hayata sahip olmuşlardır (Türker, 1998, s. 21). 19. yy. ortalarından sonra ise Sinemköy İngiliz Levantenlerinin yoğunlaştığı; Pangaltı ise İtalyan ve Fransız Levantenlerin yoğunlaştığı yerler haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren, Tatavla'da Ermeni, Yahudi ve Levantenlerin beraber yaşadığı bilinmektedir (İrmak, 2017, s. 24). Türkler ise bu semte 20. yy. başlarına kadar adım atmamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, kentleşmenin etkisi, bölgenin ve İstanbul'un da hızlı büyümesiyle beraber mahallede hızlı bir Türk nüfusu artışı olmuştur (Türker, 1998, s. 18).

Bölgedeki ilk Tatavlalıların, denizcilikle-tersanecilikle uğraştığı (Hristodulu, 2013, s. 41); Tersane dışında, Sakız adasından gelen Rumların birçoğunun Tüccar olduğu bilinmektedir (ayakkabıcı, meyhaneci, mezeci, balıkçı, terzi vb.). Tatavla özellikle ayakkabıcıları ve meyhanecileri ile ün salmıştır (Hristodulu, 2013, s. 43). 20. yy. başlarına gelindiğinde ise, Tatavla'da oturanların bir kısmının tüccar, banker, banka memuru, mağaza sahibi ve öğretmen olduğu kaynaklarda yer almaktadır (Türker, 1998, s. 21).

Geçmişte Tatavla Semtinde Kamusal Hayat: Etkinlikler

Hristodulu (2013, s. 39), Tatavlalıları 'keyifli, canlı, şarkıya, müziğe, eğlenceye, gösterilere, panayırlara, bayramlara düşkün' olarak tarif etmektedir. Türker (1998, s. 21) ise, akşamcılığa, eğlence ve dansa düşkün olduklarını belirtmiştir. Özellikle, yaz gecelerinde meze ve müzikler eşliğinde bağ ve bahçelerde başlayan alemler; kış aylarında ise balo ve müsamereler düzenlendiği bilinmektedir (Türker, 1998, s. 22). Meyhanecileri ile ünlü olan Tatavla'da orkestralar ve danslar eşliğinde renkli gece hayatı olduğu belirtilmektedir (İrmak, 2017, s. 27). Müziğin yansısı, Tatavla Türkiye'nin ilk sistematik spor kulübünün kurulduğu yerdir ve

eğitim ve spor amaçlı çok sayıda derneğe ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca Tatabla'da 1870'lerden itibaren çeşitli amatör ve profesyonel tiyatro toplulukları tarafından temsiller verilmiş; manzaralı bir bahçesi olan yazlık tiyatrodan oyunlar sergilenmiştir (Irmak, 2017, s. 29-32). Tatabla'nın yaklaşık 500 yıl devam ettirilen en büyük ve bilinen etkinliği Tatabla Karnavalı (Baklahorani)'dir. 'Temiz Pazartesi' anlamına gelen Baklahorani Karnavalı 'Büyük Perhiz' den önceki son pazartesi düzenlenen geleneksel bir karnaval eğlencesidir. Türker (1998)'e göre; 'Bu karnavalda, maskeler takılır, fol müzikler eşliğinde Rum oyunları oynanırdı. Karnaval, Pangaltı Katolik mezarlığında başlar ve Kurtuluş caddesi boyunca Ayios Dimitrios Kilisesi'ne kadar devam ederdi.'

Günümüzde Kurtuluş Semtinin Sosyo-Demografik Yapısı

21 Ocak 1929 tarihinde gerçekleşen ve fiziksel yetersizlikler ile hava şartları nedeniyle kısa sürede yayılmış olan "Büyük Tatabla Yangını", semtin hem kültürel hem fiziksel olarak büyük bir değişim geçirmesine sebep olmuştur. Bu yangından sonra, 1930-1950 yılları arasındaki Tatabla nüfusunun yine büyük çoğunluğunu Rum nüfus oluşturmakla birlikte, süreç içinde farklı azınlık grupları ve Türkler de semte yerleşmeye başlamıştır.

Kurtuluş'ta geçmiş yıllarda yoğun olarak Rumlar yaşasa da günümüzde gayrimüslim azınlığının çoğunluğunu Ermeni toplumu oluşturmakta (Döner, 2019) ve bugün Kurtuluş'ta 500 civarında Rum yaşadığı tahmin edilmektedir (URL 19). Günümüzde ise kozmopolit kültür grubunun az sayıda Rumlardan ve Türk, Ermeni, Yahudi, Kürt, Suriye, Irak, İran ve Nijeryalılarından oluştuğu belirtilmektedir (Erin, 2014, s. 71).

Bununla birlikte, Kurtuluş semtinin sosyal ve demografik yapısına yönelik analizler yapabilmek adına TÜİK'ten Kurtuluş semti içerisinde olan 9 mahalle (Hacıahmet, Yenişehir, Bozkurt, Duatepe, Ergenekon, Eskişehir, Feriköy, Yayla, İnönü) için ortalama ekonomik gelir, etnisite/etnik köken, nüfusa kayıtlı olduğu il ve ülke, oturan semtten memnuniyet durumu, oturan semtteki ikamet süresi, sosyal, kültürel ve spor etkinliklerine katılım durumu eğitim durumu, cinsiyet dağılımı, yaş dağılımı, nüfus, aile büyüklüğü verileri talep edilmiştir. Bu talep doğrultusunda yalnızca 2008 yılı eğitim durumu bilgileri ile 2021 yıllarına ait cinsiyet dağılımı, yaş dağılımı, nüfus ve aile büyüklüğü verileri alınabilmiştir.

Günümüzde Kurtuluş Semtinde Kamusal Hayat

Komşuluk

Döner (2019, s. 166), günümüz Kurtuluş'undaki sosyal ve kültürel yapıya ışık tutmak amacıyla, Mahallede yaşayan Ermeni, Yahudi ve Rumlarla görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde, Rum bir Tatavlı semtini 'eski bir tarihe sahip olması, kozmopolit özelliği, canlılığı, heyecanı, her daim cıvıl cıvıl olması, çok bereketli bir semt olması nedeniyle çok sevdiğini' belirtmiştir.

Geçmişteki Rum nüfusun yoğunluğu, semti, İstanbul Rum mutfağının en yaygın olduğu semt haline getirmiştir. Özellikle Noel ve Paskalya zamanı İstanbul'un başka hiçbir semtinde görülmeyen hareketlilik, sosyalleşme Kurtuluş Caddesi'nde yaşanmaktadır. Semt, sahip olduğu çok sayıda mezecisi ile halen ünlüdür. Bir Ermeni görüşmeci, semt içindeki dayanışma ve komşuluğu vurgulamıştır. Görüşmecilerin hepsi Tatavla'ya yerleşme nedenlerini semtin samimi ilişkilerin mekânı olması ve kendi toplumu ile bir arada olabilme imkânı sunması olarak açıklamaktadır. Sosyal hayatta Türk, Rum, Ermeni birlikteliği vurgulanmıştır Döner (2019, s. 179).

Etkinlikler

Kamusal etkinlik ve organizasyonların, geçmişten günümüze devam ettirilenlerinin dernek içlerinde ve kiliselerde devam ettiği bilinmektedir. Tatavla Karnavalı, 1941'e kadar devam ettirilmiş olup; o yıl çıkarılan bir kanun sonrası açık havada yapılması yasaklanmıştır. Karnaval, Semt sakinlerinden bir grup insanın girişimi ile 2009'da tekrar görünür kılınmaya çalışılmış ve 2009-2014 yılları arasında Türk, Rum ve Ermenilerin katılımıyla büyük bir ilgiyle devam ettirilmiştir. 2014 sonrasında ise güvenlik endişesi ile sonlandırılmıştır.

Günümüzde Kurtuluş'un bazı sokaklarında, farklı temalarda (yılbaşı, kadın emeği gibi) sokak şenlikleri yapılmaktadır. Ek olarak, semtin sosyal platformlarda 'Komşuluk Ağı' bulunmakta ve komşuların birbiri ile dayanışma halinde olduğu bilinmektedir (bkz. Facebook ve Instagram 'Kurtuluş Komşuluk Ağı' ve 'Mahalle Kurtuluş').

Semtte çeşitli sivil toplum kuruluşları bulunmakta olup, belirli dönemlerde yardım ve bağış kampanyaları düzenlenmektedir.

Bulgular ve Tartışma

Şişli Belediyesi Anket Bulguları

İncelenmiş olan iki etkinlik rehberi ve Kurtuluş'un sosyo-demografik ve kültürel yapısı ile kamusal hayatına yönelik bilgilerin yorumlanması sonucu oluşturulan kapalı uçlu anket çalışması Şişli Belediyesi ile yapılmıştır (Ek-1). Ankete verilen cevaplar sonucunda Şişli Belediyesi'nin etkinliklere yönelik hizmet düzeyi 52 puan üzerinden 13 puan olarak 'kötü/yetersiz' olarak belirlenmiştir (Ek-1).

Anketten elde edilen bulgulara göre;

Şişli Belediyesi'nin açık kamusal etkinliklerin planlanması, programlanması ve düzenlemesine yönelik bir koordinasyon birimi bulunmamaktadır. Açık kamusal etkinlikler, kültür ve sosyal işler birimi bünyesinde ele alınmakta ve birimde Şehir Planlama disiplininin bir uzman ve etkinliklere yönelik bir rehber bulunmamaktadır. Düzenlenmesi planlanan etkinlikler, Şişli Belediyesi Stratejik Planındaki 'gerçekleştirilmesi planlanan etkinlik sayısı' ve 'kültür-sanat faaliyetlerinin artırılması' hedefleri doğrultusunda ya da STK'lardan gelen talepler doğrultusunda yıl içerisinde spontane olarak ya da özel günlerde gerçekleştirilmektedir.

Etkinlikler STK ya da Belediye tarafından gerçekleştirilmekte olup, fon desteği alınmamakta, etkinliğe yönelik masa-sandalye, ses sistemleri, sahne, afişler, güvenlik ve sanatçı ücretleri belediye bütçesinden karşılanmaktadır. Belediye'nin bugüne kadar etkinlik düzenlediği STK'lar Kent Konseyi, Bomonti Ada ve İPA (İstanbul Planlama Ajansı) olarak belirtilmiştir. Ancak, etkinliğin kapsamına ve temasına yönelik belirlenmiş standart bir paydaş listesi yoktur. Bununla birlikte, mahalle sakinleri, mahallede etkinlik düzenleyebilmek adına başvuramamaktadır.

Etkinliklerin plan ve programına yönelik bir rehber bulunmadığından, tanımlanmış bir belediye ve paydaş görevleri olmadığı gibi etkinliklerin türü, yer seçimi, izinleri, başvuruları, değerlendirilmesi ve mekânsal organizasyonu ilgili de bir program söz konusu değildir. Etkinlik başvuruları, bir dilekçe ile Belediye'nin kültür ve sosyal işler birimine yapılmaktadır. Bu etkinliklerin seçilmesinde tanımlı değerlendirme kriterleri bulunmamaktadır.

Belediye'nin açık kamusal etkinliklere yönelik bir web sitesi ya da telefon uygulaması, etkinliklere yönelik çevrimiçi izin ve başvuru formları bulunmamaktadır. Etkinlikler, belediyenin duyurular sayfasından ya da afişler ile duyurulmakta, başvurular ve izinlerin alınması dilekçe yoluyla yüz yüze yapılmaktadır.

Belediye tarafından düzenlenmiş ve finanse edilmiş etkinlikler içerisinde Kurtuluş semtinde yapılmış olan 'Plak Etkinliği, Çocuk Festivali,

Kitap Şenliği, Sokak Şenliği' belirtilmiştir. Bununla birlikte, bu etkinliklerin süreğenliği ve takvimi bulunmamakta olup haftalık, aylık, dönemlik ya da yıllık tekrarlanmalarına yönelik bir bilgi alınamamıştır.

Ankette, yapılan etkinliklerde Kurtuluş'un tarihi, sosyo-demografik ve kültürel yapısı göz önünde bulundurularak planlanan etkinlikler bulunmakta mıdır sorusuna ise hayır cevabı alınmıştır. Semt geneli ve/veya mahalle özelinde toplum yapısını ve bileşenlerini gözetererek oluşturulmuş etkinlikler ve etkinlik temaları bulunmamaktadır. Bununla birlikte, tarihi açıdan öneme sahip ve yıllarca sürdürülmüş olan; 2009 yılında tekrar canlandırılmaya çalışılmış olan Tatavla Karnavalı'nın tekrar gerçekleştirilmesi yönünde planların olduğu belirtilmiştir.

Kent Konseyi Röportajından Çıkarımlar

Şişli Kent Konseyi Kültür, Sanat ve Turizm Meclis Başkanı ve Kent Hakkı Meclis Başkan Yardımcısı ile yapılan röportajda, Kent Konseyi'nin düzenlediği ve organize ettiği açık kamusal mekân etkinliklerinin programlanması ve yönetimi, teknolojiyle entegrasyon, etkinliklere yönelik fon ve finansmanlar, etkinliklerin türleri, içeriği ve seçilmesine yönelik görüşme yapılmıştır. Görüşme sonucunda edinilen bilgilere göre;

açık kamusal etkinlikler, mahallelilerden gelen talepler (e-posta ve mesajlar) doğrultusunda planlanmakta ve konseyin Kadın, Kültür, Gençlik, Ekoloji Meclisleri toplantılarında görüşülerek planlanmaktadır. Bu planlamada, etkinliğin temasının genellikle özel günlere göre belirlendiği (yılbaşı, bahar, paskalya) belirtilmiştir. Kurtuluştta yapılan etkinliğin yer seçimi için, belediye tarafından önceden planlanmış ve belirlenmiş mekânlar olmadığından ve Kurtuluş semti açık mekân açısından yetersiz olduğundan, yalnızca sokak etkinliklerinin düzenlenebildiği belirtilmiştir. Etkinliğin düzenleneceği mekânın seçimi ise teknik bir analiz olmaksızın, yaya sirkülasyonunun fazla ve taşıt trafiğinin az olduğu düşünülen sokakların belediyeye önerilmesi ile gerçekleşmektedir.

Etkinliklerin duyurularının belediye sayfasından, konseyin sosyal medya platformlarından ya da afişlerle yapılmakta olduğunu; ancak bunun yeterli olmadığını ve semt halkının etkinliklerden haberdar olmadığı belirtilmiştir. Konseyin, açık kamusal etkinliklere yönelik geliştirmiş ya da satın almış olduğu bir telefon uygulaması ya da etkinliklere yönelik bir internet sayfası bulunmamaktadır.

Kent Konseyi, düzenlemeyi planladığı etkinlik için, başvuru olarak belediyeye proje teklif formu sunmaktadır. Bu formda, etkinliğin ana

konusu ve hedef kitlesi, uygulama frekansı (tek sefer, tekrarlı, sürekli), uygulama alanı (ilçe geneli, mahalle özeli) ve etkinlik başlangıç bitiş tarihleri ile iş akışı, ihtiyaçlar, bütçe, sponsorlar, proje ekibi üyeleri, talep edilen gönüllü sayısı ve iş birliği yapılacak STK ve kurumlar belirtilmektedir. Süreğen bir etkinliğin olmadığı, ancak sokak şenliği etkinliğinin 2-3 ayda bir yapılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Ek olarak, etkinlikler için belirli paydaşların olmadığı; etkinlik temasına göre iş birliği talep edildiği belirtilmiştir. Etkinlikler için fon desteği alınmadığı ve belediye bütçesinin de kısıtlı olmasından dolayı haftada ya da ayda bir etkinlik yapılamadığını ve etkinliklerin en az masrafla organize edilmeye çalışıldığı; bununla birlikte mahalleden etkinliklere katılımın fazla olduğunu, mahalleden etkinliklerle ilgili pozitif dönüşler alındığı da belirtilmiştir.

Tartışma

En iyi örnek olarak incelenmiş olan 2 belediyenin etkinlik ve organizasyonlara yönelik yaklaşımları irdelendiğinde, her iki belediyenin de kamusal fayda yaratmak, toplumsal bir aradalığı ve toplum ruhunu desteklemek, aktif, sağlıklı ve sürdürülebilir kamusal mekânlar ve yaşam tarzları sunmak gibi stratejik hedeflerinin olduğu ve bu hedefleri gerçekleştirebilmek adına etkinlik koordinasyon birimleri kurduğu; etkinliklerin nasıl programlanacağı, yönetileceği ve etkinlik içerikleri ile ilgili rehberler hazırladığı görülmektedir. Şişli Belediyesi'nin 2020-2024 Stratejik Planı'ndaki amaçlar incelendiğinde de 'Kapsayıcı bir kültür ve sanat politikası oluşturularak, Şişli'nin tarihi ve kültürel birikimi geleceğe taşınacaktır. Sürdürülebilir bir çevreye sahip, tüm canlılar için yaşanabilir ve sağlıklı bir kent tasarlanacaktır' şeklinde 2 amaca sahip olduğu ve bu doğrultuda kültür sanat faaliyetlerinin 25 mahallede artırılması, kültür sanat programlarına yatırım yapılması, etkinlik alanlarının geliştirilmesi gibi hedefler olduğu görülmektedir (Şişli Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürlüğü, 2019). Bu üst ölçek kararlara karşın, belediyenin açık kamusal etkinliklere yönelik hizmet kalitesi 'kötü/yetersiz' olarak belirlenmiştir (Ek-1).

Bulgularda da tespit edildiği üzere belediye, etkinliklerin plan, program ve sürecini koordine edecek bir birime ve etkinlik rehberine sahip değildir. Bu durum, açık kamusal etkinlikleri keyfi olarak planlanan, tekliflerle şekillenen ve sadece özel günlere mahsus girişimler haline getirmektedir. Oysaki, çalışmanın giriş kısmında da belirtildiği üzere, açık kamusal etkinlikler toplum ruhunu, kamusal ilişkileri, insan etkile-

şimi destekleyen; insanın sosyalleşmesine ve gelişimine katkı koyan önemli girişimlerdir.

Toronto ve New York'ta kamusal hayat göz önünde bulundurulduğunda, insanların kentsel mekânda spor, sanat, kültür dallarındaki birçok etkinlikte aktif olduğu, canlı bir kentsel hayatın olduğu ve bu durumun kamusal mekânı daha çekici hale getirdiği görülmekte ve bilinmektedir (Bolat, 2022, s. 77-84). Bunun temelinde ise, insanları kentsel mekânda aktif hale getirecek 'etkinlik kültürünü' toplumlarına adapte edebilmiş olmaları yatmaktadır. Bu etkinlik kültürünün topluma kazandırılması ise etkinliklerin bir sistem olarak planlanması gerekliliğini doğurmaktadır. Bu sistem, etkinliklerin kim/ler tarafından düzenleneceği, düzenleyicilerin görevleri, etkinliklerin bütçe ve fon ihtiyaçları, hangi kamusal mekânlarda yapılabileceği, bu mekânların fiziksel parametreleri, mekânın bağlam ile ilişkisi, kime hizmet edeceği, hizmet edeceği kitlenin sosyo-demografik yapısı, kültürel yapısı gibi kapsamlı ön çalışmalara ve kurguya sahip olmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Kurtuluş semti, tarihi geçmişle öneme sahip; geçmişte ve günümüzde kozmokültürel yapısı olan özgün dokuda bir yerleşim yeridir. Yapılan incelemeler, günümüzde komşuluk ilişkilerinin halen yaşatılmaya çalıştığını ortaya koymuştur. Kurtuluş semt sakinleri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kamusal etkinliklere dahil olmayı ve sosyal hayatı deneyimlemeyi seven ve bu yönde talepleri olan bir toplumdur. Öyle ki semtte yapılan sokak etkinliklerine katılımın oldukça fazla olduğu, doğrudan gözlemlerle ve Kent Konseyinden alınan bilgilerle teyit edilmiştir. Bununla birlikte, semtte düzenlenen etkinliklerin, bir süreğenliğinin olmadığı, belirlenmiş temalarının ve sınıflamalarının olmadığı, çoğunlukla STK'ların teklifleri ile şekillenen tek seferlik ve tek günlük etkinlikler olduğu tespit edilmiş ve Şişli Belediyesi'nin etkinlik hizmet kalitesi zayıf olarak ortaya konmuştur. Tüm bu sonuçlardan yola çıkarak, çalışmanın son bölümünde, Kurtuluş semti için hazırlanması önerilen ve konsept/tematik nitelikte olan açık kamusal mekân etkinlik rehberinin içeriğine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Kent Rehberleri, kamusal mekânla ilgili verilecek kararlarda, süreci yönlendirmek adına bir araç işlevi görmektedir. Yaşam kalitesinin arttı-

rılması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında bir araç konumunda olan rehberler, aktörlerin tanımlanması, ortak platformda beraber hareket edilebilmesi, bütüncül ve geleceğe dönük kararlar verilebilmesinde temel ilkelerin belirlenmesi ve uygulamaya yönelik süreci kontrol ederler (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2016, s. 6-7).

Çalışma kapsamında, hazırlanması önerilen açık kamusal mekân etkinlik rehberleri ise, yere özgü tematik bir rehber niteliğindedir. Kurtuluş semti için hazırlanması önerilen rehber, yerel ölçekte 'kentsel açık mekân etkinlikleri' temasına sahiptir.

Kurtuluş semti kentsel açık mekân etkinlikleri rehberi içeriğine yönelik öneriler

A- Etkinliklerin programlanması ve yönetilmesi

1- Açık mekân etkinlikleri koordinasyon biriminin oluşturulması: Semtte yapılacak, yapılması planlanan tüm etkinliklerin yönetilmesinden sorumlu bir birimin görev tanımları yapılmalı ve birimdeki meslek uzmanları belirlenmelidir.

2- Belediye birimlerinin tanımlanması: Etkinliğin türü ve gerçekleştirileceği mekâna göre, etkinlikle ilgili tüm teknik analizlerin, izin, başvuru ve değerlendirilmelerin yapılacağı birimler tanımlanmalıdır.

3- Teknolojiyle entegrasyonun sağlanması: Etkinlik koordinasyon birimi için web sitesi tasarlanmalıdır. Bu siteden etkinlik tür, tema ve tarihlerinin yanı sıra, gerekli başvuru ve izin belgelerine de çevrimiçi erişilebilmelidir. Ek olarak, bir telefon uygulaması geliştirilmeli ve Kurtuluş semt sakinlerinin etkinliklere günlük ve uzun erimli süreçte erişebilmesi ve haberdar olabilmesi sağlanmalıdır.

4- Etkinlik düzenleme başvuru kriterlerinin belirlenmesi: Mevcutta, dilekçe yoluyla yapılan başvurular yerine, organizasyonun adı, türü, sorumlu kişilerin iletişim bilgilerini içeren kurumsal bilgiler; il, ilçe, mahalle ya da topluluk olarak hizmet verdiği alan, organizasyon kapasitesi ve organizasyona dahil personel hakkında bilgiler; organizasyonun misyonunun, tarihçesinin ve temel faaliyetlerinin tanıtımı, program maliyetleri, idari masraflar, ekonomik ve sosyal kalınma için ayrılan bütçe, materyal ücretleri gibi organizasyon bütçesinin detaylı içeriği, önerilen organizasyonun saha planı, olması istenilen/ önerilen mekânın tanımlanması ve olası etkinliklerin detaylı açıklanması ve kamu yararı gibi etkinliklere yönelik detaylı başvuru içerikleri talep edilmelidir.

- 5- Paydaşların belirlenmesi: Ulusal ve uluslararası ölçekte paydaşlar ve paydaşların görevleri tanımlanmalıdır.
- 6- Etkinliklerin seçim kriterlerinin belirlenmesi: Kurtuluş semtine özgü konsept bir rehber hazırlanacağı için semtin sosyo-demografik yapısına uygunluk, kültürel çeşitliliği destekleme gibi kriterler belirlenmeli ve öncelenmelidir.
- 7- Fon desteği başvuruları ve bütçe kapsamının belirlenmesi: Etkinliğin sınıfı ve türüne göre, başvurabilecekleri fon destekleri tanımlanmalı ve belediyenin her bir etkinlik sınıfı ve türüne göre ayıracakları bütçeler ile bütçe kapsamında sunacakları hizmetler belirlenmelidir.

B-Etkinliklerin sınıflandırılması ve türleri

- 1- Etkinlikler, ölçeğine ve büyüklüğüne göre; haftalık, dönemlik, yıllık olmasına göre, işlevine göre ve temasına göre sınıflandırılmalıdır.
- 2- Ölçeğine ve büyüklüğüne göre etkinlikler: Semt geneli yapılacak etkinlikler, mahalle ölçeğinde yapılacak etkinlikler ve sokak özelinde yapılacak etkinlikler olarak tanımlanabilirler. Semt geneli etkinlikler Tatavla karnavalı gibi semtin tamamına hitap edecek büyük etkinlikler olmalıdır. Mahalle ölçeğindeki etkinlikler ise, mahallenin sosyo-demografik ve kültürel yapısına göre belirlenmelidir.
- 3- Haftalık, dönemlik ve yıllık olmasına göre etkinlikler: Haftalık etkinlikler, sosyal etkileşim odaklı ve insanları düzenli olarak bir araya getirecek ve iletişimi sağlayacak etkinlikler olabilir. Bunlar, çeşitli yetişkin oyunları, kitap günleri ve söyleşiler olabilir.
- 4- İşlevine göre etkinlikler: Sanat, spor, eğitim gibi işlevlere göre etkinlikler tanımlanabilir. Sanat etkinlikleri kapsamında açık hava resim sergileri, dans gösteri, sahne gösteri düzenlenebilir. Spor işlevi kapsamında yürüyüşler düzenlenebilir ve semt genelinde yürüyüş güzergahları belirlenebilir. Eğitim işlevi kapsamında, eğitimcilerle iş birliği yapılarak farklı disiplinlerle ilgili açık hava söyleşileri düzenlenebilir, kentlilik bilincini geliştirmek ve kolektif belleğin desteklenmesi amacıyla semtin tarihi ve kültürüne yönelik sunumlar yapılabilir. Eğitim seviyesinin düşük olduğu Hacıahmet, Yenişehir ve Yayla mahallelerinde eğitime yönelik teşvik seminerleri verilebilir, kitap okuma günleri düzenlenebilir.

5- Temasına göre etkinlikler: mahallelerin sosyo-demografik yapısına göre etkinlikler: Çocuk nüfusun fazla olduğu Hacıahmet, Yaya ve Yenişehir mahallelerinde çocuklar için oyunlar kurgulanabilir, Genç nüfusun fazla olduğu Hacıahmet, Yenişehir ve İnönü mahallelerinde müzik şenlikleri, dans gösteri düzenlenebilir, yaşlı nüfusun fazla olduğu Bozkurt, Duatepe ve Feriköy mahallelerinde egzersiz ve fiziksel aktiviteye yönelik açık hava etkinlikleri ve turlar düzenlenebilir, sağlık ve meditasyon temalı söyleşiler yapılabilir. Kültürel etkinlikler: Farklı kültürlerin etkileşimini sağlayabilmek için semtte Türk, Rum ve Ermeni kültürünü yansıtan müzik şölenleri, geleneksel yemeklere yönelik kermesler, tarihi ve kültürel açık hava sunuları yapılabilir.

Extended Abstract

Reconstructing the Public Human

**Open Public Space Event Guides as a Tool and
Suggestions for Istanbul/ Kurtuluş Neighbourhood**

Asude Bolat³

ORCID: 0000-0002-2111-7756

As organisms living and interacting in groups, human beings are social beings and have social needs such as communication, socialisation/interaction, participation in groups, belonging to society and place. However, as metropolises have become more crowded, society has started to lose its ties with each other. This is the current situation of neighbourhoods, which are defined as the essence of the city. In today's society where public life has collapsed, it has become necessary to create common grounds where people can come together for the 'reconstruction of the public person'. Neighbourhoods are the basis of the city as an area where relationships are formed, spread, adjusted, transformed and experienced, and they are a social and cultural unit, a space for confrontation with others and a space for initiating a relationship with them around certain values. In this respect, it is possible to define neighbourhoods as the cornerstone that plays a key role in the creation of sustainable societies and the 'reconstruction of the public man'. Neighbourhoods gain their uniqueness from the culture, similar lifestyles, proximity, familiarity, and neighbourly relations developed through solidarity and solidarity. These characteristics of the neighbourhood actually develop people's attachment to place and sense of community, and turn a place into a 'place'. Another feature of the neighbourhood is that it offers people an environment where they can socialise. In order for people to interact in the public space, initiate communication and maintain their interest in a single focus together, mutual joint activities, a common purpose or ongoing public rituals are necessary. Naturally, activities and rituals play a major role in the formation of community spirit, the crea-

---

³ Research Assistant, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: bolat18@itu.edu.tr

tion and maintenance of neighbourhood culture, and the creation of an environment for people to interact and communicate. The activities that take place in the neighbourhood environment bring the neighbourhood together in a common space, around common values, with common actions. These activities contribute to the formation of neighbourhood consciousness. In addition, open public events give social meaning and strengthen the identity of the neighbourhood by integrating people with certain activities and actions and enabling joint participation and experience, and support loyalty and belonging to the place and community.

Whether from a spatial or socio-spatial perspective, in 21st century European countries and America, open public events and organisations are handled with many dimensions such as planning, programming, management and reorganisation/redesign of space, and conceptual city guides for events are prepared by local municipalities. In Turkey, on the other hand, 'urban design guidelines preparation guide' was published in 2016, and it is possible to say that urban guidelines have recently entered the agenda of local municipalities in Turkey. However, there is no city guide prepared for events and organisations in open public spaces in Turkey and there is no academic study on this subject.

As a result of all these reasons, this study firstly aims to analyse the international guides prepared for events and organisations, and then to offer suggestions for the content of a conceptual event and organisation guide for the Kurtuluş neighbourhood in Şişli district of Istanbul. The study examines events and organisations from a socio-spatial perspective and is important in terms of providing suggestions specific to the 'Kurtuluş' neighbourhood, which has been selected as a sample area and has both historical and cultural authenticity. The main reason for the selection of Kurtuluş neighbourhood as the study area is that it is a settlement with a unique texture with its historical past; it is a settlement with a cosmo-cultural structure in the past and today; neighbourly relations are still trying to be kept alive today and the participation in street activities in the neighbourhood is quite high according to personal observations. The study consists of 4 main parts. In the first part, in line with certain criteria, the content of two activity guides selected by best practice review is analysed. In the second part, the historical, socio-cultural and demographic structure of the Kurtuluş neighbourhood, which was selected as the sample area, was examined from past to present and the general structure of the society was tried to be revealed. The

third part of the study constitutes the synthesis of the first two parts. In this part, the content of the sample guides and the findings of the questionnaire created by synthesising the socio-demographic data of the liberation are discussed. The questionnaire was administered to the relevant units in Şişli Municipality and Şişli City Council, and the service quality levels of the stakeholders for events and organisations in the neighbourhood were measured. The last part of the study offers suggestions for the content of a conceptual event and organisation guide for the district based on the findings.

In this study, firstly, a best practice review of event and organisation guides was conducted and New York and Toronto event guides were identified and examined as best practices in line with the criteria of integrity, comparability, offering collaborative living practices and supporting collective experiences. In the second part of the study, historical literature on the historical, socio-cultural and demographic structure of the Kurtuluş neighbourhood was read and demographic data for 9 neighbourhoods of the neighbourhood, which were requested from TUIK on a neighbourhood basis, were analysed. With all these data, the socio-cultural structure of the neighbourhood and its neighbourhoods was tried to be revealed. The data obtained from TurkStat was analysed with the help of Excel software and the numerical information was converted into neighbourhood-based percentages. In the third part of the study, a survey was conducted on the open public events and organisations organised by Şişli Municipality. Since Şişli Municipality is the local administration serving Kurtuluş neighbourhood, the interviews with various departments of Şişli Municipality revealed that the Directorate of Culture and Social Affairs and the Directorate of Press and Publications are the executors of the planning and programming of events and organisations, whereas the Directorate of Urban Planning and Planning and Project Management is not involved in this process. The stakeholders in the programming of events and organisations are stated as the City Council. The Municipality does not have an Event Coordination and Management Office. For these reasons, the survey was conducted with the Directorate of Culture and Social Affairs of Şişli Municipality and a face-to-face interview was conducted with the City Council. With the questionnaire study, it has been determined whether the plan, programme, management and content of the events and organisations carried out in Şişli/Kurtuluş have the qualifications in the sample guides

and service quality levels have been determined. The survey was designed in two categories consisting of closed-ended questions. In category A, double comparison scale from comparative scales was used; in category B, 3-point Likert scale from itemised evaluation scales was used to measure the level of quality. The questionnaire questions were based on the criteria that the two examples analysed in the best case study should have in the planning and space management of socio-cultural activities.

Kurtuluş neighbourhood is an important settlement with its historical past and a unique texture with a cosmocultural structure in the past and present. The investigations revealed that neighbourly relations are still being kept alive today. The residents of Kurtuluş neighbourhood are a society that likes to be involved in public activities and experience social life and has demands in this direction. In fact, it has been confirmed by direct observations and information received from the City Council that the participation in the street activities held in the neighbourhood is quite high. However, it has been determined that the events organised in the neighbourhood do not have a continuity, do not have determined themes and classifications, are mostly one-off and one-day events shaped by the proposals of NGOs, and the event service quality of Şişli Municipality has been revealed as weak. Based on all these results, in the last part of the study, suggestions have been made for the content of the open public space activity guide, which is proposed to be prepared for Kurtuluş and which has a thematic nature.

Kaynakça/References

- Alver, K. (2013). *Mahalle: Mahallenin Toplumsal ve Mekânsal Portresi*. Hece Yayınları, Ankara.
- Arıkan, R. (2018). Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 97-159.
- Bolat, A. (2022). *Kentsel Açık Mekân Olarak Caddelerin Kalite Kriterleri Bağlamında Değerlendirilmesi ve Kavramsal Bir Model Önerisi: Van Cumhuriyet Caddesi Önerisi*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bretcvhneider, S., Marc-Aurele F., Wu, J. (2004). Best Practices Research: A methodological Guide for the Preplexed. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 15, 307-323.

- Dempsey, N. (2011). The Social Dimensions of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability, *Wiley Interscience*, 1-13.
- Döner, B. (2019). *Azınlıkların Gündelik Yaşamında Kültürel Süreçler: Moda, Tatavla, Samatya*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erin, İ. (2014). *Effect of Identity Construction Policies on Urban Space: Tatavla Case*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Kentsel Tasarım Programı.
- Goffman, E. (2018). *Toplum İçinde Davranmak*. Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Greene, S. (1992). Cityshape Communicating and Evaluating Community Design. *Journal of the American Planning Association*, 177-189.
- Han, B. (2022). *Ritüellerin Yok Oluşuna Dair*, İnkâ Yayınları, İstanbul
- Hristodulu, M. (2013). *Tatavla Tarihi*, istos yayın, İstanbul.
- Irmak, H. (2017). *Tatavla'dan Kurtuluş'a*, Aras Yayıncılık, İstanbul.
- Kent, E. (2019). Leading urban change with people powered public spaces. The history, and new directions, of the Placemaking movement, *The Journal of Public Space*, 4 (1).
- Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 370-396.
- Paddison, R. ve Tiesdell, S. (2010). *Urban Studies: Society*, SAGE.
- Richard, G. (2014). *Event Design: Social perspectives and practices*. Routledge: London.
- Sennet, R. (2019). *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Stavrides, S. (2016). *Müşterek Mekân: Müşterekler Olarak Şehir*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Türker, O. (2013). *Osmanlı İstanbul'undan bir köşe Tatavla*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- URL 1: <http://tacticalurbanismguide.com/>
- URL 2: <https://www.nycstreetdesign.info/programming>
- URL 3: <https://www.nycgovparks.org/events>
- URL 4: (www.nyc.gov/sapo)
- URL5: (www.nyc.gov/weekendwalks; www.nyc.gov/plazas; www.nyc.gov/plazas; www.nyc.gov/dotart; www.nyc.gov/summerstreets)
- URL 6: (<https://www.nycgovparks.org/programs>)
- URL 7: <https://www.nyc.gov/site/cecm/cultural-events/portal.page>
- URL 8: <https://www.nyc.gov/site/cecm/cultural-events/portal.page>
- URL 9: <https://www.brooklynbridgepark.org/education/>
- URL 10: <https://www.nycgovparks.org/events>
- URL 11: <https://www.nyc.gov/site/cecm/permitting/permit-types/street-events.page>
- URL 12: <https://www.nycgovparks.org/programs>
- URL 13: <https://www.toronto.ca/business-economy/industry-sector-support/events/>
- URL 14: <https://www.toronto.ca/explore-enjoy/festivals-events/festivals-events-calendar/>

- URL 15: <https://www.toronto.ca/business-economy/industry-sector-support/events/topic-areas/>
- URL 16: <https://www.toronto.ca/services-payments/streets-parking-transportation/street-events/temporary-street-closure-permit/>
- URL 17: <https://www.toronto.ca/explore-enjoy/festivals-events/festivals-events-calendar/>
- URL 18: <https://www.toronto.ca/business-economy/industry-sector-support/events/criteria-definitions-and-examples/>
- URL 19: <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/5968/tatavlanin-kurtulusu-nasil-olur>

Asude Bolat

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Lisans Eğitimini Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde; Yüksek Lisansını İTÜ Kentsel Tasarım Anabilim Dalı'nda tamamlamış olup Doktora eğitimine halen İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde devam etmektedir. Yüksek Lisans Tezinde Kentsel açık mekân kalitesinin artırılmasına yönelik kavramsal bir model önerisi sunmuş olan Bolat; Doktora sürecinde ağırlıklı olarak kamusal mekân yönetimine odaklanmaktadır. Yaşam kalitesi, Sosyal Sürdürülebilirlik, Kent Kimliği, Yer Duygusu ve Aidiyet konularına ilgi duymakta ve bu konularda çalışmalarına devam etmektedir.

She is a Research Assistant at Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning. She completed her Bachelor's Degree at Gazi University, Department of Urban and Regional Planning; Master's Degree at ITU, Department of Urban Design and is currently continuing her PhD education at ITU, Department of Urban and Regional Planning. Bolat, who presented a conceptual model proposal for increasing the quality of urban open space in his Master's Thesis; focuses mainly on public space management in her PhD process. She is interested in quality of life, Social Sustainability, Urban Identity, Sense of Place and Belonging and continues to work on these areas.

E-posta: bolat18@itu.edu.tr

Bildirim: Makale, yazar tarafından yazılmış, özgün bir çalışma olup; Doç. Dr. İmge Akçakaya Waite'in doktora programı kapsamında vermiş olduğu 'Toplum ve Mekân' dersinde yapılan araştırma ile hazırlanmıştır. Geliştirilip genişletilmiş ve makale formatına uygun olarak İdealkent dergisine yollanmıştır.

Ekler

Ek.1: Şişli Belediyesi ile yapılmış olan etkinliklere yönelik anket çalışması.

Anket Soruları	Şişli Belediyesi, İstanbul / Türkiye					
	ANKET CEVAPLARI					
	A Kategorisi			B Kategorisi		
İlçe, semt ve/veya mahalle düzeyinde etkinlik ve organizasyonların planlanmasına yönelik bir biriminiz var mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların planlanmasına yönelik rehber(ler)iniz var mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların düzenlenmesi, başvuru ve katılımlara yönelik web siteleriniz var mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların düzenlenmesinde, başvuru ve katılımlarda kullanılan telefon uygulamalarının var mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların düzenlenmesinde belirlenmiş paydaşlar var mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların düzenlenmesinde ulusal STK'lar ile işbirliği yapılmakta mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların düzenlenmesinde uluslararası STK'lar ile işbirliği yapılmakta mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların finansmanında kurum ve/veya kuruluşlardan fon desteği sağlanmakta mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinliklerin seçilmesinde finansman önceliğine yönelik kriterleriniz bulunmakta mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
İzin başvuruları online/çevrimiçi yapılabilmekte midir?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Planlanan etkinlik ve organizasyonlar için başvuru formu ve başvuru web sitesi bulunmakta mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinliklerin değerlendirilmesi ve seçilmesinde belirlenmiş kriterlerinizi bulunmakta mıdır? (kamu yaran 30 puan, bağlamla ilgili 20 puan gibi)	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Belediye tarafından düzenlenen ve Belediye tarafından finanse edilen etkinlikler var mı?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
STK tarafından düzenlenen ve STK tarafından finanse edilen etkinlikler var mı?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
STK tarafından düzenlenen ve Belediye tarafından finanse edilen etkinlikler var mı?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Mahalle/ semt sakinleri tarafından düzenlenen ve Belediye tarafından finanse edilen etkinlikler var mı?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Etkinlik ve organizasyonların temaları ve içeriği seçerken şu parametrelere hangileri kullanılmaktadır? - Etkinliğin büyüklüğüne göre, - Günlük/ dönemlik/ yıllık olmasına göre, - Fon sağlayan ve organize edenlere göre,	(2P) HEPSİ	☐	(1P) BİR KISMI	☐	(0P) HIÇBİRİ	☐
Aşağıdaki harcamalardan ne kadarını Fon ya da belediye bütçesinden karşılıyorsunuz? - sanatçılara ödenen ücretler, programlama masrafları, - atık yönetim hizmetleri, erişilebilirlik hizmetleri, - reklam-promosyon-pazarlama-afiş hizmetleri, - güvenlik ve servis ücretleri	(2P) HEPSİ	☐	(1P) BİR KISMI	☐	(0P) HIÇBİRİ	☐
İnşaat ve diğer dokümanlardan hangileri istenmektedir? - etkinlik konu önerisi, sigorta, sponsor bilgisi, etkinlik tarihleri, etkinliği düzenleyen saha planı ve çizelgeler	(2P) HEPSİ	☐	(1P) BİR KISMI	☐	(0P) HIÇBİRİ	☐
Başvurularla aşağıdakilerden hangileri istenmektedir? site planı, acil durum planı, trafik yönetim planı, atık yönetim planı	(2P) HEPSİ	☐	(1P) BİR KISMI	☐	(0P) HIÇBİRİ	☐
Başvurularla aşağıdaki hangi bilgiler talep edilmektedir? organizasyon türü, sorumlusu, organizasyonun hizmet vereceği ilçe/mahalle/topluluk, organizasyon kapasitesi ve personel sayısı, önerilen organizasyon alanı, proje özeti, projenin kamusal faydaları, saha planları	(2P) HEPSİ	☐	(1P) BİR KISMI	☐	(0P) HIÇBİRİ	☐
Kurtuluş'ta tarihten günümüze devam ettirilen etkinlikler var mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Kurtuluş'ta tarihten günümüze devam ettirilmesi planlanan etkinlikler var mıdır?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Kurtuluş'ta düzenlenen yerel etkinlik ve organizasyonlarda tarih yapısı göz önünde bulundurularak temalar oluşturuluyor mu?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Kurtuluş'ta düzenlenen yerel etkinlik ve organizasyonlarda sozoy-kültürel yapısı göz önünde bulundurularak temalar oluşturuluyor mu?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
Kurtuluş'ta düzenlenen yerel etkinlik ve organizasyonlarda demografik yapısı göz önünde bulundurularak temalar oluşturuluyor mu?	(2P) EVET	☐	HAYIR (0P)	☐		
A VE B KATEGORİLERİNDE ALINABİLECEK MAKSİMUM VE MİNİMUM SKORLAR:	MAKS. (42P)	MİN. (0 P)	MAKS. (10P)	MİN. (0 P)	TOTAL MAKS. (52P)	MİN. (0 P)
İYİ: 36P- 52P ARASI	A KATEGORİSİNDE ALINAN PUAN (10 P)		B KATEGORİSİNDE ALINAN PUAN (3 P)		ALINAN TOPLAM PUAN (13P)	
KOTU: 30P- 17P ARASI					KOTU	

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1385442

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1343-1365

Stress and Built Environments: Assessing Architectural and Urban Impacts

Navid Khaleghimoghaddam¹

ORCID: 0000-0003-2505-207X

Abstract

Considering the intricate relationship between the built environment and users' mental well-being, the present study aims to evaluate how architectural and urban spaces significantly influence stress levels of residents. In this regard, the neighbourhood of Aydogdu in the city of Konya, where traditional and modern lifestyles are in conflict and certain urban problems are beginning to emerge, was chosen as a case study. Data were collected by using the questionnaire on environmental factors causing stress in the neighborhood and Dass' Standard Questionnaire for measuring stress. Data analysis was performed through using the Pearson correlation coefficient and the results showed that there is a significant relationship between environmental factors and the occurrence of stress in the neighborhood. Accordingly, the factor of environmental qualities has the greatest impact, and the climatic factors have the least relationship with the stress of citizens. The results of regression analysis showed that environmental qualities, visual elements, and regulation of environmental conditions predicted 67% of citizens' stress. The analysis of variance also indicated that young people aged 18 to 46 years are more influenced by the factors in which environmental stressors are found.

Keywords: Stress, city, psychological well-being, architecture

---

¹ Assist. Prof. Dr., Konya Food and Agriculture University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Interior Architecture, E-mail: navid.khaleghi1363@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1385442

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1343-1365

Stres ve Yapılı Çevre: Mimari ve Kentsel Etkilerin Değerlendirilmesi

Navid Khaleghimoghaddam²

ORCID: 0000-0003-2505-207X

Öz

Bu çalışma, yapılı çevre ile kullanıcıların zihinsel esenliği arasındaki karmaşık ilişkiyi göz önünde bulundurarak mimari ve kentsel mekânların mahalle sakinlerinin stres düzeylerini hangi ölçülerde etkilediğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için, geleneksel ve modern yaşam tarzlarının çatışma halinde olduğu ve birtakım kentsel sorunların görünür olmaya başladığı Konya şehrinin Aydoğdu mahallesi, alan araştırması için seçilmiştir. Veriler, mahallede strese neden olan çevresel faktörlere ilişkin anket ve stresi ölçmek için Dass Standart Anketi kullanılarak toplanmıştır. Veri analizi Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak yapılmıştır ve sonuçlar çevresel faktörler ile mahallede stres oluşumu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Buna göre, vatandaşların stresi ile çevresel nitelikler en büyük ilişkiye sahipken, iklimsel koşullar en az etkiye sahiptir. Regresyon analizi sonuçları, çevresel niteliklerin, görsel unsurların ve çevresel koşulların düzenlenmesinin vatandaşların stresinin %67'sini etkilediğini göstermiştir. Varyans analizi ayrıca 18 ile 46 yaş arası gençlerin çevresel stres faktörlerinin bulunduğu bileşenlerden daha fazla etkilendiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Stres, kent, psikolojik sağlık, mimarlık

² Dr. Öğr. Üyesi, Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, E-posta: navid.khaleghi1363@gmail.com

Introduction

The world is urbanising at a rapid pace and most people now live in urban areas. Urban sprawl has led to environmental, health, cultural, social and civic health problems. The industrialisation of societies, population growth, immigration and urbanisation in most countries have changed health indicators so fundamentally that the increase in psychosocial issues and problems has brought about mental illness being the leading cause of disability and sudden death and these problems should be considered a major health priority in all societies (Murray, Bhavsar, Tripoli and Howes, 2017). A glimpse of the multiple dimensions of health as described by the World Health Organisation, which include physical health, mental well-being and social health, it is clear that mental health is the most significant strata. This assertion is based on the crucial premise that a comprehensive understanding of health remains incomplete if mental well-being is not taken into account (Bahadori, Pourjafar and Ranjbar, 2021). Environment is considered one of the most important determinants of mental health, along with innate characteristics, lifestyle, social and economic variables (Barton, Thomapson, Burgess and Grant, 2015; Farmanova, Bonneville and Bouchard, 2018). Unfortunately, today's cities have become a platform for automobile traffic and facilitating the movement of capital and goods without paying attention to people's mental needs. In 2010, mental disorders accounted for an average of 56.7 of the 258 million disabled people worldwide (Whiteford, Ferrari, Degenhardt, Feigin and Vos, 2015). In our modern age, characterised by unprecedented access to health information and an increasing emphasis on physical well-being, it is evident that society is increasingly attentive to individual health concerns. Amidst this zeal for physical health, however, an alarming trend is emerging: the neglect of mental well-being. Although attention to individual health is increasing, mental health is declining by the day (Office for National Statistics [ONS], 2017). Despite the abundance of self-care practises and wellness routines, rates of anxiety, depression and other mental health disorders continue to rise. This paradoxical phenomenon highlights the urgent need for a holistic approach to health — one that recognises the interconnectedness of physical and mental wellbeing.

Promoting health and hygiene is one of the World Health Organisation's Sustainable Development Vision 2030 goals. The United

Nations and the World Health Organisation call for a multi-faceted approach to mental health protection and prevention of psychological problems through the Comprehensive Mental Health Action Plan (Moorea et al., 2018). After the loss of peace in cities, people have suffered from illnesses such as depression, stress, anxiety, etc., causing behavioural abnormalities among citizens (Weijs-Perrée, Dane and van den Berg, 2020).

Studies suggest that exposure to architectural and urban structures is gradually rising, so much so that the 21st century has been called the century of management and communication, as well as the century of stress, anxiety and nervous disorders (Bandelow and Michaelis, 2015). The relationship between the physical environment and stress levels in various studies reveal that the design of the environment can directly or indirectly cause stress (Han, Wang, Seo, He and Jung 2022; Hoisington et al., 2019). The physical environment can play a basic role in causing or eliminating stress. Environmental anxiety tends to be troublesome and uncontrollable. These tensions change constantly or periodically at low to moderate levels (Pragati, Priya, Rajagopal and Pradeepa, 2022; Xiao, Zhao, Luo, Liu and Greenwood, 2022). Therefore, a weighty plan should be seriously considered to control stress through architectural and urban environments. Among the preeminent built environments that must be considered in controlling their environmental factors is the central and ancient structure of cities. Today, the old structure of cities based on the principles of local architecture and urban planning has changed and is in conflict with recent developments having become one of the most crowded and anxious urban structures.

The main focus here is to scrutinize the impact of the relationship between environmental factors and the development of stress among citizens, as well as the impact of individual characteristics such as age, gender, and education on the level of perceived stress due to these elements, which requires further research and investigation. Based on this, the current study tries to evaluate the relationship between these factors and perceived calmness or stress among residents of Aydogdu neighborhood in the Konya city context. This neighborhood has been undergoing change for a long time. It is meaningful to examine how the inhabitants of the neighborhood are affected by this process, especially the housing, the residents and the mental health of the citizens. Furthermore, located near the center of the old city of Konya, Aydoğdu neighborhood

has deteriorated due to the contrast between traditional and modern lifestyle. In addition to its proximity to the city center, the increase in pedestrian and cycling traffic have made it one of the most stressful neighborhoods in the city. Therefore, the present study aims to measure how the urban change process affects the psychology and mental health of citizens in this zone. In this respect, three hypotheses are proposed. First, there is a relationship among the environmental factors of architecture, urban space and citizen stress. Second, the factors mentioned above play effective role in the stress level of citizens. Third, individual characteristics such as age, gender, and education have an influence on the level of stress in architectural and urban spaces. In this context, the previous studies were first examined and reviewed so that the concept of stress and anxiety from the perspective of psychology was identified, the effects of architectural and urban spaces in reducing or increasing psychological pressure were reviewed, and the environmental factors that affect relaxation or psychological stress were evaluated. Then, the results of the studies were carefully classified and the effective criteria for stress in architectural and urban environments were presented in the form of a conceptual research model. In the next step, the relevant criteria were measured among the residents of the studied neighborhood using a questionnaire, and the environmental factors affecting stress were evaluated from their perspectives. Finally, suggestions were made to improve the environmental design and health of the users.

Theoretical Framework

Stress and anxiety

Considering that the environment has an impact on people's mental health and sense of peace and comfort, and people spend a lot of time in architectural and physical environments. Therefore, special attention should be paid to improving people's mental health and regarding their mental well-being in contemporary architecture and urban planning. Huang, Kung, and Hu (2021) showed that five types of built environment were significantly related to depression symptoms in adults. In this regard, of the two types of built environment, 'health services' and 'schools' were less associated with the possibility of depression, while 'cultural and historical facilities', 'entertainment and amusement sites',

and 'country games and sports fields' were significantly affiliated with an increased risk of depression. Tao, Yang, and Chai (2019), based on a social-ecological approach, evaluated the relationship between the built environment and mental health by examining perceived disorders and social interactions under the concept of neighborhood effect. They showed that individual mental health is influenced by the physical environment at the neighborhood level through population density, street connectivity, interaction, and proximity to parks.

Another study conducted by Chen, Zaid, and Nazarali (2016) on the influence of rural and urban living on residents' psyche suggests that urbanization affects a person's psychological environment and urban residents are more susceptible to some personality traits that may be detrimental to a person's mental health. Rishi and Khuntia (2012) proposed that although people described their city as pleasant, they still experienced high levels of stress. The main reason was the presence of noise, accumulation of garbage, air polluted by smoke, and unhealthy environment in slums. This suggests that urban planners should give equal priority to access to natural resources and the environment. Corraliza, Collado and Bethelmy (2017) suggest that nature builds resilience in children, such that children who have more contact with nature are better equipped to withstand hardships than children who do not have daily access to nature. The results of Grahn and Stigsdotter (2010) reveal that people generally prefer quiet and relaxing environments. Based on these results, environmental qualities, nature, functional diversity, shelter, landscape, and social interaction are other factors associated with stress levels.

Any circumstance that affects the well-being of a living creature causes worry. Conflict and various sorts of failure are among the causes of anxiety. The risk of physical injury, the threat to a person's dignity, and the pressure to do things that are beyond human capabilities also cause a person to feel anxious. Indeed, this is an unpleasant emotion expressed in terms of worry, fear, panic, and dread. Anything that disrupts the biological integrity of the organism is considered stress (Sadock, Sadock and Ruiz, 2014). Stress is a condition that arises from the interaction between an individual and the environment that causes psychological and social disharmony. Basically, it is considered the sum of physical, mental, emotional, and behavioral responses exhibited by the organism against

internal or external factors that disturb the stability and natural and internal balance of the body.

Nonetheless, many psychologists believe the difference between anxiety and fear is legitimate, and others have described anxiety as vaguely frightened. At the same time, it is still not possible to distinguish between these two emotions, either on the basis of physiological reactions or of the descriptions a person gives of his feelings. Attributes such as bad, contradictory, frightening, tense, disproportionate, and heavy convey excitement, anxiety and fear. The appearance of these characteristics is easily seen in the body of the city. The spaces that have these characteristics trigger a sense of anxiety and stress in the viewer, and the desire to be in that space is reduced (Nicolas, Martinent, Palinkas and Suedfeld, 2022).

The effect of physical environment on psychological pressure

In addition to the variables of age, gender, and heredity, lifestyle, local social structure, work environment, residential environment, economic-social-cultural status, and environmental condition all have an impact on people's health. The poor quality of the urban environment, air pollution, improper management of urban waste, noise pollution, and the harmful effects of toxic chemicals and heavy metals such as lead and mercury can threaten the lives of metropolitan residents (Bu, Mak, Steptoe, Wheeler and Fancourt 2022). Chronic environmental illnesses are caused by a lack of safety in cities and residential areas, isolation, depression, and social loneliness in cities, as well as inhabitants' overdependence on autos and inactivity. Moreover, environmental health risk factors such as wrath and traffic rage, indifference to the environment, a lack of connection to the urban and residential environments, everyday worry, and stress irritate individuals and contribute to a dangerous cycle of chronic diseases (Fitzpatrick and Willis, 2020). Therefore, it is necessary to recognize the negative impacts of urban development and housing on public health and promote healthy urban living. High-quality urban spaces provide a platform for social interactions and the development of individual skills and abilities, attracting people, work, and even wildlife and birds at micro and macro scales. Low-quality spaces, on the other hand, lead to poor social status and deterioration of environmental and economic quality (Shao, Weng, Liou, Lo and Jiang, 2019).

Physical environments can play a crucial role in creating understanding, providing a sense of participation, and establishing intimate relationships between people. The sense of participation is lower in cities where there are no public spaces and recreational areas than in other cities. Urban spaces have a tremendous impact on people's mood, attitude, and understanding of space, as well as their view of society. Those who live in suitable places have the characteristics of fascination, homogeneity and compatibility, which effectively reduce the psychological pressure of users. Architects and urban planners are able to influence the pattern of activities through design, create favorable and unfavorable conditions, and build lively or soulless cities (Zhoong, Schroder and Bekkering, 2022). Thus, if designers learn more about the environment, human behavior, and environmental sociology, they may construct settings that meet the demands of their users. A comprehensive understanding of environmental dynamics, human psychology, and sociological principles provides designers with the knowledge they need to create environments that cater to their users' requirements and address their emotional and psychological expects in a profound way. By digging into the complexities of environmental sociology, designers may understand the intricate interaction between people and their environments, allowing them to create settings that promote a sense of belonging, well-being, and productivity. This multidisciplinary approach not only improves the effectiveness of design solutions but also emphasizes the ethical need to build sustainable, inclusive settings that enrich the human experience.

Factors affecting relaxation and psychological stress

In the relentless rhythm of modern life, the pursuit of relaxation and the struggle against mental stress have become integral parts of our daily lives. The human mind and body are constantly exposed to a number of influences that can either promote calm or trigger anxiety. Understanding these factors is critical to achieve mental and emotional balance. This study aims to unravel the intricate web of elements that shape users' experience of relaxation and stress, ranging from individual characteristics and coping mechanisms to external circumstances and societal pressures. By analyzing these factors, we embark on a journey toward greater self-knowledge and the ability to strengthen resilience in the face of life's myriad challenges.

Security: In some texts a distinction is made between safety and security. Security refers to the physical health of the person and the prevention of threats that can endanger physical health, and also includes material aspects and external security, while safety tends to focus more on mental and psychological well-being. It encompasses aspects such as emotional stability, peace of mind, and freedom from fear or anxiety (Wonderly, 2019). Security has two dimensions: subjective and objective. In the objective dimension, security involves the absence of threats to acquired values; in the mental dimension, it entails not being concerned that these values would be challenged. Thus, it consists of two main elements, threat and opportunity, and the establishment of security depends on the relative freedom from threats and the proper use of opportunities (Huesca Gonzalez, Grimaldo-Santamaría and Quicios García, 2021). The classifications made by some theorists and psychologists in the field of hierarchy of needs show that they all agree in giving priority to the category of security as a basic human need. On the other hand, safety is considered one of the most important indicators of the quality of urban life, so this index directly and indirectly influences people's attitudes and behavior in daily life.

Visual Comfort: It is one of the fundamental components of a safe environment. There are many factors to achieve visual comfort in physicality. These include the elimination of visual pollution, light, the colors used in the facade of buildings, visual qualities of natural and artificial landscapes, the amount of light and illumination of the urban setting, especially at night, the quality of access to urban space, the transportation network and urban facilities (Xue, Fan, Dong, Hu and Yue, 2022). Yadav (2019) divides the built environment into three categories: homogeneous, aggressive, and comfortable. He considers a comfortable environment as one that, despite the presence of a large number of different elements, has become more desirable through features such as curved lines in thickness, a variety of colors, surfaces, sizes, shapes, and colors closer to the natural surrounding.

Environmental quality and vitality: The vitality, dynamism, and attractiveness of urban space and architecture reflect the types of activities that take place and can be effective in relieving stress. Numerous experts have presented various qualities to achieve a high quality urban environment, but the ideas are bifurcated. Some theories

that emphasize the objective realm of the individual have considered the quality of the urban spaces as an inherent quality and property of the physical surrounding and independent of the observer, so that the qualities clearly comes from the ‘form’ of the environment. The second category, based on the individual's mental field, considers urban spatial quality to be a 'phenomenon' or 'event' that occurs from the combination of physical, tangible elements, cultural patterns, codes, and the individual's mental faculties (Fang, He and Wang, 2021). In addition to vitality, qualities such as legibility, sense of belonging, flexibility, visual features, quality of public space, harmony with nature, climatic comfort, permeability, sensory richness, safety, efficiency, and cleanliness enrich architectural and urban design (Istrate and Chen, 2022). Relied on the comprehensive review and a process-oriented approach towards fostering peace within the built environment, it can be deduced that four key factors – environmental security, visual aesthetics, vitality and environmental quality, and climatic conditions – play pivotal roles in cultivating a profound sense of vitality within urban environments and architectural spaces. These factors not only instill a deep-rooted attachment to the place but also promote a state of tranquility among individuals. Figure 1 illustrates the conceptual model of the study, while table 1 provides an overview of the principal architectural and urban components, as well as their respective subcomponents, which exert an influence on stress level of users.

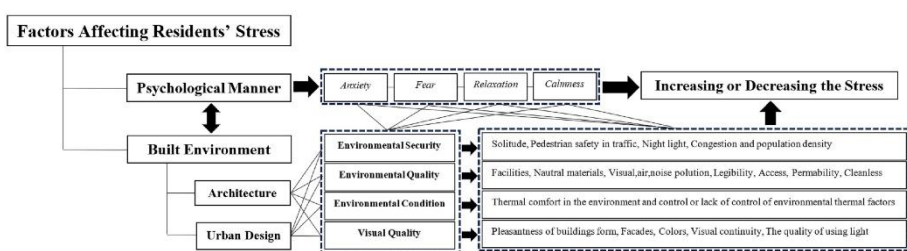

Figure 1. The conceptual model of the study

Table 1. Architectural and urban factors affecting stress level of residents in Aydogdu neighborhood

Components	Effective Factors
Environmental security	Spatial solitude Pedestrian safety in traffic Night light Congestion and population density
Environmental quality	Service facilities Natural materials Visual, air, and noise pollution Legibility Accessibility & Permability Cleanless
Environmental condition	Thermal confort in the environment and control or lack of control of environmental thermal facades
Visual qualities	Pleasantness of buildings form and facades The quality of colors Visual continuity The quality of using light

Methodology

As the method, a descriptive-correlational research approach was employed, which included administering a survey instrument. The 'stress' level of residents is considered as a dependent variable, while 'environmental security', 'environmental qualities', 'climatic conditions' and 'visual qualities' are introduced as independent variables, each with their specific sub-variables, and the correlations between them are studied. The statistical population of the study consisted of the residents of Aydogdu neighborhood in Konya city. The number of participants was set at 324 (160 males and 164 females; $M = 34.55$) using the Cochran formula. They were randomly selected and were all located at the case study site. The survey was distributed to participants during personal visits. An ethics committee approval was forwarded to the relevant body of the Konya Food and Agriculture University. The content of the survey included 15 questions to assess the factors that influence the stress level of residents in the architectural and urban space. In this respect, the relevant questions were categorized according to the four dimensions of environmental security, environmental quality, environmental condition, and visual qualities, considered in Table 1 and Figure 1.

Four questions were evaluated regarding the effective factors of security component (*Spatial Solitude*: It is possible for me to walk, sit, relax, and calmly observe different areas of the neighborhood; *Pedestrian Safety*: I cannot easily cross the streets, also, parking automobiles in my neighborhood's streets and open areas have generated congestion; *Night Light*: Lighting of walkways has increased security during the night and give me a sense of calm and serenity; *Congestion and population density*: I'm not comfortable being outside the home because of the presence of unknown persons in open places and tunnels).

Six questions were used about the effective factors of environmental quality component (*Service Facilities*: The existence of services such as bus stations, bank ATMs, kiosks, green spaces, etc. have provided comfort and convenience and reinforced residents' satisfaction; *Natural Materials*: The open spaces of the neighborhood and the natural materials surroundings make it possible to see a green landscape, walk in it calmly, and relax after a long day at work; *Visual, air, and noise pollution*: The sounds I hear are not disturbing and the various spaces of my neighborhood provide me with the opportunity to get away from disturbing noises or odors, and I feel quiet and peaceful; *Legibility*: The physical environment of the neighborhood such as paths, nodes, landmarks, alleys or streets are clear and recognisable and this makes me feel safe; *Accessibility and Permeability*: I arrive at my neighborhood and access its various spaces very easily. Generally, it is easy to reach in the city and is easy to navigate; *Cleanless*: The cleanliness of the neighborhood has caused me to feel fresh and I'm comfortable being outside the home).

One question was asked as to the effective factor of environmental conditions (*Thermal Comfort*: How would you rate the overall thermal comfort of your neighborhood during different seasons (e.g., summer, winter, spring, fall)? Please consider factors such as temperature, humidity, wind conditions, and shade availability when answering), and three questions were assessed for the effective factors of visual quality component (*Forms and Facades*: The shapes of new buildings and other elements in the neighborhood are pleasant, coordinated, do not cloud my mind with inconsistency, and they look warm and inviting; *Colors and Lighting Quality*: Generally the new colors and lighting systems used in neighborhood environment give me a sense of calm and serenity; *Visual Continuity*: I enjoy walking on a continuous path that passes new houses and buildings, plants, trees, shops, etc.).

The questions were rated on a Likert scale of very low, low, medium, high, and very high. The validity of the survey was confirmed by a pilot study with 30 users. Surveys were distributed and collected over three days. Each survey took 6-8 minutes to complete. The Cronbach's alpha coefficient for this phase was 0.89. In order to check stress, DASS test questionnaire was used. Pearson coefficients were applied to determine the relationship between the dependent factors and the subscales of the DASS standard questionnaire (stress). The results of the analyses were evaluated through the magnitude and significance of the correlation coefficient, and it was discovered that the dependent variables rose as DASS scores increased. Regression modelling was utilized to ascertain how the dependent factors affected the results of the standard DASS questionnaire. Multiple regression analysis assessed the extent to which the relevant factors could be explained by a number of independent variables (DASS scores). These analyses were interpreted using statistical measures such as regression coefficients, p-values and coefficients of determination. Factor analysis was then employed to further investigate the relationship between the subscales of the DASS standard questionnaire and the dependent factors and to determine which DASS scales were more strongly associated with the dependent factors. Cronbach's alpha coefficient of this questionnaire was also 0.82. The results were analysed operating inferential statistical methods and SPSS software. In this research, given that the assumptions of the test are parametric, parametric tests of correlation, regression and covariance analysis have been conducted. Analysis of covariance was performed to examine the link between the variables from the correlation coefficient and the predictive power of the variables from the regression, and to examine the differences in age and education considering that the number of their subgroups was more than three groups. Indeed, rigorous statistical techniques were applied to ensure the robustness of findings and meaningful conclusions.

Case study

Aydogdu is a neighborhood in Meram district of Konya city. The location is 30 minutes' walk to the center (Alaaddin Hill), 7 minutes by car. Population of the neighborhood: 12,372 people for 2018, 12,129 for 2019,

11,907 for 2020, 11823 for 2021, 11,687 for 2022, and 11752 for 2023. 15,000 people are expected for 2024 or 2025. Aydogdu's general housing type is single-family houses and low-rise buildings. Due to constantly urban change, more and more high-rise buildings have been built in recent years. The residents of the neighborhood want urban redevelopment and changes because of the old buildings, but they are affected mentally, psychologically, and financially by the slow pace of this process. Yet, seems that the neighborhood has recently become very liveable because of the ageing buildings and an increase of the quality of the building stock. Of course, the number of people moving out of or into the neighborhood has greatly risen. It is supposed that such change is having a negative impact on the spirit of the place. Due to urban change, there are more and more empty properties and vacant houses. The tension created by these empty buildings does not create a warm public perception of urban change. As the erasing approach is applied, the public prefers not to focus on aspects such as the relevance of the newly constructed buildings and their compatibility with the local culture. Because of the ageing of the roads and the tardy introduction of natural gas, the frequency of potholes and height inequalities on the roadways is rather considerable. Due to urban development, it appears that the majority of them are not restored, which may cause stress for inhabitants.

Figure 2. The location of case study in the city of Konya (First row: satellites.pro/Google_plan/Konya map; Second row: Google Map; Third row: Author)

Findings and discussion

Based on the first hypothesis, to study the relationship between the architectural and urban spaces factors and the stress of citizens, Pearson's correlation coefficient was calculated and the results are presented in Table 2. As shown, the environmental quality has the highest correlation coefficient of $r=0.79$, $p < 0.01$ with the stress of residents, and it means that by improving the quality of visual elements, this is reduced, and the adjustment of climatic environmental conditions also has the lowest correlation ($r=0.34$, $p < 0.01$). But, all relationships are significant at the 0.01 level; that is, with a certainty of 0.99, it can be said that as environmental factors improve, stress level of citizens decrease.

Table 2. The relationship between the environmental factors and the stress level of residents

Variable	Statistical index of predictor variable	Correlation coefficient (r)	Significance level (p)
Stress	Environmental security	0.68	0.000
	Environmental quality	0.79	0.000
	Environmental Condition	0.34	0.000
	Visual Qualities	0.62	0.000

To negotiate the second hypothesis, the environmental factors are able to figure the stress level of citizens, a multivariable regression analysis was performed under the assumptions of linearity, normality, and constant data variance. As the results show, in the first step, the environmental qualities were used in the equation, which had a predictive power of 0.72. This means that such dimension was able to explain 0.50 of the variance in stress. In the second step, the predictive power increased to 0.76 by adding the second dimension, i.e., the feeling of security in the environment, which means that the two mentioned dimensions together

explained 0.58 of the stress. In the third step, adding the third dimension, i.e., the quality of visual elements, increased the predictive power to 0.81; this means that the aforementioned three dimensions together explained 0.64 of the stress variance. Finally, adding the environmental climate increased the predictive power to 0.80. That is, they explained 0.67 of the stress of the citizens. In addition, in order to determine the contribution of each of the dimensions of the environmental factors of the architectural and urban spaces on the stress of the residents of the neighborhood based on the beta regression coefficients, it is noteworthy that the contribution of the environmental qualities, the feeling of security, the quality of the visual elements, and the environmental condition respectively are 24%, 21%, 29%, and 17%.

Table 3. Regression model fitting results

Step	Predictor variable	R	R2	B	Beta	T
1	Environmental quality	0.72	0.50	0.42	0.78	19.14
2	Environmental quality	0.76	0.58	0.36	0.49	14.58
	Environmental security			0.16	0.34	7.58
3	Environmental quality	0.81	0.64	0.21	0.36	9.11
	Environmental security			0.19	0.22	9.36
	Visual quality			0.16	0.24	8.88
4	Environmental quality	0.80	0.67	0.19	0.24	6.05
	Environmental security			0.16	0.21	6.01
	Visual quality			0.14	0.29	6.13
	Environmental condition			0.12	0.17	6.09

In order to test the third hypothesis of the research that there is a relationship between individual characteristics and the level of stress, the results showed that individual characteristics such as age, gender and education are effective on their stress level in built environments. T-test for independent groups was used to check the difference in stress according to gender, and the results are shown in Table 4. As the results demonstrate, according to the obtained averages, the difference between the average stress of women and men is only 0.049. Considering that the obtained t value is lower than the critical level of t (range 1.96 to-1.96) and the significance level is higher than 0.05, therefore there is no major difference in the level of stress according to gender.

Table 4. The difference in stress level of citizens according to gender

Variable	Gender	Avarage	Avarage Differences	df	t	Significance Level
Stress	Men	2.41	0.0493	312	-0.572	0.14
	Women	2.35				

A one-way analysis of variance (ANOVA) was employed to explore variations in stress levels among citizens concerning their age, with the resultant findings detailed in Table 5. Analysis of the data presented in this table reveals statistically notable distinction in stress levels among neighborhood residents, stemming from disparities in age and educational background. This conclusion is supported by the observation that in both instances, the F-statistic exceeds the critical value (Degrees of Freedom: 5 and 360), and the corresponding p-value is less than 0.05, indicating statistical significance. To pinpoint which specific groups exhibit remarkable differences, Tukey's Post Hoc Test was subsequently applied.

Table 5. One-way analysis of variance to investigate the stress of citizens according to age and education

Variable	Freedom Degree	Mean Square	F Value	Significance Level
Age	7.165	5	1.552	0.032
	181.323	360	0.629	
	200.412	365		
Education	5.698	5	0.841	0.030
	139.514	360	0.366	
	144.952	365		

Table 6. Difference of significance level in age groups of 18 to 46 years old and citizens over 60 years old

Variable	Groups Differences	Avarage Differences	Standard Error	Significance Level	
Age	18-46 years	Under 18	-0.104	0.141	0.842
	old with	46 to 60	-0.202	0.158	0.682
	Women	Over 60	-0.572*	0.184	0.012

Table 6 shows that there is a main difference between residents aged 18 to 46 years and residents over 60 years. There is no clear distinction among the other groups according to the significance level determined in the corresponding table. However, the variance between these two groups

is important based on the calculated significance level (0.012), which is less than 0.05. Considering that the calculated average difference is -0.572, it means that the average stress of citizens over 60 years old is 0.572 lower than that of residents between 18 and 46 years old. This means that residents between 18 and 46 years old are more stressed than those over 60. It can be supposed that this is influenced by the built environment, or personal factors such as economic difficulties or the anxiety over the future. Regarding the level of education, the results show that this difference is serious between the two groups of citizens with a diploma and those with a Phd degree, as shown by the calculated significance level (0.015), which is notable according to the average difference (-0.455). It can be concluded that citizens with a college degree have less stress than citizens with less than a diploma.

Conclusion

Physical environments have always been a source of crowding, traffic, pollution, and insecurity since modern era, and as the city grew larger, so did its problems. These problems have led to various changes in the mental and physical state of the residents, of which the presence of stress is one of the most significant, hence the majority of people living in cities and urban neighborhoods constantly experience stress in their environment. In this research, by analyzing the results and measuring the correlation between the variables, it was shown that there is a crucial relationship between the environmental factors and the generation of stress, with the factor of qualities having the greatest relationship and the climatic factors having the least relationship with the stress of citizens. From this point and the author's field observation, two basic issues can be proposed. First, although the narrow streets and the organic structure cause daily landscaping problems, the trees along the streets protect the old texture by providing sufficient shade. Second, although the sense of security is by default considered the first factor for peace, this factor is second by a small margin in this neighborhood, and especially the real residents are not very dissatisfied with the security of the neighborhood. This point shows that despite the social change of the residents in the present time, the feeling of security has not yet become a crisis factor, which may be due, among other things, to the average social class and the

significant pedestrian traffic around and in the center of the neighborhood.

Also, the results of regression analysis indicated that environmental qualities, visual elements, and regulation of physical conditions predicted 67% of stress. This suggests that these elements have a great role in determining the stress level, which should be given serious attention in urban planning and design. Additionally, the analysis of variance also suggested that young people aged 18 to 46 years are more influenced by the factors in which environmental stressors are found. Therefore, it is necessary to make more efforts to reduce their anxiety by strengthening vitality and creating entertainment spaces. The current study explored the causes of stress in a neighborhood and identified their respective roles, and following its findings can provide the possibility to regulate and prioritize stress-reduction strategies in the urban environment.

References

- Bahadori, A., Pourjafar, M. R. and Ranjbar, E. (2021). Investigating the relationship between natural factors of urban public spaces with psychological well-being in Tehran. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 14(36), 132-146.
<https://doi.org/10.22034/aaud.2020.214671.2090>
- Bandelow, B. and Michaelis, S. (2015). Epidemiology of anxiety disorders in the 21st century. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 17(3), 327-335.
<https://doi.org/10.31887/DCNS.2015.17.3/bbandelowv>
- Barton, H., Thomapson, S., Burgess, S. and Grant, M. (2015). *The routledge handbook of planning for health and well-being: shaping a sustainable and healthy future*. New York: Routledge.
- Bu, F., Mak, H. W., Steptoe, A., Wheeler, B. W. and Fancourt, D. (2022). Urban greenspace and anxiety symptoms during the COVID-19 pandemic: A 20-month follow up of 19,848 participants in England. *Health & Place*, 77, 1-7.
<https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102897>
- Chen, W., Zaid, S. and Nazarali, N. (2016). Environmental psychology: the urban built environment impact on human mental health. *Planning Malaysian Journal*, 14(5), 23-38.
<https://doi.org/10.21837/pmjournal.v14.i5.190>

- Corraliza, J.A., Collado, S. and Bethelmy, L. (2017). Effects of nearby nature on urban children's stress. *Asian Journal of Environment-Behaviour Studies*, 2(4), 27-38. <https://doi.org/10.21834/aje-bs.v2i3.186>
- Fang, C., He, S. and Wang, L. (2021). Spatial characterization of urban vitality and the association with various street network metrics from the multi-scalar perspective. *Frontiers in Public Health*, 9, 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.677910>
- Farmanova, E., Bonneville, L. and Bouchard, L. (2018). Organizational health literacy: review of theories, frameworks, guides, and implementation issues. *Inquiry: The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 55, 1-17. <https://doi.org/10.1177/0046958018757848>
- Fitzpatrick, K. M. and Willis, D. (2020). Chronic disease, the built environment, and unequal health risks in the 500 largest U.S. cities. *International Journal of Environmental Research Public Health*, 17(8), 1-8. <https://doi.org/10.3390/ijerph17082961>
- Grahn P. and Stigsdotter, U. K. (2010). The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration. *Landscape and Urban Planning*, 94(3-4), 264- 275. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012>
- Han, X., Wang, L., Seo, S. H., He, J. and Jung, T. (2022). Measuring perceived psychological stress in urban built environments using google street view and deep learning. *Frontiers in Public Health*, 10, 1-18. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.891736>
- Hoisington, A. J., Stearns-Yoder, K. A., Schuldt, S. J., Beemer, C. J., Maestre, J. P., Kinney, K. A., Postolache, T. T., Lowry, C. A. and Brenner, L. A. (2019). Ten questions concerning the built environment and mental health. *Building and Environment*, 155, 58-69. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2019.03.036>
- Huang, N. C., Kung, Sh. F. and Hu, S. C. (2021). Exploring the role of built environments and depressive symptoms in community-dwelling older adults: a case of Taiwan. *Aging & Mental Health*. *Aging & Mental Health*, 25(6), 1049-1059. <https://doi.org/10.1080/13607863.2020.1755826>
- Huesca Gonzalez, A. M., Grimaldo-Santamaría, R.-O. and Quicios García, M.d.P. (2021). Subjective and objective insecurity in spanish cities. *Sustainability*, 13(23), 1-17. <https://doi.org/10.3390/su132313309>

- Istrate, A. L. and Chen, F. (2022). Liveable streets in shanghai: definition, characteristics and design. *Progress in Planning*, 158, 1-38. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2021.100544>
- Moorea, T. H. M., Kesten, J. M., López-López, J.A., Ijaza, S., McAleenan, A., Richardsa, A., Grayd, S., Savovića, J. and Audreyet al, S. (2018). The effects of changes to the built environment on the mental health and well-being of adults: systematic review. *Health and Place*, 53, 237-257. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2018.07.012>
- Murray, R. M., Bhavsar, V., Tripoli, G. and Howes, O. (2017). 30 Years on: how the neurodevelopmental hypothesis of schizophrenia morphed into the developmental risk factor model of psychosis. *Schizophr Bull*, 43(6), 1190-1196. <https://doi.org/10.1093/schbul/sbx121>
- Nicolas, M., Martinent, G., Palinkas, L. and Suedfeld, P. (2022). Dynamics of stress and recovery and relationships with perceived environmental mastery in extreme environments. *Journal of Environmental Psychology*, 83, 1-26. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2022.101853>
- Office for National Statistics. (2017). Measuring National Well-being: Life in the UK. UK: Office for National Statistics. Apr 2017. Available from: (<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/articles/measuringnationalwellbeing/apr2017>) (Accessed September 21, 2023).
- Pragati, S., Priya, R. S., Rajagopal, P. and Pradeepa, C. (2022). Effects of built environment on healing the mental health of the people–literature review. *Frontiers in Engineering and Built Environment*, 2(1), 34-42. <https://doi.org/10.1108/FEBE-09-2021-0043>
- Rishi, P. and Khuntia, G. (2012). Urban environmental stress and behavioral adaptation in bhopal city of India. *Urban Studies Research*, 2012, 1-10. <https://doi.org/10.1155/2012/635061>
- Sadock, B. J., Sadock, V. A. and Ruiz MD, P. (2014). *Kaplan and sadock's synopsis of psychiatry: behavioral sciences/clinical psychiatry* (11th ed.). Philadelphia: Lippincott Wolters Kluwer.
- Shao, Q., Weng, S. S., Liou, J. J. H., Lo, H. W. and Jiang, H. (2019). Developing a sustainable urban-environmental quality evaluation system in china based on a hybrid model. *International Journal of Environmental Research Public Health* 16(8), 1-25. <https://doi.org/10.3390/ijerph16081434>

- Tao, Y., Yang, J. and Chai, Y. (2019). The anatomy of health-supportive neighborhoods: a multilevel analysis of built environment, perceived disorder, social interaction and mental health in beijing. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 1-19. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010013>
- Weijs-Perrée, M., Dane, G. and van den Berg, P. (2020). Analyzing the relationships between citizens' emotions and their momentary satisfaction in urban public spaces. *Sustainability*, 12(19), 1-20. <https://doi.org/10.3390/su12197921>
- Whiteford, H. A., Ferrari, A. J., Degenhardt, L., Feigin, V. and Vos, T. (2015). The global burden of mental, neurological and substance use disorders: an analysis from the global burden of disease study 2010. *PLOS One*, 10(2), 1-14. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0116820>
- Wonderly, M. (2019). On the affect of security. *Philosophical Topics*, 47(2), 165-182. <https://www.jstor.org/stable/26948112>
- Xiao, J., Zhao, J., Luo, Z., Liu, F. and Greenwood, D. (2022). The impact of built environment on mental health: a COVID-19 lockdown perspective. *Health & Place*, 77, 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2022.102889>
- Xue, J., Fan, Y., Dong, Z., Hu, X. and Yue, J. (2022). Improving visual comfort and health through the design of a local shading device. *International Journal Environmental Research Public Health*, 19(7), 1-20. <https://doi.org/10.3390/ijerph19074406>
- Yadav, V. (2019). Impact of environmental factors on eye health. *Mediterranean Journal of Basic and Applied Sciences (MJBAS), (Quarterly International Journal)*, 3(4), 37-46. <https://ssrn.com/abstract=3489360>
- Zhoong, W., Schroder, T. and Bekkering, J. (2022). Biophilic design in architecture and its contributions to health, well-being, and sustainability: a critical review. *Frontiers of Architectural Research*, 11(1), 114-141. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2021.07.006>

Navid Khaleghimoghaddam

Mimarlık alanında doktora unvanına sahiptir. Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi İç Mimarlık Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Nöromimari, bilişsel psikoloji, çevre psikolojisi alanlarını inceleyerek beynin duygusal davranışını ve mekânsal algılama mekanizmasını araştırır. Ayrıca, ibadet ve şifa

mekânları ve mimarlık eğitimi gibi konular üzerinde psikolojik ve fizyolojik yaklaşımlara dayanarak çalışmaktadır.

Holds a doctorate in architecture. Works as an assistant professor at the Department of Interior Architecture at Konya Food and Agriculture University. In general, studies on key topics in architecture and neuroscience with psychological and physiological approaches, such as the study of the brain's perceptual mechanism and emotional behavior, spaces of worship and healing, neuro-architecture, cognitive psychology, environmental psychology, and architectural education.

E-posta: navid.khaleghi1363@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1328764

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1366-1402

COVID-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Yeşil Alan Kullanım Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi

Çağatay Albayrak¹
ORCID: 0000-0002-6132-1313

Semih Halil Emür²
ORCID: 0000-0003-4424-3138

Öz

COVID-19 salgını küresel ölçekte etkisini artırarak pandemi sürecini oluşturarak kentsel yaşamın dinamiklerinde değişime neden olmuştur. Kentsel yaşam dinamikleri esasında, COVID-19 pandemisinin kent-mekân ilişkisinin etkisi önem kazanmıştır. Bu kapsamda 240 kişiye yönelik uygulanan anket çalışması ile Covid-19 pandemi süreci öncesi ve sonrası yeşil alan kullanım deneyimleri ve alışkanlıklarında ortaya çıkan farklılıklar incelenmiş ve Ki-kare istatistikî yöntem ile anket sonuçları değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda yeşil alanların yeni bir anlam kazandığı ve kentsel mekân içerisindeki erişilebilirliği, işlevleri, sınıflandırılması ve kullanıcı deneyimlerinin planlama çalışmaları içerisinde yer almasının bir gereklilik olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmanın sonuçları ile dirençli kentler oluşturma noktasında COVID-19 pandemi etkilerinin planlama çalışmalarında kazandığı anlam ve bu anlamın uygulanabilmesi çerçevesinde nasıl değerlendirileceğine ve dikkat edilmesi gereken hususlar irdelenmiştir. Bu çalışma ile elde edilen sonuçların planlama çalışmalarında kaynak olarak kullanılması kentsel yaşam kalitesinin artırılması ve dirençli kentler oluşturma hedeflerine ulaşılması açısından hedefler ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 pandemi, yeşil alan, kentsel mekân

¹ Yüksek Şehir Plancısı, Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: albayrak.cgty@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: semur@erciyes.edu.tr, semihemur@gmail.com

Evaluation Of Green Space Usage Experiences Before and After The COVID-19 Pandemic

Çağatay Albayrak³
ORCID: 0000-0002-6132-1313

Semih Halil Emür⁴
ORCID: 0000-0003-4424-3138

Abstract

The COVID-19 epidemic has increased its impact on a global scale and created the pandemic process, causing a change in the dynamics of urban life. On the basis of urban life dynamics, the effect of the city-space relationship of the COVID-19 pandemic has gained importance. In this context, the differences in green space usage experiences and habits before and after the Covid-19 pandemic process were examined with a questionnaire applied to 240 people, and the survey results were evaluated with the chi-square statistical method. As a result of the evaluation, it has been revealed that green areas have gained a new meaning and it is a necessity to include accessibility, functions, classification and user experiences in the urban space in planning studies. With the results of the study, the meaning of the effects of the COVID-19 pandemic in the planning studies at the point of creating resilient cities and how to evaluate this meaning within the framework of its application and the points that need attention are examined. Objectives are set in terms of using the results obtained with this study as a resource in planning studies, increasing the quality of urban life and achieving the goals of creating resilient cities.

Keywords: COVID-19 Pandemic, Green Space, Urban Space

³ Urban Planner, MSc, Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: albayrak.cgty@gmail.com

⁴ Asst. Prof. Dr., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: semur@erciyes.edu.tr, semihemur@gmail.com

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan pandemiler kentsel yaşam hayatında önemli değişimlere neden olmuştur (Lubell, 2020). Bu kapsamda en güncel tehdit ise “Coronavirus Disease 2019/COVID-19” olarak anılan “koronavirüs” pandemisidir. Çin Halk Cumhuriyetinin de Wuhan kentinde, 2019 yılı Aralık ayında ortaya çıkan COVID-19 salgını kısa bir süre sonucunda küresel ölçekte etki göstererek pandemi olarak ilan edilmiştir.

Virüs yayılım hızını azaltmak amacıyla Dünya Sağlık Örgütü evde kalma ve sosyal mesafe kuralları uygulanmasını tavsiye etmiş ve merkezi yönetimler kısıtlama kararları uygulamaya başlamıştır. COVID-19 pandemisi sonucu alınan kısıtlama kararları hayatın her alanında olduğu gibi kentsel yaşam dinamiklerinin değişmesine neden olmuştur (Özdede vd., 2021). Kısıtlama kararları kent kullanıcılarının günlük yaşam dinamikleri içerisinde en sık kullanılan mekânlar olan toplu taşıma araçları, alışveriş merkezleri, açık ve yeşil alanlar gibi ortak kullanım alanlarını kapsamaktadır. Bu tedbirlerde temel amaç, kentsel mekân içerisinde insan-insan arası temasların minimum düzeyde tutulması ve bunun sonucu virüs yayılım hızının azaltılması ve kontrol altında tutulmasıdır (Çam, 2020).

Merkezi yönetimlerin uygulamaya başladığı kısıtlama kararları sonrası ekonomik, toplumsal, eğitim, çalışma alanlarında önemli değişimler ortaya çıkarmıştır. Ticaret ve turizm faaliyetleri durma noktasına gelmiş, çalışma ve eğitim faaliyetleri online olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum kent kullanıcılarının konut alanları içerisinde zorunlu olarak kalmaları durumunu ortaya çıkarmıştır. Konut alanları içerisinde kalan kent kullanıcılarında fiziksel, psikolojik, sağlık gibi pek çok alanda sorunlar ortaya çıkmasına neden olmuştur. COVID-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan bu baskı kentsel yaşam kalitesinin azalmasına neden olmuştur. Kentsel yaşam kalitesinin en önemli göstergesi olan açık ve yeşil alanların önemi ve fonksiyonu bu süreçte tekrar gündeme gelmiştir.

Açık ve yeşil alanların kentsel mekân içerisindeki işlevleri dikkate alındığında salgın/afet durumlarında kent kullanıcılarının ilk hareketlilik sağlayacağı alanlar olarak açık ve yeşil alanlar ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede COVID-19 pandemi etkilerinin kentsel yaşam üzerinde etkileri tartışıldığında açık ve yeşil alanlarda gerçekleştirilen gündelik faaliyetlerin çeşitliliği, yeterliliği ve niteliği tartışılmaya başlanmıştır (Özdede vd., 2021). COVID-19 pandemi süreci sonucu açık ve yeşil alanların yeni davranış ve

ihtiyaçlara yanıt vermesi salgın sonucu ortaya çıkacak olumsuz etkileri azaltma ve kentsel yaşam kalitesini artırma noktasında en önemli arazi kullanım fonksiyonudur. Yeşil alanların COVID-19 sonucu değişen anlamının kent planlama çalışmaları içerisinde; kullanıcı deneyimleri ve COVID-19 pandemisinin mekânsal ve toplumsal etkileri gelecekte ortaya çıkabilecek salgın hastalıklara karşı dirençli kentler oluşturma noktasında önemli bir aşama olarak düşünülmeli ve bu yaklaşım çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında açık ve yeşil alanların Covid-19 öncesi ve sonrası değişen anlamları ve kullanımı üzerindeki etkileri 240 kişi üzerinde yapılan anket çalışması ile değerlendirilmektedir. Ki-Kare testi kullanılarak pandemi öncesi ve sonrası açık ve yeşil alan kullanım oranlarının yaş grubu, meslek ve diğer parametreler özelinde ilişkisi ortaya konulmuştur.

Pandemi ve Kent-Mekân İlişkisi

Kent tanımı yapılırken meslek grupları ve çalışma alanları özelinde farklı tanımlamalar yapılabilmektedir. Literatürde yer alan bazı tanımlar şu şekildedir;

- Keleş'e göre kent, toplumsal gelişmenin sürekli olduğu toplum, yerleşme, dinlenme, sosyalleşme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, kırsal alana göre nüfus yoğunluğunun fazla olduğu ve tarımla uğraşan pek az kimsenin bulunduğu yerleşimlerdir (Keleş, 1980).
- Maunier'e göre kent, nüfus yoğunluğuna göre coğrafi alanları dar olan, meslek grupları, sosyal statüleri gibi heterojen grupların içinde karmaşık halde bulunduğu yerleşim birimidir (Bal, 2015).

COVID-19 pandemisinin kentsel mekân üzerinde ortaya çıkardığı fiziksel, toplumsal vb. etkileri Keleş ve Maunier'in yapmış olduğu kent tanımlamaları özelinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Keleş'e göre kentsel alanlar;

- Yüksek nüfus yoğunluğuna sahip
- Sosyal etkileşimin yoğun olduğu
- Tarımla uğraşan kişi sayısının az olduğu yerleşim alanlarıdır.

Bu çerçevede Keleş'in kent tanımı COVID-19 pandemisinin bu parametreler üzerindeki etkileri yapılan tanımlamaların salgın/afet durumları karşısında geçerliliğinin tartışılmasını sağlamaktadır.

- Nüfus yoğunluğu, COVID-19 pandemi süreci ve sonrasında kent kullanıcıları nüfus yoğunluğu yüksek olan kent merkezlerinden uzaklaşmasına ve düşük yoğunluğa sahip kırsal alanlara yönelime neden olmuştur. Bu durum kent ve kır arasında belirleyici rol oynayan nüfus yoğunluğu oranının azalmasına ve dolaylı olarak kırsal alanların kentsel alan rolüne yönelmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır.

- Sosyal etkileşim, COVID-19 pandemi sürecinde sosyal mesafe önlemleri (kısıtlı temas), karantina kararları ve kısıtlamalar nedeniyle insan-insan arası gerçekleşen sosyal etkileşimler büyük ölçüde sınırlanmıştır.

- Tarımla uğraşan kişi sayısı, COVID-19 pandemi sürecinde gıda güvencesi endişeleri ve tedarik zincirinde ortaya çıkan sıkıntılar kent kullanıcılarının kendi gıdalarını üretmeye yönlendirmiştir. Kent kullanıcıları, kentsel mekân içerisinde yer alan açık ve yeşil alanlar, konut bahçeleri, konut alanları vb. arazi kullanımlarında küçük ölçekli tarım faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bu durum kentsel mekânda tarımla uğraşan kişi sayısında artışa neden olmuş ve kent kullanıcılarının kendine yeterlilik potansiyelini ortaya çıkarmıştır.

Maunier'in kent tanımı COVID-19 pandemisinin bu parametreler üzerindeki etkileri yapılan tanımlamaların salgın/afet durumları karşısında geçerliliğinin tartışılmasını sağlamaktadır.

- Heterojen gruplar, pandemi süreci ve sonrasında ortaya çıkan ekonomik etkenler sonrası toplumsal yapı içerisinde yer alan bazı gruplar işsizlik ve ekonomik zorluklar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, kentsel mekân içerisindeki sosyal statü farklılıklarını daha belirgin hale getirmiştir.

- Sağlık altyapısı ve kentlerin rolü, COVID-19 salgınının yayılmasını kontrol altına almak için kentsel mekânda önlem ve stratejiler uygulanmıştır. Test merkezleri, aşı noktaları vb. kentsel mekânda merkezi konumlarda yer seçimi yapılmıştır. Pandemi sürecinde kaynak yönetimi ve dağıtımını noktasında yerel yönetimlerin sorumluluğu artmıştır.

Literatürde yer alan kent tanımları fiziksel, sosyal, ekonomik vb. yapıların heterojen olarak bulunduğu, fiziksel ve sosyal organizasyonlardan oluşan yerleşim alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu duruma göre;

- Fiziksel mekân, bir maddenin coğrafya üzerindeki yayılımı olduğuna göre, madde içerisinde boşluğa ve içerisinde bulunmasına bağlıdır.
- Sosyal mekân, kendisini çevreleyen fiziksel mekân içerisinde kullanıcıların fiziksel mekân ve diğer kullanıcılar ile oluşturduğu ilişkiler bütünüdür.

Mekân kavramı ise literatürde şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Dönmez ve Akı'ya göre, insanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan ilişkilerinin üç boyutlu anlatımıdır (Dönmez ve Akı, 2005).
- Tonnelat, mekânı tarihsel anlamda değerlendirirken açık alanlar olarak belirtmiş ve parklar, sokaklar vb. çeşitli etkinliklerin yapıldığı dış mekânlar olduğunu ifade etmiştir (Tonnelat, 2010).

Kentsel mekânlar günlük yaşam dinamiklerinin karşılanması amacıyla toplumsal etkileşime girilen alanlardır. Kentsel mekân kullanımı sürecinde toplumsal etkileşimin yoğun olarak gerçekleşmesi COVID-19 pandemisi ve gelecekte ortaya çıkabilecek yeni pandemilerin yayılımı için risk teşkil ettiği görülmektedir.

COVID-19 Pandemisinin Mekânsal Etkileri

COVID-19 pandemisi ile birlikte kentsel mekânların geçmişte ortaya çıkan salgın hastalıklar gibi bu durumdan da önemli ölçüde olumlu ve olumsuz olarak etkilendiği görülmektedir. Sipahi (2020), özellikle nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu kentsel mekânlarda tasarım kararlarının halk sağlığını doğrudan etkileyebileceğine vurgu yapmaktadır. Çalışmasında, COVID-19 sonucu kentsel mekân içerisinde virüs yayılım hızını azaltma noktasında kentsel mekân içerisinde alınacak önlemleri yapısal, donanımsal ve operasyonel düzenlemeler olarak tanımlamıştır.

COVID-19 pandemisi ile birlikte gündelik yaşamda ortaya çıkan değişimler kullanıcı ve mekân ilişkilerini yeniden tanımlamıştır. Konut alanlarında kalan bireyler kamusal alanlarda gerçekleştirdikleri kullanımları konut alanları içerisinde gerçekleştirmiştir. Kentsel mekân kullanım biçim ve süreleri değişime uğramıştır (Güzer, 2020).

Kentsel mekânın önemi ilk olarak kamusal mekânların kapanması ile ortaya çıkmıştır. Öncelikle ticaret alanları sonrasında ise parklar, yürüyüş yolları, doğal alanlar gibi yeşil alan kullanımları ve sokağa çıkma sınırlandırılmıştır. Bu durum kentsel mekân içerisinde hareketliliğin azalmasına

neden olmuştur. Kent kullanıcılarının birbiri ile fiziksel teması en az düzeyde sağladıkları toplumsal yaşam biçimini ortaya çıkmıştır (Özuduru, 2020).

Özdede vd. (2021), yapmış olduğu çalışma sonucunda pandemi sonucu ortaya çıkan izolasyon ve yeni normallere uyum açısından, 10,8 m²/kişi mahalle parkına, 8,1 m²/kişi çocuk oyun alanına, 18,9 m²/kişi kent parkına, 16,2 m²/kişi spor alanına ve toplamda 54 m²/kişi açık ve yeşil alana ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede mevcut yasada belirtilen 10 m²/kişi yeşil alan ihtiyacı sağlıklı kentsel mekanlar oluşturma konusunda eksik kaldığı görülmektedir.

COVID-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri

Kentlerde alınan kısıtlama kararları ilk olarak stres tepkilerine neden olmaktadır (Kaya, 2020). Karantina sürecinin uzaması, virüs yayılımının artması kent kullanıcıları üzerinde depresyon, anksiyete gibi durum bozuklukları ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kent kullanıcılarının konut alanları içerisinde uzun süre vakit geçirmeleri fiziksel ve psikolojik açıdan insan sağlığı üzerinde olumsuz etki ortaya çıkarmıştır. Tükel (2020)'ye göre, salgın sürecinde bireyler üzerinde ortaya çıkabilecek psikolojik etkiler şu şekildedir;

- Hastalanma ve ölüm korkusu
- Virüs bulaş sonucu toplum tarafından dışlanma
- Dezavantajlı grup içerisinde yer alan (çocuk, yaşlı, engelli vb.) bireyler ile ilgilenmeyi virüs bulaş riskine karşı reddetme
- Karantina kararları sonucu çaresizlik, yalnızlık ve depresif hissetme (Haznedar ve Kiper, 2022).

Salgın sürecinde konut alanları içerisinde kalan bireyler iş, eğitim gibi faaliyetleri uzaktan yapmaya başlamıştır. Bu durum fiziksel aktivitelerin azalması ve buna bağlı olarak kalp rahatsızlıkları, obezite gibi hastalıkların artmasında önemli rol oynamaktadır (Ayan vd., 2018).

Kentsel yeşil alanlar kent kullanıcılarına sosyalleşme imkânını sağlamaktadır. Bu sayede bireylerin salgın sürecinde bireylerde ortaya çıkan olumsuz etkileri azaltma noktasında önem taşımaktadır. Özdemir (2009) yeşil alanlarda vakit geçirmek insanlar ile bir arada olmayı, diğer kullanıcıları izleme ve etkileme durumları ortaya çıkararak bireyler üzerinde olumlu etki sağladığını belirtmektedir.

COVID-19 Pandemisi ve Kentsel Yaşam Kalitesi

Yaşam kalitesi doğal kaynakların korunması, açık alanları keyfi ve kaliteli günlük yaşamı ifade etmektedir. Ayrıca kişinin hayattan zevk alması, engellerden bağımsız bir yaşam sürmesi, hayattaki zorlukların üstesinden gelmesi için gerekli gücün ve enerjinin ölçüsü olarak tanımlanmaktadır (Görün ve Kara, 2010).

Yakın tarihte ortaya çıkan ve etkisini küresel ölçekte göstererek pandemi haline gelen COVID-19 salgını kentsel yaşam kalitesinin önemini tekrar ön plana çıkarmıştır. Pandemi sürecinde ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerde ortaya çıkan etkiler yaşam kalitesi göstergeleri içerisinde yer alan ve kent yaşamını doğrudan etkileyen faktörlerdir.

COVID-19 pandemi sürecinde alınan kısıtlama ve kapanma önlemleri ile birlikte iktisadi dengeler bozulmuş ve kentsel yaşam kalitesi de aynı oranda etkilenmiştir. Kentler iktisadi temelli olarak planlanan ve gelişen bir yapı içerisinde. Yaşanan kısıtlamalar ile birlikte arz-talep dengelerinde bozulma meydana gelmiştir. COVID-19 pandemi sürecinde turizm, ticaret ve bireysel harcamalar üzerinde baskı oluştururken; üretim sürecinde yaşanan sıkıntılar, işten çıkarmalar ile birlikte üretimde gecikmeler yaşanmıştır. Böylece ticaretin yaşam kalitesi ve kentsel kalkınmaya yönelik olumsuz etkileri insanların kentsel alandan kırsal alana yönelmesine neden olmuştur. Kırsal alanda artan nüfus ile birlikte plansız gelişme, doğal kaynakların hızla tüketilmesi gibi olumsuz etkiler ortaya çıkmıştır. Daha temiz hava, su ve doğası olan kırsal alanlarda nüfus artışı ile birlikte yaşam kalitesi azalmıştır (Kalkan ve Şaşmaz, 2021).

COVID-19' un sosyal yaşama etkileri olumlu ve olumsuz olarak iki yönlü etki etmiştir. Pandemi öncesi süreçte sosyal olarak yaşam süren bireyler pandemi sürecinde getirilen kısıtlamalar ile birlikte içe kapanmaya, sosyal medya bağımlılığı gibi sosyal yaşam kalitesine olumsuz etki göstermiştir. Evlerinden dışarı çıkamayan bireyler sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamadıklarından dolayı psikolojik sorunlar yaşamış bu durum yaşam kalitelerinin düştüğü sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan hayatın değerini anlayan ve sosyal yaşam kalitelerini artırmaya çalışan bireyler gereksiz tüketimden kaçınarak bilinçli davranışlar ile kentlerin yaşam kalitelerini artmasına katkı sağlamışlardır (Kalkan ve Şaşmaz, 2021).

COVID-19 pandemi süreciyle birlikte getirilen kısıtlamalar çevre açısından olumlu etkiler oluşturmuştur. Özel araç kullanımındaki azalma ile hava kirliliğinde büyük oranda azalma yaşanmıştır. Pandemi öncesi gerçekleştirilen hava kalitesini düzeltme çalışmalarına etkisi olarak olumlu

etki oluşturmuştur. Hava kalitesinin yanı sıra doğal sermaye ve sahil alanları kentsel yaşam varlıklarındandır. İnsanlar tarafından sorumsuzca kullanılan ve kirletilen alanlar sosyal mesafe önlemleri ve turist sayısındaki azalma ile birlikte kayda değer olumlu değişiklikler yaşanmıştır. Pandeminin sonucu ortaya çıkan diğer önemli etki çevresel gürültü kirliliğidir. İnsan ve çevre için sağlık açısından olumsuz etki oluşturan sesler, kısıtlama önlemleri ve motorlu ulaşım araçlarının kullanımının minimum düzeyde olması sonucunda önemli ölçüde azalmıştır. Kentsel alan içerisindeki gürültü seviyesinin düşmesi yaşam kalitesinin artmasına neden olmuştur (Kalkan ve Şaşmaz, 2021).

Bütün çevresel sorunlar ve çözümler kentsel yaşam kalitesini içermektedir. Bu sorunlara çözüm üretmek insanların daha mutlu ve sağlıklı yaşamalarına yani yaşam kalitelerinin artmasını ifade etmektedir. Pandemi sürecinde getirilen kısıtlamalar kapalı kalan fabrikalar, sokağa çıkma kısıtlama sürecinde özel araç kullanımındaki azalma hava kalitesini önemli oranda artırmıştır. Havanın, denizlerin temizlenmesi, atıkların bilinçli yok edilmesi, gürültü kirliliğinin azalması, yeşil alanların artırılması pandeminin kentsel yaşam kalitesine olumlu etkisi olarak gösterilmektedir.

COVID-19 ve Afetlerin Açık ve Yeşil Alanlar Üzerine Etkisi

Dünya dinamik bir yapı içerisinde sürekli değişim göstermektedir. Uzun süreçler sonucu veya bir anda yaşanan değişimler insan müdahalesi, doğal süreçlerin etkisi veya her iki durumun birbiri ile etkileşimi sonucu değişimler kaçınılmaz olmaktadır (Sarıçam, 2019). Bu değişimler, yerleşim alanlarında yer alan bireylerin yaşamlarını zorlaştırabilir veya yok edebilmektedir. Afet olarak adlandırılan ve toplumun yaşam düzenini bozarak, can ve mal kayıpları ortaya çıkmasına neden olan olaylar (Akdur, 2000) bir olayın kendisi değil; bazen beklenen bazen ise aniden ortaya çıkan bir sonuçtur (Kadioğlu, 2008). Afet tanımı için olayın gerçekleştiği alan değil, ortaya çıkarmış olduğu etki ve kaynakların yeterli olup olmama durumu önem taşımaktadır (Güngör, Nisan, 2022, Ders Notları).

Afetler; depremler, tsunamiler, salgın hastalıkları gibi doğal sebeplerden olabileceği gibi; savaşlar, laboratuvar çalışmaları, kitlesel nüfus hareketleri ve salgın hastalıklar gibi insan kaynaklı olarak ortaya çıkabilmektedir (Akdur, 2000; The European Commission's Science and Knowledge Service, 2018; Sena and Woldemichael, 2016).

Afetlerin ortaya çıkarmış olduğu sosyal, ekonomik, fiziksel, kültürel etkileri üzerinde durularak temel politikalar geliştirmek önem taşımaktadır (Sarıçam, 2019). Ortaya çıkabilecek afetlerin etkilerine karşı önlemler en az düzeye indirgenebilse de tam olarak ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bu nedenle doğal afetlerin ortaya çıkarmış olduğu etkileri azaltmaya yönelik yaşanan coğrafyada ortaya çıkabilecek afetler dikkate alınarak planlama çalışmaları yapılması gerekmektedir.

Açık ve yeşil alanlar, afet sonrasında afet öncesi gerçekleştirilen fonksiyonlarından farklı işlevlere sahiptir (Atalay, 2008). Bu nedenle kentlerin en önemli yaşam kalitesi göstergesi olan açık ve yeşil alanlar üstlendikleri fiziksel, toplumsal, ekolojik vb. fonksiyonlarının yanı sıra afet sonrası ortaya çıkacak fonksiyonlar açısından kentsel yaşamı etkileyen arazi kullanımlarıdır (Korgavuş ve Ersoy, 2015).

Afet sonrası süreçte acil erişim, depolama, barınma vb. hayati öneme sahip işlevler oluşturma noktasında açık ve yeşil alanlar Kurtarıcı mekânlardır (Kahyaoğlu, 2016). Afet sonrası açık ve yeşil alanlar, başta güvenlik olmak üzere acil ihtiyaçların karşılandığı, müdahalelerin yapılabilirdiği, kentsel servislerin kaydırıldığı bir başka deyişle yaşamın tekrar başladığı yerlerdir (Kırçın vd., 2017). İnsanlar afet anı ve sonrasında, tehlike altında hissettikleri durumlarda açık alanlara doğru hareket gerçekleştirirler. Konut alanları zarar görmemiş olsa bile içgüdüsel olarak belirli bir süre açık alanda kalmayı tercih etmektedir (Korgavuş ve Ersoy, 2015).

COVID-19 Pandemisinin Yeşil Alanlar Üzerine Etkisi

COVID-19 pandemisinin ortaya çıkarmış olduğu etkiler hayatın her alanında olduğu gibi günlük yaşam dinamiklerini de etkilemiştir. Bu çerçevede salgın dönemi sürecinde kentsel yeşil alanlarda gerçekleştirilen gündelik faaliyetlerin çeşitliliği, yeterliliği ve niteliği tartışılmaya başlanmıştır (Özdede vd. 2021). Pandemi sürecinde kent kullanıcıları konut alanlarında ve kapalı halde bulunan “yeni kamusal mekânlar” içerisinde sıkışarak yeşil alanlara erişmekte güçlük çekmişlerdir. Kent kullanıcılarının konut alanlarının çevresinde yer alan yeşil alanların yürüme mesafesi içerisinde yer alması COVID-19 salgını sonucu ortaya çıkan yeni davranış ve ihtiyaçlara yanıt vermeyi önemli hale getirmektedir. Bu açıdan yeşil alanların kent kullanıcılarının kullanımı için erişilebilir olması gerekliliği görülmektedir (Ugolini vd. 2020).

COVID-19 pandemisinin ortaya çıkarmış olduğu kentsel değişim dinamikleri çerçevesinde kentsel alan içerisinde yeşil alanların sürekliliğinin ve erişilebilir alanlar oluşturulması toplum sağlığı açısından önemlidir. Kentsel yeşil alanların kentsel mekân içerisinde etkin kılacak mekânsal fonksiyon oluşturulmalıdır (Adıgüzel ve Balta, 2021). Mekân kurgusu oluşturulurken en önemli unsurlardan olan yeşil alanların büyüklükleri kurgulanmalıdır. Pandeminin kentsel alan ve kullanıcılar üzerine etkileri göz önüne alındığında yeşil alanların işlevlerini toplumsal yapı içerisinde her kullanıcı grubu için eşit düzeyde gerçekleştirebilmesi amacıyla yeni normaller ve standartlara uygun olarak yeşil alan planlaması yapılmalıdır.

Yoğunluğun bir sorun olarak görüldüğü pandemi sürecinde toplumsal hayatın yeniden tesisi için açık ve yeşil alanların yeni bir bakış açısı ile yeniden tasarlanmalıdır (Özdede vd., 2021). Bu çerçevede salgın süreci kullanıcıların yeşil alanlara yönelik ihtiyaç ve istekleri dikkate alınarak katılımcı planlama çerçevesinde planlama yapılması gerekmektedir. Salgın süreci dikkate alındığında yeşil alanların işlevleri üzerine;

- Fiziksel İşlev; Salgın sürecinin bireyler üzerinde oluşturmuş olduğu hareketsiz yaşam tarzı başta kronik hastalıklar olmak üzere obezite gibi hastalıklara yakalanma olasılığını artırmakla birlikte birçok farklı sağlık sorunlarını tetiklemektedir. Yegin ve Bayraktar (2021)'e göre; sağlıklı bir yaşam için bireylerin 18-65 yaş aralığında haftada 5 gün en az 30 dakika orta yoğunlukta veya haftada 3 gün en az 20 dakika yüksek yoğunlukta fiziksel aktivite yapması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Bu çerçevede toplumsal yapı içerisinde yer alan farklı gruplar dikkate alınarak kent kullanıcılarının bütününe kapsayan ve yeşil alan kullanıcılarını fiziksel aktiviteye yönlendirici yeşil alan planlama gerekliliği ön plana çıkmaktadır.
- Psikolojik İşlev; Salgın sürecinin ortaya çıkardığı belirsizlik ve virüs yakalanma korkusu bireylerde kaygı durumunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca karantina süresinin uzaması, virüs yayılım hızı, iş durumlarını kaybetme durumu ve sevdikleri kişileri kaybetme korkuları bireylerde stres, depresyon ve anksiyete gibi durum bozuklukları yaşatmıştır (Haznedar ve Kiper, 2022).
- Sosyal İşlev; Salgın sürecinde alınan kısıtlama kararları kapsamında sosyalleşme ihtiyacını karşılayamayan bireylerde saldırganlık ve şiddet gibi davranış bozuklukları ortaya çıkma ihtimali görülmektedir. Bu çerçevede toplum içerisindeki farklı

grupların ihtiyaç ve istekleri göz önüne alınarak yeşil alan planlaması yapılması gerekmektedir. Bu sayede bireylerin toplumdan dışlanmasının önüne geçilecektir.

Materyal ve Metot

Çalışma, COVID-19 pandemisi ile kentsel yaşam dinamiklerinde ortaya çıkan değişimin, yaşam kalitesinin en önemli göstergesi olan yeşil alanların kullanımına yönelik görüşlerin değerlendirilmesine dayanmaktadır. Çalışmanın ana materyalleri şunlardır;

- COVID-19 ve açık ve yeşil alanlar özelinde hazırlanan ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar (Makale, Tez, Rapor, Bildiri vb.)
- Katılımcıların deneyimlerinin değerlendirilmesi için oluşturulan anket çalışması
- Anket verilerinin incelenmesi ve istatistiksel analizlerinin yapılması kullanılan IBM SPSS Statistics (Versiyon: 29.0.0.0) ve Excel yazılımları ile anket verilerinin değerlendirilmesi

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası süreçte kent kullanıcılarının yeşil alan kullanım deneyimlerini belirlemek amacıyla; yeşil alan kullanım ve aktiviteleri ve katılımcı genel değerlendirmeleri ölçütlerinin belirlenmesi için 240 katılımcı üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada yer alan anket soruları ile 4 başlık altında veri toplanarak değerlendirme yapılmıştır.

1. Katılımcı profillerinin belirlenmesi
2. Katılımcıların COVID-19 pandemi öncesi yeşil alan kullanımı ve aktiviteler
3. Katılımcıların COVID-19 pandemi sonrası yeşil alan kullanımı ve aktiviteler
4. Katılımcı genel değerlendirme

Anket çalışması sonucunda elde edilen veriler Frekans ve Ki-Kare istatistiki yöntemi ile analiz edilerek istatistiksel olarak pandemi sürecinde yeşil alan kullanım ve aktivitelerin tesadüfen gerçekleşip/gerçekleşmediği sonucu değerlendirilmiştir.

Katılımcı örneklem büyüklüğü belirlenmesi aşamasında sınırlı toplumlarda örneklem büyüklüğünü veren formül kullanılarak hesaplanmıştır (Kalıpsız, 1981). Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde referans alınan formül; Kiper ve Öztürk (2011), Karaşah ve Var (2016), Aksu vd. (2017) ve Haznedar ve Kiper (2022)'nin çalışmalarında da kullanılmıştır.

Sosyal temelli nitel araştırmalarda evrenin tümünü çalışmak yerine evreni temsil etme gücüne sahip sınırlı sayıda birey ve olguyu araştırmaya dahil etmek ve belirli bir örneklem büyüklüğüne indirgemek pratik bir çözüm olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Yıldırım ve Şimşek'in belirtmiş olduğu çerçevede Kayseri ili Talas ilçesi referans alınmış ve genel bir bakış açısı ortaya koyulmuştur.

Anket yapılacak katılımcı sayısı Kayseri İli Talas ilçesi 2022 nüfusu dikkate alınarak %95 güven aralığında, %5 hata payı ile 73 kişi olarak bulunmuştur. Sonuçların güvenilirliğini artırmak ve Ugolini vd., yapmış olduğu çalışma dikkate alınarak 240 kişi özelinde anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

$$n = \frac{Z^2 NPQ}{ND^2 + Z^2 PQ} \quad n = \frac{(1,96)^2 \times (169214) \times (0,95) \times (0,05)}{(169214) \times (0,05)^2 + (1,96)^2 \times (0,95) \times (0,05)}$$

n= Örnek büyüklüğü

Z= Güven sayısı

P= Ölçmek istediğimiz özelliğin kütleden bulunma ihtimali (Çalışmada %95 olarak alınmıştır.)

Q= 1-P

N= Ana kütle büyüklüğü (169214)

Bulgular

Demografik Bulgular

Araştırmada öncelikli olarak yeşil alan kullanım deneyimi gerçekleştiren katılımcıların sosyo-demografik özellikleri frekans analiz yöntemi ile belirlenmiştir.

Katılımcıların *cinsiyet dağılımlarına* göre incelendiğinde; Ankete katılım sağlayan kullanıcıların %52,9 Kadın ve %47,1 Erkek olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların *yaş dağılımına* göre incelendiğinde; Ankete katılım sağlayan kullanıcıların 19-35 yaş aralığı (%70), 36-50 yaş aralığı (%22,1) ve 51+ yaş (%7,9) olduğu belirlenmiştir. Genç yaş (19-35) grubu içerisinde yer

alan kent kullanıcılarının yeşil alan kullanımı gerçekleştirdiği görülmektedir.

Katılımcıların *eğitim durumlarına* göre incelendiğinde; Ankete katılım sağlayan kullanıcıların Lisans düzeyinde (%64,2), Lise düzeyinde (%25) ve Yüksek lisans düzeyinde (%10,8) oldukları belirlenmiştir.

Katılımcıların *meslek dağılımlarına* göre incelendiğinde; Ankete katılım sağlayan kullanıcıların İşçi (%33,8), Öğrenci (%27,1), Memur (%20,8), İşsiz (%10), Ev Hanımı (%4,2), Emekli (%4,2) oldukları belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim ve mesleklerine göre dağılımı

Cinsiyet	N	Yüzde (%)
Kadın	127	52,9
Erkek	113	47,1
Yaş		
19-35	168	70
36-50	53	22,1
51+	19	7,9
Eğitim		
Lise	60	25
Lisans	154	54,2
Yüksek Lisans	26	10,8
Meslek		
İşçi	81	33,8
Öğrenci	65	27,1
Memur	50	20,8
İşsiz	24	10
Ev Hanımı	10	4,2
Emekli	10	4,2
Toplam	240	100

Katılımcıların Covid-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Yeşil Alan Kullanım ve Aktivitelerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların *yeşil alan kullanımı* incelendiğinde; katılımcıların pandemi öncesi süreçte %80 oranında yeşil alan kullanımı gerçekleştirdikleri, pandemi sonrasında bu oranın %10 artış göstererek %90 oranına çıktığı belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası yeşil alan kullanım dağılımı

	COVID-19 Öncesi	COVID-19 Sonrası	Değişim Oranı
	Yüzde (%)	Yüzde (%)	Yüzde (%)
Yeşil Alan Kullanımı Gerçekleştirdim	%80	%90	%10
Yeşil Alan Kullanımı Gerçekleştirmedim	%20	%10	-%10

Katılımcıların *yeşil alan kullanım sıklığı* incelendiğinde; katılımcıların pandemi öncesi süreçte yeşil alan ziyaretlerinin Her gün (%7) ve Ayda bir gün (%10) oranında artış yaşandığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası yeşil alan kullanım sıklığı dağılımı

	COVID-19 Öncesi	COVID-19 Sonrası	Değişim Oranı
	Yüzde (%)	Yüzde (%)	Yüzde (%)
Her Gün	%9	%16	%7
Haftada Birkaç Gün	%46	%39	-%7
Ayda Birkaç Gün	%31	%22	-%9
Ayda Bir Gün	%12	%22	%10
Asla	%2	%1	-%1

Katılımcıların *yeşil alan kullanım zamanı* incelendiğinde; Katılımcıların yeşil alanları kullanım zamanlarından Hafta içi kullanımının %21 oranında arttığı belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası yeşil alan kullanım zaman dağılımı

	COVID-19 Öncesi	COVID-19 Sonrası	Değişim Oranı
	Yüzde (%)	Yüzde (%)	Yüzde (%)
Hafta İçi	%35	%56	%21
Hafta Sonu	%65	%44	-%21

Katılımcıların *yeşil alan kullanım zaman aralığı* incelendiğinde; Katılımcılar 13.00 – 16.00 zaman aralığında %6 oranında yeşil alan kullanımında artış yaşandığı belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası yeşil alan kullanım zaman aralığı dağılımı

	COVID-19 Öncesi	COVID-19 Sonrası	Değişim Oranı
	Yüzde (%)	Yüzde (%)	Yüzde (%)
06.00-12.00	%8	%7	- %1
13.00-16.00	%49	%55	%6
17.00-20.00	%30	%27	-%3
21.00-24.00	%13	%11	-%2

Katılımcıların *yeşil alanda geçirilen toplam zaman* incelendiğinde; 0-30 dakika arasında gerçekleştirilen ziyaretlerde %5 ve 30-60 dakika arası gerçekleştirilen ziyaretlerde %7 oranında artış yaşandığı belirlenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası yeşil alanda geçirilen toplam zaman dağılımı

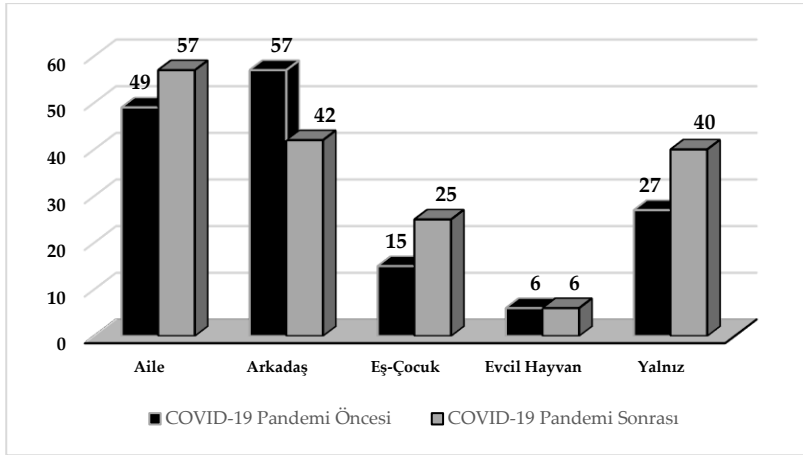
	COVID-19 Ön- cesi	COVID-19 Sonrası	Değişim Oranı
	Yüzde (%)	Yüzde (%)	Yüzde (%)
0-30 dakika	%15	%20	%5
30-60 dakika	%27	%34	%7
1-2 saat	%35	%28	-%7
2+ saat	%23	%18	-%5

Katılımcıların *tercih edilen yeşil alan uzaklıkları* incelendiğinde; Katılımcıların 200 metreden az mesafe yer alan yeşil alan ziyaretlerinde %14 oranında artış yaşandığı belirlenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası tercih edilen yeşil alan uzaklık dağılımı

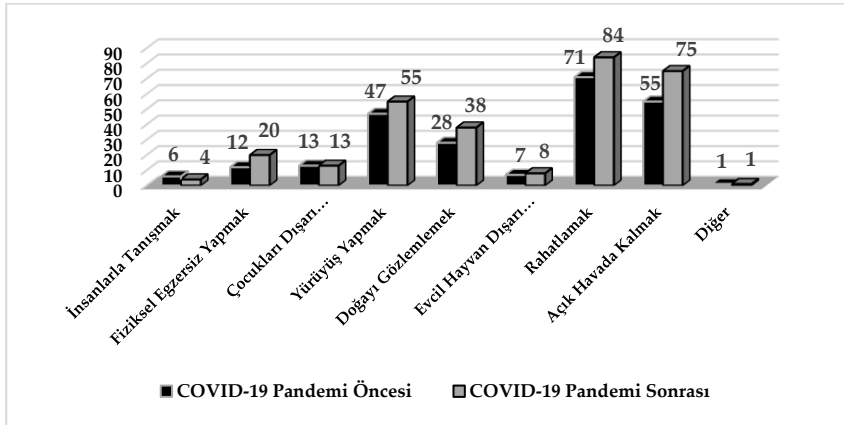
	COVID-19 Öncesi	COVID-19 Sonrası	Değişim Oranı
	Yüzde (%)	Yüzde (%)	Yüzde (%)
200 metreden az	%15	%20	%5
200-500 metre	%27	%34	%7
500 metreden fazla	%35	%28	-%7

Katılımcıların *yeşil alan içerisinde vakit geçirilen kişiler* incelendiğinde; Aile %8, Eş-Çocuk %10 ve Yalnız %13 oranında artış yaşandığı belirlenmiştir (Şekil 2).

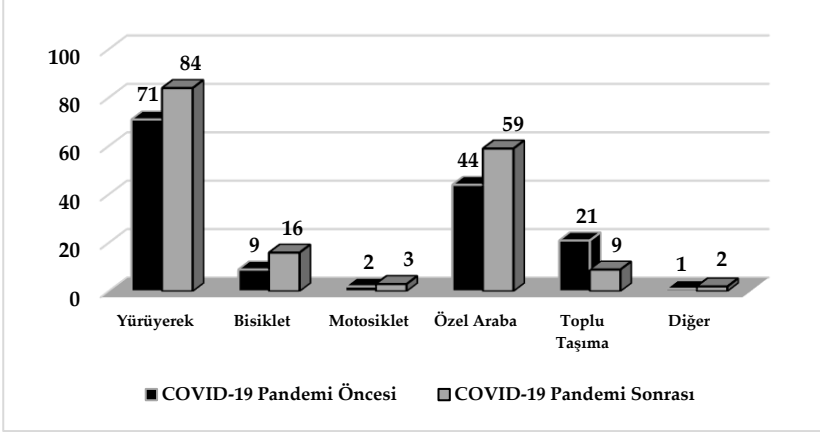
Şekil 1. COVID-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Yeşil Alan İçerisinde Vakit Geçirilen Kişiler

Katılımcıların COVID-19 pandemi öncesi ve sonrası yeşil alan kullanım gerekçeleri incelendiğinde; Fiziksel egzersiz yapmak %8, Yürüyüş yapmak %8, Doğayı gözlemlemek %10, Evcil hayvan dışarı çıkarmak %1, Rahatlamak %13, Açık havada kalmak %20 oranında artış yaşandığı belirlenmiştir (Şekil 3).

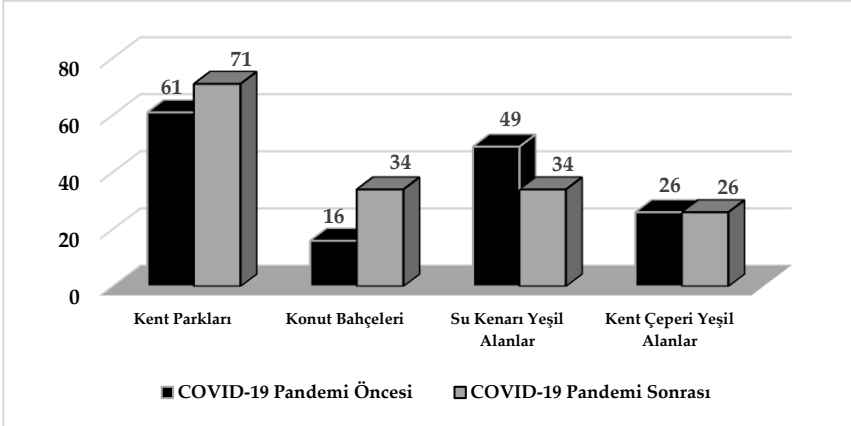
Şekil 2. COVID-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Yeşil Alan Kullanım Gerekçeleri

Katılımcıların COVID-19 öncesi ve sonrası yeşil alanlara erişim sağlamak için tercih edilen ulaşım araçları incelendiğinde; Yürüyerek %13, Bisiklet %7, Motosiklet %1, Özel araba %15 ve Diğer %1 artış yaşandığı belirlenmiştir (Şekil 4).

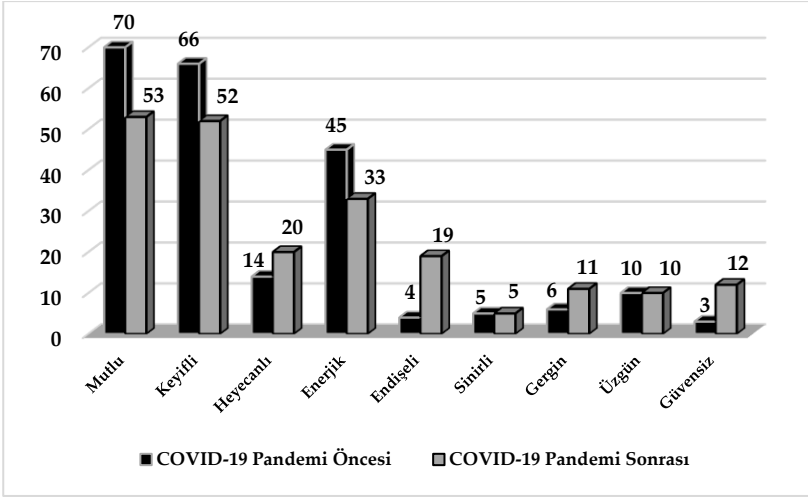
Şekil 3. COVID-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Yeşil Alanlara Erişim Sağlamak İçin Tercih Edilen Ulaşım Araçları

Katılımcıların COVID-19 öncesi ve sonrası tercih edilen yeşil alan türü incelendiğinde; Kent parkları %10 ve Konut bahçeleri %18 oranında artış yaşandığı belirlenmiştir (Şekil 5).

Şekil 4. COVID-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Tercih Edilen Yeşil Alan Türleri

Katılımcıların COVID-19 öncesi ve sonrası yeşil alan kullanımı gerçekleştirirken etken ruh hali incelendiğinde; Heyecanlı %6, Endişeli %15, Gergin %5 ve Güvensiz %9 oranında artış yaşandığı belirlenmiştir (Şekil 6).

Şekil 5. COVID-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Yeşil Alan Kullanımı Gerçekleştirilirken Etken Ruh Hali

Ki-Kare Testi

Ki-kare testi, bazı değerler arasındaki farkın tesadüfi sayılıp sayılmayacağı şeklinde uygulanan ve tesadüfi olarak meydana gelmesi muhtemel bir χ^2 değerinden daha büyük çıkıp çıkmadığı esasına dayanmaktadır. Sıfır hipotezi H_0 , ortaya çıkan hatalı durumun aslında tesadüfen oluştuğunu ve H_1 ortaya çıkan sonucun tesadüfen meydana gelmediği şeklindedir. Uygulama %1 ve %5 önem derecesine bağlı olarak hipotez edilmektedir. Ortaya çıkan değer küçük ise hipotez red, büyük ise hipotez kabul edilecektir (Oktay, 1990).

Çalışmada; pandemi öncesi/sonrası yeşil alan kullanım algısında ortaya çıkan değişimlerin COVID-19 etkisi ile gerçekleşip gerçekleşmediği noktasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla ki-kare analizi yapılmıştır. Ki-kare analiz sonuçları %5 önem derecesi dikkate alınarak değerlendirilerek asimptotik önem $p < .001$ olarak elde edilmiş ve H_1 kabul edilerek ortaya çıkan sonuçların tesadüfen gerçekleşmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8. Ki-Kare Analiz Sonuçları

Ki-Kare Analiz Sonuçları	H_0	H_1	Asimptotik Önem
	Yeşil Alan Kullanım Oranı/ Pandemi	RED	KABUL
Yeşil Alan Kullanım Sıklığı/ Pandemi	RED	KABUL	$p < .001$

Yeşil Alan Kullanım Zamanları/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Yeşil Alan Kullanım Zaman Aralığı/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Yeşil Alanda Geçirilen Toplam Zaman/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Yeşil Alan Kullanımı Gerçekleştirilen Gruplar/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Yeşil ALAN Kullanım Gereksesi/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Yeşil Alan Ulaşım Türleri/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Tercih Edilen Yeşil Alan Uzaklıkları/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Tercih Edilen Yeşil Alan Türleri/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001
Yeşil Alan Kullanım Sırası Ruh Hali/PANDEMİ	RED	KABUL	p <.001

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmada COVID-19 pandemisinin yeşil alan kullanım algısında ortaya çıkan değişimler değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme iki farklı aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama; COVID-19 pandemisinin kentsel mekân kullanımı ve yeşil alanlar özelinde literatür temelli bilgi toplanması ve değerlendirilmesidir. İkinci aşamada ise; yeşil alan kullanıcılarına yönelik gerçekleştirilen anket çalışması ile COVID-19 pandemisinin yeşil alan kullanım ve aktivitelerin değişimi değerlendirilmiştir. COVID-19 pandemisinin kentsel mekâna olan etkilerinin yeşil alan özelinde ve yeşil alan kullanıcılarının deneyimlerinin değerlendirilmesi sağlanmıştır.

COVID-19 pandemisi kentlerin ne kadar esnek ve yenilikçi olabileceğini göstermiş ve bu nedenle, pandemi sonrası süreçte dirençli, sürdürülebilir ve herkese eşit şartlar sunan kentler oluşturma noktasında fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatların kullanılması için pandemi sonucu ortaya çıkan kentsel dinamikler göz önüne alınarak yeniden planlaması önem taşımaktadır. Bu durum açık ve yeşil alan planlaması, bisiklet ve yaya yolu gibi alternatif ulaşım sistemleri geliştirilmesi, kamusal alanların genişletilmesi ve kentsel çevrenin daha sürdürülebilir hale getirilmesi gibi kararlar içermelidir. Bu kapsamda COVID-19 pandemisinin mekânsal etkileri

ve COVID-19 pandemisinin kentsel mekân üzerindeki etkilerinin kent planlama disiplini açısından etkileri aşağıda sunulmuştur.

COVID-19 pandemisinin mekânsal etkileri;

Sosyal mesafe ve kısıtlamalar, COVID-19 pandemi etkisiyle kentsel mekânlar, sosyal mesafe (kısıtlı temas) ve kısıtlama kararları sonucu olumsuz etkilenmiştir. Kısıtlamalar kamusal alanlarda kullanıcı yoğunluğu sınırlandırılmış ve kentsel mekân kullanım algıları değişerek özel alanlara yönelmiştir.

Ekonomik etkiler, COVID-19 pandemi etkisi tedarik zinciri ve ulaşım sistemleri üzerindeki baskı sonucu ticari faaliyetleri olumsuz etkilemiştir. Alışveriş merkezleri, restoran vb. ticaret alanları pandemi sürecinde kapalı durumda kalmış veya sınırlı kapasite ile faaliyet göstermiştir. Bu durum kentsel mekân içerisindeki ekonomik canlılığı azaltma ve ticari kimliğe sahip olan kentlerde mekânsal dönüşümlere neden olmuştur.

Toplu taşıma sistemleri, COVID-19 pandemi etkileri kentsel mekân içerisinde toplu taşıma sistemleri üzerinde baskı ortaya çıkarmıştır. Hijyen, sosyal mesafe kuralları, kısıtlamalar ve erişilebilirlik yaklaşımlarının kent planlama ve kentsel tasarım çalışmalarında öneminin artmasına neden olmuştur.

Çevre sağlığı, COVID-19 pandemisi kentsel çevre sağlığını doğrudan etkileyen bir afet olayıdır. Yoğun nüfus oranına sahip kentsel mekânlarda virüs yayılımı hızlı ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleşmektedir. Kentsel mekânların planlanması salgın yayılımını kontrol altına alma noktasında önem taşımaktadır. İnsan hareketliliğinin mekânın bütününe yönelik olarak planlanması çevre sağlığı ve toplum sağlığını korunmasında salgının ortaya çıkarmış olduğu olumsuz etkileri azaltarak kentsel yaşam kalitesinin artmasını sağlayacaktır.

Kentsel eşitsizlikler, düşük gelir düzeyine sahip ve dezavantajlı bölgelerde yaşayan kent kullanıcıları salgın hastalığın ortaya çıkarmış olduğu olumsuz etkilerden daha çok etkilenmektedir. Toplumsal yapı içerisinde yer alan bütün grupların istek ve ihtiyaçları göz önüne alınarak planlama yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Ekonomik, fiziksel, psikolojik vb. farklı gruplar içerisinde yer alan bireylere yönelik ortak kullanım alanları oluşturulması sınıf ayrımı ve toplumsal ayrışmayı azaltarak salgın süreci ve sonrasında ortaya çıkan toplumsal olayları azaltmada etken rol oynayacaktır.

Yeni trendler ve teknolojiler, COVID-19 pandemisi kentsel mekân kullanım algısında değişime neden olmuştur. Açık hava restoranları, sokak kafeleri, açık hava etkinlikleri gibi kullanımlar kentsel mekân içerisinde hareketliliğin devamlılığı sağlanmıştır. Dijital toplantılar, uzaktan eğitim ve çalışma faaliyetleri kamusal alan kullanımını azaltarak kent kullanıcılarının konut alanları içerisinde kalmalarına neden olmuştur. Kentsel mekân kullanımı üzerindeki baskının azaltılması için dijital kamusal mekân oluşturma noktasında çalışmaların yapılması gerekmektedir.

COVID-19 pandemisinin kentsel mekân üzerindeki etkilerinin kent planlama disiplini açısından etkileri;

Salgın önleme stratejileri, Açık ve yeşil alanlar, bisiklet yolları gibi alternatif ulaşım sistemleri, sosyal mesafe kurallarına uygun mekânsal çözümlerinin belirli standartlar çerçevesinde planlanması kent kullanıcıları için sağlıklı mekânlar oluşturma ve toplum sağlığını koruma noktasında önem taşımaktadır.

Sağlık altyapısı, Sağlık merkezleri, hastaneler, acil servisler gibi sağlık altyapısı alanları ve yeşil alanlar gibi fiziksel ve psikolojik sağlık açısından olumlu etki gösteren kullanımların büyüklükleri, yer seçim kriterleri, erişilebilirliği vb. kriterlerin sağlık üzerinde etkileri dikkate alınarak planlama sürecinde dahil edilmesi gerekmektedir.

Yeni trendlerin ve teknolojinin entegrasyonu, COVID-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan yeni trendler ve teknolojilerin planlama çalışmaları içerisinde değerlendirilmesi ve ilgili yönetmelik maddelerinin oluşturulması gerekmektedir. Planlama çalışmaları içerisinde dijital kamusal mekânlar oluşturulması ve fonksiyonların büyüklük ve işlevlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Küresel iş birliği, COVID-19 pandemisinin kentlerde göstermiş olduğu etki düzeyi farklılık gösterse de genel çerçevede ortaya çıkan etkilerin planlama çalışmaları içerisinde sürdürülebilir ve dirençli kentler oluşturmak amacıyla yer alması gerekmektedir. Küresel ölçekte bilgi ve deneyimlerin kent planlama çalışmaları içerisinde yer alması için küresel ölçekte merkezi ve yerel yönetimlerin iş birliği içerisinde olması gerekmektedir.

Yaya ve bisiklet dostu kentler, COVID-19 pandemi sürecinde virüs bulaş riskine karşı kent kullanıcılarının endişe düzeylerinin artması bisiklet ve yaya olmak üzere bireysel ulaşım sistemlerinin geliştirilmesine ve öneminin artmasına neden olmuştur. Kent planlama sürecinde dirençli kentler

oluşturmak için yaya ve bisiklet trafiğine uygun ulaşım sistemleri oluşturulması ve park alanları oluşturularak hareketliliğin sürekliliğinin sağlanması önem taşımaktadır. Bu çerçevede planlama çalışmaları içerisinde taşıt odaklı bakış açısı yerine yaya ve bisiklet odaklı bakış açısı geliştirilmesi gerekmektedir.

Yeşil kentler, COVID-19 pandemisi kent kullanıcılarının doğal alanlara olan ihtiyaçlarını yeniden ön plana çıkarmıştır. Kentsel mekân içerisinde fiziksel, psikolojik, toplumsal vb. göstermiş olduğu işlevler dikkate alındığında yeşil alanların salgın sonucu ortaya çıkan olumsuz etkileri azalttığı görülmüştür. Bu çerçevede planlama çalışmaları içerisinde kentsel yeşil sistem oluşturulması, korunması ve fonksiyonlarının afet öncesi ve sonrası süreç dikkate alınması gerekmektedir.

Afet yönetimi, COVID-19 pandemisi afet anında ve sonrasında kentsel yaşamın devamlılığı noktasında afet yönetiminin önemini tekrar ön plana çıkarmıştır. Salgın sürecinde kent yöneticilerinin hızlı bir şekilde hareket etmesi, kent kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında acil eylem planı oluşturulması ve acil eylem planlarının kent planlama çalışmaları içerisinde yer alması gerekmektedir.

COVID-19 pandemisinin kent planlama disiplini içerisinde çok boyutlu olarak ele alınması gerekmektedir. Kentsel mekân üzerindeki etkilerinin planlama süreci ve çalışmaları içerisinde yer alması kentsel mekân kalitesini artıracaktır. Ayrıca ortaya çıkan etmenlerin hazırlanan imar planı çalışmaları üzerinde planlama teknikleri ile yer alması gelecekte ortaya çıkabilecek salgın/afet durumları karşısında tek başına olumlu etki gösteremeyeceği çok açık bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda alınan planlama kararlarının kentsel tasarım rehberleri ve çalışmaları içerisinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Çalışma sonucu elde edilen bulgulara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

Anket sonucuna göre pandemi sürecinde katılımcıların yeşil alan kullanma oranında %10 oranında artış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamının genişletilmesi için katılımcılara sorulan "Pandemi sonrası yeşil alan kullanımı artmıştır." Sorusuna %78 oranında olumlu katılım sağlanmıştır. Bu durum bu çalışmaya katılım sağlamayan kent kullanıcılarının da pandemi sonrası yeşil alan kullanımı gerçekleştirdikleri sonucunu ön plana çıkarmıştır. Katılımcılar %79 oranında yeşil alan kullanımının fiziksel aktiviteye teşvik edici özellik göstermesi ve %93 oranında pandemi sürecinde yeşil alanların fiziksel ve psikolojik sağlık açısından yarar sağladığını belirtmiştir. Bu durum katılımcılara sorulan "Pandemi süreci yeşil alanlar kullanıcıları fiziksel ak-

tivitelerine teşvik etmiştir.” ve “Pandemi sürecinde yeşil alanlar fiziksel ve psikolojik sağlık açısından yarar sağlamıştır.” düşüncesini desteklemekte ve yeşil alan kullanım oranının artması ile arasındaki ilişki incelendiğinde; bireylerin yeşil alan kullanımını gerçekleştirmelerinin stres seviyesini azalttığı, sosyal etkileşimi artırdığı, fiziksel ve psikolojik sağlık açısından fayda sağladığı ve bu çerçevede yeşil alanların pandemi sürecinde sosyal-psikolojik, fiziksel ve rekreasyonel işlevlerinin devamlılığının sağlandığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu verilere ek olarak salgın sonrası yeşil alan kullanım sıklığının her gün %7 ve ayda bir gün %9 oranında artış göstermesi bu durumu destekleyici veriler olarak ön plana çıkmaktadır.

Pandemi sürecinde katılımcılar fiziksel egzersiz yapmak %8, yürüyüş yapmak %8, doğayı gözlemleme %10 ve açık havada kalma %20 oranlarında artış yaşanmıştır. Salgın/afet olayları sonrası fiziksel, psikolojik açıdan olumsuz etkilerden kaçınarak kentsel yaşamın devamlılığın sağlandığı alanlar olma özelliğini ön plana çıkarmıştır. Yeşil alan kullanımını gerçekleştiren katılımcıların %8 Aile, %10 Eş-Çocuk ve %13 Yalnız oranlarında artış yaşanmıştır. Yeşil alanlar içerisinde gerçekleştirilen aktivitelerin pandemi sürecinde ortaya çıkan aile içi sorunların çözümü için sosyal bağları güçlendirdiği ve yalnız bireylerin ise birbirleri ile sosyalleşme ihtiyaçlarını karşıladıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum yeşil alanların aile bağlarını güçlendirme noktasında yeni bir işlev kazandırdığı bu çalışmanın sonuçlarından biri olmuştur.

Pandemi sürecinde yeşil alanlarda geçirilen toplam süre incelendiğinde 0-30 dk %5 ve 30-60 dk %7 oranında artış yaşanmıştır. Pandemi sürecinde getirilen kısıtlama kararları sonrası fiziksel ve psikolojik açıdan olumsuz etkilenen katılımcılar sosyalleşme, fiziksel aktivite yapma ve doğaya özlem duymaları sonucu kentsel yaşamın devamlılığın sağlamak amacıyla yeşil alan kullanımları gerçekleştirmiştir. Kısa süreli gerçekleşen bu kullanım karantina kararları ve virüs bulaş riski ihtimaline karşı erişilebilirliği yüksek yeşil alanları tercih etmiştir. Bu durum 200 metreden daha kısa mesafede yer alan yeşil alan kullanımlarının %14 oranında artması ile kanıtlanmıştır. Bu durum Avrupa Komisyonu Kentsel Denetim Raporunda yer alan ortalama yürüme mesafeleri ile oranlandığında bu çalışmayı desteklemektedir. Katılımcılar üzerinde %10 kent parkları ve %18 konut bahçe kullanımlarında artış ortaya çıkmıştır. Bu durum kent parklarının kent kullanıcılarının bütününe yönelik planlanması, boyutu ve erişilebilirliğinin yüksek olması sonucu ortaya çıkarken, virüs bulaş riski ihtimali sonucu korku, anksiyete vb. psikolojik açıdan kent parkı

kullanımı gerçekleştirilmeyen katılımcılar konut bahçelerini kullanmayı tercih etmiştir.

Yeşil alan kullanımı gerçekleştiren katılımcıların erişim sağlamak için kullandığı yöntemler incelendiğinde yürüyerek %13, bisiklet %7, özel araç kullanımı %15 oranlarında artış yaşanmıştır. Kentsel mekân içerisinde sokağa çıkma kısıtlama süreci dışında bireysel araç kullanımını artışına neden olmuştur. Bu durum sürdürülebilir kentler oluşturma noktasında alternatif ulaşım araçları planlanması gerektiğini ön plana çıkarmaktadır.

Yapılan değerlendirmeler ve anket sonucu elde edilen veriler sonucu COVID-19 pandemisinin kent kullanıcılarının yaşam tarzlarında değişime yol açtığı görülmüştür. Virüs bulaş riskini azaltmaya yönelik olarak alınan sosyal mesafe kuralları, karantina, maske ve diğer önlemler nedeniyle, kent kullanıcıları konut alanları içerisinde geçirilen zamanda artışa neden olmuş bu durum kentsel mekân algısında değişime yol açmıştır. Ayrıca kent kullanıcıları üzerinde fiziksel, psikolojik ve toplumsal yapı üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkararak kentsel yaşam kalitesini azaltmıştır. Bu durum kentsel yaşam kalitesinin en önemli göstergelerinden olan açık ve yeşil alanların COVID-19 salgını çerçevesinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Yeşil alanların üstlenmiş olduğu işlevler COVID-19 salgını sonucu ortaya çıkan olumsuz etkileri azaltmada önemli faktör oluşturmuştur. Salgın/afet sonrası ortaya çıkan olumsuz etkilerini azaltma ve kentsel yaşamın devamlılığının sağlanması açısından adaptif işlevlerinin ön plana çıktığı Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 9. Adapte Edilebilir Yeşil Alanların İşlevsel Açıdan Geçiş Süreci

ADAPTE EDİLEBİLİR YEŞİL ALANLARIN İŞLEVSEL AÇIDAN GEÇİŞ SÜRECİ			
Afet Öncesi		Afet Sonrası	
Tür	İşlev	Tür	İşlev
Fiziksel	Afet Öncesi Hazırlık	Fiziksel	Koruma ve Direnç
Sosyal		Sosyal	Su Yönetimi
Ekolojik		Ekolojik	Yeniden Kullanım
Ekonomik		Ekonomik	Toparlanma ve İyileşme
			Sosyal Açıdan Adaletli
			Kentler Oluşturma

			Çevre Bilincini Artırma Güvenliği Artırma Toplumsal Dönüşüm İçin Kullanım
Fiziksel	Yerleşim Alanlarının İyileştirilmesi	Fiziksel Sosyal Ekolojik Ekonomik	Koruma ve Direnç Yeniden Kullanım Toparlanma ve İyileşme Sosyal Açıdan Adaletli Kentler Oluşturma Güvenliği Artırma Barınma Alanı Sağlama Toplumsal Dönüşüm İçin Kullanım Koruma ve Direnç
Fiziksel Sosyal	Sağlık Et- kileri	Fiziksel Sosyal Ekolojik Fiziksel	Koruma ve Direnç Stres Azaltma Sosyal Bağlantı Sosyal Açıdan Adaletli Kentler Oluşturma Toparlanma ve İyileşme
Ekolojik	Havalandırma	Fiziksel Sosyal Ekolojik	Koruma ve Direnç Stres Azaltma Ekosistem Hizmetleri İklim Değişikliğine Karşı Du- yarlılık Çevre Bilincini Artırma
Sosyal	Sosyalleşme	Fiziksel Sosyal Ekolojik	Koruma ve Direnç Stres Azaltma Sosyal Bağlantı Sosyal Açıdan Adaletli Kentler Oluşturma Toparlanma ve İyileşme
Ekolojik	Sıcaklık Düzenle- mesi	Fiziksel Sosyal Ekolojik	Koruma ve Direnç Çevre Bilincini Artırma Ekosistem Hizmetleri İklim Değişikliğine Karşı Du- yarlılık Stres Azaltma

---

Fiziksel Ekolojik	Su Tutma		Fiziksel Sosyal Ekolojik	Koruma ve Direnç Su Yönetimi Ekosistem Hizmetleri Çevre Bilincini Artırma Stres Azaltma
--------------------------	----------	--	--------------------------	---

---

Ekolojik	İklim Düzenleme		Fiziksel Sosyal Ekolojik	Yeniden Kullanım Su Yönetimi Toparlanma ve İyileşme İklim Değişikliğine Karşı Duyarlılık Çevre Bilincini Artırma
-----------------	-----------------	--	--------------------------	--

---

Fiziksel	Toprak Stabilizasyonu		Fiziksel Sosyal Ekolojik	Koruma ve Direnç Yeniden Kullanım Toparlanma ve İyileşme Güvenliği Artırma
-----------------	-----------------------	--	--------------------------	--

---

Ekonomik	Tarım		Fiziksel Sosyal Ekolojik	Koruma ve Direnç Su Yönetimi Yeniden Kullanım Toparlanma ve İyileşme
-----------------	-------	--	--------------------------	--

Sosyal Ekolojik	Biyçeşitlilik		Fiziksel Sosyal Ekolojik	Koruma ve Direnç Sosyal Bağlantı Ekosistem Hizmetleri Çevre Bilincini Artırma
------------------------	---------------	--	--------------------------	---

---

Ekonomik	Ekonomik Değer		Fiziksel Sosyal Ekolojik	Yeniden Kullanım Su Yönetimi Barınma Alanı Sağlama Yeniden Kullanım
-----------------	----------------	--	--------------------------	---

---

Ekolojik	Gürültü Absorbe		Fiziksel Sosyal Ekolojik	Stres Azaltma Sosyal Bağlantı Çevre Bilincini Artırma Stres Azaltma
-----------------	-----------------	--	--------------------------	---

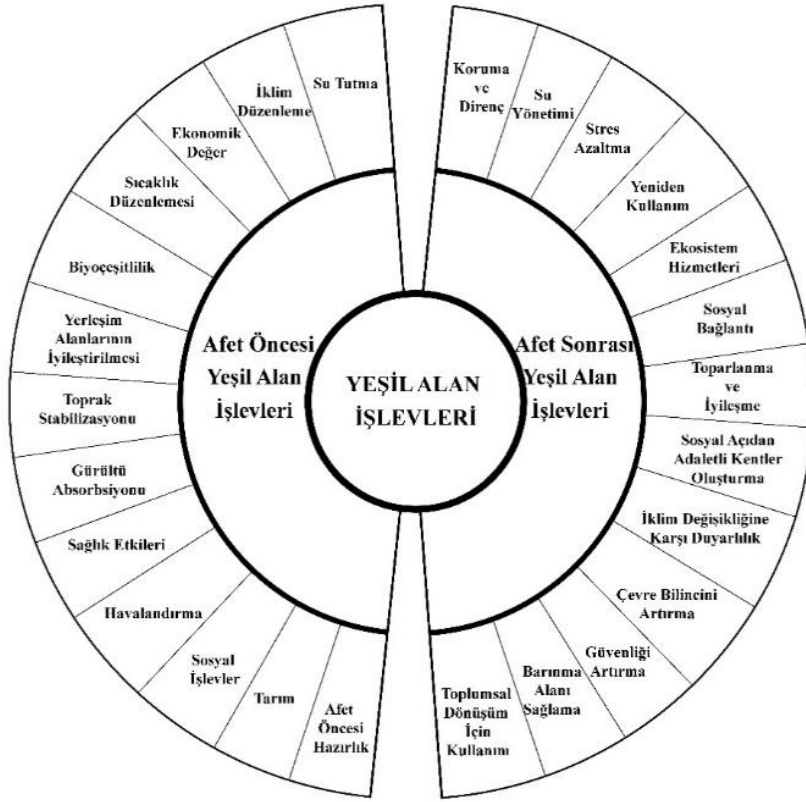

Afet öncesi kentsel yaşam içerisinde yeşil alanlar kent kullanıcılarının sosyal ve çevreye bağlı etkileri üzerinde olumlu katkı sağlayarak kentsel yaşam kalitesini artırmıştır. Çevre etkileri kapsamında ekolojik işleve baktığımızda insan-doğa arasındaki etkileşimin devamlılığını sağlama ve kentsel mekân içerisinde ekolojik etkenleri ile fiziksel, psikolojik olarak insan sağlığı üzerine de fayda sağladığı görülmektedir. Bu çerçevede kent kullanıcılarına sunulan işlevler mikro ölçekte kullanım sağlamakta ve bireylerin istek ve talepleri doğrultusunda fonksiyon göstermektedir. Afet sonrası süreçte ortaya çıkan etkiler yeşil alanların kent kullanıcılarının ve kentsel mekânın sürdürülebilirliğini sağlama noktasında afet etkilerine bağlı olarak adaptif işlev değişikliklerini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu durum fonksiyonların makro ölçekte işlev göstermesine neden olmuş ve detaylı inceleme ile 3 aşamalı olarak gerçekleştirildiği görülmüştür.

İlk aşama, afet sonrası süreçte kent kullanıcılarının hayati değerlerini koruma noktasında ilk adaptasyon etkisi ile ortaya çıkararak koruma ve direnç sağlama, kriz yönetim merkezleri, barınma alanı gibi işlevler sağlamak ve afet sonrası ortaya çıkabilecek olan ikincil etkilere karşı koruma sağlamaktadır. İkincil aşama, kent kullanıcılarının fiziksel (hayati) fonksiyonlarının korunması sonrası psikolojik ve sosyal açıdan, kent kullanıcılarını bütünleştirici sosyal ve toplumsal işlevler sağlama, ekolojik fonksiyonlarının devamlılığını sağlama, çevre bilincini artırma noktasında işlev değişikliği ile gerçekleşmektedir. Üçüncül aşama ise hayati, fiziksel ve psikolojik açıdan kent kullanıcılarının güvenliğinin sağlanması sonrası kentsel yaşamın devamlılığı için toparlanma ve iyileşme sürecine destek olma ve yönetim mekânları oluşturma, yeniden kullanım alanları oluşturma, afet sonrası ortaya çıkan sosyal yıkımın etkilerini azaltarak sosyal açıdan adanetli kentler oluşturma, toplumsal dönüşüm için kullanım fırsatları sunmaktadır.

Yeşil alanlar afet sonrası sunmuş olduğu işlevler, afet öncesi işlevlerin devamı niteliğinde düşünülmeli ve anlık olarak ortaya çıkan afet durumlarının olumsuz etkilerini azaltma noktasında kentsel yaşama adapte olunması gerekmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Afet Öncesi ve Sonrası Yeşil Alan İşlevleri

Bu çerçevede fiziksel, toplumsal, çevresel açıdan birçok fonksiyona sahip olan yeşil alanların bütüncül olarak ele alınıp kent planlama çalışmalarına dahil edilme zorunluluğunun önemi artmıştır. COVID-19 pandemisinin yeşil alanların planlama üzerindeki etkisi ise detaylı olarak Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 10. COVID-19 Pandemisinin Yeşil Alan Planlaması Üzerindeki Etkisi

COVID-19 Pandemisinin Yeşil Alan Planlaması Üzerindeki Etkisi

Pandemi Süreci Yeşil Alan Kullanımı

COVID-19 pandemi sürecinde yeşil alan kullanımı, kent kullanıcılarının sosyal etkileşimlerini kısıtlayan kararlar nedeniyle önemli rol oynamıştır. Kent kullanıcıları, doğal alanlara yönelim ve açık havada zaman geçirme imkânı sunmuştur. Bu çerçevede yeşil alanlar, kent kullanıcıları-

nun fiziksel aktivite yapma, sosyalleşme, dinlenme vb. aktivite gerçekleştirdikleri ve salgın sürecinin ortaya çıkarmış olduğu fiziksel ve psikolojik açıdan olumsuz etkileri azaltma noktasında kullanım sunmuştur. Yeşil alan kullanımının pandemi sürecindeki önemi, kent planlama çalışmalarında yeşil alan kullanımını artıracak nitelikte yeni yeşil alanlar oluşturulması, fonksiyon ve işlevlerinin artırılması ve yeşil alanların sınıflandırma kriterlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sosyal Mesafe Kurallarına Uygun Yeşil Alan Planlaması

Sosyal mesafe kurallarına uygun yeşil alan planlaması, toplum sağlığını koruma ve kent kullanıcılarının doğal alanlarda güvenli şekilde kullanım sağlama noktasında önemlidir. Yeşil alan planlaması yapılırken değerlendirilmesi gereken bazı temel faktörler;

1. Alan düzenlemesi ve bölge seçimi: Sosyal mesafe kurallarına göre planlanan yeşil alanlar, geniş bir mekân kullanımı sağlamalı ve kent kullanıcıları arasındaki teması minimum düzeyde tutacak şekilde planlanmalıdır.
2. İşaretlemeler ve uyarılar: Sosyal mesafe kurallarını hatırlatmak için alan içerisinde işaretlemeler ve uyarılar yapılmalıdır.
3. Kapasite yönetimi: Yeşil alan içerisinde yoğunluğu kontrol etmek için sınırlamalar getirilmelidir. Yeşil alan içerisinde kullanıcı kapasitesi aşılması önlenerek sosyal mesafe kurallarının uygulanması sağlanmalıdır.

Yeşil Alan Kullanımı İçin Ulaşım Sistemleri Planlanması

COVID-19 pandemi sürecinde bireysel araç kullanımı artmış ve toplu taşıma kullanımı azalmıştır. Alternatif ulaşım araçlarının çeşitliği ve buna bağlı olarak ulaşım sistemlerinin planlanması gerekmektedir. Planlama süreci içerisinde farklı grupların kullanımı için ulaşım ağlarının bağımsız olması kentsel mekân içerisinde hareketliliğin sürekliliğini sağlayacaktır. Ulaşım planlaması yapılırken talep değişikliği, ulaşım sistemi ihtiyaçları ve sosyal mesafe kurallarının planlama süreci içerisine dahil edilmesi gerekmektedir.

Yeşil Alanların Erişilebilirliği

COVID-19 pandemi sürecinde fiziksel, psikolojik ve toplumsal açıdan fayda sağlayan yeşil alanların erişilebilirliği yüksek olacak nitelikte planlanması gerekmektedir. Kentsel mekân içerisinde büyük ölçekte az sayıda veya küçük ölçekte sayıca fazla yeşil alanlar oluşturulmasının pandemi etkileri ve kullanıcı deneyimleri dikkate alınarak tartışılması gerekmektedir.

Kent planlama sürecinde Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği Ek-2 tablosunda açık ve yeşil alanlar ile ilgili sınıflandırma ve literatürde yer alan yeşil alan sınıflandırmalarına ek olarak COVID-19 pandemi sürecinin etkileri dikkate alınarak yeşil alanların kent planlama çalışmaları içerisinde yer alacak şekilde yeni bir sınıflandırma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu şekilde yeşil alanların salgın/afet durumlarına karşı kentsel dirençliliğin sağlanacağı ve ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler azaltılacaktır. Bu bağlamda aşağıdaki başlıklar altında yeşil alanların kent planlama sürecinde dahil edilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

1. Yeşil Alanların Boyutu; Sosyal Mesafe, Sağlık Altyapısı, Çok Amaçlı Alan, İnsan Yoğunluğu, Hareketlilik
2. Yeşil Alanların Çeşitliliği; Yeni Trendler, Dijitalleşme, Çok Amaçlı Alan, Afet Yönetimi, Koruma ve Direnç
3. Yeşil Alanların Erişilebilirliği; Alternatif Ulaşım Sistemleri, Kriz Yönetimi, Kentsel Hareketlilik, Sosyal Bağlantı, Yeniden Kullanım

Yeşil alanların üstlendikleri işlevler ve kullanım amaçları afet öncesi ve sonrası süreçte kentsel yaşamın devamlılığın sağlanması açısından yeniden sınıflandırılması gerekmektedir. Bu durum COVID-19 pandemisinin kentsel mekân kullanımında değişen algısının dikkate alınması ile mümkündür. Salgın/afet durumları ve sonrasında kentsel yaşamın devamlılığını sağlama ve ortaya çıkan olumsuz etkileri azaltma noktasında yeşil alanların fonksiyonları dikkate alınarak kentsel mekân içerisinde işlevlerinin artırılması amacıyla Yerel parklar, Kentsel ormanlar, botanik bahçeler ve tarım parkları, kent parkları, rekreasyon alanları, koruma alanları, doğal yaşam alanları ve afet parklarının yeşil alan sınıflandırma çalışmaları içerisinde yer alması gerekmektedir.

Yeşil alanların kentsel mekân içerisinde yeşil doku olmasının önüne geçilerek afet öncesi ve sonrası süreçte farklı işlevler ile kentsel yaşamın devamlılığının sağlandığı görülmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir ve dirençli kentler oluşturma noktasında yeşil alanlar üstlendikleri işlevler sayesinde etkin rol kazanacaktır.

Extended Abstract

Evaluation Of Green Space Usage Experiences Before and After The COVID-19 Pandemic

Çağatay Albayrak⁵
ORCID: 0000-0002-6132-1313

Semih Halil Emür⁶
ORCID: 0000-0003-4424-3138

The COVID-19 epidemic has increased its impact on a global scale and created the pandemic process, causing a change in the dynamics of urban life. On the basis of urban life dynamics, the effect of the city-space relationship of the COVID-19 pandemic has gained importance. In this context, the differences in green space usage experiences and habits before and after the Covid-19 pandemic process were examined with a questionnaire applied to 240 people, and the survey results were evaluated with the chi-square statistical method. As a result of the evaluation, it has been revealed that green areas have gained a new meaning and it is a necessity to include accessibility, functions, classification and user experiences in the urban space in planning studies. With the results of the study, the meaning of the effects of the COVID-19 pandemic in the planning studies at the point of creating resilient cities and how to evaluate this meaning within the framework of its application and the points that need attention are examined. Objectives are set in terms of using the results obtained with this study as a resource in planning studies, increasing the quality of urban life and achieving the goals of creating resilient cities.

Urban spaces are areas where social interaction occurs in order to meet the dynamics of daily life. It seems that intense social interaction during the use of urban space poses a risk for the spread of the COVID-19 pandemic and new pandemics that may emerge in the future.

With the COVID-19 pandemic, it is seen that urban spaces are significantly affected positively and negatively by this situation, just like the epidemics that occurred in the past. He emphasizes that design decisions can

---

⁵ Urban Planner, MSc, Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: albayrak.cgty@gmail.com

⁶ Asst. Prof.Dr., Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, E-mail: semur@erciyes.edu.tr, semihemur@gmail.com

directly affect public health, especially in urban spaces with high population density. In his study, he defined the measures to be taken in urban spaces to reduce the rate of virus spread in urban spaces as a result of COVID-19 as structural, hardware and operational arrangements.

With the restrictions and closure measures taken during the COVID-19 pandemic, economic balances have been disrupted and the quality of urban life has been affected equally. Cities are in a structure that is planned and developed on an economic basis. With the restrictions, there has been a deterioration in the supply-demand balance. While COVID-19 puts pressure on tourism, trade and individual expenditures during the pandemic; There were problems in the production process, layoffs and delays in production.

It is important to develop basic policies by focusing on the social, economic, physical and cultural effects of disasters. Although precautions against the effects of possible disasters can be minimized, it is not possible to completely eliminate them. For this reason, planning studies need to be carried out in order to reduce the effects of natural disasters, taking into account the disasters that may occur in the geography we live in.

Within the framework of the urban change dynamics brought about by the COVID-19 pandemic, the continuity of green areas and the creation of accessible areas within the urban area are important for public health. A spatial function should be created to make urban green areas effective within the urban space. When creating a space, the size of green areas, which are among the most important elements, should be designed. Considering the effects of the pandemic on urban areas and users, green area planning should be made in accordance with new norms and standards in order for green areas to perform their functions equally for every user group within the social structure.

During the pandemic period, where density is seen as a problem, open and green areas should be redesigned with a new perspective in order to re-establish social life.

Green areas in pre-disaster urban life increased the quality of urban life by making a positive contribution to the social and environmental impacts of city users. When we look at the ecological function within the scope of environmental effects, it is seen that it provides the continuity of the interaction between humans and nature and benefits physical and psychological human health with its ecological factors in urban space. In this context, the functions offered to city users are used on a micro scale and function

in line with the wishes and demands of individuals. The effects that occur in the post-disaster period have made adaptive function changes inevitable depending on the effects of the disaster in terms of ensuring the sustainability of the urban users of green areas and the urban space. This situation caused the functions to function on a macro scale, and upon detailed examination, it was seen that this occurred in 3 stages.

The functions and purposes of green areas must be reclassified in order to ensure the continuity of urban life before and after the disaster. This is possible by taking into account the changing perception of the COVID-19 pandemic in the use of urban space. Local parks, urban forests, botanical gardens and agricultural parks, city parks, recreation areas, conservation areas, natural parks, urban forests, botanical gardens and agricultural parks, urban parks, recreation areas, conservation areas, natural parks, urban forests, botanical gardens and agricultural parks, urban parks, urban forests, botanical gardens and agricultural parks, in order to increase the functions of green areas within the urban space by taking into account the functions of green areas in ensuring the continuity of urban life and reducing the resulting negative effects during and after epidemic/disaster situations. Living spaces and disaster parks should be included in green area classification studies.

It is seen that the continuity of urban life is ensured with different functions in the pre-disaster and post-disaster period by preventing green areas from becoming green tissue within the urban space. In this context, green areas will play an active role in creating sustainable and resilient cities thanks to the functions they undertake.

Kaynakça/References

- Adıgüzel, F. ve Balta, M. Ö. (2021). COVID-19 sürecinde kentsel açık ve yeşil alan erişilebilirliği: Uşak kenti örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (79), 17-24.
- Akdur, R. (2000). Afetler ve afetlerde sağlık hizmetleri. *Ankara: Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3*, 21, 25-27.
- Aksu, Ö.V., Kılıç, C., Düzgüneş, E., Araz, N. ve Öztürk, K. (2017). Altındere Vadisi Milli Parkı kullanıcılarının rekreasyonel memnuniyetini etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Ormanlık Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 30-45
- Atalay, H. (2008). *Deprem Durumunda Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Kullanımı-Küçükçekmece Cennet Mahallesi Örneği* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

- Ayan, B., Durak, M., ve Tazebay, İ. (2018). Yeşil alanların planlanması ve tasarımı ile fiziksel ve zihinsel sağlık arasındaki ilişki. II. *Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu, Elazığ, 17, 38.*
- Bal, H. (2015). Kent Sosyolojisi. İstanbul: Sentez Yayıncılık
- Erdönmez, M. E. ve Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron, 1(1), 67.*
- Güngör, Y., Afet Kültürü, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Ders Notları Online Web site: 20 Nisan 2022 tarihinde <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=afetku%CC%88ltu%CC%88ru%CC%88ders%20-notu.pdf> adresinden erişildi.
- Güzer, C.A. (2020), Kamusal Alanın Sınırları. *Çözüm Üreten Kentler, Sayı 002.*
- Haznedar, K. ve Kiper, T. (2022). COVID-19 Sürecinde Bireylerin Yeşil Alan Kullanımı ve Gereksinimi: Fındıklı, Rize Örneği. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 4(2), 153-174.*
- Kadioğlu, M. (2008). Modern, bütünlük afet yönetimin temel ilkeleri. *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, 1.*
- Kahyaoglu, B. (2016). *Tekirdağ kentinde doğal afet ve eğitim parkı planlanması üzerine bir çalışma* (Master's thesis, Namık Kemal Üniversitesi).
- Kalıpsız, A. (1981). İstatistik Yöntemler. İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi, Yayın No: 2837/294, İstanbul.
- Karaşah, B. ve Var, M. (2016). Botanik bahçelerinde ziyaretçi tercihlerinin belirlenmesi 'Nezhat Gökyiğit Botanik Bahçesi örneği. *Kastamonu Ün. Orman Fakültesi Dergisi, 16 (1), 120-130.*
- Kaya, M. (2020). Koronavirüs salgınında yaşlılar nasıl hedef haline geldi. *Seta Perspektif Dergisi, 271, 1-4.*
- Keleş, R. (1980). Kentbilim terimleri sözlüğü.
- Kırçın, P. N., Çabuk, S. N., Aksoy, K. ve Çabuk, A. (2017). Ülkemizde yeşil alanların afet sonrası toplanma alanı olarak kullanılma olanaklarının artırılması üzerine bir araştırma, 4. *Uluslararası Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 11, 13.*
- Kiper, T. ve Öztürk. A.G. (2011). Kent ormanlarının rekreasyonel kullanımı ve yerel halkın farkındalığı: Edirne Kent (İzzet Arseven) Ormanı örneği. *Tekirdağ Ziraat Fak. Derg., 8(2),105-117.*
- Korgavuş, B. ve Ersoy, M. (2015). Kadıköy ilçesi kentsel açık ve yeşil alanlarının olası İstanbul depreminde yeterliliğinin irdelenmesi.
- Lubell, S. (2020). Commentary: Past pandemics changed the design of cities. Six ways covid-19 could do the same. *Los Angeles Times, 22.*
- Maden Kalkan, Ç., & Yılmaz Şaşmaz, A. (2021). Covid-19 Salgınlarının Kentsel Yaşam Kalitesi Açısından Potansiyel Etkileri Çin Örneği. *Kent Akademisi, 14(4), 1283-1298.* <https://doi.org/10.35674/kent.994920>

- Özdede, S., Kalonya, D. H. ve Aygün, A. (2021). Pandemi sonrası dönemde kişi başına düşen kentsel yeşil alan ihtiyacını yeniden düşünmek. *İdealkent*, (COVID-19 Sonrası Kentsel Kamusal Mekânların Dönüşümü), 362-388.
- Özdemir, A. (2009). Katilimci Kentli Kimliğinin Oluşumunda Kamusal Yeşil Alanların Rolü: Ankara Kent Parkları Örneği. *Turkish Journal of Forestry*, 10(1), 144-153.
- Özöduru, H. (2020). Covid-19 ve Şehirler, *İdealkent Yayınları*, ss 22.
- Sarıçam, S. (2019). Kentsel Açık-Yeşil Alanların Afet Sonrası İşlevleri. *GSI Journals Serie B: Advancements in Business and Economics*, 2(1), 1-15.
- Tonnelat, S. (2010). The sociology of urban public spaces. *Territorial evolution and planning solution: experiences from China and France*, 84-92.
- Tükel, R. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Ruh Sağlığı. *Türk Tabipleri Birliği. COVID-19 pandemisi altıncı ay değerlendirme raporu. İstanbul*, 617-628.
- Ugolini, F., Massetti, L., Calaza-Martínez, P., Cariñanos, P., Dobbs, C., Ostoić, S. K. ve Sanesi, G. (2020). Effects of the COVID-19 pandemic on the use and perceptions of urban green space: An international exploratory study. *Urban forestry & urban greening*, 56, 126888.
- Yegin, F. ve Bayraktar, B. (2020). Pandemi günlerinde egzersiz: COVID-19 sürecinde fiziksel aktivite. *İstanbul Üniversitesi Yayını*, s.231-246.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Seçkin Yayınevi*, Ankara, 427.

Çağatay Albayrak

2020 yılında Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 2023 yılında Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamladı. Çalışma hayatına şehir plancısı olarak devam etmektedir.

He, graduated from Erciyes University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning in 2020. He completed his MsC degree in 2023. He continues his working life as an urban planner.

E-posta: albayrak.cgty@gmail.com

Semih Halil Emür

Lisans eğitimini 1990 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde tamamladı. 1995 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans, 2004 yılında ise Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamladı. 1992-94 yılları arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi, 1994-96 yılları arasında Bayındırlık ve İskan

Bakanlığı İmar Proje Dairesinde Şehir Plancısı, 1996-2004 yılları arasında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Araştırma Görevlisi, 2005-2007 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Dr. Öğretim Görevlisi, 2007-2022 yılları arasında Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmıştır. 2022 yılında emekli olarak ayrılmış olup, akademik çalışmalarına devam etmektedir.

He completed his undergraduate education at Middle East Technical University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning in 1990. He completed his master's degree at the Department of Regional Planning at Middle East Technical University in 1995 and his doctorate at Gazi University, Institute of Science and Technology, Department of City and Regional Planning in 2004. He served as Research Assistant at Middle East Technical University between 1992-94, City Planner at the Project Department of the Ministry of Public Works and Settlement between 1994-96, Research Assistant at Gazi University City and Regional Planning Department between 1996-2004, Erciyes University between 2005-2007. Lecturer at the City and Regional Planning Department, Asst. Prof. Dr. at Erciyes University City and Regional Planning Department between 2007-2022. He retired in 2022 and continues his academic studies.

E-posta: semur@erciyes.edu.tr, semihemur@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1472595

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1403-1434

Academic Traces of Urban Furniture: A Bibliometric Perspective

Esra Bayazıt¹

ORCID: 0000-0001-8390-0212

Abstract

Urban furniture, which increases the quality and aesthetics of urban life, has recently been the subject of academic studies. However, a bibliometric and visual analysis in this field has not been conducted in sufficient number. This paper presents a quantitative and descriptive study of 1,063 documents from the Web of Science database (1975-2022) using RStudio's 'Bibliometrix' package. Key bibliometric indicators include 887 documents, 619 references, 582 articles, 12.25 citations per document, 2,558 authors, 1,386 keywords, keywords of 2,968 authors, and a collaboration index of 16.8%. The study found higher scientific productivity in China and the USA. Research status, influential sources, countries, institutions, authors, keywords and data relationships were analysed. In particular, it was observed that academic interest increased after 2000 and focused on technology, environment and urban disciplines rather than architecture. The keywords (Author's Keywords and Keywords plus) vary, with a focus on the urban field of study and the health and environment field of study, but both keywords are increasing. The paper recommends increased interdisciplinary co-operation to broaden the scope of urban furniture research. This is one of the first comprehensive bibliometric and content analyses on urban furniture.

Keywords: Bibliometric, Landscape architecture, Urban furniture, RStudio, Web of Science (WoS)

¹ Asst. Prof., Siirt University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Landscape Architecture, E-mail: esra.bayazit@siirt.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1472595

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1403-1434

Kent Mobilyalarının Akademik İzleri: Bibliyometrik Bir Bakış

Esra Bayazıt²

ORCID: 0000-0001-8390-0212

Öz

Kentsel yaşam kalitesini ve estetiğini artıran kent mobilyaları son dönemde akademik çalışmalara konu olmaktadır. Ancak bu alanda bibliyometrik ve görsel bir analiz yeterli sayıda yapılmamıştır. Bu makale, RStudio'nun 'Bibliometrix' paketini kullanarak Web of Science veri tabanından (1975-2022) 1.063 belge üzerinde nicel ve tanımlayıcı bir çalışma sunmaktadır. Temel bibliyometrik göstergeler arasında 887 belge, 619 referans, 582 makale, belge başına 12,25 atf, 2.558 yazar, 1.386 anahtar kelime, 2.968 yazarın anahtar kelimeleri ve %16,8'lik bir iş birliği endeksi bulunmaktadır. Çalışma, Çin ve ABD'de daha yüksek bilimsel üretkenlik tespit etmiştir. Araştırma durumu, etkili kaynaklar, ülkeler, kurumlar, yazarlar, anahtar kelimeler ve veri ilişkileri analiz edilmiştir. Özellikle akademik ilginin 2000 sonrasında arttığı ve mimarlıktan ziyade teknoloji, çevre ve kentsel disiplinlere odaklandığı görülmüştür. Anahtar kelimeler (Yazarın Anahtar Sözcükleri ve Anahtar Sözcükler plus) arasında farklılıklar görülmesiyle birlikte, kent çalışma alanı ile sağlık ve çevre çalışma alanı üzerine odaklanılmıştır ancak her iki anahtar kelime de giderek artan bir yükseliş göstermektedir. Makale, kent mobilyaları araştırmalarının kapsamını genişletmek için disiplinler arası iş birliğinin artırılmasını önermektedir. Bu çalışma, kent mobilyaları üzerine yapılan ilk kapsamlı bibliyometrik ve içerik analizlerinden biridir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik, peyzaj mimarlığı, kent mobilyaları, RStudio, Web of Science (WoS)

²Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, E-posta: esra.bayazit@siirt.edu.tr

Introduction

The term "urban furniture" or "street furniture" emerged in Europe and North America in the 20th century, encompassing elements like seating, lighting, and transportation that enhance urban comfort and aesthetics (Esen, 2007, p. 39; Ruggiero et al., 2018, p. 664; Soffritti et al., 2020, p. 1; Tarakci, 2003, p. 21). Originating with gas lamps in 1850s England, urban furniture quickly became integral to urban architecture in Europe and America (Durmus, 2008, p. 11). Modern advancements include smart technology and virtual reality (Liu et al., 2021, p. 2; Premier et al., 2022, p. 335), making it a multidisciplinary study topic (Yang et al., 2022, p. 72896).

Bibliometric analysis, which uses statistical methods to analyze publications and trends in a field, can determine the academic validity and development of urban furniture studies (Siyavus & Aydin, 2022, p. 164; Jones et al., 2011, p. 36; Yurdakul, 2021, p. 2; Fan & Chen, 2022, p. 80). This study provides a comprehensive bibliometric analysis of urban furniture, examining trends, influential sources, countries, institutions, authors, and keyword relationships to identify potential research topics in this field.

Cities change according to people's lifestyles, traditions, and needs. Rapid urbanization and technological developments have had a faster impact on the change of cities, causing people to spend more time in urban spaces (Bulut & Atabeyoğlu, 2007, p. 2432; Yang et al., 2022, p. 7289). The increased time people spend in urban spaces has made urban spaces more critical. As a result, urban furniture was needed, and urban furniture started to meet the comfort of urban spaces (Akyol, 2006, p. 34; Ghorab & Caymaz, 2014, p. 757; Ghorab, 2015, p. 33).

The terminology "urban furniture" or "street furniture" emerged in Europe and North America in the 20th century and refers to urban elements that provide comfort and environmental quality in urban areas and serve essential functions such as seating, transportation, lighting, protection, communication, play and sports (Esen, 2007, p. 39; Ruggiero et al., 2018, p. 664; Soffritti et al., 2020, p. 1; Tarakci, 2003, p. 21). While urban furniture provides comfort for individuals in urban spaces, it also allows urban life to create a more enjoyable and urban aesthetic (Tarakci, 2003, p. 22; Esen, 2007, p. 40).

The first urban furniture in England in the 1850s was gas lamps used for lighting. Afterward, it was used frequently in European countries and

America and had an essential share in urban architecture in a short period (Durmus, 2008, p. 11). Today, urban furniture with intelligent technology and virtual reality technology has emerged (Liu et al., 2021, p. 2; Premier et al., 2022, p. 335). Urban furniture, which increases the livability of cities and serves people by improving the quality of the environment, is the subject of interdisciplinary study today (Yang et al., 2022, p. 72896). It is crucial as a common subject of study in technology, environment, design, art, architecture, and landscape architecture. However, it is necessary to determine the validity of urban furniture in the academic field and the course of the subject.

In this context, looking at academic studies in the literature is one of the methods that can be used to determine the current validity of a topic in a field (Siyavus & Aydin, 2022, p. 164). This method, called bibliometric analysis, provides a comprehensive result to the researcher about the trend of studies on a particular subject in a field in line with the data obtained (Jones et al., 2011, p. 36; Ruggiero et al., 2018, p. 663). Bibliometrics is a method of analysis that numerically shows the publications made by individuals or institutions in a particular area in a certain period in a specific region and the relationships between these publications. It is the application of mathematical and statistical methods to show the processing of textual information and the development of the nature and trends of a discipline by calculating and analyzing different levels of textual information (Yurdakul, 2021, p. 2; Fan & Chen, 2022, p. 80).

This method can also be utilized for the status of urban furniture in different fields. This analysis method has been applied to various landscape architecture and architecture subjects, but studies have yet to be conducted on urban furniture. For this reason, the main objective has been to provide a bibliometric analysis of urban furniture in literature. In this context, in this study, a comprehensive bibliometric analysis was conducted to see the trends and current approaches in urban furniture use and to identify potential study topics in this field. The topics analyzed are general data on urban furniture studies, the most influential sources in the studies, the most influential countries and institutions, the analysis of essential authors, and the analysis of keywords and relationships between study data.

Materials and Methods

This study aimed to address the gap in quantitative and qualitative reviews of academic research on urban furniture by analyzing the most influential sources, countries, institutions, authors, and keywords. The study used bibliometric analysis to examine academic publications on urban furniture from 1975 to 2022. Detailed bibliometric data on research on urban furniture were obtained in three successive stages (Fig. 1).

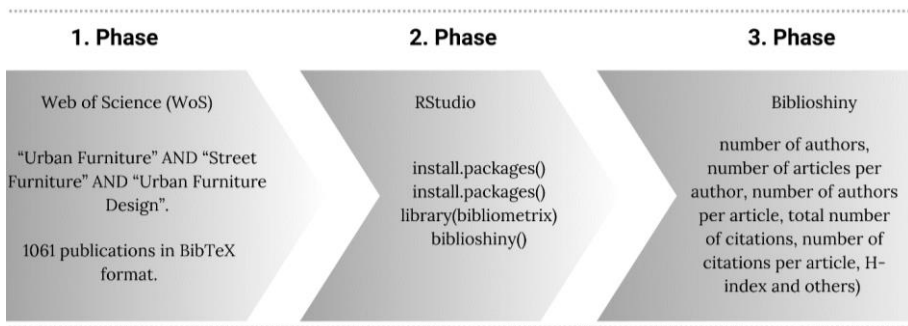

Fig 1. Method flow of the study

In the first stage, relevant documents were identified from the Web of Science (WoS) database, chosen for its authoritative and comprehensive coverage of respected journals (Chen, 2017, p. 3; Zhao et al., 2019, p. 76). The search query, applied on 18.08.2023, used keywords related to urban furniture, yielding 1,061 documents.

The second stage involved performing bibliometric analysis using the R programming language (Aria & Cuccurullo, 2017, p. 962; Cyriac & Firoz, 2022, p. 300; Gonçalves vd., 2023, p. 1466; Peng & Ye, 2021, p. 49). Bibliometric tools provided a comprehensive analysis of the published literature, including trends in publications, keywords, and citations (Zhang et al., 2023, p. 3; Wu & Ren, 2019, p. 243). R and its Bibliometrix package were selected for this purpose (Aria & Cuccurullo, 2017, p. 961).

In the third stage, the dataset in BibTeX format was analyzed using RStudio and the Bibliometrix package, along with its Biblioshiny visual

interface. This analysis produced key bibliometric indicators, identified principal authors, and revealed relevant keywords and citation patterns. Excel was used for tabulating the study's general information.

Results

The 1,063 studies identified were filtered in the Biblioshiny tool to include only English publications up to 2022. The analysis was conducted under seven headings:

1)Main Information on Urban Furniture Works 2)Most Influential Sources
Most Influential Countries and Institutions 3)Analysis of Important Authors 4)Analysis of Keywords 5)Relationships between Study Data
These categories provided a comprehensive overview of the academic literature on urban furniture in the Web of Science (WoS) database (Emsen, 2022, p. 4; Matsler et al., 2021, p. 3).

Main Information on Urban Furniture Works

The analysis of 1,063 studies from the WoS database, filtered through the Biblioshiny package, resulted in 887 studies being included. The first publication on urban furniture in the WoS database was in 1975. Between 1975 and 2022, there are 887 documents from 619 sources, with journal articles (582) having the most significant impact. The "Average Annual Growth Rate" of the documents is 8.38%, and the "Average Age of Documents" is 8.77 years. Most documents are articles (582) and papers (263), with additional publications from book chapters and reviews.

The 887 documents have a total of 25,990 references, averaging 11.25 citations per document, indicating their influence (Jones et al., 2011, p. 37; Roldan-Valadez et al., 2019, p. 940). There are 2,558 authors, with 165 single-author publications. The "Co-Author Ratio" is 3.28 per document, and the international author collaboration rate is 16.8%. The dataset includes 1,386 keywords (ID) and 2,968 author keywords (DE), which help understand the document content and how authors describe their work (Table 1).

Table 1. Highlights general information according to the WoS database of urban furniture

Main Information About Data	Findings
Database Summary	Number
Timespan	1975:2022
Total Sources	619
Total Documents	887
Annual Growth Rate	%8.38
Document Average Age	8.77
Average citations per doc	11.25
Total References	25990
Authors	2558
Authors of single-authored docs	165
Co-Authors per Doc	3.28
International co-authorships	%16.8
Document Type	Number
Article	582
Proceedings Paper	263
Book (Book, Book Review)	4
Review	13
Art Exhibit Review	3
Editorial	13
Note	2
Other	7
Document Contents	Number
Keywords Plus (ID)	1386
Author's Keywords (DE)	2968

Most Influential Sources in the Studies

The number of publications and their citation impact are key indicators of academic development in urban furniture research. High citation counts and an increasing number of publications suggest significant academic influence (Roldan-Valadez et al., 2019, p. 941; Emsen, 2022, p. 22).

"A + U-Architecture and Urbanism" is the most prolific source with 27 studies on urban furniture. Among the top 10 sources, there are nine articles and one paper, spanning fields such as architecture, urban research, environmental sciences, ecology, science, technology, physical geography, and remote sensing (Table 2).

Academic activity is also measured by citation counts, with "Atmospheric Environment" having the highest at 913 citations, followed by "Building and Environment" with 280 citations (Table 2). Despite having the most publications, "A + U-Architecture and Urbanism" is the least

cited, possibly due to its publication span from 1983 to 2016. This summary highlights the key academic sources and their influence in the field of urban furniture research.

Table 2. It emphasizes the general knowledge of the most effective sources of urban furniture

Journal	Sc	WoS Index	H Index	G Index	M Index	Total Citation	P. Year	Document Type	Count
A + U-Architecture and Urbanism	Architecture	(A& HCI)	1	1	0,024	1	1982-2021	Article	27
Sustainability	Science \& Technology Construction	(SCI-Expanded); (SSCI)	3	6	0,6	57	2019-2022	Article	16
Building And Environment	\& Building Technology; Engineering Environmental Sciences \& Ecology; Meteorology	Science (SCI-Expanded)	9	13	0,529	280	2007-2022	Article	11
Atmospheric Environment	Art	(A& HCI)	9	10	0,5	913	2005-2022	Article	10
Design	Environmental Sciences \& Ecology	(SCI-Expanded)	5	9	0,179	243	1975-1991	Article	10
Science of the Total Environment	Environmental Sciences \& Ecology	(SCI-Expanded)	5	9	0,179	243	1996-2022	Article	8
Landscap And Urban Planning	Environmental Sciences \& Ecology; Geography; Physical Geography; Public Administration;	(SCI-Expanded); (SSCI)	6	8	0,286	127	2003-2022	Article	7

	Urban Studies								
3rd World Multidisciplinary Civil Engineering, Architecture, Urban Planning Symposium (WMCAUS 2018)	Architecture; Engineering; Urban Studies	(CPCI-S); (CPCI-SSH)	3	3	0,6	12	2019	Proceedings Paper	7
Cities	Urban Studies	Index (SSCI)	5	7	0,417	139	2012-2022	Article	6
ISPRS Journal of Photogrammetry and Remote Sensing	Physical Geography; Geology; Remote Sensing; Imaging Science \& Photographic Technology	(SCI-Expanded)	5	7	0,417	259	2012-2022	Article	6

Interpreting all indexes and values is crucial for discussing a source's academic effectiveness (Jones et al., 2011, p. 37). Table 3 reveals that "Building and Environment" and "Atmospheric Environment" are the most influential journals based on the h and g indexes. These journals have consistently produced highly cited publications. The m-index of "Sustainability" is the highest among the top ten sources, indicating recent but impactful publications, with its first publication on urban furniture in 2019.

The top 10 sources in urban furniture research span various fields, including architecture and art, demonstrating its interdisciplinary nature. Among these, "Urban Design International" is the most effective, with the highest number of citations (28) and h-index. The most influential journals in architecture and art fields are primarily indexed in ARTS & Humanities Citation Index (A&HCI) and Social Science Citation Index (SSCI).

The m and h index values indicate that "Urban Design International," "Open House International," and "The Journal of Asian Architecture and Building Engineering" have published highly cited works. "Frontiers of Architectural Research," with a high m-index and h-index of 2, began publishing on urban furniture in 2020 and is gaining prominence (Table 3).

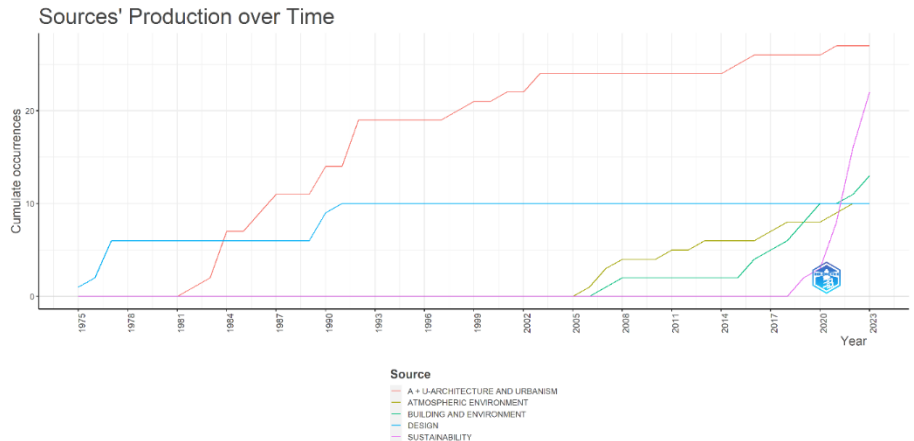
Table 3. Emphasizes the general knowledge of the resources involved in architecture and art disciplines in urban furniture

Journal	Sc	WoS Index	H Index	G Index	M Index	Total Citation	P. Year	Document Type
Urban Design International	Architecture; Public Administration; Urban Studies	(SSCI); (A& HCI)	2	3	0,222	28	2015-2022	Article
Frontiers Of Architectural Research	Architecture	(A& HCI)	2	2	0,5	11	2020-2022	Article
Open House International	Architecture; Environmental Sciences \& Ecology; Urban Studies	(SSCI); (A& HCI)	2	3	0,182	15	2013-2022	Article
Journal Of Asian Architecture and Building Engineering	Architecture; Construction \& Building Technology	(A& HCI)	2	3	0,182	11	2013-2022	Article
Metu Journal of The Faculty of Architecture Landscape Architecture	Architecture	(A& HCI)	1	1	0,2	3	2019	Article
Frontiers	Architecture	(ESCI)	1	1	0,143	2	2017	Article
Megaron	Architecture	(ESCI)	1	1	0,25	3	2021-2022	Article
Architectural Design	Architecture	(A& HCI)	1	1	0,056	3	2006-2018	Article

Journal Of Design History	Art	(A& HCI)	1	1	0,077	3	2011-2022	Book Review Article
Journal Of Green Building	Art	(A& HCI)	1	1	0,111	5	2015	Article

The impact of academic sources in the field of urban furniture can be assessed through various metrics, such as the number of journal articles published annually and conference papers presented (Eyre-Walker & Stoletzki, 2013, p. 2). Analysis of publication longevity and trends over time reflects academic interest in the subject (Emsen, 2022, p. 23). Figure 2 illustrates the evolution of key sources in urban furniture research.

The "A + U-Architecture and Urbanism" journal shows significant development, with publications spanning from 1982 to 2021. "Atmospheric Environment" began publishing on urban furniture in 2005, while "Building and Environment" started post-2005 and experienced rapid growth. Conversely, "Design" magazine, which initiated urban furniture publications in 1975, ceased publishing after 1991. "Sustainability" magazine saw a substantial increase in publications after 2017 (Fig 2). This analysis highlights the changing landscape of academic contributions to urban furniture research over time.

Fig 2. Highlights the increase in the emergence of the most effective sources of urban furniture over the years

The Most Influential Countries and Institutions in the Studies

The data from this analysis reveals the level of engagement and productivity of countries in the field of urban furniture research (Jones et al., 2011, p. 38). Table 4 indicates the frequency of each country's involvement in this area of study. China leads in scientific output, followed by the USA and the UK, reflecting their prominent roles in publications on urban furniture. Spain and Portugal also make significant contributions regionally. Turkey demonstrates robust research and publication activity, while Germany and Brazil contribute significantly to the field (Table 4).

Table 4. Highlights general information on the most influential countries and regions for urban furniture

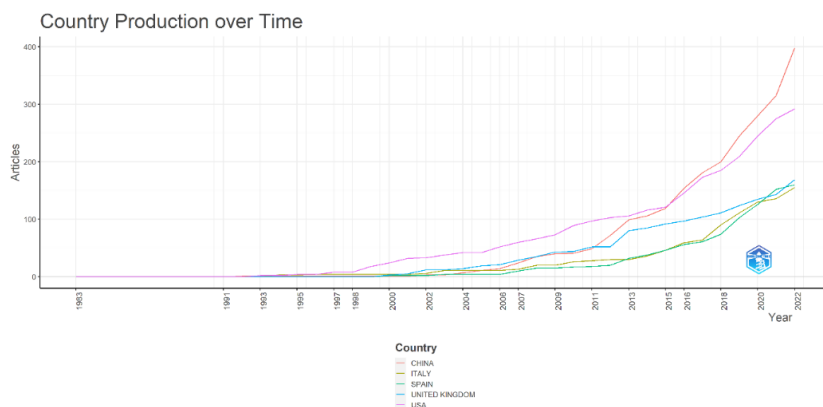
Region	Frequency	Country	Total Citation	Average Article Citations
China	398	USA	2232	29,00
USA	292	China	1504	13,70
UK	169	United Kingdom	1204	19,70
Spain	160	Germany	836	31,00
Italy	155	Spain	797	16,30
Türkiye	103	Italy	461	7,90
Portugal	94	Belgium	293	29,30
Iran	84	Sweden	226	16,10
Germany	81	Canada	206	13,70

Examining article production by country reveals notable contributors: China (110), the USA (77), the UK (61), Italy (58), and Spain (49) have published significant numbers of articles. Single-Authored Publications (SCP) highlight individual researchers' contributions, with China and the US leading in single-authored articles. The Frequency value indicates how articles are categorized (SCP or MCP). For instance, the UK and Spain prioritize multi-authored articles. The Level of Collaboration (MCP_Ratio) among countries reflects collaborative efforts, with Germany and the UK showing higher MCP_Ratio values, indicating more international collaborations (Table 5).

Table 5. Emphasizes information on article production in urban furniture

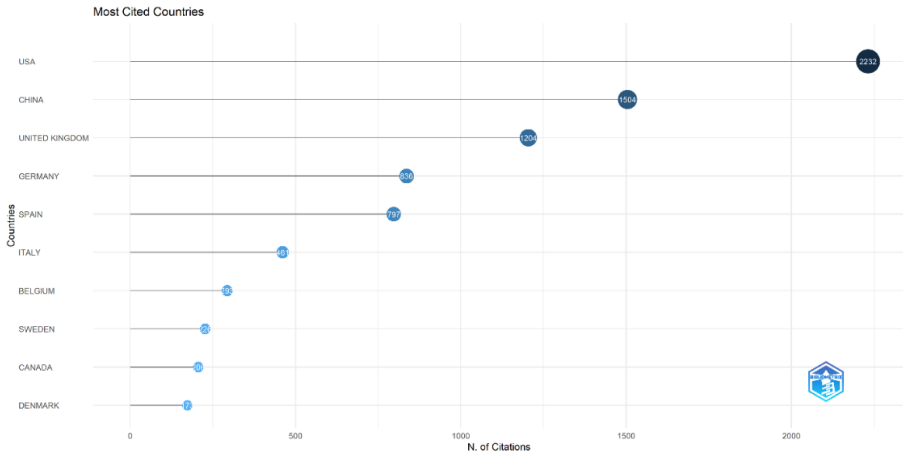
Country	Articles	SCP	MCP	Frequency	MCP_Ratio
China	110	95	15	0,126	0,136
USA	77	68	9	0,088	0,117
United Kingdom	61	48	13	0,07	0,213
Italy	58	46	12	0,066	0,207
Spain	49	38	11	0,056	0,224
Turkey	36	35	1	0,041	0,028
Germany	27	19	8	0,031	0,296
Poland	27	24	3	0,031	0,111
Iran	23	19	4	0,026	0,174

Figure 3 illustrates the publication trends of countries in urban furniture research over time. The USA led in publications from 1995 to 2015, with China surpassing it thereafter. All countries experienced an increase in urban furniture studies during the period analyzed (Fig 3).

Fig 3. Highlights the production increase of countries over the years 1975-2022 on urban furniture (Countries' Production over Time).

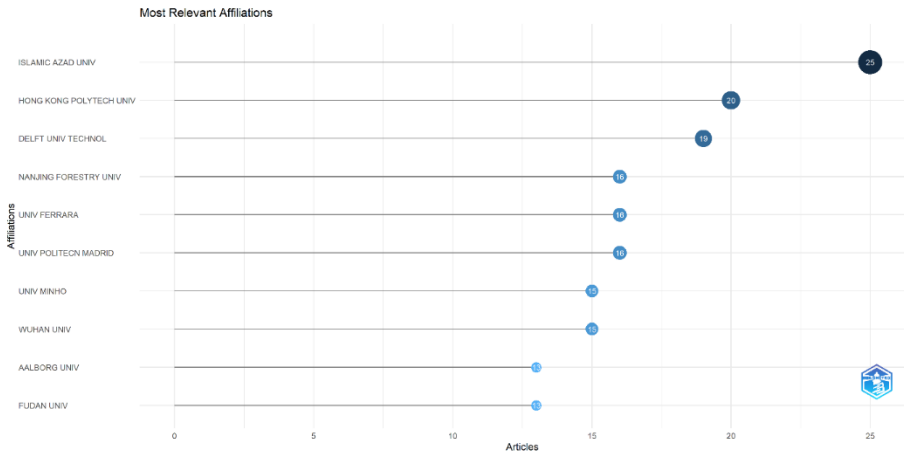
Figure 4 displays bibliometric indicators based on the number of citations received by countries. The USA leads with 2232 citations, underscoring its significant impact on academia. Despite China's highest publication count, its 1504 citations indicate relatively lower citation impact, placing it second in this indicator. Germany ranks fourth with 836 citations despite fewer publications compared to other countries. Similar influential contributions are noted from Belgium, Sweden, Canada, and Denmark, despite not being among the top 10 countries in terms of publication quantity (Fig 4).

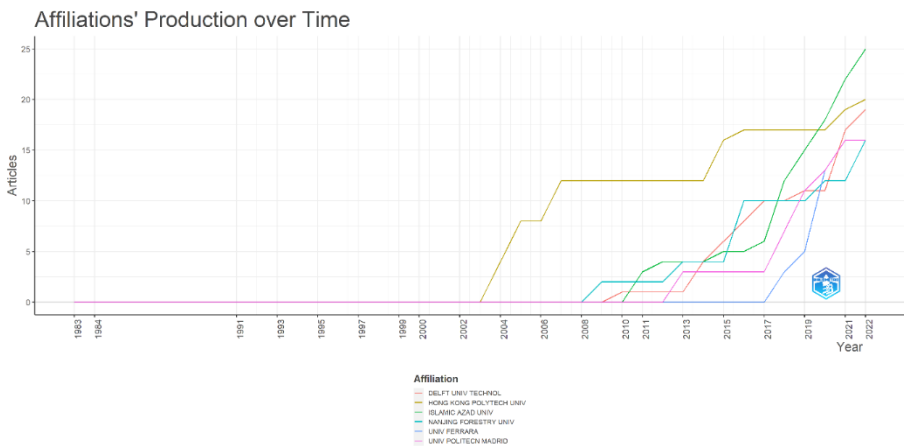
Fig 4. Highlights the most cited countries for urban furniture in 1975-2022 (Most Cited Countries).

Examining institutional effectiveness is crucial for understanding their contributions to academic fields, particularly as centers for research development and dissemination. Islamic Azad University stands out with the highest publication output on urban furniture, largely due to all Iranian publications originating from this institution. In China, despite numerous publications, contributions are spread across institutions like Hong Kong Polytechnic University, Nanjing Forestry University, Wuhan University, and Fudan University, affecting their rankings. Over time, Hong Kong Polytechnic University emerged as a leader in urban furniture research from 2002 to 2004, while institutions like Islamic Azad University, Ferrara University, and Nanjing Forestry University have shown rapid growth since 2017 (Figures 5 and 6).

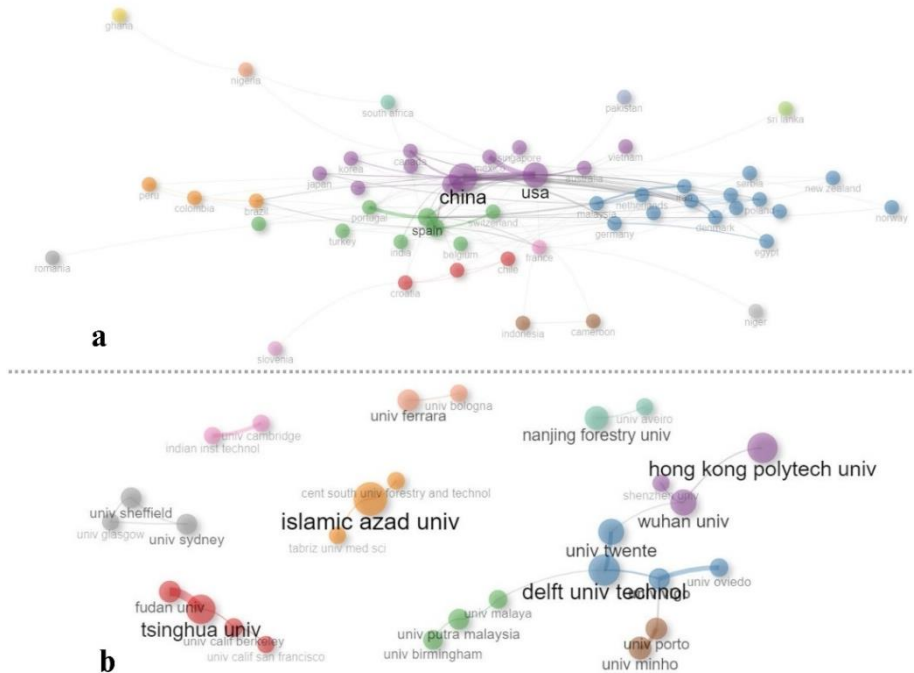
Fig 5. Highlights the most relevant universities about urban furniture (Most Relevant Affiliations)

Fig 6. Highlights the increase in universities' production of urban furniture between 1975 and 2022 (Affiliations' Production over Time)

Figure 7 in Biblioshiny visualizes connections between countries and institutions in urban furniture research. China, a leading country in this field, shows connections with the USA and clusters with other countries like Korea, Japan, and Canada in the purple cluster. Nine clusters highlight different research focuses, with China prominently involved in the purple cluster. Nearby are the green cluster (Turkey, Spain, India) and the blue cluster (Germany, Iran, Egypt), indicating shared research interests rather than specific topics (Figure 7a).

Institutionally, Hong Kong Polytechnic University leads in collaborative efforts, particularly with Wuhan University within the purple cluster. Conversely, Islamic Azad University, despite its high publication output, collaborates with authors from only two institutions (Figure 7b).

Fig 7. Emphasizes the co-creation of datasets on urban furniture in a) countries, b) universities

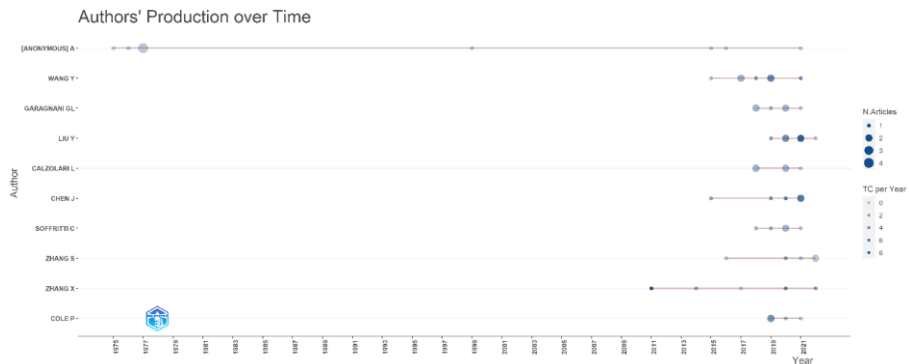
Analysis of the Important Authors of the Studies

Table 6 evaluates author effectiveness in urban furniture based on index values, total citations (TC), number of publications (NP), and year of first publication (PY-Start) (Jones et al., 2011, p. 38). Chen J and Wang Y emerge as the most influential researchers in the field. The table identifies the top ten authors by their contributions and impact (Roldan-Valadez et al., 2019, p. 944) (Table 6).

Table 6. Highlights the index, TC, NP, and PY-Start information of most authors and authors of urban furniture

Element	H_Index	G_Index	M_Index	TC	NP	PY_Start
Chen J	5	5	0,556	65	5	2015
Wang Y	5	7	0,556	63	7	2015
Li F	4	4	0,5	34	4	2016
Li X	4	4	0,5	165	4	2016
Li Y	4	4	0,667	73	4	2018
Liu Y	4	6	0,8	49	6	2019
Sundell J	4	4	0,364	68	4	2013
Zhang X	4	5	0,308	159	5	2011
Calzolari L	3	3	0,5	13	5	2018

Figure 8 presents a bibliometric indicator highlighting the prominent authors in urban furniture research. The size of each circle denotes the number of published articles by each author, while the intensity of the circle's color reflects the citations received by their articles. Most authors typically published one or two articles on the topic within the same year (Fig. 8).

Fig 8. Graphic representing authors' production over time of urban furniture (Authors' Production over Time)

Figure 9a illustrates the collaboration network among authors in urban furniture research, visually representing their collaborative relationships. This network structure depicts how researchers collaborate on publications and other academic activities (Gonçalves et al., 2023, p. 1463). It provides insights into the interactions between different researchers in the field. Figure 9b presents the co-citation analysis in urban furniture, examining the similarity between academic publications and the frequency

art, they predominantly emphasize these core topics. Additionally, the research is influential in areas such as "urban design," "public space," "smart city," and "sustainability," demonstrating its relevance to related and interconnected subjects (Table 7).

Table 7. Highlights the frequency of use of keywords between 1975 and 2022

Author's keywords		Keywords Plus	
Terms	Frequency	Terms	Frequency
street furniture	29	exposure	26
furniture	21	health	24
urban	21	design	22
urban furniture	19	behavior	21
design	16	urban	21
sustainability	15	City	20
urban design	15	model	16
public space	14	quality	16
smart city	11	volatile organic-com- pounds	15
point cloud	10	children	13

The keywords "exposure," "health," "design," "behavior," "urban," and "city" are central to the focus of urban furniture studies. These plus keywords highlight significant trends within the field, indicating a strong emphasis on topics related to design and health ("exposure" and "health"). The presence of urban issues ("urban" and "city") underscores the study's focus on urban environments and related themes. "Behavior" pertains to human behavior, while "model" suggests discussions on potential frameworks or approaches. Notably, "volatile organic-compounds" stands out distinctly from the authors' keywords, suggesting a connection to chemical compound issues in urban furniture research. Visualizations such as WordClouds and TreeMaps were created for both "author's keywords" and "keywords plus" (Figure 10a, b). These visual aids facilitate a quick overview of the main topics and prominently featured terms in urban furniture research (Chen, 2017, p. 5), enhancing the analysis of key keywords (Figure 10a, b).

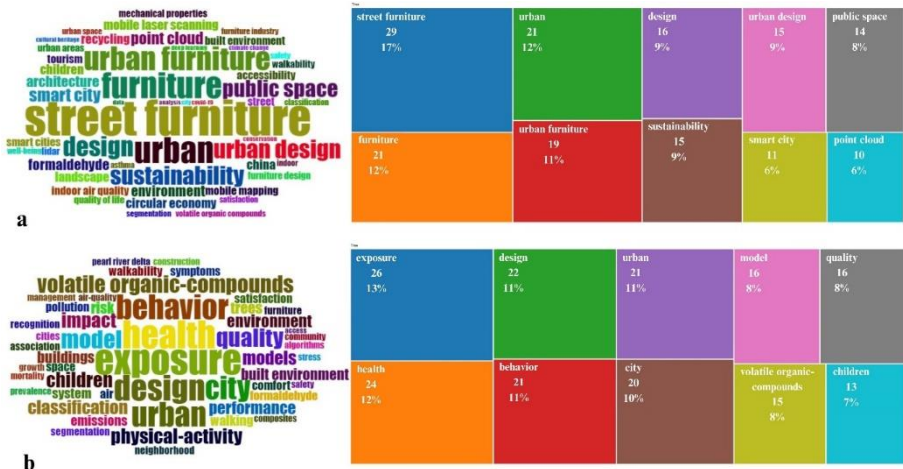
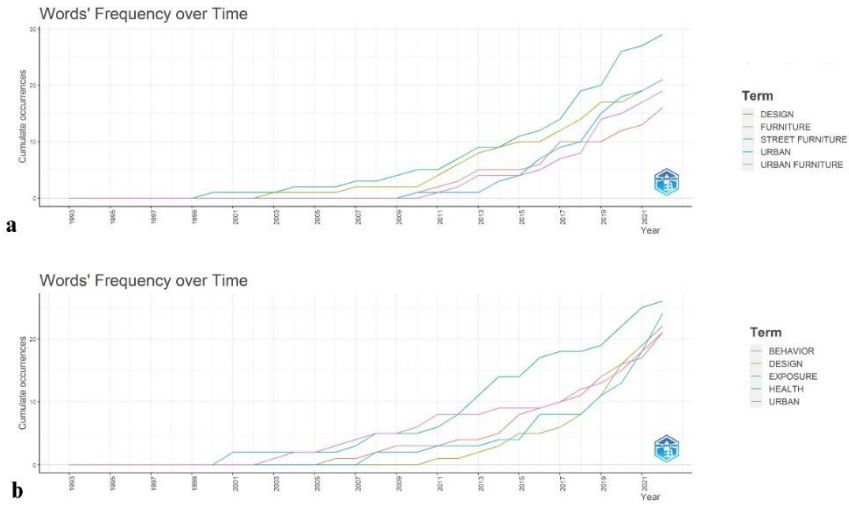

Fig 10. WordCloud and TreeMap visual analysis of the most relevant keywords: a) Author's Keywords; b) Keywords plus

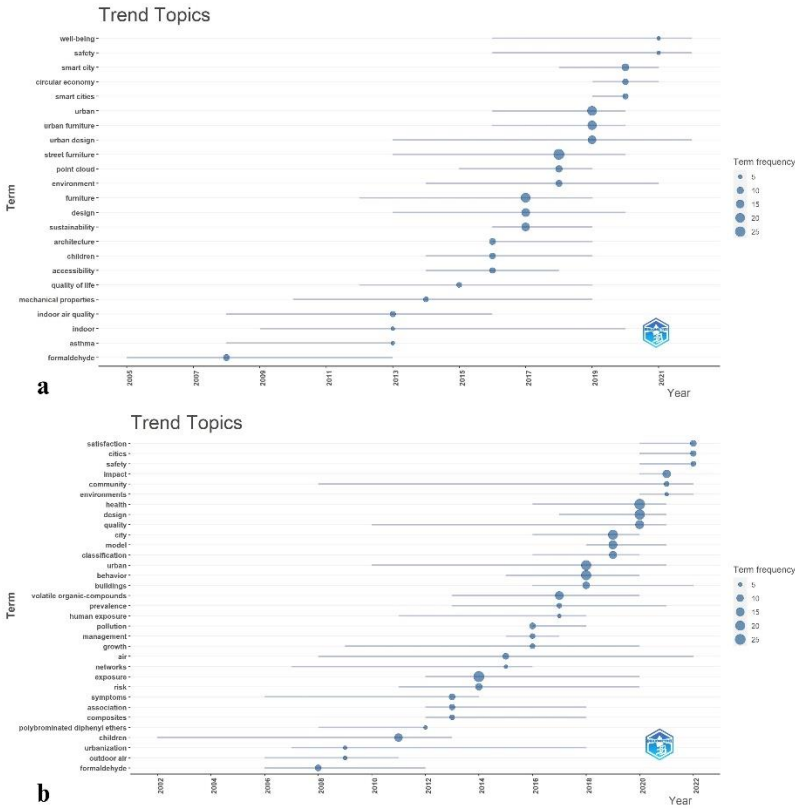
The graph in Figure 11a illustrates the frequency of occurrence of Author's Keywords in academic studies over the years, highlighting 2013 as a pivotal point. While there are no significant differences among keywords, "street furniture" stands out as an early term from 1999 onwards, steadily increasing up to the present. The overall trend shows a rising frequency of these analyzed keywords, suggesting their growing prominence, particularly noticeable in 2021. Figure 11b, which displays Keywords Plus, indicates that "exposure" saw an increase between 1999 and 2001, while "urban" experienced consecutive rises from 2001 to 2003. Over time, these two keywords alternated in dominance, with "exposure" eventually taking the lead. The keyword "urban" demonstrated sustained growth, often in conjunction with other terms. Comparing common terms like "design" and "urban" between the two types of keywords, the Author's Keyword graph shows both began to gain traction around 2009-2011. In the Keywords Plus graph, "design" surged after 2009, whereas "urban" saw significant increases between 2001-2003. Despite parallel growth trends, "urban" emerged earlier in the Author's Keyword analysis, indicating a stronger emphasis and relevance in urban-focused studies (Fig 11).

Fig 11. Emphasizes the increase in the occurrence of keywords over the years (Words' Frequency over Time) a) Author's Keywords; b) Keywords Plus

When examining the graphs in Figure 12, it becomes evident that recent trends in keyword usage align closely with Table 7, where circle size reflects frequency of use. Initially, terms like "formaldehyde," "indoor air quality," "asthma," and "mechanical properties" predominated in Author's Keywords. In contrast, more recent periods have seen a shift towards urban-related terms such as "well-being," "safety," "smart cities," "urban design," "urban furniture," "urban," and "environment." This shift suggests a stronger urban focus within the field of urban furniture (Fig 12).

In the Keywords Plus graph, terms like "formaldehyde," "outdoor air," "urbanization," "children," and "symptoms" were prominent initially. However, recent trends highlight keywords such as "impact," "environments," "satisfaction," "cities," "safety," "model," "design," and "buildings" as increasingly frequent and relevant in studies. This indicates that academic research on urban furniture will likely continue to emphasize urban areas, environment, and quality of life.

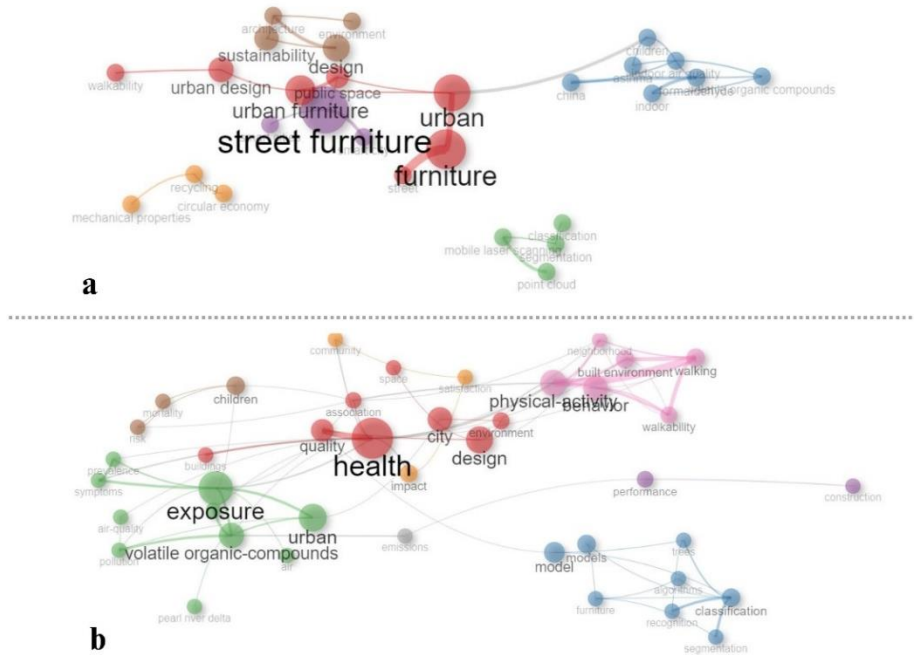
Fig 12. Graph showing the density and number of keywords over the years: a) Author's Keywords; b) Keywords Plus

Figure 13 evaluates the co-occurrence networks of keywords, highlighting the relationships between clusters of similar colors that underscore the diverse approaches within the theme, as depicted in the co-citation network (Fig 13).

In Figure 13a, the red cluster prominently features urban issues alongside keywords like "furniture" and "urban furniture." This cluster is uniquely linked to the blue cluster's "children," which includes terms such as "formaldehyde," "indoor air quality," and "asthma." The purple cluster also connects with the red cluster, focusing on urban areas. Additionally, the brown cluster emphasizes an architectural and design approach and shares proximity with the red cluster. In Figure 13b, which examines Keywords Plus co-occurrence networks, the red cluster exhibits connections with all other clusters. Given that "health" is prevalent in the red cluster,

it serves as a connector to the other clusters. The green cluster, centered around "exposure," delves into urban settings, air quality, and pollution. Meanwhile, the purple cluster centers on construction and performance-related terms but shows weaker connections with other clusters (Fig 13).

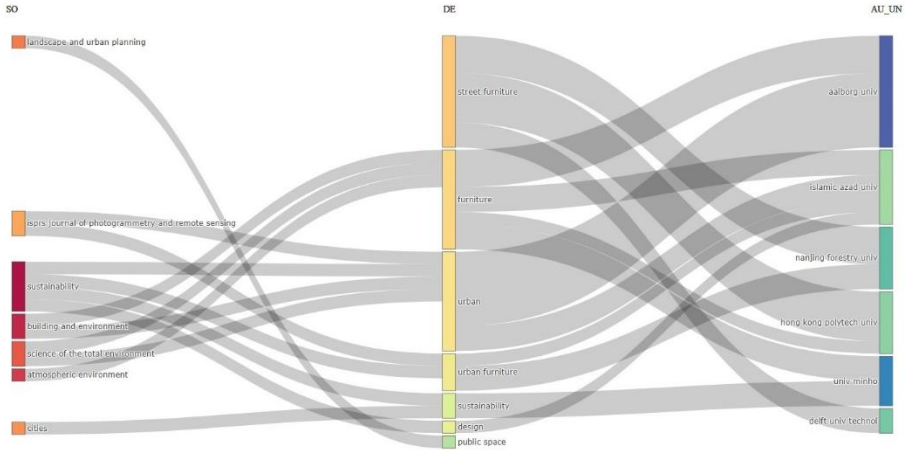
Fig 13. Keywords in urban furniture emphasize the co-occurrence of the dataset: a) Author's Keywords; b) Keywords Plus

Relationships between the Study Data

In the Biblioshiny package, a Three-Field Plot analysis was utilized to visually represent the dimensions of academic fields in urban furniture and their distribution in publications (Emsen, 2022, p. 63). This analysis examines the relationships between three categories: sources (SO) on the left side, Keywords Plus (DE) in the middle, and institutions (AU-UN) on the right side.

Figure 14 depicts the analysis where the top ten institutions (universities), Keywords Plus, and source categories were evaluated. Notably, "Sustainability" journal emerges as the most influential source, emphasizing keywords such as urban, urban furniture, sustainability, and design. Surprisingly, the term "street furniture" was not prominently used in these journals. Among institutions, Hong Kong Polytechnic University, Nanjing Forestry University,

and Delft University of Technology were most frequently mentioned. Aalborg University featured prominently with keywords like furniture and urban (Fig 14).

Fig 14. The three-Field Plot highlights the analysis graph (Source, Authors' Keywords, Institution)

In Figure 15, the Three-Field Plot analysis displays keywords identified by authors, modified into Keywords Plus. The term "health" stands out prominently, notably used by "Sustainability" and "Building and Environment" journals. Among institutions, Aalborg University, Hong Kong Polytechnic University, and Delft University of Technology are the most frequent users of the keyword "health." While universities and journals show similarities across both graphs, there are notable differences in the keywords themselves, indicating disparities between computer-generated selections and author-determined keywords. Common terms like "urban" and "design" are consistent across both graphs (Fig 15).

The influential "Sustainability" journal features keywords such as health, urban, exposure, design, and behavior, while "Building and Environment" empha-

sizes health, urban, exposure, city, and quality. These overlapping keywords underscore the shared thematic focus of these influential journals.

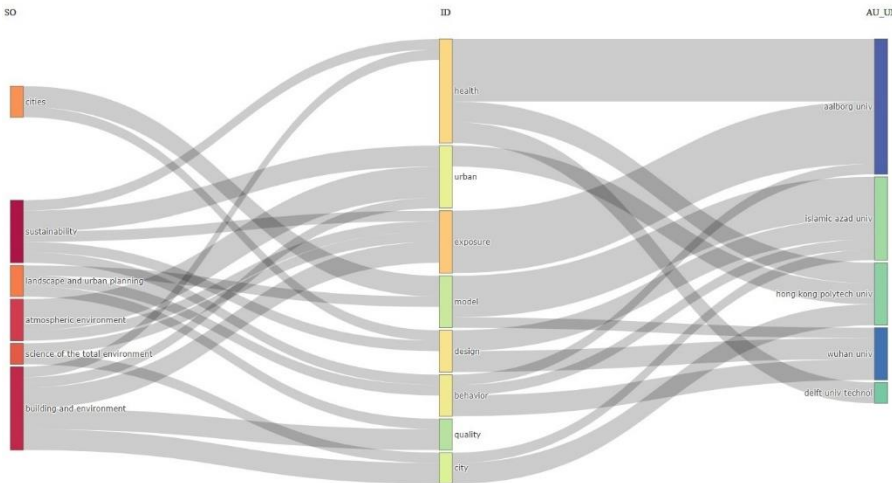

Fig 15. Three-Field Plot highlights the analysis graph (Source, Keywords Plus, Institution)

Discussion

This study used bibliometric methodology to provide a holistic view of the research evolution of urban furniture in an academic field not previously studied. The methodological flow of the dataset obtained from Web of Science (WoS) was analyzed in R software using the RStudio tool (Bibliometrix package and Biblioshiny visualization tool) (Aria & Cuccurullo, 2017, p. 963). In the creation of the data set, many researchers used the WoS tool in their studies due to its effectiveness in academic research (Xu et al., 2019, p. 217; Michelle & Gemilang, 2022, p. 31; Yang et al., 2021, p. 2; Gonçalves et al., 2023, p. 1468; Zhang et al., 2023, p. 4). Researchers use Scopus in the literature review (Aristovnik et al., 2020, p. 4; Liu et al., 2021, p. 7; Matsler et al., 2021, p. 10). Katuk and Koseoglu (2023, p. 89) used both databases in their study. Archambault et al. (2009) reported no significant differences between WoS and Scopus, comparing bibliometric statistics from both databases. They found that their collected data were highly correlated, which implies that there will not be significant differences when choosing the WoS or Scopus database. Harzing and Alakangasn (2016, p. 801) proposed similar findings in their study that these databases provide sufficient coverage stability.

The most widely used analysis and visualization software in bibliometric studies includes the RStudio Bibliometrix Package (Azad & Parvin, 2022, p. 2700), CiteSpace, and VOSviewer (Zhang et al., 2023, p. 3). RStudio, a free and open-source IDE (Integrated development environment), offers a popular integrated development platform for statistical and data analysis operations (Aria & Cuccurullo, 2017, p. 970). It enables analysis, visualization, reporting, and bibliometric data in a single integrated development platform (Azad & Parvin, 2022, p. 2701). In his study, Emsen (2022, p. 22) analyzed the research data in RStudio's Biblioshiny package and performed visual map analysis through the VosViewer program. Gonçalves et al. (2023, p. 1467) analyzed the leading bibliometric indicators of their study (number of authors, number of articles per author, number of authors per article, total number of citations, number of citations per article, H index, and others) in R software using RStudio tool. The methodology of these studies is like this paper. Studies using software such as CiteSpace and VOSviewer (Tho et al., 2017, p. 1220; Yang et al., 2021, p. 3) yielded parallel analysis results (collaborative network analysis, co-word analysis, author co-citation analysis, document co-citation analysis, and textual and geographical visualization) (Waltman et al., 2010, p. 630). The time limitation of the data in RStudio's Biblioshiny package includes all types of documents written in English only up to 2022.

RStudio's Biblioshiny package includes many analysis techniques. The proper analysis techniques for the research topic, purpose, and objective are essential for the research (Jones et al., 2011, p. 38). This study is similar to the analysis techniques of Matsler et al. (2021, p. 3) and Emsen (2022, p. 25). The analysis techniques used within the scope of the study are general information about the study, the most influential sources, the most influential countries and institutions, the most influential authors, keywords, and relationships between data. Common word and co-citation analyses from bibliometric techniques were frequently preferred in bibliometric studies on various topics (Cobo et al., 2011, p. 1385; Song et al., 2016, p. 1113; Siyavus & Aydin, 2022, p. 179; Gonçalves et al., 2023, p. 1467). In this study, keyword analysis was given importance as an analysis technique (Metinal & Gumusburun Ayalp, 2022, p. 685), and both keywords (author's keyword and keywords plus) were analyzed comparatively. The adoption of the analysis of two types of keywords in this study is like Zhao et al. (2019, p. 78). Bibliometric studies have widely adopted keywords that provide a strong summary of academic work (Zhang et al., 2023, p.

4). In bibliometric studies on academic data, the most influential institutions, countries, sources, and authors form the basis of these studies (Yang et al., 2021, p. 3; Xiong et al., 2022, p. 2). The various analysis techniques can be classified and ranked according to the needs of the study. Three-field plot analysis examined the relationship between three categories within the Biblioshiny package (Emsen, 2022, p. 65). This study has been critical in revealing academic data on the sources, keywords, and institutions of urban furniture.

This research provides a holistic historical overview of the urban furniture literature over the last forty-seven years. Several theoretical and practical implications of the findings are drawn. Identifying the most relevant and prolific authors, publications, and countries in the literature on urban furniture can provide a solid basis for interested scholars to decide where to conduct further research and which journals to submit their findings. Such analyses enable scholars to manage their resources effectively by focusing on the most relevant and prominent studies (Eyre-Walker & Stoletzki, 2013, p. 7). This way, they can direct their efforts to achieve the most significant impact (Jones et al., 2011, p. 37). They can use the findings of this study to select research topics in urban furniture. The findings can be used to establish collaboration between institutions or authors. More in-depth research can be conducted on urban furniture, especially architecture and landscape architecture. While the WoS database is an effective source, other vital databases, such as Scopus, can be used for future research initiatives in urban furniture (Chakravarty & Madaan, 2016, p. 13). In the bibliometric study with urban furniture, both databases (WoS and Scopus) can be compared and discussed with the results of this study. In this study, the fact that the document types include papers, books, and book chapters has detailed the study. However, the study can be further detailed over the last 20 years based only on article studies.

Conclusion

This paper applies bibliometric analysis to urban furniture research publications, offering a comprehensive view of past trends and future prospects. Retrieving 1,063 studies from 1975 to 2022 via the WoS database, 887 were evaluated, marking a pioneering study in this domain. A quan-

titative analysis reveals an increasing trend in urban furniture publications, subject categories, and active journals since 2005, with notable exceptions like "Design" magazine. The field is primarily linked to environmental sciences, ecology, and technology studies. Top journals include "A + U-Architecture and Urbanism," "Building and Environment," and "Sustainability," with architecture-focused journals like "Urban Design International" and "Open House International" also prominent.

China leads in publication volume, yet the USA leads in citations and impact, suggesting higher quality from US contributions despite fewer publications. Noteworthy Chinese universities drive these publications. Influential researchers like Chen J and Wang Y lead in collaboration and impact, their keywords reflecting urban and health studies, aligning with trends identified in Three-Field Plot analyses.

Urban furniture research, crucial for urban aesthetics and functionality, has gained prominence since the 2000s. Recommendations include fostering interdisciplinary cooperation, exploring links between design and environment, and enhancing systematic reviews to guide future research and effectively expand knowledge gaps.

References

- Akyol, E. (2006). *Kent mobilyalari tasarim ve kullanim sureci* [Master's Thesis]. Istanbul Technical University Institute of Science and Technology Department of Landscape Architecture. 125s.
- Archambault, É., Campbell, D., Gingras, Y. and Larivière, V. (2009). Comparing bibliometric statistics obtained from the web of science and scopus. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60(7), 1320-1326. <https://doi.org/10.1002/asi.21062>
- Aria, M. and Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: an r-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007>
- Aristovnik, A., Ravšelj, D. and Umek, L. (2020). A bibliometric analysis of COVID-19 across science and social science research landscape. *Sustainability*, 12(21), Article 21. <https://doi.org/10.3390/su12219132>
- Azad, A. K. and Parvin, S. (2022). Bibliometric analysis of photovoltaic thermal (PV/T) System: from citation mapping to research agenda. *Energy Reports*, 8, 2699-2711. <https://doi.org/10.1016/j.egy.2022.01.182>

- Bulut, Y. and Atabeyoglu, Ö. (2007). Fountains as urban furniture in historical urban structure and usage culture: Erzurum city case. *Building and Environment*, 42(6), 2432-2438. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2006.08.022>
- Chakravarty, R. and Madaan, D. (2016). Scopus reflected study of selected research and higher education institutions (heis) of Chandigarh: a city of education and research. *Library Hi Tech News*, 33(2), 12-14. <https://doi.org/10.1108/LHTN-09-2015-0066>
- Chen, C. (2017). Science Mapping: a systematic review of the literature. *Journal of Data and Information Science*, 2(2), 1-40. <https://doi.org/10.1515/jdis-2017-0006>
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E. and Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402. <https://doi.org/10.1002/asi.21525>
- Cyriac, S. and Firoz C., M. (2022). A bibliometric review of publication trends in the application of landscape metrics in urban and regional planning. *Papers in Applied Geography*, 8(3), 297-314. <https://doi.org/10.1080/23754931.2021.2018025>
- Durmus, C. (2008). *Istanbul kent mobilyalari uzerine bir arastirma* [Master's Thesis]. Yıldız Technical University, Institute of Science and Technology, Department of Architecture, Architectural Design Program, 107s.
- Emsen, H. H. (2022). *Bilişim çağında mimarlık: tasarımı, yapımı ve planlama alanlarında makine öğrenimi çalışmalarının bibliyometrik analizi*. [Master's Thesis]. Akdeniz University, Department of Architecture, 91s.
- Esen, O. S. (2007). *Kentsel donatı elemanlarının çevresel imge üzerine etkileri: Kusadasi sahil bandı örneği*. [Master's Thesis]. Ege University Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture, 214s.
- Eyre-Walker, A. and Stoletzki, N. (2013). The assessment of science: the relative merits of post-publication review, the impact factor, and the number of citations. *PLOS Biology*, 11(10), e1001675. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1001675>
- Fan, J. and Chen, Y. (2022). University campus architects and their influences from the perspective of bibliometrics. *International Journal of Arts and Humanities Studies*. 2(1), 75-87. <https://doi.org/10.32996/bjahs.2022.2.1.10>
- Ghorab, P. (2015). *Kent mobilyalarının temel tasarımı ilkelerine göre değerlendirilmesi*. [Master's Thesis]. Istanbul Aydın University Institute of Science and Technology, Department of Architecture, Architecture Program, 90s.
- Ghorab, P. and Caymaz, G. F. Y. (2015). Evaluation of street furniture according to basic design principles. *International Journal of Electronics Mechanical and Mechatronics Engineering*, 4(3), 757-772.

- Gonçalves, C. L., Pereira, L., and Akkari, A. C. S. (2023). Bibliometric mapping of the research trends on software architecture for e-health systems. *Procedia Computer Science*, 219, 1462-1469. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.01.436>
- Harzing, A. W. and Alakangas, S. (2016). Google Scholar, Scopus, and the Web of Science: a longitudinal and cross-disciplinary comparison. *Scientometrics*, 106(2), 787-804. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1798-9>
- Jones, T., Huggett, S. and Kamalski, J. (2011). Finding a way through the scientific literature: indexes and measures. *World Neurosurgery*, 76(1), 36–38. <https://doi.org/10.1016/j.wneu.2011.01.015>
- Katuk, D. and Koseoglu, E. (2023). Affect, architecture and water: bibliometric analysis of the literature. *Journal of Design, Planning and Aesthetics Research*, 2 (1), 85-114 <https://doi.org/10.55755/DepArch.2023.18>
- Liu, J., Kamarudin, K. M., Liu, Y. and Zou, J. (2021). Developing pandemic prevention and control by ANP-QFD approach: a case study on urban furniture design in China communities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5):2653. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052653>
- Matsler, A. M., Meerow, S., Mell, I. C. and Pavao-Zuckerman, M. A. (2021). A 'green' chameleon: Exploring the many disciplinary definitions, goals, and forms of "green infrastructure." *Landscape and Urban Planning*, 214, 104145. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104145>
- Metinal, Y. B. and Gumusburun Ayalp, G. (2022). Effects of the COVID-19 pandemic on architectural education: bibliometric and content analyses. *Open House International*, 47(4), 657-687. <https://doi.org/10.1108/OHI-05-2022-0120>
- Michelle, B. and Gemilang, M. P. (2022). A bibliometric analysis of generative design, algorithmic design, and parametric design in architecture. *Journal of Artificial Intelligence in Architecture*, 1(1), 30-40. <https://doi.org/10.24002/jarina.v1i1.4921>
- Peng, Q. and Ye, X. (2021). Research trends in social media/big data with the emphasis on data collection and data management: a bibliometric analysis. *Empowering Human Dynamics Research with Social Media and Geospatial Data Analytics*, 47-63. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83010-6_4
- Premier, A., GhaffarianHoseini, A. and GhaffarianHoseini, A. (2022). Solar-powered smart urban furniture: Preliminary investigation on limits and potentials of current designs. *Smart and Sustainable Built Environment*, 11(2), 334-345. <https://doi.org/10.1108/SASBE-09-2021-0152>
- Roldan-Valadez, E., Salazar-Ruiz, S. Y., Ibarra-Contreras, R. and Rios, C. (2019). Current concepts on bibliometrics: a brief review about impact factor, eigenfactor score, citescore, scimago journal rank, source-normalised impact per paper, H-index, and alternative metrics. *Irish Journal of Medical Science* (1971), 188(3), 939-951. <https://doi.org/10.1007/s11845-018-1936-5>

- Ruggiero, A. C. de, Calzolari, L., Soffritti, C., Varone, A. and Garagnani, G. L. (2018). Cast iron metalworks in European urban furniture dating back to the 19th and the early 20th centuries. *Materials Science Forum*, 941, 663-667. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/MSF.941.663>
- Siyavus, A. E. and Aydin, T. N. (2022). A bibliometric analysis of urban sprawl. *Papers in Applied Geography*, 8(2), 163-184. <https://doi.org/10.1080/23754931.2021.1975307>
- Soffritti, C., Calzolari, L., Chicca, M., Bassi Neri, R., Neri, A., Bazzocchi, L. and Garagnani, G. L. (2020). Cast iron street furniture: a historical review. *Endeavour*, 44(3), 100721. <https://doi.org/10.1016/j.endeavour.2020.100721>
- Song, J., Zhang, H. and Dong, W. (2016). A review of emerging trends in global PPP research: analysis and visualization. *Scientometrics*, 107(3), 1111-1147. <https://doi.org/10.1007/s11192-016-1918-1>
- Taracki, F. N. (2003). *Kentsel çevrede vandalizm: vandalizmin bank tasarimina etkileri*. [Master's Thesis]. Istanbul Technical University Institute of Science and Technology Industrial Design, 263s.
- Tho, S. W., Yeung, Y. Y., Wei, R., Chan, K. W. and So, W. W. (2017). A systematic review of remote laboratory work in science education with the support of visualizing its structure through the histcite and citespace software. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 15(7), 1217-1236. <https://doi.org/10.1007/s10763-016-9740-z>
- Waltman, L., van Eck, N. J. and Noyons, E. C. M. (2010). A unified approach to mapping and clustering of bibliometric networks. *Journal of Informetrics*, 4(4), 629-635. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2010.07.002>
- Wu, Z. and Ren, Y. (2019). A bibliometric review of past trends and future prospects in urban heat island research from 1990 to 2017. *Environmental Reviews*, 27(2), 241-251. <https://doi.org/10.1139/er-2018-0029>
- Xiong, J., Wang, Z., Ruan, M., Yao, H., Wei, M., Sun, R., Yang, X., Qi, W. and Liang, F. (2022). Current status of neuroimaging research on the effects of acupuncture: a bibliometric and visual analyses. *Complementary Therapies in Medicine*, 71, 102877. <https://doi.org/10.1016/j.ctim.2022.102877>
- Xu, Z., Zhou, W. and Baltrėnaitė, E. (2019). Comprehensive bibliometric study of journal of environmental engineering and landscape management from 2007 to 2019. *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management*, 27(4), 215-227 <https://doi.org/10.3846/jeel.2019.11366>
- Yang, G., Yu, Z., Zhang, J. and Søderkvist Kristensen, L. (2021). From preference to landscape sustainability: a bibliometric review of landscape preference research from 1968 to 2019. *Ecosystem Health and Sustainability*, 7(1), 1948355. <https://doi.org/10.1080/20964129.2021.1948355>
- Yang, Z., Zhang, L. and Wu, Z. (2022). Research on performance evaluation of urban furniture function design based on internet of things digitization. *IEEE Access*, 10, 72895-72906. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2022.3188274>

- Yurdakul, M. (2021). *Bibliometric evaluation based on web of science database: articles on science education* [Master's Thesis]. Tokat Gaziosmanpasa University, Graduate School of Education, Department of Mathematics and Science Education, Division of Mathematics and Science Education. 90s.
- Zhang, Y., Ye, E., Liu, F., Lai, N., You, X., Dong, J. and Dong, J. (2023). The relationship between landscape construction and bird diversity: a bibliometric analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(5), Article 5. <https://doi.org/10.3390/ijerph20054551>
- Zhao, X., Zuo, J., Wu, G. and Huang, C. (2019). A bibliometric review of green building research 2000–2016. *Architectural Science Review*, 62(1), 74–88. <https://doi.org/10.1080/00038628.2018.1485548>

Esra Bayazıt Solak

Lisans eğitimini Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümünde 2015 yılında, yüksek lisans derecesini Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında 2018 yılında, Doktora derecesini ise 2019-2022 yılları arasında Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında tamamladı. Çalışmalarında kentsel mekanların estetik ve fonksiyonel gelişimine katkı sağlamak amacıyla kent konulu araştırmalara odaklanmaktadır. Kent çalışmaları üzerine yürüttüğü akademik çalışma konuları arasında; Kent kimliği ve estetiği, Kent belleği, Kent mobilyaları ve Kentsel yaşam kalitesi yer almaktadır. 2023 yılında başladığı Siirt Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır.

She completed her undergraduate degree at Mustafa Kemal University, Faculty of Architecture, Department of Landscape Architecture in 2015, her master's degree at Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Department of Landscape Architecture in 2018, and her PhD degree at Çukurova University, Faculty of Architecture, Department of Landscape Architecture between 2019-2022. In her studies, she focuses on urban studies to contribute to urban spaces' aesthetic and functional development. Among his academic research topics on urban studies are urban identity and aesthetics, Urban memory, Urban furniture, and Urban quality of life. In 2023, he started working as an Assistant Professor at Siirt University, Faculty of Fine Arts and Design, Department of Landscape Architecture.

E-posta: esra.bayazit@siirt.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1486641

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1435-1465

Topkapı Saray Bahçelerinin Kurakçıl Peyzaj Açısından İrdelenmesi

Hande Sanem Çınar¹
ORCID: 0000-0003-2789-3681

Betül Rüveyda Ay Ak²
ORCID: 0000-0002-9248-2435

Öz

Son yıllarda yüksek verimliliği hedefleyen sürdürülebilirlik çalışmalarının ve çevresel koruma politikalarının önemi artmıştır. Geçmişten gelen mirasın dengeli ve sürdürülebilir ilişkisinin benimsenerek hem ekolojik hem ekonomik hem de nesiller boyu sürekliliğinin sağlanmasında suyun akılcı kullanımını amaçlayan kurakçıl peyzaj çalışmaları günümüzde ön plana çıkmıştır. Kurakçıl peyzaj düzenlemelerinin amacı, suyun etkin kullanılması ve daha uygun bir çevresel ortam hazırlığı, uzun vadede küresel ısınma ile kaybedilen tatlı su kaynaklarına katkı sağlamasıdır. Kuraklık tehdidiyle yüz yüze kaldığımız günümüzde başarılı bir uygulama olan kurakçıl peyzaj yaklaşımı yaşayan kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanmasında da etkin bir rol oynayacağı görülmektedir. Çalışma alanı olarak seçilen Topkapı Sarayı Bahçeleri zaman içerisinde mevcut bitkilerin yaşamını yitirmesi, yeni bitki türlerinin eklenmesi ve yapılan çeşitli tasarım müdahaleleri ile sürekli bir değişim geçirmiştir. Çalışmada; yanlış politikalar, bilinçsiz ziyaretçiler, restorasyonlar gibi antropolojik sebepler ve küresel ısınma, iklim değişikliği gibi doğal sebeplerle tehdit altında olan İstanbul metropolünde; sahip olduğu tarihi kimliğiyle önemli bir yeşil alan olarak kalmış Topkapı Saray Bahçelerinin kurakçıl peyzaj ilkelerine uyumluluğu tartışılmıştır. Büyüyen kent içindeki yaşayan tarihi mirasın sürdürülebilirlik çerçevesinde korumak ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, tarihi alan, kurakçıl peyzaj, Topkapı Sarayı

¹ Doç. Dr., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Esenyurt., E-posta: handesancinar@esenfurt.edu.tr

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, E-mail: betul.ruveyda@hotmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1486641

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1435-1465

Investigation of Topkapı Palace Gardens in Terms of Xeriscape

Hande Sanem Çınar³
ORCID: 0000-0003-2789-3681

Betül Rüveyda Ay Ak⁴
ORCID: 0000-0002-9248-2435

Abstract

In recent years, the importance of sustainability studies and environmental protection policies aiming at high efficiency has increased. Xeriscaping studies, which aim at the rational use of water in ensuring both ecological, economic and generational continuity by adopting a balanced and sustainable relationship with the heritage from the past, have come to the fore today. The aim of xeriscape is the effective use of water and the preparation of a more suitable environmental environment, contributing to the fresh water resources lost as a result of global warming in the long term. It is seen that the xeriscape approach, which is a successful application in today's world where we are faced with the threat of drought, will also play an active role in ensuring the continuity of living cultural heritage. The Topkapı Palace Gardens, one of the most important cultural heritages of Istanbul, was chosen as the study area. Over time, Gardens have been subject to change with the loss of plants, the addition of new ones, and with innovations. Gardens have remained a crucial green area with its historical significance in the metropolis of Istanbul which has been facing threats from anthropogenic factors like misguided policies, careless visitors, and restoration activities, as well as natural challenges such as global warming and climate change. The article examines whether Gardens adheres to xeriscape principles. To preserve the growing city's living historical legacy for future generations in a framework of sustainability, suggestions have been put forth to enhance.

Keywords: Sustainability, historical garden, xeriscape, Topkapı Palace

³ Assoc. Prof., Istanbul Esenyurt University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design, E-mail: handesanemcinar@esenyurt.edu.tr

⁴ PhD Student, Istanbul University-Cerrahpaşa, Institute of Graduate Studies, Department of Landscape Architecture, E-mail: betul.ruveyda@hotmail.com

Giriş

Sürdürülebilirlik, sürekliliği olan bir sistemin ana kaynaklara zarar vermeden, mevcut sistemi sürdürmesi ve verimliliğin uzun yıllar devamlılığını sağlamasıdır (Akyıldız, 2020, s.194). Bu nedenle sürdürülebilirlik, toprak, su, bitki örtüsü gibi varlıkların kullanımında rasyonel bir iyileşmeyi garanti edebilme potansiyelini de içinde barındıran önemli bir argümandır. Dünya genelinde doğal ve kültürel kaynakların hızla tüketilmesi ya da bozulması, bu değerlerin korunmasına yönelik yaklaşımların önemini artırmıştır. Kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi, artık küresel ölçekte bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda, koruma stratejileri ve politikaları, sürdürülebilirlik ilkeleri etrafında şekillenmekte ve hem ekolojik dengenin hem de kültürel mirasın geleceğe aktarılmasını hedeflemektedir. Sürdürülebilirlik anlayışı, yalnızca çevresel kaynakların korunmasını değil, aynı zamanda kültürel varlıkların da gelecek nesiller için sürdürülebilir şekilde korunmasını sağlamaya yönelik bir sorumluluk çağrısı olmuştur. Bu bağlamda; iklim değişikliği ile su kıtlığı konularını dikkate alan peyzaj mimarlığı uygulamaları, suyun akılcı kullanımı ve doğal bitki türü seçimini ön plana getirmiştir (Tırnakçı ve Akıbaşı, 2023, s.168). Ancak ülkemizde kuraklığa dayanıklı doğal türlerin tercih edilmesinde farkındalık hala tam olarak sağlanamamıştır. Peyzaj çalışmalarında su ihtiyacı fazla olan bitkilerin kullanılması, geniş çim yüzeylere fazlaca yer verilmesi, geçirimsiz yüzeylerin varlığı, mevcut su kaynaklarının ve yeşil alanların su ihtiyacının karşılanmasını her geçen gün zorlaştırmaktadır.

İstanbul, çok kültürlü yapısı ve doğal peyzajıyla dikkat çeken bir şehirdir. Yanlış politikalar, hızlı nüfus artışı, kontrolsüz kentleşme, bilinçsiz ziyaretçiler, taşıma kapasitesine dikkat edilmeksizin yanlış kullanımlar, açık ve yeşil alan kaybı, uygun olmayan bitki türlerinin dikilmesi, yanlış müdahaleler, bilinçsiz restorasyonlar (Abacıoğlu Gitmiş, 2020, s.214), küresel ısınma, iklim değişikliği peyzajları hızla yıpratmıştır. İstanbul'un tarihi yapısı içinde anıtsal değer kazanan tarihi bahçelerde zaman içinde özgün yapısal ve bitkisel tasarımlarını kaybetmiştir. Oysaki tarihi bahçelerin koruma ve onarım çalışmaları ile devamlılığının sağlanabilmesi oldukça önemlidir. Onlar geçmişteki yaşam şeklini, kullanılan malzemeleri, mekansal kullanımları, bitki türlerini (Çelik ve Yazgan, 2007, s.3), çoğunlukla

tarihi yapıların ait olduğu dönemi günümüze kadar taşıyan canlılardır (Kuter ve Erdoğan, 2010, s.105).

Gün geçtikçe insanlığı küresel ölçekte tehdit eden iklim değişikliğine karşı çok kapsamlı önlemler alınması gerekmektedir. Bunlardan biri kurakçıl peyzaj yaklaşımıdır. Bu yaklaşım için bilinen temel ilkeler:

- Planlama ve tasarımların dikkatli yapılması
- Toprak analizi
- Uygun bitki seçimi
- İşlevsel çim alanlar oluşturulması
- Etkin sulama
- Malç kullanımı
- Uygun bakım'dır.

Bu ilkeler yeni tasarımlar için yol gösterici olabileceği gibi eskiden yapılmış alanlarda bu prensiplerden yararlanabilmektedir. Özellikle bitki türü seçimi kurakçıl peyzaj yaklaşımında önemli bir veridir. Doğal türlerle yapılan bitkisel tasarım, ekolojik koşullara uygunluğu ile birlikte az su istekleri ile kurakçıl peyzaj düzenlemesini destekleyecektir. Bitkilerin su isteklerine göre kullanım bölgelerine ayrılması, doğal türlerin varlığı ve alanlarda otomatik sulamanın sağlanması, kuraklığa dayanıklı çalı ve yer örtücü bitkilerin ve malç yüzeylerin varlığı yine kurakçıl peyzaj çalışmalarında oldukça önemlidir. Peyzaj tasarımlarında su tüketiminin ve bakım ihtiyaçlarının fazlalığı nedeniyle çim yüzeylerin de su kaynakları üzerinde ciddi tehditler meydana getirmektedir (İlhan vd., 2024, s.571; Çöp ve Akat, 2021, s.264, Abacioglu Gitmis, 2020, s.220). Çim alanların azaltılarak, kuraklığa dayanıklı tür ve varyeteler ile birlikte çim yüzeylerin tesis edilmesi gereklidir. Sulama programlarının dikkatle yapılması, yağmur sularının toplanarak depolanması ve sulama faaliyetlerinin gözden geçirilmesi, iyi bir bakım çalışması ile sistemin işler hale gelmesi gerekir (Çınar ve Güzel, 2020, s.6471). Bu ilkeler doğrultusunda kurakçıl peyzaj yaklaşımına yönelik olarak mevcut alanlar korunmalı, geçirimli zeminlerin oluşturulması sağlanmalıdır. Bu bağlamda; iklim değişikliğine yönelik çalışmaların yaşayan kültürel mirasların korunmasını da kapsayacak şekilde yapılması şarttır. Kültürel miras için uyum stratejilerinin oluşturulması, toplumsal direncin artırılması ve yaşayan kültürel mirasın yenilikçi çözümlerle enerji verimliliğinin artırılması olumlu katkılar sunacaktır.

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne giren "İstanbul'un Tarihi Alanları (Milli Saraylar Başkanlığı, 2023; Gencer, 2017, s.25; Türkiye Milli Komis-

yonu [UNESCO], 2023; International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites [ICOMOS], 2013) içinde Topkapı Sarayı ve çevresi, sürdürülebilir bir yaklaşım ile ele alınmalı, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak için suyun etkin kullanımına yönelik yaşayan kültürel miras, kurakçıl peyzaj yaklaşımı ile değerlendirilmelidir. Kültürel miras alanlarında, koruma ve yaşatmaya yönelik güncel ve evrensel yaklaşımlar çok iyi değerlendirilmeli, var olan problemler çözümlenmeli ve ihtiyaçlar giderilmelidir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Dünya Mirası listesine dâhil edilen Topkapı Sarayı Bahçelerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde kurakçıl peyzaj yaklaşımı ve su tasarrufuna yönelik güncel durumun tespiti ve alan için önerilerinin geliştirilmesidir.

Materyal

Çalışmanın materyalini Topkapı Sarayı Bahçeleri oluşturmaktadır. Tarihi Yarımada'nın doğusunda, Marmara Denizi, Boğaziçi ve Haliç'e hâkim bir noktada konumlanan Topkapı Sarayı, yaklaşık 700.000 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Sarayın bahçeleri, "Sur-i Sultani" adı verilen ve yaklaşık 1400 metre uzunluğundaki yüksek duvarlarla çevrelenmiş olup, bu sınırları içinde adeta bir dünyayı barındıran bir tarih ve peyzaj mirası sunmaktadır. Dünya Miras Listesi'nde yer alan Topkapı Sarayı ve bahçeleri, hem Bizans döneminden Osmanlı'ya, hem de günümüze kadar kesintisiz bir şekilde yaşamını sürdüren tarihi alanlardan biridir (Onur, 2019, s.17), (Şekil 1).

Şekil 1. Topkapı Sarayı konumu (Google Earth, 2023'den üretilmiştir).

Sarayın 80.000 m²'lik bir alanı kaplayan binaları ve köşkleri, her padişah döneminde ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan eklemelerle bugünkü kompleks ya-

pısına kavuşmuştur. Her bir ekleme, dönemin mimari ve estetik anlayışını yansıtmakla birlikte, sarayın işlevselliğini artırmış ve Topkapı Sarayı'nı hem Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi hem de sultanların yaşadığı muazzam bir kültürel ve tarihi miras alanı haline getirmiştir. Bu süreç, sarayın mimari evrimini ve çok katmanlı tarihini gözler önüne sermektedir. Türk bahçe sanatını yansıtan avlu kültürünün gözlemlendiği Topkapı Sarayı; Dış saray (Birun), İç saray (Enderun), Harem (Haremi Hümayun) olarak üç bölümden oluşmaktadır. Bahçede, birinci ve ikinci avlular; (Birun), üçüncü ve dördüncü avlular ise; (Enderun) bölümünde yer almaktadır (Önür ve Yerli, 2022, s.187). Saray, farklı dönemlerdeki eklentilerden dolayı tek bir üslup ile anılmamaktadır (Çınar ve Kart Aktaş, 2019, s.31), (Şekil 2).

Yaşanabilirlik ve fonksiyonellik kavramlarının önemsendiği Topkapı Sarayı bahçelerinde yeme, içme, dinlenme yanında çiçek, meyve ve sebze yetiştiriciliği gibi yararlar sağlanmıştır. Topkapı Sarayı bahçeleri yıllar içinde padişahların zevklerine göre çeşitli değişimler yaşamış olsa da ana şema hep korunmaya çalışılmıştır. Batı etkisinin hissedilmeye başladığı dönem 1718-1730 yılı "Lale Devri"dir (Akdoğan, 1995, s.85). Özellikle bu dönemde yabancı bahçe uzmanlarının birçok saray ve kasır bahçesini düzenleyerek Osmanlı yaşam felsefesine uyum sağlamayan bahçe örnekleri ortaya çıkmış, yaşanılardan çok seyredilir mekânlar haline gelmiştir (Evyapan, 1974, s.89).

Şekil 2. Topkapı Sarayı'nın görünümü (Çınar vd., 2024, s. 107).

Topkapı Sarayı bahçeleri, Fatih Sultan Mehmet döneminde egzotik ağaçların ağırlıkta olduğu zevk ve sefa bahçeleri haline gelmiştir (Atasoy, 2005, s.103; Çınar ve Yirmibeşoğlu, 2019, s.122). Topkapı Sarayı'na ait yer döşemelerinin eski tarihlerde toprak olarak bırakıldığı kaynaklarda belirtilmiştir.

Topkapı Sarayı bahçelerine tarihi boyunca Halep'ten sümbül soğanları, Edirne'den gül fidanları getirilirken; kurtbağrı, taflan, sarı salkım, zakkum, yasemin, mersin ve şimşir gibi bitkiler alanları süslemiştir. Ayrıca armut, ayva, kayısı, elma, erik, vişne, şeftali, nar, kiraz, kocayemiş, muşmula, keçiboynuzu ve iğde ağaçlarının yer aldığı meyve bahçeleri, geniş bostanlar ve setli bahçeler sarayın doğal zenginliğine katkıda bulunmuştur. İtalyan gezgin Giovanni Ularia Angiolello da sarayın botanik zenginliğine hayran kalarak, meyve ağaçlarının çeşitliliğini, asmaların kuşattığı kameriyeleri, gül, leylak, safran ve diğer çiçeklerle bezeli olduğunu betimlemiştir (Sakaoğlu, 2002, s.67).

Topkapı Sarayı, Cumhuriyet döneminde karar ile müzeye dönüştürülmüştür (Eldem ve Akozan, 1982, s.93). Bu karar ile eski saray kompleksinin o tarihten itibaren bir bütün olarak korunmasının ve sergilenmesinin önü açılmıştır. 1940'lı yılında yapılan çevre düzenlemesi kapsamında zemin doğal taşlar ile kaplanmıştır (Özkan Önür ve Yerli, 2022, s.185).

1993 yılında İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nde yapılan çalışmada Topkapı Sarayı'nda bulunan bitki türlerinden *Buxus microphyllus* Siebold. (Şimşir), *Cortaderia selloana* (Pampas otu) *Diospyros lotus* L. (Kara Hurma), *Elaeagnus pungens 'Maculata* (Süs İğdesi), *Hebe speciosa*, *Juniperus sabina* L. (Sabin Ardıcı), *Paulownia tomentosa* (Thunb.) (Tüylü Pavlonya), *Philadelphus coronarius* L. (Filbahri), *Prunus persica* L. (Şeftali), *Prunus spinosa* (Çakal Eriği), *Robinia pseudoacacia* L. (Yalancı Akasya), *Yucca filamentosa* L. (Avize Çiçeği), vb. türlerin incelemelerde yerlerinde bulunmadığı, restorasyon çalışmaları ve yeni çevre düzenlemeleri sonucunda başka bitkilerin dikildiği tespit edilmiştir. Bahçe, şimdiki düzenine 2019 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan kararnamenin ardından (Milli Saraylar Başkanlığı, 2023; Öçalan, 2001, s.113) Milli Saraylar'a bağlandığında ulaşmıştır. Ancak günümüze değin bütüncül bir koruma yaklaşımının geliştirilmesi mümkün olmamıştır.

Yöntem

Çalışma, İstanbul'un tarihi yarımadasında sürdürülebilir bir çevre oluşturma potansiyelini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu kapsamda; zaman içinde değişime uğrayan Topkapı Sarayı bahçelerinin kurakçıl peyzaj düzenleme açısından uygunluğu analiz edilmiştir. Topkapı Sarayı bahçeleri gibi tarihi alanların, kurakçıl peyzaj ilkelerine uygun olarak düzenlenmesi, ekolojik dengeyi koruma ve su kaynaklarını verimli kullanma açısından önemli katkılar sağlayacaktır. Böylece, tarihi ve kültürel miras korunurken, modern sürdürülebilirlik hedeflerine de ulaşılması mümkün olacaktır. Çalışma kapsamında ilk önce kurakçıl peyzaj ve ilkeleri, sürdürülebilirlik, tarihi alanlar ve bitkilerin kurakçıl peyzajda kullanılabilirliği üzerine literatür çalışmaları yapılmış, yazılı ve görsel kaynaklar (fotoğraflar, seyahatnameler, tez ve makaleler) incelenmiştir. Veri toplama aşamasının ardından yerinde yapılan incelemelerle mevcut bitkilerin tür ve alt tür bilgileri ile mevcut yapısal öğeler tespit edilmiştir. Tüm avlularda fotoğraflar çekilerek kurakçıl peyzaj tasarım yaklaşım çerçevesi içinde tespit ve gözlem çizelgesi oluşturulmuştur. Avlular ayrı ayrı değerlendirilerek zemin geçirgenliği, bitkilerin sürdürülebilirliği, doğal/egzotik durumları, su istekleri, çim alan özellikleri, bahçenin sulama verileri, malç kullanımı, bakım vb. kurakçıl peyzaj ilkelerinde yer alan konular tespit edilmeye çalışılmıştır. Kurakçıl peyzaj anlayışına göre Topkapı Saray bahçelerinin uygunluk analizleri yapılarak öneriler geliştirilmiştir.

Bulgular

Topkapı Saray Bahçeleri Avlularının Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi

İstanbul'un simge yapılarından ve tarihi bir belge niteliği taşıyan Topkapı Sarayı'nun bahçeleri, kurakçıl peyzaj yaklaşımıyla detaylı bir şekilde incelenmiştir. Avlular ayrı ayrı analiz edilerek, her avluda bulunan bitki taksonlarının yaşam formları ve su ihtiyaçları belirlenmiştir. Bu analizler, tarihi dokunun korunmasıyla birlikte, bahçelerin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun şekilde yönetilmesine olanak sağlamayı hedeflemektedir.

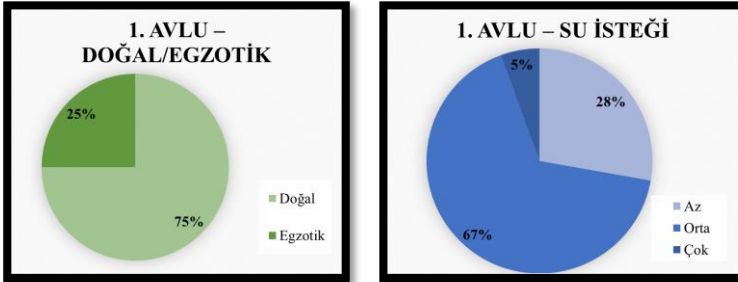
I. Avlu-Alay Meydanı: Avlu, halka açık hizmet alanı olarak nitelendirilmektedir. Sarayın iki kuleli ikonik ana kapısının önündeki avluda

alle ağacı olan *Platanus x acerifolia* (Londra Çınarı) oldukça dikkat çeken gövde yapısıyla vurgulayıcı bir tür olarak göze çarpmaktadır. Çevredeki ağaçlar ise doğal yayılımında informal olarak yerleşmiştir. Birinci avlunun zemin kaplaması traverten taşıdır. *Trifolium repens* L. (Ak Üçgül), bu avluda yer örtücü olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 3). Avluda malç kullanımı yoktur. Ancak avlu, otomatik sulama sisteminin olduğu tek avludur.

Şekil 3. Topkapı Sarayı birinci. avlu, alle olarak kullanılan *Platanus x acerifolia*

Birinci avluda 36 bitki türü tespit edilmiş, bunların 27 tanesi (%75) doğal; 9 tanesi (%25) egzotik türdür. Su istekleri incelendiğinde 10 tanesi (%28) az su isteğinde, 24 tanesi (%67) orta derece su isteğinde, 2 tanesi (%5) çok su isteğindedir (Şekil 4).

Şekil 4. Birinci avluda tespit edilen bitki türlerinin yaşam formları (Doğal/Egzotik) ve Su İstekleri

Avluda zemin kaplaması olarak oldukça bakımsız görünümleri ile dikkat çeken, granit "küp taş" ve traverten kullanılmıştır. (Şekil 5).

Şekil 5. Topkapı Sarayı birinci avlu, zemin kaplamaları

II. Avlu- Divan Meydanı: İkinci avlu, tarihte önemli merasimlerin toplantılarının yapıldığı avludur. Kuleli ana giriş kapısından geçip, karşı-lama alanında en dikkat çeken tür *Agapanthus*'lardır. *Agapanthus*'lara (Afrika Zambağı) eşlik eden türler *Rosmarinus officinalis* (Biberiye) ve *Lavandula angustifolia* (Lavanta)'dır. *Rosmanarinus officinalis* için sarayın en eski bitki tercihlerinden biri olduğu, 16. yüzyılda Avusturya Elçiliği'nde görev yapan Salomon Schweigger'ın saraya yaptığı ziyaretinde yazdığı hatıraları ve çizimleri doğrulamaktadır. İkinci avlunun diğer avlulardan bir farkı da ışınal yollar ile yönlendirme yapılmasıdır. Yollar, üç atlı arabasının yan yana geçeceği kadar geniştir (Harman, 2015, s.170).

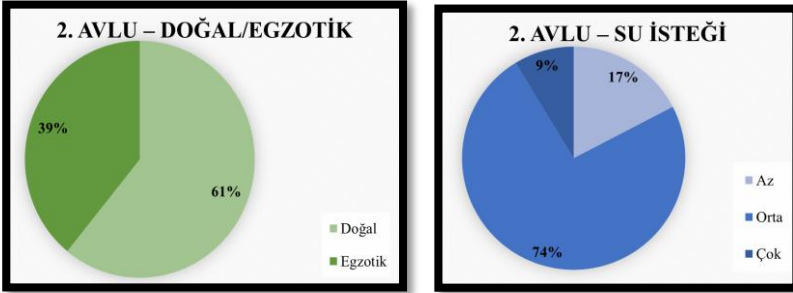
İstanbul'daki has bahçelerin vazgeçilmez ağaçlarından biri de *Cupressus sempervirens* L. (Servi)'lerdir (Atasoy, 2005, s.97, Yener 2012, s.90). Özellikle bu avluda Servi'ler çok sayıda kullanılmıştır. Özellikle duvar diplerinde uzun servilerle kısa biberiyeler dönüşümlü ve bir ahenk içerisinde kullanılmıştır. Minyatürlerdeki ve seyahatnamelerde tasvir edilen genel yapısıyla günümüze ulaşan ikinci avlu, birinci avluya göre çok daha düzenlidir. Avluda gölgelendirme amaçlı *Platanus orientalis* (Doğu Çınarı) kullanılmıştır. Yine avluda *Thuja plicata* D.Don. (Boylu Mazı), *Tilia argentea* (Gümüşü İhlamur), *Olea europaea* L. var. *Europae* (Zeytin) ve *Magnolia grandiflora* L. (Manolya) ağaçları da yer almaktadır. Çalı olarak *Buxus sempervirens* L. (Şimşir), *Nandina domestica* Thunb. (Cennet Bambusu) kullanılmıştır. Anıt ağaç *Platanus orientalis* L. (Çınar)'de bu avluda bulunmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. İkinci avluda anıt ağaçlar, *Platanus orientalis* ve *Cupressus sempervirens*

Avluda çim alanda *Ophiopogon japonicus* (Osmanlı çimi) kullanılmıştır. Kurakçıl peyzaj ilkeleri çerçevesinde avluda, yüzeydeki buharlaşmayı azaltan ve toprakta su tasarrufu sağlayan malç kullanılmış olsa da, su kaynaklarının verimli kullanılmasını sağlayan modern sulama sistemleri yerine sulamanın hâlâ elle yapılması, peyzaj yönetiminde ciddi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Su kaynaklarının verimli kullanımı ve sürdürülebilir peyzaj uygulamalarına geçilmesi hem çevresel hem de tarihi doku açısından kritik bir ihtiyaçtır.

Avluda 23 bitki türü tespit edilmiştir. 14 tanesi (%61) doğal, 9 tanesi (%39) egzotiktir. Su istekleri incelendiğinde 4 tanesi (%17) az su isteğinde, 17 tanesi (%74) orta su isteğinde, 2 tanesi (%9) çok su isteğindedir (Şekil 7).

Şekil 7. İkinci avluda tespit edilen bitki türlerinin yaşam formları (Doğal/Egzotik) ve su istekleri

Tarihi yapılarda kullanılan malzemelerin doğal kökenli ve yüksek nitelikli olması, yapıların orijinal dokusunun korunması ve sürdürülebilir peyzaj yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, turist gruplarının rahat hareket edebilmesi amacıyla kullanılan beton plaklar, beton derzli kayrak taşları ve

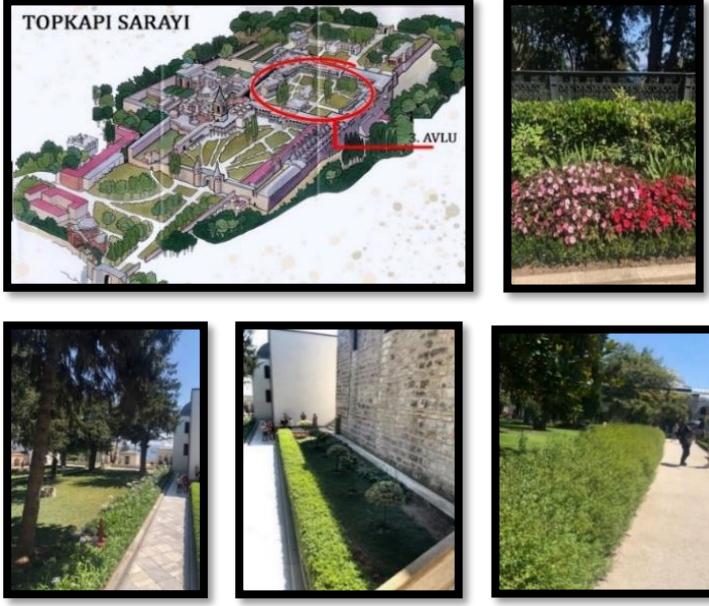
Marmara mermeri gibi malzemeler, zemin yüzeyinde geçirimsizlik yaratarak hem kurakçıl peyzaj ilkelerine aykırı düşmekte hem de tarihi dokunun özgün karakteristik özelliklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, suyun doğal döngüsünü engellerken, alandaki tarihi peyzajın sürdürülebilirliğini de tehdit etmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. İkinci avluda zemin kaplamaları

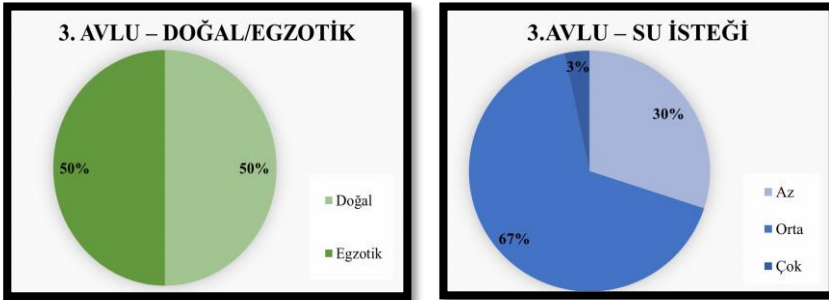
III. Avlu-Enderun Avlusu. Sultanın özel yaşamını sürdürdüğü yapıların yer aldığı avluda ağaç ve çalılardan *Aesculus hippocastanum* L. (At kestanesi), *Cedrus atlantica* (Endl.) G. (Atlas Sediri), *Cedrus atlantica* var "Glauca" (Mavi Atlas Sediri), *Cupressus sempervirens* L. (Servi), *Eriobotrya japonica* (Thunb.) Lindl. (Malta Eriği), *Platanus x acerifolia* (Aiton) Willd., *Taxus baccata* L. (Porsuk), *Prunus laurocerasus* (Karayemiş), *Magnolia grandiflora* L. (Manolya), *Pinus pinea* L. (Fıstık Çamı), *Punica granatum* L. (Nar), *Platyclusus orientalis* L. (Doğu Mazısı), *Lagerstroemia indica* L. (Oya Ağacı), *Buxus sempervirens* L. (Şimşir), *Chimonanthus praecox* (Kış Tatlısı), *Chaenomeles japonica* (Japon Ayvası), *Hydrangea macrophylla* (Ortanca), *Hosta* sp. (Ağustos zambağı), *Laurus nobilis* (Defne), *Acanthus mollis* (Ayı pençesi), *Ilex aquifolium* L. (Çoban Püskülü), *Syringa vulgaris* L. (Adi Leylak), *Yucca filamentosa* L. (Avize Çiçeği), *Rosa* sp. (Gül) bulunmaktadır. Alanda egzotik bitkilerin fazlalığı dikkat çekmektedir. *Agapanthus*'lar avluda özellikle sınırlandırma ve geçiş engeli için yol kenarlarına konumlandırılmıştır (Şekil 9). Güneşli alanlarda mevsimlik çiçeklerle renkli parterler oluşturulmuşken gölgelik alanlarda ise *Hydrangea macrophylla* (Thunb.) Ser. (Ortanca), *Hosta* sp. (Ağustos zambağı), *Acanthus mollis* (Ayı pençesi), *Ilex aquifolium* L. (Çoban Püskülü), gibi gölgeye dayanıklı türler kullanılmıştır. *Salvia*ların kırmızı ve beyaz renkli çiçekleri ayrıca kendine özgü kokusuyla bu avlunun en dikkat çeken bitkisi olarak görülmektedir. Avluda çim alanları ağırlıklı olarak çayırıklar oluşturmaktadır. Çayırın türü *Trifolium repens* L. (Ak Üçgül) olarak belirlenmiştir. Çayırın tahrip olduğu yerlere çim

serilmiştir. Malçlamaya yer verilmemiş, avlunun sulaması da elle yapılmaktadır.

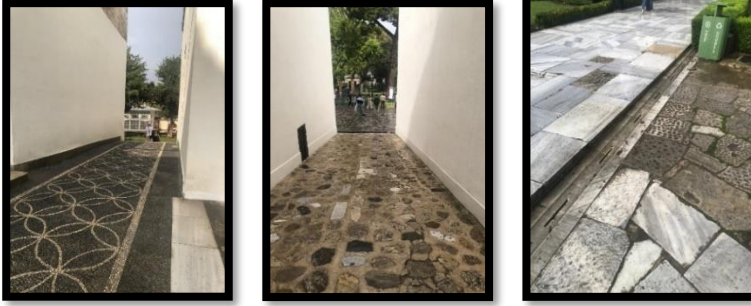
Şekil 9. Üçüncü avlu- *Agapanthus sp.*, mevsimlik çiçekler ve *Salvia sp.*den görünüm

Toplam 30 bitki türü tespit edilen avluda, türlerin 15 tanesi (%50) doğal, 15 tanesi (%50) egzotiktir. Su istekleri incelendiğinde 9 tanesi (%30) az su isteğinde, 20 tanesi (%67) orta derece su isteğinde, 1 tanesi (%3) çok su isteğindedir (Şekil 10).

Şekil 10. Üçüncü avlu bitki türlerinin yaşam formları (Doğal/Egzotik) ve Su İstekleri

Yer döşemeleri ise podima taşı, küfeki taşı, mermer, kayrak taşı gibi doğal taşlar ile tasarlanmıştır. Zemin kaplamalarının tarihi doku ile uyumu mekanda olumlu bir etki yaratmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Üçüncü avlu zemin kaplamaları

IV.Avlu- Köşkler Bahçesi. Avlu, batılılaşma hareketlerinin görüldüğü formal bir düzendedir. Bu avlunun açıldığı Gülhane Parkı, Saray'ın dış korusu, kimilerine göre ise sarayın beşinci avlusudur. Avluya (Şekil 12) üçüncü avludan merdivenli dar bir geçitle geçilmektedir. Merdivenle geçişi olan fakat ziyarete kapalı havuzlu taşlık alanda *Buxus sempervirens L.* (Şimşir), *Photinia serrulata* (Alev Ağacı), *Rosa sp.* (Gül), ve mevsimlik çiçekler kullanılmıştır. Eskiden lalaların eğitim verdiği bu avluda *Ophiopogon japonicus* (Osmanlı çimi) kullanılmıştır. Avlu el ile sulanmaktadır. Fazla su tüketen çim alanların yüzeysel olarak da geniş alanları kaplaması kurakçıl peyzaj tasarımı açısından olumsuz etki olarak değerlendirilmiştir.

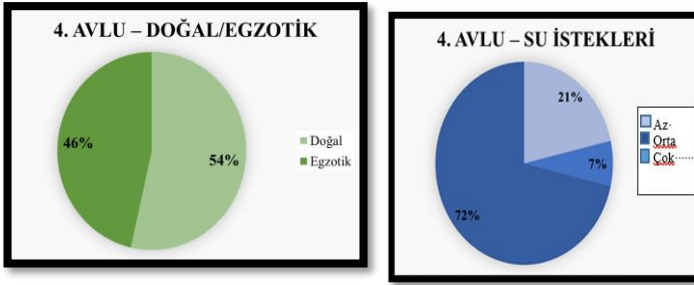

Şekil 12. Dördüncü avlu'dan görünüm

Dördüncü avluda 15 tanesi (%54'ü) doğal, 13 tanesi (%46'sı) egzotik olan 28 bitki türü tespit edilmiştir. Bu bitki türlerini su istekleri incelendiğinde 6 tanesi (%21'i) az su isteğinde, 20 tanesi (%72'si) orta derece su isteğinde, 2 tanesi (%7'si) çok su isteğindedir (Şekil 13).

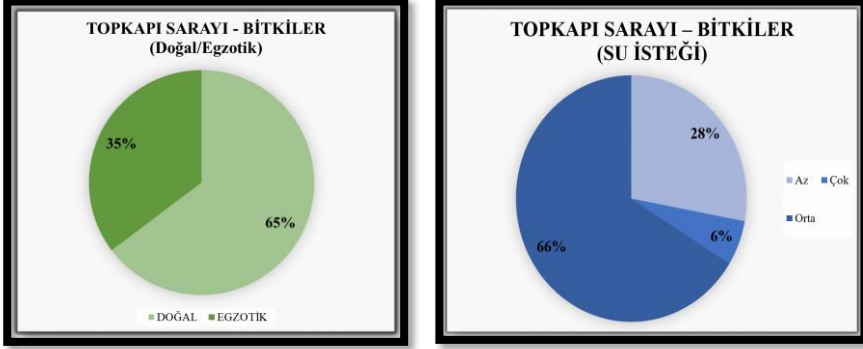
Şekil 13. Dördüncü avlu bitki türlerinin yaşam formları (Doğal/Egzotik) ve Su istekleri

Zemin, Marmara mermeri, kayrak taşı gibi doğal taşlar ve beton plak taş ile tasarlanmıştır. Avluda bir bölüm tarihi doku ile uyumlu iken diğer bölüm yeni eklentiler ile uyum sağlamamaktadır (Şekil 14).

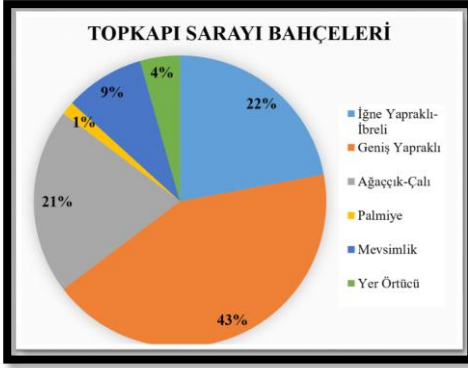
Şekil 14. Dördüncü avlu zemin kaplamaları

Topkapı Saray bahçesinde gözlem ve bilimsel araştırmalardan yararlanarak (Evyapan, 1974; İskender,1995; Food and Agriculture Organization [FAO], 2023) toplam 68 bitki taksonu tespit edilmiştir. 68 bitki taksonununun %65'i (44 tanesi) doğal, %35'i (24 tanesi) egzotik türdür. %68'i (45 tane) orta derecede su isteği, %27'si (19 tane) az derecede su isteği, %5'i (4 tanesi) çok derecede su isteğindedir (Şekil 15).

Şekil 15. Bitkilerin Doğal/Egzotik tür oranı ve Bitkilerin su istekleri oranı

Topkapı Saray Bahçelerinin dört avlusunda yürütülen çalışmada; bitkilerin su istekleri, kurakçıl peyzaj yaklaşımında oldukça önemli bir kriterdir. Avlularda özellikle gölge yapan ağaçların gelişimlerini tamamlamış olması özellikle yaz aylarında güneşlenme miktarını azaltmaktadır. Bu durum su tüketimi konusunda olumlu bir etki yapmaktadır. Bahçelerde bitkilerin sınıflandırmasına göre; avlularda 15 adet ibrel-iğne yapraklı (%22), 29 adet geniş yapraklı (%43), 14 adet ağaç-çık-çalı bitki (%21), 1 adet palmiye (%1), 6 adet mevsimlik (%9), 3 adet yer örtücü (%4) toplam 68 bitki türü tespit edilmiştir. Türlerin 44 adeti (%65) doğal türlerden, 24 adeti ise (%35) egzotik türlerdendir. 68 bitki türünün 19 adedi (%28) az su isteğinde, 45 adeti (%66) orta su isteğinde, 4 adeti (%6) ise çok su isteğindedir. Alanda çit bitkisi olarak kullanılan *Buxus sempervirens* L. (Şimşir), kök sisteminin yüzeysel olması ile kuraklığa karşı dayanıksız bir bitkidir (Karaca ve Kuşvuran, 2012, s.20). Yine alan içerisinde *Magnolia grandiflora* L. (Büyük Çiçekli Manolya), *Photinia x fraseri* gibi egzotik ağaç ve ağaççık türleri yer almaktadır (Şekil 16).

Şekil 16. Topkapı Sarayı bahçeleri bitki sınıflandırması

Tespit edilen bitkilerin avlulara göre dağılımı Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Topkapı Sarayında bitki türleri ve avlulara göre dağılımları ve özellikleri

Bitki	Doğal/ Egzotik	Su İş- teği	1. Avlu	2. Avlu	3. Avlu	4. Avlu
İğne Yapraklılar – İbreliler						
1	<i>Abies nordmanniana</i> <i>subsp. bornmulleriana</i> (Uludağ göknarı)	Doğal	Orta		✓	
2	<i>Cedrus atlantica</i> (Endl.) "Glauca" (Atlas sediri)	Egzotik	Az			✓
3	<i>Cedrus deodora</i> (Roxb.) (Himalaya sediri)	Doğal	Az	✓		
4	<i>Cedrus libani</i> A. Rich. (Toros sediri)	Doğal	Az	✓		
5	<i>Cupressocyparis x leylandii</i> (Yalancı servi)	Egzotik	Orta	✓		
6	<i>Cupressus arizonica</i> (Arizona servisi)	Egzotik	Az	✓		
7	<i>Cupressus sempervirens</i> L. (Akdeniz servisi)	Doğal	Az	✓	✓	✓
8	<i>Cupressus semper. var.</i> <i>Pyramidalis</i> (Ehrami servi)	Egzotik	Az			✓
9	<i>Picea abies</i> (L.) Karst (Avrupa ladini)	Doğal	Orta		✓	✓

10	<i>Pinus brutia</i> Ten (Kızılçam)	Doğal	Orta	✓			
11	<i>Pinus nigra</i> Arnold (Karaçam)	Doğal	Orta	✓			
12	<i>Pinus pinea</i> L. (Fıstıkçamı)	Doğal	Orta	✓	✓	✓	✓
13	<i>Platyclusus orientalis</i> (Doğu mazısı)	Doğal	Az				✓
14	<i>Taxus baccata</i> L.(Porsuk)	Doğal	Az		✓	✓	✓
15	<i>Thuja plicata</i> D.Don. (Boylu mazi)	Egzotik	Çok		✓		
Geniş Yapraklılar							
16	<i>Acer negundo</i> L. (Dişbudak yapraklı akçağaç)	Doğal	Orta	✓			✓
17	<i>Acer negundo</i> 'Variegatum' (Alacalı akçağaç)	Doğal	Orta				✓
18	<i>Aesculus hippocastanum</i> L. (Atkeşanesi)	Doğal	Orta	✓		✓	
19	<i>Agapanthus sp.</i>	Egzotik	Orta		✓	✓	✓
20	<i>Betula pendula</i> Roth (Sarkık dallı huş)	Doğal	Az	✓			
21	<i>Celtis australis</i> L. (Adi çitlenbik)	Doğal	Orta	✓			
22	<i>Cercis siliquastrum</i> L. (Erguvan)	Doğal	Az	✓			
23	<i>Diospyros kaki</i> Thunb. (Trabzon hurması)	Doğal	Orta				✓
24	<i>Eriobotrya japonica</i> (Thunb.) Lindl. (Malta eriği)	Doğal	Az			✓	
25	<i>Fraxinus angustifolia</i> Vahl (Sivri Meyveli Dişbudak)	Doğal	Orta	✓	✓		✓
26	<i>Juglans regia</i> L. (Adi Ceviz)	Doğal	Orta	✓	✓		✓
27	<i>Lagerstroemia indica</i> L. (Oya Ağacı)	Egzotik	Orta			✓	
28	<i>Laurus nobilis</i> L. (Defne)	Doğal	Orta	✓			
29	<i>Magnolia grandiflora</i> L.	Egzotik	Orta		✓	✓	✓

	(Beyaz çiçekli manolya)							
30	<i>Morus alba</i> L. (Ak dut)	Doğal	Orta	✓				
31	<i>Olea europaea</i> (Zeytin)	Doğal	Az			✓		
32	<i>Pistacia atlantica</i> Desf. (Atlas sakızı)	Doğal	Az	✓				
33	<i>Platanus orientalis</i> (Doğu çınarı)	Doğal	Orta	✓	✓	✓	✓	✓
34	<i>Platanus x acerifolia</i> (Aiton) Willd. (Londra çınarı)	Egzotik	Orta	✓	✓	✓	✓	✓
35	<i>Prunus ceracifera</i> 'Nigra' (Kırmızı yapraklı süs eriği)	Doğal	Orta			✓		
36	<i>Prunus serrulata</i> . (Japon kirazı)	Egzotik	Orta	✓				
37	<i>Prunus ceracifera</i> 'Pissardi' (Süs eriği)	Egzotik	Orta	✓				
38	<i>Prunus laurocerasus</i> (Kara- rayemiş)	Doğal	Orta	✓	✓			
39	<i>Punica granatum</i> L. (Nar)	Doğal	Orta				✓	
40	<i>Robinia pseudoacacia</i> L. (Yalancı akasya)	Doğal	Orta	✓				
41	<i>Salix babylonica</i> L. (Salkım söğüt)	Doğal	Çok	✓				
42	<i>Tilia tomentosa</i> Moench. (Gümüşi ihlamur)	Doğal	Az			✓	✓	
43	<i>Ulmus glabra</i> 'pendula' (Dağ karaağacı)	Doğal	Orta	✓				
44	<i>Ulmus minör</i> Miller subsp. minor (Ova karaağacı)	Doğal	Orta			✓		
	Ağaççık ve Çalılar							
45	<i>Buxus sempervirens</i> L. (Osmanlı Şimşiri)	Egzotik	Orta	✓	✓	✓	✓	✓
46	<i>Chaenomeles japonica</i> (Thunb.) Lindl. ex Spach (Japon Ayvası)	Egzotik	Orta				✓	

47	<i>Chimonanthus praecox</i> L. (Japon Yenibaharı)	Doğal	Orta			✓
48	<i>Hydrangea macrophylla</i> (Thunb.) Ser (Ortanca)	Doğal	Orta	✓		✓
49	<i>Ilex aquifolium</i> L. (Çoban- püskülü)	Doğal	Az	✓		
50	<i>Lavandula angustifolia</i> (Lavanta)	Egzotik	Orta		✓	✓ ✓
51	<i>Ligustrum vulgare</i> L. (Kurtbağrı)	Doğal	Orta	✓		
52	<i>Nandina domestica</i> Thunb. (Cennet Bam- busu)	Egzotik	Orta		✓	✓
53	<i>Photinia serrulata</i> (Alev çalısı)	Doğal	Orta	✓		✓
54	<i>Pittosporum tobira</i> (Pitos Çalısı)	Egzotik	Orta	✓		✓ ✓
55	<i>Rosa sp.</i> (Gül)	Doğal	Çok			✓
56	<i>Rosmarinus officinalis</i> (Bi- beriyeye)	Doğal	Orta		✓	✓ ✓
57	<i>Salvia officinalis</i> (Ada- çayı)	Doğal	Orta			✓
58	<i>Syringa vulgaris</i> L. (Ley- lak)	Egzotik	Orta	✓		
Palmiyeler						
59	<i>Cordyline australis</i>	Egzotik	Orta			✓
Mevsimlikler						
60	<i>Acanthus mollis</i> (Ayı pençesi)	Doğal	Orta			✓
61	<i>Dahlia pinnata</i> (Yıldız çiçeği)	Egzotik	Orta			✓ ✓
62	<i>Dicentra spectabilis</i> (Kız kalbi çiçeği)	Egzotik	Orta			✓
63	<i>Hosta sp.</i> (Ağustos Zambağı)	Egzotik	Az			✓ ✓
64	<i>Impatiens walleriana</i> (Camgüzeli)	Doğal	Az	✓		✓ ✓
65	<i>Liriope muscari</i> (Çim zambağı)	Egzotik	Az			✓

		Yer Örtücüler					
66	<i>Dicondra Repens</i> (Fare Kulağı)	Egzotik	Çok	✓	✓	✓	✓
67	<i>Ophiopogon japonicus</i> (Osmanlı çimi)	Egzotik	Orta		✓	✓	✓
68	<i>Trifolium repens L.</i> (Ak Üçgül)	Doğal	Az	✓		✓	

Tartışma ve Sonuç

Tarihte bahçe sanatlarının doğduğu yerler genellikle hep saray bahçeleri olmuştur. Yapıldıkları dönemin özelliklerine (yaşantısı, yapım tekniği ve malzeme bilgisi vb.) ışık tutan canlı kültür anıtlarıdır. Topkapı Sarayı, tarihte kullanımı en uzun süren önemli bir mirastır. Yalnızca fiziki mimarisine değil, doğal özellikler ve peyzaj planlamasına da sahip çıkılmalıdır. Çalışma da Topkapı Sarayı'nın sahip olduğu bitki örtüsünde çok yıllık yaşlı popülasyonun olduğu; alanda yer alan çalılarının çeşitli sebeplerle değiştiği (kalıcı olmadığı) görülmüştür. Dönemsel olarak yeniden işlevlendirilen Topkapı Sarayı bahçelerinde yapılan değişiklikler, ağaç dikimleri, çalılar ve çiçek türlerinin eklenmesi, bahçenin orijinal çehresinin değişmesine yol açmıştır. Ancak, bu tür müdahalelerin yeterince belgelenmeden gerçekleştirilmesi, bitkilerin kök sistemlerini olumsuz etkileyerek sağlıklı gelişimlerini engellediği tespit edilmiştir. Bu plansız ve kontrolsüz değişiklikler hem bitkilerin ekolojik dengesi hem de bahçenin tarihi peyzaj yapısının bozulmasına neden olmuştur.

Son zamanlarda gündemde olan kurakçıl peyzaj düzenlemelerinin amacı, suyun etkin kullanılması ve daha uygun bir çevresel ortam hazırlığı, uzun vadede küresel ısınma sonucu kaybedilen tatlı su kaynaklarına katkı sağlamasıdır. Topkapı Saray bahçeleri incelendiğinde, kurakçıl peyzaj ilkeleri açısından en uygun avlu birinci avlu olduğu saptanmıştır. Üçüncü ve dördüncü avlu ise daha çok su ve bakım isteyen egzotik türlerin yer aldığı avlular olduğu görülmüştür. Bu avlular Lale devrinde "Barok ve Rönesans" bahçe sanatından etkilenerek yapılmıştır. Bu nedenle egzotik türlerin fazlalığını doğrulamaktadır. Ancak sonradan yapılan düzenlemelerde çim yüzeylerin fazlalığı da su isteği ve bakımını da beraberinde getirmiştir.

Avlulardaki karakteristik ağaçların oluşturduğu peyzaj tasarımı, Saray'ın göz alıcı perspektifine katkı sağlamaktadır. Ancak plantasyonların yaşlanması, yeni dikilen genç fidanların alana uygun olmayışı, aşırı ziya-

retçi etkileri vb. nedenler bahçeleri tehlikelere maruz bırakmaktadır. Avlularda yeni eklenen bitkiler ile Topkapı Saray bahçelerinin özgün bitkisel dokusu değişmiştir.

Peyzaj ve onarım çalışmaları, ekosistemlerin sürdürülebilirliği ve biyolojik çeşitliliğin korunması açısından önemli unsurlardır. Bu bağlamda, alana yeni getirilecek bitkilerin doğal bitki taksonlarıyla uyumlu olmasına dikkat edilmesi, ekosistem dengesi için kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Kuraklık koşullarına uygun seçim, iklim değişikliği ve su yoksunluğu gibi günümüzün sorunlarına karşı ekosistemin dirençliliğini güçlendirecek, büyüme ve gelecek açısından sinerjik etkiler yaratacaktır.

Bu çalışma hem mevcut biyolojik çeşitliliğin korunmasını hem de ekosistemin daha verimli bir şekilde sürdürülebilir hale getirilmesi için gerekli adımları belirlemektedir. Bölgedeki mevcut bitki türlerinin tekrar değerlendirilmesi, korunması ve ayıklanması gereken türlerin kesin verilerle belirlenmesi amacı ile kapsamlı bir araştırma yapılması önerilmektedir.

Çalışmadan elde edilen verilere göre; İstanbul'un ilk yerleşim alanı olan Tarihi Yarımada'nın ekolojik şartları ile uyumlu, doğru kullanımları sayesinde ekonomik, ekolojik ve estetik peyzajların oluşmasını sağlayacak ağaç ve çalılırların bazıları sıralanmıştır: Bazıları egzotik bitkiler olmasına rağmen kentin doğal ve kültürel yapısı ile o denli bağdaşmıştır. *Aesculus hippocastanum* L. (At Kestanesi), *Albizzia julibrissin* (Gülibrişim), *Cupressus sempervirens* L. (Servi), *Pinus pinea* L. (Fıstık çamı), *Platanus x acerifolia* (Londra Çınarı), *Acer campestre* L. (Ova ağacı), *Acer platanoides* L. (Çınar Yapraklı Akçağaç), *Alnus glutinosa* (Adi Kızılağaç), *Berberis vulgaris* L. (Karamuk), *Carpinus betulus* L. (Kara Gürgen), *Castanea sativa* Miller (Anadolu Kestanesi), *Cornus mas* L. (Kızılçık), *Cotinus coggygria* Scop (Duman Ağacı), *Corylus avellana* L. (Fındık), *Diospyros lotus* L. (Kara Hurma), *Elaeagnus angustifolia* L. (İğde), *Ficus carica* L. (İncir), *Fraxinus excelsior* (Adi Dışbudak), *Gleditsia triacanthos* L. (Gladiçya), *Juniperus sabina* L. (Sabin Ardıcı), *Liquidambar orientalis* Mill (Sığla Ağacı), *Ligustrum vulgare* L. (Adi Kurbağrı), *Lauracerasus officinalis* (Karayemiş), *Maclura pomifera* (Yalancı portakal ağacı), *Mahonia aquaefolium* (Sarı Boya Çalısı), *Morus nigra* (Kara Dut), *Morus rubra* L. (Mor Dut), *Nerium Oleander* L. (Zakkum), *Philadelphus coronarius* (Filbahri), *Pinus pinaster* (Sahil Çamı), *Populus nigra* (Kara Kavak), *Prunus spinosa* (Çakal Eriği), *Pyracantha coccinea* (Ateş Dikeni), *Pyrus communis* (Armut), *Rosa canina* (Kuşburnu), *Quercus robur* L. (Saplı Meşe), *Salix alba* (Ak Söğüt), *Sambucus nigra* (Kara Mürver), *Spartium junceum* (Katırturnağı), *Sorbus torminalis*

(Dağ Üvezi), *Tamarix tetrandra* (Ilgın), *Vibirnum opulus* L. (Yaprak Döken Kartopu), *Vibirnum lantana* gibi bitkiler örnekler arasındadır. Kurakçıl peyzaj uygulamalarının temelini, bulunduğu bölgeye özgü doğal bitki taksonlarının oluşturduğu unutulmamalıdır.

Çim alanların miktarının azaltılarak yerine bölgeye özgü doğal taksonlardan kuraklığa dayanıklı çok yıllık yer örtücü ve çalılarının kullanılması önerilmektedir. Çim alanlar estetik ve fonksiyonel olarak fayda sağlayacakları alanlarda kullanılmalı ve kullanılacak yerlerde mümkün olduğunca az bakım isteyen yerli çim türlerinin kullanımı sağlanmalıdır. *Agropyron cristatum*, *Agropyron krista*, *Bouteloua gracilis*, *Buchloe dactyloides*, *Cynodon dactylon*, *Daktilis glomerata*, *Elymus trachycaulus*, *Festuca glauca*, *Festuca trachyphylla*, *Festuca ovina*, *Lolium perenne*, *Poa pratensis*, *Zoysia japonica* ülkemizde kurakçıl peyzaj çalışmalarında kullanılacak bazı çim türlerindedir.

Avlularda toprak ıslahının yapılmış olması kurakçıl peyzaj açısından önemli bir uygulamadır. Toprağın nemli kalmasını sağlayacak organik veya inorganik malzemelerin varlığı, suyun etkin kullanılmasında fayda sağlayacağı için önerilmektedir.

1940'lardan bu yana Topkapı Sarayı bahçelerinde kullanılan doğal zemin kaplamalarının (marmara mermeri, kayrak taşı ve traverten) hasara uğramasını engelleyerek sürdürülebilirliğini sağlamak gereklidir. Alanda yenileme çalışmaları sırasında zemin kaplama olarak kullanılan "beton plak" geçirimsiz yüzey olması ve tarihi doku ile bağdaşmaması nedeni ile hatalı müdahale olarak görülmüştür. Güncel uygulamalar sırasında yapılan müdahaleler saray bahçelerinin özgün kimliğinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Sürdürülebilirlik çerçevesinde geçirimsiz beton yüzeylerin, yağış sularının toprağa sızarak yeraltı sularının beslenmesini de engellediği unutulmamalıdır. Bu nedenle zemin kaplamaları tekrar gözden geçirilmelidir.

Tarihî bahçelerin korunması ve bakımı önemlidir. Bu süreçte, bilinçsiz ve spekülatif müdahalelerden kaçınılmalı, bakım ve koruma çalışmaları titizlikle planlanmalıdır. Bahçelerde ana unsuru bitkiler oluşturduğundan, kuruyan bitkilerin değiştirilmesi ve uzun vadeli periyodik yenileme veya onarım programlarının uygulanması zorunludur. Uygulamada doğal türlerin tercih edilmesi koşulunda, bu bitkilerin bölgenin ekstrem iklim koşullarına uyumlu olmaları nedeniyle bakım ve maliyet masraflarını minimize edecektir. Bu durum, tarihî bahçelerin sürdürülebilirliği açısından bir planlama stratejisi olarak dikkate alınmalıdır.

Tarihi bahçede suyun etkin kullanılabilmesi için yağmur bahçesi kullanımı, atık suların artırılarak tekrar kullanımının sağlanabilirliğine çalışılmalıdır.

Alanda boylu ağaçların budanması ve dikim gibi büyük işleri İstanbul Büyükşehir Belediyesi yapmaktadır. Mevsimlik bitkilerin dikimi ve sökümü, fenni gübre gibi küçük işlemler yüklenici firma peyzaj mimarlarının şefliğinde bahçıvanlar tarafından yapılmaktadır.

Osmanlı bahçe kültürünün en güzel örnekleri olan saray bahçelerinin korunarak devamlılığının sağlanması büyük önem taşımaktadır. Uygulamaların gerçekleştirilmesi sırasında ve sonrasında bütünsel bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Çalışmaların sürdürülebilirliği ve başarısı; planlı, programlı ve kontrollü yaklaşımlar ile olacaktır.

Tarihi alanlar için ziyaretçi yönetim planlarının hazırlanması, kurakçıl peyzaj tasarımlarıyla entegre edilerek, bu alanlardaki hassas bölgelerin korunması, ziyaretçilerin bahçelerde geçirdikleri sürelerin izlenmesi ve hassas alanların gözlemlenmesi gibi unsurların sürdürülebilirlik bağlamında ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmalar, kurakçıl peyzajın doğaya uyumlu, su tasarrufu sağlayan yapısı ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Ayrıca bu alanların korunması, bakımı, restorasyonu ve gerektiğinde rekonstrüksiyonu için sürekli ve yeterli mali kaynaklara ihtiyaç duyulmakta olup, turistik faaliyetlerden elde edilen gelirlerin bu çalışmalar için ayrılması, sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır.

Ülkeleri ayakta tutan en önemli unsurlardan biri kültürel mirası gelecek nesillere aktarmaktır. Bu nedenle yaşayan kültürel miras olarak Topkapı Sarayı ve bahçelerinin korunarak sürekliliğinin sağlanması gerekir. Yapılacak çalışmalarda tarihi peyzaj konusunda tecrübeli uzmanların yönetim ve denetiminde çalışmalar sürdürülmelidir.

Gelecekte sürdürülebilirlik yaklaşımlarında kurakçıl peyzaj tasarımı ile yeşil altyapı sistemlerinin entegre edilmesi, kentlerin ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, İstanbul'un tarihi yarımadası, zengin kültürel mirası ve yoğun kent dokusuyla, bu tür entegre yaklaşımlar için ideal bir örnek teşkil etmektedir. Kurakçıl peyzaj (Xeriscape) ve yeşil altyapı sistemlerinin bütüncül olarak ele alınması, avlu bahçelerinden başlayarak sokak, mahalle, kent ve bölge ölçeklerine kadar genişletilebilir; bu da bölgenin ekolojik dengesini iyileştirirken biryandan da ekonomik ve sosyal faydalar sağlayacaktır.

Extended Abstract

Investigation of Topkapı Palace Gardens in Terms of Xeriscape

Hande Sanem Çınar⁵
ORCID: 0000-0003-2789-3681

Betül Rüveyda Ay Ak⁶
ORCID: 0000-0002-9248-2435

In recent years, the importance of sustainability and conservation policies has been increasing. By adopting a balanced and sustainable relationship with the heritage from the past, xeriscaping studies aiming the rational use of water in ensuring both ecological, economic and generational continuity have come to the fore today. The aim of xeriscape is the effective use of water and the preparation of a more suitable environmental environment, contributing to the fresh water resources lost as a result of global warming in the long term. It is seen that the xeriscape approach will also play an active role in ensuring the continuity of living cultural heritage.

The seven fundamental principles for dryland landscaping are as follows:

- Planning and Design
- Soil Analysis
- Appropriate Plant Selection
- Creation of Functional Lawn Areas
- Efficient Irrigation
- Use of Mulch
- Proper Maintenance

These principles can serve as a guideline for new designs as well as provide valuable insights for previously established areas. Particularly, plant species selection is a crucial factor in the dryland landscaping approach. Utilizing native species in landscape design not only aligns with ecological conditions but also supports xeriscaping through their low water requirements.

---

⁵ Assoc. Prof., Istanbul Esenyurt University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design, E-mail: handesanemcinar@esenyurt.edu.tr

⁶ PhD Student, Istanbul University-Cerrahpaşa, Institute of Graduate Studies, Department of Landscape Architecture, E-mail: betul.ruveyda@hotmail.com

Topkapı Palace Gardens, which are addressed within the scope of the study, are located at the intersection of historical and cultural importance and natural richness of Istanbul. Topkapı Palace and gardens, which are on the World Heritage List, are not associated with a single style due to the additions in different periods. It is one of the living historical sites both during the Byzantine Period, the Ottoman Period and today. In the study, the compatibility of Topkapı Palace Gardens, which are under threat due to anthropological reasons (wrong policies, unconscious management, restoration practices) and natural factors (global warming, climate change water crisis), with xeriscape principles is discussed. Topkapı Palace Garden courtyards were evaluated separately and the principles of xeriscape principles such as soil permeability, sustainability of plants, natural/exotic conditions, water requirements, grass area characteristics, irrigation data of the garden, mulch usage, maintenance, etc. were tried to be determined. By analysing the suitability of the Topkapı Palace gardens according to the xeriscape understanding, suggestions were made for the protection of the living historical heritage in the growing city within the framework of sustainability and to be transferred to future generations.

A total of 68 plant taxa were identified in Topkapı Palace garden by utilizing observations and scientific researches. Of the 68 plant taxa, 65% (44 of them) are native species, 35% (24 of them) are exotic species. 68% (45 of them) have moderate water demand, 27% (19 of them) have low water demand, 5% (4 of them) have high water demand.

When analysed in terms of natural plant use, the most suitable courtyard in terms of xeriscape principles was determined as the first courtyard. The third and fourth courtyards are the courtyards where exotic species that require more water and care are located. These courtyards were built during the Tulip period under the influence of 'Baroque and Renaissance' garden art. Therefore, it confirms the abundance of exotic species. However, in the later arrangements, wrong plant selection, impermeable surfaces, increasing grass surfaces, water demand and maintenance have brought along. Adding new elements to the gardens that are not part of the original composition of the garden has been identified as a faulty practice.

In the study conducted in four courtyards of Topkapı Palace Gardens, water requirements of plants are a very important criterion in arid landscape approach. In order to protect the existing green areas, it is necessary

to take measures to minimize water consumption in these areas and replace the existing irrigation systems with efficient irrigation systems. Alternative water sources should be created for irrigation instead of the city network. In order to use water effectively in the historical garden, the use of rain gardens and the reuse of wastewater should be tried to be ensured.

The fact that the shade trees in the courtyards have completed their development reduces the amount of sun exposure, especially in summer. This has a positive effect on water consumption. The harmony of the landscape design formed by the characteristic old trees in the courtyards with the architectural design contributes to the eye-catching perspective of the Palace. However, the aging of the plantations, the unsuitability of the newly planted young saplings to the area, deterioration due to excessive visitor effects, etc. expose the gardens to dangers. The original vegetative texture of Topkapı Palace gardens has changed with the newly added plants in the courtyards.

Arrangement of Topkapı Palace gardens, which is an important green area with its historical identity, in accordance with xeriscape principles will provide important contributions in terms of protecting ecological balance and efficient use of water resources.

One of the most important elements that sustain countries is to transfer cultural heritage to future generations. Therefore, effective conservation needs to be developed for the continuity of living cultural heritage such as Topkapı Palace Gardens.

In addition, there is a need for continuous and sufficient financial resources for the protection, maintenance, restoration and, when necessary, reconstruction of these areas, and it is of great importance for sustainability that revenues from touristic activities are allocated for these works. Landscaping and restoration works are important elements for the sustainability of ecosystems and the protection of biodiversity. In this context, it is a critical requirement for ecosystem balance to ensure that new plants introduced to the area are compatible with natural plant taxa. In the conservation of historic gardens, an interdisciplinary approach that integrates architectural, ecological and social factors is critical to ensure the cultural sustainability of these living spaces. For this reason, concrete steps should be taken for the conservation of historic gardens by ensuring cooperation between state institutions, non-governmental organizations and academic circles.

In sustainability practices, integrating a green infrastructure system alongside xeriscape design will play a critical role in enhancing the ecological and

economic sustainability of cities. The historical peninsula of Istanbul provides a suitable example for such integrated solutions.

In conclusion, the reorganisation of Topkapı Palace Gardens in accordance with xeriscape principles will be an important step in both preserving the ecological balance and ensuring the cultural continuity of historical formations by transferring them to future generations.

Sustainable landscape design and green infrastructure practices will also play a critical role in achieving sustainable urbanisation goals for future generations. Such practices will provide long-term environmental and social benefits by establishing a balanced relationship between the preservation of historical heritage and the needs of cities.

Kaynakça/References

- Abacıoğlu Gitmiş, E. (2020). Kurakçıl peyzaj düzenlemelerine bir tasarım önerisi: Aliya İzzetbegoviç Parkı örneği, *Turkish Journal of Forest Science*, 5(1), 214-232.
- Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yem Kitabevi, 2004.
- Akdoğan, G. (1995). "Bahçe Kültürü", *Sanat Dünyamız Dergisi*. Yapı Kredi Yayınları, Cogito Yayınları, Sayı: 58, S.199. İstanbul.
- Akyıldız, N. A. (2020). Kentleşme ve Kentsel Gelişim Bağlamında Açık Kamusal Alanların Sürdürülebilir Kentler Açısından Değeri. *Milli Folklor*, c. 16, Sayı: 125, S: 188-01.
- Atasoy N, (2005). *Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*, s:170, Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Hizmetleri Tic. A.Ş., İstanbul
- Çelik, D., Yazgan, M.E. (2007). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. *ZKÜ, Bartın Orman Fakültesi Dergisi*. (9) 11:7-8, s. 1-10.
- Çınar, H.S., Yirmibeşoğlu F., Erdoğan, R. (2024). *Peyzaj Mimarlığı ve Sanat: Dünyanın Yorumu, Günün Algısı ve Geleceğin Beklentisi*. E-ISBN: 978-605-7880-75-8 DOI: 10.5152/1500 İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Üniversite Yayınevi Seri No: 56
- Çınar H., Güzel M., (2020). Investigation on rational use of water in a palace garden: A case of Dolmabahçe Palace (Mabeyn Garden). *Fresenius Environmental Bulletin*, ss. 6469-6478.
- Çınar, H.S. ve Kart Aktaş, N. (2019). Türk-İslam Sentezi Osmanlı Bahçesinde Bir Canlı Organizma: Topkapı Sarayı, *Plant Dergisi*. 30 sayı. s: 29-32

- Çınar H.S., Yirmibeşoğlu F. (2019). Türk Kültüründe Bahçe ve En Görkemli Halka; Osmanlı Saray Bahçeleri. *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma Makaleleri*, Gece Kitaplığı, Ankara, S.113-129, 2019.
- Çöp, S. ve Akat, H. (2021). Kurakçıl Peyzaj çalışmalarında bitkisel uygulamalar: Muğla-Sarıgerme Halk Plajı Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*,12(2), S:263-277. <https://doi.org/10.29048/makufebed.9341>
- Eldem, S. H., Akozan, F. (1982). *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul
- Evyapan, G. (1974). Tarih İçinde Formel Bahçenin Gelişimi ve Türk Bahçesindeki Etkileri, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını*, Yayın No: 2, s.116, Ankara.
- Food and Agriculture Organization (2023). Plant for a Future. 23.05.2023 tarihinde <https://pfa.org> adresinden erişildi.
- Gencer, İ. (2017). Kültürel Mirasın Korunmasında İklim Değişikliğinin Oluşturduğu Tehditler, *Mimarlık Kültür Dergisi*. Sayı: 58, 17(58):24-30 TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul.
- Google Earth, (2023). 23.02.2023 tarihinde <https://earth.google.com/web/> adresinden erişildi.
- Harman, M. (2015). *Osmanlı Sanatında Cennet İmgesi – Bahçe Tasarımı İlişkisi*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (2013). ICOMOS. Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 06.06.2023 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICO-MOSTR_tr078419200154219 adresinden erişildi.
- İlhan, Özen, Akat, H., ve Akat Saraçoğlu, Ö., (2024). Kurakçıl Peyzaja Dönüşüm Projesi Kapsamında Gerçekleştirilen Bitkisel Uygulamalar: Muğla-Ortaca İlçesi Örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 11(104), 570–582. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10775371>.
- İskender, Ö. (1995). *Yaşayan Kültür Mirası Topkapı Bahçeleri*. [İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü], Şehir ve Bölge Planlama Lisansüstü Programı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Karaca E., Kuşvuran, A., (2012). Çankırı Kenti Peyzaj Düzenlemelerinde Kullanılan Bazı Bitkilerin Kurakçıl Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 5 (2): 19-24, 2012 ISSN: 1308-0040, E-ISSN: 2146-0132, www.nobel.gen.tr, s.20.
- Kuter, N., Erdoğan, E. (2010). Çankırı Kentsel Sit Alanının Bitki Varlığı Açısından Değerlendirilmesi. *Tekirdağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi*. 7 (2): s. 105-112.
- Milli Saraylar Başkanlığı (2023). *Topkapı Sarayı*. 11.11.2023 tarihinde <https://www.millisaraylar.gov.tr/saray-kosk-ve-kasirlar/topkapi-sarayi/> adresinden erişildi.

- Onur, M. (2019). *Kentsel Alanlarda Ağaçların Koruma ve Estetik Değerlerinin Saptanması: Topkapı Sarayı Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Öçalan, C. (2001). Topkapı Sarayı Avlu Bahçeleri Restorasyonu, *Tasarım Dergisi*, s: 110-115., İstanbul.
- Önür, Ö. ve Yerli, Ö. (2022). Topkapı Sarayı Müzesinin Peyzaj Tasarımında Kullanılan Doğal Taşların Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi, *Mimarlık, Planlama ve Tasarımda Güncel Araştırmalar*, Gece Kitaplığı, s: 183-205, ISBN: 978-625-430-046-2.
- Perihan, M., Aşur, F. (2020). Tarihi Kentsel Peyzaj ve Kent Kimliği İlişkisi, *Kent Akademisi-Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, 13(1), 163-175. <https://doi.org/10.35674/kent.674634>
- Sakaoğlu N (2002). *Tarihi Mekanları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*. Denizbank Yayınları No: 9, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti, İstanbul
- Tırnakçı A., Aklıbaşında M. (2023). Doğal Bitki Türlerinin Kentsel Alanlardaki Bitkisel Tasarımlarda Kullanımı. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* ISSN:2146-1880, e-ISSN: 2146-698X Yıl: 2023 Cilt: 24, Sayı:1, S:167-177.
- Türkiye Milli Komisyonu (2023). *Kültürel Mirasın Korunması*. 23.05.2023 tarihinde <https://www.unesco.org.tr> adresinden erişildi.
- Yener, Ş. D. (2012). *İstanbul'da Peyzaj Düzenlemelerinde Kullanılan Odunsu Bitkiler Üzerine Araştırmalar*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Hande Sanem Çınar

Lisans eğitimini 1991 yılında İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümünde tamamlayarak "Peyzaj Mimarı" ünvanını aldı. Aynı yıl özel sektörde Peyzaj Mimarı olarak çalışmaya başladı. 1993 yılında İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Yüksek Lisans Programı'nda öğrenime başladı. Aynı yıl İ.Ü. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümüne "Araştırma Görevlisi" olmaya hak kazandı. Yüksek lisans öğrenimini tamamladıktan sonra 2000 yılında Doktor ünvanını aldı. 2002 yılında İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Planlama ve Tasarım Anabilim Dalında Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. 2020 yılında "Doçentlik" ünvanını aldı. 2022 Yılında Anadolu Üniversitesi Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü- Radyo ve Televizyon Programcılığından mezun oldu. 2023 yılında İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'dan ayrıldı. Aynı yıl İstanbul Esenyurt Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı bölümünde göreve başladı. Halen bölümün akademik kadrosunda Doçent unvanı ile yer almaktadır.

She completed his undergraduate education at Istanbul University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture in 1991 and received the title of "Landscape Architect". In the same year, she started to study as a Landscape Architect in the private sector. In 1994, she started to work at I.U. Institute of Science and Technology, Landscape Architecture Master Programme. In the same year, she was entitled to be a 'Research Assistant' at I.U. Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture. After completing her master degree, she received the title of Doctor in 2000. In 2002, she was appointed as an Assistant Professor at Istanbul University Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Department of Landscape Planning and Design. In 2020, she received the title of Associate Professor. In 2022, she graduated from Anadolu University Audiovisual Techniques and Media Production Audiovisual Techniques and Media Production Department - Radio and Television Programming. In 2023, she left Istanbul University-Cerrahpaşa. In the same year, she started to work at Istanbul Esenyurt University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design. She is still in the academic staff of the department with the title of Associate Professor.

E-posta: handesanemecinar@esenyurt.edu.tr

Betül Rüveyda Ay Ak

2019 yılında İstanbul Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümünden mezun oldu. 2020'de İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaŗa'da baŗladıđı Peyzaj Mimarlığı yüksek lisans eğitimini 2023 yılında "Tarihi Kentsel Alanları Biŗimlendiren Kültürel Değerlerin Peyzaj Biyografisi Yaklaŗımıyla İncelenmesi: Fener Balat  rneği" baŗlıklı teziyle tamamladı. 2019 yılından beri özel sektörde alıŗmakta ve 2024 yılında aynı okulda baŗladıđı doktora eğitimini sürdürmektedir. Tarihi evrelerde peyzaj planlama, kentsel tasarım, aık ve yeŗil alanlar, kültürel peyzaj konularında akademik yayınları bulunmakta; bu konulardaki alıŗmaları devam etmektedir. Aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma uzmanlığı vardır.

Betül Rüveyda AY AK, In,2019 graduated from Istanbul University, Department of Landscape Architecture. She completed her master's degree in Landscape Architecture, which she started at Istanbul University-Cerrahpaŗa in 2020, in 2023 with her thesis titled "Investigation of Cultural Values Shaping Historical Urban Areas with Landscape Biography Approach: The Case of Fener Balat". Since 2019, she has been working in the private sector and continues her PhD education at the same school in 2024. She has academic publications on landscape planning in historical environments, urban design, open and green spaces, cultural landscapes; her studies on these subjects continue. She also has an expertise in sustainable development.

E-posta: betul.ruveyda@hotmail.com

Deprem Sonrası Malatya'nın Merkezi İş Alanı (MİA) Cadde ve Sokak Sistemlerinin Yeniden Tasarlanmasına Ampirik Yaklaşım

Emrah Şıkoğlu¹

ORCID: 0000-0002-9971-0189

Öz

Malatya Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Malatya'nın tarihi ve kentsel gelişimi incelenerek şehrin demiryolu bağlantısının gelmesiyle kentsel büyümenin hız kazandığı ve fabrikaların kurulmasıyla kentleşmenin arttığı belirlenmiştir. Çalışmanın en temel amacı, yıkımın en yoğun olduğu merkezi iş alanının morfolojik olarak geçmiş durumunun değerlendirilmesi ve kent imgesi olan İnönü Anıtı'nın da üzerinde bulunduğu Millet Meydanı'nın Merkezi İş Alanı (MİA) entegrasyonunun yükseltilmesi hedefiyle yeniden tasarlanmasıdır. Yapılan analizler ve tasarımlarla Malatya'nın Merkezi İş Alanı'nın yeniden yapılandırılması ve kent içi ulaşımın verimliliğinin artırılması hedeflenmektedir. Bu çalışma, MİA'nın entegrasyonunu yükselterek şehrin kentsel gelişimine olumlu katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Tasarım, Mekan Dizim Analizi ve Marshall taksonomisine dayanarak gerçekleştirilmiştir. Böylece Malatya'daki MİA'nın, insanların belleklerindeki algısına, mekanın okunabilirlik ve algılanabilirliği üzerinde olumlu katkı yapabilmek hedeflenmektedir. Çalışmanın bir diğer amacı, Malatya'nın MİA'sının morfolojik yapısının değerlendirilmesi ve MİA'nın entegrasyonunun yükseltilmesi için yeniden tasarlanmasıdır. Tasarım, Mekan Dizim Analizi ve Marshall taksonomisine dayanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yapılan analizler arasında tipolojik analiz, mekan dizim analizi, bütünleşme analizi ve tercih edilebilirlik analizi yer almaktadır. Bu analizler sayesinde çalışma alanındaki cadde ve sokak sistemleri değerlendirilmiş ve yeniden yapılandırılmıştır. Sonuç olarak, Yapılan düzenlemeler sonucunda elde edilen verilere göre mekanın yapısal özellikleri ve mekânsal organizasyonun iyileştiğine, kent içi ulaşımın daha verimli hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malatya, kentsel gelişim, merkezi iş alanı, yeniden tasarım, entegrasyon

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
E-posta: emrahskoglu@firat.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1468575

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1466-1492

An Empirical Approach to the Redesign of Malatya's Central Business District (CBD) Street and Street Systems After the Earthquake

Emrah Şıkoğlu²

ORCID: 0000-0002-9971-0189

Abstract

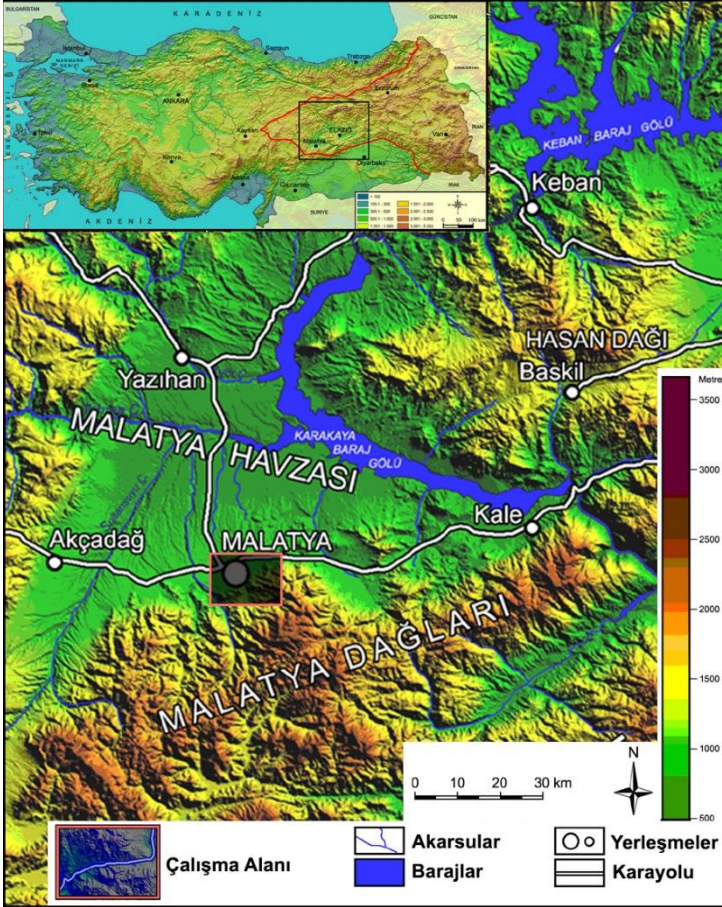
The city of Malatya, nestled in the Upper Euphrates region of Eastern Anatolia, has witnessed notable urban expansion due to its railway connection and subsequent industrial growth. This development has intricately intertwined with the city's historical fabric. The primary aim of the study is to evaluate the morphological state of Malatya's central business district (CBD), particularly focusing on Millet Square and its iconic İnönü Monument. The overarching objective is to bolster the integration of Millet Square within the CBD through a redesign strategy, employing Space Syntax Analysis and Marshall taxonomy. This methodology seeks to positively influence public perception, enhance the city's image, and improve spatial clarity for its inhabitants. Additionally, the study aims to assess the morphological structure of Malatya's CBD and propose a redesign for integrating the Malatya Central Business District (MİA), utilizing the same analytical tools. The analyses encompass typological, space syntax, integration, and preferability assessments, guiding the restructuring of street and road networks to enhance spatial organization. As a result, the study aims to renew the central business district of Malatya and facilitate urban transportation. In this context, the analyses made have contributed positively to the overall urban development of the city by ensuring better integration of important settlements such as the CBD.

Keywords: Malatya, urban development, central business district, redesign, integration

² Asst. Prof., Firat University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Geography, E-mail: emrahskoglu@firat.edu.tr

Giriş

Malatya Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Kuzeyden Sivas ve Erzincan, güneyden Adıyaman, doğudan Elazığ ve Diyarbakır, batıdan ise Kahramanmaraş illeri ile komşudur (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma Alanı Lokasyonu

Cumhuriyet döneminde Malatya, 1924 yılında Elazığ'dan ayrılmış ve on bir ilçe merkezini bünyesine alarak il statüsü kazanmıştır (Karagöz, 2008, s. 303, Kaymaz, 2014, s. 71). 1930 yılında kente demiryolu bağlantısının gelmesinden sonra Malatya'da kentsel gelişim hız kazanmış, 1950'li yıllarda Sümerbank, Şeker ve Tekel Sigara fabrikalarının kurulmasıyla kentleşme hızı maksimuma ulaşmıştır (Kaymaz, 2014, s. 72). Bu dönemde

şehir batıya doğru bir büyüme sergilerken 1980'li yıllardaki göç dalgasıyla birlikte şehir kuzey ve güney yönlü bir gelişmeye yönelmiştir. Yine aynı dönemde Organize Sanayi Bölgesi (OSB) kurulmuş ve İnönü üniversitesi akademik açılışını gerçekleştirmiştir. 2000'li yıllarda Fahri Kayan Bulvarı'nın hizmete açılması ve TOKİ konutlarının bu alandaki varlığı, yine OSB'nin de kentin batısında bulunması kentleşme yönünü batıya doğru kaydırmıştır. Takip eden süreçte 12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı Büyükşehir Yasasıyla Malatya büyükşehir olmuştur. Yasa çerçevesinde Yeşilyurt ve Battalgazi (Eskimalatya) ilçeleri kent alanına eklenmiştir. Kentte yerleşim alanında güney-kuzey istikametinde Yeşilyurt ve Battalgazi ilçeleri olarak ikili bir siyasal örgütlenmeye gidilmiştir (Polat, 2014, s. 201). Malatya 2023 yılı itibarıyla 742.725 kişilik nüfusa sahip Türkiye'nin büyük kentlerinden biridir.

Lokasyonun saptanması ve jeoekolojik kültür düzeyinden kaynaklanan değerlendirmeler ve mevcut ortam şartlarının belirlenmesi yerleşmenin sağlıklı veya sağlıklı olmasında etkili olmuştur. Malatya şehri, Alp-Himalaya Orojenik Kuşağı'nın Türkiye'deki bölümünü oluşturan Güneydoğu Torosların iç sırası boyunca oluşmuş tektonik havzalardan birinin içinde, kaba bir benzetmeyle adeta tabanı güneyde bulunan üçgeni andıran ve fay hatlarıyla sınırlandırılmış bir mekanda konumlanmıştır. Kent, havza tabanı ile güneyindeki dağlık alan arasında geçişi sağlayan dağ eteği ovası kuşağı üzerinde yer almaktadır. Şehrin üzerinde kurulduğu tektonik havza, bölgede yerleşmeye imkan sağlayan elverişli fiziki şartlara sahip bir alandır. Bunun yanı sıra ulaşım, hidrografya, toprak ve iklim gibi yerleşmeyi cazip kılan beşeri faaliyetlerin rahatlıkla yürütülebileceği avantajlara da sahiptir. Bu avantajlar sayesinde Malatya'nın gelecekte kent içindeki boşluklu yapıların zamanla kaybolacağı ve kentin güney istikametinde geniş düzlükler (Malatya Ovası üzerinde) gelişeceği tahmin edilmektedir (Görmüş vd. 2018, s. 1210). Merkezi iş alanı olarak tabir edilen alan alüvyal malzeme ve yeraltı suyu açısından oldukça zengindir. Toprak çoğunlukla kum, kil, mil gibi ince unsurlu alüvyal malzemeden meydana gelmiş olup, kireç bakımından zengin 1. Sınıf araziler durumundadır. Toprak derinliği 90 cm'den fazla olup kötü drenaj, tuzluluk ve taşlılık gibi elverişsiz şartlar söz konusu değildir (Karadoğan, 1999, s. 104).

Yukarıda bahsi geçen bütün bu avantajlara rağmen şehrin merkezi iş alanı kuruluş ve gelişme aşamasında morfolojik olarak çok iyi bir konumda olamamıştır. Başka bir deyişle merkezi iş alanı bütün fiziki şartla-

rın uygun olmasına rağmen cadde ve sokak sistemi olarak kentsel bütünlüşme bakımından çok da güçlü değildir. Yine fiziki şartlar ve jeolojik özellikler sebebiyle 6 Şubat depremlerinde bu alan şehirde en fazla hasar gören mekanların başında gelmiştir.

Çalışmanın ortaya çıkmasındaki temel sorulardan biri “bu durum avantaja dönüştürülebilir mi?” sorusu olmuştur. Çünkü yıkımın yoğun yaşandığı merkezi iş alanı neredeyse tamamen yerleşmelerden arındırılmış duruma gelmiştir. Bu sayede depremin olumsuz sonucu avantaj olarak değerlendirilebilir. Cadde ve sokak sistemleri yeniden tasarlanıp bu alanın kentle olan bağlantısalılığı, mekanın daha okunabilir ve algılanabilir hale dönüştürülmesi sağlanabilir. Bu kapsamda çalışma bir tasarım önerisi olarak ortaya çıkmıştır.

Çalışma Sınırlılıkları, Amacı ve Yöntemi

6 Şubat 2023 tarihinde yerel saat ile 04:17 ile 13:24 de yaklaşık 9 saat ara ile 2 büyük deprem (Mw 7.8, Mw 7.7) meydana gelmiştir. Depremler, Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) boyunca, Maraş Sismik Boşluğu olarak bilinen belirgin bir sismik boşluk içinde veya yakınında meydana gelmiştir (Nalbant vd. 2002; Duman ve Emre 2013; Aktuğ vd. 2016; Utkucu vd. 2023a; Utkucu vd. 2023b; Akıncı ve Ünlügenç 2023). Bu deprem sonucunda ülkemizde toplamda 11 il afet bölgesi olarak belirlenmiştir. Malatya, depremden etkilenen 11 il içerisinde yıkımdan en çok etkilenen merkezlerden biri olmuştur.

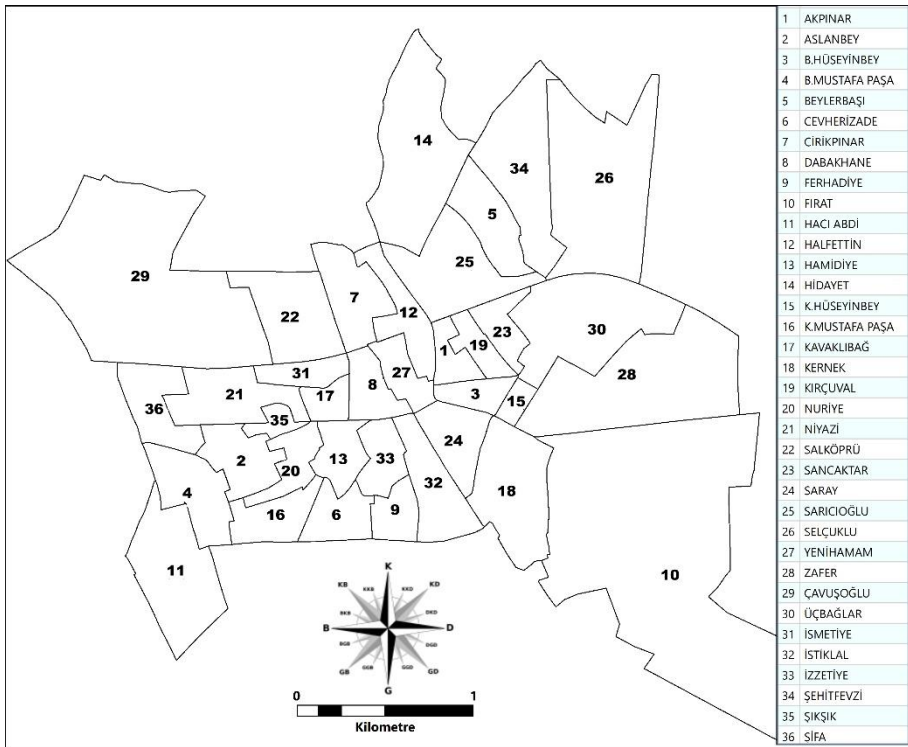
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı verilerine göre, İl genelinde toplamda 155.658 konut bulunan Malatya’da 5.610 adet yıkık, 1.840 adet acil yıkılacak, 35.620 adet ağır hasarlı ve 2.480 orta hasarlı bina bulunmaktadır.

Malatya’nın ilk kuruluş döneminde inşa edilmiş olan merkez mahalleler, yıkımın en çok gerçekleştiği alanların başında gelmektedir. Kentin, Merkezi İş Alanı (MİA) da bu sınır içinde yer almaktadır. Yukarıda bahsedilen durum neticesinde kent merkezinde özellikle MİA’da birçok yıkım gerçekleştirilecek olup çalışma bu alana odaklanmıştır. Bu nedenle Dabakhane, Akpınar, Kırçoval, Üçbağlar, Büyük Hüseyinbey, Halfettin, Yeni Hamam ve Sancaktar mahalleleri içinde kalan alan çalışma alanı olarak tercih edilmiştir. Bu alan dışında Mekan Dizim Analizi yönteminin doğru sonuç vermesi adına, sadece bu analiz için MİA yakın çevresi sisteme dahil edilmiştir. Böylece Mekan Dizim Analizi yapılırken yukarıda adı geçen

mahallelere ek olarak çevresinde komşu oldukları Çavuşoğlu, Salköprü, Küçük Hüseyinbey, Sarıcıoğlu, B. Mustafapaşa, Şıkşik, Saray, İzzetiye, İstiklal, Zafer, Aslanbey, Hamidiye, Beylerbaşı, Nuriye, K. Mustafapaşa, İsmetiye, Cırıkpınar, Ferhadiye, Cevherizade, Hacı Abdi, Şifa, Kernek, Kavaklıbağ, Niyazi, Fırat ve Şehitfevzi mahalleleri sisteme eklenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Çalışma Sahası ve Yakın Çevresindeki Mahalleler

Çalışmanın en temel amacı, yıkımın en yoğun olduğu merkezi iş alanının morfolojik olarak geçmiş durumunun değerlendirilmesi ve kent im-

gesi olan İnönü Anıtının da üzerinde bulunduğu Millet Meydanı'nı Tarihi Çarşısı Hamamını, sobacılar-kaysıcılar ve ayakkabıcılar olarak adlandırılan mekanların mihenk alınarak MİA'nın entegrasyonunun yükseltmek hedefiyle yeniden tasarlanmasıdır. Tasarım tamamen Mekan Dizim Analizine ve Marshall taksonomisine dayanarak varsayım üzerinden gerçekleştirilmiştir. Böylece Malatya'daki MİA'na, insanların belleklerdeki algısına, mekanın

okunabilirlik ve algılanabilirliği üzerinde olumlu katkı yapabilmek hedeflenmektedir.

Çalışmayla ilgili ilk olarak alanın tipolojik durumu tespit edilecektir. Bu tespit Marshall'ın X-T taksonomisine göre yapılacaktır. İlk olarak, çalışma alanındaki cadde ve sokakların tümünün T ve X bağlantılarından oluşan bir konfigürasyon yelpazesi oluşturulur. Buradaki "T" üç yol "X" ise dört yol birleşimini temsil etmektedir. Bunu T oranını, T-bağlantılarının toplam bağlantı sayısına oranı ve X oranını, X-bağlantılarının toplam bağlantı sayısına oranı olarak tanımlayabiliriz.

Sadece T-bağlantıları ve X-bağlantıları içeren ağlarda, T oranı ile X oranının toplamı bir olacaktır. Neredeyse tüm sokak düzenlerinde, T ve X kesişimlerinin bir karışımı olacak ve bu alana karşılık gelen oranlar sıfır "0" ile "1" arasında bir yerde olacaktır. Bunların yanı sıra, çıkmaz sokaklar ve yapı adaları da hesaplamalara dahil edilir. Çıkmaz sokak oranı, toplam sokak sayısına göre çıkmaz sokakların oranı olarak tanımlanır ve hücre oranı, toplam çıkmaz hücre sayısına göre hücrelerin oranıdır. Çıkmaz sokakların ve hücre oranlarının (yapı adaları) toplamı her zaman bir olacaktır (Marshall, 2005, s. 98). Ayrıca, Marshall, kentsel dokuların tipolojisini sınıflandırmak için X-T kesişimi ve çıkmaz sokak-yapı adası verilerini kullanarak geliştirdiği bir hesaplama yöntemi ve diyagram geliştirmiştir. Bu diyagram, kentlerin topolojik özelliklerinin tespit edilmesi ve belirli permutasyonlara dayalı hesaplamalar sonucunda elde edilir.

Çalışmayla ilgili yapılan bir diğer analiz yöntemi ise Mekan Dizim Analizi (Space Syntax) yöntemidir. Yöntem, kullanıcıların mekan içindeki davranışı ile mekanın biçimsel yapısı arasındaki ilişkinin analizinde önemli bir yaklaşım olan "hareket ekonomisi" ve "doğal hareket" kavramlarına dayanır (Kaya, Çıkrıkçı, 2009, s. 7). Mekân Dizim Analizi, konuyla ilgilenen bilim insanlarının tanımladığı gibi, "mekânın temsili, analizi ve yorumlanmasında kullanılan bir model" olarak değerlendirilebilir (Can, 2014, s. 127).

Yöntem; bölgelerin, şehirlerin, yapılı çevrelerin ve binaların mekânsal biçimlerini tanımlamak ve bunların beşeri faaliyetler ile ilişkisini incelemek için kullanılan, teorik yaklaşımlarla desteklenen teknikler geliştirilmiştir. Bu tekniklerin temel amacı, mekânsal organizasyonun insan hareketi ve görüş alanları ile ilişkisini nicel olarak incelemek ve "mekânların" insanları bir araya getirme, insanları mekan içerisindeki yönlendirme potansiyellerini ortaya çıkarmaktır (Gündoğdu, 2014, s.251). Kullanıcının mekan içindeki hareketi ve mekanı kullanım esnasındaki seçimlerinde mekansal organizasyonun önemli bir rolü olduğunu vurgulayan bu yaklaşım, yaya hareket güzergahlarını doğrusal akslardan oluşan bir sistem olarak analiz etmektedir (Hillier ve diğ.,

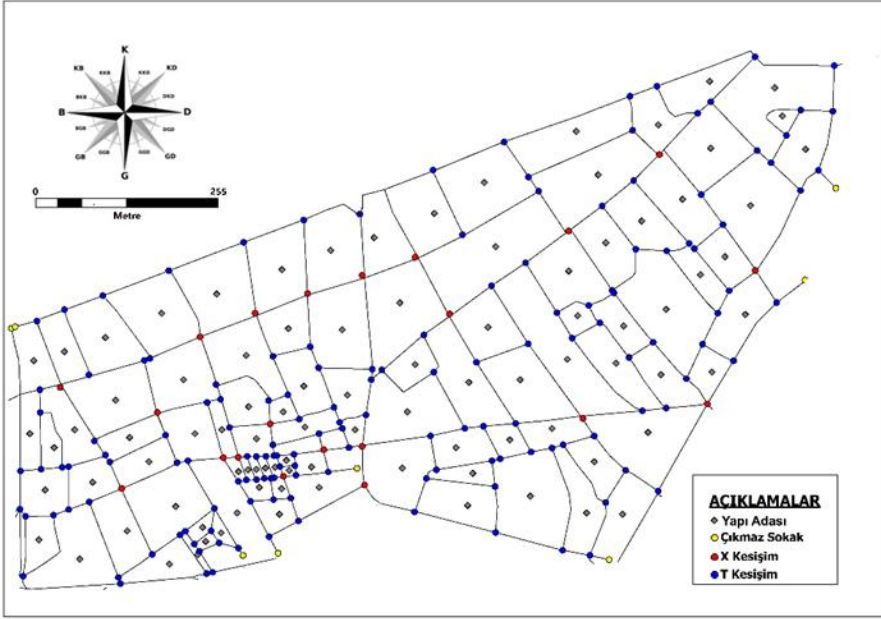

1976a; Hillier ve diğ., 1976b; Jiang, 1999; Jiang ve Claramunt, 2002, Aktaran: Kaya, Çıkrıkçı, 2009;3, Cengiz ve Günaydın, 2021). Analiz için gerekli olan ilk aşama çalışılan mekandaki cadde ve sokakların belirli bir kurala göre çizilmesidir. Bu kural en temel mantıkla, uygulayıcının görüş açısına bağlı olarak girdiği bir sokakta gördüğü son noktaya kadar çizdiği ve bu çizgilerin birbirine kesiştirilerek eklendiği bir dizi çizgi kalıplarından oluşmaktadır (Hillier, 1996). Bu çizime elle çizim (manuel drawing) yöntemi denmektedir. Bunun dışında bu çizimleri oluşturmanın iki farklı yöntemi daha mevcuttur. Bunlardan biri internet uygulamaları üzerinden edinilen yol ortası çizgileri (road center line) diğeri ise programın kendi ürettiği otomatik çizim yöntemleridir (Şıkoğlu, 2021, s.176-79). Daha sonra bu çizgi kalıpları işlenmek üzere yöntem için özel olarak geliştirilmiş olan Depth Map programına eklenir ve bir dizi hesaplama tabii tutulur. Bu hesaplamalar konveks ve aksiyel analiz olarak başlatılabilir. Konveks analizler özellikle kapalı mekanların hareket merkezlerinin hiyerarşisi için kullanılırken, aksiyel analiz mekânsal akımdan yani hareket ekonomisinden yola çıkarak analizler üretir. Verilen bilgilerden de anlaşıldığı üzere sistem altında mekan ve bu mekanın insanlar tarafından nasıl algılandığı esasına dayanır. Bu kapsamda algısalılığı daha doğru tahmin edebilmek adına segment analizi geliştirilmiştir. Segment haritaları esas itibarıyla aks haritası temelli çalışır. Aks haritasındaki derinlik, bütünleşme gibi temel hesaplamaların yanında farklı olarak segment analizinde yolların birbirine karşı yaptığı açılar hesaplamalara dahil edilir (Al_Sayed, 2018).

Mekan Dizim Analizi için, sisteme özel olarak üretilen DepthmapX programı kullanılmıştır. Programdan elde edilen çıktıların bütünleşme dağılımını gösteren haritalarının ve taksonomi hesaplama verilerinin üretiminde MapInfo Pro. kullanılmıştır.

Merkezi İş Alanının Tipolojisi

Doku tipolojisini tespit etmek için çalışma alanıyla ilgili bazı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda öncelikle T (üç yol) ve X (dört yol) kesişim alanları tespit edilir. Daha sonra çalışma alanıyla ilgili yapı adalarının sayısı ve eğer varsa çıkmaz sokaklar tayin edilir (Şekil 3). Bu kapsamda yapılan korelasyonlara göre ise topolojik statü belirlenir (Şekil 4).

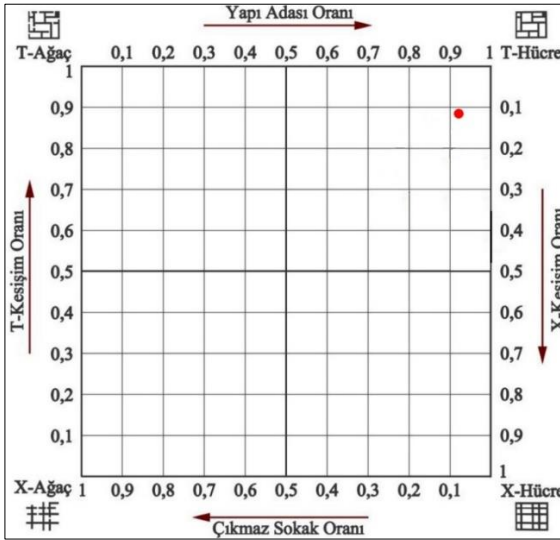
Şekil 3. Çalışma Alanı Doku Tipolojisi

Çalışma alanı olarak belirlenen alan Dabakhane, Akpınar, Kırçuval, Üçbağlar, Büyük Hüseyinbey, Halfettin, Yeni Hamam ve Sancaktar mahallelerinin yer aldığı sekiz ayrı alanın kesişme noktasını içermektedir (Şekil 2-3). Çalışma alanı seçilirken mahalle sınırları değil MİA içindeki cadde ve sokaklara göre çizim yapılmıştır. Bu nedenle çizimin yapıldığı alanlardan Halfettin ve Üçbağlar mahallelerinin bir kısmı çalışma alanı içinde kalırken, geriye kalan altı mahallenin tümü çalışma alanı içinde yer almıştır. Genel hatlarıyla incelendiğinde Malatya'nın en eski mahallelerinden olan Yeni Hamam Mahallesi doku olarak çevresindeki mekanlardan hemen ayırt edilebilmektedir. Buradaki doku mekanın yoğun olarak kullanılmasına ilişkindir. Küçük parseller içinde sık dokulu yerleşmeler göze çarpar. Bu alan ticaretin yoğun olduğu ve özellikle nalbur, bakırcı, tarım ürünleri, camcılar gibi dönemlik ihtiyaçlara yönelik bir mekan olma özelliği göstermektedir. Bu alan dışında özellikle istasyon caddesinden güneye doğru uzlaştıkça, daha organik bir dokuya sahip olunmasına rağmen parsel boyutları genişlemektedir.

TOPOLOJİK NİTELİKLER	Adet	Oran
T- Kesişim	151	0,88
X-Kesişim	21	0,12
Yapı adası (Hücreler)	94	0,92
Çıkamaz Sokak	8	0,08
Σ Bağlantı Sayısı (L)	265	
Σ Kesişim Sayısı (J)	172	
Rota Sayısı R= (L-J)	93	

Tablo 1. Çalışma Alanının Topolojik Nitelikleri

Ayrıca uzaktan bakıldığında özellikle Şehit Ahmet Sarıoğlu sokağın doğusunda kalan bölge daha çok grid bir yapı sergiliyor gibi görünse de, karşılıklı sokakların birbirini kesmemesi nedeniyle daha çok T kesişimlerin yoğun olduğu gözlenmiştir (Tablo 1). Hatta T kesişimli sokaklar X kesişimli sokakların yaklaşık yedi katı kadar fazladır.

Şekil 4. Çalışma Alanının Topolojik Statüsü

Çalışma alanındaki çıkamaz sokakların sayısının az olması bu alanın neredeyse tam bir hücreli yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Yapılan analiz sonucunda ise bu alan T kesişimli hücreli bir dokuya sahip olduğu anlaşılmıştır (Şekil 4). Yine benzer şekilde grid yapının az olması

ise bu alanı neredeyse tam olarak T kesişimli bir mekana dönüştürmüştür.

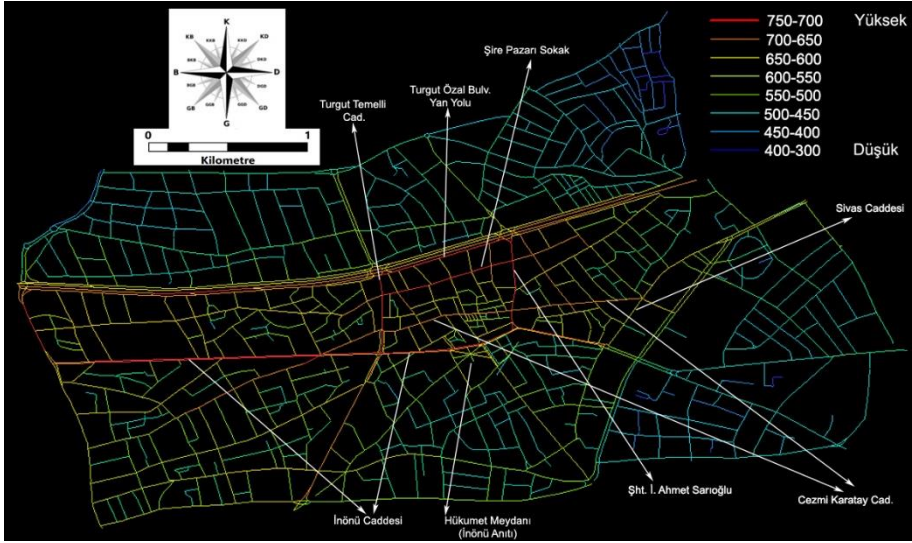
T kesişimli bu alanda, doku tipolojisi dolayısıyla öncelikle ışınsal veya saçaklanmalı dağılımlar gözlenmektedir. Ayrıca bu tip alanlarda alternatif rotaların sayısı büyük oranda artmaktadır. Bu durumun en temel sebebi ise tarihsel süreçteki mekânsal kimlik ve işlevsellik nedeğine bağlanabilir. Aslında bu tip tarihsel yerleşmelerde daha amorf bir doku beklenirken, Malatya’da bu durum biraz farklıdır. Bu alanda daha düzgün geometrik biçimler gözlenmektedir. Bu durumun nedeni ise 1938 yılındaki Henry Prost’un yaptığı imar planı olabilir.

Çalışma Alanının Hiyerarşik Analizi

Segmentlerin, kesişen cadde çiftlerinin her biri arasındaki kümülatif açığı hesaplayan geometrik yöntemleri vardır. En kullanışlı yapılandırılmış mekan analiz yöntemlerinden biri açısal derinliktir. Bu mekansal ağ boyunca en kısa açısal güzergahların temel hatlarını belirleyen bir sistemdir. Kullanıcılar yabancı bir çevrede yürürken bilişsel mesafeyi en aza indirgediğinden, açısal analizin mekansal gezinme ve yön bulmayla uyumlu olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple çalışmayla ilgili yapılan mekan dizim analizi yönteminde mekânsal organizasyonu daha iyi anlamak adına, Açısal Segment Analizi (ASA) yani açısal konfigürasyonlar kullanılmıştır.

Seçilen mekan yaklaşık 4km²’lik bir alan olduğu için metrik yarıçaplı açısal analize gerek duyulmamıştır. Bunun yerine tercih edilebilirlik analizi ve hem araç hem de yaya hareket aktivitelerini ön planda tutan tercih edilebilirlikle ağırlıklandırılmış bütünleşme analizi yapılmıştır.

Bütünleşme analizinden elde edilen verilere göre çalışma alanında en yüksek bütünleşme değerine sahip beş farklı güzergah bulunmaktadır. Bu güzergahlardan en yüksek bütünleşme değerine sahip olan hat, Turgut Temelli caddesidir. Bu cadde Elazığ-Malatya arasındaki çevre yolu olarak bilinen D300 karayolu ve bu yola paralel kent içi erişilebilirliği güçlendirmek için üretilen Turgut Özal Bulvarı yan yolu ile kentin kuzeyindeki alanları birbirine bağlayan güzergah olma özelliği göstermektedir. Bu bağlantının ilk önemli birleşim kavşağı ise İnönü Caddesidir (Şekil 5).

Şekil 5. Çalışma Alanı ve Çevresinin Bütünleşme Analizi

İnönü Caddesi bütünleşme değeri en yüksek olan ikinci güzergahtır. Buradaki bütünleşme değerinin yüksek olmasındaki en önemli sebep cadde görüş açısının insan algısındaki ileriye görebilme ve böylece kullanıcıyı organizasyona katılmaya çeken bir yapısının olmasından kaynaklanmaktadır. Yani başka bir deyişle bu güzergah düz ve geniş olması nedeniyle insanlar tarafından gidilecek yerin önceden görülebilmesine imkan sağlamaktadır.

Bütünleşme değeri yüksek olan diğer güzergahlar ise eşit bütünleşme değerine sahip olan Aslantepe Caddesi ile devamı niteliğindeki Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu Sokak ve D300 karayoluna paralel olan Turgut Özal Bulvarı yan yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

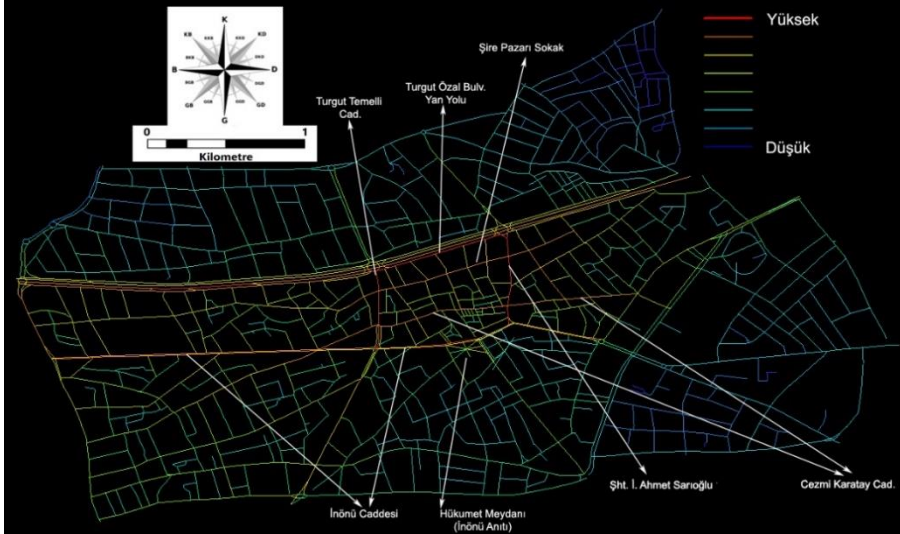
Son olarak bütünleşme değeri yüksek olan güzergah ise D 300 karayolunun hemen güneyinde kalan Şire Pazarı sokaktır.

Kentin güneyini bu alana bağlayan Emeksiz Çaddesi, batıdaki bütünleşme değeri yüksek olan Aslantepe Caddesi ile devamı niteliğindeki Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu Sokağı doğuya doğru bağlayan doğu-batı doğrultulu olan Barbaros ve Cezmi Karatay caddeleri ise turuncu renkle temsil edilen ikinci dereceden bütünleşme değeri yüksek olan güzergahları oluşturmaktadır (Şekil 5).

Yukarıda bahsi geçen Cezmi Karatay caddesine ayrıca bir parantez açmak gerekir. Çünkü 650-700 değerinde bir bütünleşmeye sahiptir. Ayrıca

Şehirlerarası ulaşımı sağlayan D 300 karayolu ise en düşük tercih edilebilirlik derecesinin hemen bir basamak üzerindedir. Yani bu aksın kent içi güzergahtaki yaya ve araç ulaşımı için tercih edilmediği durumunu göstermektedir.

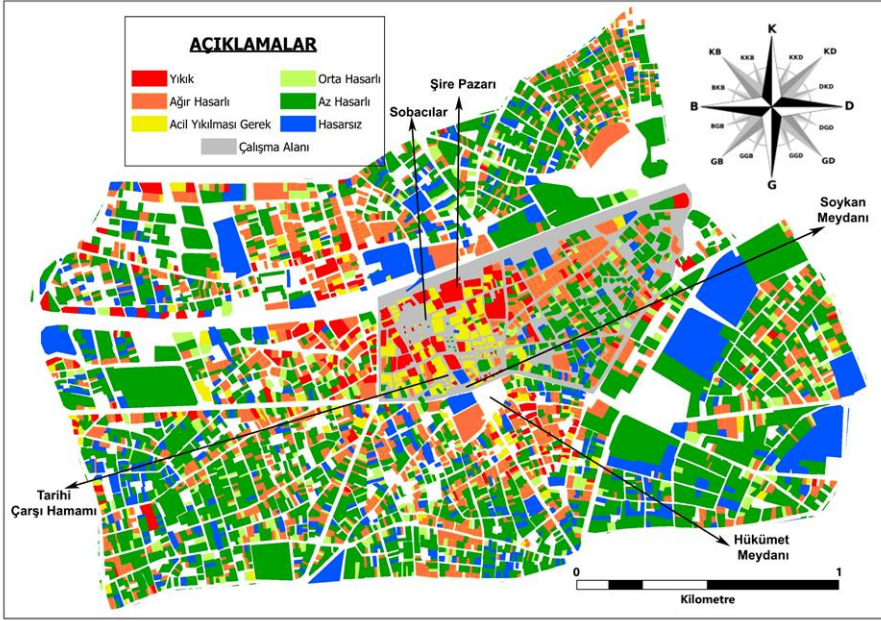

Şekil 7. Çalışma Alanı ve Çevresinin Tercih Edilebilirlikle Ağırlıklandırılmış Bütünleşme Analizi

Son olarak ise tercih edilebilirlik analiziyle ağırlıklandırılmış bütünleşme analizi haritası üretilmiştir. Bu haritada üç temel güzergah öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Turgut Temelli Caddesi Aslantepeler Caddesi ile devamı niteliğindeki Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu Sokağı son olarak Turgut Özal Bulvarı yan yolu. Bu üç temel güzergah dışında yine Cezmi Karatay, Barbaros ve bu iki caddeyi birbirine bağlayan Turfanda Sokak bütünleşme değeri bakımından öne çıkan güzergahlardır (Şekil 7).

DeneySEL Mekan Analizleri

Çalışma alanı olarak seçilen Malatya'nın merkezi iş sahası olarak tabir edilen bu alanda toplamda 916 yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 133 tanesi yıkık, 225'si acil yıkılacak, 252 tanesi ise ağır hasarlı olmak üzere toplamda 610 adet yapı depremden dolayı bu alandan kaldırılacaktır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı). Çalışma alanındaki her üç binadan ikisi ya yıkılmış ya da ağır hasar almıştır. Bu yapıların birçoğu da daha çok çalışma alanının batı kesiminde yoğunlaşmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Çalışma Alanı ve Çevresinin Bina Hasar Durumu

Dabakhane, Akpınar, Kırçoval, Üçbağlar, Büyük Hüseyinbey, Halfettin, Yeni Hamam ve Sancaktar mahalleleri içinde kalan ve çalışma alanı olarak belirlenen mekanda bazı ölçütler gözetilerek yeni mekânsal organizasyonlar düzenlenmiştir. Bu düzenleme yapılırken ilk olarak Malatya'nın kent imgesi haline gelmiş bir mekan olan Hükümet Meydanı halk tabiriyle İnönü Heykeli Meydanı temel bir mihenk olarak kabul edilmiş ve yeni mekan organizasyonunda, sosyal bütünleşme mekanı gibi davranılarak 2 ve 3 numaralı güzergahlar bu ölçekte çizilmiştir (Şekil 9).

Yine Malatya'nın eski yapılarından olan Tarihi Çarşı Hamamı ve Tarihi Lale Lokantası da yine aynı nitelikte değerlendirilmiş ve üretilen temel yollarından biri (2 numaralı güzergah) bu yapıların hemen yanından geçirilmiştir. Böylece bu mekanların kent içi görünürlüğünün artırılması hedeflenmiştir.

Ayrıca çizilen yeni güzergahlar içerisinde yaya hareketliliğinin arttırmak adına 1 ve 2 numaralı güzergahların güney tarafına yani bütünleşme değeri yüksek olan Turgut Özal Bulvarı yan yolunun kesiştiği noktaya sadece yayaların kullanabildiği güzergahlar eklenmiştir. Bu güzergahlar eklenirken ise yine çalışma alanında sobacılar, ayakkabıcılar çarşısı olarak bilinen mekanların devamlılığı düşünülerek planlanmış, hatta Malatya'da perakende kaysı satışının

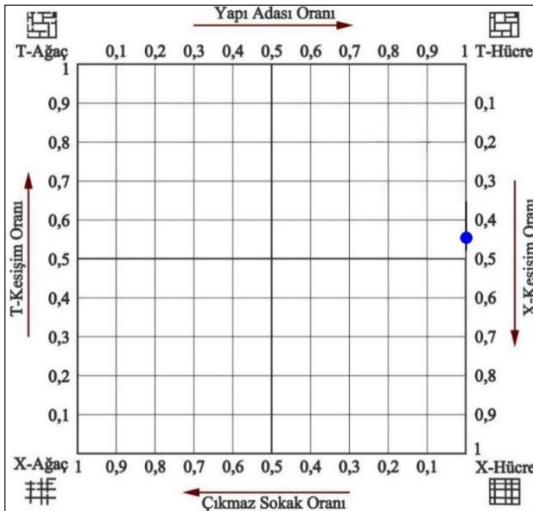

Tablo 2. Çalışma Alanının Yeni Doku Topolojik Nitelikleri

TOPOLOJİK NİTELİKLER	Adet	Oran
T- Kesişim	53	0,55
X-Kesişim	44	0,45
Yapı adası (Hücreler)	71	1,00
Çıkmaz Sokak	0	0,00
Σ Bağlantı Sayısı (L)	167	
Σ Kesişim Sayısı (J)	97	
Rota Sayısı R= (L-J)	70	

Statü grafiği incelendiğinde mekanın yapılan düzenlemelerle birlikte tamamen hücresel dokuya uyum sağladığı gözlenmektedir. Ayrıca doku alternatifi de aynı oran düşen yeni sistemde amorf dokulara rastlamak mümkün değildir.

Yapılan düzenlemeler doğrultusunda mekan neredeyse T ve X hücre dokusuna eşit mesafede gözlenmektedir. 0,5 oranında bir farkla mekan T-hücre dokusuna yakındır. Bu yakınlık esasında sanal bir yakınlıktır. Çünkü T kesişim oranları araç ve yayaların ortak kullandıkları mekanlarda düşük, sadece yayaların kullanması için tasarlanan mekanlarda yüksektir. Yani yeni tasarlanan mekanın T-hücreye yaklaşmasının sebebi, ticari organizasyonu hareketlendirmek için tasarlanan yaya yollarından kaynaklanmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. Çalışma Alanının Yeni Topolojik Statüsü

Ayrıca yapı adası içindeki boşlukların fazla olması da kentsel yeşil alanların artırılması konusunda olumlu sonuçlar verebilmektedir.

Hiyerarşik Analiz

Yapılan bütünleşme analizlerinden anlaşıldığı üzere, çalışma alanındaki bütünleşme değerleri toptan bir yükselme göstermiştir. Özellikle sisteme sonradan eklenen 1,2 ve 3 numaralı güzergahlar mekanın en yüksek bütünleşme değerine sahip güzergahları oluşturmuştur. Fakat bunun yanı sıra Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu Sokağın bütünleşme değeri 700-750 arasından, 650-700 değerleri arasına gerilemiştir. Bu durum aslında olumsuz değil tam tersine Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu Sokak güzergahının trafik yükünün paylaşılacağı ve bu yükün azalacağına işaret etmektedir (Şekil 12).

Çalışma alanındaki sistemden çıkarılmayan diğer güzergahlar ise bu oldukları bütünleşme değeri konumlarını korumuşlardır.

Şekil 12. Çalışma Alanı ve Çevresinin Yeni Yollarla Bütünleşme Analizi

Yeni güzergahların değerlendirildiği tercih edilebilirlik analizinde ise sistemden çıkarılmayan eski güzergahların (Cezmi Karatay ve Şire Pazarı Sokak) tercih edilebilirliği ilk analizdeki gibi aynı oranda kalmıştır. Fakat yeni eklenen güzergahlarda özellikle 2 numaralı güzergahın tercih edilebilirliği yüksek çıkmaktadır. Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu sokağın doğusundaki güzergahların içinden ise sadece 5 numaralı güzergahın tercih edilebilirliği yüksek çıkmıştır (Şekil 13).

Şekil 13. Çalışma Alanı ve Çevresinin Yeni Yollarla Tercih Edilebilirlik Analizi

Turgut Özel Bulvarı yan yolunda ise Turgut Temelli ve Şht. İ. Ahmet Sanoğlu caddeleri arasında kalan kısımda tercih edilebilirliğin büyük oranda yükseldiği görülmektedir. Bu durum ticaretin bu alandaki hızının yüksek olabileceği anlamını taşımaktadır.

Tercih edilebilirlikle ağırlıklandırılmış olan bütünleşme analizinde ise Turgut Temelli ve Şht. İ. Ahmet Sanoğlu caddelerinin genel olarak değeri azalırken yine 2 numaralı cadde bütünleşme değeri en yüksek olan güzergah halini almıştır. Ayrıca eskiden var olan Şire Pazarı Sokak ve devamına eklenen 11 numaralı güzergah da bu analizde bütünleşme değeri açısından ön plana çıkan diğer caddeyi oluşturmaktadır.

Şekil 14. Çalışma Alanı ve Çevresinin Yeni Yollarla Tercih Edilebilirlikle Ağırlıklandırılmış Bütünleşme Analizi

Yine 2 numaralı sokağı gúney doğrultusunda devam ettiren ve İnönü Anıtı'nın hemen batısında olan Atmalı Sokak'ın da tercih edilebilirlikle ağırlıklandırılmış bütünlüşme değeri yükselmiştir (Şekil 14).

Sonuç

Büyükşehir olduktan sonra hızlı bir kentleşme sürecine giren Malatya'nın birçok noktasında ticaret alanları gelişmesine rağmen kentin en eski merkezi iş alanı Dabakhane, Akpınar, Kırçuval, Üçbağlar, Büyük Hüseyinbey, Halfettin, Yeni Hamam ve Sancaktar mahallelerinin kesişim alanında bulunmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan ikili büyük depremin ardından şehirde büyük yıkımlar gerçekteşmiş, bu yıkımlardan en çok etkilenen mekanlar ise yine eski yerleşmelerin yoğun olduğu alanlar olmuştur. Fakat unutulmamalıdır ki bu mekanlar kentlere kimliğini kazandıran ve imge haline dönüşmüş mekanlardır. Çalışmada kent imgesi olarak kabul edilen İnönü Anıtının bulunduğu meydan, Tarihi Çarşı Hamamı ve Sobacılar-Kayısıacılar ve Ayakkabıcılar çarşıları esas alınarak yeni yol güzergahları belirlenmiş ve konuyla ilgili analizler yapılmıştır.

Kent eski durumundayken çalışma alanı içindeki mekanlar daha çok üç yollu (T) kesişim alanlarına sahip hücresel nitelikteki alanlardı. Bu alan içerisinde bütünlüşme değeri yüksek olan cadde ve sokaklar kuzeydeki Elazığ-Malatya yolu güzergahındaki Turgut Özal Bulvarı yan yolu, bu yolu dik bir şekilde kesen ve kuzey-güney doğrultulu uzanan Şht. İ. Ahmet Sarioğlu Sokak, bu sokağı dik olarak kesen doğu-batı doğrultulu uzanan Cezmi Karatay ve bu caddeyi de batı tarafından kesen kuzey-güney doğrultulu Turgut Temelli Caddesi olarak gözlenmiştir.

Çalışma alanı olarak seçilen alanda günümüzde birçok bina yıkılmış ve alan büyük oranda boşaltılmıştır. Bu alan kent imgeleri hariç tamamen yıkılıp düzenlenseydi varsayımıyla yola çıkılarak yeni güzergahlar çizilmiş ve deneysel bir analiz yapılmıştır. Analiz sadece cadde ve sokaklar ölçeğinde gerçekleştirilmiş olup Şire Pazarı, Şht. İ. Ahmet Sarioğlu ve Cezmi Karatay gibi temel güzergahlar korunarak bunlara ek yeni güzergahlar çizilmiştir. Çizilen güzergahlarda esas olarak grid sistemi kullanılmıştır. Çünkü bu sistemde insanların görüş açısı çok daha ileri seviyelere taşınabilmektedir. Ayrıca bu tür yapıların algılanabilirliği ve okunabilirliği yüksektir. Bu kapsamda yapılan düzenlemelerle çalışma alanı dört

yollu (X) kesişimin daha ön planda olduğu X kesişimli hücresel bir yapıya dönüştürülmüştür.

Tasarlanan yeni güzergahlar çalışma alanının bütünleşme değerine olumlu yönde katkı sağlamış ve geçmişte Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu Sokağın batısındaki kısımda bütünleşme yüksekken yeni tasarımla doğu yarısında da bütünleşme yükselmiştir.

Yeni tasarım içerisine yerleştirilen ve Kayısıcılar, Sobacılar, Ayakkabıcılar olarak nitelendirilen mekanlar toplulaştırılmış, yaya yolu güzergahları eklenmiştir. Eklenen yaya yolları genel olarak bütünleşmeye herhangi bir katkı sağlamamış fakat yerelde kendi ölçeklerini orta seviyede tutmayı da başarmıştır.

Ayrıca kent imgesi olarak kabul edilen İnönü Anıtı ve meydanı, Tarihi Hamam, Tarihi Lale Lokantası, Kayısıcılar-Sobacılar ve Ayakkabıcıların toplu halde bulunduğu çarşı etrafına çizilmiş olan yolların bütünleşme değeri çalışma alanındaki en yüksek bütünleşme değerine sahip güzergahlar olmuştur. Bu kapsamda yapılan tasarım hedefine ulaşmış ve tarihi imge mekanların ön plana çıkarılmasına katkı sağlamıştır.

Extended Abstract

An Empirical Approach to the Redesign of Malatya's Central Business District (CBD) Street and Street Systems After the Earthquake

Emrah Şikođlu³

ORCID: 0000-0002-9971-0189

The content provided from the file contains detailed information about the spatial development of Malatya city, focusing on various aspects such as historical background, urban growth, geographical features, and urban planning strategies. The study delves into the impact of seismic events on the city's development, the integration of different districts, and the evaluation of the central business district (CBD) street systems.

The city of Malatya has experienced significant changes in its urban structure over the years, influenced by factors such as the arrival of the railway connection, the establishment of factories, and the expansion of the Organized Industrial Zone (OSB). The city's geographical location within a tectonic basin in the Southeastern Taurus Mountains has shaped its settlement qualities and urban development patterns. The city's population has grown to around 742,725 as of 2023, making it one of Turkey's major cities.

The study emphasizes the importance of location determination, geoeological cultural assessments, and the identification of existing environmental conditions in assessing the quality of settlement. Malatya's unique geological setting, characterized by tectonic basins and favorable physical conditions for settlement, has played a crucial role in shaping the city's urban landscape. The central business district is rich in alluvial materials and groundwater, with fertile soils suitable for various land uses.

Urban planning strategies in Malatya have aimed to create an integrated and well-organized urban space, considering factors such as retail markets, street systems, and public spaces. The redesign efforts have focused on enhancing the connectivity and readability of the CBD, integrating key routes like Turgut Temelli Street and Turgut Özal Boulevard. The

---

³ Asst. Prof., Firat University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Geography, E-mail: emrahskoglu@firat.edu.tr

typological analysis revealed a shift towards a grid-like urban structure, with a focus on creating wider spaces and improving connectivity through T and X intersections.

The study highlights the importance of eliminating dead-end streets, balancing the distribution of intersections, and enhancing the urban green spaces within building blocks. The new urban design aims to create a harmonious and functional urban environment that caters to the city's evolving needs. By reorganizing the street systems and enhancing the spatial organization, the study aims to improve urban transportation efficiency and contribute to the overall urban development of Malatya.

After becoming a major city, Malatya underwent a rapid urbanization process, leading to the development of commercial areas in many parts of the city. However, the oldest central business district of the city is located at the intersection of the neighborhoods of Dabakhane, Akpınar, Kırçoval, Üçbağlar, Büyük Hüseyinbey, Halfettin, Yeni Hamam, and Sancaktar. Following a major earthquake on February 6, 2023, significant destruction occurred in the city, with the areas most affected by the destruction being those with dense old settlements. It should be noted that these areas are the places that give cities their identity and have become iconic spaces. In the study, new road routes were determined based on the city's iconic places such as the İnönü Monument, the Historical Bazaar Bath, and the markets of Sobacılar-Kayısıcalar and Ayakkabıcılar, and relevant analyses were conducted.

In the previous state of the city, the spaces within the study area were mainly cellular areas with three-way (T) intersections. Within this area, streets with high integration were observed, such as the Turgut Özal Boulevard side road on the Elazığ-Malatya road route to the north, Şht. İ. Ahmet Sarioğlu Street running perpendicular to this road in a north-south direction, Cezmi Karatay Street running east-west and intersecting Şht. İ. Ahmet Sarioğlu Street perpendicularly, and Turgut Temelli Street intersecting this street from the west to the east.

In the selected study area, many buildings have been demolished, and the area has been largely evacuated. New routes were drawn and an experimental analysis was conducted based on the assumption that this area, excluding city icons, would be completely demolished and reorganized. The analysis was conducted only at the scale of streets and roads, with key routes such as Şire Pazarı, Şht. İ. Ahmet Sarioğlu, and Cezmi

Karatay being preserved and new routes added. The routes drawn primarily used a grid system because in this system, people's field of vision can be extended to higher levels. Additionally, the perceptibility and readability of such structures are high. With the adjustments made, the study area was transformed into an X-intersected cellular structure where the four-way (X) intersection is more prominent.

The designed new routes positively contributed to the integration value of the study area, with the integration increasing in the eastern half with the new design, while it was already high in the western part of Şht. İ. Ahmet Sarıoğlu Street in the past.

Integrated pedestrian pathways were added to the newly designed area, identified as Kayısıcılar, Sobacılar, and Ayakkabıcılar, to create a collective pedestrian route. The added pedestrian pathways did not significantly contribute to integration but managed to keep their scale moderately local.

Furthermore, the routes drawn around the İnönü Monument and square, the Historical Bath, the Historical Lale Restaurant, and the markets where Kayısıcılar, Sobacılar, and Ayakkabıcılar are located collectively had the highest integration value in the study area. The design achieved its goal and contributed to highlighting the historical iconic spaces.

Kaynakça/ References

- Akıncı A. C., ve Ünlügenç U. C. (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri: Sahadan Jeolojik Veriler, Değerlendirme ve Adana için Etkileri. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 38(2), ss. 553-569.
- Aktuğ B, Özener H, Dogru A, Sabuncu A, Turgut B, Halicioğlu K, Yılmaz O, ve Havazlı E. (2016). Slip rates and seismic potential on the East Anatolian Fault System using an improved GPS velocity field. *J Geodynamics* 94-95: 1-12
- Al_Sayed K. (2018). *Space Syntax Methodology*, Bartlett School of Architecture, UCL.
- Architecture*. Cambridge University Press., Londra.
- Can, I. (2014). *Mekan Dizilim Yöntem ve Teorisini Öğretmek Üzerine* [Sözlü bildiri], VIII. Mimarlıkta tasarım Ulusal Sempozyumu, İYTE Mimarlık Fakültesi, s. 127-139, İzmir.
- Cengiz S., ve Günaydın A. S. (2021). Peyzaj Metrikleri Kullanılarak Kentlerin Mekânsal Özelliklerinin Ölçülmesi; Malatya Kenti. *Inonu University Journal of Art and Design*, 11(24), 1-16.

- Duman T.Y., ve Emre Ö. (2013). The East Anatolian Fault: geometry segmentation and jog characteristics. *Geol Soc London Spec Publ* 372: 495-529
- Görmüş S., Cengiz S., ve Yılmaz B. (2018). *Peyzaj Metrikleri Kullanarak Peyzaj Dinamiklerinin Analizi: Malatya Kenti* [Sözlü bildiri]. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim 2018, Ankara.
- Gündoğdu, M. (2014). Mekan Dizimi Analiz Yöntemi ve Araştırma Konuları, *Art-Sanat* 2, s. 251-275, İstanbul.
- Hillier, B. (1996). *Space is the Machine; A Configurational Theory of*
- Hillier, B., Leaman, A., Stansall, P. ve Bedford, M. (1976a). Space syntax. *Environment and Planning B*, 3, s. 147-185.
- Hillier, B., Leaman, A., Stansall, P. ve Bedford, M. (1976b). Space syntax. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 3, s. 147-185.
- Jiang, B. (1999). SimPed: Simulating Pedestrian Flows in a Virtual Urban Environment. *Journal of Geographic Information and Decision Analysis*, 3,1, s. 21-29.
- Jiang, B. ve Claramunt, C. (2002). Integration of Space Syntax into GIS: New Perspectives for Urban Morphology. *Transactions in GIS*, 6,3, s. 295-309.
- Karadoğan S. (1999). *Kuruluş yeri açısından Malatya şehri ve yakın çevresinin jeomorfolojisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.
- Karagöz, M. (2008). *Cumhuriyet'in Modernleşme Sürecinde "Malatya" "Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle"* (1930-1938) Cilt: 18, Sayı: (1) Sayfa: 291-324.
- Kaya H. S., ve Çıkrıkçı S. (2009). *Tarihi Mardin Dokusunun Mekansal Dizin Yöntemiyle Analizi* [Sözlü bildiri], 3. Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kaymaz H. İ. (2014). *Malatya Şehri'nin Mekânsal Gelişimi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı.
- Marshall, S. (2005). *Streets & Patterns*. Spon Press, New York.
- Nalbant S S, McCloskey J, Steacy S, ve Barka A A. (2002). Stress accumulation and increased seismic risk in eastern Turkey. *Earth Planet Sc Lett* 195(3), 291-298
- Polat Y. (2014). *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları: Malatya Örneğinde Kentsel Mekânın Dönüşümü*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Şıkoğlu, E. (2021). Comparative Analysis Of Axial Map Drawing Methods: Elazığ Application. *ICONARP International Journal of Architecture and Planning*, 9(1), 173-191.
- Utkucu M., Durmuş H., Uzunca F., ve Nalbant S. (2023b). *Şubat 2023 Gaziantep (Mw=7.7) ve Elbistan (Mw=7.5) Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme*. Sakarya Üniversitesi Afet Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Jeofizik Mühendisliği Bölümü Raporu. <http://www.aym.sakarya.edu.tr/2023/02/07/6-subat-2023-gaziantep-mw7-7-ve-elbistan-mw7-5-depremleri-uzerine-bir-degerlendirme/>

Utkucu M., Kurnaz T.F. and İnce Y. (2023a). The seismicity assessment and probabilistic seismic hazard analysis of the plateau containing large dams around the East Anatolian Fault Zone, Eastern Türkiye. *Environ Earth Sci* 82, 371.

Emrah Şıkoğlu

2006 yılında Atatürk Üniversitesi Coğrafya bölümünden mezun olduktan sonra 2007 Fırat niversitesi'nde yüksek lisansa başlamış ve 2010 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl yine Fırat Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde Doktora eğitimine başlamış ve 2017 yılında doktora derecesini alarak mezun olmuştur. Mekan Dizim Analizi, kent morfolojisi, fraktal coğrafya, algısal coğrafya gibi konular ilgi alanlarını oluşturmaktadır.

He, after graduating from Atatürk University, Department of Geography in 2006, he started his master's degree at Fırat University in 2007 and graduated in 2010.

In the same year, he started his PhD studies at Fırat University, Department of Geography, and graduated with his doctorate degree in 2017. Subjects such as Space Syntax Analysis, urban morphology, fractal geography, perceptual geography constitute his areas of interest.

E-posta: emrahskoglu@firat.edu.tr

Museums! How Accessible for Individuals with Disabilities?

Murat Balcı¹

ORCID: 0000-0003-3898-8651

Abstract

The research examines the accessibility of museums in Istanbul for people with disabilities. The aim is to determine the suitability of museums in Istanbul for individuals with physical, visual, and hearing impairments, identify the problems they encounter in museums, identify physical limitations, and develop solution proposals. The qualitative research method was used in the research conducted in 2022-2023 covering museums in Istanbul. The research consists of two parts. In the first part, the museums to be visited were determined. Then, the checklists were submitted for approval to two expert academics. Opinions regarding the questions in the checklists were obtained by conducting a pilot study with six individuals with physical impairments, two with visual impairments, and two with hearing impairments. In the second part, the accessibility was evaluated by visiting 41 museums in Istanbul using checklists consisting of 23 questions. The findings were analyzed using the content analysis method. Considering the data of the research, none of the museums met the requirements for accessibility, museums were far from providing minimum standards for individuals with physical, visual, and hearing impairments, and individuals with physical, visual, and hearing impairments were unable to visit museums due to inadequate physical conditions rather than financial constraints.

Keywords: Accessibility, reachability, disabled, museums

¹ Asst. Prof., Istanbul Aydin University, Faculty of Education, Department of Special Education Teaching, E-mail: muratbalci@aydin.edu.tr

Müzeler! Engelli Bireyler İçin Ne Kadar Erişilebilir?

Murat Balcı²

ORCID: 0000-0003-3898-8651

Öz

Araştırmanın amacı İstanbul'da bulunan müzelerin engellilere yönelik erişilebilir ulaşılabilirliğin incelenmesidir. Bu doğrultuda İstanbul'da yer alan müzelerin bedensel, görme, işitme engelliler açısından uygunluklarının belirlenmesi, engellilerin müzelerde karşılaştıkları problemlerin ve müzelerle ilişkin fiziki yetersizliklerin ortaya konması ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. İstanbul'daki müzeleri kapsayan ve 2022-2023 yılında gerçekleştirilen araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısmında İstanbul'da yer alan ve ziyaret edilecek müzeler belirlenmiştir. Ardından müzelerin erişilebilir ulaşılabilirliğini belirlemede kullanılacak olan kontrol listeleri bedensel, görme, işitme engellilerin eğitimleri konusunda uzman iki akademisyenin onayına sunulmuştur. Oluşturulan kontrol listeleri altı bedensel, iki görme ve iki işitme engelli bireyle bir müzede pilot çalışması yapılarak müzelerin erişilebilir ulaşılabilirliğini belirlemede kullanılacak olan kontrol listelerinde yer alan soruların yeterliliğine ilişkin görüşleri alınmıştır. İkinci kısmında son şekli verilen 23 sorudan oluşan kontrol listeleri doğrultusunda İstanbul'da belirlenen 41 müze ziyaret edilerek engellilere yönelik erişilebilir ulaşılabilirlik açısından değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İstanbul'da 41 müzede gerçekleştirilen araştırmanın verileri incelendiğinde, İstanbul'da yer alan hiçbir müzenin erişilebilir ulaşılabilirlik açısından sahip olması gereken şartları sağlamadığı, müzelerin bedensel, görme, işitme engellilere minimum asgari standartları sağlamada çok uzak oldukları, bunun yanı sıra bedensel, görme, işitme engellilerin maddi olanaksızlıktan çok fiziki şartların yetersizliğinden dolayı müze ziyaretleri gerçekleştiremedikleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, ulaşılabilirlik, engelli, müzeler

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü, E-posta: muratbalci@aydin.edu.tr

Introduction

Museums have the characteristic of being spaces where memories of all lived experiences in a geography are collected, preserved, and transferred to the future. Museums are not merely structures where artworks are collected, restored, documented, and displayed. They are vital spaces where social memory and lived experiences, as well as the cultural, philosophical, and vital accumulation of that geography, are transmitted. Museums are important institutions that bring together the past with today and today with the future, allowing different layers of society to converge on common grounds, forming social consciousness, and indicating the developmental trajectory of society. Therefore, the accessibility of museums is crucial because society, along with all its stakeholders, constitutes a whole. Consequently, in order to maintain this integrity, all stakeholders of society must be able to benefit from the opportunities provided by the state under the same "freedom". In order to ensure this "freedom", museums need to be transformed into accessible and socio-culturally suitable spaces for the visitation of all segments of society. Thus, it is important to transform all museums, regardless of whether they are disabled-friendly or not, into structures where all individuals can benefit under equal conditions and visit. Museums belong to the community, and are a common asset of individuals constituting society, which everyone from all segments of society should benefit from. The concepts of "Accessible Museums" and "Museums for Everyone", adopted by many international and national institutions and civil society organizations since the year 2000, should not only remain theoretical but should also be reflected in practice through legal regulations and public awareness. Museums, whether they have barriers or not, should be transformed into structures that everyone can easily visit, roam around, and benefit from, without the need for others' assistance and without any issues of accessibility. Necessary efforts should be made as soon as possible to achieve this, which is also the requirement of being a social state and ensures that individuals forming the society can benefit from the state's resources under equal conditions.

Therefore, the aim of this study is to determine the extent to which museums are accessible for individuals with disabilities.

Method

The aim of this study is to identify the problems encountered by individuals with physical, hearing, and visual impairments during museum visits, to highlight physical inadequacies related to museums, and to determine the degree of accessibility of museums for individuals with disabilities.

In the selection of the disabled individuals in the study group, the fact that they reside in Istanbul province, apart from their disability status, was taken as a basis. Because Istanbul is the most populous city in Turkey and has a wide demographic structure. It offers a wide variety due to the different socio-economic, cultural and ethnic groups it hosts. This situation is important in terms of generalizing the findings of the study to a wider audience. In addition, disabled individuals residing in Istanbul or visiting Istanbul were preferred with the idea that Istanbul, as one of the cities with the most developed infrastructure in Turkey, would provide convenience and logistical advantages in the data collection processes.

The study included completely visually impaired (blind), physically disabled (wheelchair users) and hearing impaired (deaf) individuals.

Visually impaired (blind), physically disabled (wheelchair users) and hearing impaired (deaf) individuals are one of the groups that face the most access barriers in museum experiences. Museums generally create more difficulties for visually impaired individuals in terms of access due to their visually-based content and exhibition methods. Therefore, the experiences of this group allow the clearest and most comprehensive assessment of museum accessibility. Accessibility solutions developed for individuals with vision loss (tactile guides, audio narrations, Braille labels, etc.) provide an effective method for measuring museums' accessibility standards. Are these solutions sufficient, practical, and functional? Answering these questions becomes more meaningful with the feedback from this group. Data obtained from the experiences of individuals with complete vision loss can play a critical role in developing museums' accessibility policies. Meeting the needs of these individuals will guide museums in expanding and developing their accessibility strategies. The difficulties experienced by individuals with complete vision loss in their museum experiences are an important indicator in terms of measuring whether this right is fully realized. Studies on the museum experiences of individuals with visual impairments can help raise awareness of accessibility

both among museum managements and in society in general. This can encourage the widespread use of accessible museums. For this reason, it was preferred to include individuals with complete vision loss in the study.

Research Problem

There are over 1 billion individuals with disabilities worldwide, with approximately 10 million in Turkey, and this number is rapidly increasing every day. Therefore, removing the barriers to social, cultural, and social participation of this largest minority in the world and implementing regulations in this regard are not just a legal requirement but also a moral obligation of humanity. With changing perceptions in the twenty-first century, museums have evolved into socio-cultural institutions where different segments of society come together. Therefore, determining the accessibility of museums for individuals with disabilities, who are important tools for socialization and developing a sense of belonging to the community, is identified as the main problem of this research.

Sub-Problems of the Research

To what extent are museums accessible for individuals with disabilities?

- Determining the accessibility of museums for individuals with disabilities,
- Determining the usability of museums for individuals with disabilities,
- Assessing the suitability of museums for individuals with physical, visual, and hearing impairments,
- Identifying the problems encountered by individuals with disabilities in museums,
- Identifying the physical inadequacies of museums for individuals with disabilities.

Study Group/Population and Sample

In this research aimed at determining the accessibility of museums for individuals with disabilities, a qualitative research method was employed, and a general scanning model was conducted (Büyüköztürk et al., 2008).

The aim of the conducted study is to evaluate the accessibility of the museums in Istanbul for individuals with physical, hearing, and visual

impairments. Based on this problem, the study aims to determine the extent to which museums are suitable for individuals with visual, hearing, and physical disabilities, as well as to identify the common problems encountered during museum visits, and to uncover the physical inadequacies of museums and factors affecting museum visits. The research was conducted between 2022-2023. Initially, the museums located in Istanbul that would be visited were identified.

While determining the museums to be included in the study, the most visited museums in Istanbul were determined according to the lists of the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey, the Governorship of Istanbul, TÜİK and TURSAB, and the museums that could be reached with the “Convenient sampling” method were included in the study. The following criteria were taken into consideration when selecting the museums in Istanbul. These are;

- Representation of diversity,
- Accessibility practices,
- Suitability for comprehensive research,
- Location and ease of access,
- Visitor density and popularity,
- Physical and technical application possibilities.

However;

- Museums that repeated each other in the context of the exhibited works were eliminated (for example, 1 painting museum, 1 toy museum)
- Convenient sampling method was used.
- Easy Access
- Resource Limitations
- Practicality was taken as a basis.

Then, the checklists to determine the accessibility of the museums were presented to two academics who are experts in the education of individuals with physical, visual, and hearing impairments for approval. Pilot studies were conducted with six individuals with physical disabilities, two with visual impairments, and two with hearing impairments in one museum to gather their opinions on the adequacy of the questions in the checklists to be used in determining the accessibility of the museums. In the second part, a total of 41 museums were visited in Istanbul, including 16 private and 25 state museums, based on the finalized checklists consisting of 23 questions. These checklists were used to evaluate the

accessibility for individuals with disabilities. The purposive sampling method was preferred as the sampling method in the study. The criterion chosen was that those individuals participating in the study and applying the checklists must have at least one museum visit experience (Yıldırım & Şimşek, 2011). The obtained findings were analyzed using the content analysis method.

Information about the evaluated museums within the scope of the research is shown in Table 1:

Table 1. Distribution of Museums by Districts

Districts	Private	State	Total
Beyoğlu	7	1	8
Fatih	1	9	10
Beşiktaş	--	6	6
Şişli	2	1	3
Çatalca	--	1	1
Beykoz	--	2	2
Beylikdüzü	2	--	2
Üsküdar	1	1	2
Bakırköy	1	2	3
Kadıköy	1	--	1
Balat	1	--	1
Zeytinburnu	--	1	1
Sarıyer	1	--	1
Total	16	25	41

Data Collection Tools

The research utilized the "How Accessible are Museums for Individuals with Disabilities?" scale. This scale was adapted from the "Practices of Museums in Izmir for Visually Impaired Individuals" scale used in the study "The Silent and Dark World of Museums: Is "Museums for All" Possible?" by Hülya Yeşilyurt, Burçin Kırlar, and Ceyda Lale. The research is qualitative and consists of 23 questions answered in a yes or no format. A total of 41 museums were examined, including 16 private and 25 state museums. The study was conducted between November 2022 and February 2023 in the districts of Beyoğlu, Fatih, Beşiktaş, Şişli, Çatalca, Beykoz, Beylikdüzü, Üsküdar, Bakırköy, Kadıköy, Balat, Zeytinburnu, and Sarıyer in Istanbul Province.

Results

The findings of the research were collected in terms of supply and demand, categorized into subcategories following similar studies in the literature, and presented in tables. There are a total of 91 museums in Istanbul Province. Of these museums, 19 are affiliated with the Ministry of Culture and Tourism, 12 belong to the Grand National Assembly of Turkey, 3 are under the Turkish Armed Forces, 4 are under the Directorate General of Foundations, 9 belong to the Istanbul Metropolitan Municipality, 9 belong to universities and other state institutions, and 35 have private museum status. Between November 2022 and February 2023, a total of 41 museums were examined, including 16 private and 25 state museums. The findings obtained are presented in Table 2.

Table 2. Accessibility Arrangements for Visually, Hearing, and Physically Impaired Individuals in Museums in Istanbul

Museums	Tactile Surfaces	Braille Alphabet	Touchable Objects	Audio Guide	Description	Sharp-cornered Display Cases
Museum 1	--	--	--	--	X	X
Museum 2	--	--	--	--	X	X
Museum 3	--	--	--	--	X	X
Museum 4	--	--	--	--	X	X
Museum 5	--	--	--	--	--	--
Museum 6	--	--	--	--	X	X
Museum 7	--	--	--	--	X	--
Museum 8	--	--	--	--	--	--
Museum 9	--	--	--	--	X	--
Museum 10	--	--	--	--	--	--
Museum 11	--	--	--	--	--	--
Museum 12	--	--	--	--	--	X
Museum 13	--	--	--	--	--	--
Museum 14	--	--	--	--	X	X
Museum 15	--	--	--	--	--	--
Museum 16	--	--	--	--	X	--
Museum 17	--	--	--	--	--	--
Museum 18	--	--	--	--	--	--
Museum 19	--	--	--	--	--	--
Museum 20	--	--	--	--	--	--
Museum 21	--	--	--	--	--	X
Museum 22	--	--	--	--	--	--

Museum 23	X	--	X	--	X	X
Museum 24	--	--	--	--	X	X
Museum 25	--	--	--	--	--	--
Museum 26	--	--	--	--	--	--
Museum 27	--	--	--	--	--	X
Museum 28	--	--	--	--	--	X
Museum 29	--	--	--	--	--	--
Museum 30	--	--	--	--	--	X
Museum 31	--	--	--	--	X	X
Museum 32	--	--	--	--	--	X
Museum 33	--	--	--	--	--	X
Museum 34	--	--	--	--	--	--
Museum 35	--	--	--	--	--	X
Museum 36	--	--	--	--	--	--
Museum 37	--	--	--	--	--	X
Museum 38	--	--	--	--	--	X
Museum 39	--	--	--	--	--	--
Museum 40	--	--	--	--	--	--
Museum 41	--	--	--	--	--	--

When Table 2 is examined, it is observed that none of the museums evaluated in the research met the criteria for individuals with physical, hearing, and visual impairments. Only one museum had tactile surface covering; one museum had touchable replicas for visually impaired individuals; in nineteen museums, the display cases where the artifacts were exhibited were not sharp-cornered and did not pose a danger; and in twelve museums, the audio descriptions of the artifacts were available.

Table 3. Accessibility Arrangements for Visually, Hearing, and Physically Impaired Individuals in Museums in Istanbul

Museums	Statistical Information	Wheel chair Access	Staff Proficient in Sign Language	Brochures	In-Service Training	Large-Font Artifact Descriptions
Museum 1	--	X	X	--	X	X
Museum 2	--	X	--	--	--	X
Museum 3	--	X	--	--	X	X
Museum 4	--	X	--	--	X	X
Museum 5	--	--	--	--	X	--
Museum 6	--	X	X	--	X	X
Museum 7	--	--	--	--	X	X
Museum 8	--	--	--	--	--	--

Museum 9	--	X	--	--	--	--
Museum 10	--	--	--	--	--	--
Museum 11	--	--	--	--	--	--
Museum 12	--	X	--	--	X	X
Museum 13	--	--	--	--	--	X
Museum 14	--	X	--	--	X	X
Museum 15	--	X	--	--	--	--
Museum 16	--	--	--	--	--	X
Museum 17	--	--	--	--	--	--
Museum 18	--	--	--	--	X	X
Museum 19	--	X	--	--	--	X
Museum 20	--	--	--	--	X	X
Museum 21	--	X	--	--	--	X
Museum 22	--	X	--	--	--	--
Museum 23	--	X	X	X	X	X
Museum 24	--	X	--	--	X	X
Museum 25	--	--	--	--	--	X
Museum 26	--	X	--	--	--	--
Museum 27	--	--	--	--	X	X
Museum 28	--	--	--	--	--	--
Museum 29	--	X	--	--	--	X
Museum 30	--	X	--	--	--	--
Museum 31	--	X	--	--	--	--
Museum 32	--	--	--	--	X	--
Museum 33	--	--	--	--	--	--
Museum 34	--	--	--	--	--	X
Museum 35	--	--	--	--	--	X
Museum 36	--	--	--	--	--	--
Museum 37	--	--	--	--	--	--
Museum 38	--	--	--	--	X	X
Museum 39	--	--	--	--	--	X
Museum 40	--	--	--	--	--	X
Museum 41	--	--	--	--	--	--

Upon examining Table 3, it is observed that none of the museums evaluated in the study kept statistics for visitors with physical, hearing, and visual impairments. In eighteen museums, wheelchairs were provided upon request for individuals with physical, hearing, and visual impairments. Three museums had staff proficient in sign language, and twenty-four museums used large-font informational texts for artifact descriptions. It was noted that only one museum had brochures in Braille alphabet, and that in fifteen museums, in-service training was provided to museum staff for communication with individuals with special needs.

Table 4. Accessibility Arrangements for Visually, Hearing, and Physically Impaired Individuals in Museums in Istanbul

Museums	Contrast Color on Glass	Elevator	Ramp	Guide Dog	Raised Relief Map	Corridor Width Suitable for Wheelchair
Museum 1	X	X	X	X	--	X
Museum 2	X	X	X	--	--	X
Museum 3	X	X	X	--	X	X
Museum 4	X	X	X	X	--	X
Museum 5	X	X	X	X	X	--
Museum 6	X	X	X	--	--	X
Museum 7	--	--	--	--	--	X
Museum 8	--	--	--	--	--	--
Museum 9	--	--	--	--	--	X
Museum 10	X	--	--	--	--	--
Museum 11	--	--	--	--	--	--
Museum 12	X	X	X	--	X	X
Museum 13	--	--	--	--	--	X
Museum 14	X	X	X	X	--	X
Museum 15	--	--	--	--	--	--
Museum 16	--	--	--	--	--	X
Museum 17	X	X	X	--	--	--
Museum 18	X	--	--	--	--	X
Museum 19	--	--	--	--	--	X
Museum 20	--	--	--	--	--	X
Museum 21	X	X	X	--	--	X
Museum 22	X	--	X	--	--	--
Museum 23	X	X	X	--	--	X
Museum 24	X	X	X	--	X	X
Museum 25	--	--	--	--	--	--
Museum 26	--	--	--	--	--	X
Museum 27	--	--	--	--	--	X
Museum 28	X	--	--	--	--	--
Museum 29	X	--	X	--	--	X
Museum 30	X	--	X	--	--	X
Museum 31	X	X	X	--	X	X
Museum 32	X	--	--	--	--	--
Museum 33	--	--	--	--	--	--
Museum 34	--	--	--	--	--	X
Museum 35	--	--	--	--	--	--

Museum 36	X	--	--	--	--	--
Museum 37	--	--	--	--	--	--
Museum 38	--	--	--	--	--	--
Museum 39	X	X	--	X	--	X
Museum 40	--	--	--	--	--	X
Museum 41	--	--	--	--	--	--

Upon examining Table 4, it is observed that in twenty-two museums evaluated in the study, contrast colors were used on glass surfaces. Fourteen museums had elevators suitable for individuals with physical, hearing, and visual impairments. Sixteen museums had ramps in areas with level differences. Five museums allowed visits accompanied by guide dogs for visually impaired individuals. The corridors in twenty-five museums were wide enough for wheelchair use, and five museums had raised relief maps of the museum structure.

Table 5. Accessibility Arrangements for Visually, Hearing, and Physically Impaired Individuals in Museums in Istanbul

Museums	Disabled Parking	Disabled WC	Directional Signage	Seating Area	Portable Listening Device
Museum 1	X	X	--	X	X
Museum 2	X	X	--	X	X
Museum 3	--	X	--	X	X
Museum 4	X	X	--	X	X
Museum 5	X	X	--	--	--
Museum 6	--	X	--	X	X
Museum 7	---	X	--	--	--
Museum 8	--	X	--	--	--
Museum 9	--	X	--	--	X
Museum 10	--	--	--	--	--
Museum 11	--	--	--	--	--
Museum 12	X	X	--	X	X
Museum 13	--	X	--	--	--
Museum 14	--	X	--	X	X
Museum 15	--	--	--	--	--
Museum 16	--	X	--	--	--
Museum 17	--	X	--	--	--
Museum 18	--	--	--	--	--
Museum 19	--	X	--	X	X
Museum 20	--	--	--	X	--
Museum 21	X	X	--	X	X
Museum 22	X	X	--	--	X

Museum 23	X	X	--	X	--
Museum 24	X	X	--	X	--
Museum 25	--	--	--	X	--
Museum 26	X	X	--	X	--
Museum 27	X	X	--	X	--
Museum 28	--	--	--	--	--
Museum 29	--	--	--	--	--
Museum 30	X	X	--	X	--
Museum 31	X	X	--	X	--
Museum 32	--	--	--	X	--
Museum 33	X	--	--	--	--
Museum 34	--	--	--	--	--
Museum 35	--	--	--	--	--
Museum 36	--	X	--	--	--
Museum 37	X	--	--	--	--
Museum 38	--	X	--	--	--
Museum 39	--	X	--	--	--
Museum 40	--	X	--	--	--
Museum 41	--	--	--	--	--

As seen in Table 5, it is observed that in the fifteen museums evaluated in the study, there were designated parking spaces for disabled individuals. Twenty-seven museums had toilets suitable for use by disabled individuals. Eighteen museums had seating areas available for use by disabled individuals during museum visits. Portable listening devices were provided in eleven museums. However, it was noted that there were no directional signs arranged in Braille alphabet in any of the museums.

Conclusion, Discussion and Recommendations

Museums, as institutions that form the collective memory of society, bridging the past with the present and transmitting it to the future, should be organized within the framework of the principle of equality, regardless of whether individuals have disabilities or not (Yeşilyurt et al., 2014). Ensuring accessibility and inclusivity in museums is not only a requirement of being a social state but also, above all, a necessity for all individuals who constitute society to benefit from the opportunities provided by the state under equal conditions (Tozlu et al., 2012). The accessibility of museums, along with considering the needs of individuals with disabilities in museum arrangements, is also important for the integration of disabled

individuals into the society they live in (Diker & Çetinkaya, 2016). Museums should serve as inclusive spaces, providing rich and varied life experiences to individuals regardless of their background or abilities, and offer opportunities for everyone to engage in activities freely, without encountering barriers, while celebrating and embracing diversity (Danacı Polat, 2019). Museums belong to "everyone". Therefore, it is important to transform museums into places where "everyone" can benefit (Aktop, 2022).

In this study, a total of 41 state and private museums in Istanbul Province, affiliated with the Ministry of Culture and Tourism and other institutions, were examined for their suitability and accessibility for individuals with physical, visual, and hearing impairments, using checklists consisting of 23 questions.

The research conducted examined 41 museums, and it was found that none of them fully met or complied with the criteria for tactile surface covering, replicas of exhibited artworks, touch replicas, audio descriptions, audio guides, sign language guides, display cases, and Braille alphabet usage. The implementation of these criteria was deemed inadequate. Upon reviewing the results of the museum-related research, it was observed that only one museum had tactile surface coverings and replicas of exhibited artworks, that audio descriptions were available in 12 museums, and that display cases where artworks were exhibited did not have sharp corners in 19 museums. Another finding of the research was the absence of Braille alphabet explanations in any of the museums. Considering factors such as the low percentage of individuals who are proficient in Braille (2.5% nationwide), high costs, and the unavailability of printing services in this regard, it would be a more appropriate approach to develop solutions that are sustainable and accessible to all visually impaired individuals (Başkurt, 2015).

Another finding of the research is that in none of the museums evaluated, audio guide services and audio description tours were available. The high costs associated with technology-based applications used in audio description tours, as well as the periodic maintenance and updates required, pose significant challenges in procuring this service within the budgets allocated to museums (Özarslan, 2019).

When the exhibition areas and display surfaces of the museums examined in the study were analyzed, it was found that only 18 museums took preventive measures to avoid injuries for individuals with physical,

hearing, and visual impairments, while no such measures were taken in 22 museums. The display areas where the artworks are exhibited are custom-made products, and opting for rounded products instead of sharp-edged ones at the ordering stage would not only incur additional costs for institutions but also transform exhibition spaces into safer and more accessible places for individuals with physical, visual, and hearing impairments.

The research conducted examined 41 museums, and it was found that none of them fully met or complied with the criteria for collecting statistical information on disabled individuals, providing wheelchair access, using large-font for informational texts about artworks, providing in-service training to museum staff for communication with disabled individuals, and employing personnel proficient in sign language. The implementation of these criteria was deemed inadequate. Furthermore, none of the museums examined in the study maintained statistical data specifically related to disabled visitors. Regularly collecting statistical data is crucial not only for providing information about disabled visitors to museums but also for determining the necessary investments in making appropriate accommodations for them. Regular statistics will not only provide information on which types of disabilities are predominantly represented among visitors but also serve as a roadmap for determining the necessary accommodations for disabled individuals in visited museums.

In the scope of the study, it was found that only 3 out of the 41 museums examined employed staff proficient in sign language. However, this issue stems more from the perspective towards disabled individuals visiting museums rather than being purely economic. By reaching out to adult education centers or universities providing sign language training, in-service training sessions for museum staff could be organized without the need for additional personnel recruitment, enabling current staff to learn sign language. Indeed, within the scope of the "Accessible Museums Project" conducted in Bursa between 2015 and 2016, sign language training was provided to 25 museum personnel over an 8-month period. This addressed the shortage of staff proficient in sign language without requiring additional hiring, thereby ensuring that hearing-impaired individuals receive sign language support during museum visits (Erbay, 2017).

Within the scope of the study, it was determined that only 15 out of the 41 museums examined provided in-service training to museum staff on

communicating with disabled individuals. Especially in today's world, where communication is "everything," communication with disabled individuals is one of the issues that requires careful attention. In-service training on communicating with disabled individuals will not only enhance empathy skills among museum staff but also minimize potential communication problems with disabled individuals to the fullest extent possible (Göktaş & Bulgan, 2016). Furthermore, such training will not impose additional budget pressure on museums with limited budgets but will instead enhance the quality and quantity of their own resources.

The research findings revealed that none of the 41 museums examined fully complied with the criteria for contrast colors on display surfaces, disabled elevators, ramps, guide dogs, tactile maps, and corridor width suitable for wheelchairs, indicating insufficient implementation of these criteria. Among the 41 museums surveyed, only 3 accepted guide dogs, while 38 museums did not allow guide dogs during museum visits. However, any such practice or sanction that treats a disabled individual unfavorably due to their disability is referred to as "discrimination arising from disability". For example, if a visually impaired individual using a guide dog wishes to visit a museum with their guide dog, and museum officials claim that the guide dog could pose a safety risk to others or artworks, resulting in the guide dog being denied entry, it constitutes discrimination arising from disability and carries legal consequences (Elmacı, 2019).

The research found that out of the examined museums, only 19 had elevators, while 22 did not. Moreover, it was observed that many of the museums with elevators did not meet the necessary standards for disabled access. The absence of elevators in multi-story buildings is often attributed to their historical nature, with concerns about preserving the historical fabric of these structures. However, it should be noted that there are elevator systems designed to provide access to historical buildings from the exterior without causing damage to their historical integrity. For example, Çimenlik Castle, located within the boundaries of Çanakkale province and built in 1463, serves as an example from Turkey. As a multi-story structure, Çimenlik Castle features an external elevator system constructed to allow disabled individuals to access other floors without compromising the castle's historical fabric (Nemutlu, 2021).

Out of the museums examined in the study, only 16 had ramps in areas with level differences, while the remaining 25 museums lacked ramps in

such areas. This situation particularly poses accessibility issues for disabled individuals, significantly restricting their freedom of movement within the museum premises. Permanent ramps can be installed in museums, and in historical buildings converted into museums, and portable ramp applications can be implemented to ensure the mobility of disabled individuals without compromising the historical integrity of structures (Baş et al., 2015).

The research examined 41 museums, none of which fully met the criteria for disabled parking, accessible toilets, directional signs for disabled individuals, seating areas, and portable listening devices. It was concluded that there was insufficient implementation of these criteria. None of the museums examined in the study had directional signs that complied with the standards for disabled individuals. Braille alphabet directional signs provide information to disabled individuals about their current location and the locations they would like to reach, thus enhancing their mobility (Yapıcı, 2022). In Batman province, the "Accessible Museums Project" conducted between 2015 and 2016 included an 8-month process that implemented embossed images and alphabets in historical sites. This initiative facilitated the transfer of information about the structures and their contents, particularly benefiting visually impaired individuals, thus enhancing accessibility to these historical sites (Erbay, 2017).

The research revealed that out of the 41 museums examined, only 11 had portable listening devices, while the remaining 30 lacked such provision. Particularly in museums where there are no tactile copies or replicas of artworks for visually impaired individuals, the widespread implementation of portable listening device applications is crucial for them to acquire information about museums and the exhibited artworks. One of the best examples of such practices is undoubtedly the Metropolitan Museum of Art in New York. In this museum, provisions are made to accommodate both visitors with visual and hearing impairments through the provision of portable listening devices. Additionally, the museum offers sign language interpretation services, encompassing group tours as well as audio descriptive tours (Küllük, 2019).

The research identified significant deficiencies in accessibility for individuals with physical, visual, and hearing impairments in the museums examined. It is thought that making adjustments for accessibility and inclusivity in museums for individuals with physical, visual, and hearing impairments will positively impact their motivation to visit museums and

increase demand for museum visits. Moreover, such museum adjustments are expected to reduce the need for caregiver support for disabled individuals, thereby enhancing their freedom of movement, self-confidence, and sense of belonging to society. Implementing accessibility measures for disabled individuals in museums will facilitate more museum visits by disabled individuals, thus easing their social integration and fostering a culture of living together with diversity in society.

The increase in the number of educated and employed individuals with disabilities, as well as the enactment of laws aimed at protecting the rights of disabled individuals, are positive developments that have enabled them to participate more actively and effectively in various aspects of social life. This has not only made disabled individuals and their issues more visible but has also fostered the formation of a social awareness towards resolving these issues. Findings from a literature review reveal that numerous adjustments have been made in museums worldwide, particularly in Europe, to enhance accessibility for individuals with physical, visual, and hearing impairments. As a result, disabled individuals are able to integrate into social life more effectively. Based on the findings, recommendations for improving accessibility for individuals with physical, visual, and hearing impairments in museums in Turkey can be summarized as follows: Implementing tactile surface coverings for visually impaired individuals both inside and outside the museum, using contrasting colors on surfaces and employing non-slip surface materials; using contrast colors on display cases and creating tactile replicas of exhibited artworks; providing audio descriptions for exhibited artworks, utilizing Braille alphabet on informational texts, opting for larger font sizes and bold colors on informational texts; installing portable listening devices providing information about exhibited artworks and organizing audio description tours accompanied by audio guides; providing subtitles on visual informational materials such as videos for individuals with hearing impairments; employing staff proficient in sign language; providing training to museum personnel on effective communication with disabled individuals; ensuring that disabled parking, toilets, and elevators are designed in compliance with accessibility standards; and installing ramps in areas with differences in elevation and allowing visits with guide dogs. These measures aim to enhance the accessibility and inclusivity of museums for individuals with disabilities in Turkey.

In order for individuals with physical, visual, and hearing impairments to equally benefit from all the opportunities provided by the state as a social welfare obligation, more should be conducted beyond the "free admission" policy for disabled individuals. While the efforts and projects of private institutions and NGOs should be supported, long-term and state-backed initiatives aimed at providing lasting solutions should be developed and implemented to address the challenges and inequalities in this field. By doing so, barriers to accessibility between museums and individuals will be removed, taking a significant step towards achieving social equality.

References

- Aktop, Z. (2022). Engelli erişilebilirliğin yasalarda yer alma süreci ve İtalya yasalarında müzeler için erişilebilirlik düzenlemeleri. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 22(2), 121-142. <https://doi.org/10.54961/uobild.1179184>
- Baş, M., Yenişehirlioğlu, E., & Zengin, B. (2015). Engelli turizmi kapsamında müzelerde ulaşılabilir uygulamaların tespitine ilişkin karşılaştırmalı bir analiz. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 189-230. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nisantasisbd/issue/40535/667527>
- Başkurt, B. (2015). *Görme engelli ilkökullü öğrencileri için yeni ürün geliştirme sürecinde tasarım: Yenilenebilir Braille ekranlı elektronik okuyucu örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem A Yayıncılık
- Danacı Polat, B. (2019). *Görme engelli öğrencilerin sanatı öğrenmesinde müzelerin katkısı* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Diker, O., & Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir turizm açısından Safranbolu turizm destinasyonunun uygunluğunun değerlendirilmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 111-125. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joiss/issue/30788/323561/>
- Elmacı, D. (2019). Avrupa'da erişilebilirlik uygulamaları: Borås ve Cardiff örneklerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 33-60. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i46288.453040>
- Erbay, N. Ö. (2017). Müzeler ve engelli ziyaretçilere yönelik eğitim projeleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(214), 345-358. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36135/405942/>
- Göktaş, P., & Bulgan, G. (2016). Turizm sektöründe engelliler ile iletişimin geliştirilmesine yönelik bir çalışma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(3), 36-56. <https://doi.org/10.17680/akademia.24946>

- Heiss, O., Ebe, J., & Degenhart, C. (2009). *Barrierefreies Bauen: Grundlagen, Planung, Beispiele*. DETAIL Praxis. <https://doi.org/10.11129/detail.9783955530181>
- Kaymakçı, S. (2022). Tarihi yapıların müze olarak işlevlendirilmesinin İstanbul'dan örneklerle incelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam*, 7(2), 647-667. <https://doi.org/10.26835/my.1130594>
- Külük, C. Ş. (2019). Sanat müzelerinde sağır ve işitme engelli bireylere dönük sosyal erişim programları: Amerika Birleşik Devletleri Örneği. *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, 2(1), 40-67. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijacc/issue/47197/593066/>
- Nemutlu, F. E. (2021). Çanakkale Çimenlik Kalesi'nin tarihi kentsel peyzaj elemanı olarak irdelenmesi. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 57-69. <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-file/48483/>
- Özarslan, K. (2019). Müze pazarlaması bağlamında dünyada ve Türkiye'de en çok ziyaret edilen müzelerin ziyaretçi odaklı web tasarımları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 1065-1078. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.485401>
- Tozlu, E., Mercan, Ş. O., & Atay, L. (2012). Çanakkale'nin engelli turizmüne ilişkin durumunun belirlenmesine ve planlanmasına yönelik bir çalışma. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-16. <http://aksarayıibd.aksaray.edu.tr/tr/pub/issue/22552/240992/>
- Yapıcı, O. Ö. (2022). Erişilebilir turizmde evrensel tasarım ilkelerinin Samsun kent müzesi örneğinde değerlendirilmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 9(2), 30-51. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6774468>
- Yeşilyurt, H., Kırlar, B., & Lale, C. (2014). Müzelerin sessiz ve karanlık dünyası: "herkes için müzeler" mümkün mü? *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 1-19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziturizm/issue/48838/622230>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık

Murat Balcı

2003 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Almanca Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. 2012 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında Yüksek Lisansını tamamlamasının ardından Trakya Üniversitesi Engelli Çalışmaları Anabilim Dalında doktora eğitimini 2021 yılında tamamladı. 2021 yılından itibaren İstanbul Aydın Üniversitesi Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

He, graduated from Çanakkale Onsekiz Mart University, Department of German Language Teaching in 2003. After completing his master's degree in Tourism

Management at Çanakkale Onsekiz Mart University in 2012, he completed his doctorate in Disability Studies at Trakya University in 2021. Since 2021, he has been working as an Assistant Professor at Istanbul Aydın University, Department of Special Education Teaching.

E-posta: muratbalci@aydin.edu.tr

Ethical Information Regarding Research

This research strictly adhered to ethical principles, ensuring that no personal data related to museums (such as museum names, etc.) was included. The researcher affirms his commitment to upholding all ethical principles and regulations throughout the data collection, analysis, and reporting processes. The Ethics Committee Decision Number is E-45379966-050.06.04-86497.

Contribution Rate Of Researchers

The article was prepared as a single-authored work.

Conflict Declaration

There is no potential conflict of interest in this study.

© idealkent

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1450997

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1514-1534

Designing Political Brand Identity Through Architecture: A Case of Malatya City Hall

Asli Cekmis¹

ORCID: 0000-0001-6558-6469

Abstract

Corporate level awareness and understanding of political systems are widely spreading in politics through the application of marketing concepts by parties. This study explores how party ideology, hierarchical structures, and symbolism are embedded into the design of government buildings to enhance corporate communication with stakeholders. A design strategy that links architecture with politics views specific architectural features as semiotic resources for party identity and envisions them as design patterns in the future. This paper presents the Malatya City Hall as an example, which was designed using a similar architectural style to that of the Nationalist Movement Party Headquarters in Türkiye. Employing critical discourse analysis (CDA), we unveil the political structure underlying the Headquarters, which is subsequently transposed into the design of City Hall. The Ottoman-Seljuk architectural style, in its modern interpretation, serves as a reflection of political ideology in these buildings. The corporate organizational structure is emphasized through the president's prominent position and the restricted accessibility to his spaces, evident in the layout design. Additionally, symbolism is incorporated by aligning the building's architectural plan with the party's logo, creating a direct visual representation of political brand identity.

Keywords: Architectural design, political party headquarters, city hall, political marketing, critical discourse analysis (CDA)

¹ Asst. Prof. Dr., Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: cekmis@itu.edu.tr

Mimarlık Aracılığıyla Politik Marka Kimliği Tasarımı: Malatya Belediye Binası Örneği

Asli Cekmis²

ORCID: 0000-0001-6558-6469

Öz

Politik sistemlere dair kurumsal düzeyde oluşan farkındalık ve anlayış, pazarlama kavramlarının partiler tarafından uygulanması ile hızla yayılmaktadır. Bu çalışmada, parti ideolojisinin, hiyerarşik oluşumların ve sembolizmin, devlet yapılarının tasarımında kavramsal çerçeve içine nasıl entegre edilerek, tüm paydaşlara ulaşan bir kurumsal iletişimi teşvik edeceği incelenmektedir. Mimarlığı politikayla ilişkilendirmeyi amaçlayan bir tasarım stratejisi, belirli mimari özellikleri parti kimliği için gösterge bilimsel kaynaklar olarak ele almakta ve bunları gelecekteki tasarım kalıpları olarak öngörebilmektedir. Bu makale, Türkiye'deki Milliyetçi Hareket Partisi Genel Merkezi ile benzer bir mimari üsluba sahip olan Malatya Belediye Binası örneğini sunmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi ile genel merkez binasında kullanılmış olan ve sonrasında belediye binasında benzer mimari özellikler aracılığıyla referans verilmiş siyasi izler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Osmanlı-Selçuklu mimari stili, modern yorumuyla bu binalarda politik ideolojinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurumsal hiyerarşi, başkanlık mekânının belirgin konumu ve kontrollü mekânsal erişimin tasarımı ile vurgulanırken, sembolizm bina planının parti logosuyla uyumlu hale getirilmesiyle güçlendirilmiş ve siyasi marka kimliği görsel olarak temsil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimari tasarım, politik parti genel merkez binası, belediye binası, siyasal pazarlama, eleştirel söylem çözümlemesi

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
E-posta: cekmis@itu.edu.tr

Introduction

Recent research increasingly emphasizes the application of marketing principles and methods to non-commercial settings, notably political systems, where political parties are conceptualized as corporate entities (Lees-Marshment, 2014; Scammell, 2014). Within this framework, architecture becomes a key instrument in constructing and reinforcing corporate identity, serving as both a symbolic and tangible representation of a party's values and ideology in political communication (Cairns, 2018). The replication of specific architectural features and patterns across party-affiliated buildings, such as headquarters and city halls, symbolizes an extension of corporate elements into the urban landscape, functioning as multimodal communicators of political brand identity.

As noted by Markus (2013), architectural structures are not just physical spaces but instrumental tools in both shaping and reflecting societal hierarchies and power dynamics. These buildings serve as spatial manifestations of governance structures, spanning from the national level (such as parliament buildings) to the local level (city halls), and extending to the organizational level (political party headquarters). Each of these buildings reinforces and communicates political power within its unique context, embodying the ideological framework of the institutions they house. This typology can be extended to include other political and governmental buildings, such as courthouses (Justice buildings), where the judicial system manifests its authority (e.g., Hanson, 1996; Resnik et al., 2014); presidential palaces, which symbolize the executive power of the state (e.g., Orhan, 2016; Weko, 1995); and diplomatic buildings, like embassies, that serve as expressions of national values and political image abroad (e.g., Guenova, 2012; Loeffler, 1998). These buildings, through their architectural form, materials, and spatial organization, not only facilitate the functions of bureaucracy but also act as physical embodiments of political authority, projecting power, establishing legitimacy, and maintaining their identity through thoughts, culture, and symbolism. And today, political marketing that legitimizes government values-based building design also reinforces this notion. Architecture, therefore, becomes an essential medium by which political

ideologies and governance structures are made visible and experienced by society.

Given that this study focuses on city halls, it is important to note that historically, they have served as enduring symbols of government, power and civic corporeality; reflecting the evolving political landscape of urban centers (Flóra, 2012; Holliday, 2009; Ryan, 2000; Tittler, 1991). City halls, while unifying municipal and public functions, also represent the local government, providing indications of the current political ideas and ideologies. In contemporary architecture, city halls play an important role in urban structures expressing the power of local authority (Hamdoun, 2004). Chattopadhyay et al. (2014) emphasize city halls as potent symbolic elements and cultural icons, significant as landmarks and as the largest “common, open, and public buildings.” Boston City Hall, designed in 1962, aimed to symbolize a new era of hope and progress but faced mixed interpretations, showcasing the subjective nature of public reception (Monteyne, 2011; Sirman, 2014). Purbadi et al. (2020) applied social semiotics to the Town Hall in Kupang City, highlighting the integration of ethnic architecture with symbolic regionalism. The evolution of city hall design reflects both political and architectural shifts, embracing environmentally friendly structures, transparent democracy, and citizen involvement. Recent examples include London City Hall by Sir Norman Foster and the Tallinn Town Hall by Bjarke Ingels Group (Pulk & Murumägi, 2013; Sodangi, 2021).

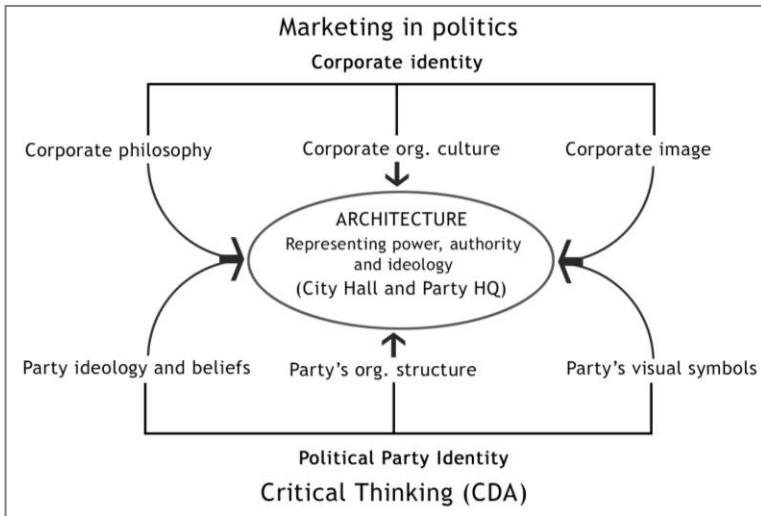
The purpose of this study is to explore how political identity is embedded in the City Hall of Malatya through the use of architectural elements initially established in the design of the Nationalist Movement Party (MHP) Headquarters in Ankara, Türkiye. Specifically, we aim to demonstrate how these architectural codes function not only as design choices but as corporate communication tools, reinforcing the party’s ideological identity and political branding.

Beyond addressing the architectural and political concerns inherent in the design of a city hall, our motive is to reveal a strategic corporate attempt of a political party to project its identity through shared architectural features. By creating a visual recall of the party’s corporate identity –mirrored in both the head office and the local administrative building– the design fosters brand consistency, aligning the physical structures with the party’s ideological message and public image.

The physical outlook, layout and other setups pertaining to a building define multimodality in communication, in regards to a visual-spatial mode of meaning making. Employing critical multimodal discourse analysis, the study investigated three fundamental corporate elements in the building's design:

- (1) Corporate philosophy; as party ideology and beliefs,
- (2) Corporate organizational culture; as the party's organizational structure, and
- (3) Corporate image; as party's visual symbols.

The conceptual framework (Figure 1) outlines the study's structure, presenting two contrasting perspectives: one from the viewpoint of corporate marketing approval, and the other from critical social philosophy. The paper unfolds through two main practices: the corporate-level deconstruction of the buildings and the critical assessment of their design.

Figure 1. Two conflicting perspectives regarding the political/governmental buildings including political party headquarters and city halls.

Methodology

Architecture is a way of transforming party values into a visual form within corporate communication, thereby delivering a strong political message in the parties' struggle for power. Critical thinking and

discourse analyses attempt to uncover this message and determine how design can be manipulated for socio-political benefits.

A discursive study becomes 'critical' when it scrutinizes the social knowledge embedded in discourse. Discourse, in the broader realm of communication, does not only stand for written and oral documents and encompasses nonlinguistic semiotic systems (Jaworski & Coupland, 2008; Zappavigna & Martin, 2018). Multimodality studies, in that sense, cover various research fields such as visual images (Kress & van Leeuwen, 2020); body language and gestures (Yuan, 2019); advertising, film, websites (O'Halloran, 2004), and; art and architecture (O'toole, 1994). In 2004, Yacobi examined how architecture contributes to the formation of national identity through a case study of the Israeli Supreme Court building. He conducted a critical discourse analysis (CDA) of the 'texts' associated with its design and construction. As Markus and Cameron (2002) noted, architectural discourse may represent itself textually via briefs that divide and label spaces, or journal columns, or magazine articles. However, the multimodality of CDA reads power relations in anything spatial, from a shelter to a region, as well as every written, spoken, and drawn conversation concerning a design. So, architectural discourse can reside within a building, where architects have active control over design and thus people's feelings and experiences.

On the bases of multimodality, the use of space as a semiotic resource depends on a vast collection of literature encompassing 'semiotic landscape' and 'geosemiotics'. Semiotic landscapes are defined, by Jaworski and Thurlow (2010), as the expansion linguistic landscapes, emphasizing architecture and built environment (especially urban and industrial landscape) as the modes of discursive modalities which are shaped by the economic and political order, patterns of human mobility, ideas and ideologies. Scollon and Scollon (2003) use the term: geosemiotics, to describe places with the social practices they offer. A semiotic analysis of place will focus on the types of 'social interaction' supported or encouraged by that place.

Dovey (2014) proposes 'space syntax methods,' grounded in the theories of Giddens, Bourdieu and Foucault, to investigate the power relations embedded in design. Space syntax, conceived by Hillier and Hanson in 1989, measures the mathematical properties of architectural plans in order to arrive at socio-cultural norms of the inhabitants. Degrees of 'ringiness,' 'depth,' and

'linearity' –as the modes of access and control– usefully disclose the social structures hidden in the morphology of buildings. Building on the initial research by Cekmis and Hacıhasanoğlu (2014), Taşçı and Şalgamcıoğlu (2023) examine syntactic relations (hierarchy, depth, and integration) in political party headquarters via using 'justified graphs' to prove that architecture are transmitters of different power attitudes. In *"Parliament Buildings: The Architecture of Politics in Europe,"* a recent book edited by Psarra et al. (2023), diverse methods are utilized, ranging from social ethnographic analysis to the examination of syntactic structures, highlighting how seemingly naive architectural choices –such as the size of the plenary hall, the distribution of seats, and the positions members speak from– serve to reinforce political hierarchies, social order, and power relations.

In the semiotics of space, Stenglin (2004) explores the dialectic between affect and space; and proposes analytical tools to handle interpersonal meaning in the third dimension such as binding and bonding. Binding is characterized as a 'scale,' organizing spaces from extreme openness to closure, evoking feelings of security or insecurity. Lymer et al. (2011) examines the notions of interpretation and intertextuality as practical features of design; and shows that the new structures will be meaningful semiotic spaces with historical and ideological knowledge. They detail: "Importing a material form thus involves importing certain meanings with which those forms, and the spaces from which they have been recruited, are imbued." Drawing from Halliday's metafunctional theory and Systemic-Functional Linguistics (SFL), Ravelli and McMurtrie (2015) introduce "Spatial Discourse Analysis" (SpDA) for a holistic examination of spatial (three-dimensional) texts of the built environment. Buildings utilize multimodal meaning-making to shape social life and convey values. Viewing buildings as texts opens up resources like spatial layout, light, color, texture, furnishings, degrees of freedom or control, and associated feelings.

While, there is no single definitive method for applying a semiotic perspective to architectural (spatial) discourse, multimodal documentation of spaces offers a solid foundation for analysis and interpretation. In this study, we examine spatial features, such as the layout, form, and material choices, to reveal deeper connections with corporate culture and party ideology. In this context, the City Hall of Malatya is analyzed in relation to the architectural references taken from the MHP Headquarters. Turning back to Figure 1, the semiotic analysis of the design of the MHP Headquarters focuses

on three aspects of corporate identity; and critically investigates their political responses as:

- (1) Conservative ideology (corporate philosophy);
- (2) Hierarchic structure (corporate organizational culture), and;
- (3) Party's icons and logo (corporate image).

This analysis model explores the political dimension of buildings at 'sub-systems' levels, examining design attributes like scale, color, and transparency. Design principles within sub-systems, such as emphasis, contrast, and proportion, are also examined, along with space-related concepts like experiences and perceptions tied to cultural or historical contexts. The key sub-systems covered include:

- **Form (Shape):** Explores three-dimensional mass, emphasizing the syntactic arrangement of parts to highlight latent values in design.
- **Façade:** Examines how the building's exterior elements, including material, color, fenestration, and transparency, convey architectural style and political ideology through shared cultural codes.
- **Building Elements:** Focuses on construction and completion components, suggesting that material, size, shape, and properties can semantically refer to party values.
- **Layout:** Addresses floor plans' impact on social engagement and visual interaction, creating a hierarchical structure from more accessible to less accessible spaces.
- **Function:** Explores the pragmatic information conveyed by a building's activities, shaping daily practices, experiences, and perceptions tied to party values.
- **Interior Design:** Considers furnishings, decorations, color, and light, influencing both interior and exterior groups by providing direct images of the party's identity.
- **Architectural Sculpture:** Examines outdoor art objects, integrated with the building or freestanding, strengthening the political message expressed through built and spatial forms.

Case Study

Malatya City Hall

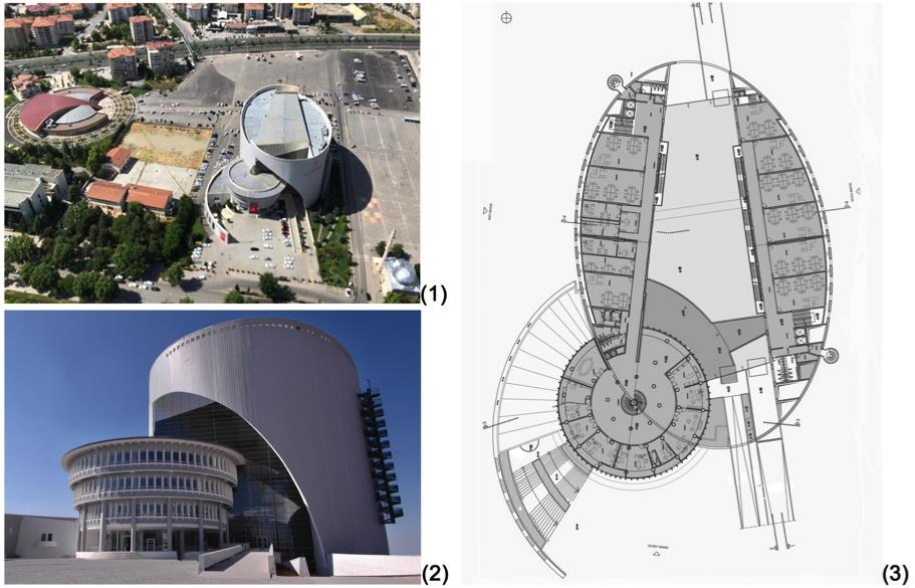
MHP, one of the major political parties in Türkiye, dates back to 1969. MHP is politically right-wing and built upon the principles of idealism (ülküçülük), nationalism and Turkish-Islamic synthesis (Çınar &

Arkan, 2002). MHP's nationalism shifts from secular Kemalist nationalism to conservative nationalism; inseparability of religion and nation has been the main argument of the party since its establishment. Turkism is supported with cultural symbols of pre-Islamic Turkish heritage. The party strongly uses figures of Turkic mythology, such as Asena (she-wolf) and Bozkurt (grey wolf), in ethnic nationalism.

After winning the local election, MHP governed the city of Malatya from 1999 to 2004. The party also took part in the coalition government between 1999-2002. The City Hall's architect, Ahmet Vefik Alp, a member of MHP and a repeated nominee for Mayor of Istanbul, also designed the Party's Headquarters in the capital city, which was inaugurated in 2004. Construction on Malatya City Hall began in 2002, and it was officially opened in 2009. The conceptual design and specific structural features of City Hall share strong links and resemblance with the party's main corporate building: the MHP Headquarters. In this context, we will investigate whether the architectural design of City Hall in Malatya was driven by a desire to maintain a 'corporate identity and image.'

Critical Discourse Analysis

City Hall consists of two elliptic office blocks, with the circular mayor's block positioned at the edge of one block. At the intersection point, there is a multi-purpose hall and the council chamber (see Figure 2). An atrium, located at the center of the ellipse shell structure, is surrounded by office blocks. A strong urban axis goes through the building complex, which seems as a spine in the syntactic composition. This axis integrates public space into the atrium, designed for various social and cultural activities such as exhibitions and concerts. Stairs facing the atrium connect the floors of the office units, and bridges link the blocks to each other (see Figure 3). The Mayor's block, positioned at the front, takes on a cylindrical shape that progressively expands with height, concluding with a flat roof and a small cone at the top center. This imposing building, partially within the atrium, serves as the focal point of the design.

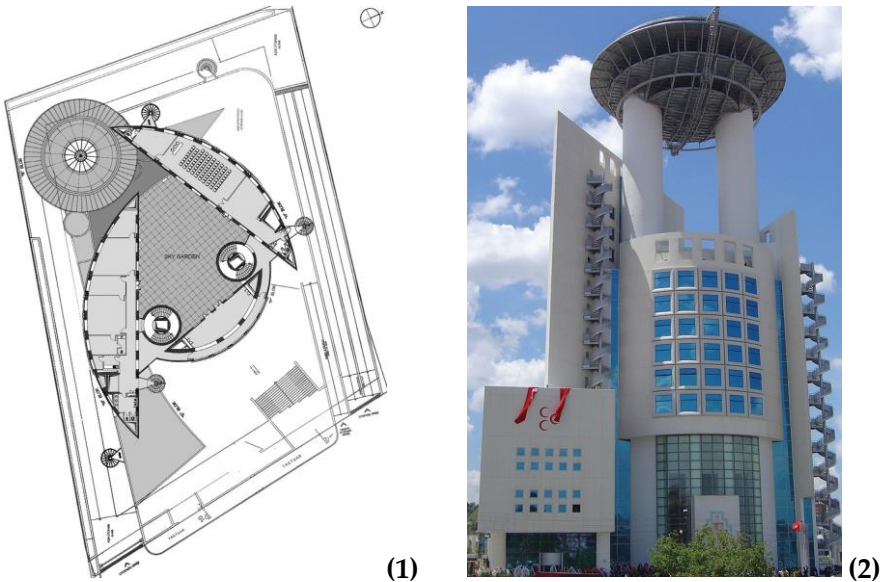
Figure 2. (1) An aerial view (taken from the Municipality archive, 2023), (2) A front view and (3) The plan drawing, no scale (Arkiv, 2024a).

Figure 3. Atrium; first devised as an open space, then covered by a glass structure (Arkiv, 2024a).

The City Hall's plan exhibits a substantial overlap with the MHP Headquarters upon initial inspection, featuring arched office blocks, a distinct presidential block, and a central enclosed atrium. The primary volume of the MHP Headquarters is characterized by three office blocks, denoted as M, H, and P blocks, each varying in height (refer to the plan in Figure 4). According to the architect, these office blocks, in arced shapes, were strategically positioned to mirror the party's 'three

creascent's' logo on the floor plan (Alparchitects, 2024a). These blocks establish the boundaries of the internal atrium, a void spanning 11 floors. Additionally, within this space, two concrete vertical shafts ascend, serving as the principal circulation for the office blocks (Figures 4 and 5). In the Headquarters, the party leader's section is also considered as a separate block from the building's main mass; an approach then copied to the City Hall. The four-story senior management block of circular shape, with wide embellished eaves and a copper-covered dome, is connected with the main structure from the surface and faces the atrium on the interior.

Figure 4. (1) The plan drawing of MHP Headquarters, no scale, (2) A front view (both: Arkiv, 2024a).

Both the Headquarters and City Hall share an architectural style, evident in their mass composition, façade proportion of solid-void, and the use of materials. The architect describes City Hall as a synthesis of “hightech ultra-modern elliptic office mass with a presidency building, an interpretation of national architecture that ingeniously blending old and new, international and vernacular” (Alparchitects, 2024b). This concept precisely mirrors the design manifesto of the Headquarters and aligns with the political ideology of the MHP, which is described in the

Headquarters as follows; “while main syntactic composition is managed with three office towers and the reverse basin on the top is a reflection of what is ‘contemporary’. The president’s block’s cylindrical shape with copper-covered dome; also wide embellished eaves, frames and window proportions represent Turkish-Islamic architecture, in a way conveying the MHP’s national conservatism and its adherence to history and traditions” (Cekmis & Hacıhasanoglu, 2014). The visual coherence, resembling a large imperial tent with a circular plan and “shadirvan roof” (Alparchitects, 2024a) in the presidency block of the Headquarters, is extended to the City Hall as part of the corporate identity, symbolizing traditional Turkish and Ottoman nationality (refer to Figure 6).

Figure 5. Several views from atrium (from the author's archive).

The MHP Headquarters is characterized on a centralized (top-down) functional design. As seen in many right-wing parties, there is no internal democracy in the MHP’s party structure, and it strongly recognizes patriarchal values and follows a commitment and obedience to its leader (Yavuz, 2002). This hierarchical corporate culture at the Headquarters is transposed to the mayor's status in the City Hall. In both buildings, the leaders' block and their entrances are deliberately separated and isolated from the mass composition, providing, in the Architect's words, “control both outside and inside” (for the Headquarters (Cekmis & Hacıhasanoglu, 2014)). On the other side, the president’s block with its dome, eaves, frames and window proportions represent Turkish-Ottoman architecture.

Figure 6. Presidency block in the Headquarters on the left and in the City Hall on the right (Arkiv, 2024a; Mimdap, 2024).

The atriums in both buildings are strategically designed as central courts, serving as functional spaces for public gatherings and social events. Interestingly, the program appears more fitting for a city hall than a headquarters, as the architect utilizes atriums to enhance spatial value and appeal. According to the architect, atriums play a crucial role in maintaining visual integration and transparency in political settings. Ahmet Vefik Alp talked about the MHP Headquarters as follows:

Courtyard concept is an important feature in the traditional Turkish architecture. Here we created a modernized, climatic courtyard where public come together inside. Courtyard or atrium enables all floors to visually connected, which emphasizes MHP's philosophy of the transparency in politics. The building is proposed as a habitat vertically and horizontally living; in the enclosed atrium 2000 people can gather and the president can make a speech from his office block balcony. This reflects MHP's endeavor of reaching a more embraced nation. The idea of atrium is to carry public life outside into the building. (Cekmis & Hacıhasanoğlu, 2014)

And, he talked about the City Hall in Malatya in a similar way:

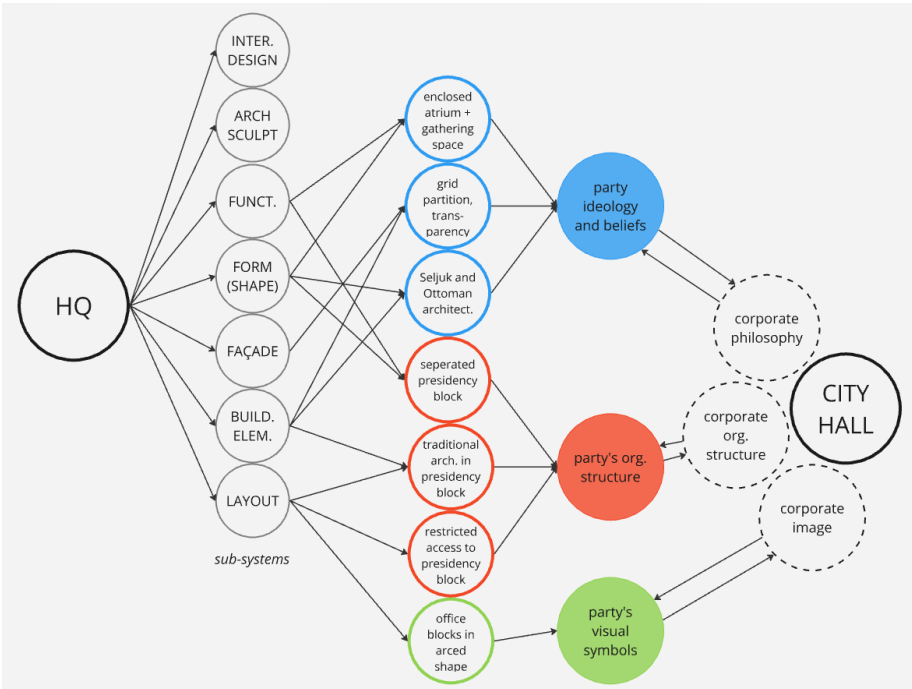
City's open municipality square is molded into climatic inner courtyard. The workers and visitors see and could follow each other at every level of the atrium which is reaching 12 floors high. Transparency in administration is aimed through architecture. Courtyard is designed to house social and cultural activities, concerts, seminars, recitals, exhibitions, where local administration and public could meet and share the daily life. (Alparchitects, 2024b)

Findings

The City Hall is predominantly designed for local citizens, facilitating interaction between public administration and the local populace. In contrast, the MHP Headquarters primarily serves party members, fulfilling a more exclusive, organizational role. Although the primary functions and users of the two buildings differ, they share a similar design concept.

Malatya City Hall clearly follows the same stylistic concern seen in the MHP Headquarters building, emphasizing its affiliation with the political party. This visual resemblance communicates a corporate-level connection manipulated by the political party across various architectural design levels. Both buildings share a common semiotic framework, with their visual coherence symbolizing the continuity of MHP's ideology across different levels of governance. For example, the façade composition, with its emphasis on solid-void proportions, conveys a modern interpretation of Turkish-Islamic aesthetics, which aligns with MHP's nationalist identity.

A CDA of the City Hall is visually depicted in Figure 7, illustrating the connection between varying sub-system levels of architectural design and their alignment with the MHP's core values. Architectural features aligned with party ideology, organizational structure, and symbolism are reflected in the City Hall, forming elements of 'corporate identity' encompassing corporate philosophy, organizational culture, and corporate image.

Figure 7. The relationship between the MHP Headquarters (HQ) and the City Hall in Malatya.

Party ideology is conveyed through the building's form, façade, elements, layout, and function (given as sub-systems in Figure 7). MHP's ideology is primarily integrated into the form and visually prominent building elements. The cylindrical presidential blocks and copper domes, characterized by common features of Seljuk and Ottoman architecture, effectively communicate nationalist and conventional ideals. The leader's privileged position is emphasized throughout the architectural design, reflecting a hierarchical system both within and outside each building. The building form creating an enclosed atrium and the 'idea of gathering' are present on both buildings. The atriums are intended to symbolize transparency in politics and administration. However, their purposes differ: one promotes public accessibility in local governance and daily life, while the other is used for party member gatherings on special occasions, emphasizing the internal power structure. Although designed with the same spatial-function goal, social interaction associated with institutional culture and ideology shows

differences in this way between the headquarters building and the city hall.

Party's organizational structure (and corporate organizational culture) highlights the importance of the presidency's position. This is emphasized by the separate presidential block in the building's composition, restricted access within the layout, and the traditional architectural features attached as distinct building elements. Symbolism is prominently expressed in the architectural design of City Hall. The office towers, designed to mirror the party's logo, serve as a direct symbolic extension of the Headquarters. The party's emblem, composed of three crescents, is reflected in the elliptical forms of the City Hall's office blocks, reinforcing the architectural identity of the City Hall as an extension of the MHP's corporate identity.

In summary, the architectural design of the City Hall, while ostensibly a public building, intentionally preserves a strong visual and ideological alignment with the MHP Headquarters, embedding the party's political ideology within the public administrative structure.

Conclusion

When political parties are subject to corporate-level marketing, their core values naturally reflect political ideology, leadership hierarchy, and party visual symbols. Buildings that embody and express political identity may initially appear effective in reinforcing a party's corporate communication. However, critical thinking postulates that architectural design cooperating with political concepts may inadvertently support hegemony and power relations as images and practices.

Our initial premise and fundamental assumption were that corporate buildings reflect corporate identity values. In this case, an architect affiliated with the Nationalist Movement Party (MHP) undertook the designs of both the Headquarters and City Hall when the party held political influence locally. Following the same architectural style, the architect incorporated design elements in the City Hall that were previously utilized in the Headquarters, serving as semiotic resources that reflected conservative ideology, leadership, and party symbols. The architectural features imbued with specific meanings are migrated in the

design of the City Hall; consulted and appeared as corporate philosophy, corporate structure, and corporate visual elements.

A multi-dimensional evaluation allows us to decipher the intricate layers of complex set of meanings embedded in architectural design, spanning from three-dimensional form to interior furnishing. Critical Discourse Analysis (CDA) here uncovered how the values of a political party gain an abiding artistic and social formation, creating a public memory by architectural means. Despite a change in local government years ago, the City Hall still retains the public image of the previous party, by representing a great affinity with its Headquarters. The party effectively corporatized itself through disseminating 'its' architecture; and the architect, in that capacity, played a crucial role in maintaining the party's identity over an extended period. It is essential to acknowledge that architectural design involves multiple stakeholders and complex dynamics, where the architect's role is not isolated but deeply intertwined with political and social agendas of the party. So the creative aspects of such buildings are shaped by broader political and institutional forces. As Nanni and Bellentani (2018) note, understanding the socio-semiotic strategies employed by designers is important "to not naturalize the dominant meaning that is inscribed in the built environment." CDA is benefited in order to see the political structures trying to influence the design concept and subtly take control of it.

As a concluding remark, it proves challenging to make broad generalizations about the power-architecture relationship in this particular case, as it heavily relies on the political culture of the country and the professional and political background of the architect. Additionally, the study lacks a structural or interpretative analysis of user interactions within these spaces, which is essential for building public memory and sustaining political influence. Spaces like City Hall are not merely static representations of power but are brought to life through the interactions of people, shaping how the building's party level identity is understood and maintained over time.

Finally, complete objectivity cannot be guaranteed, especially in the analysis of such culture-specific meaning-making studies, where political and symbolic interpretations may be influenced by the researcher's perspective. While this analysis remains focused on the architect's intentions and the political imagery, further research incorporating user experiences and social interactions within these

architectural spaces would provide a more comprehensive understanding of the power dynamics.

References

- Alparchitects. (2024a). *Siyasi Parti Genel Merkez Binası, Ankara, Türkiye*. Alparchitects. http://www.alparchitects.com.tr/proje_detay.asp?id=3
- Alparchitects. (2024b). *T.C. Malatya Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası, Malatya, Türkiye*. Alparchitects. http://www.alparchitects.com.tr/proje_detay.asp?id=12
- Arkiv. (2024a). *Malatya Belediyesi Yeni Hizmet Binası*. Arkiv. <https://www.arkiv.com.tr/proje/malatya-belediyesi-yeni-hizmet-binası/11791>
- Arkiv. (2024b). *Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Merkezi*. Arkiv. <http://www.arkiv.com.tr/proje/milliyetci-hareket-partisi-mhp-genel-merkezi/11790>
- Cairns, G. (2018). *Reification and Representation: Architecture in the Politico-Media-Complex*. London: Routledge.
- Cekmis, A., & Hacıhasanoğlu, O. (2014). A Multiparadigm Approach to Interpretation in Architecture: Exploring Ideological Meaning in Political Party Headquarters. *METU Journal of Faculty of Architecture*, 31(2), 125-137. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2014.2.7>
- Chattopadhyay, S., White, J., & Ryan, M. (2014). *City Halls and Civic Materialism*. London: Routledge.
- Çınar, A., & Arıkan, B. (2002). The nationalist action party: Representing the state, the nation or the nationalists? *Turkish Studies*, 3(1), 25-40. <https://doi.org/10.1080/714005706>
- Dovey, K. (2014). *Framing Places: Mediating Power in Built Form*. London: Routledge.
- Flóra, Á. (2012). Symbols, Virtues, Representation. The Early Modern Town Hall of Kolozsvár as a Medium of Display for Municipal Government. *Hungarian Historical Review*, 1(1-2), 3-21.
- Guenova, N. D. (2012). *FORM FOLLOWS VALUES. Explaining Embassy Architecture*. [Doctoral dissertation, University of Tennessee]. https://trace.tennessee.edu/utk_graddiss/1298/
- Hamdoun, M. (2004). The Town Hall in Contemporary Architecture. *Zeszyty Naukowe. Architektura/Politechnika Śląska*, 43, 67-71.
- Hanson, J. (1996). The architecture of justice: Iconography and space configuration in the English law court building. *ARQ: Architectural Research Quarterly*, 1(4), 50-59. <https://doi.org/10.1017/S1359135500003079>

- Holliday, K. (2009). Whose City Hall Is It? Architecture and Identity in New Orleans. *Journal of Urban Design*, 14(3), 279-308. <https://doi.org/10.1080/13574800903056499>
- Jaworski, A., & Coupland, N. (2008). *The discourse reader*. London: Routledge.
- Jaworski, A., & Thurlow, C. (2010). *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2020). *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge.
- Lees-Marshment, J. (2014). *Political marketing: Principles and applications*. London: Routledge.
- Loeffler, J. C. (1998). *The architecture of diplomacy: Building America's embassies*. Princeton Architectural Press.
- Lymer, G., Lindwall, O., & Ivarsson, J. (2011). Space and discourse interleaved: Intertextuality and interpretation in the education of architects. *Social Semiotics*, 21(2), 197-217. <https://doi.org/10.1080/10350330.2011.548642>
- Markus, T. A., & Cameron, D. (2002). *The words between the spaces: Buildings and language*. London: Routledge.
- Markus, T. A. (2013). *Buildings and power: Freedom and control in the origin of modern building types*. London: Routledge.
- Mimdap. (2008). *Malatya Belediye Sarayı Dünya Mimarlık Kongresi'nde*. Mimdap. <https://mimdap.org/2008/07/yeni-malatya-belediye-sarayy-dunya-mimarlyk-kongresinde/>
- Monteyne, D. (2011). Boston City Hall and a History of Reception. *Journal of Architectural Education*, 65(1), 45-62. <https://doi.org/10.1111/j.1531-314X.2011.01171.x>
- Nanni, A., & Bellentani, F. (2018). The meaning making of the built environment in the fascist city: A semiotic approach. *Signs and Society*, 6(2), 379-411. <https://dx.doi.org/10.1086/696850>
- O'Halloran, K. L. (2004). Visual semiosis in film. In K. L. O'Halloran (Ed.), *Multimodal Discourse Analysis: Systemic-Functional Perspectives* (pp. 109-130). London: Continuum.
- O'toole, M. (1994). *The language of displayed art*. New Jersey: Fairleigh Dickinson Univ Press.
- Orhan, E. (2016). Reflection of political restructuring on urban symbols: the case of presidential palace in Ankara, Turkey. *Journal of Architecture and Urbanism*, 40(3), 206-219. <https://doi.org/10.3846/20297955.2016.1210046>
- Psarra, S., Staiger, U., & Sternberg, C. (Eds.). (2023). *Parliament Buildings: The architecture of politics in Europe*. London: UCL Press
- Pulk, K., & Murumägi, M. (2013). The Network of Different Actors Influencing the Process of Urban Planning and Development - The Case of Tallinn City Hall. *Journal of Management & Change*, 30/31(1/2), 34-48.

- Purbadi, Y. D., Lake, R. C., & Arinto, F. X. E. (2020). The Symbolic Regionalism on The Architectural Expression Design of Kupang Town-Hall. *Journal of Design and Built Environment*, 20(3), 71-84. <https://doi.org/10.22452/jdbe.vol20no3.5>
- Ravelli, L. J., & McMurtrie, R. J. (2015). *Multimodality in the built environment: Spatial discourse analysis*. London: Routledge.
- Resnik, J., Curtis, D., & Tait, A. (2014). Constructing Courts: Architecture, the Ideology of Judging, and the Public Sphere. In A. Wagner & R. Sherwin (Eds.), *Law, Culture and Visual Studies* (pp. 515-545). Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9322-6_23
- Ryan, M. P. (2000). "A Laudable Pride in the Whole of Us": City Halls and Civic Materialism. *The American Historical Review*, 105(4), 1131-1170. <https://doi.org/10.2307/2651406>
- Scammell, M. (2014). *Consumer democracy: The marketing of politics*. Cambridge University Press.
- Scollon, R., & Scollon, S. W. (2003). *Discourses in Place: Language in The Material World*. London: Routledge.
- Sirman, B. M. (2014). *Concrete Dreams: Architecture, Politics, and Boston's New City Hall* [Doctoral dissertation, Boston University]. Boston University Theses & Dissertations, 9104. <https://open.bu.edu/handle/2144/14359>
- Sodangi, B. S. (2021). Architecture and Politics: An Exposition of The London City Hall Building by Sir. Norman Foster. *International Journal of Engineering Research Technology (IJERT)*, 10(5), 1097-1099.
- Stenglin, M. K. (2004). *Packaging curiosities: Towards a grammar of three-dimensional space* [Doctoral dissertation, The University of Sydney]. Sydney Digital Theses (Open Access). <http://hdl.handle.net/2123/635>
- Taşcı M. H., & Şalgamcıoğlu M. E. (2023). Politically in-correct buildings: transmission of different power attitudes through architecture. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 22(2), 977-994. <https://doi.org/10.1080/13467581.2022.2065282>
- Tittler, R. (1991). *Architecture and Power: The Town Hall and the English Urban Community c. 1500-1640*. Oxford: Clarendon Press
- Yacobi, H. (2004). Form Follows Metaphors: A Critical Discourse Analysis of The Construction of The Israeli Supreme Court Building in Jerusalem. *The Journal of Architecture*, 9(2), 219-239. <https://doi.org/10.1080/1360236042000230215>
- Yavuz, M. H. (2002). The Politics of Fear: The Rise of the Nationalist Action Party (MHP) in Turkey. *Middle East Journal*, 56(2), 200-221. <https://www.jstor.org/stable/4329751>
- Yuan, C. (2019). A battlefield or a lecture hall? A contrastive multimodal discourse analysis of courtroom trials. *Social Semiotics*, 29(5), 645-669. <https://doi.org/10.1080/10350330.2018.1504653>

- Weko, T. J. (1995). *The politicizing presidency: The White House personnel office, 1948-1994*. University Press of Kansas.
- Zappavigna, M., & Martin, J. R. (2018). # Communing affiliation: Social tagging as a resource for aligning around values in social media. *Discourse, context & media*, 22, 4-12. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2017.08.001>

Asli Cekmis

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık Bölümü lisans mezunudur. İTÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimari Tasarım Yüksek Lisans programını 2009 yılında, Doktora programını ise 2014 yılında tamamlamıştır. 2006 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak başladığı akademik kariyerine, 2015 yılından itibaren Dr. Öğr. Üyesi ünvanı ile devam etmektedir. 2020 yılından bu yana İTÜ-KKTC Eğitim ve Araştırma Yerleşkelerinde Rektör Danışmanı olarak idari görevini sürdürmektedir. Mimarlık tarihi, teorisi ve eleştirisi alanındaki çalışmalarında; siyasi ideolojiler ve mekânsal tasarım ilişkisi üzerine odaklanmış olup edebi eleştiriye dayalı anlam yorumlama, söylem analizi ve görsel-kurumsal iletişim yaklaşımlarını kullanmıştır.

She holds a bachelor's degree from the Department of Architecture at Istanbul Technical University (ITU). She completed her Master's degree in 2009 and her PhD in 2014, both in Architectural Design Program at the ITU Graduate School. She began her academic career as a Research Assistant at the ITU Faculty of Architecture in 2006, and since 2015, she has continued as an Assistant Professor. Since 2020, she has been serving as an Advisor to the Rector at ITU-TRNC Education and Research Campuses. Her research in architectural history, theory, and criticism focuses on the relationship between political ideologies and spatial design, utilizing approaches such as literary criticism-based interpretation, discourse analysis, and visual-corporate communication.

E-posta: cekmis@itu.edu.tr

Futuristic Urban Images in Dystopian Science Fiction Movies “Space Sweepers” And “Elysium”

Filiz Doğan¹

ORCID: 0000-0002-1075-5752

Abstract

The cinematographic narrative method presents the changes and transformations in urban life with a critical approach, and solutions to the future urban problems are investigated in a different discipline. Thus, the present study aimed to compare and analyze Space Sweepers and Elysium based on urban and social elements included in these movies to reflect on futuristic urban representations in movies. The two films share a future where the consequences of the climate crisis is experienced in societies with a wide gap between the social classes. Based on the visual narrative employed in the movies, the concept of livable city was redefined, and future problems were investigated based on the relationship between the human and life. In the paper, futuristic urban representations were analyzed based on the transformations in the dystopian narrative. It was determined that while the transformation could lead to positive outcomes in human life, it could render the cities less livable, lead to social distances, isolate individuals, alter and transform the concept of urban spaces, which would be dominated by digital technologies.

Keywords: *Dystopia, urban image, futuristic urban representations, movies*

---

¹ Asst. Prof., İstanbul Atlas University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of Interior Architecture and Environmental Design, E-mail: filiz.dogan@atlas.edu.tr

Distopik Bilim Kurgu Sinemasında Geleceğin Kent İmajlarının “Space Sweepers” ve “Elysium” Filmi Üzerinden Okunması

Filiz Doğan²

ORCID: 0000-0002-1075-5752

Öz

Sinematografik anlatı yöntemiyle insanlara kentlerde yaşanan değişim ve dönüşümler eleştirel bir yaklaşımla sunulurken, kentlerin geleceğiyle ilgili sorunlara farklı bir disiplin vasıtasıyla çözüm aranmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak, sinemada geleceğin kent temsillerini oluşturmak amacıyla Space Sweepers ve Elysium filmleri içerdikleri kent ve sosyal alanlar bağlamında karşılaştırılmış ve analiz edilmiştir. İki filmin ortak noktası, iklim krizinin yaşandığı ve toplumsal sınıf arasındaki uçurumun giderek açıldığı bir gelecek temsilidir. Her iki film de benzer distopik anlatı yöntemini kullanarak, çarpık bir düzen, otoriter bir mutlak güç ve sınıf ayrımının yaşandığı toplumu, hayatta kalma mücadelesini, bir başkaldırı ve yeniden doğuş senaryolarıyla izleyicilere sunmaktadır. Buna karşı, geleceğin yaşanabilir kenti, doğayı ve bilimi temsil etmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda her iki filmde de oluşturulan kentlerin, distopik evreni temsil ettiği görülmüştür. Filmlerdeki görsel anlatı biçiminden yola çıkılarak yaşanabilir kent kavramı yeniden tanımlanmış, gelecekte oluşabilecek sorunlar insan-yaşam ilişkisi bağlamında araştırılmıştır. Bu makale, geleceğin kent temsillerini distopik anlatı yöntemiyle dönüşüm bağlamında incelemektedir. Bu dönüşümün insan hayatında olumlu sonuçlara neden olabileceği gibi, kentleri yaşanabilir olmaktan uzaklaştırabileceği, sosyal kopukluklara yol açabileceği, insanları yalnızlaştırabileceği, kent kavramını değiştirip dönüştürebileceği, dijital teknolojinin kentsel mekanlara hakim olacağı öngörülerinin çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Distopya, kentsel imaj, geleceğin kent temsilleri, sinema*

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Atlas Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, E-posta: filiz.dogan@atlas.edu.tr

Introduction

Transformation could be described as taking a different form than the previous one, entering a different situation, or changing shape (Dictionary, 1989). Urban transformation could be described as circumstantial or formal changes in spatial and social urban forms. In the literature, urban transformation was associated with the improvement of environmental and social conditions to design and plan livable cities (Milner, 2005, p.32).

Urbanism has been associated with several disciplines (Bumin, 2010, p.11), the concept was introduced by the urbanization observed during the industrial revolution, and globalization led to rapid changes in the relations that determined the status of current cities. Globalization led to certain changes in the factors that determine urban development (Pike, 2005, p.258). Globalization accelerated in the 19th century, introducing several problems. Urban population density aggravated urban supply problems, irregular urbanization, and inadequate green area stock. The climate crisis is anthropogenic in nature and aggravated by the increase in population density (Tally, 2013, p.10). Environmental problems lead to global problems such as deforestation and loss of biodiversity (Grimmond, 2005, p.83). Over time, population growth and building density accelerated urban transformation due to the climate crisis and environmental problems. Urban transformation aims to improve the quality of life and plan and design livable cities. Although urban transformation is thought to aim to increase the quality of life and plan and design livable cities, studies (Erman, 1997, p, 345; Harvey, 1978, p.125) argue that this judgment is debatable.

It could be argued that a significant urban transformation has been observed on a global scale. Industrial revolution led to significant changes in human history, and destruction of cities during wars led to a need for reconstruction and transformation.

The majority of the world population lives in cities, leading to various problems and a requirement to transform the existing cities with a strategic approach. Strategic planning requirements introduced the concepts of "healthy city" and "sustainable urban development". A healthy city should include all urban elements and adopt changes that would improve the quality of life and contribute to human health to achieve a livable urban environment (Başaran, 2008). The concept of sustainable city that entails

social, economic, and environmental planning emphasizes the protection of the natural environment with an ecological approach (Kocalar, 2018, p.136). Sustainable urban development aims to solve the problems associated with the climate crisis and other environmental problems, improve the quality of life by protecting natural resources, and build livable cities for future generations (Anıl, 2005, p.7). These approaches led to research and discussions on livability (Ekşi & Baz, 2019, p.71) as the cities underwent major transformations. A livable city is an urban environment that improves and ensures continuous lives of the citizens in the environment based on equality and accessibility (Kayır, 2007, p.561). Livability is a quite comprehensive concept. Simply, it could be described as life satisfaction induced by quality of life, health, comfort, and good relations (Serag El Din et al., 2013, p.86).

Urban design requires innovation and imagination. This creative discipline has been influenced by the predictions depicted in science fiction movies. Dystopian movies have always criticized the current lifestyle. The present study aimed to discuss the urban transformations in futuristic dystopian urban images depicted in science fiction movies, namely *Space Sweepers* and *Elysium*, to determine the dynamics in current cities that face rapid transformation and find solutions to potential problems. The concepts of dystopia and urban image are described in the context of urban transformation, and the potential problems associated with the relationship between humans and life are investigated based on the visual narrative employed in the movies.

The concepts of dystopia, urban image and livable city were defined based on the literature review, and the views that supported these concepts in science fiction movies associated with urban transformation are discussed. The study hypothesized that dystopian universes in science fiction movies were the representations of future cities. Dystopian science fiction movies that dealt with futuristic urban scenarios are quite important to determine the dynamics in current cities that undergo rapid transformation and solve potential problems. Thus, the envisaged urban representations were analyzed based on the presented urban images and questions such as;

* How the dystopian urban representations were fictionalized in science fiction movies?

*Did all movies that included dystopian urban representations have a common form?

*Could this form theoretically reproduce urban images of dystopian worlds or suggest livable spaces in an alternative world?

* Do the visual images support this construct? and visual descriptions were analyzed. It was determined that most predictions claimed that future cities could not be livable, lead to social problems, isolate individuals, change and transform urban concepts, and digital technologies could dominate urban spaces.

The term dystopia was initially included in the Oxford English dictionary in 1868 by John Stuart Mill to describe an imagined chaotic system or conditions (Ruesen, et al., 2022). Dystopia describes the problems associated with a certain period (Doxiadis, 1996) and the current time rather than the future. Dystopia presents a pessimistic and worrisome future and social problems in dystopian constructs and movies. Thus, dystopian oeuvres aim to raise awareness and confront the society with the facts.

Dystopian predictions are common in movies. Moving pictures were discovered in late 19th century, rapidly improved, and became popular all over the world. Cities became indispensable parts of movies and led to the development of several movements and theories through cinematographic narrative methods. As they presented urban life, they managed to leave significant marks on social memory (Sönmez, 2022, p.56).

Cities are spatial constructs determined by the accumulation of environmental, social and cultural values throughout history (Mumford, 2016). Movies are an art form that employs cities as a background, Movies are an art movement that reflected urban spaces, especially the public spaces that historically defined the urban environment. Over time, movies and cities have established a visual relationship, and urban spaces have been used in movies to reflect the social and physical conditions of the period. This could also be done by creating fictional cities or depicting real ones (Bayrakçı, 2014, p.26).

There is a strong bond between the city and the movies, which guide one another physically and socially (Oktuğ, 2008, p.117). Cinema is an urban art and its existence depends on an urban environment. Movies have been interested in and described the history, the present and the future of cities (Akkuş, 2008, p.14). In the relationship between cinema and city, the influence of cities on movies is as important as the movie characters (Şahin, 2010, p.21).

The traces of the changes experienced by the city throughout history have been addressed by the movies, and the latter include significant historical data on cities. Introduction of the urban image through movies raises public interest in the city and arouses curiosity. The viewer could read the urban image presented in the movies and recognize the physical and social urban condition via the architectural elements in the movies (Bayrakçı, 2014, p. 29). Urban image is the visual quality of a city. It defines the city, distinguishes it from other cities, and makes citizens to make sense of the city and accept it as an entity based on the presented urban elements (Lynch, 2010, p.153).

The need for a social live led to migration and rapid urban growth over time, and acceleration of urbanization led to certain environmental and social problems in addition to scarcity of urban resources. These problems initiated the transformation efforts that aimed urban reconstruction to find solutions (Akkar, 2006, p.29). These efforts that affected the urban image were reflected in urban space designs and accelerated especially after the 80s (Aslanoğlu, 2000, p.1111).

Image is a reflection of an object in individuals' minds (Dowling, 1986, p.109). The looks of a city is the first impression about that city. The image formed in minds of the individuals about a city determines the image of that city (Engez, 2007). Urban image differentiates a particular city and distinguishes it from other cities (Oğurlu, 2014, p.373). Environmental and social urban changes could affect the urban image positively or negatively (Gül, 2013, p.25). Futuristic urban scenarios, especially those featured in dystopian science fiction movies, are about current urban dynamics that undergo rapid transformation and change. Light and color are spatial construction elements that play a key role in the dystopian urban image. Unidentified urban spaces create a perception of an abandoned city.

In dystopian movies, the scale and absolute power employed to represent the metaphors of the system are emphasized on the urban plane depicted as the new habitat. The dystopian city is experienced on the urban plane. The increase in building heights leads to an unrealistic difference between the scale of the individuals and the buildings, the absolute power becomes a perception of oppression by the urban space, underlining the alienation and solitude of the citizens in social spaces.

It is quite important to determine futuristic urban representations in dystopian science fiction movies to find solutions to potential problems. *Elysium* was shot by Neill Blomkamp in 2013, and *Space Sweepers* was

shot by Sung-Hee Jo in 2021. These movies are two successful examples of dystopian science fiction. Elysium and Space Sweepers foresaw urban representations of the post-21st century. In both films, urban representations were projected via dystopian urban images with hierarchical depictions and visuals divided by two groups: lower class and upper class.

Method

The study material included two science fiction movies, 'Elysium,' a movie produced in the US in 2013, and 'Space Sweepers' produced in South Korea in 2021 that included dystopian urban representations. The present study aimed to search for the idea of urban dystopia and futuristic urban images. Thus, the components of dystopian construct were categorized as color, light, scale and form, and these components were associated with social areas based on social class distinction, inequality, authority, absolute power, alienation, and solitude. Dystopian urban analyses were conducted based on the dystopian urban components depicted in Space Sweepers and Elysium.

Findings

The common dystopian aspect of science fiction movies was based on the idea that the world would become uninhabitable for various reasons. The idea that the working class would be ignored and wealthy individuals would live in sheltered and healthy quarters is a dominant approach in dystopian science fiction movies (Ünver, 2016, p.865). Thus, the South Korean film Space Sweepers and the US movie Elysium, which were dystopian urban representations that depicted urban space and social life were analyzed. The movies on the current world with a pessimistic narrative present an abandoned, dilapidated urban image where multi-story high-rise buildings and skyscrapers are covered by fog, demonstrating the dystopian aspect of the city.

The movie Space Sweepers, where the sky and the earth were no longer visible in a borderless city, reflects the consequences of an urban space due to further increase in population density, which is currently a significant global problem. The movie depicted a new human habitat built on orbit

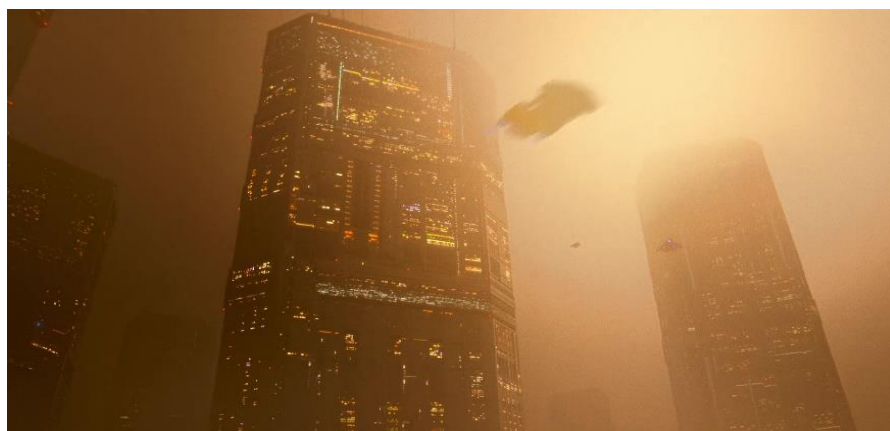
as people searched for a new habitat in the space, and it begins with the views of an uninhabitable city covered by fog, darkness, and toxic gases (Figure 1). The first dystopian reference was the name of the UTS corporation and an image of the transfer vehicle. This reference presaged a dystopia defined by an oppressive absolute power. The dystopian image indicated a functional and unchangeable habitat. The movie continued with the image of masked individuals that reflected hopelessness as seen in several dystopias where the power to exercise the right to live freely and happily is under the monopoly of the government. These individuals were space station workers ruled by the absolute power. The working class was not accepted in living spaces and struggled to survive without raising a voice in that dystopian universe. It was conveyed with dark and gray tones. One of the dimensions that contributed to the movie's dystopian construct was the technical elements. South Korean director Sung-hee Jo, who constructed a pessimistic future, achieved this with impressive audiovisual effects. The unsettling atmosphere of the future was enforced by foggy views and scenes where it was not possible to go out without a mask.

Figure 1. Urban Image in *Space Sweepers* (Reference: [https:// www.lendyagasshi.com/2021/02/review-film-korea-space-sweepers.html](https://www.lendyagasshi.com/2021/02/review-film-korea-space-sweepers.html))

The most important aspect of the movie's dystopian construct was undoubtedly the urban image. In the movie, the city truly integrated the pessimistic depiction of the future and increased the credibility of the movie. The movie depicted high-rises and magnificent buildings in capitalism. These magnificent buildings represented global power and domination.

However, the contribution of the urban space to the dystopian narrative was emphasized by the global warming-induced disasters. People desired to reach the mega structure in orbit as a new habitat, not the urban skyscrapers. The urban image was not quite perceptible due to air pollution (Figure 2). The fog that surrounded architectural structures restricted the view and blurred the urban fabric. Furthermore, the presence of people with different nationalities indicated an opposition to the monotony and class differences in the dystopia.

Figure 2. Urban Image in *Space Sweepers* (Reference: <https://www.darksidereviews.com/film-space-sweepers-de-jo-sung-hee-2021/>)

In *Space Sweepers*, the newest urban image included the monumental elevator that connected the space habitat in the orbit and the world (Figure 3). The elevator that carried people from the Earth to the habitat in orbit demonstrated that a new habitat was created in space. The most distinctive feature of the habitat was its resemblance to a flat earth. The presence of nature in that habitat was noteworthy. Unlike the abandoned earth, a balance was established between nature and humans.

Figure 3. Monumental Elevator in The Movie Space Sweepers (Reference: <https://twitter.com/ToughSf/status/1394216123202109441/photo/2>)

Space Sweepers depicted the space in 2092. The earth has become uninhabitable due to the climate crisis. The absence of forests led to depletion of oxygen, and humans started the search for a new habitat in space. UTS Corporation built a new habitat in orbit. Only 5% of the global population was accepted into the UTS habitat. This new habitat was an ecological space that included plants and trees (Figure 4). The movies employed all facilities available in science fiction and questions the effects of virtualization on urban space due to technological advances. The movie's dystopian vision was reflected in the artificial habitat that was based on the correlation between technology and cities of the future.

Figure 4. The Novel Habitat in Space Sweepers (Reference: <https://karasaga.com/space-sweepers/>)

The dystopian authority was the UTS corporation. People are ruled by absolute power in an oppressive environment in dystopias. The dystopian world was reflected in the nature, dominated by green, available in the new habitat in orbit (Figure 5). Thus, the audience witness the transition from a dystopian universe to a habitable universe. The new habitat, which included colorful nature and flowing rivers, forests and trees, resembled a flat earth. The new habitat no longer reflected the grey, dark and foggy universe and replaced it by a colorful, healthy environment.

Figure 5. The New Habitat in Space Sweepers (Reference: <https://www.artstation.com/artwork/zOoan6>)

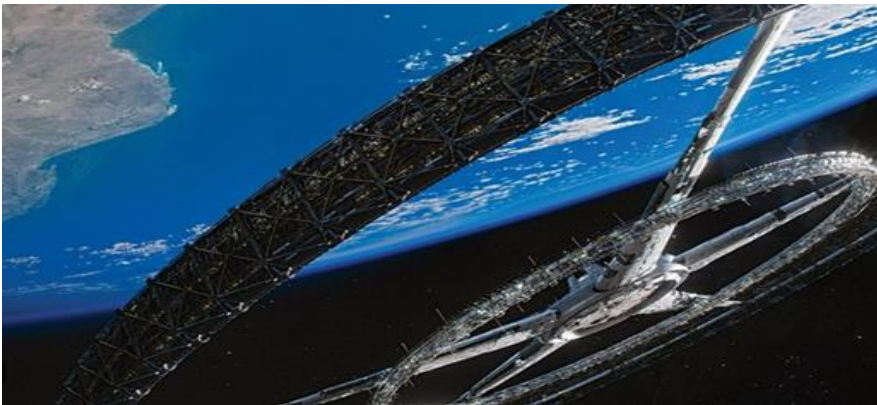
The urban spaces, which reflect the society of the future used in the movie, were created by various images to reflect the fictional world. Space Sweepers, which reflects an urban image with population growth and certain class problems, clarified the border between science fiction and dystopia and created a unique technological dystopia. The dystopian elements that entail the social dimension included alienation, loss of social communication and loneliness in the movie.

Elysium, set in 2154, portrayed a densely populated and uninhabitable urban image, similar to Space Sweepers (Figure 6). One of the elements that best reflected the dystopian construct of the movie was the urban view. In the movie, the urban image of the future was depicted with a pessimistic approach. People preferred the space station to the city.

Figure 6. Urban Image in Elysium (Reference: <https://www.bilimkurgukulubu.com/sinema/elysium-sosyal-eko-elestiri/>)

While urban population tried to survive poverty and disease, the rich and powerful elite constructed a habitat in orbit outside the Earth's atmosphere to live there. The orbiting space station Elysium represented a new urban image (Figure 7). This new habitat was perfect ecologically. Delacourt represented absolute power in Elysium. Access to the space station was possible via space shuttles controlled by the Minister of Defense, Delacourt.

Figure 7. New Habitat in Elysium (Reference: https://www.archdaily.com.br/br/760982/cinemaarquitecturaelysium/54ac46b3e58ece186f000019?next_project=no)

The space station represented power and sovereignty. The movie continued with a scene where the working class was controlled by robots, indicating despair, prevalent in several dystopias, where the power to exercise the right of freedom and happiness monopolized by the government. The movie included dystopian elements such as alienation and solitude, where the working and elite classes were separated, reflecting a social dimension. The dystopian universe was dominated by grey, and the right of the people who struggled with diseases to freedom was taken away. These depictions supported the dystopian construct of the movie.

The dystopian universe portrayed an ecologically devastated city, inhabited by poor and sick people. Elysium, on the other hand, was an artificial paradise where a small number of selected individuals lived without worry (Figure 8).

Figure 8. The Artificial Paradise in Elysium (Reference: <https://www.archdaily.com.br/br/760982/cinmaearquiteturaelysium/54b02825e58ece9827000002>)

In the movie, every individual's dream is to reach Elysium, the new habitat, to survive and escape from poverty and disease. However, the transition from the dystopian universe to the habitable universe was quite difficult and the absolute power did not allow it.

Conclusion

The present article critically analyzed futuristic urban images. In the study, the association between science fiction movies and the city was in-

investigated, and urban representations in science fiction movies were comparatively analyzed based on dystopian narrative methods. The cities constructed in science fiction movies play are significant reflections of the urban image. The movies offer a different approach to urban transformation and allow us comment on social developments. In science fiction movies, futuristic urban predictions represent modern society's dystopian acceptances in the future. These predictions, which could come true in the near future, are quite convincing since search for new habitats is popular currently.

Historically, 80% of the movies depicted urban representations. The most important correlation between movies and the city is the urban image. Movies allow individuals to perceive the cities and imprint these images in their memories. This is how movies promote cities (Barber, 2002, p.14).

The need for a livable world and transformation led to the idea of creating new cities. Planning and analysis of this process require a review of urban planning and the definition of the city. Movies make this environment visible. Future society and cities require a comprehensive investigation of the combined components of this new urban image.

The main aim of the present article was to raise awareness by discussing the urban problems of the postmodern world through the concept of dystopian urban images (Jameson, 2007, p.265) in movies where habitats were constructed in orbit. The present study argued that the analysis of dystopian cities could provide a new method to determine environmental factors, analyze urban dynamics, and rebuilding cities. Dystopian science fiction movies, especially the recent movies, envisioned livable, clean cities that were built anew to replace existing cities. Technology and absolute power were predominant in these novel habitats since the previous urban spaces have been destroyed with the rest of the world.

The data collected with the analysis of science fiction movies could also address the correlation between dystopian urban predictions and the society. This correlation was analyzed based on absolute power, alienation and solitude. Urban image was analyzed based on color, light, scale, and form. The analysis of *Space Sweepers* and *Elysium* allowed us to determine the effects of the dystopian urban construct on the citizens. Dystopia is the reality of today. As the movies depict this reality, they utilize urban image as a tool of alienation and solitude. In dystopian movies, the city was depicted as uninhabitable and buried under environmental problems,

and citizens are in conflict with absolute power to survive. The city looked ruined, foggy, and desperate. The city is obscure and the relationship between the urban space and individuals are broken.

Movies are important since they could document and promote cities and provide an idea about the future. They are urban documents. Thus, they could also offer solutions to past and future problems.

References

- Akcar, Z. M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar: Tanımlar, Süreçler ve Türkiye, *TMMOB Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, (36), 29-38.
- Akkuş, C. A. (2008). *Sinema ve kent* (Master's Thesis), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, İstanbul.
- Anıl, F. (2015). *Kentsel Dönüşümü Bir Fırsat Kabul Ederek Binalarda Isı Yalıtımının Faydalarının Araştırılması* (Master's Thesis), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.
- Aslanoğlu, E. (2000). Spillover Effects of Foreign Direct Investments on Turkish Manufacturing Industry. *Journal of International Development: The Journal of the Development Studies Association*, 12(8), 1111-1130.
- Barber, S. (2002). *Projected Cities: Cinema And Urban Space*. Reaktion Books.
- Başaran, İ. (2008). Kent, Kentleşme ve Kentlileşme, Kent ve Yerel Yönetim, 1. Baskı, İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Bayrakçı, Z. (2014). *Sinema ve Kent Arakesitinde Bir Kenti Okumak: Berlin Örneği* (Master's thesis), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bumin, T. (2010). Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza, YKY, İstanbul.
- Dictionary, O. E. (1989). Oxford English Dictionary. *Simpson, Ja & Weiner, Esc*, 3.
- Doxiadis, C. A. (1996). *Between Utopia and Dystopia*, Connecticut: The Trinit College Press.
- Dowling, G. R. (1986). Managing Your Corporate Images. *Industrial Marketing Management*, 15(2), 109-115.
- Ekşi, Y. E., & Baz, İ. (2019). Cittaslow-Sakin Şehirlerde Yaşanabilirlik Üzerine Bir Araştırma, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(2), 71-76.
- Engiz, A. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin İmaj ve Kimlikleri: Karşılaştırmalı İstanbul Örneği* (Doctoral Dissertation), Marmara Üniversitesi, Turkey.

- Erman, T. (1997). Squatter (Gecekondu) Housing Versus Apartment Housing: Turkish Rural-to-Urban Migrant Residents' Perspectives, *Habitat International*, 21(1), 91-106.
- Grimmond, S. U. E. (2007). Urbanization and Global Environmental Change: Local Effects of Urban Warming, *The Geographical Journal*, 173(1), 83-88.
- Gül, Ş. (2013). *Kent imajının markalaşmaya etkisi: Kahramanmaraş örneği* (Master's thesis), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Harvey, D. (1978). The Urban Process Under Capitalism: A Framework For Analysis, *International Journal of Urban And Regional Research*, 2(1- 3), 101-131.
- Kayır, G. Ö. (2007). Coğrafi Bilgi Sistemi'nden Yararlanarak Antalya Kenti İçin Sürdürülebilirlik Projesi Geliştirilebilir, *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Kongresi*, 30 Ekim- 2 Kasım, KTÜ, Trabzon.
- Kocalar, A. C. (2018). "Koruma Alanları" nın Yükselen Rantı ile Çevre-Orman Koruma Mevzuatındaki Değişimler ve "Bolu-Gölcük Tabiat Parkı" Örneği, *Kesit Akademi Dergisi*, (16), 136-159.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*. (Çev. İ. Başaran). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Milner, A. (2005). *Literature, culture and society*. Psychology Press.
- Monumental Elevator in The Movie Space Sweepers (2021). 03 January 2024 accessed from <https://twitter.com/ToughSf/status/1394216123202109441/photo/2>
- Mumford, L. (2016). *Şehirlerin kültürü* (Cilt 19). Open Road Media.
- Jameson, F. (2007). *Archaeologies Of The Future: The Desire Called Utopia And Other Science Fictions*, Verso Books.
- New Habitat in Elysium (2021). 03 January 2024 accessed from https://www.archdaily.com/br/760982/cinemearquiteturaelysium/54ac46b3e58ece186f000019?next_project=no
- Oğurlu, İ. (2014). Çevre-Kent İmaji-Kent Kimliği-Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 7(14), 373-392.
- Oktuğ, M. (2008). Kent-Sinema İlişisine Kuramsal Bir Yaklaşım, *Sinematografik Kentler Mekânlar Hatıralar, Arzular*, 117-126.
- Pike, D. L. (2005). *Subterranean Cities: The World Beneath Paris and London, 1800-1945*, Cornell University Press.
- Ruesen, J., Fehr, M. & Rieger, T. W. (Eds.). (2022). *Thinking Utopia: Steps Into Other Worlds*, Berghahn Books.
- Serag El Din, H., Shalaby, A., Farouh, H. E. & Elariane, S. A. (2013). Principles Of Urban Quality Of Life For A Neighborhood, *HBRC journal*, 9(1), 86-92.
- Sönmez, S. A. (2022). Kentin Çeperlerinde Varoluş Mücadelesi: Kentsel Dönüşüm Sürecinde Sinemada Birey ve Mekan Anlatıları, *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 56-67.
- Şahin, A. (2010). Örgüt Kültürü-Yönetim İlişkisi ve Yönetmelik Etkinlik, *Maliye Dergisi*, 159(2), 21-35.

- Tally Jr, R. (2012). *Spatiality*, Routledge.
- The Artificial Paradise in Elysium (2021). 03 January 2024 accessed from <https://www.archdaily.com.br/br/760982/cinemaarquiteturaelysium/54b02825e58ece9827000002>
- The New Habitat in Space Sweepers (2021). 03 January 2024 accessed from <https://www.artstation.com/artwork/zOoan6>
- The Novel Habitat in Space Sweepers (2021). 03 January 2024 accessed from <https://karasaga.com/space-sweepers/>
- Urban Image in Elysium (2021). 03 January 2024 accessed from <https://www.bilimkurgukulubu.com/sinema/elysium-sosyal-eko-elestiri/>
- Urban Image in Space Sweepers (2021). 03 January 2024 accessed from <https://www.lendyagasshi.com/2021/02/reviewfilmkoreaspacesweepers.html>.
- Urban Image in Space Sweepers (2021). 03 January 2024 accessed from <https://www.darksidereviews.com/film-space-sweepers-de-jo-sung-hee-2021/>
- Ünver, E. (2016). Neden ve Nasıl Sanat Eğitimi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(23), 865-878.

Filiz Doğan

2005 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun oldu. 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamlamasının ardından aynı anabilim dalında doktora eğitimini 2016 yılında tamamladı. 2021 yılından itibaren İstanbul Atlas Üniversitesi Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

She, graduated from Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture in 2005. She started working as a Research Assistant at KTU, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture in 2009. She completed her MsC degree (2009) and PhD degree (2016) at Karadeniz Technical University, Institute of Science and Technology, Department of Landscape Architecture. Since 2021, she has been working at İstanbul Atlas University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of Interior Architecture And Environmental Design as an Asst. Prof.

E-posta: filiz.dogan@atlas.edu.tr

Ağ Toplumu Bireyinin Toplum ve Kent İlişkisi: Behiç Ak Tiyatrosu İncelemesi

Elif Vurucular Kesimci¹
ORCID: 0000-0001-5106-6980

Öz

İnternetin gelişimi, sosyal ağların kurulması, teknoloji ve mobil iletişim araçlarının imkanları, kişilerin her an, her yerde, herkesle iletişim kurabilmesini sağlamış, zaman ve mekan algısını, bireyin toplumla, kendisiyle ve kentle kurduğu ilişkileri değiştirmiş, dünya küreselleşerek küçülmüştür. Bireyin çevresini algılayışı ve değişen yaşam biçimi kent mekanlarının kullanımını ve kentlerin organizasyonunu etkilemiştir. Behiç Ak 'Tek Kişilik Şehir' ve 'Küçülecek Yer Kalmadı' tiyatro oyunlarıyla, bir mimarın gözünden, günümüz toplum bireylerinin yaşamlarını ve kentle ilişkilerini, abartarak, mizahi bir dille eleştirmektedir. Çalışma kapsamında incelenen, 'Tek Kişilik Şehir' oyunu yalnız yaşayan, teknoloji sayesinde evinden çalışan, ihtiyaçlarını tuşlayarak halleden ve dışarıya çıkmayan Adam ve Kadın karakterinin, yüz yüze buluşmasını konu edinmektedir. 'Küçülecek Yer Kalmadı' oyunuyasa köye taşınmış çift (Adam ve Kadın) ve onlara şehirden gelerek 'Misafir' olan karakterin küreselleşme, iletişim ve doğaya dönüş sohbetlerini içermektedir. Bu çalışma kapsamında Behiç Ak'ın yazdığı iki oyun; ağ toplumunda bireyin kendine, topluma ve kent mekanına uzaklaşması, değişen toplum yaşantısının kente yansımaları, oyun yazarı olan bir mimarın, mesleğinin getirdiği eleştirel yorumlayışı incelenmiştir. İki oyunun ortak özellikleri; çevresine ve kendisine yabancılaşan bireyler, iletişim olanaklarının, iletişim kuramamaya sebep olması, kent mekanlarının evden çalışmayı ve ihtiyaçları karşılamayı sağlayan teknoloji ve internet olanaklarıyla deneyimlenemiyor olması, tüm olumlu gelişmelere rağmen bireylerin mutlu olması olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağ toplumu, küreselleşme, kent mekanları, mimar yazar, tiyatro oyunları

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: elifvurucular@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1475637

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1552-1575

The Relationship of the Network Society Individual with Society and the City: A Study of Behiç Ak Theater

Elif Vurucular Kesimci²
ORCID: 0000-0001-5106-6980

Abstract

The development of the internet, establishment of social networks, and advancements in technology and mobile communications have enabled individuals to communicate anytime, anywhere, with anyone, thus altering their perception of time and space and changing their relationships with society, themselves, and urban spaces, leading to a globalized world. The way individuals perceive their surroundings and their changing lifestyle has influenced the utilization of urban spaces and the organization of cities. Behiç Ak, through his theater plays 'A City of One Person' and 'Nowhere Left to Shrink', criticizes the lives of contemporary society individuals and their relationships with cities from an architect's perspective, using exaggeration and humor. Behiç Ak's plays are examined, highlighting the alienation of individuals in the network society from themselves, society, and urban spaces, the reflections of changing societal lifestyles on cities, and the critical interpretation brought by an architect who is also a playwright. The common features of the two plays include individuals alienating themselves from their surroundings and the inability to communicate despite the available communication tools, the inability to experience urban spaces due to technology and internet facilities that enable working from home and meeting needs, and the lack of happiness despite all positive developments.

Keywords: Network society, globalization, urban spaces, architect writer, theater plays.

---

² Asst. Prof., Bursa Technical University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: elifvurucular@gmail.com

Giriş

İnternet ve sosyal ağların oluşturulması, mobiliteyle her zaman ve her yerden erişilebilir olması, birey-toplum ilişkisini değiştirmiştir. 21 yüzyılda sanayileşme sürecini tamamlamış toplumlarda yeni bir toplumsal yapı oluşmaya başlamıştır. Bu yeni dönemi Bell (1973) 'sanayi sonrası toplum', Toffler (2008) 'üçüncü dalga', Drucker (1994) 'bilgi toplumu', Touraine (2004) 'bilgi/enformasyon toplumu', Debord (1996) 'gösteri toplumu', Baudrillard (1997) 'tüketim toplumu', Castells (2005) ise 'ağ toplumu' olarak adlandırmaktadır. 21. yüzyılda değişen toplumsal yapıyla, sanayi toplumu döneminin sona erdiği kabul edilmektedir. Toplum; temeli bilgi olan bir yapılanma sürecindedir. Bu çağın bilgi ve iletişim teknolojileri, sanayi toplumundan çıkarak, 'bilgi toplumu'na dönüşümü sağlamıştır. Bilgi toplumu, bilgiye kolay erişebilmekte, dönüştürebilmekte ve geliştirebilmektedir.

Bilgiye ulaşmada, geleneksel medya sınırlarını ortadan kaldıran yeni iletişim teknolojileri, kullanıcının enformasyon kanalları ve içeriği üzerindeki kontrolünü ve üretkenliğini değiştirmiştir. Postmodern toplumda tüketici aynı zamanda mesajın üreticisidir (Başer, 2010). Castells (2005), interaktif bilgisayar ağlarının, yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak, hayatı şekillendirerek, aynı zamanda hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyüdüğünü belirtmektedir. Eski iletişim araçlarının tek taraflılığından farklı olarak kullanıcıların etkileşim içinde olduğu internet, mobil telefon 'yeni medya', 'sosyal medya' veya 'ikinci medya çağı' (Poster, 1995) olarak adlandırılan bu süreç günlük hayat ve birey-toplum ilişkisinde dönüşüme sebep olmaktadır.

İletişim ve enformasyon teknolojilerindeki bu hızlı değişim birey-toplum ilişkisini ve dünyayı algılayış biçimini değiştirmiştir. Kablosuz internet ve akıllı telefonlarla, bir mekandan başka bir mekana saniyeler içerisinde iletilen enformasyonla, zaman-mekan ilişkisi ortadan kalkmıştır. İnternet kullanımı, mekan ve zamanla sınırlandırılmayıp, dünya sınırlarını aşarak, sanal mekanın oluşmasını sağlamıştır. Bu yönüyle internet, bireylerin bilgisayarları sayesinde, pek çok verinin sanal düzeyde ve dünya ölçeğinde yayınlanmasını sağlamaktadır (Aydoğan, 2010, s. 4). Her türlü bilgi, her sosyal sınıftan insana ulaşabilmektedir. Farklı dünya görüşleri bir araya gelirken, kişiler sanal mekanda, kent mekanında belki de karşı-

laşamayacağı bireylerin yaşamlarını öğrenmektedir. Aynı zamanda, sosyal ağlar ve enformasyon teknolojilerinin yapıları, benzer dünya görüşünde, benzer zevkleri olan kişileri bir araya getirmektedir. İnsanlar gelişen teknoloji, mobil iletişim araçları ve internetle, sanal mekanda kurdukları ağlarla düşüncelerini, beğenilerini, ses, video ve fotoğraflarını paylaşabilmektedir. Zamana ve mekana esneklik kazandıran bu araçlarla, mekan ve insan bedeni doğal kısıtlamalarından kurtulmuş, bilgisayarlar ve video monitörlerinin birbirine bağlanmasıyla, uzak-yakın ayrımı kalmamıştır (Aydoğan, 2010, s. 3).

Zaman ve mekanın parçalanmış olması, internet ve teknolojik olanaklar, küreselleşmeye neden olmuştur. Giddens (2000) küreselleşmede, artan karşılıklı ilişkileri ve bu ilişkilerin sadece ekonomik değil; toplumsal, kültürel ve politik alanlarda da etkili olduğunu savunmaktadır. Bauman (2006) küreselleşmeyi, tek tek kişilerin tasarımı ve eylem kapasitelerinin menzili dışına uzanan güçler olarak değerlendirmektedir. Harvey (2012) için küreselleşme; dünyanın küçülerek yoğunlaşması, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin, haberleşme ve ulaşımı daha kolay, daha hızlı ve daha ucuz hale getirmesinin ve böylelikle karşılıklı bağımlılığın artmasının sonucudur.

Dünya küreselleşip, küçülürken, kolay iletişim kurabilme ve bilgiye ulaşabilme olanakları yararlı olduğu kadar, beraberinde pek çok şeyi de değersizleştirmiş, toplum ve insan ilişkilerinde büyük değişimler gerçekleştirmiştir. Postman (2004)'a göre bilgi bir atık haline gelmiştir. Bilgi ve insan arasındaki bağ koparılmıştır; bilgi gelişigüzel bir şekilde, başka hiçbir bilgiye yöneltmeden, yüksek hızlarda, teoriyle, manayla ve amaçla bağını kopartmış şekilde ortaya çıkmaktadır. Sosyal medyayla dünyanın herhangi bir yerindeki kişiyle kolayca iletişim kurulabilmesi ve kişilerin düşüncelerini rahatça ifade edebilmesi, özgürleştirdiği kadar, bireysel ve toplumsal bir sıkışmışlığa sebep olmaktadır. Castells (2005)'e göre; ağlar arasındaki iletişimin, ışık hızında işleyen enformasyon teknolojilerine dayalı yapısı sayesinde insanlar kolay, ucuz ve hızlı bir şekilde bir araya gelmektedir.

Özgürleşme(birey) birey, iletişim teknolojilerinin iletişimi kolaylaştırmasıyla, sosyal medyanın sosyalleştirmesiyle, yüz yüze iletişim kur(a)mayan, teknoloji vasıtasıyla iletişim kurup, sosyalleşebilen bireye dönüşmüştür. Ağ toplumunu, toplumdan ve birbirinden yabancılaşan bireyler oluşturmaktadır. Kişi sanal mekandaki kendi benliğiyle gerçek mekandaki benliği arasında kalmaktadır. İnsanlar, yüz yüze iletişim için harcadıkları

zamandan daha fazlasını, mobil iletişim araçları veya bilgisayarlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri iletişime harcamaktadır (Aktaş & Çaycı, 2013, s. 634). Sosyal ağlarla bu hızlı bir araya gelme kolaylığı, bireylerin kent mekanında bir araya gelme isteğini azaltmıştır.

İletişim ve internetin sağladığı yararlarla kent mekanı yeniden düzenlenmiştir. Castells (2005), kentsel evrimin gelinen aşamasını bilgi kenti olarak görmektedir. Bilişim teknolojileri kentteki ekonomik yapılanmayı değiştirmiştir. Sanayi toplumunun, makineye bağlı üretimi ve fiziksel emeği; yerini zihinsel emeğe ve bilgiye bağlı üretime bırakmış, küreselleşmenin etkisiyle, üretim mekandan bağımsızlaşmıştır. Sanayi toplumunun maddi malları fabrikalarda üretilirken, bilgi toplumunda bilgi kullanımı, veri bankaları ve bilgi ağlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir (Erkan, 1997). Bilgi toplumunda maddi sermayenin yerini zihinsel sermaye almış ve yer sınırı kalkmıştır. Bilgi teknolojileri ve iletişim araçları, ülkeler ve kültürler arasındaki mesafeyi azaltmaktadır. Bu durum yeni tüketim kalıpları ve talepleri oluşturmakta ve bunları küreselleştirmektedir (Illich, 1990). Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle sermaye ve ticaretin serbest dolaşımı, hizmetler sektörünün yoğunlaştığı kentleri oluşturmuştur.

Çağımız ağ toplumu bireyleri, ofise gitmeden evlerinden çalışabilmekte ve kentin sunduğu imkanlara sanal mekanlarda erişebilmekte ve sanal mekanda var olmayı, gerçek kent mekanında bulunmaya tercih etmekte, bu nedenle kent merkezinde yaşama zorunluluğu ortadan kalkmaktadır. Bu durum, bireylerin kent dışında olan mekanlara yerleşmeleriyle alt kentleşme (banliyöleşme) süreçlerini hızlandırmıştır (Castells, 2015). Kentten sıkılanların eko köylere, kent dışındaki kapalı sitelere yerleşmelerinin temelinde bu imkanlar bulunmaktadır. Özellikle üst gelir grubu, mekansal sınırlamalardan özgürleşmiş, dünyanın başka bir yerine gitse de bilgi üretebilir olduğundan, belirli bir mekanda ikamet etme zorunluluğundan kurtulmuştur. Bilgi toplumu olarak adlandırılan günümüz koşullarında işlemler sanal olsa da insanlar hala kent mekanlarında yaşamaktadır (Castells, 2005), ancak mekanın algılanışı ve sınırları değişmiştir. Bilgi çağının sağladığı kolaylıklardan ve kentsel süreçlerden her kesim faydalanamamaktadır. Hizmet ya da sanayi sektörünün bir işçisi, çalıştığı kent mekanından bağımsız yaşayamamaktadır. Bu durumda, kent için bireyin ne ürettiği önem kazanmaktadır. Bilgi üretebilen ve üst gelir grubundan olan bireylerin özgürlüğüne, kentin diğer bireyleri sahip değildir.

Toplumsal değişimler her dönemde sanata konu olup, sanat aracılığıyla topluma yansıtılmaktadır. Mimar olan Behiç Ak, ağ toplumu bireylerinin kendileriyle, toplumun diğer bireyleri ve kent mekanlarıyla olan ilişkilerini tiyatro oyunlarında konu edinmiş, mizahi bir dille eleştirmiştir. Ak, iki farklı üniversitede mimarlık eğitimi almış; bu eğitimin, insana, toplumsal yaşama ve dünyaya ilişkin derin bir kavrayış ve insana, doğaya, kentsel mekana, nesnelere; insanı çevreleyen her şeye karşı farkındalık geliştirmesine olanak sağladığını, kendi web sitesinde, biyografi bölümünde (Behiç Ak, 2024) belirtmiştir. Karikatürist, çocuk kitabı yazarlığı ve çizerliği, oyun yazarlığı, sanat yönetmenliği yapan, belgesel film alanında da çalışmaları olan Ak'ın, yazdığı tiyatro eserlerinde sıklıkla mimarlık eğitiminin izleri görülmektedir. Bu çalışmada 'Tek Kişilik Şehir' (Ak, 2008) ve 'Küçülecek Yer Kalmadı' (Ak, 2009) oyunları incelenmiştir. Ak'ın mimarlığı konu alan tiyatro oyunlarından bu iki oyunun seçilme sebebi, ağ toplumu bireyinin kentte sıkışmışlığı ve kendisine karşı olan yabancılaşmasını değiştirmek için çabalaması ortak özellik olarak görülmüş ve ağ toplumu ve kent mekanlarının karşılıklı ilişkisi, oyunlar üzerinden okunmuştur.

'Tek Kişilik Şehir' (Ak, 2008) oyununun, oyun sonuna kadar gerçek isimleri açıklanmayan üç karakteri bulunmaktadır. 'Adam' ve 'Kadın' karakterleri ağ toplumunun yalnızlaştırdığı sıradan bireylerdendir ancak herkes gibi onlar da 'özel' olduklarına inanmaktadır. 'Garson' karakteriyse onlardan farklı bir yaşam sürmekte olan sıradan bir hizmet sektörü çalışanıdır. Kent, tek kişilik bir kente dönüşmüştür; Adam ve Kadın karakterleri gibi yalnız yaşayan, evlerinden çıkmadan işlerini yapan ve arkadaşlarıyla iletişim araçları aracı olmadan iletişim kuramayan bireylerin yaşadığı bir kenttir. Garson ve küçük bir evde yaşayan kalabalık ailesiyse tek kişilerin yaşadığı kentin hizmet sektörü işçileridir. Her iki sosyal grup da kenti deneyimleyemiyordu.

'Küçülecek Yer Kalmadı' (Ak, 2009) oyunuysa bir köyde geçmektedir. Kentten köye yerleşen çifti 'Adam' ve 'Kadın', tesadüfen oradan geçen biriyse 'Misafir' karakterlerini canlandırmaktadır. Kentin bireylerinin yine gerçek adları yoktur ve oyun boyunca adları açıklanmamaktadır. Onlara kıyasla, oyuna ara sıra dahil olan üç köylünün adları vardır. Ak, kendilerine yabancılaşmış bireylerin adlarını bu iki oyununda vermemiştir. Çift ve onlar gibi olan tüm kentliler, doğayla iç içe olabilmek için köye yerleşmiştir ancak, doğanın dengesini ve köylülerin toplumsal ilişkilerini, internet ve teknolojiyi köy hayatına yerleştirerek bozmuştur.

Bu çalışma ağ toplumu bireyinin kendisine, kente ve mekanlara yabancılaşmasını, kent ve kırsal mekanların değişimini bir mimar/yazar değerlendirmesiyle Behiç Ak'ın oyunlarında okumayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Toplumdaki değişimler her zaman sanata konu olmuştur. Sanat dalları arasında tiyatro antik çağdan beri topluma seslenmekte ve toplumsal gerçekliği aynalamaktadır. Toplumun geçirdiği evreler, tiyatro metinleriyle izlenebilmektedir. Çağımızda teknoloji ve iletişim olanaklarıyla yaşanan toplumsal değişime karşı tiyatro oyun yazarları duyarsız kalmamıştır. Günümüz tiyatro oyun yazarlarından mimar Behiç Ak, oyunlarında ağ toplumu bireyinin, bilgi kentleri ve küreselleşme karşısındaki yerini, toplum ve kentle ilişkisini, toplumun ve kentlerin geçirdiği mekânsal evrimi konu almaktadır. Ağ toplumu özellikleri, kent ve kırsal yerleşim alanlarının mekânsal değişimin bir mimar tarafından yorumlanışının izleri, Ak'ın tiyatro oyunlarında metin analizi yöntemi kullanılarak aranmıştır. Metin analizi, bir metnin yapısının, içeriğinin ve diğer özelliklerinin yorumlanması veya anlaşılması olarak tanımlanabilen bir araştırma metodolojisidir. Metin analizinde, yazarın metindeki düşünce ve duyguları nasıl ifade ettiğini kavramak gerekmektedir. Bunun için metnin içeriği ve metnin formu anlaşılmalıdır. Bir metinde biçim, içerikle ilişkilidir ve birbirlerini etkilemektedir. Metin analizi, içerik ile biçimi birleştiren bağları inceleme imkanı vermektedir (Filizok, 2024, s. 1). Bu bağlamda, mimar bir oyun yazarının yazdığı tiyatro metinlerinin, bir mimar akademisyen tarafından metin analizi yapılması, oyunların anlamlarının yakalanması için önem taşımaktadır.

Bulgular

Behiç Ak'ın 'Tek Kişilik Şehir' Oyununda Birey, Toplum ve Kent İlişkisi

Behiç Ak (2008)'in yazdığı 'Tek Kişilik Şehir' oyunu, bir gökdelenin en üst katında, tek kişilik masalarla dolu bir lokantada geçmektedir. Mekana kırk yaşlarında 'Adam' karakteri, üzerinde şık takım elbisesi ve elinde diz üstü bilgisayarıyla girip, tek kişilik masalardan birine oturur. Alışılmış bir hareketle bilgisayarını açar, telefonunu bilgisayarına bağlar, 'Garson' da

müşterilerinin bu durumuna alışmış görünmektedir (Ak, 2008, s. 5). Oyun, Garson ve Adam karakterlerinin konuşmalarıyla devam etmekte, daha sonra Kadın karakterleri de oyuna dahil olmaktadır. Karakterler oyunun başında isimlerinden bağımsız, adeta kimliksizdirler. Oyun sonunda yaşananlarla, karakterler yabancılaştıkları kendilerine dönüp, adlarını o anda hatırlamaktadırlar.

'Çok sıkıldım. 'Şöyle bir dışarıya çıkayım.' dedim.' (Ak, 2008, s. 5) cümlesiyle, Adam karakteri oyundaki konuşmayı başlatmaktadır. Garson sadece 'İyi yapmışsınız efendim.' (Ak, 2008, s. 5) diyerek karşılık verir. 'Yalnızlık, insanı bazen çok yoruyor. İki çift laf edebileceği bir insan arıyor.' cümlesiyle Adam devam etmekte 'Oysa günümüzde buna hiç ihtiyaç olmamasına rağmen yine de duyuyor işte.' diye eklemektedir (Ak, 2008, s. 5). Çağımızın ağ toplumunda, dizüstü bilgisayarların ve mobil iletişim araçlarının her an kişilerin yanında olması ve sosyal ağlar sayesinde iletişim kurulabilmesiyle; insanların yalnızlıktan yorulup, tuşlar ya da dokunmatik ekranlar olmadan iletişim kurabileceği, konuşabileceği kişiler aramaya devam ediyor olması, Adam'ı şaşırtmaktadır. Adam, çağın getirdiklerine karşı olan gerçek duygularını oyunun başlarında itiraf etmemekte ancak, Garson'la kurdukları gerçek iletişim sayesinde oyunun ilerleyen dakikalarında dile getirmektedir. Garson, hizmet sektöründeki birine uygun şekilde 'Efendim' kelimesini sıkça kullanarak, adamla aynı fikirde olduğunu belli eden cevaplar vermektedir. Adamın daha sonraki konuşmalarından mevsimlerin de farkında olmadığı anlaşılmaktadır. Teknoloji sayesinde dışarı çıkma ihtiyacı duymayan, evinden çalışan ve iletişim ihtiyacını internet ve telefonla gideren bu çağın sıradan adamı; doğaya yabancılaşmış, zamandan, mevsimlerden arındırılmış yaşamaktadır.

Konuşmanın devamında Adam'ın aslında bir kadınla görüşmeye geldiği anlaşılmaktadır. Kadın, adamın ifadesiyle 'Belki gelirim.' demiştir ve eğer onun tanıdığı gibi akıllı bir kadınsa gelmeyeceğinden emindir (Ak, 2008, s. 6). Dört yıllık 'internet arkadaşlığı', kadın gelip yüz yüze olurlarsa önemini yitirecektir ve kadın ilişkilerini riske atmamalıdır. Çağın ilişki ve iletişim şekli internettir. İnternette tanışıp, arkadaş olunur, yazışmayla ilerleyen iletişimde kişiler farklı karakterlere bürünebilir ve yazıştığı kişiyi tanımadığı için kişiler rahatça kendinden bahsedebilmektedir. Görüşme kararının alınmış olması, kişileri bir taraftan meraktan kurtaracak, diğer taraftan da 'giz'in hakim olduğu ilişkinin değerinin yitirilmesi olasılığını taşımaktadır.

Adam, mekanın güzelliğinden ancak yıllardır gelmediğinden, hatta kentin ne kadar değişmiş olduğundan bahsetmekteyken; telefonu çalar, aynı anda bilgisayarda görüntüsü beliren yat hakkında konuşmaya başlar ve yatı alır. Garson'un yemek siparişi almaya çabaladığı süre boyunca, adamın telefonu birkaç defa daha çalar, adam bir şey alır, başka bir şey satar, aldığı bir sonraki konuşmasında satar. Garson bu süre boyunca konuşmaları hayretle dinlemektedir. Merakına yenik düşüp, Adam'a bütün bunları neden aldığını sorar. Adam'ın cevabı 'satmak için'dir, hayatı bilgisayar başında bir şeylerin görüntülerine bakarak 'almak' ve yine görüntüleri 'satmak'la geçmektedir. Zengin olmak için tuşlamaktadır, bir şeyleri alıp daha fazlasına satarak parasını arttırmaktadır. Para, internet üzerinden yapılan alışverişle ve internet bankacılığıyla kişilerin eline geçmeden sanal ortamda değişen rakamlar haline gelmiştir (Ak, 2008, ss. 6-13).

Adam lokantanın boş olduğunu fark eder ve yıllardır dışarı çıkmamakla bir şey kaybetmediğini düşünür. İnsanlar artık kent mekanlarında bir araya gelmemektedirler. Garson bu durumu, 'Herkes evinde tuşluyor efendim.' diyerek izah etmektedir (Ak, 2008, s. 11).

O sırada duyulan çığlığa adam şaşırır, garson gökdelenlerin artık intihar kuleleri olduğundan bahseder. Böylece buldukları lokanta hala iş yapmaktadır. Kent mekanları insanların kullanmamasından boşalmıştır. Gökdelenler, yalnızlıktan sıkılanların ve teknolojinin bu kadar gelişmiş olduğu bir dönemde adamın tabiriyle 'taş devrindeki' insanla taşıdıkları aynı bedenden kurtulmak isteyenlerin intihar mekanları olmuştur. Lokantalar son kez yemek yenilen ve gazetelere konuşulan, intihar sektörüne hizmet eden mekanlardır (Ak, 2008, ss. 11-26).

Adamın yeniden telefonu çalar, seyahat bileti alır ama yıllardır bu şehri terk etmemiştir ve bu bileti de satmak için almıştır (Ak, 2008, s. 8). Garsonla iyice muhabbeti ilerletmişlerdir, Garson bu durumdan dolayı özür dilediğinde Adam konuşuyor olmalarından dolayı memnun olduğunu, aylardır kimseyle konuşmadığını söyler. Israrla garsonun oturmasını ve sohbet etmeyi ister. Sigara içmek, diyet içecek-yiyecek tüketmek konusunda, başkaları yapıyor diye yaptıklarından bahsederler (Ak, 2008, s. 20). Debord (1996)'un 'gösteri toplumu'nun izleri görülmekte, bireyler kendi isteklerinden ziyade, toplumda kabul göreceklarını düşündüklerini yapmakta ve yapmamaktadır. Sosyal ağlarla, özel hayatını paylaşan bireyin

ne yapıp ne yapmadığı toplum tarafından gizli bir kontrol altındadır. Bireyi özgürleştiren internet ve sosyal medya, aslında bireyi görünmez ağlarla özgürlüğünü kısıtlayan bir araç olmuştur.

Garson'la sohbet etmekten keyif alan Adam, Garson'un kendisine 'efendim' dememesini ister. Garson o güne kadar sadece eşi, çocukları ve akrabalarına 'efendim' dememiştir ve Adam'ın bu isteğini yapamaz (Ak, 2008, s. 26). Bunun üzerine Adam'ın yalnızlığına karşın, hizmet sektörü Garson'unun kalabalık ailesi hakkında konuşulur. Garson şehrin artık 'tek kişilik şehir' olduğundan bahseder (Ak, 2008, ss. 27-30). Şehir, Adam gibi yalnız yaşayanların, ağlar sayesinde evlerinden çalışabilen, ihtiyaçlarını karşılayabilen, kenti deneyimleyemeyenlerin ve onlara hizmet etmek için var olanların mekanıdır. Garson dokuz kişilik bir aileye sahiptir. Eşi, çocukları, kendi anne babası, eşinin anne babası; altmış beş metrekaare evde, hiçbir şey konuşmasalar, 'Biraz öteye gider misin?' diye konuştukları bir ortamda yaşamaktadırlar. Buna karşılık, Adam yalnızdır ve evinde konuşacak kimsesi yoktur, bazen iki hatta dört kişi olmak istediğini söyler (Ak, 2008, s. 27). Adam yavaş yavaş içindeki sıkıntıyı, aslında bu hayatın onu mutlu etmediğini ortaya çıkartmaya başlamıştır. Garson, dokuz kişilik aile olarak bu şehirde sadece tek kişilere hizmet için bulduklarını, şehri hiç kullanamadıklarını, sinemaya tiyatroya gitmek isteseler dokuz kişi için pahalı olacağını, bu nedenle şehrin yalnızca tek kişiler için olduğunu söylemektedir (Ak, 2008, s. 28). Oysa oyunda tasvir edilen şehrin tek 'Adam'ı da şehri kullanmamaktadır. Adam tek kişi olmaktan sıkıldığını artık tek olmak istemediğini, bazı şeyleri paylaşmak istediğini söylemeye başlar. Garson, 'Çift olamazsınız!' diye diretir. İnsanlar çift olduklarında şehri terk etmeye başlıyordur (Ak, 2008, s. 29). Adam'ın 'Bilgisayarın ve internetin gelişmesinin kaçınılmaz sonucu, ev ofislerin ortaya çıkmasına neden oldu. O yüzden insanlar, 'Madem evde çalışıyorum, neden şehirde yaşıyorum?' diye düşünüyorlar haklı olarak' (Ak, 2008, s. 29) cümleleriyle; şehir merkezinin neden terk edildiği açıklanmaktadır. Çift olanlar, aile olanlar, şehrin hizmet sektöründe çalışmak zorunda olmayan üst gelir grupları, şehir dışındaki kapalı sitelere gitmektedir. İşlerini evlerinden halletmekte, zaten çoktan şehir dışına taşınmış olan AVM'ler, üniversiteler, hastaneler nedeniyle şehir merkezine gelmeye gerek duyulmamaktadır. Şehir merkezinde sadece tek kişiler kalmıştır ve onlar da çift olursa, şehir merkezi ekonomik olarak çökecektir, bu nedenle Adam çift olmamalıdır (Ak, 2008, s. 29).

Adam'ın akrabalık ilişkileri üzerine konuşmalarla oyun devam etmektedir. Adam, bu şehri terk edememe sebebi olarak tüm akrabalarının burada olduğundan bahseder ancak, hiçbiriyle görüşmemektedir (Ak, 2008, ss. 30-33). Kendi seçtiği arkadaşlarıyla da görüşmemektedir. Kimse gerçek mekanlarda birbiriyle görüşmez, sanal ağlarla arkadaşlık yürütülür. Her şeyi kendi başına yapmaktadır, bütün ilişkisi kendisiyledir. Hayatı kolaylaştıran internet ve sosyal ağlar, iletişimi ve sosyalleşmeyi ortadan kaldırmıştır. Herkes kendisiyle o kadar baş başadır ki başka birinin fiziki varlığına bile tahammülsüz olmuştur ve istediği zaman iletişimi kesebileceğini bildiği sanal mekanda başkalarıyla bir araya gelmektedir. Adam, her şeyi kendi kendine yapabiliyorken bir şeyi yapamadığını, onu da yapabilese yalnızlıktan kurtulacağını itiraf eder. Yapamadığı kendisini gıdıklamaktır, bunu söyledikten sonra insanlara sarılmayı, dokunmayı ne kadar özlediğini adeta haykırmaktadır. Adam bazen kent sokağına çıkıp, iyi bir 'tesadüf'le karşılaşmak için can atmaktadır. Adamın tabiriyle 'Etili, kanlı, canlı her derde deva, bütün sorunları bir anda silip süpürecek iyi bir tesadüf! Neşe dolu, aşk dolu, heyecan dolu, sevgi dolu!' (Ak, 2008, s. 38). Baudelaire (2019)'in 'flaneur'ü Paris'te kenti deneyimler ve kent ona tesadüfler sunar. Günümüz kenti tesadüflerin dahi yaşanmadığı bir kente dönüşmüştür.

İkinci perde, Kadın karakterinin gelmemesi üzerine olan konuşmayla başlamaktadır. Adam, Kadın'ın onu beğenmeme ihtimalinden çok, kendisinin onu beğenmemesinden korkmaktadır. 'Ben özel bir insanım.' derken kendisinin farklı olduğundan o kadar emindir ki, garsonun 'Buraya gelen bütün insanlar özeldir.' dediğini duymaktadır (Ak, 2008, s. 45). Postmodernizmin kişiye özel tasarımları, herkesin özel olduğunu vurgulaması, internet teknolojileri ve sosyal ağlarla kişinin kendine dönmesi, herkesin kendisini diğer herkesten daha özel, üstün görmesine sebep olmuştur. Bu nedenle, Kadın'ın geldiğinde söylediği cümle Adam'ınkiyle aynıdır; ikisi de kendilerinin karşısındakini beğenmeme ihtimalini düşünmektedir.

Garson'sa, iki insanı yan yana getirmeye çalışmanın bu şehirde imkansız olduğunu düşünmektedir. Evlenirse, bu şehri terk edeceğini Adam'a söylemektedir (Ak, 2008, s. 50). Adam'sa ısrarla yalnız olmaktan sıkıldığını belirtmektedir. Garson'un bu duruma verdiği cevap ve sonrasında Adam'la aralarında geçen konuşma düşündürücüdür.

'Garson: Siz yalnız değilsiniz efendim, siz bir bireysiniz!

Adam: Birey dediğiniz şey nedir ki? Tek bir insan! Azınlık!

Garson: Yanılıyorsunuz efendim. Siz çoğunluğun ta kendisisiniz!

Adam: Ben, bu yalnız halimle mi?

Garson: Evet efendim. Şimdi şehrimizde sizin gibi tek başına yaşayanlar çoğunlukta. Siz bu şehrin 'mutlu çoğunluğunu' oluşturuyorsunuz efendim.

Adam: Ya siz?

Garson: Biz 'mutsuz azınlığımız' efendim!

Adam: Kendimi bu kadar 'mutsuz ve yalnız' hissedip, nasıl 'mutlu ve çoğunluk' olabiliyorum sizce?

Garson: İstatistikler söylüyor efendim.' (Ak, 2008, s. 51).

Adam ve Garson'un konuşmaları, Garson'un dünyanın bu teknolojiye erişmesi için geçen süreci anlattığı ve bunların insanların mutlu olması için yapıldığını söylemesi, Adam'ın da bunların iyi olduğunu onaylayıp arkasından 'Ama Mutsuzum!' haykırmalarıyla devam etmektedir (Ak, 2008, ss. 53-55). Adam, bu çağın sıradan, yalnız yaşayan, bencil, teknoloji ve iletişim olanaklarına sığınmış, bunların iyi olduğunu düşünen, içten içe yaşadığı derin mutsuzluğu kendine bile itiraf edemeyen, gerçek anlamda iletişim kurabileceği kimsesi olmayan biridir. Bu nedenle yıllardır ilk defa çıktığı kent mekanında, iletişim araçları aracı olmadan konuştuğu biriyle içinde bulunduğu durumu kavramış ve itiraf edebilmiştir.

Adam'ın mutsuzluk itirafları kadının gelmesiyle son bulur. Kadın da bu çağın sıradan kadınıdır, geçek anlamda buluşmanın bir risk olduğunu düşünmektedir. Arada telefon, faks, internet gibi araçlar olmadan iletişim kurmayı ikisi için de yıllar olmuştur ve yıllardır yazışmalarına rağmen, yüz yüze anlaşılamamaktan korkmaktadırlar (Ak, 2008, s. 55). İletişimin bu kadar olanaklı olması aslında iletişimi olanaksız hale getirmiştir. Aracı olan iletişim araçları, insanların kendilerini saklamalarına olanak vermiş, aracısız iletişimde gerçekte yüz yüze olmak, insanların anlaşamamalarıyla sonuçlanmıştır.

Kadın gelirken şehrin sokak isimlerinin değişmiş olduğunu fark ettiğini söyler (Ak, 2008, s. 56). Her şey o kadar hızlı değişiyordur ki 'kimlik'ten söz etmek imkansızdır. Bireyler için de benzer bir durum söz konusudur. Adam hızlı yaşamının daha çok şey yaşamayı müm-

kün kıldığını söylese de Kadın yavaş yaşamanın uzun yaşamayı sağlayacağını düşünmektedir. Teknoloji sayesinde her iş daha hızlı yapılsa da kimsenin bir şey yapmaya vakti kalmamaktadır. İletişim olanakları, kısa sürede insanlarla görüşmeyi sağladığı için bireyler kendilerine daha fazla vakit ayırabilecekken, tam tersi olmuştur. Yüz yüze iletişimden daha fazla sosyal medyada vakit geçirilir, daha fazla telefonla görüşülür olmuştur. Yüz yüze olmadığı için tatmin veremeyen bu iletişim, hem zamandan kazanmayı mümkün kılmamış, hem de bireylerin kendilerini yüz yüze ifade edebilme yetilerini azaltmıştır. Kadın 'daha' kavramının hayatımızdan çıkartılması gerektiğini savunmaktadır. 'Daha yavaş' ile 'yavaş' arasında onun için fark yoktur (Ak, 2008, s. 63). Kadın haklıdır, teknoloji ve iletişimle 'daha' kolay olacağı söylenen hayatta, vakit anlamında değişen bir şey yoktur.

Kadın, gittiği kurslardan Adam'a bahsetmektedir. Bu kurslar aslında insan olarak ihtiyaç duyulabilecek her şey içindir; konuşma, gülme, ağlama, itiraf kursu vs. Kadın, konuşma kursu dışında kimseyle konuşmadığı bir hayat yaşamaktadır ve Adam'ın yaşaması için kurslara gitmesi gerektiğini söyler, çünkü adamın yaşadığı hayat, yaşamak değildir (Ak, 2008, ss. 66-75). İnternette tanıştıkları biriyle kavga ettiklerinde anında bağlantıyı kesebildikleri bir hayatları vardır, ancak küstükten sonra barışmayı özlemişlerdir (Ak, 2008, ss. 71, 72). İletişim kurulamayan hayat, yaşanmayan bir hayattır. Adam kursları ilgiyle dinler, kendisinin de kurslara gittiğinden bahseder ancak, itiraf kursuna gitmemiştir. Kadın ona nasıl itiraf edebileceğini anlatır. Adam biraz düşündükten sonra, 'Hiçbir şey değilim!' diyerek itiraf eder (Ak, 2008, s. 68). Yıllardır hiçbir şey olmadığını, ancak 35 yıl önce bir şey olduğunu fark eder; Adam 35 yıl öncesinde çocuktur (Ak, 2008, s. 69).

Kadın'ın gittiği hatırlama kursu teknikleriyle çocukluklarını hatırlamaya çalışan Kadın ve Adam'a Garson da dahil olur, bu konuşmalarda aslında hepsinin çocukluk arkadaşı olduğu anlaşılır (Ak, 2008, ss. 78-84). Garson Kadın'a 'Siz Nursel'siniz dedikten sonra, Adam 'Evet hatırlıyorum, Nursel'i hatırlıyorum.' cevabını verir. Bu konuşmanın ardından Kadın'ın 'Ben de hatırlıyorum. Ben Nursel'im!' demesi oyunun en etkileyici cümlelerindedir (Ak, 2008, s. 81). Kişi kendine, kim olduğunu hatırlayamayacak kadar uzaklaşmıştır. Oyunun geçtiği lokantanın bulunduğu gökdelen, çocukluklarının geçtiği ma-

hallerinin yıkılmasıyla inşa edilmiştir, o mekanları hatırlamalarıyla çocukluk anıları geri gelir (Ak, 2008, ss. 78-84). Anılar, şu anı silmeye başlar, bireylerin özlerine dönmesi, sistemin çökmesine sebep olur. Oyun, yüzyıllardır kurulan bu sistemin yok olmasıyla sona erer (Ak, 2008, ss. 85-87).

Behiç Ak'ın 'Küçülecek Yer Kalmadı' Oyununda Küreselleşme, Birey, Kent, Kırsal Yerleşim ve Toplum İlişkisi

Behiç Ak (2009)'ın 'Küçülecek Yer Kalmadı' oyunu bireylerin sürekli metalarını arttırdığı yaşamın eleştirisidir. Şehir dışında bir köye yerleşmiş 'Adam' ve 'Kadın' karakterlerinin adları oyun boyunca açıklanmaz. Oyun, ikilinin konuşmalarıyla başlamakta ve 'Misafir' karakteri gelmektedir (Ak, 2009, ss. 7-9). Karakterler hakkında oyun içerisinde, Adam ve Kadın'ın emekli oldukları ve şehir merkezindeki evlerini bırakarak köye yerleştikleri, Misafir'inse hukuk okuduğu öğrenilmektedir (Ak, 2009, ss. 37). Köyün yerlilerininse oyunun başından itibaren adları bellidir. Şaban, Muarrem ve Vehibe adlı köylüler, oyuna ara ara dahil olurlar.

Kadın ve Adam çiçekler hakkında konuşarak oyunu başlatırlar (Ak, 2009, s. 7). Şaban'ın 'Tren geliyor!' diye bağırmasıyla ikili toparlanırlar ve trenden inip gelecek olan misafiri beklerler (Ak, 2009, s. 8). Sözleşilmiş bir durum yoktur ancak, her cuma günü, ağaçları görüp, evdeki satılık ilanını fark eden bir yolcu, çiftte misafir olur. Misafir'e evi anlatan çift, evi her yıl biraz daha küçülttüklerinden bahsedip, hayatlarından gereksiz olanları arındırdıklarını söylerler. Misafir'se tam da öyle bir hayat istediğini, yirmi metrekaresini dahi kullanmadığı bin beş yüz metrekaresine sahip bir evde yaşadığından bahseder. Adam'a göre insanlar hayatı ne kadar küçültürse, yaşadıklarından o kadar zevk alabilirler. Evrenin acımasızca büyüme istediğine ve büyüdükçe artan düzensizliğine karşı direnmek için, hayatlarını küçültmektedirler. Misafir'se, evinin gittikçe büyüdüğünden, büyüdükçe evine sığmadığından, başka ev aldıkça daha fazlasını aldığından ve bunun sadece evle sınırlı kalmadığından bahsetmektedir. Harcadığı benzin, elektrik ve iletişim giderleri her gün daha da artmaktadır (Ak, 2009, ss. 13-17). Kadın, Misafir'e 'Sizin harcadığınız enerji miktarı her geçen gün arttığı için, biz burada küçülmek zorunda kalıyoruz.' demektedir (Ak, 2009, s. 14). Misafir, seyahatlerinin sürekli arttığından ve bu yıl

tek başına küçük bir Afrika ülkesi kadar enerji tükettiğinden bahsetmektedir. Misafir'in oyunun ilerleyen yerlerindeki konuşmalarından, nasıl bu kadar çok enerji tüketebildiği anlaşılmaktadır; her iki yılda bir ev almaktadır, araba sayısı her yıl artmaktadır, neyle ilgilenmek isterse onunla ilgili bir mal almaktadır (Ak, 2009, ss. 14-16). Malezya'da yaşayan sevgilisiyle evlenmek istedikleri için, Kuala Lumpur'dan ev almışlardır. Misafir son derece normal bir durummuş gibi, 'Bilirsiniz orayı değil mi, mutlaka siz de bakmışsınızdır.' der (Ak, 2009, s. 20). Çiftin şu an oturdukları evden önce dünyanın her yerinden ev aradıkları ve Misafir'in bahsettiği eve de baktıkları anlaşılmaktadır. Dünya küresel bir köy haline gelmiştir. İletişim araçları sayesinde, ilişkilerin uzak mesafelerden yürütüldüğü dünyanın farklı yerlerinden arkadaşlık yürütmek olağandır. Ulaşım araçlarının hızlanmasıyla mesafeler azalmıştır. Bir yerden başka bir yere gitmek kolaylaşmıştır ancak, harcanan enerji düşünülmemektedir. Çiftin, siz böyle yaptıkça biz yapamıyoruz demelerinden, bunun herkes için olmadığı anlaşılmaktadır. Gelir grubuna göre değişkenlik gösteren teknolojiden faydalanabilme durumu, Afrika ülkesinin kıyaslanmış olmasından, ülkelerin gelişmişlik durumlarına bir gönderme bulunmaktadır. Misafir, Bodrum'da, Bursa'da, Çanakkale'de, Antalya'da evleri olduğundan bahseder; yine de evsiz gibi hissetmektedir, hiç bir yere ait değildir. Hayatı boyunca bir yere yerleşmeye çalışmıştır, bir yere ait olabilmek için birine ait olmayı bile göze almıştır ancak, bir yere ait olmak için önce o mekanın ona ait olması gerektiğine inanmaktadır. Misafir'in bahsettiği her evden çiftin de haberi vardır, onlar da o evlere bakmışlardır (Ak, 2009, ss. 19-23). Aslında çiftin köye yerleşmeden önce yaşadıkları hayat, Misafir'in hayatı gibidir.

Oyun boyunca ara ara kuş sesleri gelir, bahçeden gelen bu sesler Misafir'in telefonunun mesaj melodisiyle aynıdır ve her seste Misafir telefonuna bakar; sanki telefonuna cevap vermiyormuş gibi bir rahatsızlık hissetmektedir. Misafir'in telefon kullanmasına şaşırın çift, tüm bunları geride bıraktıklarını belirtmektedirler (Ak, 2009, ss. 18, 19). Oyunun ilerleyen bölümlerinde çiftin yalnız kaldığı anlarda, telefondan, internetten, televizyondan, saatlerden kopmadıkları anlaşılmaktadır olmuştur (Ak, 2009, s. 34).

Çifte göre, köye yerleşmelerinin en güzel yanlarından birisi; komşulardan, arkadaşlardan, kıskançlıklardan, bencilliklerden uzaklaşmalarıdır. Hepsini birbirleriyle baş başa şehirde bırakıp, köye kaçmışlardır. Ancak, tuhaf bir durum vardır, çiftin tüm arkadaşları da çift

gibi yapıp köye yerleşmiş, şehirde kimse kalmamıştır. Aynı ilişkiler, köyde devam etmektedir ve köy yaşantısını kendi kent yaşantılarına benzetmişlerdir (Ak, 2009, ss. 24, 25).

Köydeki doğal yaşantı çifte göre amaçsızdır (Ak, 2009, s. 27). Teknoloji sayesinde doğaya amaç kazandırıp, her yıl daha fazla ürün almaya çalışırlar (Ak, 2009, ss. 40-46). Şehirden o kadar çok kişi köye yerleşmiştir ki köy, köylülerden daha çok şehirden gelenlerin mekanı olmuştur. Köydekiler, köylü değildir; dekoratörler, senaristler, fizikçiler, matematikçiler, şairler buraya yerleşmiştir (Ak, 2009, s. 58). Şehirden gelenler, köylülere interneti öğretmişlerdir ve yaşamlarının değişmesi üzerine köylüler artık kendilerini o köye ait hissetmiyordur. Köyün 'bizimköy.com' adında bir internet sitesi vardır ve sonunda köylüler ait olacak bir yer bulabilmişlerdir. Bu site, yerli köylünün ve köye yerleşen şehirlilerin ortak bir platformu olup, bireyler yalnızca orada bir araya gelmekte ve yazışmaktadır. Yüz yüze bir araya gelmek istediklerinde mutlaka birinin bir işi çıkmakta ve kimse bir araya gelmemektedir. Ertesi güne, birbirlerine 'Maillerime cevap vermem gerekiyordu, gelecek vaktim yoktu.' gibi açıklama yazmaktadırlar (Ak, 2009, s. 61). Çifte göre köylüler çağımızda bir yere ait olabilmenin internette gerçekleşebileceğini kavramışlardır.

Çift, oyun sonuna kadar Misafir'i oraya yerleşmesi için ikna etmeye çalışırlar. Çiftin konuşmalarından, yıllarca üniversite okudukları, yükselmek için master yaptıkları, şirkette çalışırken üst konumlara geldikleri anlaşılır. Emekli olduklarındaysa, doğaya ne kadar yabancılaştıklarını fark ederek köye yerleşmişlerdir. Teknolojik aletlerden uzakta ev ve bahçe işleri yapmak, özellikle yıllarca okumuş kişilere çok iyi gelmektedir. Misafir de benzer bir hayat yaşamaktadır. Avukat olmuş, master yapmış, adil olmayan doğaya karşılık şehirde adalet için uğraşmaktadır. Şehirden bıktığını söylese de doğa içinde yaşamaya hazır değildir. Çift de onlar gibi köye yerleşen arkadaşları da aslında bahsettikleri gibi doğaya dönmemiştir olmuştur (Ak, 2009, ss. 64-66). Doğanın dengesini, köy yaşantısını, insan ilişkilerini kendi yaşam ve ilişkilerine benzetmişlerdir. İkna olmayan Misafir'in köyden ayrılması ve köylü Muarrem'in 'Bu şehirlili takımı hep aynı.' demesiyle oyun sona ermektedir (Ak, 2009, s. 67). Hep aynı olan, şehirlilerin istedikleri her yerde, istedikleri an, farklı bir hayat kurabileceklerini düşünmeleri ancak, değişen kendileri olmadığı sürece, kendilerine yabancı oldukları gibi gittikleri yerleri de yabancılaştırıyor olmalarıdır.

Tartışma ve Sonuç

Teknoloji ve internetin gelişimi, sosyal ağların dünyayı sarması, toplumun yeniden yapılanmasına sebep olmuştur. Ağ toplumu, gösteri toplumu gibi adlarla tanımlanmaya çalışılan bu yeni toplumun bireyinin, kendisiyle, ait olduğu toplumla ve kentle kurduğu ilişkiler değiştirmiştir. Teknolojik imkanlar, internet ve sosyal ağlarla, bireyler için zaman-mekan kavramları alt üst olmuştur. Dünyanın ne kadar büyük olduğu, mekanların birbirlerine olan uzaklıkları önemini yitirmiş, dünya küreselleşerek küçülmüştür. Bir mekanda fiziksel olarak bulunurken, başka bir mekanda olabilecek işler yapılabilir, uzaktaki insanlarla iletişim kurulabilir olmuştur. İlk bakışta tüm bu olanakların bireyin hayatını kolaylaştırdığı, zaman ve mekan sınırlarından kurtararak kişileri özgürleştirdiği düşünülmektedir. Zamanla yitirilen değerlerle bu olanakların olumsuzlukları olabileceği anlaşılmaktadır. Sosyal ağlarda her şeyi paylaşmakta özgür olan birey, tüketim ve gösteri toplumu bireyi olmasının verdiği arzuyla, özel yaşantısını da gösteriye dönüştürmüştür; mahalle baskısından şikayet ederken, mahalle ortamından sıyrılarak, komşuluk ilişkilerinin hiç olmadığı apartman dairelerinde oturmanın özgürlüğünden bahsederken, sosyal ağlardaki arkadaşlarına gösteri yapma baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Öznel hayatını, arkadaşlık ve aile ilişkilerini, sosyal ağlarla tüketmektedir. İletişim teknolojilerinin, iletişimi kolaylaştırmaya araç olması, iletişim kurma becerisinin azalmasına sebep olmuştur. Telefon, internet, görüntülü konuşma, sosyal ağlarda yazışma imkanları varken, bireyler aynı kentte yaşıyor olsalar da vakit kısıtlılığı sebebiyle gerçek kent mekanında yüz yüze görüşmez olmuşlardır. Halbuki birey, yüz yüze buluşmada geçirilebilecek vakitten çok daha fazlasını, sosyal ağlarda beğeni ve tıklama sayısını takip ederken geçirmektedir.

Toplumların değişen yaşantıları tarih boyunca sanata konu olmuştur. Toplumun aynası olarak antik çağlardan günümüze dek gelen tiyatro sanatına, çağımız ağ toplumu bireyinin yaşantısı da konu olmuştur. Günümüz yazarlarından mesleği mimarlık olan ve ağ toplumuna mimar bakış açısıyla bakarak eleştirel yaklaşan Behiç Ak'ın iki tiyatro oyunu çalışma kapsamında incelenmiştir.

İki oyunun ortak özellikleri, iletişim ve teknolojinin bireyin yaşantısına etkisi ve çevrelerine yabancılaşmalarıdır. 'Tek Kişilik Şehir' oyununun ağ toplumunun sıradan bireyleri olan Kadın ve Adam'ın yaşadıkları kenti

uzun zamandır kullanmadıkları ve yabancılaştıkları görülmektedir. İkili- nin doğayla da insanlarla da ilişkisi yoktur. 'Küçülecek Yer Kalmadı' oyunundaysa, doğayla ve insanlarla olan ilişkilerini yeniden kazanabilmek için köye yerleşmiş olan bir çiftin, 'Tek Kişilik Şehir'deki Adam ve Kadın karakterine benzeyen Misafir'i kendileri gibi yaşamaları için ikna etmeye çalışmalarını izleriz/okuruz. Köye taşınmış olan çiftin aslında diğer karakterlerden hiçbir farkı yoktur, aynı şekilde iletişim araçları ve sosyal ağlarla kuşatılmışlıkları ve gittikleri yerdeki ilişkileri de bu doğrultuda değiştirdikleri görülmektedir.

İki oyunun da kent merkezi yazarın yaşadığı kent olan İstanbul'u ya da küreselleşmiş büyük kentleri çağrıştırmaktadır. İstanbul yazarın anlattığı duruma henüz gelmemiştir ancak yazarın gelecek tahayyülünde; kent merkezleri, üst gelir gruplarının tek kişi olarak yaşadığı konutlar ve bu tek kişilere hizmet eden alt gelir grubu ailelerin yaşadığı bir yer olacak; orta ve üst gelir grubu ailelerse şehir dışına yerleşecektir. İletişim ve ağ teknolojileri sayesinde evlerden iş yapılabilir olmuştur. Kent merkezinde yaşamaya gerek olmadan, evden dışarıya çıkmadan pek çok ihtiyaç karşılanabilir durumdadır. Bu da şehirden sıkılanların, doğayla iç içe bir yaşam için şehir dışına yerleşmelerini mümkün kılmaktadır. Yazar, köylülerin İstanbul gibi büyük kentlere göç ettikleri 1950li yıllarda kentin köylüleşmesi söylemlerinin tam tersinin gelecekte gerçekleşebileceğini düşünmüş, köy kentlileşerek köylü yaşantısının bozulduğu bir dönemi anlatmıştır. Bu olumsuz sürecin başrolü internet ve iletişim araçlarıyla köylünün tanıtırılmasıdır.

Teknoloji, iletişim araçları, sanal ağlar, insanlığın ilerlemesi ve daha rahat bir hayat yaşaması için geliştirilmiştir. 'Tek Kişilik Şehir' oyununda Garson'un Adam karakterine, 'Bunlar olmasaydı dünya daha iyi bir yer olur muydu?' sorularına Adam'ın 'Hayır.' diye cevap vermeleri ardından Garson'un 'O zaman sorumluluk alıp, sizin için yapılan her şey karşısında mutlu olmalısınız!' demesine Adam'ın 'Hayır, mutsuzum!' diye haykırıyor olması (Ak, 2008, s. 55), tüm bu gelişmelerin aslında insanı kendi özünden uzaklaştırdığı ve yabancılaştırdığı anlaşılmaktadır. Behiç Ak'ın oyunlarında yazdığı gibi, belki de yakın gelecekte, kent merkezinde, kenti kullanmayan 'tek kişiler', kent dışında da yine kenti kullanmayan 'aileler' yaşayacak ve yaşadıkları tek mekan aslında sanal ağların oluşturduğu mekan olacaktır. Kent merkezi ise işten eve, evden işe gidip gelirken, çok kişi oldukları için sinemaya gidemeyen alt gelir grubunu barındıracaktır. Böyle bir kentte, kenti deneyimleyecek, kenti benimseyecek bir kentli,

hatta 'kentli' kalmayacaktır. İnternet ve teknoloji kendi adına dahi yabancılaşmış bireyler oluşturmuştur. 'Küçülecek Yer Kalmadı' oyununda, adları asla öğrenilemeyen Adam, Kadın ve Misafir karakterlerinin aksine, 'Tek Kişilik Şehir' oyununda, yüz yüze iletişim kurabilmelerinin ve içinde buldukları derin mutsuzluğu itiraf edebilmelerinin ardından, kendilerini hatırlamalarıyla adları öğrenilen karakterler gibi, insan olmanın doğası hatırlanabildiğinde, teknoloji ve internet amaç olmaktan çıkıp, hayatı, iletişimi kolaylaştıran birer araç olacaktır.

Üniversitede eğitim aldığı bilim dalının mimarlık olması, oyunların yazarı Behiç Ak'ın ağ toplumu ve küreselleşme süreçlerini; birey, mekan, kent, kırsal yerleşim olarak derin bir bakış açısıyla okuyabilmesini ve bunu da oyunlaştırarak seyirciye mizahi bir dille aktarabilmesini sağlamıştır. Ak, ağ toplumu bireyi günümüz insanının hiç farkında olmadan yaşadığı hayatına, tiyatro oyunları ile ayna olarak, onları girdiği derin uykudan uyandırmakta ve farkındalık kazandırmaktadır.

Extended Abstract

The Relationship of the Network Society Individual with Society and the City: A Study of Behiç Ak Theater

Elif Vurucular Kesimci³
ORCID: 0000-0001-5106-6980

Technology and the internet have changed the relationships individuals have with society, themselves, and the city. The development of the internet, the establishment of social networks, the possibilities of technology and mobile communication tools have enabled individuals to communicate with anyone, anytime, anywhere. This has altered the perception of time and space, leading to a globalized world.

In societies that have completed the industrialization process in the 21st century, a new social structure has begun to emerge, which has been termed as the information society (Touraine, 2004), network society (Castells, 2005), or spectacle society (Debord, 1996). With wireless internet and smartphones, the relationship between time and space has been eliminated through the transmission of information from one place to another within seconds. The ease of rapid connection through social networks has reduced the desire of individuals to come together in physical urban spaces. Communication and the internet have reshaped urban spaces with their benefits. The network society, individuals can work from home without going to the office, access the opportunities offered by the city in virtual spaces, and prefer to exist in virtual spaces rather than in real urban spaces, thus eliminating the necessity of living in city centers. This has accelerated sub-urbanization processes (Castells, 2015).

Social changes are always reflected in art, which then reflects back to society. Architect Behiç Ak, through his theatre plays, has addressed and critiqued the relationships of network society individuals with themselves, other members of society, and urban spaces. Ak, who has received education in architecture, emphasized that this education allowed for a

---

³ Asst. Prof., Bursa Technical University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: elifvurucular@gmail.com

deep understanding of human, societal life, and the urban spaces (Behiç Ak, 2024)

This study examines the plays 'A City of One Person' (Ak, 2008) and 'Nowhere Left to Shrink' (Ak, 2009). These plays were chosen because they both reflect the efforts of network society individuals to change their alienation from themselves, society, and urban spaces, and the relationship between network society and urban spaces is read through these plays. This study aims to interpret the alienation of network society individuals from themselves, cities, and spaces, and the changes in urban and rural spaces through Behiç Ak's plays with the perspective of an architect/writer. The characteristics of network society, traces of the spatial changes of urban and rural settlement areas interpreted by an architect, are sought through text analysis of Ak's theatre plays. Text analysis is a research methodology that involves interpreting or understanding the structure, content, and other characteristics of a text (Filizok, 2024, p. 1). In this context, text analysis by an architect-academician of theatre texts written by an architect-playwright is crucial for capturing the meanings of the plays.

In 'A City of One Person' (Ak, 2008), there are three characters whose real names are not revealed until the end of the play. The characters 'Man' and 'Woman' are ordinary individuals alienated by the network society, but like everyone else, they believe they are 'special.' The character 'Waiter' lives a different life as an ordinary service sector worker. It is a city where individuals like Man and Woman live alone, perform their tasks without leaving their homes, and cannot communicate with friends without communication tools. The Waiter and his large family living in a small house are part of the service sector workers of the city for individuals. Both social groups cannot experience the city.

'Nowhere Left to Shrink' (Ak, 2009) takes place in a village. The couple who moved from the city to the village, 'Man' and 'Woman,' play the characters, and 'Guest' is a passerby who accidentally becomes part of their story. The individuals in the city do not have real names throughout the play. In contrast, the three villagers who occasionally appear in the play have names. Ak did not give names to the alienated individuals in these two plays. The couple and other city dwellers are no different from each other; they are also surrounded by communication tools and social networks, which have changed their relationships wherever they go.

The common features of both plays are the impact of communication and technology on individuals' lives and their alienation from their surroundings. In 'A City of One Person,' we see that Man and Woman, ordinary members of the network society, have not used and have become alienated from the city they live in. They have no connection with nature or people. 'Nowhere Left to Shrink' depicts a couple who have moved to the countryside in order to reestablish their relationships with nature and people, and they try to persuade the Guest, who resembles the characters Man and Woman from 'A City of One Person,' to live like them. The couple who moved to the village are essentially no different from the other characters; similarly, their reliance on communication tools and social networks, as well as the changes in their relationships in the places they visit, are observed to follow this trend.

Both plays evoke the author's hometown of Istanbul, a city center, or other globalized metropolises. Istanbul has not yet reached the scenario described by the author; however, in the author's imagination of the future, city centers will become places where upper-income groups live in single-person residences, served by lower-income families, while middle and upper-income families will move outside the city. Thanks to communication and network technologies, work can be done from home, and many needs can be met without the need to leave the house. This allows those weary of city life to move outside the city for a life close to nature. The protagonist of this negative process is the introduction of villagers to internet and communication tools.

Having received education in architecture, the playwright Behiç Ak's ability to deeply understand network society and globalization processes in terms of individuals, spaces, cities, and rural settlements and to convey this through theater with a humorous tone to the audience is facilitated. Ak uses theater plays as a mirror to awaken the network society individual from their unaware life, fostering awareness.

Kaynakça/References

- Ak, B. (2008). *Tek Kişilik Şehir*. Mitos Boyut Yayınları.
- Ak, B. (2009). *Toplu Oyunları 2 - Küçülecek Yer Kalmadı*. Mitos Boyut Yayınları.
- Aktaş, C., & Çaycı, B. (2013, Kasım 20-23). Yeni Enformasyon ve İletişim Teknolojilerinin Sosyal Hayattaki Rolü. *1.Uluslararası Medya Çalışmaları Sempozyumu - 1st International Symposium on Media Studies Bildiriler Kitabı*, 629–636.
<https://web.hitit.edu.tr/dosyalar/yayinlar/canayumunc@hititedutr221020150D7P9Z0B.pdf>
- Aydoğan, F. (2010). İkinci Medya Çağında Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet. F. Aydoğan ve A. Akyüz (Edt.), *İkinci Medya Çağında İnternet* (ss. 3–17). Alfa Yayınları.
- Başer, A. (2010). Yeni İletişim Teknolojilerinin Evriminde Televizyonun Yeri. F. Aydoğan ve A. Akyüz (Edt.), *İkinci Medya Çağında İnternet* (ss. 36–60). Alfa Yayınları.
- Baudelaire, C. (2019). *Paris Sıkıntısı* (T. Yücel, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu* (F. Keskin ve H. Deliceçaylı, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme* (A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Behiç Ak. (2024, Ekim 8). *Behiç Ak Biyografisi*. <https://behicak.com/tr/biyografi/>
- Bell, D. (1973). *The Coming of Postindustrial Society: A Venture in A social Forecasting*. Basic Books.
- Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Ağ Toplumunun Yükselişi* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2015). *Kent Sınıf İktidar* (A. Türkün, Çev.). Phonix Yayınevi.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu* (O. Taşkent ve A. Ekmekçi, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Drucker, P. (1994). *Kapitalist Ötesi Toplum* (B. Çorakçı, Çev.). İnkılap Kitabevi.
- Erkan, H. (1997). *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Filizok, R. (2024, Ekim 8). *Edebi Analiz Nedir?* <https://www.ege-edebiyat.org/docs/454.pdf>
- Kaçıp Giden Dünya* (O. Akınhay, Çev.). Alfa Basım Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu* (S. Savran, Çev.). Metis Yayıncılık.
- Illich, I. (1990). *Tüketim Köleliği* (I. Illich, Çev.). Pınar Yayınları.
- Poster, M. (1995). *The Second Media Age*. Polity Press.
- Postman, N. (2004). *Teknopoli Yeni Dünya Düzeni* (M. E. Yılmaz, Çev.). Paradigma Yayınları.
- Toffler, A. (2008). *Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasik* (S. Yeniçeri, Çev.). Koridor Yayınları.
- Touraine, A. (2004). *Modernliğin Eleştirisi* (H. Tufan, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Elif Vurucular Kesimci

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü'nü 2010 yılında bitirmesinin ardından Bursa'da mimarlık ofisinde çalışmaya başlamıştır. 2015 yılında Bursa Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık Bölümü'nde çalışma hayatına öğretim görevlisi olarak devam etmiştir. Yüksek lisansını ve doktorasını Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Bina Araştırma ve Planlama Anabilim Dalında yapmıştır. Yüksek lisans tezinde, kent hareketlerinin gerçekleştiği kamusal mekanlar üzerine Mekan Dizim (Space Syntax) yöntemiyle araştırma gerçekleştirmiştir. Doktora tezinde, Bursa'da mübadelenin gerçekleştiği farklı yerleşimlerde kamusal mekan, kültürel miras ve kuşaklar arası mekânsal bellek üzerine çalışmıştır. Halen Bursa Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak akademik çalışmalarına devam etmektedir.

After graduating from the Department of Architecture at Mimar Sinan Fine Arts University in 2010, she started working in an architectural office in Bursa. In 2015, she continued her professional career as a lecturer in the Department of Architecture at Bursa Technical University. She completed her master's and PhD studies in the Department of Architecture, Building Research and Planning at Yıldız Technical University. In her master's thesis, she conducted research on public spaces where urban movements take place using the Space Syntax method. In her doctoral thesis, she studied public place, cultural heritage, and intergenerational spatial memory in various settlements changed by population exchange in Bursa. She currently continues her academic work as an Assistant Professor in the Department of Architecture at Bursa Technical University.

E-posta: elifvurucular@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1502326

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1576-1610

Türk Siyasi Tarihinde Mübadele Süreci: Sakarya-Serdivan Örneği¹

Cemile Şahin²

ORCID: 0000-0001-9989-8903

Filiz Türüt³

ORCID: 0009-0008-8973-3708

Öz

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarını kaybetmesiyle, buralarda yaşayan yüzbinlerce Müslüman Türk azınlık durumuna düşmüştür. Bir yandan azınlık konumunda olup, kötü muamelelere maruz kalan Müslüman Türklere yardım edebilmek, diğer yandan homojen bir nüfusa sahip ulus devlet oluşturabilme çabaları neticesinde, Türkiye ile Yunanistan arasında bir nüfus mübadelesi yapılması öngörülmüştür. 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi gereğince Yunanistan'da yaşayan Müslüman nüfusla (Batı Trakya Müslümanları hariç) Türkiye'de yaşayan Rum Ortodoks nüfusun (İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada'daki Rumlar hariç) değiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle göçmenlerin iskân edilebilmeleri için iskân bölgeleri tespit edilerek, gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır. Sakarya bölgesi; coğrafi konumu, ulaşım olanakları, iklimi, verimli arazileriyle göçmenlerin sıklıkla yerleştirildiği önemli bir iskân bölgesidir ve mübadiller için tercih edilen bir yer olmuştur. Çalışmamızın amacı; Sakarya bölgesinde Serdivan ilçesine yerleştirilen mübadillerin iskân süreçlerini, yaşadıkları sıkıntıları, uyum süreçlerini ve bölgenin ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel yapısına katkılarını incelemektir. Mübadillerin yıllarca devam eden birlikte ve kardeşçe yaşama becerilerini ele alarak, günümüzde göçmenlerin uyum sorunları ve yerli toplumla barış içinde birlikte yaşama sürecinde karşılaşılan problemlere çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, nüfus mübadelesi, mübadil, Serdivan, iskân

¹ Bu çalışma; Dr. Cemile Şahin'in danışmanlığında Filiz Türüt tarafından, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda hazırlanan "Mübadele Sonrası Sakarya'ya Göçler ve Bu Göçlerin Serdivan'a Etkisi" isimli Yüksek Lisans Tezinin sentezlenerek makaleye dönüştürülmesi ile üretilmiştir.

² Doç. Dr., Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
E-posta: cemilleshn@gmail.com

³ Öğretmen, MEB, E-posta: filizturut@outlook.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi Received Date: 18.06.2024

Kabul Tarihi Accepted Date: 10.10.2024

The Process of the Population Exchange in Turkish Political History: The Case of Sakarya-Serdivan⁴

Cemile Şahin⁵

ORCID: 0000-0001-9989-8903

Filiz Türüt⁶

ORCID: 0009-0008-8973-3708

Abstract

Following the Ottoman Empire's loss of Balkan territories, a population exchange between Türkiye and Greece was proposed to aid mistreated Muslim Turks and create a homogeneous nation-state. The Turkish-Greek Population Exchange Agreement of January 30, 1923, mandated the exchange of Muslims in Greece (excluding Western Thrace) and Greek Orthodox Christians in Turkey (excluding İstanbul, Gökçeada and Bozcaada). Settlement areas for immigrants were identified and preparations completed. Due to its location, transportation facilities, climate, fertile lands, and opportunities, the Sakarya region has historically been a key settlement area for immigrants. The aim of our study is to focus on the settlement processes of the immigrants in the Serdivan district of Sakarya and the problems they faced during this process, their adaptation processes, their contributions to the economic, social, political and cultural structure of the region. The study emphasizes the long-standing ability to live together in harmony and brotherhood. It is intended that the evaluations made will also contribute to solving some of the problems encountered in the current process of immigrant integration and peaceful coexistence with the local community.

Keywords: Migration, population exchange, exchangee, Serdivan, settlement

⁴ This study; was produced by synthesizing and transforming the Master's thesis titled "Post-Exchange Migration to Sakarya and Its Impact on Serdivan" into an article. The thesis was prepared by Filiz Türüt at Karabük University, Institute of Social Sciences, Department of History, under the supervision of Dr. Cemile Şahin.

⁵ Associate Professor, Bandırma Onyeddi Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, E-mail: cemilleshn@gmail.com

⁶ Teacher, Ministry of Education, E-mail: filizturut@outlook.com

Giriş

Göç, sadece coğrafi yer değişiminden ibaret değil toplumsal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları derinden etkileyen çok boyutlu bir gerçekliktir. Osmanlı tarihinde 19. yüzyıl, özellikle Kırım, Kafkaslar ve Rumeli gibi kaybedilen bölgelerdeki Müslüman halkın Anadolu'ya büyük göçler yaşadığı kritik bir dönemdir. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası başlayan göçler, 1856'dan sonra Kırım ve ardından Kafkaslar'dan gelen kitlesel göçlerle artmıştır. En büyük göç dalgası ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Balkan Savaşları (1912-1913) ve Birinci Dünya Savaşı da bu süreci etkileyen diğer önemli olaylardır.

Cumhuriyet döneminde de Osmanlı'dan devralınan göç yönetimi devam etmiş devletin, kuruluş sürecinde göçmenler ekonomik, askeri, siyasi, sosyal açıdan önemli bir kaynak olarak görülmüştür. Özellikle Yunanistan'la yapılan "1923 Nüfus Mübadelesi" ayrı bir öneme sahiptir.

Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Bu çalışmada, öncelikle Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'de imzalanan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi'ne giden süreç ve bu süreç içerisinde yaşanan gelişmeler incelenmiştir. Ayrıca, Tasfiye Talepnamelerinden yola çıkılarak tespit edebildiğimiz kadarıyla Kocaeli-Adapazarı bölgesine iskân edilen mübadillerin listesi verilmiştir. Çalışmanın asıl amacını oluşturan bölümde, Serdivan bölgesinde mübadiller ele alınarak; Serdivan'ın, günümüzdeki yerinde kurulmasında mübadillerin rolü ve önemi, buraya yerleştirilen mübadillerin bir kısmının zamanla başka bölgelere göç etmelerine rağmen, kalan mübadillerin bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel olarak gelişmesindeki önemi incelenmiştir. Çalışmada, arşiv kaynakları, dönemin gazeteleri başta olmak üzere, konuyla ilgili olarak yazılmış çeşitli kitap ve makalelerden yararlanılmıştır. Yapılan değerlendirmelerin, güncel göç ve göçmen sorunlarının çözümüne katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu amaçlarla, mübadillerin yaşadıkları zorluklara rağmen başarılı bir şekilde gerçekleştirilen uyum süreçlerinin, günümüzde yaşanan göçmen sorunları ve sosyal entegrasyon çalışmalarında nasıl bir yol haritası oluşturabileceğine dair çıkarımlar elde edilmesi hedeflenmiştir.

Bulgular

Mübadele Süreci

Mübadele; Lozan Anlaşması gereğince, Yunanistan'daki Türklerle, Türkiye'deki Rumların (Batı Trakya Türkleriyle İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada Rumları hariç) karşılıklı olarak yer değiştirmesi olayıdır.

24 Nisan 1830'da Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir devlet olan Yunanistan, kuruluşundan itibaren "*Megali İdea*" doğrultusunda hareket ederek iç ve dış politikalarında Osmanlı ve Türkiye aleyhinde politikalar izlemiştir. Avrupalı devletlerin desteğiyle politikalarını uygulamaya çalışan Yunanistan, Milli Mücadele sürecinde beklenmedik bir direnişle karşılaşmış ve olayların seyri değişmiştir. Yaşanan süreçlerde, iki ülke arasında çeşitli şekillerde devam eden göçler ve özellikle Yunanistan'ın Türklere uyguladığı katliam ve kıyım hareketleri, bu bölgelerde iki halkın bir arada yaşamasını zorlaştırdığından, mübadeleyi zorunlu hale getirmiştir. Diğer yandan, Türk ve Yunan devletlerinin, savaşın getirdiği yorgunluk, ekonomik sıkıntılar başta olmak üzere yaşadıkları bu zorlu süreçte hemen harekete geçerek toparlanmaları gerektiğinden, mübadele onlar için kaçınılmaz olarak görülmüştür. Her iki tarafta en kısa sürede sorunun çözüme kavuşturularak, boş kalan arazilerde üretimin başlaması, ekonominin düzeltilmesi, homojen bir nüfus yapısına sahip ulus devlet oluşturma politikası doğrultusunda hareket etmiştir. Bu doğrultuda, Lozan Konferansı sırasında yapılan görüşmeler neticesinde, Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'de "*Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*" imzalanmış, meclis onayından geçerek 25 Ağustos 1923'de yürürlüğe girmiştir.

Mübadele Sözleşmesi'nin uygulanmasında sıkıntı yaşanmaması, olası sorunların çözüme kavuşturulması amacıyla kurulan "*Muhtelit Mübadele Komisyonu*" yani "*Karma Komisyon*", toplamda dört Türk, dört Yunan ve Milletler Cemiyeti'nin seçtiği üç tarafsız üyeden oluşmuştur. Komisyonun giderlerinin, Türk ve Yunan hükümetleri tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Komisyonun başlıca görevleri; mübadillerin taşınabilir ve taşınmaz mallarının değerlendirilmesi, geride bıraktıkları malların tespit edilmesi ve yeni yerleştikleri bölgelerde bu malların karşılığının verilmesini sağlamaktır. Ayrıca sürecin sorunsuz ilerlemesi için alt

komisyonlar oluşturulmuş ve mübadillerin haklarının korunması amaçlanmıştır (Çelebi, 2006, s.108-116; İpek, 2000, s.30; Özcan, 2010, s.62).

Mübadele Sözleşmesi imzalandıktan sonra, Türkiye'ye gelmesi planlanan yaklaşık beş yüz bine yakın Türk ahalinin sorunsuz taşınma, sevk ve iskânı için önlemler alınmıştır. Bu amaçla, 13 Ekim 1923'de TBMM tarafından "*Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti*" kurulmuş, vekaletin başkanlığına İzmir milletvekili Mustafa Necati Bey getirilmiştir. Ardından, 8 Kasım 1923'de "*352 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu*" kabul edilerek, iskân çalışmalarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır ("*352 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İhdasına Dair Kanun*", Kanunlar Dergisi 1923, 2: 109).

Ayrıca, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından yapılacak çalışmaların düzenli olarak yürütülebilmesi için tüm vilayetlerde ve kazalarda "*İmar ve İskân Komisyonu*" kurulması kararlaştırılmıştır (İskân Tarihçesi, 1932, s.20). Ancak vekalette sık sık başkan değişiklikleri ve vekalet memurlarıyla yerel memurlar arasında sağlıklı iletişimden kaynaklanan sorunlar yaşanması nedeniyle çalışmalar aksamış, 11 Aralık 1924'de Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kaldırılarak yerine Dahiliye Nezareti'ne bağlı "*İskân Müdüriyet-i Umumisi*" kurulmuş, vekaletin yetkileri bu komisyona devredilmiştir (İpek, 2000, s.37-39).

Mübadillerin Anadolu'ya sevkini için ilk aşamada on yedi Türk vapuruyla anlaşma yapılarak hazırlıklara başlanmış, çocuklar ve muhtaç kişilerden ücret alınmamış, diğer mübadillerden ise cüzi bir ücret talep edilmiştir. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ortak çalışmalarıyla, 13 Ekim 1923 ile 19 Ekim 1923 tarihleri arasında ilk mübadele işlemi gerçekleştirilmiştir (Parlak, 2012, s.134; Özcan, 2010, s.65).

Sakarya Bölgesinde Mübadiller

Tarihsel Süreç İçerisinde Sakarya

Sakarya şehrinin temeli, XVI. yüzyılda Sakarya nehri civarında Osmanlı hâkimiyetinde kurulan "Ada Karyesi" (Adaköy) adlı köyle atılmıştır. Bölgede tarım ve ticari faaliyetlerin sürdürülebilmesi için kurulan pazaryerleri zamanla gelişmiş, bölge önemli bir ticaret, ekonomi ve sosyal merkez haline gelmiştir. Yerleşim, bu pazaryerlerine göre şekillenerek "Adapazarı" olarak tanınmıştır. Osmanlı döneminde, Sakarya

yöresi özellikle sebze, meyve, kereste gibi ürünlerde çeşitlilik, orman kaynakları, coğrafi konumu, önemli yol güzergâhları gibi özellikleriyle büyük öneme sahiptir. Sapanca'ya bağlı olduğu kayıtlardan anlaşılan Adapazarı, 1837'de kaza statüsü kazanmış ve 1868'de "Adapazarı Belediyesi" adı altında belediye teşkilatı oluşturulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kocaeli vilayetine bağlı bir kaza olan Adapazarı, 1954 yılında Kocaeli'nden ayrılarak Sakarya Vilayeti'nin merkez ilçesi olan Adapazarı'na dönüşmüştür. Bu süreçte Sakarya yöresi, Adapazarı'nı da içeren önemli bir bölge olarak idari bakımdan Kocaeli idari teşkilatı içinde yer almıştır. (Eröz ve Alpan, 1968, s.6-8; Narin, 2011, s.21-26, 34; Sakarya Halk Kültürü, 2003, s.6). Günümüzde Sakarya'nın; Adapazarı (merkez), Akyazı, Arifiye, Erenler, Ferizli, Geyve, Hendek, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütlü, Taraklı gibi ilçeleri mevcuttur (Sakarya Valiliği İl Brifingi, Temmuz 2022).

Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarıyla birlikte, özellikle Kırım, Kafkasya ve Rumeli'den Anadolu'ya yönelik göçlerde Sakarya bölgesi önemli bir yerleşim alanı olmuştur. Ayrıca yurt içinde de Doğu Karadeniz ve diğer çeşitli yörelerden Sakarya'ya önemli göçler yapılmıştır. Günümüzde bölgede Yörükler, Manavlar, Çerkesler, Karadenizliler, Arnavutlar, Boşnaklar, Pomaklar, Tatarlar, Gürcüler, Abhazlar, Muhacirler, Mübadiller, Romanlar, Lazlar, Zazalar, Hemşinliler, Karadenizliler, Suriyeli göçmenlerle az da olsa Rum ve Ermeni toplulukları bulunmaktadır (Aktaş, 2008, s.75).

Sakarya'da Mübadilleri İskân Politikaları ve Uygulamaları

İskân bölgeleri seçilirken fiziksel, sosyal, ekonomik, beşerî ve tarihi faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Mübadillerin iskân sürecinde; ekonomik faaliyetleri, gelenekleri, sosyal, kültürel yapılarıyla, alışkın oldukları iklim şartları da önem taşımış, bu unsurların dikkate alınması, mübadillerin yeni yerleştikleri bölgede sosyo-kültürel ve ekonomik olarak uyum sağlamalarını kolaylaştırmıştır (Çelebi, 2005, s.145-147). Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, mübadillerin iskân edilecekleri bölgeleri belirlemek için çalışmalar yapmış ve iskân bölgelerini önce yedi, sonra on bölgeye çıkarmıştır. Bu bölgeler şu şekildedir (Arı, 1995, s.50-52):

1. Bölge: *Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum, Tokat*
2. Bölge: *Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale*

3. Bölge: Balıkesir
4. Bölge: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon
5. Bölge: Bursa
6. Bölge: İstanbul, Çatalca, Zonguldak
7. Bölge: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya
8. Bölge: Antalya, Isparta, Burdur
9. Bölge: Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir
10. Bölge: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntab, Maraş

Mübadillerin yerleştirileceği iskân bölgeleri arasında bulunan İzmit ve civarı yedinci bölge olarak belirlenmiştir. Sakarya, yedinci iskân bölgesinin limanı konumundaki İzmit muntıkası dâhilinde yer almıştır.

Göçmenlerin sevkıyatı için yetkili makamlar tarafından sevk programları hazırlanmış, mübadillerin zarar görmeden sevk ve iskân edilebilmesi için tedbirler alınmıştır. Taşıma araçları, güzergahlar, vapurların kullanımı, indirme-bindirme işlemleri belirlenmiştir. Şehirlerde ve limanlarda sağlık ve barınma tedbirleri gibi önlemler alınmış olmasına rağmen, sevk ve iskân sürecinde bazı sıkıntılar, düzensizlikler yaşanmıştır (Arı, 2008, s.134-143; İpek, 2000, s.44-48). Vapurlarla Anadolu'ya sevk edilen mübadiller, varış noktalarında kimlik ve belge kontrollerinden geçirilmiş, sağlık kontrolü yapılmıştır. Tasfiye Talepnamesi, aile kimlik belgesi, aşı belgesi ve Yunanistan'da bulunan mallarına karşı verilen kıymet belgesi gibi belgeler mübadiller için gereklidir. Mübadele sürecini yöneten Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, iskân bölgelerinde örgütlenerek mübadillere yardım ve destek sağlamıştır (Arı, 1995, s. 48-50, 89-90).

Tasfiye Talepnamelerinden anlaşıldığına göre mübadiller; Selanik vilayetinin Drama, Kavala, Vodina, Demir Hisar, Yeniceyi Vardar, Doyran, Gevgili, Kalkış, Katrin, Lankaza, Siroz, Kesendire, Karaferye, kazalarından gelmiştir. Ancak kayıtlarda bazı eksikliklerin olduğu anlaşılmaktadır (Kaya ve Deveci, 2014, s.179). Yedinci iskân bölgesi olarak tespit edilen İzmit ve Adapazarı civarlarına iskân edilecek olan mübadiller büyük ölçüde Selanik, Girit, Manastır, Yanya, Cezayir-i Bahr-ı Sefid bölgelerinden gelmiştir ve çoğunlukla İzmit, Adapazarı, Akyazı, Darıca, Bahçecik, Hendek, Gebze, Karamürsel, Geyve, Kandıra, Söğütlü bölgelerine iskân edilmişlerdir (Çetin, 2015, s.1378-1379).

Vapurlarla taşınan mübadiller belirli dağıtım merkezlerine toplanmış, kalıcı olarak iskân edilecekleri bölgelere nakledilmeden önce buralardaki

misafirhanelerde yaklaşık üç gün süreyle misafir edilerek işlemleri tamamlanmaya çalışılmış, ardından kalıcı iskân bölgelerine gönderilmişlerdir. İskân bölgelerinde imkanlar doğrultusunda yerleştirilmeye çalışılan mübadillerin, gerekli hallerde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin sağladığı çadırlarda 1-2 yıla kadar kaldıkları da olmuştur. Örneğin bu aşamada Kocaeli bölgesine (Serdivan'a yüz adet, Fındıklı'ya yüz adet ve Bahçecik'e yüzelli adet tahsis edilmek üzere) üçyüzelli adet çadır sevk edilmiştir (Kızılay Arşivi, 5 Nisan 1340/1924, 88/69). Ancak bir süre sonra mübadillerin sayıları arttığından çadırların yetersiz kaldığı, bölgeye yeni çadırların gönderildiği anlaşılmaktadır (Kızılay Arşivi, 2 Nisan 1340/1924, 88/ 152; Kızılay Arşivi, 8 Nisan 1340/1924, 88/ 152).

Dönemin gazetelerinden Vatan gazetesinde, mübadillerin bir kısmının 16.02.1924 tarihinde Kavala ve Drama bölgelerinden Salih vapuruyla nakledilerek, öncelikle Çanakkale'ye, ardından İzmit bölgesine geldiği (Vatan, 18 Şubat 1924), Antalya vapurunun ise Selanik'ten getirmiş olduğu mübadilleri 17.03.1924'de yola çıkararak İzmit'te tahliye ettiği (Vatan, 18 Mart 1924), Drama bölgesinden (Yeniköy ve Kuruca karyelerinden) gelen 340 kadar mübadilin yine İzmit bölgesine sevk edildiği (Vatan, 16 Nisan 1924) şeklinde haberler yer almıştır. Vakit gazetesinde ise Drama'nın çeşitli köylerinden gelen mübadillerin sevk ve iskân işlerinin devam ettiği ve haberin yayınlandığı tarihlerde yaklaşık 465 mübadilin İzmit bölgesine sevk edildiği haberleri ele alınmıştır (Vakit, 20 Nisan 1924). Vakit gazetesinde, İstanbul'a gelmiş olan sekiz bin kadar mübadilin çeşitli bölgelere sevk edileceği, bunların bir kısmının İzmit bölgesindeki Darıca mıntıkasına gönderileceği, yine Selanik ve Drama (Karagöz karyesinden), İzmit yöresine 4-5 Nisan 1924 tarihlerinde mübadillerin sevk edildiği bildirilmiştir (Vakit, 22 Nisan 1924). Vapurların dışında, trenlerle gelen mübadillerden yaklaşık yedi yüz kadarının İzmit'e sevk edildiği haberler arasındadır (Vakit, 18 Mayıs 1924). Anlaşıldığı kadarıyla, 1923-1927 yılları arasında Anadolu'ya nakledilen 456.720 Müslüman mübadilin, yaklaşık 27.687'si İzmit (Kocaeli) ve bu bölgeye bağlı birimlere sevk edilmiştir (Çetin, 2015, s.1378).

Tasfiye Talepnamelerine göre özellikle Selanik bölgesinden olup, Adapazarı (Sakarya), Kocaeli bölgelerine sevk ve iskân edilen mübadillerin listesi şu şekildedir:

Tablo 1: Kocaeli-Adapazarı Bölgesine İskân Edilen Mübadiller

Memleketi	Sevk Tarihi	İskân Mahalli	Açıklama
Selanik-Drama Sarışaban	01.01.1923	Kocaeli- Adapazarı	Hacı Refik eşi Sıdıka
Selanik-Drama Sarışaban	01.01.1924	Kocaeli- Adapazarı	Polis Osman eşi Emine, çocukları Nimet, Latife, Zehra
Manastır- Sarıgül Köyü	22.02.1924	Kocaeli- Adapazarı	Rençber Süleyman kızı Hanife
Selanik-Drama Kassam Mah.	10.03.1924	Kocaeli- Adapazarı	Ahmet kızları Enise, Hasibe
Yanya-Loça Yusuf Ağa Mah.	16.05.1924	Kocaeli- Adapazarı	Mütevellizade Şemsettinoglu Salahattin
Selanik-Siroz İlıcadere Köyü	10.07.1924	Kocaeli- Adapazarı	Çiftçi Musaoğulları İslam ve Hüseyin
Selanik-Siroz Alşan Köyü	27.07.1924	Kocaeli- Adapazarı	Ahmetoğlu Osman
Selanik-Siroz Baraklı Cuma Köyü	28.07.1924	Kocaeli- Adapazarı	Molla Şabanoğlu Mustafa
Selanik-Siroz Alşan Köyü	04.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Hüseyinoğlu Hacı Mahmut
Selanik-Siroz Acve Köyü	04.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Çiftçi Alioğlu İbrahim
Selanik-Siroz Eynelli Mah.	04.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Çiftçi Mustafaoğlu Süleyman
Selanik-Siroz Çerpeşte Köyü	06.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Mehmetoğlu Mehmet
Selanik-Siroz Fuadiye Mah.	07.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Demiroğlu Hafız Ahmet
Selanik-Siroz Camii Atik Mah.	10.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Mehmet eşi Ulviye'yle çocukları Kadri, Esmâ, Hatice
Selanik-Siroz DemirHisar- Sengel Köyü	11.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Bakkal Haliloğlu Hafız Mehmet
Selanik-Siroz DemirHisar- Sengel Köyü	11.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Çiftçi Ahmetoğlu İsmail
Selanik-Siroz Hamzalı Köyü	12.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Çiftçi Osmanoğlu İsmail
Selanik-Siroz Süleymanbey Mah.	13.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Muharremoğlu Ahmet ve eşi Mukaddes

Selanik-Siroz Debbağ Murat Mah	13.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Fehmioğlu Ali
Selanik-Siroz DemirHisar- Camii Atik Mah.	15.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	İmam Hacı Mustafa kızı Hatice
Selanik-Siroz DemirHisar- Sengel Köyü	15.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Çiftçi İbrahimoğlu Genç Osman
Selanik-Siroz Pervişte Köyü	16.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Zekeriya kızı Güllü ile Şeyh Agâh kızları Üftade, Zehra ve Mukaddes
Selanik	15.08.1924	Kocaeli- Adapazarı	Zahireci Hüseyinoğlu İbroş
Selanik- Langaza Suha Köyü	07.02.1925	Kocaeli- Adapazarı	Çiftçi Kadir Çavuş
Selanik-Drama	08.03.1925	Kocaeli- Adapazarı	Çarşamba'da meskûn Mustafa oğlu Osman ailesiyle birlikte Adapazarı'na sevk edilmiştir
Selanik-Drama Yenimahalle	04.04.1925	Kocaeli- Adapazarı	Ömeroğlu Mehmet
Selanik-Drama Halilbey Mah.	07.04.1925	Adapazarı- Avadis Mah.	Abdullah Arif eşi ve Arap Bilal kızı Ayşe
Selanik-Drama Boyran Mah.	08.04.1925	Kocaeli- Adapazarı	Mehmet kızı Atiye
Yanya	12.04.1925	Kocaeli- Adapazarı Müslim Subaşı Mah.	İbrahim Ağa varisleri Mustafa, Saime, Zübeyde, İbrahim, Kadri ve Hüseyin
Yanya Arslan Paşa Mah.	12.04.1925	Kocaeli- Adapazarı Rum Subaşı Mah.	İbrahimoğlu Suphi
Yanya-Preveze Süleymaniye Mah.	15.04.1925	Kocaeli- Adapazarı	Hacı Abbas kızı Fatma
Selanik-Siroz Rahmanlı Köyü	18.04.1925	Kocaeli- Adapazarı Çarkai Samiye Köyü	Çiftçi İdrisoğlu Ali
Selanik-Siroz İğneli Köyü	18.04.1925	Kocaeli- Adapazarı	Rençber Musaoğlu Şaban

		Çarkai Lütfiye Köyü	
Selanik-Siroz Bedrettin Bey Mah.	21.04.1924	Kocaeli-Adapazarı Boyacılar Mahallesi	Saraç Ahmetoğlu Saraç Ali
Selanik-Siroz Çerkes Fuadiye Mh.	21.04.1925	Kocaeli-Adapazarı Gırallar Mah.	Çiftçi Musaoğlu Mehmet
Selanik-Siroz Muhacir Mah.	21.04.1925	Kocaeli-Adapazarı Celül Mah.	Çiftçi Mehmetoğlu Emin
Selanik-Siroz Musa Çelebi Mah.	21.04.1925	Kocaeli-Adapazarı Uzanlar Mah.	Çiftçi Ali Yazıcıoğlu Hüseyin Onbaşı
Selanik-Siroz Bedrettin Bey Mah.	22.04.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Mehmetoğlu Hacı Osman
Selanik-Siroz Baraklı Cuma Mah.	02.05.1925	Kocaeli-Adapazarı	Berber Mustafaoğlu Nuri
Selanik-Siroz Baraklı Cuma Mah.	02.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Peşkirici-i Kebir Mah.	Hasanoğlu Hasan
Selanik-Siroz Ilıcadere Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Savuklar Köyü	Çiftçi Elmasoğlu Mümin
Selanik-Siroz Ilıcadere Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Savuklar Köyü	Ahmetoğlu Hüseyin ve kızları Rabia ile Fatma
Selanik-Siroz Dimitriç Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Garibler mah.	Hasanoğlu Mümin
Selanik-Siroz Dimitriç Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Peşkirici-i Sağır Mah.	Süleymanoğlu Tahir
Selanik-Siroz İkitelli Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Subaşı Mah.	Ahmet oğlu Mümin
Selanik-Siroz İkitelli Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı	Mustafaoğlu Hasan
Selanik-Siroz	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı	Çiftçi Ahmetoğlu Mecit

Hemendos Köyü		Makari-i İlyasiye Mah.	
Selanik-Siroz Yeniköy	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Ahmetoğlu Kadri
Selanik-Siroz Neolyan Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Mehmetoğlu Ali
Selanik-Siroz Neolyan Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Mustafaoğlu Yusuf
Selanik-Siroz Ebdimal Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Çiftçi İsmail kızı Naile
Selanik-Siroz Ebdimal Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Çiftçi kör Hüseyinoğlu İbrahim
Selanik-Siroz Köprübaşı Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Çiftçi Osmanoğlu Ali
Selanik-Siroz Balitros Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Çiftçi Osmanoğlu Ahmet eşi ve Halil kızı Münevver
Selanik-Siroz Balitros Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Çiftçi Haliloğlu İsmail
Selanik-Siroz Balitros Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Çiftçi Ahmetoğlu Selim
Selanik-Siroz Çakallar Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Garibler Mah.	Salih kızı Fatma
Selanik-Siroz Balitros Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Celül Mah.	Çiftçi Abdi oğullarından Mahmutoğlu Bekir
Selanik-Siroz İkitelli Köyü	03.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Recep Pehlivan kızı ve Bekir eşi Hanife'yle kardeşi Ali
Selanik	04.05.1925	Kocaeli-Adapazarı Peşkirici Kebir Mah.	Tüccar Hasanoğlu Ali Kazım
Selanik	04.05.1925	Kocaeli-Adapazarı	Zahireci Şerifoğlu Salim
Selanik	04.05.1925	Kocaeli-Adapazarı	Mustafa kızı Arife

Selanik	05.05. 1925	Kocaeli-Adapazarı	Jandarma Hüseyinoğlu Hasan
Selanik	05.05. 1925	Kocaeli-Adapazarı Tuzla Mah.	Mustafaoğlu Ahmet
Selanik-Siroz Tuğlar Köyü	05.05. 1925	Kocaeli-Adapazarı Garibler Mah.	Çiftçi Osmanoğlu İsmail
Drama	11.06.1925	Kocaeli-Adapazarı	Bafra'da iskân edilen Demir oğlu Osman'ın Adapazarı'nda iskanına izin verilmiştir.
Lankaza	19.09.1925	Kocaeli-Adapazarı	İbrahim kızı Ümmü
Selanik-Drama Kavala-Atik Mah.	16.07.1925	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Mustafa kızı Habibe
Kalkandelen	30.07.1925	Kocaeli-Adapazarı	Ali Rıza
Selanik-Kılıkış Hasan Obası Köyü	02.09.1925	Kocaeli-Adapazarı	Yusuf kızı Aliye
Manastır- Kozana Naslıç Kazası	14.02.1926	Kocaeli-Adapazarı Gedikoğlu Mahallesi	Mustafa kızı Nazike
Selanik-Kılıkış	17.02.1926	Kocaeli-Adapazarı	Mehmet Ali kızı Gülşah
Selanik-Siroz Alşan Köyü	18.02.1926	Kocaeli-Adapazarı Boyacılar Mah.	Rençber Hamzaoğlu İbrahim
Selanik	24.02.1926	Kocaeli-Adapazarı Peşkirci Kebir Mahallesi	Tüccar Âdemoğlu Rıza
Selanik	24.02.1926	Kocaeli-Adapazarı Peşkirci Kebir Mahallesi	Bakkal Hasanoğlu İzzet
Selanik	24.02.1926	Kocaeli-Adapazarı	Marangoz Zekeriyaoğlu İsmail
Selanik	24.02.1926	Kocaeli-Adapazarı	Çiftçi Ali Haliloğlu Hacı Şaban
Selanik-Siroz	03.03.1926	Kocaeli-Adapazarı Subaşı Mahallesi	Mehmetoğlu Ahmet

Manastır-Florina Kanbalı Köyü	06.03.1926	Kocaeli-Adapazarı Peşkirici Kebir Mahallesi	Çiftçi Eminoğlu Bekir Ağa
Manastır-Florina	06.03.1926	Kocaeli-Adapazarı Karakalpak Mahallesi	Rençber İbrahimoğlu Arif
Selanik-Drama Pravişte-Ahadlar	24.03.1926	Kocaeli-Adapazarı	İbrahimoğlu Ahmet
Selanik-Kılıkış	27.04.1926	Kocaeli-Adapazarı	İboş kızı Vezire
Selanik-Kılıkış	27.04.1926	Kocaeli-Adapazarı	Mustafa kızı Hayriye
Selanik-Siroz Köprübaşı Mah.	12.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Celül Mahallesi	Fırıncı Ahmet eşi ve İsmail kızı Emine
Selanik-Siroz Ebdiye Köyü	12.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Gazeller Mahallesi	Çiftçi Musaoğlu Mehmet
Selanik-Siroz Kadiriye Köyü	12.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Rum Subaşı Mahallesi	Çiftçi Mehmetoğlu Emin
Selanik-Siroz Pançiroz Köyü	18.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Boyacılar Mah.	Çiftçi Salihoğlu Mustafa
Selanik-Siroz Kara Hamza Mah.	18.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Müslim Subaşı Mahallesi	KunduracıAhmetoğlu Mustafa
Selanik-Siroz Hâkim Davut Mah.	18.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Gedikoğlu Mahallesi	Zahireci Ahmetoğlu Demir
Selanik-Siroz Bazdar Mahallesi	18.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Gedikoğlu Mahallesi	Rençber Salihoğlu Mustafa
Selanik-Siroz Zihne-Vilçeste Köyü	18.05.1926	Kocaeli-Adapazarı	Rençber Salihoğlu Mustafa

Manastır-Kozana Serfiçe Kazası	27.05.1926	Kocaeli-Adapazarı Müslim Subaşı Mahallesi	Kunduracı Abdi kızı Emine
Selanik-Siroz DemirHisar-Kibriye	02.06.1926	Kocaeli-Adapazarı	Çiftçi Ahmet eşi Fatma ve oğlu Hasan
Selanik-Siroz DemirHisar-Todoriç	02.06.1926	Kocaeli-Adapazarı Peşkirci Kebir Mahallesi	Osmanoğlu Ali
Selanik-Siroz DemirHisar-Sengel	02.06.1926	Kocaeli-Adapazarı	İbrahimoğlu Genç Osman
Selanik-Siroz DemirHisar-Vetrine	02.06.1926	Kocaeli-Adapazarı Garibler Mahallesi	Hasan kızı Esmâ
Selanik	02.09.1926	Kocaeli-Adapazarı	Selim evlatları Cemile ve Zehra
Manastır-Kozana Serfiçe-Taşlık Mah.	09.09.1926	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mahallesi	Osmanoğlu Ali eşi Kazım kızı Hacire'yle Sağıroğlu Ali Osman, Hüseyin ve Fethi
Selanik-Siroz Alşan Köyü	29.09.1926	Kocaeli-Adapazarı Boyacılar Mah.	Hasanoğlu İbrahim
Karacaova	04.10.1926	Kocaeli-Adapazarı	Edirne'nin Küplü köyünde iskân edilen Mehmetoğlu Hayrettin'in Adapazarı'nda iskanına izin verilmiştir.
Selanik-Siroz Ebdiye Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Gazeller Mah.	Çiftçi Yusuf Pehlivanoglu İdris Çavuş
Selanik-Siroz Kadiriye Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Celül Mahallesi	Mustafa kızı ve Veysel eşi Gülsüm
Selanik-Siroz Alşan Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Ahmetoğlu Ahmet
Selanik-Siroz Alşan Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Boyacılar Mahallesi	Rençber Recepoğlu Mustafa
Selanik-Siroz İğneli Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı	Osmanoğlu Hüseyin

		Karakalpak Mahallesi	
Selanik-Siroz İğneli Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Karakalpak Mahallesi	İsmail kızı ve Hüseyin eşi Fethiye
Selanik-Siroz İğneli Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Çarkai Samiye Köyü	Rençber Hacı Mehmetoğlu Ahmet
Selanik-Siroz İğneli Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Peşkircii Kebir Mahallesi	Çiftçi Mustafaoğlu Yahya
Selanik-Siroz İğneli Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Uzanlar Mahallesi	Esnaf Salihoğlu Mümin
Selanik-Siroz İğneli Köyü	23.10.1926	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Çiftçi Recep Pehlivanoğlu Ali ve kızı Hanife
Selanik-Siroz Ahmet Paşa Mah.	02.11.1926	Kocaeli-Adapazarı Avadis Mah.	Mehmet kızı Dudu
Selanik	24.12.1926	Kocaeli-Adapazarı	İbrahim kızı Ayşe
Selanik-Siroz	03.03.1927	Kocaeli-Adapazarı	Emin kızları Sabire ve Emine
Selanik-Drama Namazgâh Mah.	28.04.1927	Kocaeli-Adapazarı	Kahveci Abidinoğlu Zülfikar
Selanik	05.05.1927	Kocaeli-Adapazarı Peşkirci Kebir Mahallesi	Süleyman kızı Fatma
Selanik-Siroz DemirHisar-Vetrine	07.06.1927	Kocaeli-Adapazarı	Ahmet kızı Ümniye
Preşova	14.12.1927	Kocaeli-Adapazarı	Elmas'la kızı Azize
Lankaza	10.03.1928	Kocaeli-Adapazarı	İbrahim oğlu Muhsin ve kız kardeşi
Selanik-Drama Rahvika Köyü	20.01.1929	Kocaeli-Adapazarı	Tütüncü Hüseyinoğlu İsmail eşi Fatma
Selanik-Drama Rahvika Köyü	20.01.1929	Kocaeli-Adapazarı	Tütüncü Ahmetoğlu Hüseyin

Selanik-Siroz Çerkez Fuadiye Mh.	16.03.1929	Kocaeli- Adapazarı Subaşı Mahallesi	Mustafa kızı ve İbrahim eşi Havva
--	------------	---	--------------------------------------

Kaynak: BCA, Dışişleri Bakanlığı, *Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*.

Sakarya bölgesinde Osmanlı Devleti döneminde oluşturulan İskân Komisyonunun, göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı çalışmalar sonraki dönemlerde de etkisini sürdürmüş, bölgede mübadillerin iskanında temel teşkil etmiştir. Komisyon ve belediyeler, göçmenlerin iskanına uygun yerleşim yerlerini belirlemek, yeni iskân alanları oluşturmak gibi hizmetlerde bulunmuştur. Ayrıca mübadiller için de benzer çalışmalar yapılmış, iskân bölgelerine tevfiz⁷ komisyonları kurularak, geride bırakılan malların ve yapılacak yardımların tespiti sağlanmıştır (Sofuoğlu, 2005, s.1020). Mübadillerin Yunanistan'da bıraktıkları malların değerleri resmi makamlar tarafından tespit edilerek belgelendirilmiştir. Bu belgelerden biri mübadillere verilmiş, Türkiye'de gerekli yardımlar yapılırken bu belge dikkate alınmıştır. Ancak bu süreçte bazı yolsuzluklar yapılarak haksız kazanç elde edildiği de gözlemlenmiştir (Yeşilbursa ve Ateş, 2017, s.2463-2464).

Sakarya bölgesine iskân edilecek mübadillerin bir kısmı, geldikleri bölgelerin benzer özelliklerini taşıması ve ekonomik faaliyetlerine uygun olması gibi sebeplerle, bir kısmı da daha önce yerleşmiş akrabalarının yanına gitmek istedikleri için bu bölgeye sevk edilmiştir. Ayrıca, bazı mübadiller, yerleştirdikleri diğer iskân bölgeleri yerine Sakarya'yı tercih etmiştir. Barınma sorununun çözümü için hükümet tarafından mesken inşa çalışmaları başlatılmış (İpek, 2015, s. 1260), bu süreçte mübadillerin bir kısmı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin sağladığı çadırlarda veya kendi imkanlarıyla yapılan meskenlerde kalmış, bir kısmı da Rum ve Ermenilerden kalan metruklara yerleştirilmişlerdir (BCA, Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin), 46/83/4). Barınma sorununun çözümü için öncelikle numune köyler oluşturulması planlanmış, bu kapsamda Türkiye genelinde 27 adet numune köy inşa edilmesi hedeflenmiştir. Ancak bu yöntem zaman alıcı ve maliyetli olduğundan, 1925 yılında bu plan terk edilmiş ve mübadiller için ilk kalıcı yerleşim yerleri olan "İktisadihane" adı verilen yerleşim yerlerinin yapımına başlanmıştır.

⁷ Tevfiz: Mübadillerin Yunanistan'da bıraktıkları mallarına karşılık Türkiye'de kendilerine taşınmaz mal verilmesi durumuna denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (İpek, 2000, s.134-147).

İktisadihaneler genellikle kerpiç ve çamurla yapılmış, maliyeti düşük ve hızlı tamamlanabilen evlerdir. Evler genellikle dört haneli, ayrı bahçelerle planlanmış olup, en az iki odalı ve genellikle üç veya dört odalı olarak tasarlanmıştır. İktisadihanelerin ortalama ömürleri beş yıldır. Bu doğrultuda İzmit bölgesinde yaklaşık 630 adet evin inşası başlatılmıştır (Vatan, 6 Temmuz 1924; İpek, 2000, s.102-104). Mübadillerin yerleştirilmesi için evler inşa edilirken, boşalmış Rum ve Ermeni evleri onararak yeniden kullanılmış ve yeni köylerle mahalleler kurulmuştur (Ulugün, 2015, s.1305). 1924-1930 yılları arasında Kocaeli mıntkasında yaklaşık 15.530 mübadil iskân işlemine tabi tutulmuş, bölgede iskân edilenlere 1.688 adet ev, 27 adet arsa, 295 adet dükkân ve 111.218 dönüm tarla verilmiştir. Bölgede 1927 yılında iskân işlemleri durdurulmuştur (İpek, 2015, s.1260).

İskân sürecinde; özellikle yolculuğun her aşamasında, sağlık, iaşe, eksik belge sorunları başta olmak üzere çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Mübadillerin kalıcı iskân süreçlerinde, bölgeye devam eden sevkler ve mübadillerin iskân edildikleri bölgelerden izinsiz ayrılarak başka bölgelere gitmeleri şeklinde sürekli yer değiştirmeleri iskanın planlanmasını olumsuz etkilemiştir (Şen, 2004, s.74; BCA, Toprak İskân Genel Müdürlüğü (İskân), 16/65/7; BCA, Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin), 36/9/4). Diğer yandan, Rum mübadillerden kalan evlerin çoğunun harap, oturulamaz bir halde olması, sağlam olan bazı evlere mübadil olmayan kişilerin yerleşmesi gibi faktörler sıkıntıların artmasına yol açmıştır. Tüm bu sıkıntıların yanında gerek sevk gerekse iskân sürecinde bazı akraba ve ailelerin birbirlerinden ayrılarak parçalanmaları gibi istenmeyen durumlar yaşanmıştır. Mübadillerin yaşam koşulları ve mesleklerine uygun bir yerleştirme yapılmaya gayret edilmesine rağmen yine aksaklıkların yaşandığı görülmektedir. Mübadillerin yaşam koşullarına ve ekonomik faaliyetlerine uygun olmayan bölgelere iskân edilmeleri, yaşanan sıkıntı ve aksaklıklar, mübadillerin uyum sürecini, üretici konuma geçmelerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Arı, 2016, s.125-132; Macar, 2015, s.176; Şen, 2004, s.68; Ağanoglu, 2001, s.292).

Serdivan'da Mübadiller

Sakarya il merkezinin batısında yer alan Serdivan'ın, şehir merkezine uzaklığı 2 km., Adapazarı'na uzaklığı 5 km.dir. Batısında Kocaeli, kuzey

ve kuzeydoğusunda Adapazarı, doğusunda Arifiye, güneyinde Sapanca ve Sapanca Gölü bulunmaktadır (“Serdivan”, <http://www.sakarya.gov.tr/serdivan>). Arapça “divan” ve Farsça “ser” kelimelerinin birleşiminden oluşan Serdivan kelimesi, “muhtarlık” anlamına gelmektedir. Aynı zamanda Farsça “ser” kelimesi “baş” anlamında kullanıldığından ve önceki yıllarda bu bölgenin, burada bulunan divanlık şeklinde yerleşim birimlerinin merkezi olması nedeniyle, bölgenin adı “Başdivan” olarak bilinmektedir (“Serdivan”, <https://serdivan.meb.gov.tr/serdivan.html>; Narin ve Konukçu, 2013, s.94). Diğer yandan Osmanlı döneminde bölgede “Saridoğan” kuşlarının yetiştirilmesinden dolayı bölge “Saridoğan” olarak anılmaktadır. Serdivan bölgesinden kaynaklarda “Petrades”, “Sardovan”, “Saridoğan”, “Başdivan” gibi çeşitli isimlerle söz edilmiştir (Narin ve Konukçu, 2013, s.93-96).

Serdivan’da ilk yerleşimin, 17. yüzyılda buraya yerleştirilen Rumlar tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. Arşiv kayıtlarında “*Rumani Serdivan Karyesi*” olarak geçen bölge bir Rum köyü olup Milli Mücadele ve mübadele dönemlerinde Rumlar köyden ayrılmışlardır (Narin ve Konukçu, 2013, s.9).⁸ Serdivan ilçesinin günümüzdeki mevcut yerleşim yerinde kurulması, büyük ölçüde mübadeleyle gerçekleşmiştir. Serdivan, Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi doğrultusunda Anadolu’ya gelen mübadillerin yerleştirilecekleri bölgeler arasında belirlenmiştir. Ancak, mübadeleyle bölgeye gelen göçmenler, bölgede Rumlardan kalan yerlerden ziyade günümüzdeki Serdivan ilçesinin bulunduğu yerlere yerleşmişler, böylece o tarihlerde Serdivan köyü kurulmuştur. Adapazarı’na bağlı bir köy olarak kurulan Serdivan, kurulduğu dönemden itibaren çeşitli tarihlerde göç almaya ve gelişmeye devam etmiştir. 2 Şubat 1956’dan itibaren belediye teşkilatı kurulmuş ve kasaba statüsüne yükselmiş, ancak 1981’de tüzel kişiliği kaldırılarak Adapazarı belediyesiyle birleştirilmiştir. Çok geçmeden 1982’de yeniden belediye teşkilatı kurulan Serdivan’da özellikle 1999 depreminden sonra artan nüfusla birlikte hızlı bir gelişme başlamış, 22 Mart 2008’de ilçe olmuştur (“Serdivan”, <https://serdivan.meb.gov.tr/serdivan.html>). Serdivan’ın en eski yerleşim yeri “Selahiye” mahallesi olup, günümüzde toplamda 24 mahalleden oluşmuştur. Serdivan’ın mahalleleri şu şekilde sıralanabilir;

⁸ Osmanlı Devleti döneminde 1840’lı yıllarda bölgedeki gayrimüslim tebaaya ait nüfus kayıtları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: BOA, NFS. D., 645; BOA, ML. VRD. TMT., 4180.

*Aralık Mahallesi, Aşağıdereköy Mahallesi, Arabacıları Mahallesi, Beşköprü Mahallesi, Bahçelievler Mahallesi, Beşevler Mahallesi, Çubuklu Mahallesi, Dağyoncalı Mahallesi, Esentepe Mahallesi, Hamitabat Mahallesi, İstiklal Mahallesi, Kazımpaşa Mahallesi, Kızılcıklı Mahallesi, Kuruçeşme Mahallesi, Kemalpaşa Mahallesi, Köprübaşı Mahallesi, Meşeli Mahallesi, Otuziki Evler Mahallesi, Orta Mahallesi, Reşadiye Mahallesi, Uzunköy Mahallesi, Vatan Mahallesi, Yukarıdereköy Mahallesi*dir (<https://serdivan.bel.tr/>).

Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi gereğince mübadillerin yerleştirilecekleri bölgelerden biri olarak belirlenen Serdivan bölgesine mübadiller, deniz yoluyla taşınarak öncelikle İzmit'e, oradan Serdivan'a nakledilmişlerdir. Serdivan'ın günümüzdeki yerleşim yapısı doğal olarak mübadeleyle şekillenmiştir. Normal koşullarda mübadillerin, Rum ve Ermenilerden kalan evlere yerleştirilmesi düşünülmese rağmen, evlerin çoğunun kullanılamaz, harap bir halde olması, bazılarının diğer insanlar tarafından işgal edilmiş olması gibi sebeplerle yetersiz kalması, Serdivan'da yeni evler ve yerleşim yerleri oluşturma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Serdivan'da, mübadeleyle gelenler için 400 hanelik bir köy kurulmuş, köyün arazileri gelenlere tahsis edilerek burada iskân edilmişlerdir. İlk etapta Drama bölgesinden gelenlerin bir kısmı Serdivan'a nakledilerek, burada iskân edilebilmeleri için mesken yapımı başta olmak üzere gerekli çalışmalar başlatılmıştır (Şahin, 2005, s.697; BCA, Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Memurin), 33/48/5; BCA, Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin), 41/48/5).

Bölgedeki alçak kesimlerin sivrisinek sorunuyla karşı karşıya olması nedeniyle, mübadillerin yerleştirilmesi için daha yüksek kesimler tercih edilmiştir. Eski bir Rum köyü olan Serdivan'ın yüksek kesimlerinde yeni yerleşim yerleri kurularak mübadiller buraya yerleştirilmiştir. Örneğin, Drama'nın tütün yetiştiriciliğiyle meşhur Ravika köyünden gelen mübadiller için öncelikle "Dağ Köyü" adı verilen bir köy kurulmuş, okul, cami, su gibi ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Ancak, bölgeye yerleştirilen mübadillerin bir süre sonra iklim şartları, ekonomik faaliyetlerine uygun yerler aramaları, salgın hastalıklar başta olmak üzere çeşitli sebeplerle bölgeden ayrılarak, Manisa'nın Akhisar bölgesine göç ettikleri anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Samsun bölgesine iskân edilmelerine karar verilen mübadillerden bir kısmının burada kalmak istememesi üzerine, daha önceden Adapazarı bölgesine iskân edilmiş olan Dramalı mübadillerden bazıları bu grubu Adapazarı bölgesine çağırmıştır. Görüldüğü gibi, farklı yerlere iskân edilmelerine rağmen, yerleştirildikleri yerlerden ayrılarak bu bölgeye yerleşen mübadiller olmuştur. Mübadillerin iskân sürecinde;

mevcut imkanlar doğrultusunda mesleklerini icra edebilmeleri, üretici konuma gelebilmeleri, gündelik yaşamlarına devam edebilmeleri için konut ve arazi yardımı başta olmak üzere her alanda gereken yardımlar yapılmaya çalışılmıştır. Arazi taksimi için vilayetlerde ve kaza merkezlerinde arazi tevzi komisyonları oluşturularak gerekli çalışmalar yapılmıştır (Konukçu, 2012, s.215; <https://serdivan.bel.tr/>).

Uyum Süreci

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli sebeplerle göç eden göçmen grupları, özellikle ilk dönemlerde yeni yerleşim yerlerinde çoğunlukla dışa kapalı ve içe dönük bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. Aynı durum mübadiller için de geçerlidir. Yeni yaşam yerlerinde tutunabilmek, varlıklarını devam ettirebilmek, sonraki nesillere aktarabilmek amacıyla kendilerinden olanlarla bir arada olmayı istemişler ve kendilerini tanımlama biçimi olarak “mübadil kimliği”ni benimseyerek, tecrübeleri, katkıları, paylaşımları ve değerleriyle “mübadil kültürü”nü oluşturmuşlardır.

İlk dönemde özellikle dil farklılığından kaynaklanan anlaşmazlıklar, mübadillerin kendilerini tam olarak ifade edememelerine, yeterli iletişimin kurulamamasına yol açmış, mübadillerin “*gavur, yarım gavur...*” gibi birtakım ithamlarla dışlanmalarına neden olmuştur. Bu durum, mübadillerin yerli halkla uyum, kaynaşma ve kimlik sorunlarını beraberinde getirmiş olmasına rağmen, uyum sürecinde “öteki” kavramı bölgenin demografik ve sosyal yapısına da bağlı olarak çok derin anlamlara bürünmemiştir. Zamanla yerli halkla mübadiller arasındaki iletişim, etkileşim, tecrübe ve kültür paylaşımları artmaya başlamış, kültürel farklılıklar sorun olmaktan çıkmış, kültürel kaynaşma sağlanmıştır. Aynı zamanda, önceki dönemlerde özellikle Rumeli’den gelen göçmenlerle kültürel benzerliklerin olması, iletişime katkı sağlamıştır. Karşılıklı iletişimin artmasıyla birlikte kültürel etkileşim ve yerli halkla bütünleşmeler gerçekleşmiş, sosyal ilişkiler gelişmiştir (Sepetcioğlu, 2014, s.72). Zorunlu göçün travmatik etkilerinden en kısa sürede kurtulabilmek, uyum sağlayabilmek, kültürlerini yaşatmak ve kimliklerini koruyabilmek için bir an önce kendi düzenlerini kurmaya çalışmışlardır. Zamanla yerli halkın mübadilleri benimsemesi ve manevi desteği, mübadillerin aidiyet duygusunu güçlendirerek kimlik arayışlarında yaşanabilecek olumsuz etkileri ve yerli-yabancı kavramını azaltmış, uyum sürecine olumlu katkı sağlamıştır. Diğer yandan, mübadillerin birbirlerine destek ve uyumları için mübadil dernekleri,

vakıf ve mübadil köy kahvehaneleri kurma şeklinde aktiviteler gerçekleştirilmiştir (Goularas, 2012, s.135).

Mübadillerin Bölgeye Sosyo-Ekonomik Katkıları

Bölgede mücadele yıllarında durma noktasına gelen tarım faaliyetleri mübadillerle birlikte yeniden canlanmaya başlamış, mübadillerin çalışkan ve girişimci olmaları, tarımsal faaliyetlere ilişkin daha bilinçli, deneyimli, teknik bilgi ve gelişmiş yöntemlere sahip olmaları, ihtiyaç duyulan iş gücünü karşılamaları, tarım sektörünün ve ekonominin gelişmesine katkı sağlamıştır. Mübadillerin, iskân edildikleri yerlerde ekonomik faaliyetlerini devam ettirebilecek koşullar sağlanmaya çalışılmıştır. Örneğin, devlet desteği sağlanarak dağıtılan arazilerde tütün üretimi yapılmaya başlandığı gibi, Ravika köyünden gelerek Serdivan'a yerleşen mübadillerin yanlarında getirmiş oldukları incir, dut ve üzümü ekmeleri neticesinde, yörede "Ravika İnciri, Doktor üzümü, Avdira Dutu" olarak bilinen önemli lezzetler yetiştirilmeye başlanmıştır (<http://www.sakaryahalk.com/>). Mübadillerin sahip oldukları mesleklerle ilgili tecrübe ve bilgi birikimlerini bölge halkına aktarmaları, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde, uyum sürecinde önemli rol oynamıştır. Bölgede çoğunlukla gayrimüslimlerin tekelinde olan ipekböcekçiliği, zeytin, tütün işletmeciliği, bağ ve bahçe tarımı, birtakım el sanatları gibi ekonomik faaliyetler de mübadillerle birlikte Türklerin eline geçmiştir. Dört tekerlekli kağnıların kullanımı, duvar ve boyama ustacılığı, düz çatı yerine üçgen çatı ve duvarları kireçle boyama tekniklerini paylaşmışlardır. Ancak, giden Rumların büyük ölçüde ticaret ve zanaatla uğraşmaları ve bölge ekonomisinde ticaretin önemli bir yer tutmasına karşılık, gelen mübadillerin çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla uğraşmaları, ekonomide ister istemez bazı sıkıntılara da yol açmıştır (İnce, 2017, s.396).

Sonuç

Serdivan bölgesi, 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi sürecinde özellikle Drama bölgesinden gelen mübadillerin iskân edildiği önemli bir yerleşim merkezidir. Mübadele Sözleşmesi'yle birlikte yaşanan göç süreci, köklü bir değişim yaşamak zorunda kalan mübadiller için sadece coğrafi bir yer

değiştirmeden ibaret olmayıp, sürecin karmaşık dinamikleri, mübadillerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarını da derinden etkilemiştir. Öncelikle belirsizlik ve zorluklarla geçen yolculuk, mübadillerin hayatta kalma ve yeni bir yaşama başlama mücadelesine dönüşmüştür. Mübadiller, ilk dönemlerde yeni yerleşim yerlerinde karşılaştıkları barınma sorunları, altyapı eksiklikleri, mülk edinme, farklı sosyo-kültürel geçmişe sahip bireylerin bir arada yaşamaya başlamaları ve toplumsal uyum gibi konularda zorluklarla karşılaşmış, geride bıraktıkları yakınları ve mal varlıklarıyla ilgili endişeler yaşamış, ekonomik, eğitim ve sağlık alanlarında sıkıntılar çekmişlerdir. Ancak tüm bu zorluklara rağmen hayata tutunabilmek adına büyük çaba göstermiş ve başarılı olmuşlardır. Zamanla yerel halkla karşılıklı etkileşim ve iletişimin artarak sosyo-kültürel dayanışmanın geliştirilmesi ve mübadillerin kültürel zenginlikleri, bölgenin sosyal dokusunun güçlenmesine katkı sağlamıştır. İskân edildikleri bölgelere ve özellikle Serdivan'a önemli değerler katmışlardır. Kendilerine özgü kültürleri, dünya görüşleri, sosyal tecrübeleriyle bu yerlere canlılık, kültürel çeşitlilik ve zenginlik getirmişler, Anadolu'nun vazgeçilmez bir parçası haline gelmişlerdir. Sakarya bölgesinde mübadillerin yerleşimiyle oluşan kültürel doku, bölgenin ekonomik ve sosyal yapısına olumlu katkılar sağlamıştır. Ayrıca, ulus devlet anlayışı çerçevesinde nüfusun homojenleştirilmesinde ve asker ihtiyacının karşılanmasında mübadillerin önemi büyüktür.

Mübadiller, bölgenin sosyo-ekonomik yapısının geliştirilmesinde de önemli rol oynamışlardır. Özellikle tarım alanlarında deneyimlerini paylaşarak bölge ekonomisine katkı sağlamış, tarımda yeni teknikler ve ürün çeşitliliği getirerek verimliliği artırmış, yerel ekonomiyi canlandırmışlardır. Esnaf ve ticaret alanlarında aktif rol alarak istihdam sağlamış, sosyal ilişkilerle dayanışma ortamı oluşturmuşlardır. Bu süreçte, göçmenler hem kendi geçimlerini sağlarken hem de yerel halkla entegrasyonlarını güçlendirmişlerdir. Mübadele sonrasında Türkiye'de Rumların ayrılması bazı sektörlerde boşluklar yaratmış ancak mübadil Türklerle bu boşluklar doldurulmuş ve ekonomik gelişim desteklenmiştir. Tarımsal faaliyetlerin ve ekonominin millileştirilmesinde mübadillerin rolü büyük olmuştur.

Mübadele sürecinin değerlendirilmesi; günümüzde göç politikaları ve toplumsal uyum üzerine yapılacak planlama ve politika oluşturma süreçlerine ışık tutabilir.

Extended Abstract

The Process of the Population Exchange in Turkish Political History: The Case of Sakarya-Serdivan⁹

Cemile Şahin¹⁰

ORCID: 0000-0001-9989-8903

Filiz Türüt¹¹

ORCID: 0009-0008-8973-3708

Throughout Ottoman history, numerous migrations occurred. During the 15th and 16th centuries, outward migration was common, but from the 18th century onward, as the state weakened, inward migration increased. The 19th century saw significant mass migrations of Muslims from Crimea, the Caucasus, and the Balkans to Anatolia, especially after the Ottoman-Russian War of 1828-1829, the 1856 Crimean migrations, the 1864 Caucasian migrations, and the 1877-1878 Ottoman-Russian War. Migrations continued to rise after the Balkan Wars of 1912-1913 and during World War I, with thousands seeking safety in Ottoman territories due to threats to their lives, property, and honor.

During the Republic period, the issues of migration, dispatch, provisioning, and settlement inherited from the Ottoman period continued. In this period, the population problem of the newly established state and the construction of a nation-state, with immigrants seen as an important resource for the development of its military, political, economic, and social structure, contributed significantly to the state's historical responsibility and efforts to accommodate immigrants due to various internal and external factors. In the early years of the Republic, migrations to Turkey were from the Balkans, Caucasus, and the Middle East, especially from Greece, Bulgaria, Albania, Romania, and Yugoslavia. The "1923 Population Exchange" with Greece holds special significance.

The decision for a population exchange between Turkey and Greece was implemented according to the Turkish-Greek Population Exchange

---

⁹ This study; was produced by synthesizing and transforming the Master's thesis titled "Post-Exchange Migration to Sakarya and Its Impact on Serdivan" into an article. The thesis was prepared by Filiz Türüt at Karabük University, Institute of Social Sciences, Department of History, under the supervision of Dr. Cemile Şahin.

¹⁰ Associate Professor, Bandırma Onyedli Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, E-mail: cemilleshn@gmail.com

¹¹ Teacher, Ministry of Education, E-mail: filizturut@outlook.com

Agreement, signed on January 30, 1923. According to the decision, the Muslim population living in Greece (excluding the Muslims of Western Thrace) and the Greek Orthodox population living in Turkey (excluding the Greeks in Istanbul) were to be exchanged. Consequently, hundreds of thousands of people were forced to leave their homelands and migrate. During this process, the Exchange Migrants faced significant hardships, and after arriving in Turkey through various means, settlement efforts were initiated for them. From the late Ottoman period, there had already been migration movements from the lost territories to Anatolia, and necessary assistance and settlement efforts for migrants were attempted within the available means. Similarly, necessary aid was provided to the immigrants, and efforts were made to settle them as quickly as possible and help them integrate into life. Accordingly, settlement areas for immigrants were identified, and necessary preparations were completed. The Sakarya region was among the significant areas where Exchange Migrants were settled. Due to its strategic location, transportation facilities, geographical features, climate, fertile lands, water resources, and forests, the Sakarya region has historically been an important settlement center. These features made the region attractive for immigrants, making it an important settlement area for migrants from the early periods. The cultural fabric formed over time in Sakarya, aided by immigrants, along with the ability to live together harmoniously, economic and social opportunities, made the region livable and contributed to its development as an important center of agriculture, trade, and industry. The Serdivan village, part of Sakarya and identified as a settlement area for the immigrants, became a significant settlement site during the exchange process, particularly for migrants from the Drama region. Instead of settling in the houses left by Armenians and Greeks, the immigrants established the Serdivan village, with around four hundred households, on a higher area near these settlements, which corresponds to today's Serdivan.

The population exchange had both advantages and disadvantages for Turkey and Greece. In Turkey, the departure of skilled Greeks created gaps in various industries, while Greece faced initial difficulties like unemployment and housing for migrants. However, Turkish exchangees gradually filled the vacated areas in Turkey, aiding in the nationalization of the economy and introducing better agricultural practices. Many immigrants to Anatolia, particularly in Serdivan, engaged in tobacco

farming, boosting local agriculture and the economy. Immigrants also helped homogenize the population and met military needs.

This study focuses on the process leading up to the signing of the Exchange Agreement on January 30, 1923, and the developments during this process. The primary topics covered include the works conducted in line with the exchange decision, the transfer of immigrants from Greece to Anatolia, the identification of areas in Anatolia where immigrants could be settled, the realization of the exchange, the difficulties and challenges faced during this process, and the efforts made to settle them quickly and help them integrate into life and become productive. Additionally, a list of immigrants settled in the Kocaeli-Adapazarı region has been provided as far as could be determined. In the main section of the study, which constitutes its primary objective, the immigrants in the Serdivan region are discussed. This includes examining the geographical location and features of the Serdivan region, its historical development and importance, and the settlement of immigrants in the region. The study also investigates the role and importance of immigrants in the establishment of Serdivan in its present location, the importance of those immigrants who remained in the region despite some migrating to other areas over time, and their contribution to the economic, social, and cultural development of the region. Various archival sources, period newspapers, books, and articles written on the subject have been utilized in this study. Additionally, evaluations were made by interviewing some individuals from the immigrant families settled in the Serdivan region. The evaluations made are intended to contribute to solving some of the current problems encountered in the process of immigrant integration and peaceful coexistence with the local community.

Kaynakça/References

Arşiv Belgeleri

BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 149/1/1.

BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 149/1/11.

BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 152/27/3.

- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 273/797/16.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 282/846/20.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 285/863/5.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 361/14/3.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 361/14/4.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 361/14/14.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 367/51/1.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 367/51/2.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 367/51/3.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 367/56/2.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 387/184/15.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 405/309/3.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 409/340/9.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 409/340/11.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 411/352/9.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 411/352/10.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 418/394/15.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 459/699/1.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 459/699/2.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 460/707/5.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 613/1727/15.

- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 667/2032/3.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 669/2043/14.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 670/2051/14.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 674/2075/26.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 675/2079/6.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 675/2079/7.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 676/2083/11.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 676/2085/15.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 676/2086/5.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 680/2107/44.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 680/2107/46.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 680/2107/47.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 680/2107/48.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/3.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/4.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/9.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/10.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/12.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/13.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/15.
- BCA, Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, 682/2116/16.

- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/17.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/18.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/19.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/20.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/22.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/23.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/24.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/25.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/26.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/28.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/29.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 682/2116/32.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 688/2140/6.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 688/2140/9.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 688/2141/42.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 688/2141/48.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 688/2141/49.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 694/20167/28.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 700/2201/1.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 700/2201/3.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 700/2201/5.

- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 700/2201/7.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/29.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/13.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/14.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/15.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/16.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/27.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/33.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/35.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/38.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/39.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/40.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/41.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/42.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 701/2205/43.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 703/2218/7.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 703/2218/8.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 705/2226/6.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 706/2235/11.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 706/2235/17.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 707/2237/14.

- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 707/2238/45.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 711/2255/7.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 712/2260/17.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 712/2260/2.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 712/2260/18.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 731/2367/24.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 733/2377/11.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 733/2377/13.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 733/2377/17.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 733/2377/20.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 752/2471/3.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 786/2650/27.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 845/2987/18.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 845/2987/19.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 850/3024/1.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 861/3094/14.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 879/3206/12.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 889/3271/30.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 908/3390/17.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 962/3723/1.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 1002/3961/24.

- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 1002/3961/26.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 1021/4077/4.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 1021/4077/6.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 1023/4087/6.
- BCA, *Dışişleri Bakanlığı, Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri*, 1028/4122/34.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (İskân)*, 16/65/7.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Memurin)*, 33/48/5.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 36/9/4.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 41/48/5.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 44/67/14.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 45/72/10.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 45/75/30.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 46/83/4.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 49/99/15.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 49/101/22.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 51/116/5.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 56/146/9.
- BCA, *Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin)*, 57/150/11.
- BOA, NFS. D., 645.
- BOA, ML. VRD. TMT., 4180.
- Kızılay Arşivi (KA), 88/69, 5 Nisan 1340/1924.
- Kızılay Arşivi (KA), 88/ 152, 2 Nisan 1340/1924.
- Kızılay Arşivi (KA), 88/ 152, 8 Nisan 1340/1924.

Sürelî yayınlar

- Vakit*, “Muhacirlerin İşleri”, 20 (Ramazan) Nisan 1924.
- Vakit*, “Mübadele Faaliyeti”, 22 (Ramazan) Nisan 1924.
- Vakit*, “Muhacir Nakliyatı”, *Vakit*, 18 (Şevval) Mayıs 1924.
- Vatan*, “Muhacirlerin İskânı”, 18 (Recep) Şubat 1924.
- Vatan*, “Muhacir Nakliyatı”, 18 (Şaban) Mart 1924.
- Vatan*, “Muhacirlerin Nakli”, 16 (Ramazan) Nisan 1924.
- Vatan*, “İzmit Havalisinde İskân Edilen Muhacirler”, 6 (Zi'l-Hicce) Temmuz 1924.

Tezler

Çelebi, E., (2005). *Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilât Yapısı ve Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Kitap ve Makaleler

- "352 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İhdasına Dair Kanun", (1923). *Kanunlar Dergisi*, Ankara: TBMM Basımevi, C. 2.
- Ağanoğlu, Y., (2001). *Göç, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talih*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Aktaş, A., (2008). *Kültürel Renkleriyle Sakarya*, Adapazarı: Adapazarı Merkez Belediyesi Kültür Yay.
- Arı, K., (1995). *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul.
- Arı, K., (2008). *Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri*, İzmir: Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları.
- Bayındır Goularas, G., (2012). "1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması", *Alternatif Politika*, 4/2: 129-146.
- Çelebi, E., (2006). "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Oluşturulan Komisyonlardan Muhtelit Mübadele Komisyonu ve Faaliyetleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/1: 107-120.
- Çetin, N., (2015). "Tasfiye Talepnamelerine Göre Kocaeli İline İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Eröz, M., Alpan, S., (1968). *Adapazarı Tarihçesi ve Sakarya Coğrafyası*, İstanbul.
- İnce, E., (2017). "Tasfiye Talepnamelerine Göre Selanik Müslüman Türk Köylere Mübadillerin Mesleki Dağılımları Üzerine Tespitler", *Mübadelelerin 94. Yılı anısına Uluslararası Mübadele Sempozyumu Bildirileri*, Tekirdağ: Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- İpek, N. (2015). "Kocaeli'nde Göç ve İskân", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri-III*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- İpek, N., (2000). *Mübadele ve Samsun*, Ankara: TTK Yay.
- İskân Tarihçesi*, (1932). İstanbul: Hamit Matbaası.
- Karpat, K., (2018). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul: Timaş Yay.
- Kaya, M., Devci, A., (2014). "Tasfiye Talepnamelerine Göre Ankara Vilayetinde Mübadillerin Yerleştirilmesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14/29: 175-188.

- Kılıç, Ö., (2021). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nden Latin Amerika'ya Göç Hareketi*, Ankara: TTK Yay.
- Konukçu, E., (2012). *Sakarya Yazıları*, Sakarya: Değişim Yayınları.
- Macar, E., (2015). "Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi", *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Narin, R., (2011). *XIX. Yüzyılda Adapazarı*, Sakarya: Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Narin, R., Konukçu, E., (2013). *Serdivan Tarihi*, Sakarya: Serdivan Belediyesi.
- Özcan, E., (2010). "Ahali Mübadelesi ve Yardımların İstanbul Örneği", *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9/20-21: 55-75.
- Parlak, C., (2012). "Çanakkale Merkez ve İlçelerine Yerleştirilen Giritli Mübadil Göçmenler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, 10/13 : 127-154.
- Sakarya Halk Kültürü (Derleme Çalışması)*, (2003). Editör: Türker Eroğlu, Sakarya.
- Saydam, A., (1997). *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)*, Ankara: TTK Yay.
- Sepetcioglu, T. E., (2014). "İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyokültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.180, S.180: 49-84.
- Sofuoğlu, E., (2005). "Adapazarı'nda Belediyecilik Faaliyetleri", *Sakarya İli Tarihi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Şahin, E., (2005). "Sakarya Vilayetinin Oluşumu", *Sakarya İli Tarihi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Şen, İ., (2004). "Salihli Mübadilleri ve Karşılaştıkları Sorunlar", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.16: 65-78.
- Ulugün, F. Y., (2015). "Kocaeli'de Tarihsel Göçler". *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri-III*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Uluslararası Göç örgütü (IOM), (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*.
- Uzman, N., (2018). *Türkiye'nin Mülteci ve Muhacir Politikaları (1923-1947)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yeşilbursa, B. K., Ateş, A., (2017). "Mübadele ile Kocaeli'ne İskân Edilen Göçmenler ve Karşılaştıkları Sorunlar (1923-1930)", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.

İnternet Siteleri

<https://serdivan.bel.tr/96f4ff36bd05635d6566754bbc33c792/1/Serdivan%20Belediyesi%202020-2024%20Stratejik%20Plan%C4%B1%20%281%29.pdf> (erişim tarihi:23.05.2024)

"Serdivan", <https://serdivan.meb.gov.tr/serdivan.html> (erişim tarihi: 23.05.2024).

"Serdivan", <http://www.sakarya.gov.tr/serdivan> (erişim tarihi: 23.05.2024).

“Serdivan’ın Üç Unutulmaz Endemik Tadı Ravika İnciri, Avdira Dutu, Doktor Üzümü”, Erişim 14 Aralık, 2018, <http://www.sakaryahalk.com/m-serdivan-in-uc-unutulmaz-endemik-tadi-ravika-inciri-avdira-dutu-doktor-uzumu-2368.html> (erişim tarihi: 29.05.2024).

Sakarya Valiliği İl Brifingi, Temmuz 2022. (http://www.sakarya.gov.tr/kurumlar/sakarya.gov.tr/y_site/sakarya/brifing/Kisa-brifing--temmuz-2022.pdf), (erişim 09.03.2023).

Cemile Şahin

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi’nde öğretim üyesi (Doç Dr.) olarak görev yapmaktadır. Lisansını Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi’nde tamamladıktan sonra Anadolu Üniversitesi’nde yüksek lisans, Ankara Üniversitesi’nde doktora eğitimini tamamlamıştır. Uzmanlık alanı olan Siyasi Tarih, Göç, Göç ve Göçmen Meseleleri ve Göç Politikaları konularında çalışmalarını sürdürmekte olup bu konularda çeşitli uluslar ve uluslararası yayınları mevcuttur.

She serves as an associate professor at Bandırma Onyediy Eylül University. After completing her undergraduate studies at Balıkesir University’s Necatibey Faculty of Education, she earned her master’s degree at Anadolu University and her doctorate at Ankara University. She continues her research in her areas of expertise, which include Political History, Migration, and Migration and Refugee Issues and Policies. She has published various national and international works on these subjects.

E-posta: cemilleshn@gmail.com

Filiz Türüt

14.02.1990 tarihinde Rize’de doğdu. 2006’da Rize Lisesi’ni bitirdikten sonra Giresun Üniversitesi Şebinkarahisar Meslek Yüksekokulu Büro Yönetimi ve Sekreterlik bölümünden 2010 yılında mezun oldu. 2014 yılında Karabük Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 2015 yılında Karabük Üniversitesinde yüksek lisans eğitimine başladı. 2018 Yılında İstanbul Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Çocuk Gelişimi bölümünü okumaya başladı. 2019 yılında Karabük Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2023 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığına bağlı sözleşmeli öğretmen olarak görev yapmaktadır.

She was born on 14th february, 1990 in Rize. After graduating from Rize High School in 2006, she graduated from Giresun University, Şebinkarahisar Vocational School, office management and secretarial department in 2010. She graduated from Karabük University, Department of History in 2014. She started her master’s degree at Karabük University in 2015. In 2018, she started studying at İstanbul University open Education Faculty Child Development department. She completed her master’s degree at Karabük University in 2019. She has been working since 2023, as a contracted teacher under the Ministry of National Education.

E-posta: filizturut@outlook.com

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1476375

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1611-1643

Kültürel Turizmde Denge Arayışı: Dünya Mirası Safranbolu Şehri Ziyaretçi Yönetimi Önerileri

Serap Sevgi¹

ORCID: 0000-0003-3049-5908

Öz

Dünya Miras Alanları (DMA), kültürel veya doğal öneme sahip benzersiz yerlerdir. Ancak, bu alanlara artan ziyaret isteği, koruma çabalarını tehdit etmektedir. Taşıma kapasitesi üzerinde ziyaretçi akışı nedeniyle fiziksel yıpranmanın yanı sıra ekonomik dengesizlik, ziyaretçi ve yerel halkın etkileşiminde olumsuzluk ve kültürel erozyon gibi riskleri barındırmaktadır. Ziyaretçi yönetimi, bu risklerin etkilerini azaltarak, miras alanlarının korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlayarak çevresel, kültürel ve ekonomik faktörlerin dengelenmesini, gelecek nesiller için bu alanların korunmasını ve ziyaretçi deneyiminin zenginleştirilmesini sağlamaktadır. Safranbolu'nun Bağlar, Kıranköy ve Çukur (Tarihi Çarşı) bölgeleri DMA'dır. "Korumanın başkenti" unvanıyla şehir sahip olduğu kültürel ve doğal doku, özgünlük ve bütünlüğünü korumaktadır. Ziyaretçiler, Safranbolu şehrinin Tarihi Çarşı bölgesinde yoğunlaşmakta, Bağlar ve Kıranköy bölgeleri ise yeterince ilgi görmemektedir. Çalışma'da, kültürel miras ve turizm ilişkisi ile yönetsel araçlar doküman analizi, mekânsal inceleme saha çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Safranbolu'nun tanıtımı, sunulan gezi programları ve gezi güzergâhları ile ziyaretçilerin Tarihi Çarşı bölgesine eğiliminin nedenleri incelenmiş, Safranbolu'nun ziyaretçi yönetimi üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Ziyaretçilerin dağılımını dengelemek ve diğer bölgelerin de tanıtımını yapmak üzere hedef ve eylemlerine ilişkin öneriler sunulmuş, kültürel mirasın korunmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dünya mirası Safranbolu şehri, sürdürülebilir kültürel turizm, ziyaretçi yönetimi, mimari mirasın korunması

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Safranbolu Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: serapsevgi@karabuk.edu.tr

idealkent©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1476375

Araştırma Makalesi / Research Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1611-1643

Balancing Cultural Tourism: Visitor Management Recommendations for the World Heritage Site of Safranbolu City

Serap Sevgi²

ORCID: 0000-0003-3049-5908

Abstract

World Heritage Sites (WHS) are unique places of cultural or natural significance. However, the increasing demand to visit these sites threatens conservation efforts. Visitor flows exceeding carrying capacity pose risks such as physical deterioration, economic imbalance, negative interactions between visitors and local communities, and cultural erosion. Visitor management mitigates these risks by ensuring the preservation and sustainability of heritage sites, balancing environmental, cultural, and economic factors, and safeguarding these sites for future generations while enhancing the visitor experience. The Bağlar, Kıranköy, and Çukur (Historical Bazaar) districts of Safranbolu are designated WHS. Known as the "capital of conservation," the city preserves its cultural and natural fabric, maintaining its originality and integrity. Most visitors to Safranbolu concentrate on the Historical Bazaar, while the Bağlar and Kıranköy districts receive comparatively little attention. This study analyzes the relationship between cultural heritage and tourism and management tools through document analysis and examines spatial conditions through fieldwork. The study explores Safranbolu's promotion, tour programs, and itineraries, investigating the reasons behind visitors' preference for the Historical Bazaar, and evaluates Safranbolu's visitor management. Recommendations regarding goals and actions to balance visitor distribution and promote other districts were made to contribute to the preservation of cultural heritage.

Keywords: World heritage city of Safranbolu, sustainable cultural tourism, visitor management, preservation of architectural heritage

² Asst. Prof., Karabuk University, Safranbolu Başak Cengiz Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: serapsevgi@karabuk.edu.tr, serapsevgi06@gmail.com

Giriş

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle II. Dünya Savaşı ve hızlı sanayileşmenin yol açtığı büyük çaplı yıkımlar, insanların yaşadıkları çevrenin kültürel kimliklerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu fark etmelerine neden olmuştur. Bu dönemde, doğal ve insan eliyle yaratılmış yapıların ayrı bir önem taşıdığı ve tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul gördüğü bir bilinç gelişmiştir. Bu tür alanların etkin şekilde korunmasını sağlamak amacıyla, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından imzaya açılan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme" (Dünya Miras Sözleşmesi), 1972 yılında yürürlüğe konulmuştur (Erarslan, 2021, s. 34; Akipek, 2001, s. 13). Sözleşme, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 196 devlet tarafından imzalanmış olup, günümüzde Dünya Miras Listesi'nde 1223 miras alanı yer almaktadır; bunların 930'u kültürel, 687'si doğal ve 57'si ise karma (kültürel/doğal) alanlardan oluşmaktadır. Türkiye'den 19'u kültürel, 2'si karma olmak üzere toplamda 21 miras alanı Dünya Miras Listesi'nde yer alırken, 79 miras alanı Geçici Miras Listesi'nde bulunmaktadır (WHC, 2024).

Tarihi İpek Yolu güzergâhında bulunan, Osmanlı döneminde ticaretle gelişmiş şehir yapısı, mimari özellikleri ve kültürel mirasıyla özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşan bir kültürel peyzaj örneği olan Safranbolu, 1994 yılında Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmiştir (Bogenç ve Sabaz, 2019, s. 1532).

Kültürel miras alanları toplumsal olduğu kadar uluslararası bilgi kaynaklarıdır. Küreselleşmeyle, yerelde özel öneme sahip miras alanlarına, özellikle bir tarihin eşsiz ve istisnai tanıklığını temsil eden, insanlığın ortak mirası olarak tescillenen ve UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı (DMA) olarak kaydedilenlere ilgi artmaktadır. Bu çerçevede turizmin en önemli türlerdir biri olarak kültür turizmi gelişmektedir.

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) "Kültürel Turizm Tüzüğü"nde (ICOMOS, 1976), kültür turizmini teşvik etmenin önemi ele alınmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) Manila Bildirgesi'nde turizmin tek amacının ekonomik kazanç olmadığı, yerel kültürden ödün vermeden yerel toplumun yaşam kalitesinin artırılmasına dikkat çekilmektedir (UNWTO, 1980). 1999'da güncellenen ICOMOS Kültürel Turizm Tüzüğü'nde; kötü yönetilen turizme bağlı yapılaşmanın, miras alanlarının

özgünlük ve bütünlüğünü tehdit edeceği, yerin kültür ve yaşam şekillerini, ekolojik düzenini ve ziyaretçi deneyiminde miras değerinin kaybedilebileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca kültürel miras kaynakları ve değerlerinin turizm ile ilişkisinin dinamik olduğunu, fırsatlar ve risklerin çatışma yaratacağına, ziyaretçilerin ihtiyaçları karşılanırken miras ve yerel toplumun yaşam standardında olumsuz etkileri aza indiren bir yönetimin gerekliliğine yer vermektedir (ICOMOS, 1999). ICOMOS Dünya Mirası Kültür Varlıkları için Etki Değerlendirmesi (KMED) Rehberi'nde, "Bir KMED'ne Başlamadan Önce Yapılması Gerekenler" başlığında; turizm için altyapı inşası ve artan ziyaretçi sayısının da istenmeyen sonuçlara yol açabileceğine yer verilmektedir (ICOMOS, 2011, s. 9³). Koruma ve turizm planlamasını bir arada ele alarak, ziyaretçilerin mirasın önemini anlaması ve kendi tercihlerine göre alanı gezebilmesi sağlanmalı; bu doğrultuda, kontrollü rotalar oluşturulmalı ve hassas alanlarda dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında ziyaretçilere bilgilendirme yapılmalıdır. Böylece, bu planlamalar hem ziyaretçilerin deneyimlerini zenginleştirirken hem de miras alanının fiziksel, ekolojik, sosyal ve kültürel yapısını olumsuz etkilememelidir. (ICOMOS, 1999). Aynı zamanda, mirasın korunması, ziyaretçi akışının kontrolü ve yerel toplumu etkilemesi beklenen sosyal dönüşümün yönetimini birleştirebilecek bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Bu çerçevede, kültürel miras alanların korunması ve turizmin endüstrisinden yeterince faydalanılması için sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir turizmde, kültürel miras alanlarının tarihi çekiciliği ile ziyaretçi etkileri birlikte ele alınmaktadır. Sürdürülebilir Kültür Turizmi'nde (SKT); kültürel miras yönetimi, miras planlaması ve miras tüketimi gibi terimler ortaya çıkmıştır. SKT, bir yandan toplumun kültürel ve tarihi miras alanlarını korurken, diğer yandan yerel toplumun aidiyet duygusunu güçlendirmeyi, mirasın korunmasına yönelik bilinç ve beceriyi artırmayı, aynı zamanda ekonomik kaynak sağlayarak mirasın güvenle geleceğe taşınmasını hedeflemektedir (El-Barmelgy, 2013, s. 154-156).

---

³ 2022 yılında UNESCO "Guidance and toolkit for impact assessments in a World Heritage Context" içinde "Identifying potential impact" başlığında "Understand the proposed action" bölümünde yer verilmektedir. (Court, Jo, Mackay, Murai, ve Therivel 2022, s. 76)

Sürdürülebilir Miras Yönetimi; ziyaretçilerin nicelik ve kalitesinin artırılması, beklentilerin değerlendirilmesi ve buna yönelik yönetim planlarının geliştirilmesi sayesinde, bir yandan somut mirasın restorasyonunu gerçekleştirirken, diğer yandan turizmle ilgili ekonomik faaliyetleri teşvik etmekte ve kentsel hizmetlerin iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, ziyaretçi etkilerinin yönetimi, bakım için yeterli finansmanın sağlanması, yerel topluluk temsilcilerinin, korumacıların, turizm operatörlerinin, mülk sahiplerinin ve politika yapıcılarının katılımı ve işbirliği ile paydaşların dahil edilmesi (Asfaw, 2016, s. 1), eğitim ve sürdürülebilir yönetim stratejilerinin geliştirilmesini kapsamaktadır (UNESCO, 2004). Bu nedenle günümüzün kültür turizmi anlayışı SKT'nin geliştirilmesine ve yeniden şekillendirilmesine doğru yönelmiştir. SKT içinde ziyaretçilerin ve miras alanlarının ihtiyaçları ile zaman dengeli şekilde Ziyaretçi Yönetim (ZY) planı; giriş ücretlerinden elde edilen gelir, yerel turistik işletmelerin sağladığı fayda, miras kaynağına gelebilecek potansiyel zarar, ziyaretçi profili, ziyaretçi memnuniyetsizliğinin bertaraf edilmesi, trafik sıkışıklığı, yoğun dönemlerde ziyaretçi sayısının yönetilmesi konularına odaklanmaktadır (Fielden ve Jokilehto, 1998, s. 97-99).

Miras kaynağının ve yerin ruhunun korunması ile ziyaretçilerin bu deneyimi yaşayabilmesi için, DMA'da (Dünya Miras Alanı) uygun bir ziyaretçi akışı sağlanması gereklidir, aksi takdirde aşırı ziyaretçi yoğunluğu turizm destinasyonunda değişikliklere yol açarak, fiziksel yıpranmaya neden olabilir. Özgün sokak dokusunu oluşturan malzemelere uygulanan basınçla oluşan aşınmalar, sürekli dokunmayla yapı malzemelerinin yıpratılması, aşırı kalabalığın oluşturduğu ısı, nem kimi zamanda duvarlara yazı yazma (Vandalizm) gibi birçok farklı şekilde fiziksel yıpranma görülmektedir. Bu durum alanın taşıma kapasitesi yanında, alanın mekânsal olarak doğru yönetilememesinden kaynaklanabilmektedir. Bu çerçevede ZY planının önemli etkenlerinde biri turizm taşıma kapasitesidir. Taşıma kapasitesi; fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutu ile çok yönlü bir içeriğe doğru evrilmiştir (Guilarte ve Gonzales, 2018, s. 490).

Fiziksel kapasite, miras ve doğal kaynakları etkileyen ziyaretçi sayısı ile belirlenmektedir. Alanın taşıma kapasitesi üzerinde ziyaretçinin ağırlandığı dönem, gün ya da saatlerde fiziksel engeller doğal akışı engellemekte veya dar geçitler akışın yavaşlamasına neden olmaktadır (UNWTO, 2004, s. 3). Fiziksel taşıma kapasitesinin aşılması, kalıcı ve dalgalı tıkanıklıklarla kendini göstermektedir. Sürekli aşırı kalabalıkla karakterize edilen alanlarda kalıcı tıkanıklık; bilinen periyodik etkinlikler, resmi ve okul tatilleri, festivaller, kutlamalar, törenler ve sadece hafta sonları boş zaman geçirmenin neden olduğu aşırı

kalabalık ise dalgalı tıkanıklık olarak tanımlanabilir (UNWTO, 2004, s. 7; Du Cros, 2008, s. 226). Bu tür aşırı ziyaretçiye maruz kalan DMA'nın mimarisi, kentsel dokusu, doğal çevresi yanında alışveriş, konaklama ve dinlenme mekânlarında da tıkanıklık meydana getirmektedir (Yıldız, 2011, s. 53-61).

Ekonomik kapasite, DMA'nın diğer işlevleriyle bağlantılı olarak ortaya çıkabilecek dengesizlikleri belirlemektedir. Sosyal kapasite ziyaretçi hacmiyle ilişkili olup bu durum ev sahibi toplulukların turizmi bir istila olarak algılamasına yol açmaktadır. Ayrıca aşırı kalabalık dönemlerde, ziyaretçilerin taleplerine karşı yerel toplumların yeterli cevap verememesi gibi karşılıklı olumsuz iletişim ve etkileşim nedeniyle, alanın tekrar ziyaret edilme isteğinin azalmasıyla sonuçlanabilmektedir. Kültürel kapasite, mirasın kültür değerlerinin anlamı ve kimlik kaybıyla ilişkilidir (Pedersen, 2002, s. 34).

Mirasın fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesi amacıyla günümüz teknolojik gelişmelerinden faydalanılmaktadır. Akıllı şehirlerden türetilmiş olan akıllı turizm, sektörün dinamikliğini artırmakta, çeşitli ve kişiye özgü hizmetler vermeye yönelmektedir. Bu bakımdan ZY'de akıllı turizm kapsamında periyodik olarak bilgi toplama sistemleriyle gerçek sayısal bilgiler oluşturulabilmektedir. Wi-Fi uygulamaları, QR kodlar, coğrafi konumlama, video haritalama, artırılmış gerçeklik gibi teknolojilerle istatistiksel bilgiler toplanabilmekte hem sakinlerin hem de ziyaretçilerin hareketliliğini izleyen gerçek zamanlı veri işlenebilmektedir. Bu verilerle; ziyaretçi akışı, eğilimleri ve beklentileriyle taşıma kapasitesi tespit edilerek STK çerçevesinde etkin ZY planlamasına veri sağlanabilmektedir.

Çukur (Tarihi Çarşı), Kıranköy ve Bağlar bölgesinden oluşan Dünya Mirası Safranbolu Şehri'nin, Tarihi Çarşı bölgesi en yoğun ziyaretçi akışına sahne olmaktadır. Bahar aylarından başlayarak, resmi ve hafta sonu tatillerinde turizm taşıma kapasitesini aşmaktadır. Bu çalışmada, Dünya Mirası Safranbolu Şehri'nin değerlerinin ziyaretçilerce deneyimlenmesine etki eden etkenler incelemek, ZY planı ile hedef ve eylemlerine ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Literatür incelemesi

DMA'larının korunması ve yönetilmesi amacıyla 2005 yılında Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberine, DMA adaylık dosyalarında, varlığın üstün evrensel değerinin katılımcı şekilde korunmasına yönelik yönetim

planı yükümlüğü getirilmiştir (UNESCO, 2005, s. 108; Eraslan, 2021, s. 34-35).

Sürdürülebilir bir yaklaşımla, DMA'ların korunmuşluk durumlarının izlenip değerlendirilmesi amacıyla, yönetim planları kapsamındaki kısa-orta-uzun vadede gerçekleştirilmesi öngörülen hedef ve eylemler, proje ve planlar (ZY, alanın tanıtımı, alana ulaşım, sosyal ve ekonomik yapı, yerel halkın koruma sürecine dâhil edilmesi vb.) her beş yılda bir değerlendirilmektedir (Eraslan, 2021, s. 42). DMA'nın özgünlük ve bütünlüğün tehdit altında kalması durumunda "Tehlike Altındaki DMA" listesine alınabilmekte, devam etmesi durumunda listeden çıkarılabilmektedir.

Rehberin "ziyaret ve diğer insan faaliyetleriyle sürdürülebilir kullanım" başlığında; ziyaretçi taşıma kapasitesinin belirlenmesi, ziyaretçi baskısı ve davranışı nedeniyle olası bozulma türlerinin mirasın sosyal ve kültürel kullanımı ve geleneksel yaşam ve üzerindeki etkilerinin belirlenmesine (UNESCO, 2023, s. 110); ziyaretçi yönetimi" başlığında turizm faaliyetleri ve ziyaretçi yönetimine ilişkin bilgilerin toplanmasına yer verilmektedir (UNESCO, 2023, s. 130). Ayrıca DMA'ları tehdit eden 14 faktör arasında "fiziksel yapıyı etkileyen yerel koşullar" içinde turizm ve ziyaretçi etkilerinin, mirasın sosyal ve kültürel kullanımı üzerinde yol açtığı değişiklikler, toplumun kültürel kimliğe yabancılaşması, geleneksel yaşam tarzlarında değişiklikler ve aşırı ziyaretçiye yer verilmektedir (UNESCO, 2024a).

Safranbolu üstün evrensel değerlerden; kervan ticareti sayesinde refah içinde gelişmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş bir bölgesinde kentsel mimari üzerinde etkili olması nedeniyle kriter (ii), yüzyıllar boyunca Doğu ve Avrupa arasında ana ticaret bağlantısını oluşturan kervan ticaretinin rotası üzerinde bulunan karakteristik kasabaların 19. yüzyılda demiryollarının ortaya çıkmasıyla hızla yok olmasına karşın Karabük demir-çelik fabrikalarına yakınlığı sayesinde yeni bir sosyo-ekonomik rol üstlenerek özgün yapı ve formunu büyük ölçüde korumasıyla kriter (iv), topografyası ile yerleşimi arasındaki etkileşimiyle tipik bir Osmanlı kentini temsil etmesi nedeniyle kriter (v) kapsamında 1994 yılında Dünya Miras Alanları (DMA) listesine dahil edilmiştir (UNESCO, 2024b).

Dünya Miras Komitesi'nin (DMK) periyodik değerlendirmelerinden ilki 2006, ikincisi 2014 ve üçüncüsü 2023 yılında tamamlanmış henüz yayımlanmamıştır.

2006 yılı döngü raporunda; Safranbolu'da DMA'ların korunmasında etkili olan tampon bölgenin olmadığı, koruma faaliyetlerinin yeterli düzeye ulaşmadığı, ancak kentsel sit koruma alanı belirlendiği ve bir yönetim planı hazırlanacağına yer verilmiştir. Özel mülkiyet altındaki kültür varlıklarının korunması için öncelikle maddi destek sağlanması ve kentsel tasarım projelerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

2014 yılı döngü raporunda 'yapılaşma ve kalkınma' başlığı altında, Safranbolu'nun mesken, ticaret ve sanayi alanlarından kaynaklanan dış etkenler nedeniyle olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Raporunda, mevcut konaklama ve altyapının ziyaretçi faaliyetleri açısından yeterli olduğu, karayolu ulaşım altyapısının uygun bulunduğu, ancak yapıların kullanımıyla ilgili olumsuz etkiler yaşandığı ve su altyapısının yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Yenilenebilir enerji tesisleri yeterli görülürken, biyolojik kaynakların kullanımı, geleneksel yaşam tarzları, bilgi sistemindeki değişiklikler ve kimlik, sosyal uyum, yerel nüfus ve topluluktaki değişiklikler olumsuz değerlendirilmiştir. Buna karşın, toplumun mirasa verdiği değer ve turizmin etkisi olumlu, yangın ve depreme hazırlıkta eksiklikler bulunmasına rağmen yönetimsel faaliyetlerin başlatılması da olumlu olarak raporlanmıştır. Ancak 2004 yılında, 5226 sayılı "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"nda⁴ değişiklik yapan kanun kapsamında; DMA için yönetim planı hazırlanması yasallaştırılmasına karşın DMA Safranbolu'nun yönetim planının olmadığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca yıllık bir eylem planına sahip olunmadığı, ancak tampon bölgeyi karşılayacak şekilde ulusal kanuna göre "Etkileşim Geçiş Bölgesi"nin onaylandığına yer verilmiştir. Konaklama işlevine uyarlanan tarihi evlerin özgünlüğünün yitirilmesi, geleneksel yapım ustalarının azalmasına dikkat çekilmiştir. "Riskler ve tehditler" olarak, 2006 yılı döngü raporunda ziyaretçi/turizm baskısı, konakların dönüşümü, yoğun trafik ve park sorunları ve alt yapı eksikliği, 2014 yılı döngü raporunda ise çevre konularına dikkat çekilerken hava kirliliği, katı atık, geleneksel yaşam ve bilgi sistemindeki değişim, kimlik sosyal uyum yerel ve toplumsal değişimlerin risk oluşturduğuna yer verilmektedir (UNESCO, 2024b).

⁴ Kanun'un 3. maddesinde "yönetim alanı" ve "yönetim planı" kavramlarına açıklık getirilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan ve yürürlüğe giren "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluşu ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik", ülkemizdeki alan yönetimi sürecine dair usul, esaslar ve temel ilkeleri düzenlemektedir.

Günümüzde Safranbolu'da ziyaretçilerin eğilimlerine göre, kontrollü olarak ziyaretçi algısının ve hareketliliğinin olduğu bölge Tarihi Çarşı ve çevresidir (Görmüş, Alan, ve Özman, 2018, s. 66-68). Benzer şekilde DMA Safranbolu'nun tanıtımına ilişkin broşürlerin, kültür ve turizmle ilgili resmi kurum web sitelerinin ve ziyaretçi fotoğraflarının odak noktasında "Tarihi Çarşı" çevresinde gelişen mimari ve şehir dokusu, yöreye özgü zaanaatlar ve gelenek ve göreneklere yer almaktadır. Ayrıca ilçenin yakın çevresindeki doğal mirasta ilgi çekmektedir (Türker ve Türkmen, 2017, s. 434) (Şekil 1).

Şekil 1. Safranbolu'da fotoğraf çekiminin yoğunlaştığı Tarihi Çarşı bölgesi (Görmüş vd., 2018, s. 67)

Safranbolu'yu ziyaret eden yerli turistlerin, seyahat destinasyonu seçimi, destinasyon imajı, ziyaret memnuniyeti, online seyahat planlama talepleri ve tekrar ziyaret etme davranışı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda; eğitim, cinsiyet, medeni durumlarına ilişkin ziyaretçi profili, doğal ve tarihi doku, safran çiçeği, yerel üretimleri, iklim, konaklama, alışveriş, ulaşım, yeme-içme mekan ve fiyatları ele alınmıştır.

Seyahat destinasyonu seçiminde fikir gruplarının etkisine yönelik 2015 yılı Nisan-Haziran aylarında gerçekleştirilen çalışmada; ziyaretçi profilinin üniversite mezunu, orta yaş grubu, bekâr, çoğunluğu erkek ve memurlardan oluştuğu, Safranbolu'ya ilk defa gelen ziyaretçilerin memnun ayrıldıkları, tekrar ziyaret etmek istedikleri ve başkalarına tavsiye edecekleri, beyanlarına göre en etkili grupların yakın arkadaşlar, sosyal medya, TV programları olduğu belirlenmiştir (Uğur ve Karaaslan, 2016, s. 63-70).

Safranbolu'da turizmin sürdürülebilir şekilde gelişiminin etkilerine yönelik Safranbolu sakinlerine yönelik 2015 yılı Kasım-Aralık aylarında yapılan çalışmaya göre; turizmin yerel toplumun yaşam kalitesine etkisi olumlu olmasına karşın yerel ekonomiye ve toplumsal hayata etkilerine ilişkin çalışmalara ihtiyaç duyulduğu, sosyal hayatın ise (gürültü kirliliği, kalabalık, trafik suç oranında artış) olumsuz etkilendiği ve azaltıcı önlemler alınması gerekliliği ortaya konulmuştur (Türker, Selçuk, ve Özyıldırım, 2016, s. 10-11).

2016 yılı Ocak-Şubat ve Haziran aylarında (Ayaz ve Yalı, 2017, s. 52-53) ve 2019 yılı Mayıs-Ekim aylarında gerçekleştirilen (Köşker, Albuz ve Oğuzbalaban, 2020, s. 557) çalışmalarda; ziyaretçilerin Safranbolu'ya seyahat tercihlerini; öğrenme, macera, dinlenme ve etkileşim oluşturmakta olup, somut mirasla ilgili öğrenme boyutu ön plandayken, etkileşim kategorisinin alt unsurları arasında geleneksel yemek seçimi, yerel kültürü öğrenme ve geleneksel yaşamı deneyimleme isteği yer almaktadır; Ziyaretçilerin etkileşim ve katılımına yönelik somut kültürel miras alanlarında etkinliklerin sınırlı olduğu, ziyaret süresinin atması ve deneyimin zenginleşmesi için yöresel yiyeceklerin hazırlanması sunumu, safran çiçeği toplama, el sanatları faaliyetleri gibi etkin katılımları önerilmektedir. (Ayaz, Apak ve Batı, 2016, s. 95; Koçoğlu ve Boztepe, 2017, s. 43-53).

Safranbolu'nun destinasyon imajının tekrar ziyaret etme davranışı üzerindeki etkisi üzerine 2016 yılı Temmuz ve Ağustos yapılan çalışmada ziyaretçi profilinin; eğitim seviyesi iyi, erkek ziyaretçi sayısının kadınlarda daha fazla, genellikle bekar ve çoğunlukla memurlardan oluştuğu, geleneksel konutların, safran çiçeği ve lokum ile doğal çevre başta olmak üzere tarihi doku, iklim koşulları, konaklama, alışveriş imkânları olumlu, yöresel lezzetleri ve fiyatları ile ulaşım imkanlarının yetersiz bulunduğu, ancak tekrar ziyaret etme isteği belirlenmiştir (Uğur, Gökkaya, ve Acar, 2018, s. 37).

Safranbolu destinasyonunda ziyaretçi algısı üzerine 2017 yılı Mayıs-Haziran aylarında gerçekleştirilen çalışmada; ziyaretçi profilini elli yaş

üstü, emekli, evli ve çoğunlukta Marmara bölgesinden gelenler oluşturmakta, destinasyon imajı ile imaj ve tanıtım eksikliğine dikkat çekilmektedir. (Koçoğlu ve Boztepe, 2017, s. 43-53).

Online etkileşimler ilgili 2018 yılı Aralık ayında konaklayan ziyaretçilerle yapılan araştırmaya göre; ziyaretçi profilini orta gelir gurubu, eğitilmiş, orta yaşlı ve çoğunluğu kadınlardan oluşturmaktadır. Zaman tasarrufu, kolay erişilebilirlik, ekonomik avantajları nedeniyle online alışveriş olumlu karşılanmakla birlikte ziyaretçi profili nedeniyle yenilikçi unsurların fazla olması anlaşılmalı güçleştirdiği yine de Safranbolu konaklama tesislerinin web sitelerinde online seyahat satın alma işleminin artırılması önerilmektedir (Koçoğlu ve Canatar, 2021, s. 8-9).

Safranbolu'nun yabancı ziyaretçilerinin rahatsız oldukları konulara ilişkin 2009, 2010 ve 2011 yıllarında yürütülen araştırmada ise; eski kent merkezinde pano, levha ve afişlerin, onarım ihtiyacı olan yıkılmak üzere mimari yapıların, çanak anten gibi elemanların bulunduğu görüntü kirliliği ve kent içindeki trafikten rahatsızlık duyulduğu ortaya konulmuştur (Yaman, 2015, s. 99-100).

Yöntem

STK'nin amacı, DMA'ların yalnızca fiziksel özelliklerini değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel değerlerini de korumayı sağlamaktır. Bu açıdan DMA'larda ZY stratejilerinin etkili bir şekilde planlanması ve uygulanması gereklidir.

ZY'de DMA'ların fiziksel taşıma kapasitesinin belirlenmesi, planlama ve karar verme sürecinde önemli etkenlerden biridir (Tunbridge ve Ashworth, 1996, s. 56). DMA'nın fiziksel taşıma kapasitesi ve ziyaretçi akışının ilişkisi analizinde; ziyaretçilerin profili, doğal ve kültürel mirasa karşı davranışları ve eğilimleri, yerel toplumlar ve ekonomisi üzerindeki olası etkileri incelenmektedir.

Bu kapsamda; DMA ile turizm ilişkisi ve yönetsel araçları doküman analizi ile mekânsal koşullar ise saha incelemeleri ile araştırılmıştır. ICOMOS'un DMA'larda "Alan Yönetimi" kapsamında ZY'ne ilişkin ilkeleri ve Dünya Mirası Safranbolu Şehri'nin ziyaretçi özelliklerine ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın konaklama tesislerindeki istatistik verileri incelenmiştir. Çalışma; ZY, öncelikle aşırı ziyaretçi baskısıyla DMA'da oluşan fiziksel

aşınma ve yıpranmanın azaltılması ile mekânsal tüketim başta olmak üzere özgünlük ve bütünlüğünün korunmasına hizmet etmesi ekseninde ele alındığından, Safranbolu üzerinde çeşitli dönemlerde gerçekleştirilen ziyaretçi profili, eğilimleri ve rotalarına ilişkin bilgiler literatür araştırmasından elde edilmiştir. Sınırlı dönemlerde anketler yoluyla elde edilen ve değişkenlik gösteren veriler ile ziyaretçilerin Safranbolu'da kendiliğinden oluşturduğu rotalar üzerinde saha çalışması birlikte değerlendirildiğinde; DMA'nın bütüncül şekilde ele alınması, ziyaretçi akışı, profili, eğilimleri, taşıma kapasitesi, mirasın özgün değerlerinin korunması için ZY planı hedef ve eylemleri oluşturulmaya çalışılmıştır. ZY planının hazırlanması için gerekli olan temel veriler ve sürecin yönetim ilkelerinin belirlenmesine yönelik öneriler geliştirilerek karar vericiler ve yöneticiler başta olmak üzere bu konuda yapılacak çalışmaların teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Bulgular

Safranbolu, M.Ö. 3000 yıllarına dayanan tarihi ile Paphlagonia bölgesi olarak bilinen günümüzde Batı Karadeniz bölgesinde yer almaktadır. Safranbolu İstanbul'dan başlayıp Bolu-Gerede-Tosya-Amasya-Tokat üzerinden Sivas'a (Günay, 1981, s. 12), Sinop'tan Gerede'ye ve Orta Anadolu'nun diğer kentlerine uzanan ticaret yollarının üzerinde yer alması nedeniyle ticari bir kente dönüşmüştür (Aktüre ve Şenyapılı, 1976, s. 63).

DMA Safranbolu şehri, Çarşı, Kıranköy ve Bağlar olmak üzere üç farklı bölgeden oluşmaktadır. Çarşı, şehrin ekonomik hayatında önemli bir rol oynayan zanaat ve imalat faaliyetlerinin merkezidir. Bakır, deri ve tarım ve hayvancılıkla ilgili el sanatları üzerine çalışan çok sayıda lonca oluşmuştur. Şehre sonradan adını veren safran bitkisi gıda da olduğu kadar tıpta kullanılan önemli bir bitki olarak ticari hayatta önemli bir gelir kaynağıdır (Gülmez, 2009, s. 386). Safranbolu evleri, 18. ve 19. yüzyıl Türk toplumunun yaşam tarzını, sosyo-ekonomik yapısını ve teknolojisini yansıtmaktadır. Dar sokaklarda, arazinin eğimine uygun olarak ahşap, taş ve kerpiç kullanılarak inşa edilen bu evler, manzarayı, güneşi ve rüzgârı engellemeyecek şekilde konumlandırılmıştır. Ahşap kiremitli eğimli çatıları ile bu evler, büyük konakları andıran bir görünüme sahiptir. Evler sokak dokusuyla uyumlu içe dönük şekilde, avluların yüksek duvarları arkasındadır. Giriş katlar genelde yığma sistemde taş örgülü, üst katlar ise humuş ahşap karkas sistemdedir. Alt katlar dışa daha kapalı az sayıda, üst katları ise çıkmalı ve bol pencerelidir. Bu bölge, kanyonlarla çevrili olduğundan,

rüzgâr ve kış soğuklarına karşı korunaklıdır. Ancak yaz aylarında oldukça sıcaktır. Bu sebeple, daha serin ve yaylaların bulunduğu Bağlar bölgesi, 19. yüzyıldan itibaren yazlık olarak tercih edilmiş ve burada yerleşim gelişmiştir (Günay, 1981). Safranbolu evleri, ekonomik işletme gibi de kullanmıştır. Çarşı bölgesi yazlık, Bağlar bölgesi kışlık yiyecek üretimi için düzenlenmiştir. Bu yaşam kültürü ve mimari gelenek 1940'lara kadar devam etmiştir (Bozkurt, 2022, s. 480). "Kıranköy" Osmanlı İmparatorluğu döneminde kentteki Rum azınlığın yerleştiği, genellikle taş yığma sistemde inşa edilmiş, alt katları ticari işlevde, üst katları konut olarak kullanımıyla, Müslüman halkın konutlarından mekânsal kullanımıyla ayrılmaktadır (Yetiş, Turan ve Dinçer, 2018, s. 504).

Safranbolu'nun 1936 yılı ilk imar planında, şehrin tarihi merkezden yeni bir yerleşim alanına taşınması ön görülmüş, Bağlar Kıranköy ve Çukur (Çarşı) bölgeleri arasındaki boş alanlar yeni yerleşim alanı olarak düzenlenmiştir. Yazlık Bağlar bölgesi bu planlamayla sürekli bir yerleşim alanına dönüşmüştür. Karabük Demir Çelik fabrikasının kurulmasıyla yeni yaşamın gerektirdiği değişimler geleneksel konut üzerinde de etkili olmuş, yeni yerleşim alanlarında işçi ve memur kesimi için iki-üç katlı konutlar inşa edilmeye başlamıştır. Özellikle Bağlar bölgesinde geleneksel konut tipolojisinde ancak çağdaş inşa tekniklerinde konut yapımı hızlanmıştır.

1968 yılı imar planında; kültürel mirası koruma düşüncesine yaklaşılarak, plan notlarında Safranbolu evleri ve dokusunun korunması ve cephelerinin muhafaza edilmesine yer verilmiştir. 1981 yılında revize edilen bu planda kooperatifleşmeyle konut üretimi göze çarpmaktadır. Bu dönemde yapılan işçi konutları, apartmanlar ve sanayi yapılarıyla tarihi alanların çehresinde silüeti değişen uygulamalar yoğunlaşmıştır (Şekil 2).

1975 Avrupa Mimari Miras yılı etkinlikleri çerçevesinde Safranbolu'nun kentsel ve mimari dokusunun korunmasına yönelik çalışmaların başlatılmasında etkili olmuş ve 1990 yılında "Safranbolu Koruma İmar Planı" yapılmıştır. Geleneksel dokusuna karşın bu planda da Bağlar bölgesi ikincil konut alanı olarak "gelişim bölgesi" olarak planlanmıştır. 2010 yılı "Koruma Amaçlı İlave + Revizyon Uygulama İmar Planı"nın yürürlüğe girmesine kadar bu süreç devam etmiştir (Yetiş vd., 2018, s. 495-515).

Şekil 2. Etkileşim geçiş alanı ve sitlerle ilişkisi ve imar uygulamalarının görünüşleri (Yetiş vd., 2018, s. 496).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda "Etkileşim-geçiş sahası"; *korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanlardır* olarak tanımlanmaktadır (Resmi Gazete, 1983). Bu alan Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberi'nin 99-102 nolu maddelerinde "etkin koruma için sınırlar" ile örtüşmektedir (UNESCO, 2023, s. 33-34). Rehberde 103-107 maddelerde ayrıca DMA'nın varlığın muhafaza edilmesi için tampon bölge sağlanmasına dikkat çekilmiştir. Tampon bölge; DMA'nın peyzajı veya tarihi kent bağlamını kültürel değerleri azaltan müdahaleci unsurlardan korumak için, alanının statüsünü ve özel mahiyetini dikkate alan ve her türden olumsuz tehdidin önlenmesini veya sıkı bir şekilde kontrol edilmesini sağlayacak bir bölgedir (Fielden ve Jokilehto, 1998, s. 74; UNESCO, 2023, s. 34).

2014 yılı döngü raporunda; DMK tarafından Safranbolu koruma amaçlı imar planında belirlenen etkileşim geçiş sahasının tampon bölgeyi karşılayacak şekilde olduğuna yer verilse de özellikle Kıranköy ve Bağlar bölgesinin korunmasında yeterli olamamıştır.

En çok tescilli kültür varlığına sahip Çarşı bölgesi turizm faaliyetlerine yönelik mekânsal ihtiyaçlar nedeniyle eski yapıların yeni işleve uyarlanması suretiyle (konaklama ve alış-veriş mekânları vb.) ağırlıklı olarak bu bölgede yoğunlaşmıştır. Çarşı bölgesinde konaklama tesislerine dönüştürülen geleneksel

konutlarda, biçimsel bir koruma anlayışı ile cephe düzenleri korunmuş, ancak özgün mekânsal kullanım ve yapım tekniği ihmal edilmiştir (Somuncu ve Yiğit, 2010, s. 22). Diğer yandan, bulunduğu topoğrafyanın kanyon içindeki konumu nedeniyle kentsel yapılaşmaya maruz kalmamışsa da silüetini bozacak kadar yakın bölgelerde imar uygulamaları yapılmıştır. Bağlar bölgesi büyük bahçeler içinde seyrek konut dokusuyla karakteristik özelliğini korumakta (Kılıç-Ecemiş, ve Türkoğlu, 2015, s. 44-45) ancak kültürel peyzajını oluşturan "bağ" üretiminin yok olması ve imara açılmasıyla; Kıranköy ise kent merkezine yakınlığı nedeniyle yeni kentle bütünleşmiş, etkileşim geçiş sahasında yeni yapılaşmada kütle, gabari ve cephe özellikleri geleneksel konut mimarisine benzer şekilde yorumlanmıştır (Şekil 3), (Yetiş vd., 2018, s. 495-515; Canbulat, 2023).

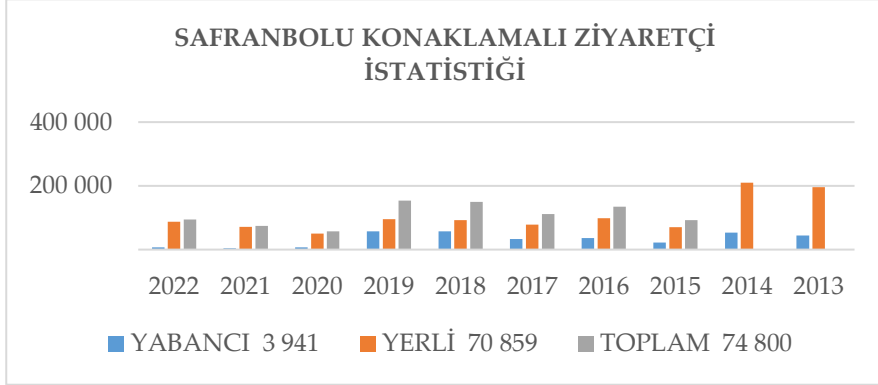
Şekil 3. Tarihi Çarşı onarımlar, Bağlar taklit yapılar, Kıranköy eski ve yeni yapılar

Şehirleşmeyle yerel toplumun geleneksel yaşam biçimi değiştiğinden, yazlık ve kışlık kullanımlara göre tasarlanmış olan Çarşı ve Bağlar bölgesindeki konutlar yıl boyu kullanımları ile özgün işlevlerini kaybetmiştir (Özdemir, 2011, s. 139).

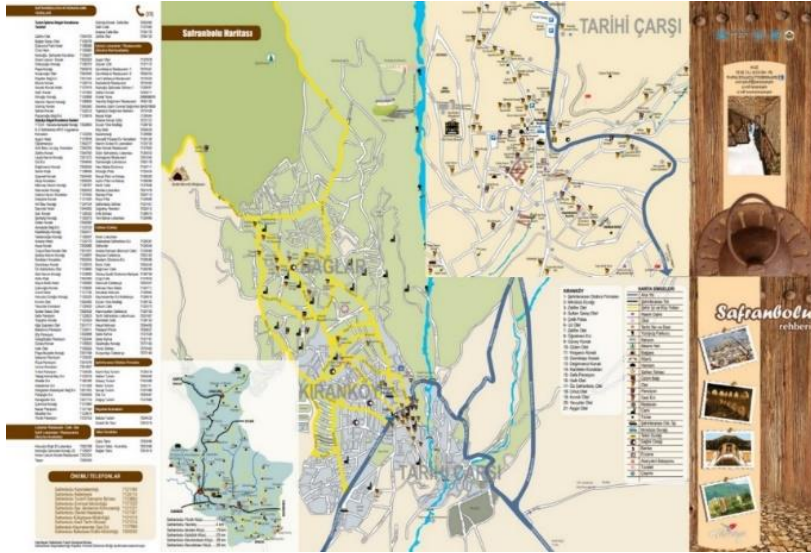
Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın, konaklama tesislerinden elde edilen ziyaretçi istatistiklerine göre; 2013-2014 yılları yerli ve yabancı turist sayısının giderek azaldığı, 2021 itibarıyla stabil olduğu görülmektedir (Şekil 4). Ancak ev kiralyayan, günübirlik ziyaret edenler vb. sayısı ise tahmini olarak verilmektedir. Şehre ne kadar ziyaretçi geldiği, hangi dönemlerde yoğunluk yaşandığı, hangi saatlerde tikanıkların oluştuğu tam olarak belirlenememektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Karabük İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, Safranbolu Belediyesi ve GoTürkiye içerisinde KarabukGoTürkiye gibi kamusal web sayfalarında Safranbolu ile ilgili görsel ve kısa tanıtımlar yer almaktadır. En detaylı bilgiler Safranbolu Turizm Danışma Bürosu sayfasında yer almakta olup, gezi güzergâhını gösteren hari-

tada DMA Safranbolu Şehri'ne ilişkin hâlihazırda ziyaretçilerin eğilimi olan rotalar ile rota üzerindeki kültürel değerlere ilişkin sınırlı bilgiler bulunmakta, Bağlar ile Kıranköy bölgeleri ise yeterince dikkat çekmemektedir (Şekil 5).

Şekil 4. Safranbolu konaklamalı ziyaretçi istatistiği (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024)

Şekil 5. Safranbolu rehberi, (Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, 2020).

DMA Safranbolu Şehri'nin tanıtımı ve sunumuna yönelik bütüncül bir planlama mevcut değildir. Bu nedenle; tur paketi ve rehberlik hizmeti almayan gününbirlik ziyaretçilerin Safranbolu Şehri'ni keşfetmeye yönelik programları Tarihi Çarşı ekseninde, Kent Müzesi ve Hıdırlık tepesinde yoğunlaşmakta, Tabakhane bölgesiyle sınırlı kalmaktadır (Şekil 6). Diğer yandan, Tarihi Çarşı bölgesi, gezi güzergâhları ve ziyaretçi ihtiyaçlarına

göre Kıranköy ve Bağlar bölgeleriyle karşılaştırıldığında, Kıranköy'ün şehir içindeki ticarileşme ile Bağlar bölgesine kıyasla kültürel turizmin ekonomik getirisinden daha fazla faydalandığı görülmektedir.

Şekil 6. Tarihi Çarşı ve sokaklarda ziyaretçiler

Ziyaretçi yoğunluğu, Tarihi Çarşı çevresindeki sokakların, kentsel doku ve mimarisini yeterince deneyimlenmesini engellemekte, insan yükünün oluşturduğu basınç, mekânlarda aşırı kullanım nedeniyle, sokak dokusu ve yapıların mimarisini oluşturan yıllar içinde eskiyen malzemelerin aşınma ve yıpranmasına neden olmaktadır. Bu durum sadece miras alanının ziyaret güzergâhlarıyla ilgili değil ayrıca ziyaretçilerin erişim ve ulaşımı, otoparklar, konaklama imkânları gibi sayısal verilerle de ilgilidir.

Kastamonu yolu ile bağlanan ve Tarihi Çarşı merkezinden geçen şehirlerarası ulaşım yolu, turist otobüsleri, gününbirlik ziyaretçilerle aşırı yoğunluğa neden olmakta, merkezi konumdaki otoparklara giriş-çıkışlar tarihi sokak dokusunu zedelemekte, yerel sakinlerin erişim ve ulaşımını da kısıtlamaktadır (Şekil 7). Şehrin Kastamonu ve Safranbolu yönünde büyük otoparkları bulunmakta, ancak çarşı içindeki otoparklar daha çok tercih edilmektedir. Bu nedenle; Tarihi Çarşı'da aşırı ziyaret dönemlerinde yaya ve araç trafiği yoğunluğu ile fiziksel kapasitesi aşılmaktadır. Alışveriş, dinlenme, yeme-içme mekânları daha çok bu bölgede yer aldığından daha fazla tıkanıklık oluşmaktadır.

Şekil 7. Kastamonu-Safranbolu yolu ve Tarihi çarşı, meydan ve çevresinde otoparklar

Tarihi Çarşı'da, yönlendirici, bilgilendirici ve uyarıcı levhaların eksikliği ya da miras alanlarında ziyarete uygun olmayan yerlerin sınırlandırılmaması gibi sorunlarda fiziksel özellikler açısından ziyaretçilerde olumsuz etkiler bırakabilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Safranbolu'nun kültürel kaynaklarını oluşturan; ahilik, lonca sistemi, yerel üretim ve zanaatlar, şehrin silüeti, doğal ve kültürel peyzajını oluşturan tarihi dokusu ve mimari eserlerin özgünlüğü ve bütünlüğünün korunmasına yönelik planlamalar disiplinler arası bir çalışmayla değerlendirilmelidir.

Lefebvre'ye göre mekân, düşünsel, maddesel ve sosyal gerçekliklerle oluşmaktadır (Lefebvre, 2014, s. 24). Bu çerçevede; yerelin bir zamanlar kullanıcı olduğu mekânların dönüşümlerle ziyaretçilere uygun hale getirilerek, mekânların hizmet ve ürünlerle bir bağ oluşturduğu görülmektedir (Öztürk ve Yamaçlı, 2023, s. 394). Bu durum, ziyaretçilerin talepleriyle şekillenen bakış açısının giderek toplumun genel bakış açısı haline gelme tehlikesini yaratmaktadır. Ziyaretçi bakış açısında mekân, görsele indirgenerek mekân gerçekliğinden uzaklaşmaktadır. Burada kastedilen, ziyaretçilerin bakış açısına göre oluşturulan mevcut mekânların, yeniden üretilip tüketilen, yorumlanan ve paylaşılan bir nesneye dönüşebilmesidir (Urry, 2018, s. 182). Yerin özgün değerleri ve yerin ruhuna yabancılaşan yerel sakinlerle yeniden özgün bir deneyim sağlanmasına yönelik sahnelenmiş özgünlük de denilen yeni bir biçime dönüşebilmektedir. Mimari mirasın bir kısmı ise gerekli finans kaynaklarının yeterli olmamasından kaynaklı restore edilemediğinden kaderine terk edilmektedir. Bu nedenle; Safranbolu'nun gerçek sahiplerinin zamanla bölgeyi terk etmesi, gentrifi-

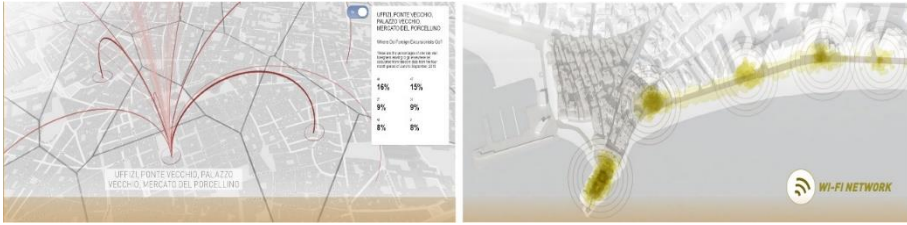
cation (soylulaştırma) ile yeni kullanıcıların ise yerin ruhundan ziyade mirasın ekonomik getirisine odaklanması, tüketim odaklı bir anlayışın gelişimine yol açmaktadır. Böylece var olan mekânlar dönüşmekte, kullanılmayan ise yeni mekânsal kullanımlarla tüketilmektedir. Yeni işlevin eski işlevle ilişkili tasarlanması ilkesi ihmal edilerek, geçmişi ile ilişkisi koparılan bir metaya dönüşmektedir. Özellikle konaklama işlevine dönüştürülen tarihi evlerin özgün mekânsal kurgusu ve yapı malzemelerinde geriye dönülemeyecek şekilde tahribatları da yanında getirmektedir. Ayrıca geleneksel zanaat kollarının günümüzde geçerliğini yitirmesi sonucu yerel toplumun çoğunlukla turizm faaliyetlerine yönelmesi, çarşıda döneminde var olan zanaatların sınırlı sayıda bazı mesleklerin temsilciliğinin kalması, kendine ait kimliği ve özgünlüğü olan tarihi şehirlerin benzer turizmin etkinlikleri ile benzeşmesine ve yerin ruhunun kaybolmasına neden olmaktadır.

Yapılan araştırmalar Safranbolu Tarihi Çarşı'nın dönem dönem aşırı kalabalıklara maruz kaldığını göstermektedir. Fiziksel kapasiteyi aşan ziyaretçi etkinlikleri ile miras alanının eskime ve yıpranma sürecini hızlandırmaktadır. Taşıma kapasitesi ve ziyaretçi akışı analizi, DMA'nın fiziksel sorunların çözümlenmesinde önemli veriler sağlamaktadır. Ziyaretçi sayısı, profili ve eğilimlerinin belirlenmesi, miras alanının taşıma kapasitesinin belirlenmesinde, mevcut altyapının ve hizmetlerin ziyaretçi akışını karşılayıp karşılamadığını değerlendirmeye yardımcı olacaktır.

Safranbolu'da, belli dönemlerde belirli sayıda ziyaretçi ile gerçekleştirilen anketlere dayanan sonuçlarda, ziyaretçi profili her bir çalışmada yaş, meslek, eğitim, ziyaret tekrar etme isteği konularında farklılık göstermektedir. Diğer yandan günübirlik ziyaretçilerin sayısı kamu yönetimi tarafında da gerçekçi olarak belirlenmemektedir. Biletli giriş olmayan dolaşısıyla günübirlik ziyaretçi bilgilerinin elde edilmesi süreci karmaşıklaşan bu tür miras alanlarında doğru veri elde edebilmek için çeşitli yöntemler denenebilir. Örneğin, otoparklarda araç plaka tanıma sistemleri kullanarak ziyaret eden araç sayısına erişilmesi mümkün kılmaktadır. Diğer yandan gezi güzergâhlarının doluluk seviyelerini ve şehirlerdeki insan akışını izlemek ve kontrol etmek için termal görüş ve stereoskopik kamera türleri kullanılabilir. Bu tür optik sistemler, gerçek zamanlı bilgi sağlamak için genellikle giriş-çıkış sayımlarına dayanmaktadır. Son zamanlarda video ağlarını bypass eden yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yeni yaklaşımlar, belirli bir alandaki bağlı cihazların sayısını sayarak Wi-Fi, Bluetooth ve mobil ağlar gibi mevcut veya yeni kablosuz iletişim ağlarından

yararlanmaktadır. Bu veri akışları, görüntüleri kaydetmeden kentsel konum ve zamansal aktivite kalıpları hakkında sürekli bilgi sağlamaktadır.

Ziyaretçi sayısının kontrolü (ziyaretçi sayısının zaman ve güzergâhlarda kontrollü dağılımı) taşıma kapasite sınırı ve bu sınırın aşıldığı dönem, gün ve saatlerin yönetimi açısından önemlidir. Nesnelerin İnterneti (Internet of Thing [Iot]) gözetim ve aşırı kalabalığı izleme amacıyla kullanılabilir. 5G ağlarının bilgi teknolojilerinin gelişimi sayesinde akıllı şehirler oluşturulmaktadır. Ziyaretçiler gerçek zamanlı Wi-Fi bağlantılı telefonlarıyla, ziyaret süresince nerelerde yoğunluk yaşandığını öğrenme imkânına sahip olabilmektedir. Örneğin, İtalya Floransa ve Valensiya'da ziyaretçi akışına bağlı güzergâhlarda oluşan tıkanıklık durumunda ziyaretçiler bilgilendirilmektedir (Şekil 8), (Özgürel ve Yılmaz, 2021, s. 1608). Coğrafi bilgi sistemlerinin kullanımı yaya sayılarının ve akışlarının ortamların farklı alanlarındaki mekânsal dağılımının analizini ve temsilini de kolaylaştırmaktadır.

Şekil 8. Floransa ve Valensiya'da ziyaretçi akışı bilgilendirme sistemi (Torrijos, 2019, s. 38-39)

Turizm altyapısının geliştirilmesi, ziyaretçilere daha iyi hizmet sunabilmesi için önemlidir. Bu kapsamda; yolların, park alanlarının, tuvaletlerin ve diğer tesislerin iyileştirilmesi ve bakımının yapılması gerekmektedir. Bu önlemlerin arasında trafik düzenlemeleri, tabelalar, bilgi panoları, ücretsiz erişim veya belirli faaliyetlere sınırlamalar, turist akışlarının ve baskılarının yoğunlaşması veya dağılması ve arazi kullanımı/mekânsal planlama önlemleri gibi erişilebilirlik ve hareketlilik eylemleri bulunmaktadır. Fiyatlandırma, vergiler ve teşvik programları gibi ekonomik araçlar veya rezervasyon sistemleri, bilgi yönetimi, eğitim, öğretim ve pazar kontrolü gibi organizasyonel araçları da kapsamaktadır (Guilarte ve Gonzales, 2018, s. 490-491).

Ayrıca, konaklama tesislerinin sayısını ve çeşitleri ziyaretçilerin konaklama ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmalıdır. Alanda bulunan tarihi

ve kültürel yapıların restore edilmesi ve teşhir edilmesi de turizm altyapısının bir parçasıdır. Bu şekilde, ziyaretçilere daha fazla turizm deneyimi sunulabilir ve alanın tarihi ve kültürel mirası korunabilir.

Tarihi Çarşı ve ona bağlı sokaklarda turistlerin kendiliğinden oluşturduğu rotalar yerine, hem Tarihi Çarşı hem de Bağlar ve Kıranköy'ü kapsayacak şekilde gezi rotaları belirlenmelidir. Ziyaretçiler için bu bölgelerde dinleme, yeme içme mekânları oluşturulmalıdır. Bağlar bölgesinde daha uygun geniş alanlar olduğundan büyük etkinlikler amacıyla kullanılması tanıtımı açısından faydalı olacaktır.

Tarihi Çarşı içinden geçen karayolunun şehirlerarası ve ziyaretçiler için kısıtlanması, sadece yerel sakinlerince kullanımın sağlanması önceliklendirilmelidir. Safranbolu'nun Tarihi Çarşı, Kıranköy ve Bağlar bölgesinde tampon bölgelerde oluşturulan yerel yönetimlerce yönetilecek ziyaretçi merkezlerindeki otopark ve duraklardan (Du Cros, 2008, s. 236-237) gün içerisinde indi-bindi yapacak şekilde tek ve uygun biletli elektrik ring seferleriyle (halihazırda özel işletmelerin hizmet verdiği turist araçları vb.), egzoz dumanları, trafik tıkanıklığı ve yaya ziyaretçinin kesintiye uğraması gibi sorunlar çözümlenebilecektir (Şekil 9). Safranbolu eğimli topografyasıyla ve sokak dokusundaki malzemeler nedeniyle engelli erişimine en uygun rotalar ve bu amaca uyarlanmış, kısa ve birbirine vagonlu şekilde olmayan ring araçları ziyaretçi güvenliği açısından daha uygun olacaktır.

Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberi'nin "ziyaretçi tesisleri ve altyapı" başlığında; DMA'ya ziyaretçinin uygun ve güvenli şekilde erişimi yanında ziyaretçi olanakları (tabelalar, yollar, duyurular veya yayınlar, kılavuzlar), ziyaretçiye veya yorumlama merkezine ayrılmış müze/sergi; ve/veya dijital teknolojilerin ve hizmetlerin potansiyel kullanımı (konaklama; restoran; otopark; tuvaletler; arama kurtarma vb.) bilgilerinin paylaşılması önerilmektedir (UNESCO, 2023, s. 112). Bu noktada akıllı rehberlik hizmetleri ziyaretçi deneyimin iyileştirilmesi katkı vermektedir.

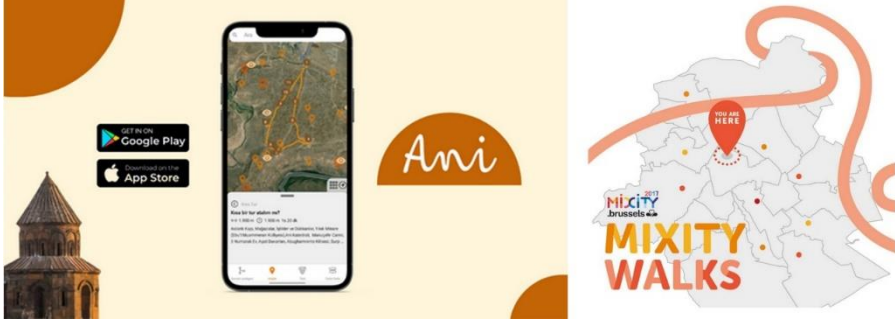
Şekil 9. Ziyaretçi merkezi durakları ve mevcut gezi araçlarına alternatif ring sistemi önerisi

Ziyaretçiler seyahat öncesi akıllı telefonlardaki uygulamalarla ya da web sitelerinden seyahat destinasyonunu belirleme ve işletmelerle görüşerek planlarını yapma eğilimindedir (Güler, 2021, s. 65-68). Bu eğilim akıllı ulaşım ve akıllı yaşam olanakları beklentisini getirmektedir. Akıllı rehberlik hizmetleri günümüzde en çok kullanılan mobil uygulamalardır. Bu uygulamalarla seyahat öncesi, sırası ve sonrasında geri bildirimlerle ziyaretçi memnuniyeti ve beklentileri de ölçülebilir hale geleceğinden, mevcut turizm programlarının geliştirilmesinde önemli veri sağlayacaktır.

Mobil uygulamalar Avrupa'da birçok kentte ve Türkiye'de de bazı özel alanlarda uygulamaya konulmuştur (Şekil 10). UNESCO DMA'da yer alan Ani Arkeolojik Alanı için geliştirilen Ani Mobil Uygulaması, Ani ve çevresinin kültürel mirasını ulusal ve uluslararası tanıtmayı, kısa ve uzun ziyaretçi rotalarında alandaki çalışmalardan elde edilen bilimsel verilerle mimari ve kültürel değerlerinin farklı dillerde yazılı ve sesli bilgilerine erişim sağlayan, ziyaretçilerin alana gelmeden önce bilgilenmeleri ve ziyaretlerini programlamalarına yönelik bir uygulamadır (Anadolu Kültür, 2023). Brüksel'de yoğun ziyaretçi akışını yönetmek için hazırlanan

'MIXITY' mobil uygulama ise yeme içme, tarihi alanları kapsayan 16 bölgeye yürüyüş rotaları ve sonunda 8 bisiklet yolu ile biten turlara erişim verilmektedir (Özgürel ve Yılmaz, 2021, s. 1608).

Şekil 10. Mobil uygulama örnekleri, Kar, Ani App ve Brüksel (Anadolu Kültür, 2023), MIXITY [Mixity Walks, 2017].

Benzer şekilde Safranbolu App olarak dizayn edilecek mobil uygulamada; ulaşım, otopark, biletli alanlar, konaklama, gezi güzergâhları, güzergâhlarda somut ve somut olmayan miras bilgileri, ziyaretçi yoğunluk bölgeleri gibi bilgilerin birlikte sunulması, akıllı telefonlara indirilerek ziyaretçilerin programlarını yapabilmesini kolaylaştırabilecektir.

Ayrıca DMA Safranbolu Şehri'nin Tarihi Çarşı, Kıranköy ve Bağlar bölgesinde gezi güzergâhları üzerinde kent haritası, bulunduğu nokta, gezi güzergâhlarının yer aldığı ve QR kodlu dijital panolar yerleştirilmeli ve mobil uygulama içeriklerine ulaşılabilmelidir. Uygulamalar üzerinden ayrıca somut olmayan değerleri, efsane ve söylenceleri başta olmak üzere yazılı ve sesli, İngilizce başta olmak üzere ziyaretçi profiline göre birkaç dilde bilgilere erişilmesi ziyaretçinin deneyimini zenginleştirecektir.

Uygulama içerikleri ile uyumlu kurumsal sosyal medya araçlarıyla, ziyaretçi eğilimleri hakkında bilgi edinilmesi, deneyimlerinde kişiselleştirme, yaratıcılık, destinasyonun yoğunluğu, memnuniyet düzeyi ile ilgili bilgilerin ZY'de değerlendirilmesi için veri sağlayacaktır (Güler, 2021, s. 80). Bu bilgilerle yeniden ele alınacak kurumsal web sayfaları, sosyal medya araçları ve mobil uygulamalar Safranbolu'nun Tarihi Çarşı (Çukur) kadar Kıranköy ve Bağlar bölgesinin de Dünya Miras Alanı olduğunun anlaşılması ve tanıtımında etkili olacaktır.

Bu çerçevede DMA Safranbolu Şehri'nin Ziyaretçi Yönetimi için önerilen hedef ve eylemler;

Hedef 1- Ziyaretçilerin DMA alanını tanınması, deneyimlerinin zenginleştirilmesi ve niteliğinin artırılması

- Karabük otoparkından başlayarak Bağlar, Kıranköy bölgelerinde ziyaretçi merkezlerinin oluşturulması,
- Bağlar ve Kıranköy bölgelerine UNESCO Dünya mirası ambleminin yerleştirilmesi,
- Tampon bölgelerde yer alacak ziyaretçi merkezleri otoparklarından belediye tarafından işletilen, ucuz, gezi güzergâhlarında indibindi imkânı veren yeşil enerjili ring sistemiyle gezi imkânı,
- Özel gereksinimli bireylere uyumlu ring araçları,
- Çukur, Bağlar ve Kıranköy gezi rotalarının somut olmayan miras ile birlikte oluşturulan Qr kodlu bilgi panoları,
- Akıllı rehberlik, ziyaret programının önceden ya da ziyaret esnasında oluşturulması yönelik Mobil uygulama,
- Konaklama, yeme-içme mekanlarının uygunluğu ve online satın alma imkanı,
- Bağlar bölgesinde ziyaretçiler için dinlenme-yeme-içme mekânları ve etkinlik alanları,
- Çarşı ve Kıranköy'deki dinlenme, yeme-içme mekânlarının kalitesinin artırılması,

Hedef 2- Ziyaretçi yönetiminin etkin şekilde sürdürülmesi

- Ziyaretçi rotalarında somut ve somut olmayan mirasa ilişkin bilgilerin derlenmesi ve sunulması
- Ziyaretçi veri tabanı oluşturulması, ziyaretçi profili, eğilimleri, ihtiyaçları, beklentileri ve geri bildirimlerin alınarak yönetim planında değerlendirilmesi,
- Ziyaretçilerin mirasın değerlerine uygun davranmalarına ilişkin bilgilendirmeler yapılması,

Hedef 3- Safranbolu'nun ulusal ve uluslararası düzeyde etkin tanıtım stratejilerinin belirlenmesi için bilgi merkezi oluşturulması,

- Yönetim planı içinde ziyaretçi yönetim alanının belirlenmesi,
- Ziyaretçi yönetiminin paydaşlarının belirlenmesi,
- Kamusal web sitelerinde, sosyal medya araçlarında ve akıllı rehberlik sistemlerinde Safranbolu'nun (Çarşı, Kıranköy, Bağlar) ulusal ve uluslararası tanıtımının sağlayacak tanıtım materyallerinin gözden geçirilmesi ve görsel ve yazılı materyallerin bütüncül şekilde hazırlanması,

- Yöresel ürün, zanaatların sunumu için düzenlenen etkinliklerin ulusal ve uluslararası tanıtımı önerilmektedir.

Safranbolu'nun yönetim alan sınırlarının belirlenmesi, alan yönetimi ve yönetim planının oluşturulması süreci henüz başlatılmıştır. Bugüne kadar yoğunlukla koruma çalışmaları yapı ve çevre ölçeğinde ele alınmıştır. DMA'nın yönetim planının ziyaretçi yönetimini kapsayacak şekilde bütüncül olarak ele alınmasıyla, 18. yüzyıldan günümüze kesintisiz devam eden geleneksel mimari ve kent dokusu ve somut olmayan mirasıyla sürdürülebilir şekilde korunmasına, turizm altyapısının iyileştirilmesi, ziyaretçileri memnuniyetinin artırılması ve deneyimin zenginleştirilmesiyle, yerel toplumun miras değerlerine sahip çıkması, aidiyetin güçlenmesi ve ekonomik getiriden faydalanmasıyla kültür turizmin sürdürülebilirliği sağlanabilecektir. Bu çalışmayla ziyaretçi yönetiminin koruma planlamasının önemli bir unsuru olduğuna dikkat çekilerek, bu alanda çalışan farklı disiplinlerle birlikte geliştirilmesine katkı verilmesi hedeflenmiştir.

Extended Abstract

Balancing Cultural Tourism: Visitor Management Recommendations for the World Heritage Site of Safranbolu City

Serap Sevgi⁵

ORCID: 0000-0003-3049-5908

In the era of globalization, local heritage sites, especially those housing unique historical witnesses recognized as UNESCO World Heritage Sites (WHS), are attracting global attention. Therefore, cultural tourism is increasingly gaining importance. However, this increasing demand for visits poses a threat to conservation efforts. Along with the increase in visitor flows, risks such as physical wear and tear, economic imbalance, negative interactions between the local community and visitors, and cultural erosion emerge.

The concept of sustainability provides an important framework for the conservation of cultural heritage sites and the adequate exploitation of tourism industry. Sustainable cultural tourism balances visitor impacts while preserving the cultural and historical heritage sites of communities, enhancing the sense of belonging of the local community.

Visitor management plays a critical role in the preservation and sustainability of heritage sites. Determining the physical carrying capacity of WHSs is a significant factor in the planning and decision-making process. Strategies for heritage conservation should be developed by examining visitor profiles, behaviors, and trends towards natural and cultural heritage, as well as their impacts on local residents and the economy.

The districts of Bağlar, Kıranköy, and Çukur (Historic Bazaar) in Safranbolu are World Heritage Sites. Endowed with the title of "the capital of conservation," the city preserves its cultural and natural fabric, maintaining its authenticity and integrity. Starting from the spring months, it receives a high number of visitors for day trips or short stays. Visitors mostly concentrate in the Historic Bazaar district of the World Heritage Safranbolu, while the Bağlar and Kıranköy districts do not receive sufficient attention. The

---

⁵ Asst. Prof., Karabuk University, Safranbolu Başak Cengiz Faculty of Architecture, Department of Architecture, E-mail: serapsevgi@karabuk.edu.tr, serapsevgi06@gmail.com

study was conducted through document analysis to examine the relationship between cultural heritage and tourism, management tools, and spatial investigation through fieldwork. In this context, the promotion of Safranbolu, offered tour programs, and visitor routes, as well as the reasons for the visitors' inclination towards the Historic Bazaar district, have been addressed. Statistical data from the Ministry of Culture and Tourism regarding accommodation facilities and academic studies on visitor profiles, trends, and routes at different periods were examined, and field observations were conducted.

The Bazaar district has primarily been the focus of tourism activities due to spatial needs for tourism, mainly through the adaptation of old buildings to new functions. While the façade arrangements of traditional houses converted into accommodation facilities in the Bazaar district were preserved with a formal conservation approach, the original spatial use and construction technique were neglected. On the other hand, although it has not been exposed to urbanization due to its location in the canyon, zoning practices have been carried out in areas close enough to disrupt its silhouette. While the Bağlar district maintains its characteristic feature with its sparse residential fabric in large gardens, the disappearance of the cultural landscape formed by the "vineyard" production and its opening to construction, its proximity to the city center has led Kıranköy to be fully integrated with the new city, and in interaction transition areas, mass, dimensions, and facade features have been interpreted similarly to traditional housing architecture.

Visitor statistics are provided by the Ministry of Culture and Tourism from statistical data obtained from accommodation facilities, and estimates are provided for those who rent homes, visit for a day, etc. The exact number of visitors to the city, periods of congestion, and hours of congestion cannot be determined. Visual and brief introductions on public web pages mainly focus on the Historic Bazaar axis, the City Museum, and Hıdırlık Hill. Visitor routes have similar tendencies, and apart from directional signs, the information provided is insufficient.

Among visitor management strategies are determining the carrying capacity, parking arrangements, improving tourism infrastructure, and determining visitor routes. Additionally, the use of smart guidance services and digital applications can contribute to enhancing visitor experience. In this context: control of the number of visitors (controlled distribution of visitors in terms of time and routes) should be achieved using technology for monitoring overflow capacity and periods, days, and hours when this capacity is

exceeded. For the improvement of tourism infrastructure, roads, parking areas, toilets, and other facilities need to be upgraded and maintained. The number and types of accommodation facilities should meet the accommodation needs of visitors. Tour routes and listening and dining areas should be established to include the Historic Bazaar, Bağlar, and Kıranköy.

Prioritization should be given to restricting the intercity road passing through the Historic Bazaar to be used only by local residents. Problems such as exhaust fumes, traffic congestion, and interruption of pedestrian visitors can be resolved through single and appropriate ticketed electric shuttle services managed by local governments from parking lots at visitor centers to be established in buffer zones of WHSs with up-and-down services throughout the day.

Within the scope of smart guidance, city maps of Safranbolu should be placed with QR-coded information boards at points of interest, including travel routes, and mobile application contents should be accessible.

Corporate web pages, social media tools, and mobile applications compatible with application contents will be effective in promoting not only the Historic Bazaar (Çukur) of Safranbolu but also the Kıranköy and Bağlar districts.

In conclusion, visitor management of WHS's is an important part of conservation planning. These management strategies will contribute to the sustainability of cultural tourism and the protection of heritage values of the local community. For Safranbolu, comprehensive visitor management strategies have been identified to balance visitor flow, profile, trends, carrying capacity, and preserve the unique values of heritage, as well as to enhance and improve visitor experiences and ensure effective visitor management. This study aims to encourage research and studies in this field.

Kaynakça/References

- Akipek, S. (2021). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50, 13-39.
- Aktüre, S. ve Şenyapılı, T. (1976). Safranbolu'da mekânsal yapının gösterdiği nitelikler ve koruma önerilerinin düşündükleri. *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2(1), 61-96.
- Anadolu Kültür. (2023). *Ani mobil uygulaması*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://www.anadolukultur.org/34-calismalarimiz/178-ani-mobil-uygulama/> adresinden erişildi.

- Asfaw, G.W. (2016). Visitor management and stakeholder involvement as tools of Heritage Management in Aksum: Northern Ethiopia. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 5 (2), 1-16. 27 Nisan 2024 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/335620205_Visitor_management_and_stakeholder_involvement_as_tools_of_Heritage_Management_in_Aksum_Northern_Ethiopia adresinden erişildi.
- Ayaz N., Apak C., ve Batı, T. (2016). Yöneticilerin kültür turizmi algısı: Safranbolu destinasyonu örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 84-96.
- Ayaz N. ve Yalı S. (2017). Kültürel turistlerin seyahat tercihler ve yiyecek-içecek beklentileri: Safranbolu örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-61.
- Ayaz, N., ve Yalı, S. (2021). Kültürel turistlerin seyahat tercihleri ve yiyecek-içecek beklentileri: Safranbolu örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 43-61. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://www.tutad.org/index.php/tutad/article/view/6> adresinden erişildi.
- Bogonç, Ç. ve Sabaz, M. (2019). Dünya Miras Alanı Safranbolu'nun Alan Yönetim Planının Geliştirilmesi Sürecinde; Tema, Hedef ve Eylemlerin Belirlenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 1526-1544.
- Bozkurt S. G. (2022). Kentleşmenin Safranbolu'nun (Karabük) kültürel peyzaj değişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 476-488.
- Canbulat, İ. (2023). Safranbolu UNESCO kültürel miras alanında yeni yapılaşma. 27 Nisan 2024 tarihinde https://www.academia.edu/98206522/Safranbolu_UNESCO_K%C3%BCI%C3%BCrel_Miras_Alan%C4%B1nda_Yeni_Yap%C4%B1la%C5%9Fma_New_Constructions_in_Safranbolu_World_Heritage_Site adresinden erişildi.
- Court, S., Jo, E., Mackay R., Murai, M., ve Therivel R. (2022), *Guidance And Toolkit For Impact Assessments In a World Heritage Context*. Paris: UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN.
- Du Cros, H. (2008). Too much of a good thing? Visitor congestion management issues for popular world heritage tourist attractions. *Journal of Heritage Tourism*, 2(3), 225-238, DOI: 10.2167/jht062.0
- El-Barmelgy, H. M. (2013). Visitor management plan and sustainable culture tourism. *International Journal of Education and Research*, 1(12), 154-181. 27 Nisan 2024 tarihinde https://scholar.cu.edu.eg/?q=drh/files/vmp_cairo_citadel_barmelgy_h_m_2013.pdf adresinden erişildi.
- Eraslan, Ş. (2021). Dünya miras alanlarında yönetim planları: Türkiye örneği, *International Journal of Arts and Social Studies*,4(6), 32-48.
- Fielden, B.M. & Jokilehto J. (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. ICCROM, Roma.

- Görmüş, S., Alan H., ve Özman O. (2018). Tourism and consumption of space: thoughts on Safranbolu. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 62-72. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/502054> adresinden alındı.
- Guilarte Y.P. ve González R.C.L. (2018). Sustainability and visitor management in tourist historic cities: the case of Santiago de Compostela, Spain, *Journal Of Heritage Tourism*, 13(6), 489-505. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://doi.org/10.1080/1743873X.2018.1435665> adresinden alındı.
- Güler N. (2021). *Akıllı turizm bağlamında İstanbul'daki uygulamaların sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi.
- Gülmez, G. (2009). *The City of Safranbolu* (Gül Pulhan Ed.) The World Heritage in Turkey, Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism, İstanbul. 375-437.
- Günay, R. (1981). *Geleneksel Safranbolu evleri ve oluşumu*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ICOMOS. (1976). *International cultural tourism charter*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://www.icomosictc.org/p/1976-icomos-cultural-tourism-charter.html> adresinden erişildi.
- ICOMOS. (1999). *International cultural tourism charter*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://www.icomos.org/en/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/162-international-cultural-tourism-charter> adresinden erişildi.
- ICOMOS. (2011). *Guidance on heritage impact assessments for cultural world heritage properties*. 27 Nisan 2024 tarihinde, https://openarchive.icomos.org/id/eprint/266/1/Guidance_on_heritage_impact_assessments.pdf adresinden erişildi.
- Kılıç-Ecemiş S. ve Türkoğlu G. (2015). Geleneksel yapılarda konaklama amaçlı fonksiyon değişiklikleri: Safranbolu eski çarşı örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 24/1, 39-56.
- Koçoğlu, C. M. ve Canatar A. (2021). Online seyahat alışverişini etkileyen bileşenler ve seyahat satın alma niyeti: Safranbolu'daki konaklama işletmelerinde bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (1), 1-11. DOI: 10.14230/johut895
- Köşker H., Albuz N., ve Oğuzbalaban G. (2020). Yerli turistlerin Safranbolu'yu tercih etmelerinde etkili olan çekici seyahat motivasyonlarının belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11(2), 547-561.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2024). *Turizm istatistikleri*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html> adresinden erişildi.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. I. Ergüden (Çev). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Mixity Walks (2017). *2017 Mixity walks brussels*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://www.anderlecht.be/sites/default/files/medias/Files/tourisme/Mixity/2017-08-24-cp-mixity-walks-en.pdf> adresinden erişildi.
- Özdemir, Ü. (2011). Safranbolu'nun kültürel miras kaynakları ve korunması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16(26), 129-142
- Özgürel, G. ve Yılmaz, O. K. (2021). Aşırı turizmde kalabalık yönetimi: belediyeler tarafından kullanılacak akıllı turizm uygulamaları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1594-1620. doi:10.46928/iticusbe.944864
- Öztürk, M. ve Yamaçlı R. (2023). Safranbolu eski çarşı bölgesinde mekânın tüketim ekseninde irdelenmesi. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 8(2), 93-414. DOI: 10.26835/my.1200298
- Pedersen, A. (2002). *Managing tourism at world heritage sites: a practical manual for world heritage site managers*. World Heritage Center.
- Resmi Gazete (1983). *Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- Safranbolu Turizm Danışma Bürosu, (2020). *Safranbolu*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://safranboluturizmdanismanabur.osu.ktb.gov.tr/TR-155851/safranbolu.html> adresinden erişildi.
- Torrijos, I.D. (2019). *Facing the overtourism challenge in cultural and natural heritage sites using open/big data*. Turisme Comunitat Valenciana. 27 Nisan 2024 tarihinde https://www.turisme.gva.es/turisme/es/files/pdf/HD_Summary_BENCHMARKING.pdf adresinden erişildi.
- Tunbridge, J. ve Ashworth, G. (1996). *Dissonant heritage: The management of the past as a resource in conflict*. Chichester: J. Wiley
- Türker N. ve Türkmen B.M. (2017, 28 Eylül- 1 Ekim). *Safranbolu tanıtım fotoğraflarının semiyotik (göstergebilimsel) analizi: ziyaretçi yorumları üzerine bir araştırma*. International West Asia Congress Of Tourism Research, Van Yüzüncüyıl Üniversitesi, Van, Türkiye.
- Türker, N., Selçuk Ş., ve Özyıldırım A. (2016). Turizmin yerel halkın yaşam kalitesi üzerine etkisi: Safranbolu örneği. *Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 1-13.
- Uğur, İ. ve Karaarslan M. H. (2016). Destinasyon seçiminde fikir gruplarının etkisi: Safranbolu üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 01, 58-70.
- Uğur, İ., Gökaya S., ve Acar A. (2018). Yerli turistlerin destinasyon imajına ilişkin tekrar ziyaret etme niyetleri: Safranbolu üzerine bir çalışma. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 29-40.
- UNESCO. (2005). *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*. 07.10.2024 tarihinde <https://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf> adresinden erişildi.

- UNESCO. (2023). *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*. 27.04.2024 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> adresinden erişildi.
- UNESCO. (2024a). *List of factors affecting the properties*. 27.04.2024 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/factors/> adresinden erişildi.
- UNESCO. (2024b). *City of Safranbolu*. 27 Nisan 2024 tarihinde <http://whc.unesco.org/en/list/614> adresinden erişildi.
- UNWTO. (1980). *Manila declaration on world tourism*. 27 Nisan 2024 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/unwtodeclarations.1980.01.01> adresinden erişildi.
- UNWTO. (2004). *Tourism congestion management at natural and cultural sites*. Madrid, World Tourism Organization.
- Urry, J. (2018). *Mekânları tüketmek*. R.G. Ögdül (Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- WHC. (2024). *World Heritage List*. 07.10.2024 tarihinde <https://whc.unesco.org/en/list/?search=cultural&components=1&order=country> adresinden erişildi.
- Yaman K. (2015). Yabancı Turistlerin Safranbolu'daki Çevre Kirliliği Algısı. *Sosyal Bilimler Dergisi, Karabük Üniversitesi, 1*, 84-102.
- Yetiş, R., Turcan Y., ve Dinçer A. E. (2018, 31 Ekim –2 Kasım). *Safranbolu kent formunun tarihsel serüveni ve morfolojik incelemesi*. II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İTÜ, İstanbul, Türkiye.
- Yıldız, S. (2011). *Kültürel miras alan yönetimi kapsamında Alanya Kalesi ziyaretçi yönetimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Serap Sevgi

1996 yılında Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesinden mezun olduktan sonra, 1999 yılında Selçuk Üniversitesi Mimarlık anabilim dalı yapı alanında ve 2012 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık anabilim dalında restorasyon alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. 2020 yılında Gazi Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma anabilim dalında doktora derecesini alarak mezun olmuştur. 1996 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde başlayan iş yaşamına 2023 yılına kadar Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde devam etmiştir. 2023 yılı itibarıyla akademik olarak çalışmalarını sürdürmekte olup, ilgi alanlarını tarihi çevre, arkeolojik alanlar, dünya miras alanları ve mimari restorasyon gibi konuları kapsamaktadır.

After graduating from the Faculty of Engineering and Architecture at Selçuk University in 1996, they completed their master's degree in architecture specializing

in building conservation at Selçuk University in 1999 and in restoration at Gazi University in 2012. In 2020, they obtained their doctoral degree in Cultural Heritage Preservation from the Department of Cultural Heritage Conservation at Gazi University. Their professional career began at the General Directorate of Foundations in 1996, continuing until 2023 at the General Directorate of Cultural Heritage and Museums. Since 2023, they have been engaged in academic pursuits focusing on historical environments, archaeological sites, world heritage sites, and architectural restoration.

E-posta: serapsevgi@karabuk.edu.tr, serapsevgi06@gmail.com

Kentsel Ulaşım Planlamasında Arazi Kullanımı: Ankara İli Örneği¹

Gözde Buket Karataş Çifçi²
ORCID: 0009-0007-5095-7942

Ülgen Aslan Düzgün³
ORCID: 0000-0002-3266-7788

Öz

Kentsel Ulaşım Planlaması, arazi kullanımı ve ulaşım problemleri arasındaki etkileşim ile giderek daha çok üzerinde durulan bir konu olmaktadır. Kentsel ulaşım, yaya ve taşıt hareketlerinden, arazi kullanımına kadar her türlü bileşeni kapsamaktadır. Özellikle hızla gelişmekte olan kentsel alanlarda arazi kullanımı ile ulaşım planlaması arasındaki ilişkinin daha dikkatli ve planlı kurulması gerekmektedir. Kentleşmenin büyüdüğü, genişlediği bölgelerde ulaşım sorunları giderek artmaktadır ve bu sorunların çözülmesi gerekmektedir. Kentleşmenin genişlediği noktada ise erişilebilirlik kavramı ortaya çıkmaktadır. Erişilebilirlik bir yerin ulaşılabilir olmasıdır. Çalışmamızda Ankara ili kentsel ulaşım planlaması ve arazi kullanımı arasında ki etkileşim incelenmiştir. Ankara nüfus verilerinin ulaşım üzerindeki etkileri üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Özellikle raylı sistemler ve EGO otobüslerinin kentsel gelişme üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Bisiklet kullanımının artması ile birlikte arazi kullanımında bisiklet ulaşımına nasıl yer verilmiş, ne gibi uygulamalar yapılmış bunlara değinilerek, Ankara'da planlanan bisiklet yollarının incelenmesi sağlanmıştır. Alışveriş merkezlerinin ve sanayi bölgelerinin gelişimi ile birlikte artan nüfus ve ulaşımın nasıl etkilendiği üzerine incelemeler yapılarak, sanayi bölgelerinin ulaşım haritası hazırlanmıştır. Sonuç olarak, Ankara ili için geliştirilen planlama kararlarında süreklilik sağlanmalıdır. Sürekliliği olan Nazım İmar Planı hayata geçirilmeli ve uygulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel ulaşım, kentsel doku, ulaşım, kentleşme, ulaşım planlaması

¹ Gözde Buket Karataş Çifçi'nin Polis Akademisi Başkanlığı, Trafik Enstitüsü, Ulaşım Güvenliği ve Yönetimi Bölümünde, Yüksek Lisans tezi olarak başarılı bulunan aynı isimli çalışmasından türetilmiştir.

² Mimar, E-posta: karatas.gb@gmail.com

³ Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Polis Akademisi Başkanlığı, Trafik Enstitüsü,
E-posta: ulgenaslan@gmail.com

Land Use in Urban Transportation Planning: Ankara Province Example

Gözde Buket Karataş Çifçi⁴
ORCID: 0009-0007-5095-7942

Ülgen Aslan Düzgün⁵
ORCID: 0000-0002- 3266-7788

Abstract

Urban Transportation Planning is increasingly being brought into focus by the interaction between land use and transportation services. Urban transportation includes all kinds of products, from pedestrian vehicles and movements to land use. Especially in rapidly developing areas, the distance between land use and transportation needs to be more careful and planned. As urbanization grows, transportation problems gradually increase, and this situation needs to be resolved. Where urbanization expands, the concept of accessibility emerges. Hiding in an accessibility place. In our study, the interaction between urban transportation planning and land use in Ankara was examined. Structures have been made on the effects of Ankara population data on transportation. In particular, the improvement in the openness of rail systems and EGO buses was discussed. With the proliferation of bicycles, how bicycle transportation was included in land use and what kind of practices were implemented were discussed, and the bicycle paths planned in Ankara were examined. Investigations were made on how the increasing population and transportation were affected by the development of shopping centers and industrial zones, and a transportation map of the industrial zones was prepared. As a result, continuity should be ensured in the planning decisions developed for Ankara province. Continuous Master Development Plan should be implemented.

Keywords: Urban transportation, urban texture, transportation, urbanized, transportation planning

⁴ Architect, E- mail: karatas.gb@gmail.com

⁵ Assoc. Dr. Faculty Member, Turkish National Police Academy, Traffic Institute, E-mail: ulgenaslan@gmail.com

Giriş

Gelişmekte olan ülkelerde kentsel gelişimin artması ulaşım sorunlarını yaratmaktadır. Karşılaşılan sorunların temel nedeni ulaşım planlamasının bir mühendislik konusu olarak görülmemesidir. Kent planlaması ve ulaşım planlaması ayrı ayrı düşünüldüğünde ulaşım sorunları kaçınılmaz olmaktadır. Kentsel kullanım bölgelerinin ulaşım planlama kararlarını etkilemesi için, arazi kullanımı ve ulaşım sistemlerine ilişkin daha fazla birbiriyle bağlantılı analitik çalışmaların yapılması gerekmektedir. Şehir planlamasında ulaşım planlamasının göz ardı edilmesi çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin bir şehirde metro sistemi varsa konut binaları metro hatlarının geçebileceği noktalara yerleştirilmiş olabilir. Dolayısıyla çözümü olan ya da olmayan pek çok sorunla karşı karşıya kalabiliriz. Bu nedenle ulaşım planlaması ile kent planlamasının bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

Ulaşım, trafik çalışmalarından, ulaşım planlama çalışmalarına, ulaşım yatırımlarından, yolcu taşımacılığına kadar geniş bir yelpazede değerlendirilen bir konudur. Ulaşım olanaklarının gelişmesi ve erişim kolaylığı, bir yandan kent sınırlarının genişlemesini ve alt merkezlerin oluşmasını, diğer yandan geleneksel kent merkezlerine bağımlılığı ortadan kaldırmaktadır.

Kentsel ulaşım, kendimizi kent ölçeğinde sınırlandırıp, kent ölçeğinde ulaşım ve taşımaya dair tüm eylemleri ifade etmiş oluyoruz. Kentsel ulaşım toplu taşıma sistemlerinden, raylı sistemlere, bisiklet kullanımından, yürümeye kadar birçok ulaşım aracını kapsamaktadır.

Kentsel ulaşım, kentsel etkinliklerin seçiminde ve kentsel makro morfolojinin oluşmasında etkili bir faktördür. Ulaşım sistemleri coğrafi sınırları içerisinde kaldığı sürece kentsel gelişimin yönünü değiştirme ve kentsel makroların dinamik yapısını farklı yönlere çekme gücüne sahiptir. Kentsel faaliyetlerin yeterince garanti edilemediği alanlarda ulaşımın sağlanması halinde o alanlarda kentsel faaliyetler gerçekleştirilecektir. Örnek vermek gerekirse Ankara Batıkent Nazım İmar Planı kararı doğrultusunda, toplu konut inşaat alanı belirlenmiş ve daha sonra Ankara metrosunun öncelikli olarak buraya uygulanması planlanmıştır. Metronun hizmete girmesiyle birlikte Ankara şehrinin bu bölgedeki yerleşim sınırları Batıkent semtinin dışına doğru genişlemeye başlamıştır. Ulaşımın geliş-

mesiyle birlikte bu alana olan talep artacak, kentin sınırları giderek genişleyecek ve kentleşme giderek artacaktır. Kentleşmeyi etkileyen en önemli faktörlerden birinin ulaşım olduğu da buradan çıkarılmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırmamızda Ankara örneği kullanılarak; “Ulaşım ağlarının ve ulaşım planlamasının gelişmesiyle kentleşme arasında doğrusal bir ilişki vardır.” hipotezi savunulmaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan ulaşım verileri, 2023 yılı 1/25.000 ölçekli Başkent Nazım İmar Planı arazi kullanım kararları veri olarak alınmıştır.

Bu araştırmanın amacı, kentsel gelişmenin belirleyicilerinden olan ulaşımın, arazi kullanımı ile etkileşimini inceleyerek, kentsel ulaşım planlaması süreci kapsamında göz önüne alınması gereken politika ve yaklaşımları belirlemektir. Kentsel ulaşım planlaması ve arazi etkileşimi, Ankara ili üzerinden incelenecektir. Ankara ilinde makro form gelişimiyle ilgili olarak planlamalar ve müdahaleler bağlamında dönemsel oluşturulan planlar ile temel makro form yönelimi karşılaştırılacaktır.

Yurt içi nicel ve nitel araştırma yöntemlerine dayanan açık kaynaklar, istatistiksel veriler, grafikler ve haritalardan yararlanılmıştır. “Kentsel ulaşım planlamasında arazi kullanımı ulaşımı nasıl etkilemektedir?” araştırma sorusu sorularak ana araştırma sorusunun yanı sıra “Ankara’da kentsel ulaşım planlaması yaklaşımları nelerdir?”, “Ulaşım planlamasında arazi nasıl verimli kullanılmalı?” gibi ikincil sorulara da cevap aramaktadır. Ankara ilinde trafik planlaması ve çalışmaları kronolojik olarak incelenecektir. Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içindeki ilçe bazında bulunabilen verilerden yararlanılacaktır. Bu veriler; Demografik veriler, Ulaşımaya yönelik veriler, fiziki mekâna ait arazi değeri verileri, fiziki mekâna ait yapılaşmış alan verileridir.

Kentsel Ulaşım Planlamasında Arazi Kullanımı

Kent içi ulaşım; şehirlerde ulaşım sisteminin oluşturulmasında, geliştirilmesinde veya sorunların çözümlenmesinde önemli bir kriterdir. Ayrıca belirli sınırlamalar ile amaç ve hedeflere en kesin çözümü sağlayan yapısal ve işlevsel çözümlerin mekân ve zaman içindeki düzenlenmesidir. Ulaşım altyapısına yapılacak olan planlanmış yatırımların saptandığı

uzun vadeli planlar da kent içi ulaşım olarak adlandırılmaktadır (Babalık Sutcliffe, 2012).

Kentsel ulaşım dediğimizde kendimizi kent ölçeğinde sınırlandırıp, kent ölçeğinde ulaşım ve taşımaya dair tüm eylemleri ifade etmiş oluyoruz. Kentsel ulaşım toplu taşıma sistemlerinden, raylı sistemlere, bisiklet kullanımından, yürümeye kadar birçok ulaşım aracını kapsamaktadır.

Kentsel ulaşım bir şehrin imar planından başlayıp ulaşım ana planı doğrultusunda ilerleyen, yaya bölgelerinin, katlı kavşakların planlanmasına veya otopark alanının belirlenmesine kadar, farklı ölçeklerde ulaşım çalışmaları ve planları ile de ilgili olabilir. Kentlerde ulaşım türlerinin farklılığı mekânsal anlamda çeşitli değişiklikler oluşturmaktadır. Örnek olarak; toplu taşımanın sık kullanıldığı bir alanda durak, istasyon vb. çeşitliliği fazlayken, otomobilin fazla kullanıldığı alanlarda otopark yoğunluğu fazladır.

Kent içi ulaşımın denetimli bir şekilde gerçekleşmesi ve kent içi ulaşımında boşa harcanan zamanı minimize etmek için toplu taşıma ve yaya-bisiklet sistemleri gibi çevreye duyarlı, sürdürülebilir ulaşım yöntemleri tercih edilmelidir. Ulaşım ve trafik problemlerine öncelikle önem vermek gerekmektedir. Bununla birlikte durak, terminal alanlarının düzenlenmesi hedeflenmelidir. Kentsel ulaşımın planlanmasının amacı da, bir kentsel alan için verimli ve dengeli bir ulaşım sistemi sağlamaktır.

Kentsel ulaşım planlaması sürekliliği olan bir süreçtir ve bu süreçten en iyi şekilde yararlanabilmek için, içerisinde bulunan durumların doğru bir şekilde analizinin yapılması ve buna göre sosyo-ekonomik politikalar uygulanması gerekmektedir (Hamamcıoğlu, 2012).

Türkiye’de Kentsel Ulaşım Planlaması

Türkiye’de 1950 yıllarına kadar kentlerde açılan yollar, kentleri güzelleştirme amacı ile açılmıştır. 1950’lerden sonra başlayan hızlı kentleşme ve nüfus artışı ile birlikte trafikte ortaya çıkan sorunları çözmek üzere, 1955 ile 1960 yılları arasında yapılan plansız imar çalışmaları ile özellikle büyük kentlerde geniş caddeler açılmaya başlanmıştır. Buna örnek olarak İstanbul’da, Tarihsel Yarımada içinde açılan Vatan ve Millet caddeleri verilebilir. Kavşak çözümlerinin yapılmasına 1965 yılları sonrasında başlanılmıştır. Yolların genişlemesi 1970 yıllarına kadar devam etmiştir (Kılınççalan, 2017).

1970'lere kadar yabancı firmalar İstanbul ve Ankara ilinde dar bir alanda ulaşım araştırmaları yapmışlardır. Şehrin genel trafik yapısı yerine

daha özelleştirilmiş bir trafik yatırımı dikkate alınmıştır, (Örneğin İstanbul ve Ankara metroları) (Öncü, 1993).

1970-1985 yılları arasında kamu tarafından yürütülen nazım plan çalışmaları kapsamında konu ele alınmıştır. Bu dönemde kurulan İstanbul, Ankara ve İzmir'de sekiz adet Genel Planlama Müdürlüğü'nün proje çalışmalarında bir önceki döneme göre daha kapsamlı ulaşım çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemdeki ulaşım planlamasındaki asıl amaç; nazım imar plan bürolarında ortaya çıkan kentin üst ölçekli planlama çalışmalarında imar senaryolarının ve arazi kullanımına ilişkin kararların ulaşım boyutunda incelenmesidir. Bu durum ulaşım planlama çalışması ve nazım imar planı açısından önem arz eden bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Öncü, 1993). Şehir genelinde arazi kullanım ölçütleri ile uyum içinde kent planlarının hazırlanması yerine, şehir içi raylı sistemler gibi büyük ölçekli ulaşım yatırımları için çalışmalar yapılmış fakat uygulanmaya geçmemiştir (Özalp & Öcalır, 2008).

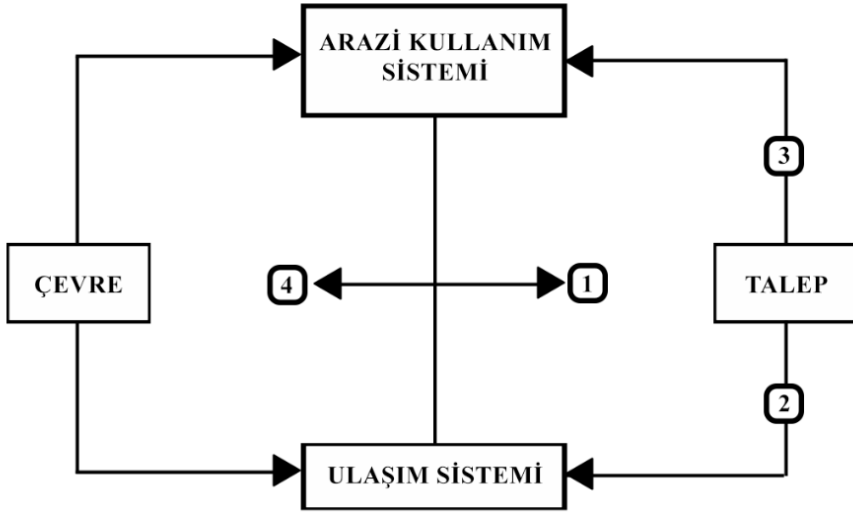
1985 ve 1986 yıllarında İstanbul ve Ankara şehirleri için hazırlanmış olan etütlere başlanılmıştır. Büyük şehirlerimizdeki raylı toplu taşıma türlerinin yolculuk talep düzeyine cevap verebilmesi için, birçok şehirde yeni talepler ortaya çıkmıştır. Raylı toplu taşıma projelerinin hazırlanması, merkezi yönetim tarafından ön şart olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber 1985'den itibaren otuz şehrimizde ulaşım planlama çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Bu illerden bazıları Ankara, İstanbul, İzmir başta olmak üzere Bursa, Kayseri, Konya, Gaziantep, İzmir, Eskişehir, Trabzon, Isparta, Adana, Antalya, Mersin, Denizli, Kayseri ve Balıkesir'dir (Özalp & Öcalır, 2008).

Kentlerde yapılan ulaşım etütleri ve planlama çalışmalarında, önümüzdeki yıllar için seyahat taleplerini tahmin edebilmek için modelleme çalışmaları yapılmaktadır. Fakat ilk yapılan modellemeler ile günümüzde yapılan modellemeler farklılık göstermektedir. İlk etütlerde daha tahmini yaklaşımlar ve varsayımlar yapılırken, 1980 yıllarından itibaren bilgisayar destekli veri tabanlı modeller kullanılmaktadır. Çalışmalarda yeterli düzeyde çözüm önerileri getirilmeden raylı sistem önerisine geçildiği görülmektedir. Bu yaklaşım sonunda, tüm şehrin genel trafik sorunlarına çözüm bulma hedefinden uzaklaşmış ve belirli bir raylı sistem projesinin mantığını, kârlılığını destekleyen trafik çalışmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Özalp & Öcalır, 2008).

Tablo 1. 1970-1985 yılları arasında yapılan ulaşım etüt ve planlama çalışmaları

İli	Çalışma	Yılı
İstanbul	İstanbul Şehri Metroyu İçin Fizibilite Çalışması	1970
	Trafik Mühendisliği ve Kontrol Etüdü	1975
	İstanbul Metroyu Fizibilite Çalışması	1978
	Kentçi Ulaşım Planı	1983
	Süratli Tramvay Projesi Ön Fizibilite Etüdü	1984
Ankara	Ulaşım Etüdü	1972
	Kentçi Raylı Toplu Taşım Projesi	1980
	Raylı Toplu Taşım Sistemi Fizibilite Etüdü	1983
İzmir	Ulaşım Etüdü	1974
	Toplu Taşım Sisteminin Optimizasyonu Etüdü	1980

Kaynak: Özalp ve Öcalır, (2008).

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ankara İli Arazi Kullanımı, Ulaşım Karakteristikleri ve Ulaşım Planlama Çalışmaları

Türkiye’de kent içi trafik sorunlarının en yoğun yaşandığı il nüfus bakımından en kalabalık olan ilimiz İstanbul’dur. İkinci olarak kent içi trafik

sorununun büyük ölçüde yaşandığı ilimiz ise Ankara'dır. Bu minvalde Ankara, nüfus artışı ve aldığı göç nüfusu ile birlikte her geçen gün ulaşım sorunları açısından büyüyen bir kent olmaktadır. Başkent ilan edilmeden önce 25.000 nüfuslu küçük bir kasaba olan Ankara ilinde yolculukların büyük bir kısmı yaya olarak gerçekleşirken; 2000 yılı başlarında Ankara nüfusu 4 milyona ulaşmış (2023 yılı nüfusu 5 milyon 782 bin 285'tir) kent içi yolculuklar motorlu taşıtlar ile yapılmaya başlanmıştır.

Ankara'nın ulaşım sorunlarının nedenlerini anlayabilmek için Ankara arazi kullanımı ve ulaşım karakteristiklerinin incelenmesi gerekmektedir. Ankara'nın ulaşım sorunlarının nedenleri genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1. Nüfus ve araç sayısındaki hızlı artış
2. Ulaşım altyapısının yetersizliği
3. Arazi kullanım politikasının olmayışı
4. Trafiği kullananların davranışları
5. Kamu ulaşımının durumu
6. Ulaşım master planının yeterli olmayışı

Özellikle 1970'li yıllarda Ankara'da yavaş yavaş kent içi ulaşım problemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda ki en önemli gelişmelerden biri, yerli otomobil fabrikasının üretime geçmesi ve kent içi trafikte özel otomobil sayılarının hızla artmasıdır. 1975 yılında ise, Ankara ilinde kent içi ulaşımında özel otomobiller toplu taşıma araçlarının yolcu taşıma oranını yakalamıştır. 1980'den itibaren kent içi ulaşım sorunlarının çözülebilmesi için toplu taşıma sistemleri geliştirilmeye başlanmış ve özel otomobil kullanıcılarının, toplu taşıma araçlarını tercih etmeleri için stratejiler uygulanmıştır. Başta raylı sistem olmak üzere, toplu taşımaya öncelik verilmeye başlanmıştır (Çubuk & Türkmen, 2003).

Tablo 2. Yıllara Göre Ankara ve Türkiye Nüfusları

YILLAR	ANKARA NÜFUSU	TÜRKİYE NÜFUSU	ORAN (%)
2010	4.771.716	72.137.546	6,61
2011	4.890.893	73.058.638	6,69
2012	4.965.542	75.627.384	6,56
2013	5.045.083	76.667.864	6,58
2014	5.150.07	77.695.904	6,62
2015	5.270.575	78.741.053	6,69
2016	5.346.518	79.814.871	6,69
2017	5.445.026	80.810.525	6,73

2018	5.503.985	82.003.882	6,71
2019	5.639.076	83.154.997	6,78
2020	5.663.322	83.614.362	6,77
2021	5.747.325	84.680.273	6,78
2022	5.782.285	85.279.553	6,78
2023	5.803.482	85.372.377	6,79

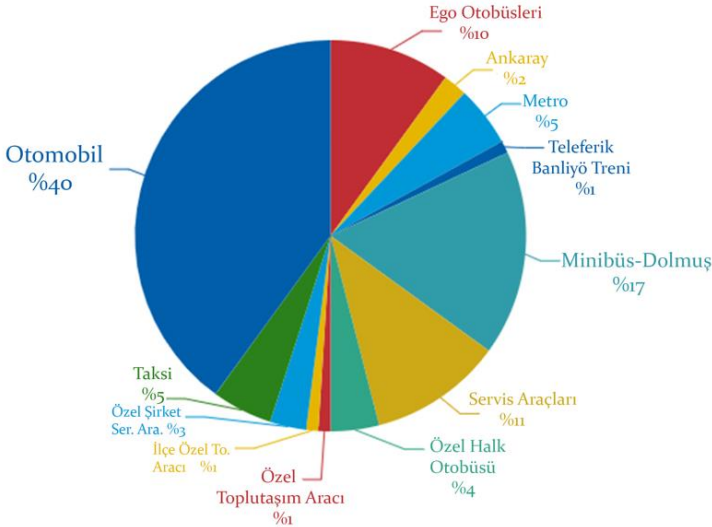
Kaynak: TÜİK, (2023).

Ankara nüfusunun Türkiye nüfusu içindeki payı yıllara bağlı olarak sürekli artmaktadır. Nüfus artış hızı 2007 yılından 2023 yılına kadar sürekli bir artış göstermemiş, bazı yıllar düşüş yaşamıştır. 2019-2020 yılı nüfus artış hızı 4,3 iken; 2020-2023 yılları nüfus artış hızı 14,7 olmuştur.

Ankara’da 100 bin nüfusun üstünde toplamda 10 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler aynı zamanda en fazla yapılaşmanın olduğu ve ulaşım yoğunluğunun en fazla olduğu ilçelerdir.

Ankara İlinin Ulaşım Karakteristikleri

Minibüs/dolmuş, otobüs, teleferik ve raylı sistemler Ankara'nın ulaşım ihtiyacını karşılamak için kullanılan çeşitli ulaşım modlarıdır. Ayrıca Grafik 1’de de görüldüğü üzere okullara ve genel olarak kamu kurumlarına hizmet veren özel servis araçlarının sayısı çok ciddi seviyelere gelmiştir.

Grafik 1. Ankara İlinde İş Günü İçinde Yapılan Yolculuk Dağılımı, TÜİK, Haziran 2019

Ankara ilinde kişi başına düşen günlük ortalama yolculuk üretimi 1,96 olarak belirlenmiştir. Şehir içi yolculuklar bir iş gününde ortalama 6 milyonu bulmaktadır. Bu yolculukların yaklaşık 640 bini otobüslerle, 250 bini özel halk otobüsleriyle, 1050 bini minibüslerle, geriye kalan yolculuklar ise servis araçları, taksiler, hususi araçlar, metro ve Ankaray ile yapılmaktadır.

Yukarıda ki grafiğin ve aşağıda ki tablonun açıkça gösterdiği gibi, Ankara'daki seyahatlerin %60'ından fazlası toplu taşıma ile yapılmaktadır. Toplu taşıma araçlarının ise kendi arasında minibüs/dolmuş, otobüs, servis araçlarının (lastik tekerlekli toplu taşıma araçları) hâkimiyeti ortaya çıkmaktadır. Diyarbakır'da da açık bir şekilde görüldüğü gibi toplu taşıma araçları arasında raylı sistemlerin toplam payı %10'nun altındadır (Çubuk & Türkmen, 2003).

Tablo 3. Ankara'nın Ulaşım Türlerine Bakıldığında, Taşınan Yolcu Sayıları ve Oranları

TÜRLER	YOLCU SAYISI	TOPLU YOLCU ORANI	TAŞIMA SAYISINA	TOPLAM YOLCU SAYISINA ORANI
EGO Otobüsleri	640.200		19	10
Ankaray	114.200		3	2
Metro	316.000		9	5
Teleferik	9.400		0	0
Banliyö Treni	44.000		1	1
Minibüs-Dolmuş	1.050.000		30	17
Servis Araçları	700.000		20	11
Özel Halk Otobüsü	250.000		7	4
Özel Toplutaşıma Aracı	87.200		3	1
İlçe Özel To. Aracı	46.500		1	1
Özel Şirket Servis Aracı	190.000		6	3
Toplu Taşıma Toplam	3.447.500			
Taksi	300.000			
Otomobil	2.531.600			
Özel Taşıma Toplam	2.831.600			
Genel Toplam	6.279.100			

Raylı sistemlerle taşıma araçları ile yapılan yolculukların oranları gelişmiş ülkelerin büyük nüfusa sahip kentleriyle karşılaştırıldığında fazlasıyla azdır. Nüfusu 1 milyondan fazla olan şehirlerde toplu taşıma sorunu raylı sistemlerle çözülebilmektedir. Ancak nüfusu yaklaşık 6 milyon olan Ankara ilinde raylı

sistemlerin yüzdesi, tüm ulaşım aralarında sadece % 10, toplu taşıma araçları arasında ise % 13'dür.

Ankara Kent İçi Ulaşımı ve Yolculukların Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

Kişilerin sosyo-ekonomik yapıları ile yolculuk karakteristikleri arasında ilişki kurulabilmesi için ev halkı, düşük gelir, orta gelir ve yüksek gelir grubu olarak üç gruba ayrılmıştır. Ankara ili bakanlıkların ve devlet kurumlarının yoğun olduğu bir il olması sebebi ile orta gelir grubu kişilerin ağırlıkla bulunduğu bir ildir.

Tablo 4. Ankara İlinde Sektörlere ve Cinsiyete Göre Çalışan Sayıları

SEKTÖRLER	Erkek Çalışan	Kadın Çalışan	Toplam Çalışan
İmalat	146.142	33.929	180.071
Toptan ve perakende ticaret	89.619	46.894	136.512
İnşaat	61.923	6.111	68.035
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	39.004	16.399	55.404
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	31.792	13.852	45.644
Ulaştırma ve depolama	37.830	6.912	44.743
Eğitim	12.238	22.079	34.316
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	12.778	15.797	28.575
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	19.691	8.389	28.080
Bilgi ve iletişim	15.307	6.416	21.723
Madencilik ve taş ocakçılığı	13.917	1.193	15.111
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	8.923	1.907	10.830
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	9.176	1.212	10.388
Diğer hizmet faaliyetleri	6.678	3.347	10.025
Finans ve sigorta faaliyetleri	6.260	3.182	9.442
Kültür, sanat eğlence, dinlenme ve spor	4.920	1.888	6.808

Gayrimenkul faaliyetleri	2.826	1.544	4.370
Genel Toplam	519.024	191.053	710.077

Kaynak: Türkiye İş Kurumu, 2020 Sonuç Raporu.

Sektörlere göre dağılıma bakıldığında; Ankara'nın en çok istihdam edilen sektörleri imalat, toptan ve perakende ticaret ve inşaatır. Toplam çalışanların arasında bu üç sektördeki işçilerin oranı yüzde 54,2 seviyelerindedir. Toptan ve perakende ticaret sektörüne en çok kadın çalışanlar istihdam etmektedir. İl genelinde toplam kadın işçilerin arasında toptan ve perakende ticaret sektöründe çalışanların payı yüzde 24,5 seviyesindedir. Ankara, eğitim sektöründe en fazla çalışan sayısına sahip ildir. Eğitim sektöründe çalışan kadınların payı yüzde 64,3 seviyelerindedir. İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri ile Eğitim sektörlerinde çalışan kadın sayısının Türkiye genelindeki erkek çalışan sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu 2020 yılı verilerine dayanarak kadın çalışanlarının sayısının artması ile kadın sürücü sayılarının da artmış olduğu gözlemlenmektedir. Kadınların trafik deneyimleri erkeklere oranla daha geç başlamıştır. Kadın sürücülerin trafikte yer almaya başlaması ile birlikte trafikteki yoğunluk daha da artmıştır.

Ankara İlinde Yapılan Ulaşım Planlama Çalışmaları

1923 yılında Ankara başkent olarak ilan edildiğinde 20.000-25.000 nüfuslu bir kasabaydı. 1930'lu yıllarda Prof. Hermann Jansen'in imar planı ile planlı dönem başlamış ve Ankara yeni bir yola girmiştir. Şehrin ana akslarının belirlenmesi, üniversite, hastane ve park alanlarının oluşturulması bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Ancak nüfus artışının beklenenin çok üstünde olması, gecekondulaşmanın önüne geçilememesine sebep olmuş ve Jansen'in planı uygulanamamıştır. Yeni plan arayışına gidilmiş ve 1957 yılında Raşit Uybadin-Nihat Yücel'in planı onaylanmıştır. Bu plan doğrultusunda şehrin 2000 yılında 750.000 nüfusa varacağı öngörülmüştür, ancak bu rakama 1965 yılından önce ulaşılmıştır. Şehrin tek merkezli olarak tasarlanması, gecekonduların sorununa çözüm getirilememiş olması, eski yerleşim alanlarının çokluğu ve nüfus artışının yarattığı hızlı büyüme, 1960'lara geldiğinde yeni planlama girişimlerinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1969'da Bayındırlık ve İskân Bakanlığı bünyesinde Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu (AMANPB) kurulmuştur (Gürses & İnal, 1995).

Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu tarafından geliştirilen plan 20 yıllık perspektifle hazırlanmış ve 1982’de onaylanmıştır. AMANPB döneminin önceki planlardan farklı olarak tutulmasının sebebi planlamanın kentin gelişimini yönlendirmesidir. Tutarlı nüfus tahminleri ve sorunların doğru saptanmış olması etkindir.

ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Planlama Dairesi tarafından AMANPB planını güncellemek amacıyla hazırlanan 2015 yapısal planı metropoliten alanın gelişimini ve yeni uygulama projelerinin tanımlanmasını hedeflenmektedir. Bu planın ana prensiplerini aşağıdaki maddeler oluşturmaktadır (Gürses & İnal, 1995).

1. *“Yerleşim birimleri mevcut yerleşimin bulunduğu topoğrafik alanın dışına taşmalıdır.*
2. *Yeni gelişme alanlarının 300.000’den daha az nüfuslu olması için çalışmalar yapılmalıdır.*
3. *Ankara’da desentralizasyon, şehrin çevresindeki 35-40 km’lik bir çevredeki mevcut yerleşim yerlerinin güçlendirilmesi veya beklenen projeler etrafında yeni yığılmaların yaratılması yoluyla sağlanmalıdır.*
4. *Desentralizasyon bir sonucu olarak ortaya çıkan tavizler, iş fırsatları ve barınmanın dengeli bir karışımını bulmalıdır.*
5. *Desentralizasyon politikasının uygulanmasında işbölümü bir araç olarak kullanılmalıdır.*
6. *Desentralizasyon özel araç sahipliğindeki artış nedeniyle geniş bir alanda de-ğil, kamu ulaşım sistemine dayanan, kenti, çevresine bağlayan ana yollar üzerindeki yerleşmelerin oluşturduğu yıldız biçiminde bir metropoliten kent formunun getireceği desentralizasyon şeklinde olmalıdır.*
7. *Önerilen form, gelecekte daha fazla seçenek üretilmesini mümkün kılmalıdır.*
8. *İstenen mikro iklim etkisinin elde edilebilmesi için şehrin etrafındaki yeşil bölgenin 8-10 kilometre derinliğe kadar uzanması gerekmektedir.”*

Ancak başlangıçta hedeflenen yönlendirici karakter niteliğine sadık kalınmamış, plan zamanla imar planı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Buda zamanla kaçak yapılaşmaya ve plansız gelişen iş ve konut alanlarının oluşmasına yol açmıştır.

1984 yılından sonra belediyelerin plan hazırlama, onaylama ve uygulama konusundaki yetki ve sorumlulukları arttırılmış. Ancak 1990 Nazım

Planı'nda ve 2015 Yapısal Planı'nda öngörülen planlı yaklaşımın gerçekleştirilememesi ve parçacı planlama ve uygulamalar kent formunun gelişiminde çeşitli olumsuzluklar yaratmıştır (Gürses & İnal, 1995).

1990 yılında yapılan çevre yolu ve diğer ikinci uygulamalar 1990 planının büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur. Bu yol 2025 planına dâhil edilmiş ve plan revize edilmiştir. Anadolu Bulvarı oluşturulmuş ve kent içine yeni arterler açılmıştır.

Ankara'nın raylı toplu taşıma sistemi ve ulaşım etüdü konusunda bugüne kadar yapılan toplam dört çalışması bulunmaktadır (Ego Genel Müdürlüğü, 1995).

Ankara Kenti 1972 Yılı Ulaşım Etüdü

Otobüslerin modernleştirilmesi, mevcut sorunlarının yeniden yapılandırılması ve şehrin mevcut sorunlarının çözümü için 7 Ekim 1969 tarihinde Ankara ilinde metro ağı sisteminin yapılmasını içeren bu çalışma, EGO Genel Müdürlüğü ve Fransız kökenli bir firma olan SOFRETU ortaklaşması ile yürütülmüştür. Ankara ilinde bu çalışma ağır raylı sistemi gündeme getiren ilk planlama çalışmasıdır. Çalışmada tamamı tünel içinde olacak ve iki derecede tamamlanacak, toplam 14 km'lik metro sistemi önerilmiştir. Etapların her birinin hat uzunluğu 7 kilometredir.

Etapların ilki Kavaklıdere-Dışkapı, ikinci ise Dikimevi-Beşevler arasında yapılması düşünülmüştür.

Devlet Planlama Teşkilatı, sunulan bu projenin tamamen Fransız teknolojisine bağlı olacağı ve maddi imkânlar doğrultusunda açıklık olmadığı sebebiyle projeyi reddetmiştir (Çubuk & Türkmen, 2003).

1978-1980 Yıllarında Yapılan Çalışmalar

Bu çalışma yabancı bir danışmanlık şirketinin desteği olmadan EGO tarafından yürütülmüştür. EGO Genel Müdürlüğü'ne bağlı kentsel ulaşım planlaması konusunda uzmanlaşmış departman tarafından bu çalışma hazırlanmıştır. Bahsi geçen departman projelerin denetiminden sorumludur. Yerel danışmanlık faaliyetleri Yapı Merkezi tarafından sağlanmaktadır. Batıkent-Kızılay 25 km uzunluğa sahip, %90'ı hemzemin olan bir çalışmadır ve üç aşamalı raylı sistem kurulmasını önermektedir. Birinci etapta Stat Oteli (Ulus)-İnönü Meydanı arasında önerilen hat uzunluğu 3,5 km'dir. 1980 yılının Mayıs ayında onay alabilmek için bu proje kamu kuruluşlarına iletilmiştir. Opera Meydanı'ndaki bu inşaat 4 ay

sonra hükümet onayını beklemeden, belediye tarafından çalışmalara başlatılmıştır ancak hükümet 19 gün geçtikten sonra inşaatı durdurmuştur (Çubuk & Türkmen, 2003).

1980-1984 Yıllarında Yapılan Proje Çalışmaları

1980-1984 yıllarında yapılmış olan proje çalışmalarının amacı, daha önceden yapılmış olan çalışmalarda hükümet görüşlerinin de değerlendirilebilmesi için yapılmıştır. Çalışmada aynı zamanda 1979 yılında gerçekleştirilen EGO-Yapı Merkezi Araştırmasının hane halkı anket verilerinden de faydalanılmış, fakat Yapı Merkezi Projesinin hektar başına 110 kişi olduğu varsayılarak daha düşük bir trafik öngörülmüştür. Hafif raylı sistemin uygulanabilir olduğuna bu çalışma sonucunda ulaşılmıştır. Ağustos 1984 tarihli 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'ndan önce bu projelerin onaylanmasından sorumlu olan Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, projeyi aşağıdaki gerekçelerle reddetmiştir:

“1- 1979 Etüt sonuçları çalışmada güncelleştirilmeden kullanılmıştır.

2- Bu tür bir araştırmanın temeli geniş kapsamlı arazi kullanımı/ulaşım ana planına dayandırılmalıdır.

3- Projelendirmenin 1990 yılı projeksiyonuna göre yapılmış olması nedeniyle kapasite yönünden yeterli değildir” (Çubuk & Türkmen, 2003).

1985-1987 Yılları Ankara Kentsel Ulaşım Planlama Çalışmaları

19 Temmuz 1985'te Reid Crowther International Limited ve EGO Genel Müdürlüğü Ankara Kentsel Ulaşım Çalışması (AKUÇ) sözleşmesini imzaladı. Bu ilk anlaşma 3 Ekim 1985'te resmi anlaşma olarak kabul edildi. 1 Kasım 1985 tarihinde Reid Crowther International ile Kutlutaş Mühendislik, Müşavirlik Sanayi ve Ticaret A.Ş. arasında ortaklık anlaşması imzalandı. Bunun üzerine EGO Genel Müdürlüğü Ankara Kentsel Ulaşım Çalışmasını kesin olarak başlatmıştır. 31 Aralık 1986'da Ankara Kentsel Ulaşım Çalışması tamamen tamamlanmıştır. Bu çalışma dört aşamadan oluşmuştur: Birinci aşama ulaşım etüdü, ikinci aşama ulaşım ana planı, üçüncü aşama yapılabirlik çalışması ve kavram projesi ve dördüncü aşama sistem özellikleri ve avan projesidir (avan proje: mimarlık deyimi, ön proje, <https://www.sozluk.gov.tr/>). Çalışmanın ilk aşaması ulaşım etüdü'nün, iki amacı bulunmaktadır. İlki Ankara'nın mevcut ulaşım sisteminin analiz edilmesidir. İkincisi ise ulaşım sisteminin farklı bölümlerinin

genel bir değerlendirmesini yapmaktır. Birinci amaca ulaşmak ve trafik sistemini analiz etmek için üç farklı kullanılabilir veri türü kullanılmıştır. Bunlar; arazi kullanım verileri, trafik araştırma verileri ve trafik sistemi verileridir. Arazi kullanım verileri, 1970'li yıllarda Ankara Belediyesi için yapılan ve 1990 yılına ait tahmini değerleri içeren genel arazi kullanım planından elde edilmektedir. Planın hazırlanmasında Ankara ilinin 5 ilçesi (Altındağ, Çankaya, Keçiören, Mamak ve Yenimahalle) incelenerek, 327 mahalle gruplandırılarak, 62 ulaşım bölgesi oluşturulmuştur. EGO Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan trafik etüt çalışmaları kapsamında, trafik etüt malzemeleri arasında %1'lik bir örneklem olarak 1979 yılında yapılan mesken anketi de bulunmaktadır. Ulaşım yapı anketinin amacı bilgisayar tabanlı bir ulaşım modelinin kalibre edilmesi için veri sağlamaktır. Modelde 1990 yılı nüfus ve istihdam projeksiyonları hazırlanmış ve gelecek yıllar için seyahat ihtiyaçları hesaplanmıştır. 1980 yılında örneklem büyüklüğü %3 olan 14.107 konut üzerinde bir başka ulaşım dairesi araştırması yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda ulaşılan bilgiler, ulaşım çalışmasında kullanılmak için düzenlenememiştir. 1980 yılı sonrasında veriler düzenlenebilmiş ve 1985 yılı trafik planlama modelini oluşturmak ve kalibre etmek için kullanılmıştır. Başka bir veri ise, 1979-1980 yıllarında Ankara ilinin merkezinde trafik sayımı 24 farklı noktada yapılmıştır. Ayrıca 1975 yılının Kasım ayında ve 1980 yılının Nisan ayında normal mesai günlerinde yolcu ve araç sayıları belirlenmiştir. Söz konusu nüfus sayımları 1985 yılının Mayıs ayında aynı şekilde restore edilmiştir. Ayrıca EGO otobüs hatlarının yolcu sayısı, kavşak trafik sayımları ve hız ölçümleri de Ulaşım Etüdü açısından önemli bilgilerdir. Ulaşım sistem verileri ise EGO otobüs hizmetlerinin yolcu ve işletme özelliklerine ilişkin istatistikler ile özel otomobil, minibüs, taksi ve banliyö trenlerine ilişkin toplanan verilerdir.

İkinci aşamanın veya ulaşım ana planında amaç, gelecekteki eğilimleri değerlendiren ve bununla birlikte onlara rehberlik edip etkisi altına alabilecek kapsamlı bir kentsel ulaşım sistemi planı geliştirmektir. Bu amaçla yapılan araştırmalar iki ana başlık altında incelenebilir. Birincisi arazi çalışmalarıdır. Bu çalışmalar, dâhilinde nüfus tahmini, iş dallarına göre işgücü tahmini, Ankara'nın master planının güncelleştirilmesi gibi faaliyetleri içermektedir. İkincisi, gelecekteki ulaşımın özelliklerinin değerlendirilmesi ve kentsel ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi gibi kentsel ulaşım ana planlamasıyla ilgili diğer faaliyetlerdir. Üçüncü aşamada, sistem ta-

nımlama ve avan proje ön çalışmalarını içeren bir sonraki aşama için yeterli bir proje temeli elde etmek için kavram tasarımı belirlemek ve ekonomik ve finansal bir analiz yapmak amaçlanmaktadır. Bu aşamada ilk önce, 1:5000 ölçekli güzergâh planı, istasyon yerleri ve depo yerlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Maliyet ve fayda hesaplamalarının yanı sıra mali değerlendirme, çevre raporu ve mali analiz değerlendirilmesi yapılmıştır. Sistem özellikleri ve avan proje çalışmanın dördüncü aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada amaç, yüksek hızlı raylı toplu taşıma sisteminin demonstrasyon özelliklerinin hazırlanması ve sistemin kurgulanması için gerekli hassasiyette tasarımı tanımlayan bir ön tasarımın hazırlanmasıdır. Hizmet şartnamesi hazırlanmış, proje standartları tanımlanmış, topoğrafik ve teknik altyapı haritalaması ve jeoteknik raporu tamamlanmış, projenin ön çalışmaları tamamlanmıştır. UKOME Genel Kurulu'nun 22.9.1986 tarih ve 86/22 sayılı kararına göre, Ankara Raylı Toplu Taşıma Sistemi'nin uzun vadeli 54,4 km'lik raylı sistem ağı ile 15 km'lik ilk etabının (Kızılay-Batıkent hattı) güzergâh ve sistem özellikleri onaylanmıştır (Çubuk & Türkmen, 2003).

Ankara İli Bisiklet Yolu Çalışmalarında Arazi Kullanımı

Topoğrafya uygunluğu olarak ele alınacak olursa; kenti saran yükseltiler batı planlama bölgesi hariç eğimli tepelerden oluşmaktadır. 1980 Ankara Nazım İmar Planı kararları uyarınca kentleşme batı planlama bölgesine doğru ilerlemiştir ve kent gelişimini daha az eğimli alanlara doğru sürdürmüştür. İmar yasası ile oluşan Çayyolu, Konutkent, Batıkent, Demetevler, Sincan, Etimesgut ilçeleri ve Eryaman semtine doğru yoğunlaşma başlamıştır. Bu gelişme alanları bisiklet kullanımının ağırlıklı olarak gelişebileceği alanlar haline gelmektedir. Yapılan planlar doğrultusunda şehrin gelişme yönü batıda Eskişehir ve İstanbul Yolları kullanılarak aynı zamanda Atatürk Orman Çiftliği' de koruma altına alınarak ilerlenmiştir. Kızılay kamu binaları, iş merkezleri, üniversiteler ve bakanlıklar imar kararlarına göre Eskişehir Yolu üzerinde, şehrin sınırlı üretim bölgeleri ise İstanbul Yolu ve Esenboğa Yolu aksında şehir merkezinden uzakta konumlandırılmıştır. Şehir geliştikçe artan mesafeler bisiklet ile ulaşılamaz duruma gelmiştir. Şu anki kent şekli ve sonradan planlarla oluşturulan arazi kullanım kararları ile şehrin yapısının bisiklet erişimine uygun hale getirilmesi kolay olmayacaktır (<https://www.bisiklet.ego.gov.tr> , ET: 22.01.2023).

Metro ve Ankaray noktaları üzerindeki duraklar şehrin geniş bir kısmına bisikletle ulaşabilecek mesafelerdedir. Yolcuların aktarmalı olarak yaptığı yolculuklarda, metro ve bisikletin bir arada kullanılması insanlar için önemli olmuştur.

Yapılan etütler, analizler sonucunda aşağıdaki 9 alan belirlenmiştir.

1. Bölge Milli Kütüphane – Anıtkabir - Gazi Üniversitesi - Ankara Üniversitesi Tandoğan Kampüsü Güzergâhı
2. Bölge Üniversiteler Güzergâhı
3. Bölge Ümitköy - Etimesgut Güzergâhı
4. Bölge Sıhhiye - Cebeci Güzergâhı
5. Bölge TOBB ETÜ Kampüsü Güzergâhı
6. Bölge Eryaman Batı Güzergâhı
7. Bölge Eryaman Göksu Güzergâhı
8. Bölge Batıkent - İvedik - Ostim Güzergâhı
9. Bölge Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı Hizmet Kampüsü - AKM Güzergâhı

Bu 9 alanda ortalama 54 km. uzunluğunda şehrin ulaşım sistemine fayda sağlayacak bisiklet altyapı çalışması planlanmıştır (<https://www.bisiklet.ego.gov.tr>, ET: 22.01.2023).

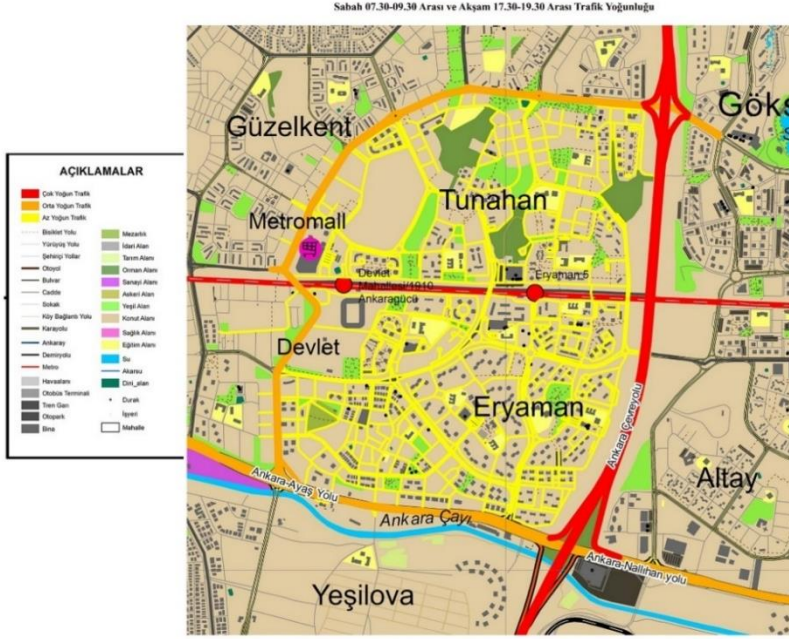
Ankara Kent Konseyi ile birlikte yürütülen elektrikli bisiklet projesi de gerekli ekipmanlar ve test süreçleri tamamlandıktan sonra mobil uygulama aracılığı ile halkın kullanımına açılacaktır. Elektrikli bisikletler ile topoğrafyadaki eğim sorunu da büyük ölçüde aşılmış olacaktır.

Alışveriş Merkezleri-Ulaşım Arasındaki Etkileşim

Ankara ilindeki AVM dönemi 1989'da Atakule Alışveriş Merkezinin açılmasıyla başlamıştır. Daha sonra, Karum (1991), Galleria (1995), Ankuva (1997) ve Bilkent Center (1998) ile ilk on yılda toplam beş tesise ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu bu açılan AVM'lere ek, 1999-2008 tarihleri arasında açılan AVM sayısı 21 olmuş, günümüzde AVM sayısı 42 ye yükselmiş ve 15 yılda iki katına çıkmıştır.

Alışveriş merkezleri şehrin alışılmış alışveriş kültürünü değiştirmiştir. Bu sebeple büyük olmayan kazançların azalmasına ve şehirdeki "geleneksel çarşıların" zayıflamasına sebep olmuştur. AVM'lerin şehir içi trafik ve trafik üzerindeki etkisi farklı büyüklük ve farklı zaman dilimlerinde görülebilmektedir. Kentin ticari faaliyetindeki değişime bağlı olarak geleneksel merkeze yapılan seferlerin azalması ve merkezin ulaşım altyapısı üzerindeki baskının azalması olumlu bir etki olarak değerlendirilebilir. Fakat toplu taşımanın güçlü olduğu bir şehir merkezinden, toplu taşıma seçeneklerinin yetersiz olduğu bir ortama taşınması genel dağılımın değişmesine neden olarak toplu taşıma ve yaya yolculuklarının azalmasına, araba yolculuklarının artmasına sebep olmaktadır. Öte yandan, şehir geneline bakıldığında motorlu taşıtlarla gerçekleşen yolculukların sayısı artmaktadır. Bu büyüme ise şehir genelinde daha çok yakıt tüketen ve çevreyi kirleten bir trafik modeline dönüşmektedir (Öncü, 2009).

Harita 1. Metromall AVM ve Eryaman Stadyumu İçin Sabah 07.30-09.30 ve Akşam 17.30-19.30 Arası Trafik Yoğunluğu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Harita 1’de sabah ve akşam belli saatlerde oluşan trafik yoğunluğunu görebilmekteyiz. Metromall AVM önündeki ana cadde Ayaş Yolu ile birleşerek yoğun bir trafik oluşturmaktadır. Çevre yoluna bağlanması ile birlikte trafik azalarak, rahatlamaktadır. Bunun sebebi olarak yolların genişliği, alternatif yol bulunmaması, trafik ışıkları vs. verilebilir.

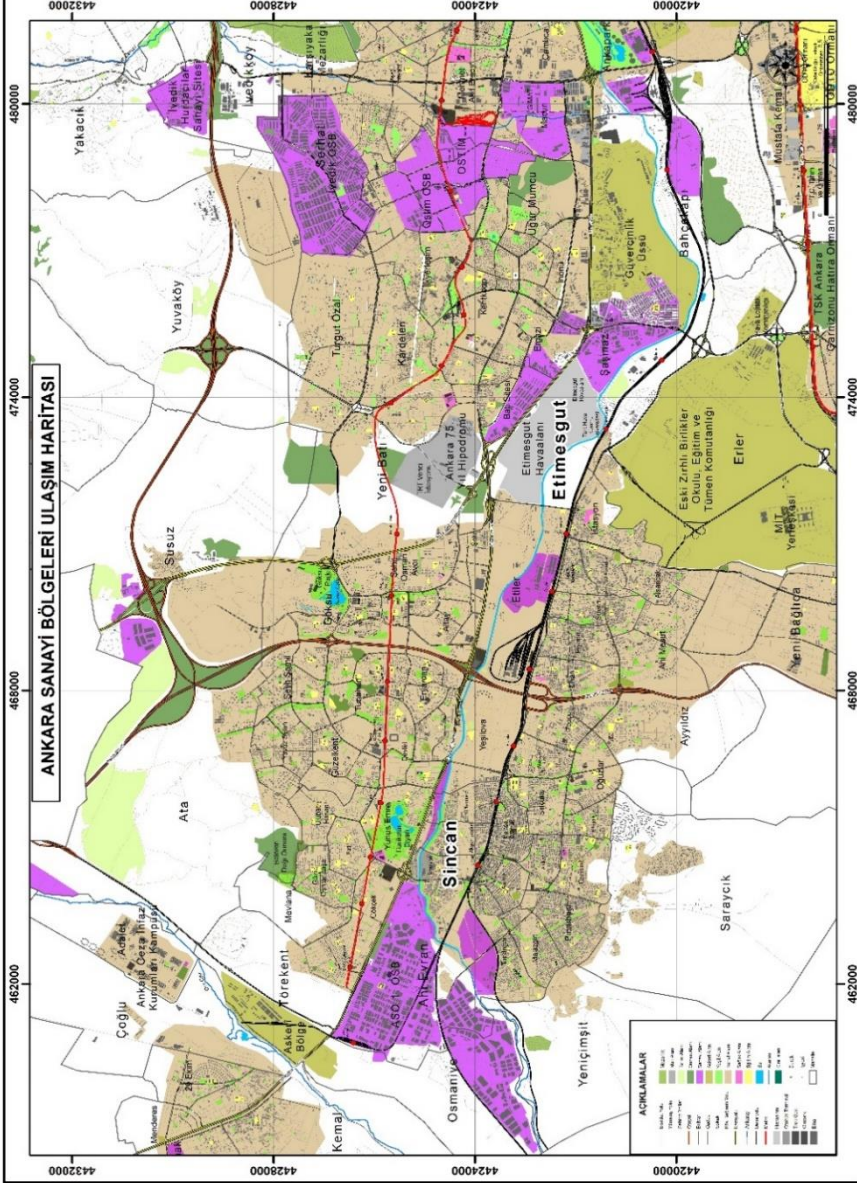
Sanayi Bölgeleri ve Lojistik Üssü Bölgeleri’nin Ankara Ulaşımına Etkileri

Ostim Organize Sanayi Bölgesi, Yenimahalle’de 1997 yılında kurulmuştur. OSB’de 5.000 firma, yaklaşık 50.000 çalışan bulunmaktadır. Ostim OSB’ye bakıldığında; işçilerin çoğu Yenimahalle ve Keçiören ilçelerinden olup; en çok tercih edilen ulaşım ise özel araç ve minibüslerdir. Yakın olmayan bölgelerden gelen işçiler, otobüs veya minibüslerle Kızılay veya Ulus semtine, oradan da metroyla Ostim OSB’ye erişmektedirler. Ülkemizde metro istasyonunun geçtiği tek Organize Sanayi Bölgesi Ostim ’dedir. Bu durum ise Ostim OSB’de görev yapan

hem işçiler hem de firmalar açısından ulaşımda yeterince avantaj sağlamaktadır. İvedik OSB, 2003'te Yenimahalle'de kullanılmaya başlanmıştır. İvedik OSB'de çalışan işçiler ağırlıklı olarak Sincan, Etimesgut, Keçiören ve Çankaya ilçelerinden, ayrıca Altındağ ve Mamak ilçelerinden de bazı işçiler buraya gelmektedir. Paralel olarak, OSB'nin herhangi bir servis sistemi veya aracı yoktur. Fakat firmalara özel servisler olacağı gibi; genel olarak alana erişim şekli EGO otobüsleri ve metrolardır. Fakat işçilerin bir kısmı dolmuşlar ile alana ulaşım sağlamaktadır. ASO I. OSB'ye bakıldığında, alanda çalışanların %64'ü firma servislerini tercih etmektedir. Aynı zamanda en popüler toplu taşıma sistemi servislerden sonra dolmuşlar olmuştur. Metro Raylı Sistemi ASO I. Organize Sanayi Bölgesi'nin 1 km uzak mesafesinden geçmektedir. Metro raylı sistemi önemli bir ulaşım aracı konumundadır (Yıldırım, 2013).

Harita 2. Ankara Sanayi Bölgeleri Ulaşım Haritası

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Harita 2’de de görüldüğü üzere Ankara için önemli bir ulaşım ağı olan raylı toplu taşıma sistemleri sanayi bölgeleri içerisinde en rahat Ostim OSB’ye ve ASO 1 OSB’ye ulaşmaktadır. İnsanların birçoğu bu bölgelere

çalışmak için geldiklerinde raylı toplu taşıma sistemini kullanmaktadırlar. İvedik OSB'ye ulaşabilmek için metro dan sonra otobüsler ile aktarma yapılabilmektedir. Her ne kadar raylı toplu taşıma sistemleri kullanılsa da ASO 1 Organize Sanayi Bölgesi ve şehrin batıya doğru büyümesi Ankara-Ayaş yolu üzerinde trafiği oldukça etkilemektedir. Özellikle işe gidiş ve çıkış saatlerinde, okullarında açık olmasıyla birlikte yoğun trafik akışının olduğunu gözlemleyebilmekteyiz. İstanbul yolu üzerine konumlandırılan Şaşmaz Sanayi Sitesi için ulaşım türleri toplu taşıma araçları, özel servisler veya özel otomobillerdir. Yine özellikle işe gidiş ve çıkış saatlerinde İstanbul Yolu'nda trafik yoğunluğunu ve sıklıkını çok daha fazla görmekteyiz. Raylı toplu taşıma sisteminin olmaması trafiği ve o bölgeye ulaşımı oldukça zorlaştırmaktadır.

İvedik OSB ve Macunköy bölgesine direk raylı ulaşım sistemi gitmemekte ancak durakların yakın olması sebebi ile otobüsler ile aktarmalar yapılarak bu bölgelerde ki çalışma alanlarına rahatlıkla ulaşılabilir. Aynı zamanda İvedik OSB'nin bir kısmı çevreyoluna sınır olduğu için özel araç sahipleri kendi araçlarını tercih etse bile trafikten daha az etkilenmektedir. Hem raylı sistemlerin hem de çevre yollarının ulaşım için önemli bir noktada olduğunu görmekteyiz.

Sonuç

Bu araştırmada ulaşım ve arazi kullanımı arasındaki kısa ve uzun dönem etkileşiminin Ankara ili örneği üzerinden incelenmesiyle elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

Kentsel ulaşım; toplu taşıma sistemlerinden, raylı sistemlere, otomobilden, bisiklet kullanımına kadar birçok ulaşım türlerini kapsamaktadır. Bir kentin ana ulaşım planından, bir yaya alanının belirlenmesi, bir kavşağın planlanması veya otopark alanlarının belirlenmesi gibi farklı ölçekteki tasarım kararları ile de alakalı olabilir. Kentsel ulaşımın amacı, verimli ve dengeli bir ulaşım sistemi sağlamaktır. Kent içi ulaşımında harcanan zamanı en aza indirmek, toplu taşıma ve çevre dostu ulaşım biçimlerine öncelik vermektir.

Türkiye'de 1950 yıllarına kadar açılan yollar kentleri güzelleştirmek için açılmıştır. 1950'lerden sonra hızlı bir şekilde kentleşmenin başlaması ile trafikte ortaya çıkan sorunları çözmek için 1950-1960 yılları arasında plansız imar çalışmaları yapılmış, geniş caddeler açılmaya başlanmıştır.

1970-1985 yılları arasında kamu tarafından yürütülen planlama çalışmaları yapılmış, raylı sistemler gibi büyük ölçekli planlama çalışmaları hız kazanmıştır.

Günümüzde ulaşım planlama çalışmalarında kısa ve orta dönem ulaşım çalışmaları yapılmaktadır. Uzun dönem ulaşım çalışmaları büyük mali kaynak gerektirmektedir.

Ankara ili ulaşım sorunları nedenleri arasında; nüfus ve araç sayısındaki artış, ulaşım alt yapısının yetersizliği, trafiği kullananların davranışları ve ulaşım master planının yeterli olmayışı sayılabilir. 1969 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı bünyesinde Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu kurulmuştur. Aynı yılda Ankara'da metro sistemini içeren bir etüt öngörülmüştür. Ancak finansal kaynakların yeterli olmayışından dolayı çalışmalara başlanamamıştır. Özellikle 1970'li yıllarda Ankara kent içi ulaşım sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise otomobil fabrikalarının üretime geçmesi ile özel araç sahipliğinin artmasıdır. 1980 yılında ilk metro inşaatı için çalışmalar başlatılmış ve temel atılmıştır ancak devlet izni olmadığından durdurulmuştur.

Ankara ili başkent olması ve konumu ile ülkenin merkezinde yer alması dolayısıyla, sanayi alanında burada birçok faaliyetlerin de yapılması söz konusu olmuştur. Sanayinin gelişmesiyle kırsal alanlardan kentlere göç başlamıştır. Bu göçler, şehrin büyümesine ve nüfusunun artmasına sebep olmuştur. Ankara kenti, bireysel üretimden uzaklaşarak kooperatifçiliğe yönelmiş; yap-sat ve toplu konut gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Ankara'nın genişlemesiyle de konut ihtiyacı artmıştır.

Sonuç olarak; Ankara ili gelişme stratejileri saptanmalı, sahip olunan maksimum kapasite ve arazi kullanım kararları belirlenmelidir (nüfus, sanayi, ticaret, kültür vb.). Geliştirilen planlama kararlarında süreklilik sağlanmalıdır. Ankara'da özellikle planlama bölgelerinde yeni ulaşım talebi oluşturulmamalı, kent bütününde dengeli ulaşım talebinin, dengeli arazi kullanımı ile sağlanabileceği gözden kaçmamalıdır. Bu bakımdan sürekliliği olan Nazım İmar Planı hayata geçirilmeli ve uygulanmalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde kamu sektörü, ulaşım yatırımlarının başlanabilmesi, korunabilmesi ve geliştirilebilmesinde mutlaka yer almalıdır. Ulaşım planları farklı bakış açılarıyla algılanmalı ve değerlendirilmelidir. Ulaşım sorunları imar planlarından ayrı düşünülmemeli ve imar planları ile ulaşım planları mutlaka örtüşmelidir. Hedefler açık, net ve doğru olmalıdır. Gelişmiş ülkelerden aktarılan teknolojiler, tekniklerin yanı sıra

stratejileri de ele almalıdır. Maliyet ve kâr analizi gerçekçi bir şekilde yapılmalıdır. Trafik kurallarının belirlenmesi ve düzenlenmesinde toplu taşımaya her zaman öncelik verilmelidir.

Kentsel hizmet ve ticaret alanlarının yoğunluk kazandığı planlama bölgelerinde, ulaşımında artması ile birlikte yeni trafik talebi oluşturacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bunun yerine ulaşım talebinin dengeli dağılmasını sağlayan uygulamalar geliştirilmelidir. Raylı ulaşım sistemleri her bölgeye uygun olarak geliştirilmelidir. Ulaşım ve arazi kullanımı nazım imar planları ile modellenmelidir. Böylece, geleceğe yönelik olası gelişmeler değerlendirilebilecektir. Sonuç olarak, ulaşım ve arazi kullanımının birbirleri üzerindeki olası etkileri önceden tahmin edilebilecek ve bu konuda üretilen farklı senaryolar değerlendirilebilecektir. Böylelikle kentsel gelişme kontrol altına alınabilecektir.

Extended Abstract

Land Use in Urban Transportation Planning: Ankara Province Example

Gözde Buket Karataş Çifçi⁶
ORCID: 0009-0007-5095-7942

Ülgen Aslan Düzgün⁷
ORCID: 0000-0002- 3266-7788

In the article, the results obtained by examining the short- and long-term interaction between transportation and land use through the example of Ankara province are evaluated. Urban Transportation Planning is increasingly being brought into focus by the interaction between land use and transportation services. Urban transportation includes all kinds of products, from pedestrian vehicles and movements to land use. Especially in rapidly developing areas, the distance between land use and transportation needs to be more careful and planned. As urbanization grows, transportation problems gradually increase, and this situation needs to be resolved. Where urbanization expands, the concept of accessibility emerges. Hiding in an accessibility place.

Urban transport, which includes many modes of transport; It may also be related to design decisions at different scales, such as the main transportation plan of a city, the determination of a pedestrian area, the planning of an intersection or the determination of parking areas. The aim of urban transportation is to provide an efficient and balanced transportation system. Minimizing the time spent in urban transportation and giving priority to public transportation and environmentally friendly transportation modes. In Turkey, roads were built to beautify cities until the 1950s. In order to solve the problems that arose in traffic with the rapid urbanization after the 1950s, unplanned development works were carried out between 1950 and 1960, and wide streets began to be built. Public planning studies were carried out between 1970 and 1985, and large-scale planning studies such as rail systems gained momentum.

Today, transportation planning studies are carried out in the form of short and medium term transportation studies. In this regard, long-term transportation works require large financial resources.

---

⁶ Architect, E- mail: karatas.gb@gmail.com

⁷ Assoc. Dr. Faculty Member, Turkish National Police Academy, Traffic Institute, E-mail: ulgenaslan@gmail.com

Among the important reasons for transportation problems in Ankara; The increase in the population and the number of vehicles, the inadequacy of the transportation infrastructure, the behavior of traffic users and the inadequacy of the transportation master plan. In 1969, Ankara Metropolitan Area Master Plan Bureau was established within the Ministry of Public Works and Settlement. In the same year, a study involving the metro system was envisaged in Ankara. However, the work could not be started due to insufficient financial resources. After this, urban transportation problems in Ankara began to emerge in the 1970s. The reason for this is the increase in private vehicle ownership as automobile factories start production. Work for the first metro construction started in 1980. The foundation was laid for the construction of the metro, but it was stopped due to lack of government permission.

Since Ankara is the capital city and its location is in the center of the country, many activities in the field of industry have been implemented here. With the development of industry, migration from rural areas to cities began. These migrations caused the city to grow and its population to increase. The city of Ankara moved away from individual production and towards cooperatives; Concepts such as build-sell and mass housing have come to the fore. With the expansion of Ankara, the need for housing has increased significantly. The needs of the city have been shaped by new mass housing projects.

Development strategies for Ankara province should be determined, maximum capacity and land use decisions should be determined (population, industry, trade, culture, etc.). Most importantly, continuity must be ensured in the planning decisions developed. New transportation demand should not be created in Ankara, especially in planning areas, and it should not be overlooked that balanced transportation demand throughout the city can be achieved through balanced land use. In this regard, a continuous Master Development Plan should be prepared and implemented.

In developing countries, the public sector must be involved in the initiation, protection and development of transportation investments. Transportation plans should be perceived and evaluated from different perspectives. Transportation problems should not be considered separately from zoning plans, and zoning plans and transportation plans must overlap. Goals should be clear, precise and accurate. Technologies transferred from developed countries should address strategies as well as techniques. Cost and profit analysis should be done realistically. Public transportation should always be given importance and priority in determining and regulating traffic rules.

In our study, the interaction between urban transportation planning and land use in Ankara was examined. Structures have been made on the effects of Ankara population data on transportation. In particular, the improvement in the openness of rail systems and EGO buses was discussed. With the proliferation of bicycles, how bicycle transportation was included in land use and what kind of practices were implemented were discussed, and the bicycle paths planned in Ankara were examined. Investigations were made on how the increasing population and transportation were affected by the development of shopping centers and industrial zones, and a transportation map of the industrial zones was prepared. As a result, continuity should be ensured in the planning decisions developed for Ankara province. Continuous Master Development Plan should be implemented.

In planning regions where urban service and commercial areas constitute a significant volume, projects and applications that will create new traffic demand with the increase in transportation should be avoided. Instead, practices that ensure a balanced distribution of transportation demand should be developed and encouraged. Rail transportation systems should be developed according to each region. Transportation and land use should be modeled with master development plans. Thus, possible future developments can be evaluated. In this context, the possible effects of transportation and land use on each other can be predicted and different scenarios produced in this regard can be evaluated. In this way, urban development can be controlled.

In planning regions where urban service and commercial areas constitute a significant volume, projects and applications that will create new traffic demand with the increase in transportation should be avoided. Instead, practices that ensure a balanced distribution of transportation demand should be developed and encouraged. Rail transportation systems should be developed according to each region. Transportation and land use should be modeled with master development plans. Thus, possible future developments can be evaluated. In this context, the possible effects of transportation and land use on each other can be predicted and different scenarios produced in this regard can be evaluated. In this way, urban development can be controlled and made more orderly. In this regard, there will be positive effects in terms of traffic and transportation safety.

Kaynakça/References

- Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü İnternet Sitesi. (2023). <http://www.ego.gov.tr>
- Ankara Büyükşehir Belediyesi, (2020). *Ankara'da kent içi ulaşımının karbonsuzlaştırılması ve motorsuz ulaşım türleri projesi kapsamında öncelikli bisiklet ağı etüdü, Ankara bisiklet stratejisi*. <https://www.bisiklet.ego.gov.tr>
- Babalık-Sutcliffe, E. (2012). "Toplu taşıma sistemleri" [Public transport systems] in *kentsel ulaşım* [Urban Transport]. Ed. Tülay Kılınçaslan. Ninova, ss. 127-178.
- Çubuk, K. ve Türkmen, M. (2003). Ankara'da raylı ulaşım. *Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C:18, S:1, ss. 125-144.
- Gürses, E. S. ve İnal, A. (1995). *Gelişmekte olan ülkelerde kentsel ulaşım planlaması ve Ankara ulaşım sisteminin raylı sistemler bazında değerlendirilmesi*. Ankara ulaşım anaplanı araştırma raporu. Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, Ulaşım Planlama ve Raylı Sistem. Dairesi Başkanlığı.
- Hamamcıoğlu, C. (2012). *Kentsel ulaşım planlaması karar mekanizmaları ve süreçleri*. Ders Notu, ss. 1-37.
- Kılınçaslan, T. (2017). *Kentsel ulaşım*. Ninova Yayınları.
- Öncü, E. (1993). Ülkemiz kentlerinin ulaşım yapısı ve kentlilerin yolculuk özellikleri. 5. *Toplu taşıma Kongresi*, Ankara, ss. 204-210.
- Öncü, E. (2009). *Alışveriş merkezlerinin Ankara ulaşımına etkileri*, ss. 47-54.
- Özalp, M. ve Öcalır, E. V. (2008). *Türkiye'deki kent içi ulaşım planlaması çalışmalarının değerlendirilmesi*, METU JFA, ss. 71-97.
- Türk Dil Kurumu Web Sayfası.. (2024). <https://www.sozluk.gov.tr/>
- Yıldırım, K. (2013). Ankara'nın batı koridorundaki kentsel gelişimin ve toplu taşıma sistemlerinin değerlendirilmesi: Ankara lojistik üssü ve sanayi bölgeleri örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, ss. 1-22.

Gözde Buket Karataş Çifçi

2018 yılında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. 2019 yılında Polis Akademisi Başkanlığı, Trafik Enstitüsü, Ulaşım Güvenliği ve Yönetimi Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başladı ve 2024 yılında yüksek lisansını tamamladı. 2018 yılından itibaren mimarlık alanında çalışmalara başladı. 2020 yılında çalışmaya başladığı Bahar Aydınlatma şirketinde halen aktif olarak çalışmaktadır.

She graduated from Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty of Architecture, Department of Architecture in 2018. In 2019, he started his master's degree at

the Police Academy, Traffic Institute, Department of Transportation Security and Management and completed his master's degree in 2024. He started working in the field of architecture since 2018. He is still actively working at Bahar Lighting, where he started working in 2020.

E-posta: karatas.gb@gmail.com

Ülgen Aslan Düzgün

1999 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk- Ticaret Hukuku- Yüksek Lisans programına kabul edildi. Aynı yıl Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2002 yılında, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk -Ticaret Hukuku- Yüksek Lisans programından başarıyla mezun oldu. Aynı Bölümün Doktora programından Nisan 2009 tarihinde, "Marka Hakkının Tükenmesi ve Paralel İthalat" konulu doktora tezi ile Hukuk Doktoru unvanını alarak mezun oldu. Mayıs 2014 tarihinde Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsünde Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. Haziran 2023 tarihinde Ticaret Hukuku alanında Doçent unvanını aldı. Halen Polis Akademisi Başkanlığı Trafik Enstitüsünde, Ulaşım Güvenliği ve Yönetimi Anabilim Dalında çalışmalarına devam etmektedir.

She after graduating from Ankara University Faculty of Law in 1999, was accepted to Ankara University Institute of Social Sciences Private Law-Commercial Law-Master's Program. He started working as a Research Assistant the same year. In 2002, he successfully graduated from Ankara University Institute of Social Sciences Private Law-Commercial Law-Master's Program. He graduated from the same department's PhD program in April 2009 with his PhD thesis titled "Exhaustion of Trademark Rights and Parallel Import" and received the title of Doctor of Laws. In May 2014, he was appointed as Assistant Professor at the Turkish National Police Academy, Institute of Security Sciences. In June 2023, he received the title of Associate Professor in the field of Commercial Law. He currently continues his studies at the Turkish National Police Academy, Traffic Institute, Department of Transportation Safety and Management.

E-posta: ulgenaslan@gmail.com

Bölgesel Kalkınmanın Bir Aracı Olarak Bölgesel Rekabet

Seçil Mine Türk¹

ORCID: 0000-0001-9053-3350

Belma Tokuroğlu²

ORCID: 0000-0002-0476-2454

Öz

Bölgesel rekabetçilik, bir bölgenin diğer bölgelere kıyasla üstünlük sağlaması ve bu üstünlüğü sürdürebilmesi anlamına gelir. Bu kavram, bir bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik faktörlerini kapsar. Bölgesel rekabetçilik, bir bölgenin sahip olduğu kaynaklar, altyapı, işgücü yetenekleri ve inovasyon kabiliyetleri gibi unsurları içerir. Bölgesel rekabetçilik, sadece ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda işbirliği ve yenilikçiliği de teşvik eder. Bir bölgenin rekabetçiliğini artırmak için stratejiler geliştirilir. Bu stratejiler arasında yerel işletmelerin desteklenmesi, altyapı yatırımları, eğitim ve teknoloji transferi gibi faktörler bulunur. Ayrıca, bölgesel işbirliği ve ortak projeler de bölgesel rekabetçiliği güçlendirebilir. Bir bölgenin rekabetçiliğini artırmak için yerel yönetimler, iş dünyası ve akademik kuruluşlar arasında işbirliği önemlidir. Bu paydaşlar arasında bilgi ve deneyim paylaşımı, ortak projelerin geliştirilmesi ve kaynakların etkin kullanımı sağlanabilir. Bölgesel rekabetçilik, sadece ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Bu nedenle, çevresel faktörler, sosyal adalet ve kültürel çeşitlilik de bölgesel rekabetçilik stratejilerinin önemli bir parçasıdır. Bölgesel rekabet edilebilirlik, bir bölgenin kalkınmasını ve refahını artırmak için çeşitli faktörlerin entegre bir şekilde ele alınmasını gerektiren kapsamlı bir kavramdır. Bu noktadan hareketle, çalışmanın temel amacı, bölgesel rekabet edilebilirlik ile ilgili kapsamlı bir çerçeve çizilmesi ve konuya ilişkin yöntem ve teorilerin incelenmesidir. Çalışma, bölgesel rekabetçilik söylemini ilgili modeller ve teoriler bağlamında konumlandırmayı amaçlamakta; hem teorik bir bakış açısıyla literatürün incelenmesini içermekte ve bölgesel rekabetçiliğin daha somut bir kavramsallaştırılmasının çerçevelenmesine olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel kalkınma, bölgesel dengesizlik, bölgesel rekabet, rekabetçi bölgeler

¹ Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: secil.turk@hbv.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: belma.tokuroglu@hbv.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1552298

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1674-1702

Regional Competitiveness as a Tool for Regional Development

Seçil Mine Türk³
ORCID: 0000-0001-9053-3350

Belma Tokuroğlu⁴
ORCID: 0000-0002-0476-2454

Abstract

Regional competitiveness means that a region has and maintains an advantage over other regions. This concept covers the economic, social, cultural and political factors of a region. Regional competitiveness includes elements such as resources, infrastructure, workforce talents and innovation capabilities that a region has. Regional competitiveness not only stimulates economic growth but also encourages cooperation and innovation. Strategies are developed to increase the competitiveness of a region. These strategies include factors such as supporting local businesses, infrastructure investments, training and technology transfer. Additionally, regional cooperation and joint projects can also strengthen regional competitiveness. Collaboration between local governments, business and academic institutions is important to increase the competitiveness of a region. Sharing of knowledge and experience, development of joint projects and effective use of resources can be achieved among these stakeholders. Regional competitiveness not only stimulates economic growth but also supports sustainable development. Therefore, environmental factors, social justice and cultural diversity are also an important part of regional competitiveness strategies. From this point, the basic method of the study is to draw a comprehensive framework regarding regional competitiveness and to examine the methods and theories related to the subject. The study aims to situate the regional competitiveness discourse in the context of relevant models and theories; it includes both an examination of the literature from a theoretical perspective and allows for the framing of a more concrete conceptualization of regional competitiveness.

Keywords: *Regional Development, Regional imbalance, Regional competition, Competitive Regions*

³ Associate. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: secil.turk@hbv.edu.tr

⁴ Ass. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: belma.tokuroglu@hbv.edu.tr

Giriş

Bölgelerarası farklılıklar, coğrafi bölgelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel özelliklerindeki çeşitlilikleri ifade eder. Bu farklılıklar, bir bölgenin diğerine göre avantajlı veya dezavantajlı konumda olmasının temel nedenleridir. Bölgelerarası farklılıkların en önemli unsurlarından biri ekonomik farklılıklardır. Bazı bölgeler, gelişmiş sanayi ve hizmet sektörlerine sahipken, diğerleri tarıma dayalı veya gelişmekte olan endüstrilere odaklanmıştır. Bu sektörel yapılanmaya bağlı olarak, gelir düzeyleri, işsizlik oranları ve ekonomik büyüme hızları bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. İkinci olarak, demografik yapı açısından bakıldığında, bazı bölgeler genç ve dinamik bir nüfusa sahipken, diğerleri yaşlı ve azalan bir nüfusa sahiptir. Göç, doğum oranları, ölüm oranları ve etnik yapı bölgeler arasındaki demografik farklılıkları etkileyen faktörlerdir. Üçüncü olarak, altyapı ve ulaşım ağı, bölgeler arasındaki farklılıkları belirleyen önemli unsurlardan biridir. Gelişmiş altyapıya sahip bölgelerin, daha iyi ulaşım olanaklarına, enerji tedarikine ve iletişim altyapısına sahip olması ekonomik büyümeyi ve ticareti teşvik etmektedir. Dördüncü olarak, bölgelerin coğrafi konumları, doğal kaynakları ve çevresel koşulları farklılık göstermektedir. Bir bölge su, orman, maden ve tarım gibi kaynaklara sahipken, diğer bir bölge bu kaynaklardan yoksun olabilir. İklim, topografya ve doğal afet riskleri de bölgeler arasındaki çevresel farklılıkları belirleyen faktörlerdir. Bölgeler arasındaki kültürel ve sosyal yapılar önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Dil, din, gelenekler, yaşam tarzı ve sosyal normlar, bir bölgenin kimliğini ve karakterini belirleyen unsurlardır. Bu farklılıklar, toplumsal yapı, ilişkiler ve davranışlar üzerinde önemli etkilere sahiptir.

Tüm bu farklılıklar bölgeler arasında dengesizliklere yol açmaktadır. Öncelikle, kaynak dağılımındaki eşitsizlikler, dengesizliğin en önemli nedenlerinden biridir. Doğal kaynaklara, altyapıya, sermayeye ve insan kaynaklarına eşit erişimin olmaması, bazı bölgelerin diğerlerine göre daha avantajlı hale gelmesine neden olmaktadır. Hükümetlerin uyguladığı yatırım ve kalkınma politikalarının özellikle belirli bölgelere odaklanması veya öncelik vermesi, diğer bölgelerin geri kalmasına neden olurken; sanayileşme süreçleri, bazı bölgelerin diğerlerine göre daha hızlı gelişmesini sağlamaktadır. Sanayi tesislerinin ve işletmelerin yoğunlaştığı bölgeler,

daha fazla istihdam ve gelir fırsatı sunarken, diğer bölgeler geride kalmaktadır. Altyapı eksiklikleri ve yetersiz ulaşım ağları açısından bakıldığında, iyi bir altyapıya sahip olmayan bölgeler, ulusal ve uluslararası pazarlara erişimde dezavantajlı konuma düşmektedir. Eğitim seviyesi ve insan kaynaklarına erişimdeki eşitsizlikler, bölgeler arası dengesizliği artırmaktadır. Kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki farklılıklar da, dengesizliğin bir başka nedenidir. Kırsal alanlarda yaşam standartlarının düşük olması, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin sınırlı olması ve altyapı eksiklikleri, kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki dengesizliği artırmaktadır.

Bölgelerarası rekabet, farklı coğrafi bölgelerin ekonomik, sosyal ve politik açıdan birbiriyle rekabet ettiği bir süreçtir. Bu rekabet, genellikle kalkınma düzeyi, kaynak dağılımı, teknolojik kapasite, insan kaynakları, altyapı, ticaret avantajları ve hükümet politikaları gibi faktörlere dayanır ve farklı bölgelerin kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlar. Rekabet, işletmelerin, şehirlerin ve bölgelerin inovasyon, verimlilik ve sürdürülebilir büyüme konularında daha rekabetçi hale gelmesini teşvik ederken, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve refahın artırılmasına katkıda bulunur. Bölgesel rekabet edebilirlik, bir bölgenin diğer bölgelere göre ekonomik, sosyal ve kurumsal açıdan ne kadar rekabetçi olduğunu belirlemek için kullanılan bir kavramdır. Bölgesel rekabet edebilirlik, bir bölgenin sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etme, işgücü istihdamını artırma, yatırım çekme ve yaşam kalitesini iyileştirme kabiliyetini ifade eder.

Bölgelerarası rekabetin sonuçları ve etkileri çok çeşitlidir. Rekabetin artması, ekonomik büyümeyi ve inovasyonu teşvik edebilirken, aynı zamanda gelir eşitsizliğini artırmakta ve kaynakların adaletsiz dağılımına yol açmaktadır. Bu nedenle, sağlıklı bir rekabet ortamı sağlamak için adil politikaların ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin benimsenmesi önemlidir. Ayrıca, işbirliği ve ortaklıkların teşvik edilmesi, bölgeler arası rekabetin olumsuz etkilerini azaltmakta ve daha kapsayıcı bir büyüme sürecini desteklemektedir.

Bu bağlamda çalışma, bölgesel dengesizliğin giderilmesi noktasında bölgesel kalkınma politikalarının temel unsurlarından biri olan bölgesel rekabet kavramını ele almaktadır. Çalışmada öncelikle bölgesel rekabet edebilirliğin tanımı ve rekabetçi bölgelerin temel özellikleri ele alınmıştır. Daha sonra, bölgesel rekabet edebilirliğin ölçümü ve bu rekabetin temel unsurları incelenmiştir. Bölgesel Rekabetçilik Teorileri ve Modelleri çalışmanın diğer önemli kısmını oluşturmaktadır. Çalışmada bölge kavramı

sadece iktisadi açıdan ele alınmış, idari anlamda bölge kavramı çalışma kapsamına dahil edilmemiştir. Bu çalışma, bölgesel rekabet ile ilgili uzmanlaşmış literatürüne ilişkin teorik bir inceleme olup, genel ve bölgeler arası rekabet gücünün bölgesel gelişmişlik üzerindeki etkilerinin ne olduğuna ilişkin yanıtlar sağlamaya çalışmaktadır. Konu çeşitli disiplinlerdeki çalışmaları kapsadığından; alandaki tüm çalışmalara ilişkin kapsamlı bir inceleme yapma girişiminde bulunulmamıştır. Bunun yerine, temel kaynaklar ve önemli kavramların kapsamlı genel bakışları ele alınmıştır.

Bölgesel Rekabet Kavramı

Bölgesel kalkınma politikaları genel olarak bölgelerin kalkınmasını ve bölgeler arasındaki dengesizliklerin giderilmesini amaçlamaktadır. Son yıllarda geleneksel politikaların yerini yeni bölgesel politikaların almasıyla birlikte bu amaçlarda bazı değişimler yaşanmıştır. Bölgesel eşitlik, ulusal ekonomik büyüme veya ulusal ölçekte alınan kararları kapsayan geleneksel politikalar artık geçerliliğini yitirirken; bölgelerin kendi kaynaklarına dayalı içsel büyüme yaklaşımları, bölgesel ölçekte karar alma ve bölgelerin rekabet gücünün artırılması önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel rekabet edebilirlik bölge kalkınması açısından önemli bir bileşeni oluşturmaktadır. Bölgesel rekabet edebilirlik bölgenin diğer bölgelerle yarışabilecek bir rekabet yapısına diğer bir deyişle gücüne sahip olmasıdır. Rekabet gücü mevcut üretim faktörlerinin verimliliği ve bu üretim faktörlerini en verimli şekilde kullanma yeteneğine dayanmaktadır (Berumen, 2005, s.17).

Rekabetçilik, yüksek ve sürdürülebilir gelir düzeylerini korurken, aynı zamanda uluslararası pazarların testlerini karşılayan mal ve hizmetler üretme yeteneği veya daha genel olarak dış rekabete maruz kalarak üretme yeteneği olarak tanımlanabilir (Avrupa Komisyon, 1999, s. 4). Bölgesel rekabetçiliğe ilişkin üç temel ayrım vardır (Hermansons, 2018, s. 12). Bunlar, ihracatta uzmanlaşma alanları olarak bölgeler; artan getirilerin kaynağı olarak bölgeler ve bilgi merkezleri olarak bölgeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bölgesel rekabet edebilirlik, bölgelerin birbirleriyle rekabet edebilme başarısı olarak tanımlanabilir. Bölgeler, yatırımcılar için yabancı, özel ve kamusal sermayeyi çekebilme kapasitesi ve yeteneğine sahip olmalıdır. Bu noktada, bu özelliğe sahip olan bölgelere yatırımcıların daha çok yatırım yaptığı, işletmelerin daha çok talep ettiği yerler konumdadırlar. Nitelikli ve yetenekli işgücünün varlığı da, diğer bir çekici

faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik açıdan bakıldığında, bilgi ve yenilikçi aktiviteleri gerçekleştirebilme özelliğine sahip olan bölgeler yine diğer bölgelere göre daha avantajlı bölgeler olarak varlığını sürdürmektedirler (Kitson ve diğerleri, 2004, s. 992).

Boroza'nın rekabet edebilirlik için yapmış olduğu sınıflandırmada üç seviye vardır (Boroza, 2008, s. 52-53). Rekabet edebilirliğin anlamını anlamak için mikro, orta ve makro rekabetçilik arasında ayırım yapmak gerekir. Bunlardan ilki, ulusal rekabet edebilirlik ile bölgesel rekabet edebilirliğin merkezinde yer alan ve genellikle bir firmanın pazar içerisindeki rekabet edebilme yeteneği olarak tanımlanan mikroekonomik rekabet gücüdür. İkincisi, ulusların rekabet edebilirliği olarak tanımlanan makroekonomik veya ulusal rekabet gücüdür. Üçüncüsü ise, ikisi arasında yer alan bölgesel rekabet edebilirlik yani bölgesel rekabet gücüdür. Annoni ve Dijkstra (2013, s. 121-122), bölgesel rekabetçiliğin etkenleri için bir dizi gösterge önermektedir. İlki, temel eğitim, sağlık, altyapı, makroekonomik istikrar, kurumları kapsayan temel gruptur. Bunlar, herhangi bir ekonominin temel işleyişi için kesinlikle gerekli olan faktörler olarak kabul edilmekte ve aynı zamanda önemli ekonomik ve sosyal belirleyiciler olan vasıfsız veya düşük vasıflı işgücü, altyapılar, yönetim kalitesi ve halk sağlığı gibi hususları kapsamaktadır. İkincisi, piyasa büyüklüğü, işgücü piyasasının etkinliği, öğretim ve yaşam boyu öğrenme gibi unsurlardan oluşan verimlilik grubudur ve potansiyel vasıflı işgücüne, daha gelişmiş bir işgücü piyasasına ve sosyo-ekonomik ortama sahiptir. Üçüncüsü ise, inovasyon, iş gelişmişliği, teknolojik kullanılabilirliği içeren inovasyon grubudur.

Bölgesel rekabet edebilirliğin ölçümü genellikle çoklu göstergelerin bir araya getirilmesiyle yapılır ve bölgenin genel rekabet gücünü değerlendirmeye yönelik kapsamlı bir yaklaşımı içerir. Bu ölçüm, yerel politika yapıcılara, işletmelere ve diğer paydaşlara, bölgesel kalkınma stratejileri geliştirme ve uygulama konusunda rehberlik sağlar. Endeksi hesaplamak için ekonomik rekabetçiliğin temel bileşenleri üç kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar, yaratıcılık, ekonomik performans ve altyapı ve erişilebilirliktir. Seçilen göstergeler arasında araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yatırım ve istihdam düzeyleri, eğitime katılım ve harcamalar, ekonomik ve ticari faaliyet oranları, ulaştırma ve altyapı yoğunluğu ve bilgiye dayalı hizmetlerde istihdam yer almaktadır (Békés, 2015, s. 13). Bu minvalde, bölgesel kalkınmanın desteklenmesinde büyük öneme sahip olan bölgesel rekabet edebilirlik kapsamında dört temel unsur vardır. Bunlar, teknoloji

transferi, yenilik ve bilgi; eğitim, yeniden eğitim ve istihdam yaratma; yata-ay ağlarda, dikey ağlarda ve/veya sektörel kümelenmelerde firmalar arası işbirliğini teşvik ederek belirli işletme gruplarına destek ve içsele yatırımın teşvik edilmesidir (Keune, 2001, s. 9).

Rekabetçi Bölgeler

Rekabetçi bölge, başarılı firmaları çekebilen ve sürdürebilen, bölge sakinlerinin yaşam standartlarını koruyabilen veya artırabilen bölgedir. Rekabetçi bölgelerin temel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

a. Rekabetçi bölgeler, diğer bölgelere göre ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan daha ön planda ve avantajlı olan bölgelerdir. Bunlar, genellikle belirli endüstrilere odaklanmış, bu endüstrilerde yüksek verimlilik ve yenilikçilik düzeylerine sahip ve ekonomik büyüme, istihdam ve gelir artışı gibi faktörler açısından diğer bölgelere göre daha başarılı olma eğilimindedirler.

b. Rekabetçi bölgeler, inovasyon ve teknolojik gelişmelerde öncüdürler. Araştırma ve geliştirme faaliyetleri konusunda ileri seviyede ve yeni ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi konusunda ön plandadırlar.

c. Rekabetçi bölgeler, nitelikli işgücüne ve yeteneklere sahip olma eğilimindedirler. İyi bir eğitim altyapısı ve mesleki beceri geliştirme programları önem kazanmaktadır.

d. Rekabetçi bölgeler, girişimciliği teşvik eden ve iş dünyası için uygun bir ortam sağlayan politika ve kurumları benimsemişlerdir. Kolay iş kurma süreçleri, düşük vergi oranları, esnek iş gücü düzenlemeleri gibi faktörler, yatırım yapmak isteyen işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerini sağlamaktadır.

e. Rekabetçi bölgeler, gelişmiş altyapı ve etkili ulaşım ağlarına sahiptirler. İyi bir ulaşım ve lojistik altyapısı, ticaretin artmasını ve işletmelerin küresel pazarlara erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu yönleri ile endüstriyel kümelenmelerin ve işbirliğinin yoğunlaştığı alanlardır. Benzer endüstrilere odaklanmış işletmelerin bir araya gelmesi, verimliliği artırmakta, işbirliği olanaklarını çoğaltmakta ve yenilikçiliği teşvik etmektedir.

f. Rekabetçi bölgeler, kültürel ve turistik çekicilikleriyle de öne çıkmaktadırlar. Kültürel etkinlikler, festivaller, sanat galerileri, müzeler ve tarihi mekânlar, bölgenin cazibesini artırarak ve turizm sektörünün gelişmesini teşvik etmektedir.

g. Rekabetçi bölgeler genellikle ekonomik büyümeye, istihdama ve gelir artışına önemli katkılar sağlamaktadırlar. Bu bölgeler, ulusal ekonominin dinamiklerini şekillendirirken, diğer bölgelerin de rekabet gücünü arttırmalarına ve ekonomik kalkınmalarını teşvik etmelerine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, rekabetçi bölgelerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, ulusal ve bölgesel kalkınma stratejilerinin önemli bir parçasıdır.

Bölgesel Rekabet Edebilirliğin Temel Unsurları

Rekabetin sağlanmasında düşük eksenli ve yüksek eksenli rekabet olmak üzere iki farklı yaklaşım mevcuttur. Düşük eksenli rekabetçilik, vergi teşvikleri, hibeler ve benzeri destekler gibi geleneksel teşvik tekniklerini içerirken, yüksek eksenli rekabet edebilirlik ise, yenilikçilik ve olumlu yer çekimi gibi kararlı bölgeselleştirilmiş süreçlere dayanmaktadır. Diğer yandan, rekabet edebilirlik faktörleri niceliksel ve niteliksel faktörler olarak ayrılmaktadır. Niceliksel faktörler altyapı, üretim, konum, ekonomik yapı ve donatılar gibi faktörleri temsil ederken; niceliksel faktörler, herhangi bir toplumun ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşebileceği bir ortamın oluşturulması açısından büyük öneme sahiptir (Markey ve diğerleri, 2006, s. 24, Kresl, 1995, s. 51). Bu bağlamda, bölgesel rekabet edebilirliği sağlayan temel faktörler kümeler, beşeri sermaye, kurumsal ortam ve ağlar, bölgesel yenilik sistemleri, yönetim ve kurumsal kapasite, sektörel yapı ve işletme türleri, altyapı, bölgelerin tipolojisi ve firmaların uyum düzeyi, doğrudan yabancı yatırımın uluslararasılaşması ve niteliği, coğrafi konum ve yatırımlar için çekiciliktir (Sepic, 2005, s. 7).

Bölgesel rekabet gücünün temel unsurları kendi içinde iki ana gruba ayrılmaktadır (Beceren, 2004, s. 292). Bunlardan ilki, üretim faktörleri, altyapı, bölgenin konumu, ekonomik ve kurumsal yapıyı kapsayan ekonomik faktörlerdir. İkincisi ise, etkin bir idare ve bölgesel kalkınma stratejisi, kamu ve özel sektör arasında uyum ve işbirliği ile kamuda şeffaflık gibi stratejik faktörlerdir. Bunlara ek olarak, temel unsurlar, iktisadi faaliyetin yapısı, yenilik ve öğrenme, altyapı ve erişilebilirlik, beşeri sermaye ve yönetim ve sosyal sermaye olarak sınıflandırılabilir (Kara, 2008, s. 23).

Rekabetin bölgesel farklılıkların giderilmesindeki rolü önemlidir. Rekabet ortamı, bir bölgenin sahip olduğu kaynakların en etkin şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Kaynakların verimli bir şekilde dağıtılması ve kullanılması, bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların azalmasına yardımcı olmaktadır. Rekabet, inovasyon ve teknolojik gelişmeleri teşvik ederek, bölgelerin daha verimli üretim yöntemleri, yeni

ürünler ve hizmetler geliştirerek rekabet avantajı elde etmesini sağlamaktadır. Bu da, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı desteklerken, aynı zamanda bölgesel farklılıkları azaltmaktadır. Rekabet ortamı, işgücü yeteneklerinin geliştirilmesini teşvik etmektedir. Bölgeler, eğitim ve mesleki eğitim programları aracılığıyla işgücünün beceri seviyelerini artırarak rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır. Nitelikli işgücü, bölgesel ekonomik kalkınma için temel bir faktördür. Rekabet, altyapı ve ulaşım yatırımlarının artırılmasını teşvik etmektedir. Bölgeler, daha iyi ulaşım ve iletişim ağları, enerji tedarik sistemleri ve diğer altyapı yatırımlarıyla rekabet avantajı elde etmekte, bu da, ticaretin artmasına ve bölgesel ekonomik uyumun güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Rekabet, yatırım ve iş fırsatlarının artırılmasını teşvik etmekte, yatırımcıları ve girişimcileri çekmek için teşvikler sunmakta ve iş ortamını geliştirmektedir. Bu süreç, gelir düzeyini artırmakta, işsizliği ve bölgesel farklılıkları azaltmaktadır. Rekabet, hükümet politikalarının daha etkili bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Hükümetler, vergi politikaları, endüstri politikaları, altyapı yatırımları ve diğer ekonomik politikalar aracılığıyla rekabet avantajı elde etmeye çalışarak bölgesel kalkınmayı teşvik etmekte ve farklılıkları azaltmaktadır.

Bölgesel Rekabet Gücü Teorileri

Bölgesel rekabet gücü teorilerinin her biri, bölgesel rekabet gücünün belirlenmesinde farklı faktörleri vurgulamakta ve bölgesel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesinde rehberlik sağlamaktadır. Bölgesel rekabet gücü teorileri, bir bölgenin diğer bölgelere kıyasla ekonomik performansını, inovasyon kapasitesini, ticaret avantajlarını ve diğer faktörlere dayalı olarak nasıl belirlendiğini açıklamaya yönelik çeşitli yaklaşımları içermektedir (Martin, 2005, s. 16-20). İhracata dayalı teorilere göre, bir bölgenin ticari rekabet gücü, o bölgenin genel ekonomik performansının ve başarısının önemli bir belirleyicisidir. İhracat tabanlı teorisine göre, bir bölgenin ihracat sektörlerinin bölgenin gelirleri, yatırımı ve üretkenlik artışını teşvik etmede oynadığı rolü vurgulamaktadır. İçsel büyüme teorisine göre, eğitilmiş ve vasıflı insan sermayesi yerel ekonomik kalkınmanın ve üretkenliğin temel kaynağıdır ve bilgi yaratılmasını ve yayılmasını ve dolayısıyla yeniliği teşvik etmektedir. Bu nedenle, eğitim ve araştırma, bölgesel başarının temel itici güçleri olarak yerel yenilikçiliği ve teknolojik ilerlemeyi, dolayısıyla

üretkenliği arttırmaktadır. Neo-Schumpeterci teoriye göre, yenilik, teknolojik ilerleme ve girişimcilik, bölgesel rekabet performansının temel itici güçleridir ve firmalar arasındaki rekabet yoluyla ortaya çıkan yerel ekonomik uzmanlaşma ile gerçekleşen yerel ekonomik çeşitlilik yerel yenilikleri ve gelişmeleri teşvik etmektedir. Küme teorilerine göre, bir bölgenin rekabet avantajı, ihracata yönelik uzmanlaşmış sanayilerin yerel kümelerinin ve ilgili destekleyici tedarikçi ve kurumsal ağların varlığına bağlıdır. Kümelenme, firmalar arası rekabeti ve bilgi yayılımını, yenilikçiliği, yatırımı ve yerel uzman vasıflı işgücü havuzunu teşvik etmekte ve yerel üretkenliği arttırmaktadır. Evrim teorisine göre, dinamik rekabet avantajını ve bölgesel ekonominin pazarlardaki değişim ve değişimlere, yeni rakiplerin yükselişine ve yeni teknolojilerin gelişimine yanıt verme konusundaki uyum sağlama yeteneklerini vurgulamaktadır. Kurumsalcı teoriye göre, iş ve ticaret birlikleri, eğitim ve öğretim kurumları, bölgesel olarak yerleşik bir dizi resmi ve resmi olmayan kurumlardır ve bunlar ekonomik kalkınma ve genişleme için son derece elverişli bir ortam sağlamaktadır. Kültür teorisi ise yaşam kalitesini artıran ve işçileri ve işletmeleri çekmeye yardımcı olan kültürel olanaklar ve altyapının yaratılmasını rekabeti güçlendiren önemli unsurlar olarak görmektedir. Tüm bu temel teorilere dayanılarak, bölgesel rekabet avantajının temel belirleyicileri şunlardır: bölgenin ekonomik ve ticari yapısına dayalı üretken sermaye, işgücü becerileri ve niteliklerini kapsayan insan sermayesi, bilgi, yenilik ve girişimcilik gibi bölgenin yaratıcı sermayesi, altyapı sermayesi, bölgenin sosyo-kurumsal sermayesi ve kültürel sermayedir.

Bölgesel rekabet teorileri, coğrafi bölgeler arasındaki ekonomik performans farklılıklarını ve rekabet avantajlarını açıklamak için geliştirilmiş çeşitli yaklaşımları ifade etmektedir. Bu teoriler, yerel ekonomik yapıların nasıl şekillendiğini, bölgesel kalkınmanın ne şekilde gerçekleştiğini ve bir bölgenin diğerlerine kıyasla neden daha rekabetçi olduğunu anlamak için kullanılmaktadır. Bu teoriler, bir bölgenin diğer bölgelere göre ekonomik, sosyal ve kurumsal açıdan ne kadar rekabetçi olduğunu açıklamak için geliştirilmiş çeşitli teorik yaklaşımları içerir. Bölgesel kalkınma, endüstriyel yapı, inovasyon, insan sermayesi ve kurumsal yapı gibi faktörlerin bölgesel rekabet gücünü nasıl etkilediğini anlamak için kullanılır.

Endüstriyel Kümelenme Teorisi

Endüstriyel Kümelenme Teorisi, endüstriyel kümelenmelerin nasıl oluştuğunu, neden rekabet avantajı sağladığını ve nasıl sürdürülebileceğini açıklamayı amaçlamaktadır. Bu teori, bir bölgedeki benzer endüstrilerin bir araya gelerek bir kümelenme oluşturduğunu ve bu kümelenmelerin rekabet avantajı sağladığını öne sürer. Endüstriyel kümelenmeler, işbirliği, bilgi ve beceri paylaşımı gibi faktörlerle güçlenmektedir. Bu teori, bölgesel ekonomik gelişimin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunar ve bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulmasında önemli işlevlere sahiptir. Diğer yandan, yerel işletmelerin rekabet gücünü artırmak ve küresel pazarda başarılı olmalarını desteklemek için stratejiler geliştirmek için kullanılmaktadır (Porter, 1990, s. 78). Kümelenmeler bölgelerin rekabet avantajını üç yönden geliştirmektedir (Porter, 2000, s. 21). Bunlar, kurucu firma veya endüstrilerin mevcut üretkenliğini arttırmak, kümelenme katılımcılarının yenilik ve üretkenlik artışı için kapasitelerini arttırmak ve yeniliği destekleyen ve kümelenmeyi genişleten yeni iş oluşumunu teşvik etmektir.

Endüstriyel kümelenme, benzer endüstrilerin ve ilgili şirketlerin coğrafi olarak bir araya gelmesidir (Porter, 1998, s. 78). Endüstriyel kümelenmeler, bir bölgenin rekabet avantajını artırmaktadır ve bu avantajlar genellikle kümelenmenin sunduğu çeşitli faydalara dayanmakta, bunlar arasında bilgi ve beceri paylaşımı, tedarik zinciri etkinliği, işgücü hareketliliği ve yenilik ekosistemi bulunmaktadır. Bu faktörler, kümelenmenin üyelerinin maliyetleri düşürmesine ve ürün veya hizmet kalitesini artırmasına yardımcı olmaktadır. Endüstriyel kümelenmelerin oluşumu ve gelişimi, bir dizi dinamik faktörden etkilenir. Bu bağlamda iki tür kümelenme süreci vardır (Visser, 1999, s. 1554). İlk olarak, kümelenme, girişimcilerin işlerini kümelenme alanında yürütmeye başlama kararlarından kaynaklanmaktadır. Buradaki temel amaç, ulaşım ve toptan satış tesislerinin varlığı ve kalitesi, fiziksel altyapının varlığı veya yatırım ve ticari kararlarda birbirini dolaylı olarak yönlendiren çok sayıda rakibin varlığı gibi elverişli konum faktörlerinden pasif olarak yararlanmaktır. İkincisi de, daha kalıcı bir strateji oluşturma sürecine dayanan devlet tarafından gerçekleştirilen kümelenme oluşumdur. Bu, ara ürün kullanıcıları ve üreticileri arasındaki

teknik/ticari diyaloga veya benzer ürünler üreten üreticiler arasındaki işbirliği yoluyla artan hacimlere ve ürün kalitesine dayalı süreç yeniliklerini içermektedir.

Yenilik ve İnovasyon Teorileri

Yenilik ve İnovasyon Teorilerinin temel amacı, bölgenin öne çıkan ürünleri ile diğer bölgelere göre avantajlı hale gelmesini sağlamak, yatırım kaynaklarını bölgeye çekmek ve toplumun ekonomik kalkınmasını ve güvenliğini sağlamaktır (Kudaibergenova ve Raigul, 2022, s. 67). Bölgesel inovasyon sistemi yaklaşımı ise iki açıdan önem kazanmaktadır (Yılmaz ve İncekaş, 2018, s. 159). İlk olarak, bölgelerde gerçekleştirilen yenilikçi faaliyetler, ulusal düzeydeki politikaların geliştirilmesi için de önemlidir. Bunun en temel nedeni, bölgesel politikalar ve ulusal politikalar arasında gerçekleştirilmesi gereken uyumdur. İkinci olarak, bölgelerin yenilikçi faaliyetleri sayesinde işletmelerin verimliliği arttığı için, bölgelerin de ekonomik açıdan rekabet edebilirliği artmaktadır.

Yenilik ve teknoloji transferi, bir bölgenin rekabet avantajını belirleyen önemli unsurlardır. Bölgesel rekabet, yenilik ekosistemlerinin güçlü olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu teoriler de, bölgesel yenilik ve teknoloji transferinin nasıl gerçekleştiğini ve bölgenin inovasyon kapasitesini nasıl artırabileceğini incelemektedir. Diğer yandan, rekabet avantajları oluşturmak için önemli bir çerçeve sunarak; bölgesel politika konusundaki tüm paydaşlara yenilikçiliği teşvik etmek ve bölgesel kalkınmayı desteklemek için stratejiler geliştirme konusunda rehberlik etmektedir. Yenilikçi çevrenin temel özellikleri; bir teknolojide uzmanlaşma, bölge içinde güçlü ilişkiler, yaygın bir taklit ve kolektif öğrenme süreci ve yerel topluma güçlü bir aidiyet hissidir (Çetin, 2005, s. 10). Yenilikçi fikirler ve teknolojiler, genellikle farklı bölgeler arasında aktarılır. Teknoloji transferi, bir bölgenin rekabet avantajını artıran önemli bir unsurdur. Üniversiteler, araştırma kurumları ve şirketler arasındaki işbirliği, teknoloji transferinin ve bilgi akışının hızlanmasına yardımcı olmaktadır. Yenilik ve inovasyonu teşvik etmek için çeşitli finansman ve destek politikaları uygulanmaktadır. Bu politikalar arasında Ar-Ge teşvikleri, vergi indirimleri, hibe programları ve teknoloji parkları gibi uygulamalar yer almaktadır. Bu tür politikalar,

bölgesel ekonomik kalkınmayı desteklemek ve rekabet avantajlarını artırmak için önemlidir. Yenilik ve inovasyon süreçleri, nitelikli insan kaynağına dayanmaktadır. Bu nedenle, bölgesel ekonomik gelişim için eğitim ve yetenek gelişimi önemlidir. Üniversiteler, meslek okulları ve eğitim kurumları, yenilikçi ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek için kritik bir rol oynamakta; kamu ve özel sektör arasındaki işbirliği, yeni fikirlerin geliştirilmesini, ticarileştirilmesini ve pazarlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Yerel Kaynaklara Dayalı Gelişim Teorisi (İçsel Büyüme Yaklaşımı)

Yerel Kaynaklara Dayalı Gelişim Teorisi, bir bölgenin mevcut kaynaklarına dayanarak rekabet avantajı elde edebileceğini savunan bir yaklaşımdır. Bu teori, bir bölgenin doğal kaynaklarını, insan sermayesini, altyapıyı ve kültürel sermayeyi kullanarak ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı teşvik edebileceğini öne sürmekte ve bölgesel ekonomik potansiyeli ortaya çıkarmak için yerel kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını ve yerel işletmelerin rekabet gücünü artırmayı vurgulamaktadır. Bir bölgenin tarım ürünleri, madenleri, su kaynakları ve enerji kaynakları gibi doğal kaynakları, yerel ekonominin belirleyici unsurlarından biri olarak bölgenin ekonomik faaliyetlerini şekillendirmekte ve rekabet avantajı sağlamaktadır. Doğal kaynakların yanısıra, insan sermayesi, bir bölgenin yetenekli işgücüne ve eğitim seviyesine dayalı rekabet avantajını belirleyen kritik bir unsurdur; eğitim, beceri ve yenilikçilik yetenekleri, bir bölgenin ekonomik büyümesini ve rekabet gücünü artırmaktadır. Diğer yandan, iyi bir altyapı ve ulaşım ağı, bölgenin kültürel mirası ve toplumsal bağları, kültürel etkinlikler, turizm, sanat ve el sanatları gibi faaliyetler de yerel ekonomiye katkıda bulunmaktadır. Yaklaşım, geleneksel bölgesel politikada tanınmayan potansiyellerin ve yeteneklerin mevcut olduğunu varsaymaktadır. İçsel gelişim bu potansiyellerin harekete geçirilmesine dayanmaktadır ve içsel potansiyeller, sınırlı bir zaman ve mekândaki gelişim fırsatlarının bütünü olarak tanımlanmaktadır. İçsel kalkınma kendi kendine belirlenmekte ve yerel ihtiyaçlara atıfta bulunmaktadır. Yerel halkın siyasi kararlara ve süreçlere katılımı bu nedenle yaklaşımın temel bir özelliğidir (Mühlinghaus and Wälty, 2001, s. 236-237).

İçsel büyüme teorileri farklı yaklaşımlar ekseninde ortaya çıkmıştır. İlk olarak, Lucas'ın içsel büyüme yaklaşımında üç model dikkate alınmaktadır. Bunlar, fiziksel sermaye birikimini ve teknolojik değişimi vurgulayan bir model, okullaşma yoluyla insan sermayesi birikimini vurgulayan bir model ve yaparak öğrenme yoluyla uzmanlaşmış insan sermayesi birikimini vurgulayan bir modeldir (Lucas, 1988, s. 3). İkinci olarak, Barro'ya göre, beşeri sermaye, bir dizi içsel ekonomik büyüme modelinde özel bir rol oynamaktadır (Barro, 1991, s. 408). Üçüncü olarak, Romer'ın modelindeki büyüme, kârı maksimize etme amacıyla alınan kasıtlı yatırım kararlarından kaynaklanan teknolojik değişimden kaynaklanmaktadır. Modelinde sunulan düşünce üç önermeye dayanmaktadır. Birincisi, ekonomik büyümenin merkezinde teknolojik değişimin olduğudur. İkinci öncül ise, teknolojik değişimin büyük ölçüde piyasa teşviklerine yanıt veren kişilerin kasıtlı eylemleri nedeniyle ortaya çıktığıdır. Üçüncü ve en temel öncül, hammaddelerle çalışma talimatlarının doğası gereği diğer ekonomik mallardan farklı olmasıdır (Romer, 1990, s. 71-72).

Bölgesel İşgücü Pazarı Teorisi

İşgücü hareketliliği ve beceri dağılımı, bir bölgenin rekabet gücünü etkileyen önemli faktörlerdir. Bu teori, işgücü pazarlarının bölgesel rekabet üzerindeki etkilerini incelemekte ve işgücü hareketliliğinin bölgesel kalkınma üzerindeki rolünü vurgulamaktadır. Bu teori, işgücü piyasasının bölgesel düzeyde nasıl işlediğini açıklamaya çalışan bir teoricidir ve işgücü arzı ve talebinin bölgesel ekonomik koşullar, yerel iş piyasası dinamikleri ve coğrafi faktörler gibi değişkenlerle nasıl etkilendiğini incelemektedir. Bu teorinin temel varsayımlarından biri, işgücü piyasasının tam rekabetçi olmadığıdır. Bölgesel işgücü piyasalarında, işçi ve işverenler arasındaki etkileşimler, coğrafi ve kurumsal faktörler nedeniyle tam rekabetten farklılık gösterebilmektedir. Bölgesel işgücü pazarları, işgücü arzı ve talebinin yerel koşullara göre belirlendiği ve fiyatların serbest rekabetle değil, yerel faktörlerle belirlendiği yerler olarak görülmektedir. Bu teorinin bir diğer önemli yönü, bölgesel işgücü piyasasının esnekliği ve hareketliliğidir. İşçilerin bölgeden bölgeye hareket etme yetenekleri, işgücü arzının ve talebinin dengelenmesine yardımcı olmakta; ancak bu hareketlilik, coğrafi, kültürel

ve ekonomik engellerle sınırlı olabilmektedir. Son olarak, bölgesel işgücü pazarı teorisi, bölgesel ekonomik gelişme ve dengesizliklerin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Bir bölgedeki işgücü piyasasındaki dinamikler, o bölgenin ekonomik büyümesi, işsizlik oranları ve gelir dağılımı gibi faktörleri etkileyebilme kapasitesine sahiptir ve bu nedenle de, bölgesel işgücü pazarı teorisi, ekonomik politikaların bölgesel düzeyde nasıl etkili olabileceğini anlamak için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

Tüm bu teorilere bakıldığında; her birinin güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Bir bölgenin geliştirilmesi ve diğer bölgelerle rekabet edebilme gücünün kazandırılması noktasında, bu teoriler özellikle bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziksel yapısına uygun olarak seçilmiştir. Bölgesel rekabet gücü teorileri, belirli bir bölgenin ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler açısından diğer bölgelerle olan rekabet kapasitesini anlamayı ve artırmayı amaçlar. Teoriler, bölgesel rekabetçilik modelleri ile paralel bir şekilde, rekabetin nasıl gerçekleşeceğini belirlemek açısından da önem kazanmaktadır. Bu noktada, bölgesel rekabet gücü teorileri bölgenin temel avantajlarını ve üstünlüklerini ön plana çıkarmayı amaçlarken, bölgesel rekabetçilik modelleri ise bu temel avantajları göz önünde bulundurarak; belirli bir bölgenin diğer bölgelerle olan rekabet gücünü artırmak amacıyla geliştirilmiş teorik ve pratik yaklaşımlardır. Bu bağlamda, öncelikle uygun teoriler seçilerek daha sonra modelleme yapılmalıdır.

Bölgesel Rekabetçilik Modelleri

Bölgesel rekabet edebilirliğin ölçümü, rekabet edebilirlik faktörlerine dayanmaktadır. Rekabet edebilirliğin faktörlerini tanımlamak için, geleneksel rekabetçilik modellerinden metodolojik temeller olarak yararlanılabilmekte ve her model, rekabet edebilirlik faktörlerini genel bir sistem içerisinde seçme ve gruplandırmaya yönelik farklı teknikler kullanmaktadır.

Elmas modeli

Elmas Modeli, Michael Porter tarafından geliştirilen ve bir ulusal rekabet avantajının oluşumunu açıklayan bir çerçevedir. Yaklaşım, bir elmas şeklinde düzenlendiği için model "Elmas Modeli" olarak adlandırılmıştır. Bu model, bir ülkenin veya bir bölgenin belirli bir endüstride neden

başarılı olduğunu veya neden başarısız olduğunu açıklamak için kullanılmakta ve bir ülkenin veya bir bölgenin rekabet avantajını belirlemek için dört temel unsuru incelemektedir. Bu unsurlar, bir ülkenin alt yapı ve nitelikli iş gücü gibi faktör şartları, bir ülkede ürün ve hizmetlere olan talep şartları, bir ülkede yer alan bir endüstrinin küresel piyasada rekabet edebilirliğini destekleyecek olan yan endüstrilerinin olması, firmaların stratejileri, endüstriyel yapı ve birbirleri arasındaki rekabet durumudur (Porter, 1990, s. 78). Bir ülkenin veya bir bölgenin sahip olduğu üretim faktörleri, yani işgücü, doğal kaynaklar, sermaye yapısı ve altyapı gibi unsurlar bir ülkenin veya bölgenin endüstriyel potansiyelini belirlemektedir. İç piyasadaki talebin niteliği ve miktarı güçlü ve çeşitli bir iç talep rekabet avantajı sağlamaları için bir itici güç olmaktadır. İlgili endüstriler, rekabet avantajını arttıracak tedarik zinciri etkinlikleri sunabilirken, destekleyici endüstriler AR-GE, eğitim ve altyapı gibi hizmetler sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, bir ülkenin veya bölgenin şirketlerinin rekabet etme şekli, endüstriyel yapıları ve mevcut rekabet durumu önem kazanmaktadır. Yüksek bir rekabet seviyesi, şirketlerin sürekli olarak yenilik yapmalarını ve verimliliklerini artırmalarını sağlamaktadır.

Bölgesel Rekabetçilik Şapkası Modeli

Bölgesel rekabetçiliği destekleyen faktörleri ortaya çıkarmak ve ilişkilendirmek için kullanılan bu modelde, bölgesel rekabetçilik sürecinin bölgesel sonuçlar, bölgesel çıktılar, bölgesel aktiviteler ve bölgesel rekabetçilik belirleyicileri şeklinde dört farklı katmandan oluştuğu ileri sürülmektedir. Bölgesel rekabetçiliğin temel belirleyicileri şapkanın alt kısmında, üretken silindirin etrafındaki çeşitli halkalarda bulunur. Emek, sermaye ve toprak gibi üretim faktörlerinin kendisi ilk halkadadır. İkinci halkada, bölgesel yatırım ortamının temel faktörleri, yani altyapı ve erişilebilirlik, insan kaynakları ve üretken ortam vardır (Bednarek ve Guzman, 2015, s. 222). Ayrıca kurumlar, küreselleşme, teknoloji, demografi, yer ve çevre kalitesi gibi ikincil faktörler de vardır. Bu belirleyiciler bilgi merkezi olarak bölgeler gibi bölgesel rekabet edebilirlik ile ilgilidir. Bölgesel rekabetçilik şapkası, küresel şirketlerin belirleyici faktörlerin bulunabilirliği, fiyatı ve kalitesi üzerindeki etkisi de dâhil olmak üzere bazı dinamik kavramları içermektedir. Aynı za-

manda, işletmelerin uzmanlaşmalarını, pazar paylarını, üretkenliklerini, karlılıklarını artıran, bölgeyi yüksek düzeyde rekabet gücüyle pekiştirilmiş endüstrilere yönelik rekabet edebilirliklerinin evrimini de vurgulamaktadır. Kişi başına düşen üretim ve yaşam kalitesinin artmasını desteklemektedir.

Üç Faktör Modeli

Huggins tarafından geliştirilen üç faktörlü model, girdiler, çıktı ve sonuçlara dayalı bir rekabet edebilirlik çerçevesinden oluşmaktadır (Huggins, 2003, s. 91). Temel girdi faktörleri, iş yoğunluğu, bilgiye dayalı işletmelerin oranıdır ve ekonomik katılımdır. İş yoğunluğu, yeni girişimcilerin ve yeni firmaların yaratılması yoluyla sürdürülebilir ekonomik büyüme potansiyelinin güçlü bir ölçüsüdür. Bilgiye dayalı iş, ekonomik büyümenin temel itici gücü olarak kabul edilmekte ve yenilik açısından firma bazlı rekabet gücü ile toplu coğrafi bazlı rekabet gücü arasında önemli bir bağlantı sağlamaktadır. Ekonomik faaliyet oranları ise mevcut insan sermayesinin en sağlam ölçümünü gerçekleştirmektedir. Bu değişkenler, kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ile ölçülen bir bölgenin çıktı verimliliğine katkıda bulunacak şekilde kavramsallaştırılmaktadır. Kişi başına düşen GSYİH, bir bölgenin ekonomik faaliyetinin en önemli ölçüsüdür ve rekabet edebilirliğin tarihsel etkisini göstermektedir. Son olarak, bu önlemlerin somut sonuçlar açısından etkisi, ortalama kazanç düzeyi ve işsiz bireylerin oranı ile verilmektedir. Ortalama kazançlar yani istihdam edilen işgücünün ücret düzeyleri bölgenin rekabetçiliğinin bir göstergesidir.

Bölgesel Rekabetçilik Piramidi Modeli

Lengyel tarafından oluşturulan bu model girdi-çıktı-sonuç ilişkileri temel alınarak kurulur. Sonuçlar herhangi bir bölgenin refahı rekabet gücüne bağlıdır. Kişi başına Gayri Safi Bölgesel Hasıla işgücü verimliliği ve istihdam oranı gibi çıktılar, temel rekabetçilik göstergeleridir. Rekabet gücünün kaynakları, bölgesel rekabet gücünü etkileyen girdiler, doğrudan ve dolaylı bileşenler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Ekonomik çıktı, işgücü verimliliği ve istihdam oranları üzerinde doğrudan ve kısa vadeli etkisi olan rekabet edebilirlik faktörleri özel-

likle önemlidir. Ancak rekabet edebilirlik üzerinde dolaylı, uzun vadeli etkisi olan sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel süreç ve parametreler de dikkate alınmalıdır (Lengyel, 2013, s. 108).

Bu model, refahı, işgücü verimliliğini ve istihdamı etkileyen son derece karmaşık süreçlerin etki faktörlerini sistematize etmektedir ve coğrafi ekonomiler için ekonomik sürdürülebilirliğin ve kendi kendine yetmenin belirleyicilerinin geliştirilmesine bilgi sağlamak açısından faydalı olmaktadır. Araştırma ve teknolojik gelişme faaliyetleri şirketlerin rekabet gücünü belirlemektedir çünkü yeni teknolojilerin ve yeni ürünlerin piyasaya sürülmesi rekabet avantajı haline gelmektedir. Bir bölgenin rekabetçiliğinin kalıcı olarak artması öncelikle, bölgedeki etkin araştırma ve geliştirme faaliyeti ile kolaylaştırılmaktadır. Bir diğer unsur beşeri sermayedir ve beşeri sermayenin standardını, niteliğini belirleyen etkin bir eğitim ve öğretim sistemi ve buna bağlı girişimcilik, bölgesel rekabet edebilirlik farklılıklarının oluşmasında önemli hale gelmektedir. Piramit Model'e göre, bölgesel beşeri sermaye yeterliliği dört ana faktöre bağlıdır. Bu faktörler; bir bölgenin beşeri sermaye büyüklüğünü, ölçeğini ve kalitesini yansıtan bölgesel beşeri sermaye stoku, bölgelerdeki işgücünün kariyer yapısını ve istihdam durumunu gösteren bölgesel beşeri sermaye yapısı, beşeri sermayenin sosyal gelişmeye, işgücü verimliliği ile bilimsel ve teknolojik güce kapsamlı bir yansımaya olan bölgesel beşeri sermaye performansı ve işgücü piyasasındaki bölgesel dış rekabeti yansıtan bölgesel beşeri sermaye çekimidir (Jia ve diğerleri, 2010, s. 1). Üçüncü olarak, bölgelerin ekonomik gelişimi, başarılı bir üretim faaliyeti oluşturma ve sürdürme yetenekleriyle güçlü bir şekilde bağlantılıdır. Gelen doğrudan yabancı yatırımlar, bir yandan doğrudan yeni üretim kapasitesi yaratırken, diğer yandan dolaylı olarak tedarikçi olarak çalışan yerel şirketlerin rekabet gücünü arttırmaktadır. Dördüncü olarak, bölgeye akan gelir, ticaret yapılan sektörden elde edilmektedir, dolayısıyla ekonomik temel modelinde de belirtildiği gibi bu sektörler büyük önem taşımaktadır. Beşinci olarak, sosyal sermaye ve kurumlar gibi maddi olmayan varlıklar da, bölgesel ekonomik kalkınmada temel öneme sahiptir. Sosyal sermaye, şirketler arası işbirliği, kültürel gelenekler ve tutumlar, toplu deneyim, davranış kalıpları, risk yönetimi, yaratıcılık vb. özellikler üzerine inşa edilen bölgesel kalkınma açısından özellikle önemlidir (Lengyel ve Rechnitzer, 2013, s. 109).

Bölgesel kalkınma programlarının hedefleri ve rekabetçiliği etkileyen çeşitli özellikler ve faktörler açısından üç seviye ayırt edilebilir. Bölgesel rekabet edebilirliğin temel kategorileri rekabet gücünü ölçmekte ve geliri, işgücü verimliliğini, istihdamı ve açıklığı içermektedir. Bölgesel rekabet edebilirliğin gelişim faktörleri temel kategoriler üzerinde anında etkisi olan faktörlerdir ve kısa vadeli programlama dönemlerinde kurumların yardımıyla bölgesel rekabet gücünün artırılması için bunlar kullanılmaktadır. Bölgesel rekabet edebilirliğin başarı belirleyicileri olan sosyal ve çevresel koşullar ise, temel kategoriler ve kalkınma faktörleri üzerinde dolaylı etkisi olan belirleyicilerdir. Bu belirleyiciler daha uzun bir sürede şekillenmekte ve önemleri ekonomik politika oluşturmanın ötesine geçmektedir (Lengyel, 2004, s. 335).

Bölgesel Elmas Modeli

Bölgesel Elmas Modeli, Snieška ve Bruneckienė tarafından oluşturulan Rindex modeli olarak anılmaktadır (Snieška ve Bruneckienė, 2009, s. 48-51). Bu model, genellikle bir bölgenin rekabet avantajını oluşturan dört temel faktörü içermektedir. Bunlar, bir bölgedeki faktör koşulları, o bölgenin sahip olduğu üretim faktörleri, altyapı, insan sermayesi ve diğer kaynaklardır. Bu model, rekabet edebilirliğin temel aşamalarını belirlemektedir. Birinci aşamada, ülkedeki bölgesel rekabet edebilirlik faktörlerinin belirlenmesi ve bölgesel rekabet edebilirlik faktörlerinin gruplandırılması amaçlanmaktadır. İkinci aşamada, ülke içindeki bölgesel rekabet edebilirlik faktörlerini tanımlayan göstergeler ve bunların değerleri belirlenmektedir. 26'sı üretim faktörlerinin koşullarını, 15'i talep koşullarını ve 9'u firmaların rekabet gücünü artıran faktörleri özetleyen 50 gösterge belirlenmektedir. Üçüncü aşama, ülkeyle bölgesel rekabet edebilirliğin faktörlerini tanımlayan göstergelerin değerlerinin normalleştirilmesiyle ilgilidir. Dördüncü aşamada, bölgesel rekabet edebilirlik faktörlerinin ağırlıklandırılması ve beşinci aşamada Bölgesel Rekabet Edebilirlik Endeksinin fonksiyonunun formüle edilmesi ve hesaplanması sağlanmaktadır. Altıncı aşama endeksin sağlık ve duyarlılığının analizini ele almaktadır.

Sonuç

Bölgesel rekabet edebilirliğin sağlanması, bir bölgenin ekonomik performansını artırmak, sürdürülebilir büyümeyi teşvik etmek ve refah seviyesini yükseltmek için kritik öneme sahiptir. Bu hedefe ulaşmak için bazı unsurlar dikkate alınmalıdır. Öncelikle, altyapının geliştirilmesi gerekmektedir. Altyapı, ekonomik faaliyetlerin temel taşıdır. İyi gelişmiş bir altyapı, hem yerel hem de uluslararası yatırımcılar için cazip bir ortam yaratmakta ve bölgeler arası ticareti kolaylaştırmaktadır. Etkili bir ulaşım ağı, mal ve hizmetlerin hızlı ve düşük maliyetle taşınmasını sağlamakta ve bölgesel rekabet edebilirlik için kritik öneme sahip olmaktadır. Bu bağlamda, yol, demiryolu, liman ve havalimanı gibi ulaşım ağlarının iyileştirilmesine yönelik ulaşım altyapısı, internet erişimi ve dijital hizmetlerin yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesini kapsayan dijital altyapı ve güvenilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarına erişimin sağlanmasını içeren enerji altyapısı geliştirilmesi gereken temel unsurlardandır. İkincisi, eğitim ve işgücünün geliştirilmesidir. Eğitim sisteminin iyileştirilmesi, mesleki eğitimlerin ve üniversitelerin kalitesinin artırılması eğitim kalitesi açısından, iş gücünün yetkinliklerinin artırılması için sürekli eğitim ve beceri geliştirme programlarının uygulanması işgücünün gelişimi açısından önemlidir. İyi eğitilmiş ve yetkin bir iş gücü, yenilikçi ve verimli bir ekonomik ortam yaratmakta, eğitim sistemi ise, bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirerek ekonomik faaliyetlere katkı sağlamaktadır. Üçüncü olarak, inovasyon ve teknoloji faaliyetleri kapsamında Ar-Ge yatırımlarının teşvik edilmesi ve üniversiteler ile sanayi arasındaki işbirliklerinin güçlendirilmesi ve yeni teknolojilerin benimsenerek ve yerel işletmelere aktarılması bölgesel rekabet edebilirliğin itici güçleridir. Yatırım ortamının iyileştirilmesi noktasında yatırımcı dostu mevzuatın oluşturulması ve bürokrasinin azaltılmasını sağlayan düzenlemeler ve yatırımcıları çekecek vergi indirimleri, hibe programları ve diğer teşviklerin sağlanması ekonomik faaliyetlerin verimliliğini artırmakta ve rekabet gücü sağlamaktadır. İhracat ve ithalat işlemlerinin kolaylaştırılan ticaret kolaylıkları ve ürün ve hizmetlerin farklı pazarlara erişimini sağlayacak stratejilerin geliştirilmesini kapsayan küresel ve yerel pazarlara erişim önemli bir rekabet unsurudur. Diğer yandan, kurumsal kapasite ve yönetim de bir bölgenin ekonomik performansını ve yaşam kalitesini iyileştirmektedir. Yerel yönetimlerin kapasitesinin

artırılması, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim yapısının oluşturulması ve kamu ve özel sektör arasındaki işbirliklerinin geliştirilmesi rekabeti etkilemektedir. Bölgenin en önemli üstünlüklerinden biri olan ve içsel büyümeyi teşvik eden doğal kaynaklar bir bölgenin ekonomik gelişiminde ve rekabet edebilirliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kaynaklar, petrol, doğal gaz, mineraller, tarım arazileri, su kaynakları ve ormanlar gibi çeşitli biçimlerde olabilmekte ve bunların etkin ve sürdürülebilir yönetimi, bölgesel kalkınmayı ve rekabet edebilirliği önemli ölçüde etkilemektedir. Sosyal ve kültürel kalkınma ise, yenilikçiliği teşvik ederek yerel ekonomiyi güçlendirmekte ve bölgenin küresel pazarlardaki konumunu iyileştirmektedir.

Bölgesel rekabet, bölgelerin ekonomik büyüme, kalkınma ve yaşam kalitesini artırma kabiliyetini ifade eder. Bölgelerin özellikleri ve kalkınma yaklaşımları belirlendikten sonra özellikle rekabetin sağlanması, sürdürülebilir kılınması ve bölgelerin yerel, bölgesel ve küresel açıdan geliştirilmelerine yönelik olarak ortaya konulan modeller ve teoriler büyük önem taşımaktadır. Bölgesel rekabet modelleri, bölgelerin güçlü yanlarını, zayıflıklarını ve potansiyellerini analiz ederek, onların rekabet gücünü artırmaya yönelik stratejiler sunarken; bölgesel rekabet teorileri ise, bölgelerin ekonomik gelişim potansiyellerini artırmak, rekabet avantajlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla geliştirilmiştir. Çalışmada da belirtildiği üzere, bu yöntemlerin her biri, farklı bölgesel özelliklere ve hedeflere uygun olarak çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bir bölgenin hangisinden daha fazla fayda sağlayacağı, o bölgenin ekonomik yapısına, mevcut kaynaklarına, yeteneklerine ve uzun vadeli hedeflerine bağlıdır. Bu nedenle, bölgesel kalkınma ve rekabet edebilme yöntemleri oluşturulurken, bölgenin özgün koşullarını dikkate alarak uygun rekabet teori ve modelini seçmek ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmek önemlidir.

Bölgesel rekabet, ekonomik büyüme ve kalkınma için önemli bir itici güç olmasına rağmen, dikkatlice yönetilmediği takdirde ciddi sancılar yol açabilir. Bölgesel eşitsizliklerin artması, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki olumsuz etkiler ve kısa vadeli kar odaklı stratejiler gibi sorunlar, bölgesel rekabetin olumsuz yönünü açığa çıkarmaktadır. Bu modeller ve teoriler, belirli bölgesel veya yerel koşulları dikkate almakta yetersiz kalabilir. Her bölgenin kendine özgü

ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikleri vardır ve bu model, bu özgünlükleri tam olarak yansıtmayabilir. Belirli bir sektöre aşırı odaklanmak, ekonominin çeşitli risklere maruz kalmasına neden olabilir. Yanlış sektörlerin veya alanların seçilmesi durumunda, kaynakların verimsiz kullanımı ve beklenen rekabet avantajının elde edilememesi riski vardır. Bazı modeller ve teoriler doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler maliyetli olabilir ve özellikle gelişmekte olan veya kaynakları sınırlı bölgeler için bu maliyetler önemli bir engel teşkil edebilir. Bu nedenle, rekabet politikaları tasarlanırken, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik arasında bir denge gözetilmeli; kapsayıcı ve uzun vadeli stratejiler benimsenmeli; bölgelerin mevcut koşulları, ihtiyaçları ve hedefleri dikkate alınarak belirlenmelidir.

Extended Abstract

Regional Competitiveness as a Tool for Regional Development

Seçil Mine Türk⁵

ORCID: 0000-0001-9053-3350

Belma Tokuroğlu⁶

ORCID: 0000-0002-0476-2454

Regional development refers to the process of improving the economic, social, and environmental conditions of a specific geographic area. It encompasses a range of activities and policies designed to enhance the economic potential of a region, reduce regional disparities, and promote social cohesion. This process often includes investments in infrastructure, education, healthcare, and industry, tailored to the unique characteristics and needs of a region. The aim of regional development is to create a balanced economic landscape, where all areas, including rural and less-developed regions, can contribute to and benefit from national growth. This involves addressing issues such as unemployment, poverty, underdeveloped infrastructure, and a lack of access to essential services. By promoting regional development, policymakers seek to ensure that economic growth is inclusive and benefits a wider range of communities.

In an increasingly interconnected global economy, the competition between regions has become a critical determinant of economic growth and development. Competitive regions leverage their unique assets to attract businesses, foster innovation, and improve the quality of life for their residents. Regional development and competitiveness are essential aspects of economic growth, sustainability, and social well-being. They involve strategies aimed at enhancing the economic potential of different regions to ensure balanced growth, reduce disparities, and improve the quality of life for residents. This study explores the concepts of regional develop-

---

⁵ Associate. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: secil.turk@hbv.edu.tr

⁶ Ass. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: belma.tokuroglu@hbv.edu.tr

ment and competitiveness, their interrelationship, and the factors that influence them, as well as the policies and strategies that can foster sustainable growth across various regions.

Regional competitiveness refers to the ability of a particular region or area to attract investment, stimulate economic growth, and create favorable conditions for businesses and residents to thrive. It encompasses various factors, including economic, social, environmental, and institutional aspects, that contribute to the overall productivity and prosperity of a region. Economic factors include factors such as access to markets, infrastructure quality, availability of skilled labor, innovation capacity, and industry diversification. Regions with strong economic fundamentals are better positioned to attract businesses, create job opportunities, and foster entrepreneurship. The presence of a skilled and educated workforce is crucial for regional competitiveness. Investments in education, training, and workforce development programs contribute to a region's ability to adapt to changing economic conditions and technological advancements. Regions that prioritize innovation and research and development activities tend to be more competitive in the global marketplace. Innovation ecosystems, including universities, research institutions, and industry clusters, facilitate knowledge creation, technology transfer, and entrepreneurship. Adequate infrastructure, including transportation networks, communication systems, energy supply, and digital connectivity, is essential for facilitating trade, commerce, and mobility within and across regions. Regions with well-developed infrastructure are more attractive to businesses and investors. Factors such as healthcare, housing, safety, environmental sustainability, and cultural amenities contribute to the overall quality of life in a region. A high quality of life attracts and retains talent, fosters community engagement, and enhances the region's overall competitiveness.

Regional competitiveness is not static and can be influenced by various internal and external factors, including economic trends, policy decisions, technological advancements, and demographic changes. Therefore, regions must continuously assess and enhance their competitive advantages to adapt to evolving circumstances and remain resilient in the face of challenges. By prioritizing investments in key areas such as education, infrastructure, innovation, and quality of life, regions can strengthen their competitiveness and position themselves for sustainable growth and prosperity.

Regional competition models provide valuable frameworks for understanding the dynamics of economic development in specific geographic areas. By leveraging insights from these models, policymakers can create strategies that enhance their regions' competitiveness, promote innovation, and ensure sustainable growth. In a rapidly changing global landscape, the ability to compete effectively is not only crucial for economic prosperity but also for fostering resilient and inclusive communities. As regions continue to evolve, embracing these models will be essential in shaping a prosperous future.

Regional competition serves as a powerful tool for development, driving innovation, efficiency, and collaboration among stakeholders. By understanding the factors that influence regional competitiveness and addressing the challenges that arise, policymakers can create environments conducive to sustainable growth. As regions continue to navigate the complexities of the global economy, leveraging regional competition will be essential in fostering resilient, inclusive communities that thrive in the face of change. Through strategic investment and a commitment to collaboration, regions can harness the power of competition to achieve lasting development and prosperity.

Competitiveness, in the context of regional development, refers to the ability of a region to attract and retain businesses, talent, and investment while maintaining high levels of productivity and economic growth. A competitive region can produce goods and services that meet international market standards, foster innovation, and provide a high quality of life for its residents. This competitiveness is vital for regions to thrive in an increasingly globalized economy. Competitiveness is determined by several factors, including the quality of infrastructure, the availability of a skilled workforce, the level of innovation, the efficiency of institutions, and the overall business environment. Regions that are competitive tend to attract more investment, leading to job creation, higher income levels, and improved living standards. Conversely, regions that lag in competitiveness may struggle to attract businesses and talent, leading to economic stagnation or decline. Competitive regions are the engines of economic growth, innovation, and prosperity within nations. They possess the capacity to attract and retain businesses, talent, and investment, thereby fostering economic development and improving living standards. The concept of a competitive region involves a multitude of factors, including infrastructure, human capital, innovation, governance, and the business environment. This essay explores the characteristics of competitive regions, the factors that contribute to their success, the challenges they face, and the implications for regional

and national development. They are vital drivers of economic growth, innovation, and prosperity. They possess a unique combination of factors, including innovation ecosystems, skilled workforces, quality infrastructure, and a business-friendly environment, that enable them to attract investment, talent, and businesses. However, they also face challenges such as urbanization, inequality, and environmental sustainability. By addressing these challenges and promoting inclusive growth, competitive regions can continue to play a pivotal role in driving national development and improving the quality of life for their residents.

Kaynakça/References

- Annoni, P. ve Dijkstra, L. (2013). European Union Regional Competitiveness Index. Brussels, European Commission.
- Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106, No. 2, 407-443.
- Beceren, E. (2004). Bölgesel Rekabet Gücü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi*, Cilt:9, Sayı:2, 279-302.
- Bednarek, M. ve Neri G. (2015). Competitiveness Factors of the Candy Industry in San Luis Potosí, México. *Journal of Intercultural Management*, 6 (3), 211-242.
- Békés, G. (2015). Measuring Regional Competitiveness: A Survey Of Approaches, Measurement and Data. IEHAS Discussion Papers, No. MT-DP - 2015/29. Budapest, Hungarian Academy of Sciences, Institute of Economics.
- Berumen, S. A. (2005). An Approach to Local and Regional Competitiveness. *Cuadernos de Administración*, Vol. 18, No. 29, 13-31.
- Borozan, D. (2008). Regional Competitiveness: Some Conceptual Issues and Policy Implications. *Interdisciplinary Management Research*, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics, Croatia, Vol. 4, 50-63.
- Çetin, M. (2005). Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, 1-14.
- European Commission (1999). Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation of Regions in the EU, Brussels: European Commission.
- Hermansons, Z. (2018). Job Places in Local Economy-Role of Municipalities in Light of the EU Competitiveness. *Urban Agenda for The EU, Final Report*
- Huggins, R. (2003). Creating a UK Competitiveness Index: Regional And Local Benchmarking, *Regional Studies*, 37, 89-96.
- Jia, Y. N. Zhu ve W. Wu. (2010). The "Pyramid Model" and Measurement on Regional Human Capital Competence. 2010 International Conference on Management and Service Science, Wuhan, China, 1-4.

- Kara, M. (2008). Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları. DPT Uzmanlık Tezi, No: 2774.
- Keune, M. (2001). Regions, Regional Institutions and Regional Development, International Labour Organization, Seed Working Paper, No:16.
- Kitson, M., Martin, R. ve Tyler, P. (2004). Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept? *Regional Studies*, 38, 991-999.
- Kresl, P. (1995). The Determinants of Urban Competition, in Kresl P. ve Gappert G. (Eds) *North American Cities and the Global Economy: Challenges and Opportunities*. London: Sage.
- Kudaibergenovna, A. T, ve Raigul, D. (2022). Bölgesel Yenilik Politikasının Uygulama Mekanizmaları. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 66-70.
- Lengyel, I. (2004). The Pyramid Model Enhancing Regional Competitiveness in Hungary. *Acta Oeconomica*, 54, 323-342.
- Lengyel, I. ve Rechnitzer, J. (2013). The Competitiveness of Regions in the Central European Transition Countries. *The MacrotHEME Review*, 2(4), 106-121
- Lucas, R.E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics* 22, 3-42.
- Markey, S., Halseth, G. ve Manson. D. (2006). The Struggle To Compete,s.From Comparative To Competitive Advantage in Northern British Columbia. *International Planning Studies*, 11 (1), 19-39.
- Martin, R. L. (2005). Thinking About Regional Competitiveness: Critical Issues, Background Paper Commissioned by the East Midlands Development Agency.
- Mühlinghaus, S. ve Wälty S. (2001). Endogenous Development in Swiss Mountain Communities. *Mountain Research and Development*, Vol 21(3), 236-242.
- OECD. Regional Competitiveness <http://www.oecd.org/gov/regionalpolicy/regionalcompetitiveness.htm> (Erişim Tarihi,s.02.05.2024).
- Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, 73-91.
- Porter, M.E. (1998). Clusters and The New Economics of Competition, *Harvard Business Review* 76(6), 77-90
- Porter, M. E. (2000). Location, Competition, and Economic Development: Local Clusters in a Global Economy, *Economic Development Quarterly*, Vol.14, No.1, 15-34.
- Romer, P.M. (1990). Endogenous Technological Change, *Journal of Political Economy*, vol. 98, no. 5, 71-102.
- Sepic, D. (2005). The Regional Competitiveness: Some Notions, Russian-European Centre for Economic Policy (RECEP).
- Snieska V. ve Bruneckienė J. (2009). Measurement of Lithuanian Regions by Regional Competitiveness Index. *Engineering Economics*. No. 1 (61), 45-57.

- Visser, E. (1999). A Comparison of Clustered and Dispersed Firms in the Small-Scale Clothing Industry of Lima, World Development, Elsevier, vol. 27(9), 1553-1570.
- Yılmaz, Z. ve İncekaş, E. (2018). Türkiye’de İnovasyon ve Bölgesel Kalkınma, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 154-169.

Seçil Mine Türk

1993 yılında Bilkent Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü’nden mezun oldu. 1999 yılında Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1998 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisansını tamamlamasının ardından aynı anabilim dalında doktora eğitimini 2002 yılında tamamladı. 1999-2018 yılları arasında Gazi Üniversitesi, 2018 yılından itibaren ise Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde çalışmalarına devam etmektedir.

She graduated from Bilkent University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Political Science in 1993. She started working as a Research Assistant at Gazi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration in 1999. She completed his MsC degree (1998) and PhD degree (2002) at Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Urban ve Environmental Sciences. She has been continuing her studies at Gazi University between 1999-2018 and at Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration since 2018.

E-posta: secil.turk@hbv.edu.tr

Belma Tokuroğlu

1979 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden mezun oldu. 1986 yılında Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1983 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisansını tamamlamasının ardından aynı anabilim dalında doktora eğitimini 2000 yılında tamamladı. 1986-2018 yılları arasında Gazi Üniversitesi, 2018 yılından itibaren ise, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde çalışmalarına devam etmektedir.

She graduated from Hacettepe University, Faculty of Literature, Department of Sociology 1979. She started working as a Research Assistant at Gazi University,

Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration in 1986. She completed his MsC degree (1998) and PhD degree (2000) at Gazi University, Institute of Social Sciences, Department of Political and Social Science. She has been continuing her studies at Gazi University between 1986-2018 and at Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration since 2018.

E-posta: belmatokuroglu@hbv.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1373200

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1703-1730

Yeni Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenme Biçimi Olarak Yaratıcı Kentler: Singapur Örneği¹

Serkan Çelik²

ORCID: 0000-0002-6012-8298

Öz

Bu çalışmada 20. yüzyılın son çeyreğinde sosyo-ekonomik yapıda meydana gelen dönüşümlerin kentsel mekânda yansımaları incelenmiştir. Yeni kapitalizmin yüksek teknoloji ve bilgi merkezli yeni ilişkileri, küresel çapta sermaye ve finans akışları, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa kentlerinin sanayi üretimini güney ülkelere kaydırması sonucu dünyanın önde gelen kentleri yönetim, denetim, finans ve bankacılık merkezleri haline gelmiştir. Küresel kent veya dünya kenti olarak analiz edilen bu süreçlerin yanında, yeni kapitalizmin kültürel-yaratıcı sektörler aracılığıyla kültürle kurduğu yeni ilişki yaratıcı kent modelini meydana getirmiştir. Yaratıcılık ve inovasyon tarafından şekillendirilen yeni küresel ekonomi, kentsel mekânı yaratıcı bir sosyal çevre ve yaratıcı süreçler inşa etmek üzere yeniden tasarlanmaktadır. Yaratıcı kent tartışmaları bu noktada kentin çok aktörlü, çok katmanlı ve disiplinler arası yöntemlerle inşa edilmesine ve toplumların soft altyapılarının kentte görünür kılınmasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda, son yıllarda gelişen Singapur gibi Güney Asya kentleri incelemeye değer örnekler sunmaktadır. Bu çalışmada yeni kapitalizmin kent mekânı ile kurduğu ilişki yaratıcı kentler üzerinden Singapur kent devleti örneğinde değerlendirilmiştir. Singapur İstatistik Kurumu tarafından sağlanan nicel verilerle Singapur'da tam bağımsızlık sonrası yaşanan kentsel dönüşüm ve yaratıcı kentleşme süreci betimleyici bir dille ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, kültürel ekonomi, Singapur, yaratıcı kent, yeni kapitalizm

¹ Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kent Çalışmaları Yüksek Lisans Programında Prof. Dr. Yücel Bulut danışmanlığında 2021 yılında tamamlanan *Yeni Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenme Biçimi Olarak Yaratıcı Kentler: Singapur Örneği* başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Arş. Gör, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
E-posta: celik.sserkan@gmail.com

idealkent © Kent Araştırmaları Dergisi (*Journal of Urban Studies*)

<http://idealkentdergisi.com>

Geliş Tarihi *Received Date*: 09.10.2023

Kabul Tarihi *Accepted Date*: 09.09.2024

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1373200

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1703-1730

Creative Cities as a Spatial Organization Form of the New Capitalism: The Case of Singapore

Serkan Celik³

ORCID: 0000-0002-6012-8298

Abstract

This study has discussed the reflections of socio-economic transformations on urban space during the last quarter of the 20th century. The new relationships of high-technology and information-centered new capitalism, global capital and finance flows, and the shift of industrial production from North America and Western Europe to southern countries have transformed the world's leading cities into centers of administration, control, finance, and banking. Alongside the processes analyzed as global cities or world cities, the relationship established by the new capitalism through the cultural-creative sectors with the creative city model also influences the forms of urbanization. The new global economy shaped by creativity and innovation is re-designing urban space to create a creative social environment and construct creative processes. Discussions on the creative city focus on the multi-actor, multi-layered, and interdisciplinary construction of the city and the visibility of societies' soft infrastructures in the city. In this context, developing South Asian cities like Singapore in recent years provide noteworthy examples. In this study, the relationship between the urban space and the new capitalism has been evaluated through the example of the Singaporean city-state using the lens of creative cities. The post-independence urban transformation and creative urbanization process in Singapore have been described in a narrative style using quantitative data provided by the Singapore Department of Statistics.

Keywords: *Culture, cultural economy, creative cities, new capitalism, Singapore*

---

³ Res. Asst, Afyon Kocatepe University, Science and Literature Faculty, Department of Sociology, E-mail: celik.sserkan@gmail.com

Giriş

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ekonomi politik, toplumsal ve kültürel hayatta önemli bir değişimin olduğuna dair oldukça fazla gösterge mevcuttur. Çalışma ve üretim koşullarında, tüketici alışkanlıklarında, coğrafi ve jeopolitik kümelenmelerde, devletin yetkilerinde ve uygulamalarında, kentsel yapılanmada ve buna benzer alanlarda radikal değişimlerin olduğu gözlemlenir. Değişimin neden ve nasıl ortaya çıktığı, toplumsal kurumların yapılarında ne gibi dönüşümler yaşandığı, yüzyılın son yıllarını diğer dönem ve değişimlerden ayıran öne çıkan başlıkların ne olduğu ve bu değişimlerin ve dönemin hâkim uygulamalarının en açık ve anlaşılır şekilde toplumsal hayatın hangi öbeklerinde müşahade edildiğini anlamak bu meseleye dair birçok soru işaretini cevaplayacaktır. Yirmi birinci yüzyıla girerken dünya ölçeğinde gerçekleşen bu dönüşümün izlenebileceği alanlardan birisi hiç şüphesiz dönüşen kentlerdir.

1960 sonrası ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel alanlarda yaşanan geniş ölçekli dönüşüm, kentsel formasyonu birçok açıdan etkilemiştir. Özellikle gelişen bilgi teknolojileri, yeni ekonomik eğilimler ve yeni kültürel ekonomi, kentsel formasyonu kültür ve yaratıcılık ekseninde dönüştürmüştür. Bu dönemde refah yaratımı ve ekonomik gelişme kaynakları bilişsel ve entelektüel süreçlere dayalı bilgi, merak ve yaratıcılık etrafında gerçekleşmektedir. Yaratıcı düşünce en temelde olaylara ve sorunlara özgün bir bakış açısıyla yaklaşma, disiplinler arası çözüm önerileri getirme ve esnek bir örgütlenme ile harekete geçme olarak nitelendirilebilir. Kentsel alanda bu yaratıcılığı görmek için yine modern dönemin fiziksel altyapılara odaklanmış, mühendislik merkezli ve kurumlaşmış, hiyerarşik kentsel planlama modellerinden kurtulup yeni dönemin esnek, disiplinler arası, özgün ve toplumun kültürel ve düşünsel *soft*⁴ altyapılarını önceleyen kent tasarlama yöntemlerine değinmek gerekmektedir. Yaratıcılık merkezinde inşa edilen kentler öncelikle top-

---

⁴ Metin içerisinde kullanılan *soft altyapılar* ifadesi ile kentlerde ulaşım, iletişim, konut, iş yeri, eğlence merkezleri gibi kaba (hard) altyapıların aksine kentlerde *kültür odaklı* yapılanma ve planlama girişimleri kast edilmektedir.

lumların duygusal, düşünsel, bilişsel, bireysel ve kültürel altyapılarına ve birikimlerine dokunan ve bu yapıları kentte çok daha görünür hale getiren kent örnekleridir.

Bu çalışma tüm dünyada 1960 yılı sonrası gerçekleşen ekonomi politik, toplumsal ve kentsel dönüşümleri incelemekte ve bu süreci Singapur örneği üzerinden değerlendirmektedir. Özellikle 21.yüzyıl kent politikalarını anlamak ve kayda değer bir 21.yüzyıl kent projeksiyonu çizmek için mevcut ekonomik eğilimleri analiz etmek ve bu eğilimlerin kentle kurduğu ilişkilere eğilmek önem taşımaktadır. Bu çalışmada 21.yüzyıl kentlerinin temel dinamikleri ve bu dönemin önemli bir kent modeli olarak yaratıcı kentler incelenmekte ve yaratıcı kent modeli Singapur kenti üzerinden değerlendirilmektedir.

Yeni Kapitalizmin Formu ve Kentleşme

Kapitalizmin ekonomik tarihi teknoloji, önde gelen sektörler, istihdam ilişkileri, rekabet biçimleri gibi belirli bileşenler üzerinden tanımlanabilir. Aynı şekilde her bir evre ayrıca kentsel gelişmenin özel bir biçimi ile yakından ilişkilidir (Scott, 2006). 19.yüzyıl kentinin büyümesi ve 19.yüzyılda nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yoğunlaşması büyük ölçüde ekonomik evrimin; yani buhar ve makinenin üretime egemen hale geldiği sosyo-ekonomik örgütlenmenin sonucu olmuştur (Weber, 1965). 20.yüzyıl sonunda gelişen yeni bilgi teknolojilerine geçiş, daha esnek emek sürecinin ve çalışma örgütlenmesinin adem-i merkeziyetçi yapısı, eski üretim temelinin ortadan kalkması, yeni bilgisayar temelli ve esnek üretim modeli yeni kapitalizmin temel bileşenleridir. Buna ilaveten, vasıflı, erkek ve kol gücüyle çalışan işçilerin azalması ve hizmet sektörü ve beyaz yakalı çalışanların sayısında ve işgücünün kadınlaşmasındaki artış, yeni uluslararası iş bölümü ve ulus devlet kontrolünden gittikçe bağımsızlaşan çok uluslu şirketler tarafından domine edilen bir ekonomi, iletişim alanında yapılan devrimlerle bağlantılı olarak yeni finansal piyasaların küreselleşmesi gibi kritik dönüşümler yeni kapitalizmi karakterize eden temel niteliklerdir (Hall, 1988). Urry ve Lash'e (1994) göre ise, yeni ekonomik yapıda, kültür ekonomik süreçlere daha fazla entegre olmakta ve aynı şekilde kültür de ekonomik ilişkiler tarafından daha fazla şekillendirilmektedir. Özellikle sembolik alanlar üzerinden kültürün üretim ve tüketim sürecine

dâhil olması, birçok ülke ve kentin ekonomik ve kentsel alandaki başarılarını kültür endüstrilerine bağımlı hale getirmiştir. Yaratıcı ekonomi, kültürel ekonomi, yaratıcı endüstriler, kültürel endüstriler ve yaratıcı-kültürel endüstriler gibi kavramlarla da tanımlanan bu yeni ekonomi, temel olarak *ekonominin kültürleşmesi* sürecine işaret etmektedir (Pratt & Jeffcutt, 2009). Scott ise günümüz kültür-ekonomi ilişkisini *bilişsel-kültürel ekonomi* kavramı ile açıklamakta ve çağdaş ekonomik faaliyetlerin hiç olmadığı kadar zihinsel ve duygusal insan değerlerine bağımlı olduğunu ve ekonomik başarının belirlenmesinde kültür endüstrilerinin daha fazla rolünün olduğunu ileri sürmektedir (2008; 1997).

Yeni kapitalizmi karakterize eden biçimler, genel itibariyle, Apadurai'ın (1990) çağdaş kültürel ekonomiyi betimlerken ifade ettiği gibi '*yeni ekonomi en iyi karmaşık, üst üste binen ve geçmişten kopuşlar getiren bir düzen*' ile anlaşılabilir. Aynı şekilde, bugünün küresel ağlardan meydana gelen dünyasında kentler çok boyutlu, çok katmanlı ve çok faktörlü; karmaşık ve eş zamanlı olarak birçok farklı toplumsal ilişki biçiminin üst üste bindiği, örtüştüğü alanlardır. 21.yüzyılda kentler, bu karmaşık ve üst üste binen yapıların aynı toplumsal mekânda karşılaşmasıyla kendilerini yeniden inşa etmişlerdir. 21.yüzyıl kentleri, ekonomi, sanayi ve kültürün iç içe geçtiği mekanlar olarak öne çıkmaktadır.

Diğer taraftan, küresel ölçekte gelişen kentlerin yeni formu, 21.yüzyıl kentlerinin temel karakterini yansıtan *kentsel yoğunlaşma ve dağılmanın* bir sonucudur. Yeni ekonominin kentlerle kurduğu ilişki en genel anlamda işlevlerin ve görevlerin küresel ölçekte dağılması ve aynı zamanda yoğunlaşmasıdır. Tüm dünyada bir taraftan üretim ve yönetim işlerinin bölgeler arasında katı bir dağılımı ve yayılması gözlenirken, diğer taraftan da yeni ekonomi yığılma eğilimi taşır ve genellikle birçok farklı sektör ve iş kolu belirli bölgelerde bir araya gelir (Scott, 2006). Sassen'in (1991) üzerinde durduğu küresel kentler, dağılma ve yoğunlaşmanın yeni biçimleri aracılığıyla post-endüstriyel üretimin yeni alanları olarak temayüz etmektedir. Yeni kapitalizm ile kentsel yapıda dönüşen bir diğer önemli nokta ise kent yayılması ve yoğunlaşmasının merkezden çepere doğru olan yönünün tersine çevrilip, çeperden merkeze yönelmesidir. Florida'ya göre, "kümelenmenin inovasyon için ana yönlendirici olduğu bir çağda banliyö yayılması, ekonomik büyüme

üzerinde bir engel haline gelmiştir.” Banliyöler bir dönem, kapitalizmin gelişmesinin coğrafi ve kentsel olarak en önemli göstergesi ve ucuz ekonomik büyümenin ana motoru iken, günümüz yeni kapitalizmi ile birlikte kent merkezlerinde yoğunlaşma ve banliyölerden uzaklaşma artmaya başlamıştır. Bilgi yoğunluklu ve yüksek teknoloji şirketleri artık ekonomik faaliyetleri için çeperlere açılmaya gerek duymamakta; bilakis şehir merkezlerinde konumlanmaktadır (Florida, 2017). Bunun sonucunda kentsel yayılma ve yığılmanın geçen yüzyılda terk edilmiş, yoksul ve göçmenlere bırakılmış kent merkezi (Burgess, 2018) şehre yeniden dönüş hareketi ile birlikte yeni ekonominin önde gelen aktörleri tarafından dönüştürülmeye başlanmıştır. Yeni kapitalist ekonomi ile birlikte şehre yeniden dönüş hareketi varlıklı sınıflar, Florida’nın ifadesiyle *yaratıcı sınıflar* tarafından yönlendirilmiş ve özellikle yüksek teknoloji ve bilgi merkezli işlerde çalışan profesyoneller kent merkezlerinde iş merkezlerine kolay erişim amacıyla kümelenmeye başlamıştır. Bu durum profesyonel bilgi ekonomisi çalışanlarının diğer eğitim, sağlık, eğlence gibi ihtiyaçlarını karşılamak için birçok iş alanının kent merkezlerinde yoğunlaşmasına ve kentlerin hızla yeniden inşa sürecine girmesine neden olmuştur (Florida, 2017). Özellikle sanayi kapitalizmi döneminde önde gelen Avrupa ve Amerika şehirlerinde çok sayıda fabrika, atölye ve konut boşa çıkmış ve sanatçı, mimar, iş adamları, film yapımcıları gibi birçok yaratıcı grup tarafından bir *soylulaştırmaya* tabi tutulmuştur. 1960 ve 70’li yıllarda özellikle sanatçılar eski sanayi yapılarının çatı katlarına taşınmaya başlamıştır. Sharon Zukin’in (1989) ifadesiyle, 1970’li yıllar ile birlikte eski fabrika ve depoların sanatsal zevkler ve konut amacıyla dönüştürülmesi orta ve üst sınıftan birçok varlıklı kesimin bu mekânlara yönelmesine neden olmuş ve “çatı katında yaşam (loft living)” olarak adlandırılan bir “burjuva şıklığı” ortaya çıkmıştır. Kentsel formun bu yeni biçiminde, kültürel alana verilen ağırlık, yaratıcı kent kavramının ortaya çıkmasına ve kültürün, kentsel formu yeniden yapılandırmasına neden olmuştur.

Yaratıcı Kent Kavramının Gelişimi

Öncesinde birçok kuram ve araştırmadan söz etmek mümkün olsa da yaratıcı kent kavramının ivme kazanması 1990’lı yıllarla bir-

likte Charles Landry öncülüğünde organize olmuş 1991 yılında yayınlanmış Comedia Report olarak bilinen bir çalışmanın, Glasgow kentinin Avrupa'nın Kültür Başkenti olarak ilan edilmesi ve bu sayede yaratıcı kentin özellikle sanat, tasarım ve yeni medya olmak üzere yaşamın tüm alanlarında bir yenilik merkezi olarak resmedilmesi ile başlamıştır. Bu yıllarla birlikte yaratıcılık kelimesi ekonomi, kentsel planlama ve yüksek teknoloji gibi alanlarda sıkça kullanılmaya başlasa da bu kelimeyi yalnızca medya ve sanat alanları ile kısıtlamaya doğru bir eğilim söz konusu idi (Scott, 2014). 1990'lı yılların ortalarına doğru Charles Landry ve Franco Bianchini (1995) tarafından ortaya atılan *yaratıcı kent* fikri ile bu kavramın işaret ettiği alan genişletilmiştir. Bu çalışma ile Landry ve Bianchini kentlerin başarı kaydedebilmeleri için geçmişteki maddi olanakları iyileştirme çabalarından ziyade, toplumların somut olarak görünmeyen, insan ilişkilerini düzenleyen ve öznel bakış açılarını öne çıkaran bir kent dokusu yaratmaları gerektiğini savunmuşlardır. Ayrıca Landry'nin kendi çalışmaları (2000; 2006; 2008) bu düşünceleri ve yaratıcı kent kavramını daha da açmış ve kent yazınında yeni bir tartışma başlatmıştır. Landry'in çalışma zamanlarına denk düşen ve literatürde önemli bir tartışmanın başlamasına neden olan Peter Hall'ın *Cities in Civilization* (1998) adlı eseri tarihteki birçok kenti ele alarak insan etkileşimi, farklılık, sosyal çevre (milieu) gibi kavramların ekonomik ve kentsel yaratıcılığın temeli olduğunu dile getirmiştir. Bunlara ilaveten, Andy Pratt (2008); Scott Lash ve John Urry (1994) ve özellikle coğrafyacı Allen Scott (2008; 2012) gibi isimler de kentlerin kültür, ekonomi gibi alanlarda hayata geçirmesi gereken *yaratıcılık* nosyonu üzerinde durmuşlardır.

1990'ların sonlarına kadar yaratıcılık ve yaratıcı kent kavramları az sayıda akademisyen ve düşünürün çalışmalarıyla sınırlı kalsa da 2002 yılı bu kavramlar için büyük bir dönüm noktasını temsil etmektedir (Scott, 2014). Yeni bin yılın başında Richard Florida tarafından kaleme alınan *The Rise of the Creative Class* (2002) isimli çalışma kentsel gelişmede bir güç olarak yaratıcılık üzerinde geniş bir tartışmanın fitilini ateşlemiş ve *yaratıcı sınıf* olarak isimlendirdiği yeni sosyal sınıfın kent ile kurduğu ilişkiyi gündeme taşımıştır. Florida'nın çalışmaları yaratıcı sınıf, yaratıcılık ve yaratıcı kent meseleleri merkezinde kentsel başarı yakalamak adına çeşitli önermeler ortaya atmış ve daha sonraki yıllarda yayınladığı *Cities and the Creative*

Class (2005) isimli eseriyle bu gündemi daha da yoğunlaştırmıştır. Yaratıcı kent kavramı, özellikle Florida'nın çalışmaları ile birlikte, *yaratıcı ekonomi* ve *yaratıcı sınıf* ile doğrudan ilişkili hale gelmiştir. Buna göre yaratıcı sınıf, yaratıcı ekonomi içerisinde işlevleri 'anlamlı yeni formlar üretmek' olan yepyeni sınıftır. Mevcut dinamik küresel ekonomide bir kentin başarılı olabilmesi için ise bu küresel sınıfı kendisine çekebilmesi, onların yeteneklerini kullanabilmesi bir zorunluluktur (Florida, 2002; 2005).

Kültürün, kent tasarımına etkisi ve kentlerin yeni paradigma etrafında yenileştirildiğini ele alan ve bu dönüşümü analiz eden ilk çalışmalardan biri Jonathan Raban tarafından kaleme alınan *Soft City* (1974) kitabıdır. Raban kenti, hesapçı bir rasyonaliteyle şekillenmiş, kitlesel üretim ve tüketimlere dönük, otomatize olmuş bir yer olarak algılamının dışında, esas olarak göstergelerin ve imgelelerin üretilip sergilendiği ve aynı zamanda farklılıkların toplandığı, çeşitli üslupların bütünleştiği bir 'üslupların pazaryeri' olarak resmediyordu. Başka bir ifadeyle, kentlere bundan böyle asıl kimliğini ağır sanayi üretiminin değil sembolik alanların verdiğini dile getirmekteydi. Bunun yanında John Hannigan'ın *Fantasy City* (1998) ve Terry Clark'ın *The City as an Entertainment Machine* (2004) adlı çalışmaları son yıllarda klasik 'konum ve maliyet' faktörlerine odaklanmış kentsel gelişim teorilerinden uzaklaşıp kültür, sanat ve eğlence gibi soft faktörlerin kentsel yenilenme süreçlerinde belirleyici faktörler olduğunu gündeme taşımışlardır. Bu çalışmaların da işaret ettiği gibi, kültürel ve yaratıcı ekonomi kentsel tasarım ve planlama bakımından ön sıralara geçmekte ve kenti tanımlamaktadır.

Yaratıcı alanlar kültürel ekonominin iş alanlarına yönelik sürekli bir temas hali ve yeni muhtelif yenilikçi fikirler için ortamlar sunmaktadır. Aynı zamanda bu iş alanlarında çalışanlar için önemli bir ilişki ağı (network) kaynağı yaratmaktadırlar. Birçok çalışmanın da gösterdiği gibi (örneğin; Edquist, 1997; Lundvall ve Johnson, 1994; Russo, 1985) bu tür yaratıcı alanlar çoğunlukla yeni fikirlerin, hislerin, bakış açılarının değiş tokuş edilmesini hızlandırmaktadır. Aynı zamanda bu yaratıcı alanlar ve kültürel ekonomi sektörlerinin bu alanlarda yığılmasının sebeplerinden biri de o bölgede biriken okul, üniversite, araştırma kuruluşları, tasarım merkezleri gibi altyapılardır (Scott, 2006). Graeme Evans (2001)'in "kent rönesansı" olarak nitelendirdiği bu gelişmeler, günümüz yaratıcı kentleri ile kültürel

ekonomi ve diğer kültürel faaliyetler arasındaki ilişkiyi tespit etmek açısından oldukça anlamlıdır. Evans'a göre, kültürün sembolik ve politik ekonomisi her zaman olduğundan daha fazla birbiri içre geçmiştir. Yeni kapitalizm kültür ve sanatı sembolik ürünler üzerinden büyük piyasa nişleri ve iş alanları olarak görmektedir. Teknoloji odaklı ev merkezli eğlenceler ve boş zaman aktiviteleri, yirmi-dört saatlik kentler ve gece süresince çalışma, çalışmanın toplumsal olarak parçalanması ve çalışma saatlerinin azalması gibi nedenler bir şekilde kentleri kültürel ve sanatsal endişeler etrafında planlama arayışına itmiştir. İmgelerin, medyanın ve kültürel ürünlerin küreselleşmesinden dolayı, belki de buna rağmen, yirminci yüzyılın sonuna doğru paradoksal bir biçimde kültürel faaliyetler için yeni ve gelişmiş alanların ortaya çıkmasında bir rönesans yaşanmaktadır. Sanattan medyaya, tiyatrodan müze ve galerilere, eğlence merkezlerinden kamusal toplanma alanlarına (agora) festivallerden kültürel alanlara kültür endüstrisinin gerektirdiği kültür atölyeleri, zanaat faaliyetleri gibi birçok kültürel sembol tüm dünyadan kentlerde yer bulabilmektedir. Evans'a göre, bu 'rönesans' faaliyetinin temel amacı kentleri yeni imgelere kavuşturmak ve *kültürel başkentler* olarak yeni bir nitelik kazandırmaktır (Evans, 2001).

Bir Yaratıcı Kent Örneği Olarak Singapur

Singapur, resmi adıyla Singapur Cumhuriyeti, 'aslanların kenti' anlamına gelen adını bir 13.yüzyıl efsanesinden alan ve Güneydoğu Asya'da konumlanan bir ada ülkesi ve şehir devletidir⁵. Dünyanın en yoğun nüfuslu ikinci ülkesi olan Singapur 5,7 milyon nüfusu ile oldukça kozmopolit bir demografik yapıya sahiptir. 2020 verilerine göre, Singapur'da en baskın etnik grup %74.3'lük oranla Çin kö-

⁵ Şehir devleti veya site devlet, sadece bir şehir ve ona bağlı bölgelerden oluşan bağımsız devletlere verilen isimdir. Tarih boyunca Antik Yunan şehir devletleri, İpek Yolu üzerinde Semerkant ve Buhara ve Floransa ve Venedik gibi İtalyan şehir devletleri önemli medeniyet merkezleri olmuştur. Bu şehir devletleri arasında önemli toplumsal farklılıklar olsa da ekonomik ve politik olarak benzerlik göstermektedirler. Günümüzde büyük bir devlete bağlı olan Hong Kong ve Makao (Çin); Ceuta ve Melilla (İspanya) şehir devletlerinin yanı sıra Singapur, Monako ve Vatikan tamamen bağımsız şehir devletlerindedir. Şehir devletlerinin geleneksel dönemden modern döneme kadar geçirdiği dönüşümler ve önemli şehir devletleri için bkz. Geoffrey Parker, Sovereign City, The City-State Through History, 2004, London, Reaktion Books.

kenli vatandaşlardır; daha sonra %13.5 ile Malaylar, %9.0 ile Hintliler ve %3.2 ile diğer bazı ülke vatandaşları gelmektedir.⁶ Buna bağlı olarak ülkede resmi dil olarak İngilizce, Malayca, Çince ve Tamilce kullanılmaktadır. İngilizce ekonomi, politika ve gündelik yaşamın ortak dili iken İngilizce ve Çin-Malay etkisi ile gelişmiş 'Singlish' adında kreole (kırma dil) bir dil de bulunmaktadır. 2020 verilerine göre, ülkede yaşayan vatandaşların %48.3'ü evlerinde İngilizce konuşmaktadır. Ülkede, %29.9 Mandarin dili, %8.7 Çincenin diğer lehçeleri, %9.2 Malayca, %2.5 Tamilce ve %1.4 oranında diğer diller konuşulmaktadır.⁷

Singapur sahip olduğu coğrafi konumu sayesinde modern öncesi dönemde Srivajayan İmparatorluğu, Malakka Krallığı, Johor ve Riau Krallığı gibi bölgenin önde gelen krallıklarının egemenliği altında kalmıştır. Singapur'un modern tarihi ise 1819 yılında İngiliz Sir Thomas Raffles tarafından yürütülen kolonileştirme süreci ile başlamıştır. İngiliz egemenliği döneminde Singapur, Doğu Hindistan Şirketi'nin kontrolü altında bölgenin en önemli limanı haline gelmiştir. Singapur, İkinci Dünya Savaşı sırasında birkaç yıllık Japon işgali dışında 1965 bağımsızlığına kadar İngiliz kolonisidir. Ülkede yapılan 1959 seçimlerinde, Singapur modernleşmesinin öncül ismi Lee Kwan Yew'in lideri olduğu Halk Hareketi Partisi (People's Action Party) mecliste çoğunluğu kazanarak hem ülkede anti-kolonialist, antikomünist ve reformist bir politika başlatmış hem bağımsızlık mücadelesinin fitilini ateşlemiştir (Abshire, 2011). Kwan Yew liderliğinde yeni yönetimin, karşılaşılan sorunlara karşı ilk adımı ekonomiyi deniz ticareti dışında sanayileşme merkezli olarak yeniden örgütlemek ve Malay Federasyonu'na (Malezya) katılmak olmuştur. 1963 yılında Kwan Yew bir taraftan İngilizlerden bağımsızlığını duyururken diğer taraftan da Malaylarla askeri, siyasi ve ekonomik bir iş birliğine imza atmıştır. Ancak çeşitli politik çıkarlar, ideolojik ayrılıklar ve sosyo-ekonomik dengesizlikler yüzünden bu birleşme başarısız olmuş ve Ağustos 1965'te Singapur Malezya'dan ayrılmış ve tamamen bağımsızlığını ilan etmiştir Tam bağımsızlık Singapur'u kendi iç dinamiklerine dönmeye ve liman ticareti ve kıt

⁶ Singapore Department of Statistics, Census of Population, 2020.

⁷ Singapore Department of Statistics, Census of Population, Literacy and Home Language, 2020.

doğal kaynakları dışında bir ekonomi politikası geliştirmeye itmiştir (Hiroshi ve Hatoshi, 1999). Tam bağımsızlık adeta ülkeyi ‘tek başına hayatta kalmaya’ zorlamıştır. Bu ‘hayatta kalma’ retoriği Kwen Yew liderliğindeki hükümete, ülkenin önde gelenleri ve halk tarafından sınırsız destek sağlamış ve zorunlu adımlar kısa zamanda atılmıştır (Huat, 2011). Singapur’un küresel kırılmalara açık bir ülkeden dünyanın en başarılı ekonomileri ve en müreffeh ülkelerinden biri haline gelmesi ve Asya Kaplanları (Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan ile birlikte) olarak bilinen dört ülke arasına dâhil olması Singapur’un hem ekonomik hem de kentsel yenilenme tecrübesi açısından oldukça önemlidir.

Singapur’un postkolonyal dönemde gelişmesine dair bir başka önemli husus ise neredeyse tüm kalkınma, gelişme ve yenilenme alanlarının devlet eliyle (state-led) veya devlet ortaklı yürütülmesidir. Singapur kentleşme sürecinin ana aktörü modernleşmeci ve müdahaleci devlettir. Bu durum, devletin denetleyici ve baskılayıcı bir role sahip olduğu anlamına gelmemekte; aksine, devletin birçok teşebbüsün ateşleyicisi, destekçisi, baş aktörü ve sürükleyicisi olduğuna işaret etmektedir. Bell ve de-Shalit’in ifadesiyle, Singapur bağımsızlıktan beri sürdürdüğü tek parti iktidarından dolayı liberal bir demokrasi sayılmasa da “toplumu benliğin önüne geçiren” komüniteryanizmi öncelediği için özel bir başarı da kaydetmiştir (2011).

Singapur’da yaşanan yapısal dönüşümler iki farklı veri setinden kolayca fark edilebilir. İlk olarak, 2010 yılından 2020 yılına kadar ülkede açılan iş yerlerinin, başka bir deyişle tüzel kişiliklerin, hangi sektörler ve alanlarda yoğunlaştığını incelemek yararlı olacaktır. 1960 yılından sonra Singapur, ağırlıklı olarak ithal ikameci sanayileşme yöntemiyle hızlıca Avrupa ve Amerika menşeli markaların imalat tesislerini ülkesine taşımış ve bu sayede kayda değer bir ekonomik sıçrama yakalamıştı. 1990’ların sonundan başlayarak Singapur, finans ağırlıklı uluslararası sermayeyi ülkesine çekerek yeni kapitalizmin talepleri doğrultusunda yeni bir evreye girdi. Buna bağlı olarak Singapur’da, 2010 yılından bu yana en fazla tüzel kişilik profesyonel hizmetler alanında resmiyet kazanmıştır. 2013 yılından beri yılda ortalama 10 bin iş yeri küresel piyasalar, yüksek teknoloji ve bilgi ekonomisinin talep ettiği profesyonel hizmetler alanında ülkede hizmet vermeye başlamıştır. Profesyonel hizmetlerin ardından

yine yeni küresel ekonominin en önemli sektörlerinden finans ve sigortacılık hizmetleri yılda ortalama 5 bin kuruluş ve işletme ile Singapur'da faaliyetlerine başlamıştır. Bu son on yılda, sanat ve eğlence gibi sektörlerde hizmet vermeye başlayan işletmeler yılda ortalama 3 bin gibi yüksek bir oranla Singapur ekonomik işleyişine dâhil olmuştur. Bunun yanında fabrika ve imalat işlerinde hizmet veren işletmeler yine yılda ortalama 2 bin iş yeri ile hizmete başlamıştır.

Bu geçişi görebileceğimiz bir diğer veri grubu da ülkede istihdam oranlarında yaşanan sektörel değişimlerdir. Ülkenin istihdam oranları gerek ekonominin ağırlık merkezi konumundaki sektörlerin dönüşümü gerekse yüksek teknolojinin gelişimi sonucu hızla değişmektedir. Singapur Çalışma Bakanlığı'nın verilerine göre, 1970 yılında 701 bin olan toplam iş gücü sayısı 2020 itibarıyla 3 milyon 713 bine ulaşmıştır. Yine 2020 verilerine göre toplam iş gücü içerisinde istihdam edilmeyen toplam nüfus %3.8 olarak tespit edilmiştir. Bu oran 2011 yılından 2019 yılına kadar %3'ün altında seyretmiştir. Dolayısıyla, ülkede işsizlik oranı çok düşüktür. Ülkede vatandaş olarak veya daimi meskûn olarak kalan çalışanların %68.1'i 2020 yılı verilerine göre istihdam edilmektedir. 1990 yılından 2020'ye kadar özellikle kadın istihdamı %48.8'den %61.2'ye yükselmiştir. Singapur için asıl önemli olan ise, toplam istihdam oranları içerisinde 2011 yılında %70.6 olan hizmet sektörü istihdam oranı 2020 yılında %75.6'ya yükselmiştir. İmalat sektöründe ise, beklendiği gibi, 2011 yılında istihdam oranı %16.3 iken 2020 yılında %12.5'e gerilemiştir.⁸ Bu dönüşümler sayesinde Singapur, Florida'nın finans, medya, eğlence yüksek teknoloji gibi yenilikçi ve katma değeri yüksek endüstriler üzerine kurulan şehirler olarak tanımladığı süper star şehirler endeksinde New York, Londra, Tokyo, Hong Kong ve Paris'in ardından 17 puan ile 6.sırada yer almayı başarmıştır (Florida, 2017).

Singapur: Yaratıcı Kent

Yaratıcı kentler daha çok UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı dolayısıyla biliniyor olabilir. UNESCO, 2004 yılında sürdürülebilir bir

---

⁸ Administrative Records and Labour Force Survey, Manpower Research & Statistics Department, MOM, 2011-2020.

kentsel gelişme için yaratıcılığı stratejik bir faktör olarak benimseyen kentler arasında iş birliğini geliştirmek amacıyla bu kentler ağını meydana getirmiştir. Şu anda 246 kenti bünyesinde barındıran UNESCO yaratıcı kent listesi hem küresel hem yerel hem de uluslararası kademelerde yaratıcılık ve kültürel endüstrileri kentsel gelişmeye dâhil eden ve küresel iş birliğine hazır kentlerden oluşmaktadır. Zanaatkârlık ve halk sanatları, medya sanatları, film, tasarım, gastronomi ve edebiyat ve müzik dallarında yedi farklı başlıkta yaratıcılık etkinliklerini kategorize eden UNESCO, kentlerin yaratıcılık ve inovasyon alanları geliştirmesini, kültürel etkinlik ve hizmetlerin yaratımı, üretimi, dağıtımı ve dağılımını güçlendirmesini ve kültürel hayata katılımı artırmayı hedeflemektedir. Türkiye’den de gastronomi alanında Afyonkarahisar, Hatay ve Gaziantep, tasarım alanında İstanbul, zanaatkarlık ve halk sanatlarında Kütahya ve müzik alanında Kırşehir ilimiz yaratıcı kentler ağında yer almaktadır.⁹ Singapur kenti de tasarım kategorisinde UNESCO’nun bu listesinde yer almaktadır.

Singapur yaratıcı kent süreci birçok bakımdan Avrupa kentlerinden ayrılmaktadır. Örneğin, Singapur’un kökleşmiş bir sanayileşme tecrübesi yoktur; dolayısıyla modern sanayi kent tipini çağrıştıran bir modelden bahsedilemez. Modern dönemde de uzun süre bir koloni ülkesi olarak yönetilmesi Singapur’un kentleşme macerasını neredeyse 1965 dolaylarında başlatmamıza izin vermektedir. Yüzyıllar boyunca bir transit ticaret merkezi veya bir antrepo olarak işleyen kent, ancak bağımsızlık sonrası kendi başına bir ‘merkez’ olarak değerlendirilir. Singapur’un köklü bir kent tarihinden yoksun oluşu, kente yaratıcı kent inşa sürecinde büyük avantajlar sağlamıştır. Modern kentlerin katı, bürokratik, hiyerarşik ve tek katmanlı-tek aktörlü¹⁰ kent modelinin Singapur’da olmayışı hem kentleşme

⁹ UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı hakkında detaylı bilgi ve kentler listesi UNESCO’nun resmi sitesinden alınmıştır. <https://en.unesco.org/creative-cities/content/about-us>

¹⁰ 19.yüzyılda yaşanan sanayileşme eğilimleriyle birlikte modern kentler, fabrikaların ve atölyelerin temerküz ettiği, sanayi üretiminin kentlerin temel fonksiyonunu belirlediği, toplumsal tabakalaşmanın da bu yönde şekillendiği ve en önemlisi diğer kentsel aktörlerin dışta bırakıldığı sanayi kentlerine dönüşmüştür. Burgess (2018)’in kent analizi bunu yansıtmaktadır. Diğer bir deyişle, sanayi kentleri yalnızca sanayinin güdümüne girmiş ve diğer kentsel formlar baskı altına alınmıştır. Yaratıcı kent modelinde ise kentin kültür, sanat gibi diğer bileşenleri de görünürlüğüne artırmış ve kenti daha fazla aktörün güdümünde yeniden yapılandırmıştır.

tecrübesini diğerlerinden ayırmakta hem de yaratıcı kent sürecini kolaylaştırmaktadır (Kawasaki, 2010).

Yaratıcı düşüncenin kentsel form üzerindeki etkilerine geçmeden önce, Singapur halkının genel itibarıyla kültür ve sanat ile kurduğu ilişkiye değinmek gerekmektedir. Singapur'da 5.7 milyon nüfusun, 2020 verilerine göre, %97,1'i okuma yazma bilmektedir. Okula başlama yaşı kadın ve erkeklerde ortalama olarak 11,3 olup 25 yaş üstü toplam nüfusun %25,5'i lise öncesi eğitim, %16,3'ü lise eğitimi ve %33'ü üniversite eğitimi almıştır. Ülkede toplam gösterilen biletli sanatsal performans sayısı 2019 yılında 3040; görsel sanat sergileri 2016'dan 2019'a kadar dört yılda sırasıyla 1114, 1077, 873, 934 sayısına ulaşmıştır. Singapur'da 2020 yılında sinema salonu sayısı 274'e ulaşmış ve bu salonlara 2018 yılında 19600, 2019 yılında 18500 kişi katılmıştır. 2020'de küresel salgın tedbirlerinden dolayı bu sayı 4700'e kadar gerilemiştir. Bunun yanında, Singapur kütüphanelerinde toplam fiziksel koleksiyon sayısı 2008 yılından bugüne kadar 5-10 milyon aralığında seyretmiş ve son üç yılda yaklaşık 8 milyon adet koleksiyon kütüphanelerde yer almıştır. Bu koleksiyonları kütüphanelerden ödünç alma sayısı ise 2008'den bu yana yıllık ortalama 30 milyon olarak kaydedilmiştir. Ayrıca Singapur'da halkın en çok yaptığı spor aktiviteleri jimnastik salonlarını ve yüzme havuzlarını kullanmaktır. 2019 yılında yaklaşık 3 milyon kişi jimnastik salonlarına giderken yaklaşık 6.5 milyon kişi yüzme havuzlarını kullanmıştır. Ancak bu sayılar yine salgından dolayı 2020 yılında sert düşüşler yaşamıştır.¹¹

Singapur'un kentsel anlamda yaratıcı düşünce yoluyla gelişimi için delil gösterilebilecek ilk veri 2008 yılında kurulan Yaşanabilir Kentler Merkezi tarafından Singapur'un eşsiz başarısının altında yatan dinamikleri ortaya çıkarmak üzere yapılan araştırmadır. 230 bakan, bürokrat, kent plancısı veya mimar ile yapılan görüşmeler sonucunda Singapur başarısının altında üç temel faktörün yattığı sonucuna varılmıştır: Küresel sermaye ve yatırımları çekmek için rekabetçi bir ekonomi; doğal kaynaklar, su ve arazi bakımından fakir olan kentin hayatta kalabilmesi için sürdürülebilir bir çevre ve kentte yaşayanlar için ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik olarak kaliteli bir yaşam sunma. Bu bulgular neticesinde, tam da yaratıcı

¹¹ Singapore Department of Statistics, Society, Culture and Recreation, 2020.

bir kentin yapması gereken, beş temel ilkenin Singapur tarafından gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bunlar; uzun vadeli düşün, verimli bir şekilde mücadele et, esnek bir şekilde inşa et, etkili bir şekilde tatbik et ve sistematik bir şekilde yenilik yap (Chye ve Guo, 2017).

Önceki dönemlerde de büyük ölçüde yaratıcı düşünceden beslenen Singapur'da 1990'lı yıllar ile birlikte kültür, sanat ve yaratıcılık kavramları belirleyici olmuştur. Kültür ve sanatın kentsel yenilenme için kullanılabileceği 1989 yılında Singapur'un ikinci başbakan yardımcısı Ong Teng Cheong liderliğinde 1989'da hazırlanan Kültür ve Sanat Danışma Meclisi Raporu ile gündeme gelmiştir. Raporu göre, kültür ve sanat politikaları Singapurluların kişisel gelişimlerini zenginleştirecek, toplumsal aidiyeti güçlendirecek, hayat kalitesini artıracak ve bir arada yaşam kabiliyetini güçlendirecektir. Böylece Singapur kentleşme tarihine kültür, sanat ve diğer soyut değerler yine devlet eliyle dâhil edilmiştir. Bunun sonucu olarak, bağımsızlık sonrası 'küresel kent' hedeflerine odaklanan hükümet, 1990'lı yıllar ile birlikte 'sanat için küresel kent (global city for the arts)' olma hedeflerine yönelmiştir. Bu yeni hedef, bir taraftan kentin küresel ölçekte tüm turistler, yönetici, girişimci, profesyonel ve yaratıcı sınıflar için bir çekim merkezi ve aynı zamanda bir 'yetenek hub' olma ve bu sayede küresel ekonomide gelişme gösterme aracı olarak görülürken, diğer taraftan da yerel kültürel imgelerin zenginleştirilerek sosyo-kültürel hedeflerin gerçekleştirilmesinde bir araç olmuştur. Buna ek olarak, kentin sanat ve kültür aracılığıyla yeniden imgenlenmeye ve yeniden bir marka haline getirilmeye ihtiyacı vardır (Yeoh, 2005). Singapur'un bu yaklaşımı 1989 yılında Başbakan Goh Ghok Tong'un Kültür ve Sanat Danışma Meclisi Raporu'na verdiği yanıtta kendisini açığa çıkarır: 'Ekonomik ve kültürel gelişimde Singapur'un kültür ve sanatına daha yoğun dikkat verebileceğimiz bir evreye ulaştık. Kültür ve sanat bir ulusun canlılığına katkı sunar ve yaşam kalitesini artırır.' (Landry, 2006). Buradan hareketle, Singapur bu yıllardan itibaren kentin ve ulusun 'soft' değerlerine daha fazla yoğunlaşmış ve ikinci bölümde ele aldığımız yaratıcı kent ilkelerini benimsemeye başlamıştır. Bunun yanında, yeni ekonomide güçlü bir küresel merkez olan ve hinterlandını tüm dünya olarak belirleyen bir kent devleti için bu dönemde tarihsel, kültürel ve yerel değerlere vurguyu artırmak bir gerilim olarak okunabilir. Singapur'un 'küresel olanı yakala' ve 'yereli koru' politikası

aynı zamanda kentin kentsel gelişmede bir zorluğu olarak düşünülebilir. Ancak bu eğilim, mevcut küresel kültürel ekonomiden bağımsız olarak okunmamalı ve Singapur'un son yıllarda tüm gelişmiş kentlerin barındırdığı eğilimleri edinmesi olarak değerlendirilmelidir. Zaten Singapur bu yerel-küresel dengesini kurabildiği için başarılı bir kent sayılmaktadır (Chang, 2000).

Singapur'da yerleşme süreçleri 1980'li yıllar ile birlikte hız kazanmıştır. Bu yıllarda kent, bir 'dünya kenti' statüsüne ulaşmak için kültür, sanat ve eğlence alanlarını geliştirmeye doğru bir çeşitlenme başlatmıştır (Yeoh, 2005). 1978 yılında Kültürel İlişkiler Dairesi kurulmuş ve 1980 ekonomik durgunluk döneminde kültürel ve sanatsal altyapıya olan ihtiyaç hükümet tarafından öne alınmıştır. 1988 yılında Kültür ve Sanat Danışma Meclisi ve Bilgi ve Sanat Bakanlığı kurulmuş ve ilerleyen yıllarda bu kurullar tarafından sırasıyla Ulusal Sanat Meclisi ve Ulusal Miras Kurulu gibi kuruluşlar ülkede sanat ve kültür faaliyetlerinin gelişimi ve yaygınlaşması üzerine çalışmalar yapmıştır. Buna ek olarak, Singapur Milli Eğitim Bakanlığı da eğitim sisteminde sanat ve kültür eğitimleri üzerine planlamalar yapmış ve hem altyapı çalışmaları hem de yetenekleri geliştirme yolunda yeni eğitim politikaları belirlenmiştir. Burada iki temel amaç güdülmüştür: ilk olarak Singapur'un Melborn ve Hong Kong gibi bölge merkezleriyle yerel sanat ve kültür bakımından eş güdüm sağlaması ve ikinci olarak Londra ve New York gibi kültürel başkentlerle yarışabilir küresel bir konuma erişilmesi (Chang ve Lee, 2003).

Bu anlamda Singapur, kentin değerini artırma amacıyla kültür ve özellikle tüm halkın yaratıcılık yetisini kazanması üzerinde durmaya başlamıştır. Landry'e göre, Singapur'un dünya çapında yaratıcı bir cazibe merkezi olarak 'soft' altyapıları inşa etme serüveni 1989'dan beri en önemli başarıları sayılan Singapur Sanat Müzesi (1996), Asya Medeniyetleri Müzesi (1997), Singapur Film Kurulu (1998) ve çok amaçlı gösteri ve sanat merkezi olan Esplanade (2002) gibi yapıları inşa etmesiyle başlamaktadır. Esplanade, Theatres on the Bay, Downtown Core'da Singapur Nehri'nin ağzının yakınında yer alan bir gösteri sanatları merkezidir. Yakındaki Esplanade Parkı'nın adını taşıyan tesis, yaklaşık 1.600 kişilik bir konser salonundan ve sahne sanatları için yaklaşık 2.000 kişilik bir tiyatrodan oluş-

maktadır. Özellikle Esplanade, kentin ilk gösteri sanatları kütüphanesi ve sanat merkezli alışveriş merkezi gibi hizmetleriyle 'kent rönesansı müjdecisi' olarak düşünülmektedir. (Landry, 2006).

Singapur: Rönesans Kenti Projesi

Singapur'un sanat ve kültür ile kurduğu ilişkinin iki yönü vardır. Birincisi, kenti küresel bir merkez yapmak ve ikincisi bölgesel veya yerel merkez haline getirmek. 1999 yılında Singapur Kent Rönesansı Projesi kentin, kültürel altyapısını geliştirmek üzere bir mega plan olarak başlatılmıştır. 2003 yılında başlatılan Media21 planı ise ülkenin uluslararası medya, kaliteli içerik üretimi ve dijital medya geliştirme merkezi olarak öne çıkması amacıyla hayata geçirilmiştir (Kong, 2012). Bu projeler Singapur'u tüm dünyada bir 'kültürel merkez' olarak öne çıkarma atılımlarıdır. Landry'e göre Singapur'un rönesans kenti olma tecrübesi, basitçe Avrupa örneğini tekrar etmek yerine; daha ziyade yaratıcılık, yenilikçilik, çok aktörlü ve çok disiplinli öğrenme ve sosyo-ekonomik ve kültürel hareketlilikleri kapsayan bir ruha işaret etmektedir. Gerek sanatta gerek teknolojiye veya eğitimde olsun, kentleşmenin yeni evresi yenilikçilik ve yaratıcılık merkezinde yükselmektedir (2006).

Singapur'u sanat, kültür ve soft altyapılar çerçevesinde tasarlama teşebbüslerinin ilki olarak Esplanade¹² anılmaktadır. Kültürel ve sanatsal faaliyetlerin ilk büyük merkezi olarak Esplanade, Tiyatro Hareketi sanat direktörü Ekachai Uekrongtham tarafından bir 'köşe taşı' olarak değerlendirilmektedir. Ona göre, Singapur kentinin uygun sanat ve kültür merkezlerine ihtiyacı vardır; Esplanade gibi fiziksel binaların inşasından sonra orada kültürü geliştirecek soyut altyapılar da gelişecektir. Bununla birlikte, Esplanade ülkede, yukarıda bahsedilen, hardware-heartware tartışmasını gündeme taşımış ve Uekrongtham gibi bazıları bunun bir çekirdek teşkil edeceğini, sanatın kişisel yönlerinin daha sonra gelişeceğini savunurken, kimileri de hükümetin kültür ve sanat faaliyetlerine yalnızca fiziksel ve ekonomist bir perspektiften yaklaştığını, insani ve kişisel tarafını ih-

---

¹² Esplanade, Singapur'un en meşhur ve en ikonik sanat merkezlerinden biridir ve kentin yaşadığı kültürel sıçramanın en önemli ve en erken örneğidir. Ayrıca sahip olduğu küresel ün, mimari, teknik ve eşsiz görünümüyle Singapur'un kent manzarasını belirleyen en önemli unsurdur.

mal ettiği gerekçesiyle eleştirmektedir. Bu tartışma ve eleştiriler Singapur'un diğer yaratıcı kültürel faaliyetleri için de geçerliliğini korumaktadır (Chang ve Lee, 2003).

Kent rönesansı bağlamında bir diğer önemli gelişme ise sanatsal ve kültürel faaliyetlerin toplumsallaştırılması ve ulusal, bölgesel ve uluslararası devasa kültür organizasyonlarının ülkede yapılmaya başlanmasıdır. Burada temel amaç kültürel ve sanatsal faaliyetlerin herkes için erişilebilir hale gelmesidir. Ulusal Sanat Kurulu (National Arts Council) 'Artreach' programı aracılığıyla birçok faaliyet gerçekleştirmektedir. Örneğin Concert-in-the-Park serileri ve öğle araları çalışanlar için düzenlenen Sing Singapore gibi organizasyonlar adada gerçekleştirilen ulusal faaliyetlerdendir. Esplanade kültür merkezi her yıl yüzlerce ücretsiz kültür-sanat faaliyetleri yapmaktadır. Singapur Sanat Festivali ve Singapur Film Festivali yanında, onlarca Çin, Malay ve Hint kültür-sanat faaliyeti her yıl düzenli olarak düzenlenmektedir. 2010 yılında kurulan The Arts and Culture Strategic Review 2025 yılına kadar kentte kültürel faaliyet geliştirmeden sorumlu tutulmuştur (Kong, 2012, s. 289). Bununla birlikte, Chang'a (2000) göre, Singapurlular arasında bu tip faaliyetlere farkındalık oranı henüz düşük düzeylerde seyretmektedir.

Kültürel Ekonomi ve Singapur

Yirminci yüzyılın sonuna doğru genel olarak Asya Pasifik bölgesinde özel olarak ise Singapur'da ekonomik gelişmenin ana eğilimleri ilk olarak kırdan ziyade kentsel ekonomik faaliyetlere evrilmesi; ikinci olarak ekonomide yüksek teknoloji ve bilgi merkezli hizmet sektörlerinin artması ve üçüncü olarak yaratıcı sektörlerin bu faaliyetler içerisindeki oranının artırması olarak tespit edilmektedir (Yusuf ve Nabeshima, 2005). Yaratıcı sektörlerin ekonomideki payını artırması, bir kentin, küresel ekonomi içerisindeki rekabet kabiliyetini geliştirmek için sanat, kültür, teknoloji ve ekonomiyi bir araya getirmesi anlamına gelmektedir. Yaratıcı endüstriler temelde üç ana sektörde yoğunlaşır: kültür-sanat, medya ve tasarım. Kültür-sanat alanı sahne sanatları, görsel sanatlar, edebiyat, fotoğrafçılık, el işleri, kütüphaneler, müzeler, galeriler, arşivler, festivaller gibi faaliyetleri kapsarken, medya radyo, televizyon yayıncılığı, dijital medya, film ve müzik gibi sektörleri içine almaktadır. Tasarım sektörleri ise rek-

lamcılık, mimarlık, yazılım, grafik, moda ve çevre peyzajı gibi alanları kapsamaktadır. Singapur hükümeti tüm bu sektörlerin milli gelirde 2004 yılında %4 olan payını 2012 yılına kadar %6'ya yükseltmek için hedefler koymuştur. 1995'ten 2005 yılına kadar bu endüstriler kentte yıllık %8'lik oranlarla büyümüştür. 2009 yılında yaratıcı-kültürel endüstrilerde 115.000 iş kolu oluşmuş ve toplam istihdamın %3,9'u bu sektörlerde çalışır hale gelmiştir (Kong, 2012).

Kentte yaratıcı bir 'sosyal çevre (milieu)' inşa etmek bu stratejilerin temel hedefidir. Kültürel ekonomi Singapur'da bu anlamda bir değer yaratım aracı olarak kullanılmakta ve 'yaratıcı sınıfı' kente çekmeye çalışmaktadır. Bu amaçla kentte var olan birçok emtia satıcılar ve tasarımcılar için çalışma ve yaşam alanları olarak stüdyo ofislere dönüştürülmüştür. Workloft@Chip Bee ve Workloft@Wessex gibi projeler bunun önemli örneklerindedir. Bunun yanında, Mount Sophia'da bulunan, eski bir okul binasından kültür ve sanat faaliyetleri alanına dönüştürülen sanat merkezi kurulmuştur. Yaratıcı sınıf için hem iş hem konut alanı sunabilen bu alanlardan Soho@Central ise baştan inşa edilmiştir. 2008'de inşa edilen Mediapolis ise kentin medya merkezi ve yaratıcı sınıfların yoğunlaştığı alan olarak bilinmektedir¹³ (Kong, 2012).

Landry'e göre One-North gibi devasa projeler yaratıcı kent modeli açısından önemlidir. Bir milyar dolarlık bir yatırımla Bilim, Teknoloji ve Araştırma Kurumu tarafından inşa edilen 200 hektarlık bir alana yayılan bu proje 'hard ve soft' altyapıların başarılı bir şekilde bir araya getirildiği ve Singapur kenti için özgül değeri olan ender bir projedir. One-North bölgesinin iki temel noktası mevcuttur: Biopolis ve Fusionopolis/Media Merkezi. Elektronikten tıbbi mühendislikten biyoteknolojiye kadar birçok alanda binlerce kişiye hem iş hem yaşam alanı sunmaktadır. Bunun yanında, yeşil alanları, olgun ağaçları ve dolambaçlı yolları, ofis binaları, kültür ve konferans merkezleri ve eğlence alanları ile bu proje yaşamak ve çalışmak için çok özel ve yaratıcı bir yer sunmaktadır. Bu tür alanlar Singapur'da yaratıcı-kültürel ekonomilerin kuluçkalandığı en önemli mekânlardır (Landry, 2006).

---

¹³ Bu tür projeler Singapur'da medya, teknoloji, kültür ve ekonomi alanlarını birleştirme ve yetenekli öğrencileri yetiştirme amacıyla planlanan projelerdir.

Sonuç

Singapur kenti, geçirdiği dönüşümler, yeniden yapılanmalar ve aynı zamanda izlediği yöntemler ve kabullendiği stratejiler dolayısıyla 21.yüzyıl kentini sembolize etmektedir. Geleneksel dönemde Güney Asya’da bir transit ticaret merkezi ve antrepo olarak işleyen kent, modern kolonyal dönemde Thomas Raffles tarafından yapılan hamlelerle hem dünya ticaretinin hem de İngiliz devletinin elinde tuttuğu ticaret ağının önemli bir kolonyal merkezi olmuştur. Ancak Singapur kenti için geleneksel dönem ve sömürge dönemi tam bağımsızlığını kazanana kadar bir “pre-Singapur” olarak düşünülebilir. Singapur’un siyasal, ekonomik ve kentsel tarihini, klasik bir dikotomi kurmak gibi görünse de 1965 yılında sıfırlayabiliriz. Kent, bu tarihte dünya önünde bir İngiliz sömürgesi olarak üstlendiği “edilgen” rolü terk etmiş ve dünya siyaset, ekonomi ve kültür sahnesinde bir “aktör” olmaya başlamıştır. Böyle bir tarihsel tasnif ve mübalağaya meyleden dil, bir “Singapur efsanesi” yaratabilir ancak bu dili daha dengeli kullanarak bu kent özelinde en azından diğer sosyal bilimcilere istinaden bir “mucizeden” bahsedebiliriz.

Çağdaş kenti önemli faktörlerden biri kentlerin kültür ile kurduğu yeni ilişkidir. 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl sonlarına doğru kentsel mekân bir bakıma kültürel, sanatsal ve geleneksel olanı kentsel hiyerarşide ikincil konuma itmişti. Ancak 21.yüzyıla doğru kültürel ve sanatsal faaliyet ve merkezleri sembolize eden mekânsal figürler kentin merkezi alanlarına yerleşmeye başlamıştır. Yaratıcı kent kavramı en başta “soft altyapılar” olarak nitelendirilen toplumsal özelliklerin kentte daha görünür kılınması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Başka bir ifadeyle, yaratıcı kentler, kentlerin tek boyutlu –genellikle ekonomik ve işlevsel- olarak tasarlanmasına ve buna indirgenmesine karşı çıkarak kentlerin çok boyutlu, çok aktörlü ve çok disiplinli bir yöntemle yeniden “inşa edilmesine” yoğunlaşmaktadır. Burada kentsel mekânı ve kentsel manzarayı belirleyen aktörlerin yalnızca ekonomik aktörler veya siyaset olamayacağına ancak kentte yaşayan tüm grupları sürece dâhil edebilecek bir “arabulucu” önderliğinde kentsel faaliyetlerin planlanması ve idare edilmesine güçlü bir vurgu vardır. Aynı zamanda, kentlerin teknokratik, rasyonel, bürokratik ve araçsallaştırılmış olarak “hard altyapılar” etrafında örgütlenmesine karşı çıkmakta ve kentin esnek ve kişisel ola-

bileceğine dikkat çekmektedir. Kentsel gelişmenin kültür, sanat ve entelektüel birikimlerin kentsel süreçlere katılımcı olarak dâhil edilerek başarılabilmesine inanmaktadır. Dolayısıyla yaratıcı kentler 21.yüzyılda teklif ettiği kentsel model bakımından içerisinde bir kopuş barındıran ve aynı zamanda kentsel başarı için yeni bir yol çizen çağdaş bir paradigma teklif etmektedir.

Singapur kenti yeniden kuruluş veya yenilenme aşamalarında küresel bir kent olma stratejisinden sonra, 1990'lı yıllar ile birlikte ikinci aşama olarak yaratıcı kent modelini benimsemiştir. Yaratıcı sektörlerin ekonomideki sektörel dağılımı ve istihdamdaki yerlerinin artışı ve kentin bu yönde yeniden tasarlanmaya başlaması bunun bir işaretidir. Singapur genel itibari ile yaratıcı kent olma sürecinde, küresel sermaye ve yatırımları çekmek için rekabetçi bir ekonomi; doğal kaynaklar, su ve arazi bakımından fakir olan kentin hayatta kalabilmesi için sürdürülebilir bir çevre ve kentte yaşayanlar için ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik olarak kaliteli bir yaşam sunma amaçlarını gütmüştür. Bu dönemden itibaren, kentin sanatsal ve kültürel faaliyetler ile kurduğu ilişki, yaratıcı sektörlerin ekonomik alandaki etkinliğini artırması ile birlikte gelişmiş ve Singapur inşa ettiği "kent rönesansı" sonucu "kültürel bir başkent" haline gelmiştir. Yaratıcı sektörler simgesel ve mekânsal kültürel değerlerin yanında tasarım, mimari, moda, sinema, müzik, resim ve tiyatro gibi üretilebilecek kültürel faaliyetleri de içerdiği için, bir bakıma Singapur bunların üretiminde ve kente yansıtılmasında önemli bir aşama kaydetmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren, Singapur hükümeti tüm yaratıcı sektörlerin milli gelirden 2004 yılında %4 olan payını 2012 yılına kadar %6'ya yükseltmek için hedefler koymuştur. 1995'ten 2005 yılına kadar bu endüstriler kentte yıllık %8'lik oranlarla büyümüştür. 2009 yılında yaratıcı-kültürel endüstrilerde 115.000 iş kolu oluşmuş ve toplam istihdamın %3,9'u bu sektörlerde çalışır hale gelmiştir. Bu gelişmeler hem ekonomik hem kentsel tasarım açısından Singapur'un yaratıcı sektörler aracılığıyla yaratıcı bir kent olma sürecine dâhil olduğunu göstermektedir. Yaratıcı kültürel ekonominin sektörleri zaman-mekân maliyetlerini en aza indirmek, karşılıklı bağımlılık, sosyalleşmeye olan ihtiyaç ve piyasa hareketlilikleri gibi çeşitli sebeplerden ötürü büyük ölçüde yığılma eğilimi taşımakta ve belirli bir bölgede veya mekânda bir araya gelen, biriken veya sıkışan yaratıcı-kültürel endüstriler yaratıcı alanlara ihtiyaç duymaktadır.

Extended Abstract

Creative Cities as a Spatial Organization Form of the New Capitalism: The Case of Singapore

Serkan Çelik¹⁴

ORCID: 0000-0002-6012-8298

There are numerous indicators that suggest a significant transformation in economic policy, social, and cultural life in the last quarter of the twentieth century. Throughout its history, capitalism has determined the conditions of production and work through various changes and restructurings and entered a new phase, especially at the end of the twentieth century, with the trend of internationalization/globalization. This new era and form of capitalism are particularly analyzed through certain trends such as developing information technologies, new production relationships, new working conditions, flexible specialization, and cultural economy. In the new economic structure, culture is increasingly integrated into economic processes, and likewise, culture is more shaped by economic relationships. The inclusion of culture in the production and consumption process, especially through symbolic fields, has made the economic and urban successes of many countries and cities dependent on cultural industries. This new economy, also defined by concepts such as creative economy, cultural economy, creative industries, cultural industries, and creative-cultural industries, primarily points to the process of the economization of culture. Each phase of capitalism can also be defined through prominent sectors, employment relationships, and forms of production, and each phase is closely related to a specific form of urban development.

In the last quarter of the twenty-first century, the changing economic political structure transformed urban organizational forms, leading to two prominent trends: urban concentration and dispersion. The relationship that the new economy establishes with cities, in the broadest sense, involves the global dispersion and simultaneous concentration of functions and roles. While there is a rigid distribution and spread of production and management tasks across

---

¹⁴ Res. Asst, Afyon Kocatepe University, Science and Literature Faculty, Department of Sociology, E-mail: celik.sserkan@gmail.com

regions worldwide, the new economy also exhibits a tendency for agglomeration, with many different sectors and businesses typically concentrating in specific regions. Urban concentration is reorganized around creativity, both for the transformation of urban areas and the functioning of the economic structure. In this context, especially towards the end of the twentieth century, creativity has increased its influence as an important concept in both the economy and the reorganization of cities. Consequently, new economic trends have begun rapidly transforming urban organizational forms in many parts of the world through creative cities that are closely related to culture, creativity, and the cultural economy.

The concept of the creative city gained momentum in the 1990s with the publication of a work known as the Comedia Report, organized under the leadership of Charles Landry in 1991, and with the declaration of Glasgow as the European Capital of Culture. This depicted the creative city as a center of innovation in all areas of life, especially in arts, design, and new media. The idea of the creative city, introduced in the mid-1990s, suggested that instead of striving to improve past material resources, cities should create an urban fabric that emphasizes the intangible aspects of society, regulates human relations, and highlights subjective perspectives. Creative spaces continuously interact with the cultural economy's job sectors and provide environments for various innovative ideas. They also create a significant network source for those working in these fields. Such creative spaces often accelerate the exchange of new ideas, feelings, and perspectives. Taking these trends into account, one of the important cities that transformed its economy and urban organizational model around creativity is Singapore.

Singapore is primarily known for its inclusion in the UNESCO Creative Cities Network. UNESCO established this network in 2004 to foster cooperation among cities that adopt creativity as a strategic factor for sustainable urban development. It aims to help cities develop areas of creativity and innovation, strengthen the creation, production, distribution, and dissemination of cultural activities and services, and increase participation in cultural life. The city of Singapore is included in this list in the design category.

In Singapore, where creative thinking has largely been influential in earlier periods, the concepts of culture, arts, and creativity became defining elements in the 1990s. The idea that culture and arts could be used for urban renewal was brought to the forefront by the

1989 Report of the Advisory Council on Culture and the Arts, prepared under the leadership of Ong Teng Cheong, Singapore's second Deputy Prime Minister. According to the report, culture and arts policies would enrich the personal development of Singaporeans, strengthen social belonging, improve the quality of life, and enhance the ability to live together. As a result, the government, which had focused on the 'global city' goals post-independence, turned towards the goal of becoming a 'global city for the arts' in the 1990s. This new goal was seen as a way to make the city a global attraction for tourists, managers, entrepreneurs, professionals, and the creative classes, as well as a 'talent hub,' thereby advancing in the global economy. At the same time, it served as a means to enrich local cultural images and achieve socio-cultural objectives. Additionally, the process of re-imagining and re-branding the city through arts and culture also began.

In conclusion, during the phases of re-establishment or renewal, after adopting the strategy of becoming a global city, Singapore embraced the creative city model as a second phase in the 1990s. This is evidenced by the increase in the sectoral distribution of creative industries within the economy, their growing role in employment, and the city's redesign in this direction. In the process of becoming a creative city, Singapore aimed to foster a competitive economy to attract global capital and investments; ensure a sustainable environment for the survival of the city, which is poor in natural resources, water, and land; and provide a high-quality economic, socio-cultural, and psychological life for its residents. From this period onwards, the relationship the city established with artistic and cultural activities developed alongside the increased economic influence of creative sectors, resulting in Singapore becoming a "cultural capital" through its constructed "urban renaissance." Since creative sectors encompass symbolic and spatial cultural values as well as producible cultural activities such as design, architecture, fashion, cinema, music, painting, and theater, Singapore has made significant progress in their production and reflection in the city.

Kaynakça/References

- Abshire, J.E. (2011). *The History of Singapore*. California: Greenwood.
- Appadurai, A. (1990). Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy. *Theory, Culture & Society*, 7, 295-310.
- Baum, S. (1999). Social Transformations in the Global City: Singapore. *Urban Studies*, 36 (7), 1095-1117.
- Bell, D., de-Shalit, A. (2011). *The Spirit of Cities, Why the Identity of a City Matters in a Global Age*. New Jersey: Princeton University Press.
- Burgess, E.W. (2018). Şehrin Büyümesi: Araştırmaya Giriş. (Pnar Karababa Kayalığı, Çev). Park, R. E. ve Burgess, E. W (Der.), Şehir, Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler içinde, (ss. 89-106). Ankara: Heretik.
- Chang, T. C. (2000). Renaissance Revisited: Singapore as a Global City for the Arts. *International Journal of Urban and Regional Research*, 24 (4), 818-831.
- Chang, T.C., Lee, W. K. (2003). Renaissance City Singapore: a Study of Art Spaces. *Area*, 35 (2), 128-141.
- Chong, H.K. (2017). Era of Globalization: Singapore's New Urban Economy and the Rise of a World Asian City. Kiang, H.C. (Der). 50 Years of Urban Planning in Singapore içinde. (ss. 273-286). Singapore: World Scientific.
- Chye, K.T., Guo, R. (2017). Making Singapore a Livable and Sustainable City: Our Urban Systems Approach. Kiang, H.C. (Der). 50 Years of Urban Planning in Singapore içinde, (ss. 81-100). Singapore: World Scientific.
- Clark, T.N. (2004). The City as an Entertainment Machine, *Urban Policy*, 9, 1-17.
- Edquist, C. (1997). Systems of Innovation Approaches, Their Emergence and Characteristics. Edquist, C (Der.). *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations* içinde (ss. 1-35). London: Printer.
- Evans, G. (2001). *Cultural Planning: an Urban Renaissance?*. London: Routledge.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*. New York, NY: Basic Books.
- Florida, R. (2005). *Cities and the Creative Class*. New York, NY: Routledge.
- Florida, R. (2017). *The New Urban Crisis*. New York, NY: Basic Books.
- Giddens, A. (2020) Modernliğin Sonuçları, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı.
- Hall, P. (1998). *Cities in Civilization*. New York, NY: Pantheon.
- Hall, S. (1988). Brave New World. *Marxism Today*, October, 24-29.
- Hannigan, J. (1998). *Fantasy City*. London: Routledge.

- Hiroshi, S., Hitoshi, H. (1999). *Japan and Singapore in the World Economy*. London: Routledge.
- Huat, C.B. (2011). Singapore as Model: Planning Innovations, Knowledge Experts”, *Worlding Cities, Asian Experiments and the Art of Being Global*, Ed. Roy, A. ve Ong, A., w.place, s. 29-54.
- Huat, C.B. (2011). Singapore as Model: Planning Innovations, Knowledge Experts. Roy, A. ve Ong, A., (Der). *Worlding Cities, Asian Experiments and the Art of Being Global içinde*, (ss. 29-54). West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Kawasaki, K. (2010). Singapore: A Creative City, Global Cultural Policies and New Cosmopolitanism. *The Annals of Japan Association for Urban Sociology*, 28, 75-89.
- Kawasaki, K. (2013). Singapore as a Creative City in Globalisation: Cultural Policies and New Cosmopolitanism. *Journal of Global Media Studies*, 12, 31-40.
- Kong, L. (2012). Ambitions of a Global City: Arts, Culture and Creative Economy in ‘Post-Crisis’ Singapore. *International Journal of Cultural Policy*, 18 (3), 279-294.
- Landry, C. (2000). *The Creative City, A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.
- Landry, C. (2006). *The Art of City-Making*. London: Earthscan.
- Landry, C. (2008). *The Intercultural City, Planning for Diversity Advantage*. London: Earthscan
- Landry, C., Bianchini, F. (1995). *The Creative City*. London: Demos.
- Lash, S., Urry, J. (1994). *Economies of Signs and Space*. London: Sage.
- Lundvall, B. A., Johnson, B. (1994). The learning economy. *Journal of Industrial Studies*, IV, 23-42.
- Mahbubani, K. (2017). Singapore: The Smartest city on Our Planet. Kiang, H.C. (Der.) 50 Years of Urban Planning in Singapore içinde, (ss. 311-313). Singapore: World Scientific.
- Mumford, L. (2019). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Değişimler ve Geleceği*. (Gürol Koca ve Tamer Tosun, Çev). İstanbul: Ayrıntı. (Orjinal Eserin Yayın Tarihi 1961)
- Parker, G. (2004). *Sovereign City, The City-State Through History*. London: Reaktion Books.
- Pratt, A. C. (2008). Creative Cities: The Cultural Industries and the Creative Class. *Geografiska Annaler Series B-Human Geography*, 90 (2), 107-117.
- Pratt, A.C. (2008). Creative Cities: The Cultural Industries and the Creative Class. *Geografiska Annaler Series B-Human Geography*, 90 (2), 107-117.

- Pratt, A.C., Jeffcutt, P. (2009). Creativity, Innovation and the Cultural Economy: Snake Oil for the Twenty-first Century?. A.C. Pratt., P. Jeffcutt (Der.), *Creativity, Innovation and the Cultural Economy* içinde (ss. 1-19). London: Routledge.
- Raban, J. (1974). *Soft City*. London: Picador Classic.
- Russo, M. (1985). Technical Change and the Industrial District: The Role of Interfirm Relations in the Growth and Transformation of Ceramic Tile Production in Italy. *Research Policy*, 14, 329-343.
- Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Oxford: Princeton University Press.
- Scott, A. J. (2008). *Social Economy of the Metropolis: Cognitive-Cultural Capitalism and the Global Resurgence of Cities*. New York, NY: Oxford University Press.
- Scott, A. J. (2014). Beyond the Creative City: Cognitive-Cultural Capitalism and the New Urbanism. *Regional Studies*, 48 (4), 565-578.
- Scott, A.J. (2006). Creative Cities: Conceptual Issues and Policy Questions. *Journal of Urban Affairs*, 28 (1), 1-17.
- Scott, A.J. (2008). *Social Economy of the Metropolis: Cognitive-Cultural Capitalism and the Global Resurgence of Cities*. New York, NY: Oxford University Press.
- Scott, A.J. (2012). A World in Emergence, Cities and Regions in the 21st Century. Cheltenham: Edgar.
- Sönmez, A. (2001). Doğu Asya 'Mucizesi' ve Bunalımı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Suner, A. (2018). Hong-Kong-İstanbul: Şehri Şahsileştirmek. İstanbul: Metis.
- Weber, A.F. (1965). *The Growth of Cities in Nineteenth Century: A Study in Statistics*. New York, NY: Cornell University Press.
- Yeoh, B.S. (2005). The Global Cultural City? Self-Imagineering and Politics in the (Multi)Cultural Marketplaces of South-east Asia. *Urban Studies*, 42 (5-6), 945-958.
- Yok, T.P. (2017). Greening Singapore: Past Achievements, Emerging Challenges. Kiang, H.C. (Der.) 50 Years of Urban Planning in Singapore içinde, (ss. 177-195). Singapore: World Scientific.
- Yuen, B. (1996). Creating the Garden City: Singapore Experience. *Urban Studies*, 33 (6), 955-970.
- Yusuf, S., Nabeshima, K. (2005). Creative Industries in East Asia. *Cities*, 22 (2), 109-122.
- Zukin, S. (1989). *Loft Living, Culture and Capital in Urban Change*. New Jersey, Rutgers University Press.

Serkan Çelik

2018 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. 2018 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2019 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2021 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans tezini tamamladıktan sonra aynı yıl Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doktorasına başladı. Halen doktora öğrencisi olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

He graduated from Marmara University's Faculty of Education, Department of English Language Teaching in 2018. In the same year, he began his master's studies in the Department of Sociology at Istanbul University. In 2019, he started working as a research assistant in the Department of Sociology at Afyon Kocatepe University. After completing his master's thesis in the Department of Sociology at Istanbul University in 2021, he began his Ph.D. studies in the same year at Kocatepe University's Department of Sociology. He continues his academic studies as a Ph.D. student.

E-posta: celik.sserkan@gmail.com

Covid-19 Pandemisi Bağlamında Risk Toplumunda Ev ve İktidar İlişkileri

Zeynep Dilekli Karatay¹
ORCID: 0000-0002-9056-7283

Ahmet Ayhan Koyuncu²
ORCID: 0000-0002-5401-7647

Öz

Mekân, insanların eylemleri, inanç dünyaları, sosyal ilişkileri gibi önemli sosyal ve kültürel kodlarıyla süslenerek inşa edilmektedir. Mekânlar sadece birer binadan veya taşlardan oluşan maddi varlıklar değildir, aynı zamanda toplumların kolektif bilincini taşıyan kültürel unsurları da barındırmaktadır. Özellikle bu manevi unsurları bünyesinde barındıran temel mekânlardan biri de evlerdir. Sosyo-mekânsal bir unsur olarak evler, her coğrafyanın ihtiyaç ve şartlarına göre şekillenmektedir. Her ne kadar şekilsel olarak değişse de hepsinin ortak özelliği, maddi veya manevi duygusallığın yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmasıdır. Bu benzerlikler özellikle risk toplumunda daha belirgin bir biçimde görülmektedir. Her şeyden önce korku kültüründe veya risk toplumunda en güvenli mekânlar evler olmuştur. Fakat evler, hiçbir zaman toplumsal hayatta ve kamusal mekânlarda bireyleri tahakküm altına alan iktidar ilişkilerinden bağımsız bir okumaya tabi tutulamaz. Özellikle iktidarın söylem ve pratiklerle, hayatın her alana müdahalesi “ev” içeri-sindeki ilişkilere de yansımaktadır. Foucault’un analizinde olduğu gibi modern dönemde iktidar makro yapılarda olduğu kadar en basit ilişkilerde dahi bulunarak mikro yapılarda da varlığını sürdürmektedir. Bütün bunlardan hareketle yapılmak istenen bu çalışma ev ve iktidar ilişkilerini detaylı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır ve özgün bir konu olması nedeniyle literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk toplumu, korku, korku kültürü, iktidar, ev

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, Sosyoloji Bölümü, E-posta: zeynepdilekli3@gmail.com

² Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: ahmetakoyuncu@hotmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1410393

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1731-1752

In The Context of the Covid-19 Pandemic Home and Power Relations in The Risk Society

Zeynep Dilekli Karatay³
ORCID: 0000-0002-9056-7283

Ahmet Ayhan Koyuncu⁴
ORCID: 0000-0002-5401-7647

Abstract

The place is being built by decorating it with important social and cultural codes such as people's actions, belief worlds, social relations. In particular, one of the main places that contains these spiritual elements is houses. As a socio-spatial element, houses are shaped according to the needs and conditions of each geography. Although they change in form, the common feature of all of them is that they are places where material or spiritual sensuality is experienced intensively. These similarities are especially evident in the risk society. First of all, houses have been the safest places in a culture of fear or a risk society. But houses can never be subjected to a reading independent of the power relations that dominate individuals in social life and public spaces. In particular, the intervention of power in discourse and practices in all areas of life is also reflected in the relationships within the "home". Based on all these, this study aims to analyze the relations between home and power in the risk society in detail and it is thought that it will make an important contribution to the literature because it is an original topic.

Keywords: Risk society, fear, culture of fear, power, home

³ Dr., Independent Researcher, Department of Sociology, E-mail: zeynepdilekli3@gmail.com

⁴ Assoc. Prof. Dr., Afyon Kocatepe University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, E-mail: ahmetakoyuncu@hotmail.com

Giriş

İnsanların en temel ihtiyaçlardan biri kuşkusuz “güvenlik” olmuştur. İlk kabileler de dâhil olmak üzere insanlar bu ihtiyacını karşılayabilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Güvenlik, korunma, mahremiyet, inanç, ilişkiler gibi olguların neticesinde ise “mekânlar” inşa edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla mekânlar insan ilişkilerinden bağımsız bir şekilde değerlendirilemezler. İnsanlar tarafından inşa edilen en temel mekânlardan biri de evler olmuştur. Evler aile içi ilişkilerin, toplumsal hayatın kargaşası içerisinde dinlenmenin, kamusal alanlardaki çevresel veya sosyal risklerden kaçınarak korunmanın temel merkezi konumunda olan önemli sosyal mekânlardır.

Özellikle modern sonrası günümüz toplumlarını nitelendirmek için ortaya atılan (elbette birçok farklı nitelermeler de mevcut olmakla birlikte) Risk Toplumunu kuramı, risklerin geleneksel dönemden farklılaştığını belirterek, uluslararası boyutlara evrildiğini, küresel ölçekte çeşitli risk türlerinin oluştuğunu, günümüz risklerinin sınırlarının belirsiz, istikrarsız, öngörülemeyen, denetlenemeyen özellikleri barındırdığını vurgulayarak, artık bu dönemde yaşamının risklerle dolu bir hayatı kabul etmenin şartı olarak görmektedir.

Risklerle dolu bir dünyanın en endişe yaratan yönü ise bir korku kültürü yaratmasıdır. Korku kültüründe ise bireyler her türlü uyarana karşı bir paranoya geliştirme ve ihtiyatlı davranmak zorunda oldukları hissiyle hareket etmektedirler. Çünkü karşılaşılan risklerin yaratmış olduğu korku kültürü, insan ilişkilerine kadar her şeyi etkileyebilme gücüne sahiptir. Artık bireyler için hiç kimse ve hiçbir yer güvenli değil ve herkes birer tehlikedir. Günümüzde Covid-19 pandemisi ile birlikte yaşanan süreçler bunun en somut örneğini oluşturmaktadır. Bilinen çeşitli hastalıklar (örneğin sigara içmenin sebep olduğu ölümler gibi) Covid-19’dan belki de daha çok ölüme neden olduğu halde insanlar Covid-19 pandemisi karşısında bir korku ve panik halinde olmuşlardır. Bu durumun en temel nedenleri arasında insanların Covid-19’un nasıl ve ne şekilde bir ölüme yol açacağını bilmemesi, ani ölüm beklentisinin yaratmış olduğu korku, hemen hemen bütün dünyada kamu ve özel kurum yetkililerinin Covid-19 hakkında ileri sürmüş oldukları söylemler, almış oldukları önlemler ve bazı kesimlerce ortaya atılan (laboratuvardan çıktığı vb. gibi) çeşitli teori-

ler, Covid-19'un küresel bir salgın olarak ilan edilmesi, toplumun her kesimini ve hayatı bütün yönleriyle etkilemesi gibi durumlar sayılabilir. Özellikle kamusal alanlar ve sosyal ilişkiler "virüsü yayma" açısından tehlikeli görülmüştür ve hem iktidarların söylem ve zorlamalarıyla hem de kişisel kararlarla bu alanlardan ve ilişkilerden uzaklaşarak "en güvenli" yerler olarak önerilen evlere çekilmeler hızlanmıştır. Buradan hareketle elbette olumsuz yönleri veya dezavantajları mevcut olmakla birlikte risk toplumunda en güvenli mekânların evler olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Pandemi sürecinde hem kamu ve özel sektör bağlamında hem de sosyal ilişkiler bağlamında ev, işlevsel bir önem kazanmıştır ve toplumsal hayatın aksamasını engelleme potansiyelini içerisinde barındırmıştır. Başta ilişkiler olmak üzere, eğitim, sağlık, ekonomi gibi bütün alanlarda (geçici de olsa) tampon kurum olma özelliğini bir kez daha göstermiştir. Bu yönüyle diğer alanlarda olduğu gibi evin de iktidar ilişkilerinden bağımsız bir okunmaya tabi tutulması imkânsızdır. Bütün bunlardan hareketle çalışma covid pandemisi bağlamında risk toplumunda ev ve iktidar ilişkilerini sosyolojik bir şekilde analiz etmeye çalışmaktadır. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde risk toplumu özellikle Beck ve Giddens dikkate alınarak detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmış, ikinci bölümünde ise ev ve iktidar ilişkileri Foucault'un iktidar analizleri referans alınarak detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Beck ve Giddens'in risk toplumu kuramı ile Foucault'un iktidar analizlerinin ontolojik temelleri farklı olmakla birlikte çalışmadaki temel amaç risk toplumu kuramından kast edilen asıl şeyin ne olduğunu tartışmak ve risk toplumu içerisinde iktidar ilişkilerinin nasıl ve ne şekilde görüldüğünün arka planını Covid-19 pandemisi bağlamında "ev" üzerinden aktarmaktır. Sonuçta iktidar her dönem olduğu gibi risk toplumunda da mevcudiyetini korumaktadır.

Risk Toplumu

Modern sonrası günümüz toplumunu betimleyebilmek için pek çok kavram kullanılmaktadır. Bunlar genel olarak neo-modernizm, üst-modernizm, ağ toplumu, gösteri toplumu, post-modern toplum, bilgi toplumu veya risk toplumu gibi çeşitli kavramsallaştırmalardır. (Şimşek, 2016, s. 131-143; Çiçek, 1996, s. 57). Bu kavramsallaştırmalar içerisinde giderek yaygın bir biçimde konuşulan ve literatürde de daha fazla yer edinmeye başlayan ise modernliğin kendi çelişkilerinin ve tıkanmasının bir ifadesi olan Risk Toplumu'dur. Ulrich Beck'in ortaya atmış olduğu Risk Toplumu sonrasında da Anthony Giddens tarafından geliştirilen önemli

bir kuram olmayı başarmıştır (Saf, 2017, s. 163). Kurama göre insanların bilgi seviyesindeki artışla orantılı olarak korkuları ve karşılaştığı riskleri de artmaktadır.

Modernliğin sonuna gelindiğini savunan düşünürlerin aksine Beck ve Giddens, modernliğin bitmediğini ve içinde yaşadığımız dönemin aslında modernliğin ta kendisi olduğunu iddia etmektedirler. Hatta Beck'e göre risk kavramı refleksif modernlikle doğrudan bağlantılıdır. Ona göre (2011a, s. 25) "bizatihi modernleşmenin doğurduğu tehlikeler ve emniyetsizliklerle sistemli mücadele" şeklinde bir risk tanımı yapılabilir.

1990'lı yıllardan itibaren gelişmeye başlayan "Risk Toplumunu" kavram-sallaştırması, toplumsal yaşam içerisinde riskin giderek yaygınlaştığını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle, 21. yüzyılda oluşan yeni toplumsal yapıdan hareketle modernizmin dönüşümünü analiz etmek amacıyla ortaya atılan bu kuram, hemen hemen bütün toplumları etkisi altına alan modernizmin denetlenememesinin gelecekte çeşitli risk ve felaketlere neden olacağı tezini savunmaktadır (Saf, 2017, s. 163). Toplumsal değişmeyi modernite öncesi, basit modernite ve düşünümsel modernite olarak ele alıp değerlendiren Beck'e göre basit modernlik sanayinin gelişmesine, düşünümsel modernlik (reflexive modernity) ise risk toplumunun çıkışına denk gelmektedir (Yıldırım, 2008, s. 77). Kendi ifadesiyle "risk kavramı dönüşlü (reflexiv) modernleşme kavramıyla doğrudan bağlantılıdır (Beck, 2011a, s. 25). Günümüzde artık riskler modernleşmenin sebep olduğu tehlikeler yumağına dönüşmüştür ve modernleşmenin itici gücüyle şüphelerin de küreselleşmesi olarak okunabilir (Beck, 2011a, s. 25).

Risk Toplumunu kuramının temelinde risk kavramı yer almaktadır. Çünkü Beck ve Giddens'a göre içerisinde yaşadığımız dönemi niteleyen en doğru kavram "risk"tir. Beck (2011b, s. 50)'e göre modern toplum bir risk toplumdur. Riskler çoğunlukla belirli bir coğrafi bölgede ortaya çıkmasına rağmen sadece orayla sınırlı kalmamakta ve bütün dünyayı etkileyecek şekilde evrensel bir boyuta ulaşmaktadır (Beck, 2011a, s.49). Bu iddialardan hareketle "risk kavramı, suç ve ceza, çevre ve sosyal teori başta olmak üzere, geniş yelpazedeki konu alanları içinde kullanılmıştır" (Giddens ve Sutton, 2020, s. 115-116). Beck, yaşadığımız dönem için risk kavramını kullanmasına rağmen risklerin modernlikle birlikte değil aksine oldukça eskiye dayandığını belirtmektedir. Yani riskler, hemen hemen her dönemde olmuştur ancak geçmiş dönem risklerinden farklı ola-

rak günümüz toplumlarındaki risklerin boyutu ve türü değişmiştir. Günümüzde iki tip riskten bahsetmek mümkündür. Birincisi dışsal risk ikincisi ise imal edilmiş/yaratılmış/algılanan risktir. Birinci tip riskler dışarıdan kaynaklanan, geleneğin ya da doğanın sabitliklerinden kaynaklanan risklerdir. Yani depremler, sel felaketi, salgın hastalıklar, vs. gibi dış dünyada gerçekleşen riskleri ifade eder. İkinci tip risk ise gelişmekte olan bilgilerimizin dünya üzerindeki etkisi ile yaratılmıştır (Beck, 2011a; Giddens, 2000, s. 40). Günümüz toplumlarındaki riskler geleneksel toplumlarda olduğu gibi yerel olmakla sınırlı değildir, yerel risklerin yanı sıra küresel boyutlarda da riskler görülmektedir (Beck, 2011a). Farklı sosyal olgu/olaylar gibi günümüzde riskler de küreselleşmiştir. Bunun yanı sıra modernleşmenin sonucu olarak belirsizlik ve denetimsizlik öngörülemez ve çeşitli boyutlara ulaşan gizli ve açık riskler yaratmıştır (Soydemir, 2011). Giddens (2009, s. 82-83) bu tür riskleri yüksek maliyetli riskler olarak tanımlamakta ve bu tür risklerin maliyetini hesap etmenin, yani sonuçlarını test etmenin hiçbir yolu olmadığını, işlerin ters giderse sonucun felaket olacağını ifade etmektedir.

Risk Toplumu'nda öngörülemez riskler, belirsizlik durumu, denetimin zorlaşması gibi nedenler bir "korku kültürü" yaratmaktadır. Korku, "beklenmedik ve öngörülemez bir durumla karşılaşan insanın, zihnini yoğunlaştırmasını sağlayan bir mekanizmadır" (Furedi, 2017, s. 8). Korku kültürünün birçok önemli sonucu olmakla birlikte en olumsuz sonuçlarından biri yaşanan bir olayın büyütülerek adeta bir ölüm kalım meselesine dönüştürmesidir. Çünkü çevresel risklerin yanı sıra gündelik hayatımızda her an ve beklenmedik bir şekilde karşımıza çıkan günlük risklerin doğurduğu günlük korkularımız da mevcuttur. Risklerin belirsiz ve hesaplanamaz olması ise yaratmış olduğu korku kültürü ile insan ilişkileri dahil toplumsal hayatın bütün yönlerini etkileyebilme potansiyelini barındırmaktadır. Dolayısıyla korku kültürü insanları birbirine yabancılaştırmaktadır ve bireyi çaresiz bırakmaktadır. Korku kültürü ile birlikte birey özerkliğini daha doğrusun öznelliğini kaybederek nesneleşmekte ve deney yapma gibi birçok kabiliyeti ortadan kalkmaktadır.

Furedi'ye göre günümüzde artık herhangi bir kamusal alana çıkmak zaten bu risklerin göze alındığının bir kabulüdür. Bu durumun farkında olan birey de artık hiçbir kamusal mekânı veya sosyal ilişkiyi güvenli görmemekte ve yeni güvenlik arayışlarına girmektedir. Furedi, dört bir yanını risklerin sarmış olduğu bireyin bu risklerden kaçınması yerine on-

larla mücadele etmesini ve kendi insani yetilerine sahip çıkılması gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Çünkü Furedi (2017)'ye göre risk almanın riskleri olduğu gibi risk almamanın da çeşitli riskleri vardır. Dolayısıyla Korku Kültürü'nde veya Risk Toplumu'nda risk almaktan veya risklerden kaçan bireyin en güvenli mekânı ise evi olmuştur. Yakın tarihte bunun en güzel örneği ise Covid-19 pandemiden sonra yapılan çeşitli uyarılar, geliştirilen söylemler ve yaşanan süreçlerde görülmektedir.

Risk Toplumunda Ev ve İktidar İlişkileri

İnsan ürünü olarak inşa edilen mekânlar, toplumsal ilişkileri bünyesinde barındıran güçlü sosyal yapılardır. Bu yüzden toplumsal, siyasi, sosyal, kültürel, dinsel vb. unsurları bünyesinde barındıran mekânlar, toplumların kolektif hafızasının taşıyıcısı niteliğindedir. Bu mekânların en önemlilerinden biri ise ev olmuştur. Evler, hemen hemen bütün dönemlerde toplumsal yapının bir alt yapısı olarak önemli işlevler görmektedir. Köy ve kentler de evler üzerine inşa edilmektedir. Toplumsal ilişkilerin mikro ve en önemli ilişki alanı olan evler ayrıca güçlü bir sosyalleşme alanıdır. Bu nedenle ev, insanların barınma, güvenlik, beslenme gibi çeşitli ihtiyaçların karşılandığı mimari yapılar olmanın ötesinde toplumsal ilişki ve eylemlerin de mekânıdır (Yıldırım, 2010, s. 13).

Özellikle önemli kent mekânlarından biri olarak evlerin ekonomik ve toplumsal koşullara göre değişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Çünkü ekonomik gelişmeler ve sanayi ile birlikte kırdan kente göçler hızla atmıştır ve bu da kente fazlaca gelen insanların barınma ihtiyaçlarını karşılamak için inşa edilen evlerin yapısını ve boyutunu da değiştirmiştir (Yörükan, 2006, s. 40). Örneğin modern kentlerde inşa edilen yüksek katlı apartmanlar bu değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Apartmanlar kitlesel düzeyde barınma ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla birden çok evden ve her ev de birden fazla odadan oluşacak şekilde tasarlanmış modern mimari yapılardır. Evlerin sayıca artması ise evlerin içerik olarak küçülmesine neden olmuştur. Evlerin boyutunun giderek küçülmesi ile birlikte de daha çok bölüme ayrıldığı görülmektedir. Salon, balkon, yatak odası, çocuk odası, mutfak, banyo, tuvalet gibi çeşitli bölümler eklenerek bölümlere ayrılmıştır.

Evlerin bahçelerle, yollarla, sokaklarla ve komşularla ilişkisi sosyal merkezlere olan mesafesi ise toplumların ilhamlarına, biçim ve sosyal organizasyona bağlıdır (Cansever, 2013, s. 24). Evlerin biçim ve organizas-

yonu toplumdaki topluma hatta aynı toplumun farklı tarihsel dönemlerinde dahi değişmiş olsa bile özellikle korkunun ve risklerin hâkim olduğu günümüz toplumlarında ev en güvenli mekânlar olarak tekrar işlevselliğini kazanmıştır. Özellikle Covid-19'un pandemi ilan edilmesinden sonra bireylere kamusal alanlardan çekilip evde kalmaları için yapılan uyarılar veya üretilen çeşitli söylemler bunun en önemli somut örneklerinden biri olmuştur.

Postmodern dönemin modernizmden çok da farklı olmadığını belirten Bauman, akışkan toplum kavramsallaştırmasını kullanmayı tercih ederek içinde bulunduğumuz dönemin aslında belirsizlik ve güvensizlikle dolu olduğunu vurgulamıştır. Ona göre moderniteye ait pratikler de bu anlamda son bulmamıştır (Bauman, 2003). Bu belirsizlik durumu ise insan davranışlarına kadar her alanda etkisini gösterebilmektedir. Benzer şekilde Risk Toplumu kuramının temel nitelendiricisi olan risk, belirsizlik, güvensizlik, korku ve öngörülemezlik gibi durumlar insan yaşamını çeşitli şekillerde yönlendirebilmektedir. Risk toplumlarında ülkelerin kendi sınırlarına çekilmesi gibi insanlar da kendi sınırları olan evlerine çekilebilmektedir. Örneğin Covid-19 pandemisinden önce ailevi ve toplumsal ilişkiler daha çok ev dışında yürütülmekte yani sosyal veya toplumsal hayat daha çok evden ayrı veya evden uzak bir şekilde devam ettirilmekteydi. (Güven, 2020). Fakat pandemi sonrası hızlı bir şekilde eve dönüşler başlamıştır. Bu süreçte eve dönüşlerin çoğu gönüllülük esasına yani rızaya dayalı olmuş olsa da toplumun bir kısmı için zoraki bir şekilde olmuştur. Fakat her ne şekilde olursa olsun eve dönüşlerin ortak amacı korku kültürünün yaratmış olduğu risklerden kaçınmaktır. Özellikle iktidarlar tarafından vurgulanan bu durum toplumun çoğunluğunu eve yönlendirmede etkili bir araç olmuştur. Bu noktada denilebilir ki risk toplumunda ev dahil hemen hemen hiçbir şey iktidar ilişkilerinden bağımsız bir şekilde okumaya tabi tutulamaz.

İktidara dair önemli tespitleri olan Foucault'un analizlerinde iktidarın temel iki özelliği bulunmaktadır. Bunlar, her yerde olması ve aşağıdan yukarıya doğru olmasıdır. Yukarı ile devlet gibi makro kurumlar, aşağı ile de gündelik hayat ilişkileri gibi mikro alanlar ifade edilmektedir (Dölek, 2018, s. 132-133). Bütün eylemlerimiz, konuşmalarımız, tepki biçimlerimiz bütün bunların hepsi bize iktidarın alanlarında olduğumuzu bize hatırlatan ve bu şekilde iktidarı tekrar ve tekrar üreten durumlardır. Yine evlilik kurumu, camiler, memurlar bunların hepsi de iktidarın amacı doğrultusunda hareket etmektedir ve hiçbiri sivil alanlar veya kişiler değildir

(Yardımcıoğlu ve Kaplan, 2018, s. 77-87). Yaşanan süreçle birlikte aslında evlerin de bildiğimiz kadar sivil olmadığını söyleyebiliriz. Evler, pandemi sürecinden dolayı kamusal alanlardan çekilen bireylerin pratiklerinin mekânsal olarak yönetildiği yerler olmuşlardır. Ev içerisinde de olsa sosyal mesafe, izolasyon, hayat eve sığar söylemi, hayat eve sığar uygulaması (HES) gibi kavramlar veya uygulamalar aslında iktidarın dolaylı yoldan bizi yönetme ve kontrol etme araçları olarak işlev görmüştür. Foucault'ya göre söylemler iktidarın bir yansımasıdır ve iktidar söylemler üzerinden kendini tekrar ve tekrar inşa etmektedir. Foucault için "iktidar söylemin dışında değildir. İktidar, söylemin ne kaynağı ne kökenidir. İktidar, söylem boyunca işleyen bir şeydir" (Foucault, 2011, s. 182). Dolayısıyla iktidar aracı olan söylemler de belirli kurallar dahilinde oluşturulmaktadır. Yine Foucault, iktidarın hem baskı hem de yönlendirmeye insanları ve ilişkileri üzerinden kendini yeniden ürettiğini ifade etmektedir. Bu nedenle özellikle baskı uygulayan olarak bilinen iktidar yalnızca baskıdan ibaret değildir, bunun yanı sıra iktidar arzuları yaratarak, bilgiyi üreterek ve zevkleri de kısıktarak daha derinlere nüfuz etmektedir yani yönlendirmeler ile daha çok nüfuz edebilmektedir (Foucault, 2012, s. 49).

Foucault'ya göre modern dönemde iktidar bireyleri bütün yönlerden kuşatmıştır, hayatın her alanında mevcuttur ve bireylerin düşüncelerine, ilişkilerine, bedenlerine, genlerine ve hücrelerine girmeyi başarmıştır. "Biyo-iktidar çağında insanlar, bireyler olarak değil, düzene sokulması ve disipline edilmesi gereken bedenler olarak görülmektedir. Ordu, aile (ev), akıl hastanesi, hapishane ve okul gibi kurumlar bedenleri normalleştirerek üretim süreçlerine katılmalarını sağlayan kurumlar olarak görev yapmaktadırlar" (Bilişli ve Çakmak, 2019, s. 326). Pandemi sürecinde de iktidarlar bu kurumların işlevlerini evlere taşımıştır ve bütün bu ilişkileri de evden yürütme kararı almıştır. Kamu ve özel sektörün her ikisi de toplumsal işleyişi geçici de olsa (kalıcı hale getirmek isteyenler elbette olabilir) eve taşımıştır. İktidar özellikle kamusal alanlarda bireye tahakküm kurmaktadır. Pandemi dolayısıyla kamusal alanın eve taşınması beraberinde iktidarın da bu kamusal alanlara girmesini kolaylaştırmıştır ve söylem ve uygulamalarıyla da iktidar yeni bir kamusal alan olan ev içerisinde de kendisini yeniden üretebilmeyi başarmıştır. Çünkü Foucault'un analizlerinde olduğu gibi iktidar bir ilişki biçimidir ve özneler de bu ilişki biçiminin bir sonucudur. Dolayısıyla ev risk toplumlarında oluşan korku kültürü açısından güvenli bir alan sağlaması, toplumsal hayatın işleyişini

sağlaması, kamusalılığın çökmesini engellemesi daha doğrusu yeni kamu-sallıklar yaratması, aile içi ilişkileri farklı bir boyuta taşınması, ev veya aile içi rollerin tekrar gözden geçirilmesine olanak sağlanması, iktidara yeniden kendini üretebilme şansı vermesi gibi sebeplerle tekrar önem kazanmıştır. Evler bu süreçte belki de hiç olmadığı kadar işlevsel ve de önemli bir mekân olmuştur. Günümüz risk toplumunda yaşanan pandemi sürecinde de hem bireylerin korkularını dizginlemek hem de toplumsal hayatın aksamadan devam etmesini sağlamak amacıyla eve birçok yeni işlevsel özellikler yüklenmiştir. Bunlardan birkaçına Türkiye üzerinden örnek vererek değinecek olursak;

Güvenli bir mekân olarak ev: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi incelendiğinde insan için sırasıyla fiziksel (nefes alma, yemek, su, uyuma, boşaltım....), güvenlik (beden, iş, kaynaklar, aile, ahlak, sağlık, mülkiyet güvenliği...), sevgi/ait olma (arkadaşlık, aile, mahremiyet...), saygı (özsaygı, özgüven, başarı, başkalarına saygı, başkalarından saygı...) ve son olarak da kendini gerçekleştirme (ahlak, doğallık, yaratıcılık, önyargılı olmama, problem çözme, hakikatin kabulü...) gibi ihtiyaçların olduğu görülmektedir (Gürcan, 2013). Hiyerarşide belirtilen güvenlik, aile, mahremiyet gibi ihtiyaçlar insanları, kendilerini ve sevdiklerini (daha doğrusu sahip olduklarını) koruyabilecekleri kapalı alanlara- güvenli ortamlara yani "mekân" inşasına itmiştir. Herhangi bir riskle karşılaşan bireylerin sığınağı olarak da evler inşa edilmiştir. Dönemsel olarak risklerin boyutu farklı olmakla birlikte bilginin artmasına bağlı olarak artan riskler, Risk Toplumu diye de nitelendirilen günümüz toplumunda, güvenli mekânlar olarak eve olan ihtiyacı ve evin önemini bir kat daha arttırmıştır. Covid-19'un pandemi ilan edilmesinden sonra eve dönüşlerin hızlanması da bunun en somut örneklerinden biri olmuştur. Kamu ve özel sektörün de işleri "ev" den yürütme kararının temelinde de güvenlik ihtiyacı bulunmaktadır.

Türkiye'de özellikle sosyal medyada siyasi liderler, ünlüler gibi kesimler #EvdeKal, #EvdeKalTürkiye, #EvindeKalTürkiye, #HayatEveSığar gibi hashtag başlıklarıyla evde kalmanın önemi dile getirmeye çalışmıştır. Dönemim Sağlık Bakanı Fahrettin Koca "Yeni hayatlar kaybediyoruz. Vaka sayıları artıyor. Fakat mümkün olduğunca çok sayıda test yaptığımız unutulmamalı. Tedavi altına alınmış her hastayla, salgının önünü kesmiş oluyoruz. Bugün 9 yeni vefat, 289 yeni tanı var. Evimizde kalalım. Risk almayalım. Hayat eve sığar" (drfahrettinkoca, 2020a) paylaşımını yapmıştır. İl

ve ilçelerde de zorunlu olmadıkça evde kalınması ile ilgili ikazların yapılması ile vatandaşların evde kalmaları sağlanmıştır. Bu tedbirlere uymayan vatandaşların ise para cezasına çarptırılması kararlaştırılmıştır (TRTHaber, 2020). Benzer şekilde trafik ışıklarında ve çeşitli pankartlarda evde kal yazısı yazılarak vatandaşların bu süreçte evlerinde kalmaları noktasında uyarılar yapılmıştır. Yine İçişleri Bakanlığı 81 ilin valiliğine tam kapanma genelgesi göndererek sokağa çıkma kısıtlaması, iller arası seyahat kısıtlaması gibi tedbirler almıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2021). Bütün bu tedbirler bu süreçte sokağın güvensiz evlerin ise güvenli mekânlar olarak görüldüğünün de somut örnekleridir.

Hastane (tedavi merkezi olarak) olarak ev: Pandemi sürecinde sık sık dile getirilen evde izolasyon, sosyal izolasyon, sosyal mesafe gibi kavramlar aslında bireylerin sağlığını güvende tutmak ve de sağlık sisteminin çökmesini engellemek amacıyla sürekli vurgulanmıştır ve uygulanması için talimatlar verilmiştir. Örneğin covid testi pozitif çıkan ve herhangi bir kronik rahatsızlığı olmayan genç kişiler evlerine yönlendirilmiştir ve tedavi yeri olarak kendi evi önerilmiştir ve bu süreçte on dört günlük karantina yeri olarak evler kullanılmıştır. Havadan veya solunum yollarından bulaşan hastalıkların yayılmasının önüne geçmek için bireylere bir süreliğine veya tamamen toplumdan uzak tutması olarak bilinen sosyal izolasyonu uygulama önerisi yapılmıştır. Sosyal izolasyonda kamu kurumlarının büyük bir çoğunluğu kapatılmaktadır ve toplumsal hayat evde devam etmektedir. Örneğin okulların, kursların, festivallerin, eğlence mekânlarının, alışveriş merkezlerinin, toplu taşıma araçlarının, bankaların ve marketlerin kapanışları gibi. Bireyin kendini izole etmesi aslında kabaca kamusal alanlara çıkmadan bir süreliğine veya uzun bir süre evde kalması demektir (Hürriyet, 2020). Dönemin Sağlık Bakanı Fahrettin Koca sosyal izolasyonun şart olduğunu fakat bu noktada yeterince başarılı olamadığımızı ifade etmiştir. Yine Koca, “hafif şikayetleri olup evde tedavisi yapılan veya semptomsuz ama izolasyon kuralına kesinlikle uyması gereken kişilerden bazılarının, bu kurala nedense uymadığını bilgisini alıyoruz. Testi pozitif çıkan kişi, bulaştırıcılık açısından kendini tıpkı hastanedeki gibi görmelidir” (drfahrettinkoca, 2020b) ifadeleriyle sosyal izolasyona dikkati çekmiştir ve bir başka paylaşımında ise evde izolasyon kuralına uymayanların tespit edilmesini sağlayacak bir sistemi devreye aldıklarını belirtmiştir (drfahrettinkoca, 2020c). Bu şekilde hem bireylere hizmet vermek hem de sağlık sisteminin çökmesini engellemek amaçlanmıştır. Dolayısıyla hastanelerin büyük bir yükü evlere taşınmıştır.

Eğitim-öğretim yeri olarak (okul olarak) ev: Pandemi sürecinde tartışılan en önemli konulardan biri de eğitimin nasıl devam ettirileceği konusu olmuştur. Türkiye’de ve diğer dünya ülkelerini çoğunda bu konuya dair evde eğitim, uzaktan eğitim gibi çözümler üretilmiştir. Uzaktan eğitim ile birlikte amaçlanan en temel gaye eğitimin aksamadan devam ettirilmesidir. Bu süreçte “uzaktan eğitimin” mekânı olarak evler öğrenci ve öğretmen (okul) arasında geçici de olsa bir tampon kurum olmuştur. Tampon kurum olmasını Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk şu sözlerle ifade etmiştir; “bizler sizden öğretmenlik yapmanızı, evinizi bir okula çevirmenizi tabii ki beklemiyoruz. Gayemiz şu ki, çocuklarımız okuldan ayrı kaldıkları bu süreçte derslerinden soğumasınlar, eğitimden kopmasınlar. Yarın okullar açıldığında büyük bir boşluk yaşamamasınlar, bağlantımızı sürsün...” (NTV, 2020). Bunun yanı sıra üniversitelerdeki eğitimlerin de yüz yüze yapılması yerine, uzaktan eğitimle devam ettirilmesi kararı alınarak, öğrenciler evde tutulmak istenmiştir. YÖK Başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç da “...kampüslerimiz, fiziki olarak kapalı olsa da akademisyenler ve öğrencilerle uzaktan eğitimle iletişim içindeyiz...” (Kamuaajans, 2021) şeklinde açıklama yaparak “ev”in tampon kurum olma özelliğini vurgulamıştır.

İbadet yeri olarak ev: İnsanlar hayatları boyunca çeşitli güçlükler karşısında sığınacak bir liman inşa etme girişimlerinde bulunmuştur. Bu limanların en önemlilerinden biri de “sosyal acılar karşısında geliştirdikleri (dini) ritüeller olmuştur” (Şahin, 2019). Özellikle risk toplumunda insanlar dine-dinsel ritüellere daha çok sarılabilmektedir. Çünkü insan hayatı için “din gerek geleneksel toplumlarda gerekse risk zamanlarında olumlu bir teodise/güven olarak rol oynamaktadır” (Günerigök, 2018, s. 164). Bunun bilinciyle ülkemizde de özellikle pandemi dönemi boyunca toplu alanlarda bulunmama gibi uyarılar yapılarak ibadetlerin toplu olarak yapıldığı yerlerin geçici bir süreliğine kapatılması kararı alınmıştır. Bu süreçte evlerin birer mescit hükmüne dönüştürülerek, aile üyeleriyle bir cemaat oluşturularak inanç ve ibadet noktasında sorun yaşamaması önerileri verilmiştir. Bu önerilerin ötesinde bireylerin çoğu kendi kararlarıyla aile üyeleriyle birlikte evlerini birer mescide çevirmişlerdir. “Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş, Cuma namazı başta olmak üzere cami ve mescitlerde cemaatle namaza ara verildiğini belirterek, Cuma namazı yerine evde öğle namazı kılınmasını tavsiye etmiştir” (CNN Türk, 2020). Yine çocuklarını Kur’an Kurslarına gönderen aileler bu süreçte, çocuklarının eğitimini kendileri evde vermeye çalışmıştır.

İş yeri (ofis) olarak ev: Covid-19'un pandemi ilan edilmesi üzerine kamu ve özel sektörler, kamusal alanlardan çekilip işlerini evden yürütme kararı almıştır. Bu şekilde her bir çalışan için ev bir çalışma ofisi olarak da işlevsellik kazanmıştır. Bu girişimin, tüketimi diri tutmak, sosyal hayatın aksamasını önlemek, verilen hizmetlerin devam ettirilmesini sağlamak gibi birçok önemli nedeni olmuştur. Bu yönüyle evler hem bir üretme hem de bir tüketme merkezi haline gelmiştir.

Sosyalleşme alanı olarak ev: Yüz yüze ilişkilerin risk olarak algılanması ve ölüm kalım mevzusu olarak görülmesi (virüsün bulaşmasına bağlı olarak) insan ilişkilerinin boyutunu farklı şekillerde etkilemiştir. Çünkü artık her birey için diğer bütün bireyler birer risk olarak algılanmaktadır ve insanlar risk duyarlılığını daha fazla hissederek bunu ilişkilerine yansıtmaktadırlar. Risk toplumlarında hükümetler de insanlara ilişkilerine biraz daha ihtiyatlı davranmaları konusunda uyarılarak yaparak insanların ilişkilerine yükledikleri anlamları sorgulamalarına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla bu ve bunun gibi nedenlerle korku kültürü dediğimiz kültür insanları birbirine **yabancılaştırmaktadır** (Furedi, 2017). Pandemi sürecinde de insanlar birbirlerini veya sosyal ilişkileri tehdit olarak görmekte ve olabildiğince birbirlerinden uzak durmaya ve ilişkileri uzaktan, özellikle de sosyal medya araçları üzerinden yürütmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla sosyal bir varlık olan insan için risk toplumunda veya korku kültüründe, sosyalleşme alanı yine kendi evi olmuştur. Toplumsal ilişkiler, facebook, twiter, instagram, youtube gibi sosyal medya araçları üzerinden yapılan canlı bağlantılarla sürdürülmeye çalışılmıştır. Örneğin çoğu üniversite hocaları öğrencileriyle, farklı kurumlar çalışanlarıyla, aileler akrabalarıyla sosyal medya üzerinden yaptıkları canlı bağlantılarla bayramlaşma imkânını yakalamıştır. Bir nevi dijital ortamlarda bayramlaşma veya sanal bayram gibi kavramsallaştırmaları içeren konuşmalar yapılmaya başlanmıştır.

Yine ev özellikle bu süreçte bir eğlence merkezi haline getirilmiştir. Ebeveynler hem dışarıya, kamusal alanlara veya eğlence merkezlerine götüremedikleri çocukları hem de kendileri için ortak eğlenebilecekleri oyun türlerine yönelmişlerdir.

Son olarak risk toplumunda ev ile ilgili olumlu okumaların yapılmasının yanı sıra, olumsuz okumaların da yapılması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle evin birçok kesim için güvenli bir mekân olmasının yanı sıra bazı kesimler veya kişiler için güvensiz bir ortam olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin Covid-19 sürecinde evde kalma durumuyla birlikte boşanma

oranlarında artışın olduğu, aile içi ilişkilerin olumsuz şekilde etkilendiği, tüketimin arttığı, kadına yönelik rollerin daha somut ve yorucu bir hal alarak kadının iş gücü verimliliğini düşürdüğü, imkânlar dâhilinde toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmesi gibi olumsuz sonuçlarının olduğuna dair de tez ve görüşler ileri sürülmüştür. Konuyla ilgili Taşgüzen Pülüt (2021) Türkiye'nin farklı yerlerinde yaşayan yedi kadınla çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirdiği çalışmasında görüşmeciler; evin güvenli bir ortam sunmasının yanı sıra bu durumun kendilerinin günlük düzenini bozduğuna, mahremiyet algısını riske attığına, çalışma pratiklerine ve boş zamanlarına yabancılaştığına, evin bir dinlenme olanağı sunma işlevinin artık daha çok tüketici bir baskı aracına dönüştüğüne yönelik görüşleri sıkça dile getirmiştir. Arıkboğa vd.'nin (2020, s. 23) çalışmasında ise pandemi döneminde erkeklere oranla kadınların iş yükünden dolayı daha çok tükenmişlik hissi yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun temel nedenini ise toplumsal cinsiyet rollerinde aramak mümkündür. Yine Karakaş vd.'nin (2022, s. 737) yaptıkları çalışmada ise erkeklere oranla kadın katılımcılar pandemi döneminde evde kalma durumu ile birlikte geleneksel rollerin değiştiğine daha az inanmaktadırlar.

Pandemi sürecinde evde kalmanın bir diğer olumsuz yanı ise çeşitli yaş gruplarında artan sosyal medya kullanımudur (Yıldırım ve İpek, 2020, s. 79). Bunun yanı sıra aile içerisinde politik, dini ve güncel tartışmalar da bu süreçte artmıştır (Karakaş vd., 2022, s. 740). Son olarak evde şiddet, geçimsizlik ve boşanma oranlarında da bir artış söz konusu olmuştur. Bu olumsuz durumlar ise evin güvenli bir mekân olmanın ötesinde güvensiz, yorucu ve yabancılaştırıcı bir mekân olabileceğinin de somut birer örneğidir.

Sonuç

Tarihsel arka plana bakıldığında zaman hemen hemen her dönemde insanlar, toplumsal yaşam içerisinde çeşitli tehlike ve risklerle karşılaşmıştır ve bu sorunlarla baş edebilmenin çeşitli yollarını aramıştır. Geleneksel dönemde toplumda bilinen mevcut riskler bulunmaktaydı. Yani toplumda insan eliyle oluşmayan, doğadan veya çevresel felaketlerden kaynaklanan ve en önemlisi de tahmin edilebilen riskler mevcut olmuştur. Bu risklere sel, felaket, çığ, kıtlık, savaş gibi olgular örnek verilebilir. Fakat günümüz toplumlarında riskler öngörülemez, hesaplanamaz ve denetlenemez bir boyuta ulaşmıştır.

Günümüz toplumlarını nitelemek amacıyla ortaya atılan Risk Toplum kuramına göre her dönemde riskler olmuş olsa bile risklerin boyutu her dönemde farklılaşmıştır. Risk toplumu, yerel veya bölgesel nedenlerden dolayı oluşan korku ve risklerin yanı sıra toplumsal ilişkiler dahil gündelik hayatın tamamında birçok farklı korkunun hâkim olduğu güvensizleştirilmiş bir toplumu ifade etmektedir. Böyle bir toplumda korku kültürünü benimsemiş toplum üyeleri için en büyük makro ilişki ve yapılardan en küçük mikro ilişki ve yapılara kadar her şey ve herkes kendileri için birer risktir, tehlike kaynağıdır, dolayısıyla herkes birer yabancıdır.

Kurama göre günümüzde bilginin artmasına paralel olarak çeşitli risk çeşitleri de oluşmakta ve de artmaktadır. Bugünün risklerini geçmişin risklerinden ayıran en önemli özelliği ise, insan eliyle oluşturulmuş olması (daha doğrusu insanlar yüzünden oluşan riskler olması), öngörülememesi ve denetlenememesidir. Dört bir tarafı risklerle çevrilmiş olan birey de çeşitli güvenlik arayışlarına girmektedir.

Covid-19 virüsünün pandemi ilan edilmesinden sonra imal edilen bu risk insanlarda bir korku kültürü yaşatmıştır. Ve bu süreçte hemen hemen her birey, her ortam ve her ilişki birer risk ve tehlike kaynağı olarak görülmüştür. Bunlardan korunmanın merkezi ise hem bireylerce hem de iktidarlarca en güvenli yerler/mekânlar olarak önerilen evler olmuştur. Fakat bu süreçte birçok yönüyle ve birçok kesim için güvenli ve tercih edilen evler aynı zamanda bazı kesimler (eşinden şiddet gören kadınlar gibi) için çeşitli açılardan olumsuz durumlara da sebebiyet verebilmiştir. Dolayısıyla bazı ailelerde sosyal, kültürel, dini, politik gibi tartışmaların artması ile artan şiddetli geçimsizlik, boşanma oranlarındaki artış, kadınların iş verimliliğinin düşmesi, tüketimin artması, sosyal medya kullanımının artması gibi çeşitli olumsuz sonuçlarının olduğuna dair tartışmalar da yürütülmektedir.

Covid-19 pandemisi ile birlikte evlerin de iktidar ilişkilerinden bağımsız olmadığı gerçeği bir kez daha anlaşılmalı ve evler toplumsal hayatın nabızı konumunda olduğunu da yüklediği çeşitli işlevleriyle göstermiştir. Evler hem bir okul hem bir tedavi merkezi hem sosyal ilişki mekânı hem dini ritüellerin mekânı hem iş yeri ofisi olma gibi birçok farklı açıdan tampon kurum olma görevini üstlenmiştir. Örneğin bu süreçte Türkiye’de sokağa çıkma yasakları ile birlikte evler iktidarın varlığını sürdürme imkânı bulduğu yeni birer kamusal alanlara dönüştürülmüştür. Türkiye’de ki kamusal alanlar evlere taşınarak varlıkları sürdürülmeye çalışılmıştır. Evlerin birer hastane ortamı gibi kullanılmasını sağlayan evde

izolasyon yönteminin önerilmesi, eğitim faaliyetlerinin evden yürütülme kararlarının alınması, cami gibi ibadethaneler yerine evlerin birer mescit veya cami gibi kullanılmasının önerilmesi gibi çeşitli tedbirlerle çeşitli ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kamusal alanlar bir anlamıyla topyekün evlere taşınmak istenmiştir. Bütün bunlar bir bakıma iktidarın da eve taşındığının bir göstergesidir. Dışarıda kamusal alanda aktif olarak çalışan iktidar bu sefer kamusal alanın eve taşınmasıyla birlikte evlerde de daha görünür olmaya başlamıştır ve söylem ve uygulamalarıyla insanları yönlendirerek varlığını görünür kılmıştır.

Literatürde sosyo-mekânsal bir unsur olarak ev üzerine neredeyse hiç çalışma bulunmamaktadır. Fakat pandemi sürecinde yaşananlar ev üzerine tekrardan düşünmeyi gerekli kılmıştır. Evde kalma durumunun ister olumlu ister olumsuz sonuçları olsun toplumsal hayat içerisinde, sosyal ilişkilerde, kamu ve özel kurumlarda sürekliliğin sağlanması açısından evin ne kadar önemli (bazı kesimler için hariç) bir tampon bölge/kurum olduğu da tekrar anlaşılmıştır. Bu vesileyle çalışma, ev çalışmalarına dair literatüre katkı sunmak ve ev üzerine yapılacak olan çalışmalara öncülük etmek amacıyla yapılmıştır.

Extended Abstract

In The Context of the Covid-19 Pandemic Home and Power Relations in The Risk Society

Zeynep Dilekli Karatay⁵
ORCID: 0000-0002-9056-7283

Ahmet Ayhan Koyuncu⁶
ORCID: 0000-0002-5401-7647

Looking at the historical background, people in almost every period have faced various dangers and risks in social life and have sought various ways to cope with these problems. In the traditional period, there were known existing risks in society. In other words, there were risks in society that were not man-made, that arose from nature or environmental disasters and, most importantly, that could be predicted. Examples of these risks include floods, disasters, avalanches, famine and war. However, in today's societies, risks have reached an unpredictable, incalculable and uncontrollable dimension.

The most worrying aspect of a world full of risks is that it creates a culture of fear. In a culture of fear, individuals act with the feeling that they have to develop paranoia and act cautiously against all kinds of stimuli. Because the culture of fear created by the risks encountered has the power to affect everything, even human relations. No one and nowhere is safe for individuals and everyone is a danger. Today, the processes experienced with the Covid-19 pandemic constitute the most concrete example of this. People have been in a state of fear and panic in the face of the Covid-19 pandemic, even though deaths caused by various known diseases (such as deaths caused by smoking) have caused perhaps more deaths than Covid-19. The main reasons for this situation include people's ignorance of how and in what way Covid-19 will cause death, the fear created by the expectation of sudden death, the discourses put forward by the authorities of public and private institutions almost all over the world about Covid-19, the measures they have taken and the various theories put forward by various segments (such as coming out of the laboratory,

---

⁵ Dr., Independent Researcher, Department of Sociology, E-mail: zeynepdilekli3@gmail.com

⁶ Assoc. Prof. Dr., Afyon Kocatepe University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, E-mail: ahmetakoyuncu@hotmail.com

etc.), Covid-19 being declared as a global epidemic, affecting every segment of society and all aspects of life.

Beck and Giddens tried to explain this situation of today's societies with the Risk Society theory. In the Risk Society, power is able to sustain its own existence. The most obvious example of this is the measures taken, discourses produced and practices implemented with the Covid-19 pandemic. Therefore, with the Covid-19 pandemic, it has once again become clear that homes are not independent from power relations. In this process, houses have assumed the duty of being a buffer institution in many different aspects such as being a school, a treatment center, a place of social relations, a place of religious rituals, and a workplace office. For example, in this process, with the curfews in Turkey, houses have been transformed into new public spaces where the government has the opportunity to maintain its existence. Public spaces in Turkey have been moved into houses to sustain their existence. As in various countries, public spaces in Turkey, as well as in other countries, have been tried to be moved to the home in a sense, with various measures such as proposing the isolation method at home, which allows homes to be used as a hospital environment, taking decisions to carry out educational activities from home, and proposing that homes be used as a masjid or mosque instead of places of worship such as mosques. In a way, all this is an indication that power has also moved into the home.

The power that has been actively working in the public sphere outside has started to become more visible in the homes with the transfer of the public sphere to the home, and has made its presence visible by directing people with its discourses and practices. Because in the culture of fear or risk society, the safest places are seen as homes. However, as seen during the Covid-19 pandemic, homes can never be subjected to a reading independent of the power relations that dominate individuals in social life and public spaces. In particular, the intervention of power in all areas of life through discourses and practices is also reflected in the relations within the "home". As in Foucault's analysis, power in the modern period continues to exist in micro structures by being present even in the simplest relationships as well as in macro structures.

There are almost no studies on the home as a socio-spatial element in the literature. However, what happened during the pandemic has made it necessary to think about home again. Whether the situation of staying at home has positive or negative consequences, it has been understood again

how important the home is as a buffer zone/institution (except for some segments) in terms of ensuring continuity in social life, social relations, public and private institutions. On this occasion, this study aims to analyze the relations between home and power in detail.

In the first part of the study, which consists of two parts, the risk society is tried to be explained in detail by taking Beck and Giddens into consideration, and in the second part, the relations between home and power are discussed in detail with reference to Foucault's analysis of power. Although the ontological foundations of Beck and Giddens' theory of risk society and Foucault's analysis of power are different, the main purpose of the study is to discuss what is really meant by the theory of risk society and to convey the background of how and how power relations appear in this society through "home". After all, power maintains its presence in the risk society as in every period. It is thought that this study, which is unique in terms of its subject, will make an important contribution to the literature.

Kaynakça/References

- Arıkboğa, F.Ş., Doğan, E., Akdöl, B. ve İrengün, O. (2020). *Küresel salgın döneminde evden çalışma araştırma raporu*. <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=kuresel-salgin-doneminde-evden-c%CC%A7alis%CC%A7maras%CC%A7tirma-raporu.pdf>
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. (Türkmen, İ. Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2011a). *Risk toplumu: başka bir modernliğe doğru*. (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Beck, U. (2011b). *World at risk*, (Ciaran Cronin, Trn.). Cambridge: Polity Press.
- Bilişli, Y. ve Çakmak, F. (2019). Michel Foucault'nun biyo-iktidar perspektifinden Türkiye'de gazete sağlık haberlerinin analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 323-339.
- Cansever, T. (2013). *İslam'da şehir ve mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- CNN Türk, (2020, Mart 16). Camiler kapatıldı mı? diyanetten son dakika açıklaması yapıldı. 16 Mayıs 2020 tarihinde, <https://www.cnnturk.com/turkiye/camiler-kapatildi-mi-diyanetten-son-dakika-aciklamasi-yapildi> adresinden erişildi.
- Dölek, E. (2018). *Max Weber ve Michel Foucault'da iktidar: karşılaştırmalı bir analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Ulusal Tez Merkezi. (516491).

- drfahrettinkoca. (2020a, Mart 22). Yeni hayatlar kaybediyoruz. Vaka sayıları artıyor. Fakat mümkün olduğunca çok sayıda test yaptığımız unutulmamalı. Tedavi altına alınmış her hastayla, salgının önünü kesmiş oluyoruz. Bugün 9 yeni vefat, 289 yeni tanı var. Evimizde kalalım. Risk almayalım. Hayat eve sığar. (X).
- drfahrettinkoca. (2020b, Eylül 27). Hafif şikayetleri olup tedavisi evde yapılan veya semptomsuz ama izolasyon kuralına kesinlikle uyması gereken kişilerden bazılarının, bu kurala nedense uymadığı bilgisini alıyoruz. Testi pozitif çıkan kişi, bulaştırıcılık açısından kendini tıpkı hastanedeki hasta gibi görmelidir. (X).
- drfahrettinkoca. (2020c, Nisan 8). Vakaları, vaka teması olanları, şüpheli vakaları takip etmek için kullanımı zorunlu bir APLİKASYON geliştirdik. Evde izolasyon kuralına uyulup uyulmadığını tespit edeceğiz. İzolasyon ihlalinin yaptırımı olacak. Sistem bir iki gün içinde devreye girecek. (X).
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin siyasi işlevi* (3. baskı). (I. Ergüden, O. Akınhay ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü*. (3. baskı). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Furedi, F. (2017). *Korku kültürü: risk almamanın riskleri*. (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giddens, A. (2009). *Sağ ve solun ötesinde: radikal politikaların geleceği*. (M. Sözen ve S. Yücesoy, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. ve Sutton, P.W. (2020). *Sosyolojide temel kavramlar* (4). (A. Esgin, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (2014).
- Günerigök, M. (2018). *Risk toplumu ve din: yeni bir sosyolojiye doğru*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınevi.
- Gürcan, T. (2013, Kasım 10). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi. 28 Kasım 2019 tarihinde <https://evrimagaci.org/maslowun- ihtiyaclar-hiyerarşisi-1644> adresinden erişildi.
- Güven, S. (2020). Yeni koronavirüs hastalığının toplumsal etkileri üzerine bir değerlendirme. *TRT Akademi Dergisi*, 5(10), 91-98.
- Hürriyet, (2020, Nisan 10). Sosyal izolasyon nedir? izole etmek ne demek? 23 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-sosyal-izolasyon-nedir-izole-etmek-ne-demek-41491437> adresinden erişildi.
- Kamuajans, (2021, Kasım 2). YÖK Başkanı Yekta Saraç'tan uzaktan eğitim açıklaması. 27 Aralık 2021 tarihinde <http://www.kamuajans.com/akademik-personel/yok-baskani-yekta-sarac-tan-uzaktan-egitim-aciklamasi-h548717.html> adresinden erişildi.

- Karakaş, M., Sala, B., Aykut, G., Bozkurt, R., vd. (2022). Covid-19 Salgını Sürecinde Evin Kullanımına İlişkin Sosyolojik Bir Analiz, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 724-742. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1078871>
- NTV, (2020, Mart 23). Uzaktan eğitimde ilk ders bakan Selçuk'tan. 27 Ağustos 2020 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=IEJyNLIllmCQ> adresinden erişildi.
- Saf, H.H. (2017). Risk toplumunda toplumsal denetim: Whatsapp darbesine face-time önlemi. *TRT Akademi*, 2(3): 160-180.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin karanlık yüzü: risk toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 169-178.
- Şahin, İ. (2019). *Hayat bir oyundur-sosyal acı, teodise, sosyodise ve ritüel*. Ankara: Çizgi Kitabevi.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, (2021, Nisan 26). 81 il valiliğine tam kapanma genelgesi gönderildi. 13 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-tam-kapanma-tedbirleri-gengelgesi-gonderildi> adresinden erişildi.
- Taşgüzen, Z. (2021). Pandemi Sürecinde Ev: Gündelik Pratikler ve Yeni Kamusallığın Deneyimi. *İDEALKENT (COVID-19 Sonrası Kentsel Kamusal Mekânların Dönüşümü)*, 586-608. <https://doi.org/10.31198/idealkent.871640>
- TRTHABER, (2020, Mart 28). Cumhurbaşkanı Erdoğan yeni tedbirleri açıkladı. 13 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-yeni-tedbirleri-acikladi-470824.html> adresinden erişildi.
- Yardımcıoğlu, M. ve Kaplan, M. (2018). Kapitalizm ve şizofreni: Deleuze ve Guattari, *İslâhiye İİBF Uluslararası E-Dergi*, 2(2), 77-87.
- Yıldırım, E. (2008). Risk toplumunda (depremle) yaşamak. *Akademik İncelemeler*, 3(1), 75-85.
- Yıldırım, O ve İpek, İ. (2020). Yeni koronavirüs salgını dolayısıyla gündeme gelen sosyal izolasyon ve gönüllü karantina döneminde internet ve sosyal medya kullanımı, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (52), 69-94. <https://doi.org/10.47998/ikad.788255>
- Yıldırım, Y. (2010). *Private and public use of the living room: an upper income case in Ankara*. (Master Thesis). Ulusal Tez Merkezi. (262320).
- Yörükkan, A. (2006). *Şehir sosyolojisinin ve insan ekolojisinin teorik temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Zeynep Dilekli Karatay

2017 yılında Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. 2019 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamlamasının ardından aynı anabilim dalında doktora eğitimini 2024 yılında tamamladı. Akademik çalışmalarına devam etmektedir.

She graduated from Muş Alparslan University, Faculty of Arts and Sciences Department of Sociology in 2017. She completed her MsC degree (2019) and PhD degree (2024) at Afyon Kocatepe University Institute of Social Sciences, Department of Sociology. She continues his academic studies.

E-posta: zeynepdilekli3@gmail.com

Ahmet Ayhan Koyuncu

Lisans eğitimini 2005 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. 2008 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamladı. 2010 yılında Muş Alparslan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2015 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamladı. 2015 yılında Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi, 2018 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi, 2020 yılında aynı bölümde Doçent unvanı ile çalışmalarına devam etmektedir.

He completed his undergraduate education at Afyon Kocatepe University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology in 2005. In 2008, he completed his MsC degree at Afyon Kocatepe University, Institute of Social Sciences, Department of Sociology. In 2010, he started working as a Research Assistant in the Department of Sociology at Muş Alparslan University. In 2015, he completed his doctorate education at Afyon Kocatepe University, Institute of Social Sciences, Department of Sociology. He has been working as Asst. Prof. in the Sociology Department of the Faculty of Arts and Sciences in 2015, Asst. Prof. in the Sociology Department of the Faculty of Arts and Sciences in 2018 and in the same department Assoc. Prof. Dr. since 2020.

E-posta: ahmetakoyuncu@hotmail.com

Türk Afet Mevzuatının Bütünleşik Afet Yönetimi Açısından İncelenmesi

Öznur Akduman¹

ORCID: 0000-0003-0258-2959

Öz

Mevcut tehlikeler, savunmasızlıklarımızla birleşerek, deprem, sel, heyelan, teknolojik kazalar gibi doğa ve insan kaynaklı afetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda meydana gelen tehlikenin kaynağı doğa veya insan kaynaklı olsa bile afetler sonuçları yönünden değerlendirildiğinde insan eliyle üretildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Afetlerin yönetimi, toplumun karşılaşılabileceği çeşitli afetlerin öncesinde, sırasında ve sonrasında alınacak tedbirleri, müdahaleleri ve iyileştirme çabalarını içeren oldukça geniş kapsamlı bir süreçtir. Bu süreç, sadece devlet kurumları ya da sivil toplum örgütleri tarafından değil, aynı zamanda bireylerin ve toplumun tüm kesimlerinin katılımını gerektirmektedir. Türkiye’de afet yönetimi için belirlenen yasal çerçeve, farklı düzeylerdeki devlet kurumlarının ve sektörlerin rollerini, sorumluluklarını ve iş birliği mekanizmalarını tanımlamaktadır. Yapılan çalışmalar ve uygulamalar değerlendirildiğinde; mevcut yasal düzenlemelerin, afet risklerini azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerindeki iş birliği ve koordinasyonu güçlendirecek şekilde güncellenmesi gerekmektedir. Bu çalışma, Türkiye’deki afet yönetimi mevzuatının bütünleşik afet yönetimi perspektifinden değerlendirilmesini hedeflemektedir. Bu değerlendirme, mevcut afet yönetimi sürecinin eksikliklerinin belirlenmesini ve daha etkili bir afet yönetimi stratejisinin oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mevzuat, afet mevzuatı, bütünleşik afet yönetimi, afet risk mevzuatı, afet risk yönetimi*

¹ Arş. Gör. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, E-posta: oakduman@nku.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1492081

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1753-1784

Examination of Turkish Disaster Legislation in Terms of Integrated Disaster Management

Öznur Akduman²

ORCID: 0000-0003-0258-2959

Abstract

Existing hazards, when combined with our vulnerabilities, lead to the occurrence of natural and human-induced disasters such as earthquakes, floods, landslides, and technological accidents. In this context, regardless of whether the source of the hazard is natural or human-induced, it would not be incorrect to say that disasters, when evaluated in terms of their outcomes, are ultimately human-made. Disaster management is a comprehensive process that encompasses the measures, interventions, and recovery efforts taken before, during, and after various disasters that society may face. This process requires not only the involvement of government institutions or non-governmental organizations but also the participation of individuals and all segments of society. In Turkey, the legal framework established for disaster management defines the roles, responsibilities, and cooperation mechanisms of government institutions and sectors at different levels. When evaluating current practices and implementations, it is clear that existing legal regulations need to be updated to strengthen collaboration and coordination in disaster risk reduction, preparedness, response, and recovery processes. This study aims to evaluate Turkey's disaster management legislation from the perspective of integrated disaster management. Such an evaluation seeks to identify the deficiencies in the current disaster management process and contribute to the creation of a more effective disaster management strategy.

Keywords: *Legislation, disaster legislation, integrated disaster management, disaster risk legislation, disaster risk management*

---

² Res. Asst. Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Health Sciences, Department of Emergency Aid and Disaster Management, Email: oakduman@nku.edu.tr

Giriş

Afetlerin yol açtığı insan kayıpları, ekonomik ve toplumsal zararlar tarihin her döneminde önemli sorunlar olarak kabul edilmiştir (Çilingir ve Örçen, 2020). Afetlerin ortaya çıkardığı bu olumsuz durumları azaltmaya yönelik oluşturulan afet yönetimi mekanizmaları genellikle yasal karmaşıklıklar ve usullerin anlaşılabilirliği nedeniyle tam olarak kavranamamıştır (Gupta ve Nair, 2012). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde afet yönetimi yasal süreçleri genellikle afetzedeleri kurtarma, yardım ve rehabilitasyon haklarını içermekle sınırlı kalmaktadır. Bu süreçler çoğunlukla insani yardım temelinde şekillenmektedir. Bu durum halk tarafından afet mevzuatının tam anlamıyla netlik kazanmadığını göstermektedir (Gupta ve Nair, 2012).

Günümüzde pek çok yerleşim alanı, özellikle deprem ve sel gibi afet riskleriyle ciddi şekilde karşı karşıyadır. Bunun yanında, şehirlerde meydana gelebilecek doğa, teknoloji veya insan kaynaklı afetlerin can kayıpları, maddi zararlar ve çevresel tahribat açısından büyük boyutlara ulaşabileceği öngörülmektedir (Kadıoğlu, 2008). Bu durumun en çarpıcı örneklerinden biri, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de yaşanan ve 11 ilde büyük yıkıma neden olan deprem felakettir. Resmi rakamlara göre, 50 binden fazla insanın hayatını kaybettiği, 150 milyar doların üzerinde maddi kayba neden olan bu olay, afetlerin insanlık üzerindeki olumsuz etkilerinin en ağır şekilde hissedildiği bir felaket olarak "Asrın Felaketi" olarak anılmıştır (Duruel, 2023). Bu acı tecrübelerin ardından, Türkiye'nin afetlerle yaşama gerçeği, kapsamlı ve entegre bir afet yönetim sisteminin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir (Büyükkaracıoğlu, 2016).

Afetlerin sıklığının ve etkilerinin artması, afet politikaları ve yönetimi alanında gelişim ve değişiklikleri zorunlu hale getirmiştir (Çilingir ve Örçen, 2020). Bu çerçevede, etkili afet yönetimi süreçlerinin uygulanabilmesi için verimli yasal, politik ve kurumsal desteklerin sağlanarak tüm paydaşların sorumluluk alması elzemdir (Özer, 2017; Gupta ve Nair, 2012). Afetlerin kalkınmaya verdiği zararlar göz önünde bulundurulduğunda, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması ve etkin yönetim modelleriyle desteklenmesi gerekmektedir (Sarı ve Özer, 2024). Bu çalışma, Türk Afet Mevzuatı'nın bütünleşik afet yönetimi perspektifinden incelenmesiyle risk yönetiminin önemini vurgulamayı hedeflemektedir.

Afet ve Bütünleşik Afet Yönetimi

Dünya genelinde giderek daha karmaşık hale gelen, sıklığı artan ve etki alanı genişleyen afetler, meydana geldiği bölgelerdeki fiziksel, sosyal ve ekonomik yapıyı önemli ölçüde olumsuz etkilemektedir (Çilingir ve Örçen, 2020). Zarar verici ve tahrip edici etkileri zamanla daha da artan afetler; zamanla kalkınmanın en büyük engellerinden biri haline gelmiştir (Sarı ve Özer, 2024; Tenikler, 2023). Afetlerin sıklığı, etkilediği alanlar ve zararlarının giderek artması, afet yönetimi süreçlerinde gelişim ve değişimleri beraberinde getirmiştir (Çilingir ve Örçen, 2020).

Türkiye’de afet yönetimi, afet yönetimi sürecinin evrimi, zaman içinde değişen anlayışlar ve yaklaşımlar çerçevesinde gelişmiştir. Başlangıçta, afet yönetimi genellikle acil müdahale ve kurtarma faaliyetleriyle sınırlıyken; zamanla bu süreç sürdürülebilir ve etkili stratejilerin geliştirilmesine olanak tanımıştır. Başlangıçta kriz yönetimi olarak tanımlanan, afet sonrası müdahale ve kurtarma odaklı bu yaklaşımlar, 1939 Erzincan depremi sonrası daha çok acil müdahale ve kurtarma üzerine gelişmiş, ilk yasal düzenlemeler de afet sonrası müdahaleye odaklanmıştır. Afetler meydana geldiğinde hızlı tepki verilmesi gerektiği düşünülüyordu. Ancak, 1980’lerden itibaren, özellikle 1999 İzmit depremi sonrasında, risk yönetimi çalışmalarının eksikliği belirgin hale geldi (Büyükkaracıgan, 2017; Tümtürk, 2020). Bu bağlamda, afet risklerinin oluşmasından önce zararları en aza indirmeyi, risklere karşı etkili hazırlık yapmayı, afet anında hızlı ve etkin müdahalede bulunmayı ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarını içeren Bütünleşik Afet Yönetimi Sürecine geçişin gerekliliği ortaya çıkmıştır (Çilingir ve Örçen, 2020; Tümtürk, 2020; Büyükkaracıgan, 2017).

Bir sistemin veya topluluğun kapasitesi ve müdahale yetenekleri aşıldığında bir afetin meydana gelebileceği gerçeğini göz önünde bulundurarak afet yönetimi sürecinin her aşamalarına kapasite geliştirme çalışmalarını dahil etmek hayati önem taşır (Kara, 2023; Allahbakhshi vd., 2019; Öcal vd., 2020). Afet yönetiminde başarı, toplumda afet bilincinin yaygınlaşması, doğru tepkilerin öğretilmesi, halkın afet eğitimleri alması ve tatbikatlarla bilgilerin güncellenmesiyle ilgilidir. Ayrıca, risklerin önceden önlenmesi ve azaltılması için yasal düzenlemelerin yapılması ve bu kurallara uymayanlara ciddi yaptırımların uygulanması gereklidir. Halkın hazırlıklı olması için insan odaklı yaklaşımların benimsenmesi ve önlemlere yatırım yapılması önemlidir. Yasaların çıkarılmasıyla önceden alınacak

tedbirlerin belirlenmesi ve tekrarlanan hataların önlenmesi sağlanmalıdır. Bu süreçte, vatandaşların yasalara uyması, anlaşılır şekilde bilgilendirilmesi ve kanunlara uymayanlara karşı ciddi yaptırımların uygulanması gereklidir (Tümtürk, 2020).

Afet Mevzuatı

Türkiye söz konusu olduğunda, afet denilince genellikle ilk akla gelen depremler olsa da, son yıllarda sel, orman yangınları, heyelanlar ve sığınmacı akınları gibi çok çeşitli afet türleriyle daha sık karşı karşıya kalınmaktadır. Bu nedenle, sadece depremler değil, tüm afet türlerine karşı kapsamlı ve bilimsel bir yaklaşımla oluşturulmuş yasal düzenlemelere ve acil eylem planlarına ihtiyaç vardır. Bu düzenlemelerin ve planların eksiksiz bir şekilde hazırlanması, etkin bir şekilde uygulanması, düzenli aralıklarla denetlenmesi ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli güncellenmesi zorunludur (Çakır ve Çay, 2022; Akduman, 2022; Yılmaz, 2023). Afet yönetimine ilişkin yasal çerçevenin sağlam temellere oturtulması, yetki çatışmalarını en aza indirirken, afet sonrası müdahalelerin daha hızlı ve etkin bir şekilde yapılmasını mümkün kılacaktır. Afet yönetiminde mevcut olan çeşitli yasal düzenlemelerin bir arada ele alınarak, görevli kurum, kuruluş ve kişilerin yetki ve sorumluluklarının net bir zemine dayandırılması, afetlerle mücadelede önemli bir adım olacaktır (Büyükkaracıgan, 2017; Sunar, 2023).

Afet yönetiminin her aşamasında yer alacak karar vericiler, müdahaleciler, sivil toplum kuruluşları, gönüllüler ve halk gibi tüm paydaşların rollerinin önceden tanımlanması ve planlanması gereklidir. Bu sayede, olası bir afet anında görev ve sorumlulukların açıkça belirlenmesi, afet sonrasında yaşanabilecek kaos, karmaşa ve yetki çatışmalarının önlenmesine yardımcı olacaktır (Özer, 2018; Büyükkaracıgan, 2017). Afet sonrası yardımların aksamasını engellemek ve müdahale süreçlerini hızlandırmak adına, afet yönetiminin her aşamasında net bir görev dağılımının yapılması, sürecin daha düzenli ve etkili yürütülmesini sağlayacaktır (Özer, 2018; Tümtürk, 2020; Akduman, 2024).

Türk Afet Mevzuatının Risk ve Kriz Yönetimi Bakımından Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın amacı, Türk mevzuatında afetler ve afet yönetimi ile ilgili hukuki altyapıyı inceleyip değerlendirmek ve mevcut sorunları tespit

etmektedir. Bu bağlamda, Türk afet geçmişi ve yönetimi dört farklı dönemde incelenmiştir: 1944 ve öncesi, 1944-1958 dönemi, 1958-1999 dönemi ve 1999'dan günümüze kadar yaşanan afetlerle ilgili çıkarılan yasal belgeler dönemi. Bu dönemlerde gerçekleşen ve önemli kayıplara neden olan afetlerin incelenmesi, bu afetler sonrasında oluşturulan yasal düzenlemelerin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve alınan önlemler üzerinde durulmuştur.

Afetlerin öngörülmesi, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme çalışmalarının planlanması, uygulanması ve sürekli olarak güncellenmesi gerekmektedir. Afetlerle mücadele kapsamında oluşturulacak afet mevzuatının sistem bütünlüğüne sahip olması büyük önem taşımaktadır.

1944 Öncesi Dönem

Türkiye'de afet yönetimi tarihine bakıldığında, Cumhuriyet döneminden başlayarak önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı görülmektedir (Tümtürk, 2020). Bu süreçte, 1929 yılında kabul edilen "*1351 Sayılı Ankara Şehir İmar Müdüriyeti Teşkilat ve Vezaifine Dair Kanun*", Ankara şehrinin imar ve planlama sürecinde önemli bir adım olarak kaydedilmiştir (1351 Sayılı Kanun, 1929). Bu Kanunla birlikte Ankara Şehri İmar Müdürlüğü kurulmuş, şehrin modern ve planlı bir şehir olması hedeflenmiş, alt yapı, ulaşım ağı, yeşil alanlar ve konut alanları düzenlenmiştir (Bekiroğlu, 2010; Tümtürk, 2020). Bu süreçte yapılan düzenlemelerle kanunun adında da belirtildiği gibi sadece Ankara'ya yönelik olmuş ve Ankara'nın daha yaşanabilir bir şehir olması amaçlanmıştır.

1930'lu yıllarda çıkarılan "*1580 Sayılı Belediye Kanunu*" ve "*1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*" ile şehirleşmenin daha kontrollü hale getirilmesi amaçlanmıştır (1580 Sayılı Kanun, 1980; 1593 Sayılı Kanun, 1930). Belediyelere imar planları yapma, yapılaşmayı denetleme ve konut ihtiyacını karşılama yetkisi verilmiştir (Değirmenci, 2021; Bekiroğlu, 2010; Tümtürk, 2020). Bu düzenleme ile Ankara'nın şehirleşme süreci daha kontrollü ve düzenli hale getirilmiş, şehirdeki yaşam standartları iyileştirilmiştir.

1933 yılında çıkarılan "*2290 Sayılı Belediye ve Yollar Kanunu*", imar mevzuatının ve yapı denetiminin temellerini atmış; imar planları, yeni binalar, ruhsatlar, yollar ve yapı denetimi bu kanunla düzenlenmiştir (2290 Sayılı Kanun, 1936). Bu kanun, dönemin kentsel gelişim anlayışına paralel olarak imar planlarının oluşturulması, yapı izinleri, yol düzenlemeleri ve yapı denetimi gibi konularda yenilikler getirmiştir (Bekiroğlu, 2010; Tümtürk, 2020).

1939 yılında Erzincan'da büyüklüğü 7.8 olan bir deprem meydana gelmiştir. Depremde 32.000'den fazla kişi can vermiş ve yaklaşık 116.720 bina zarar görmüştür (Haçin, 2014). Bu deprem sonrasında, 1940 yılında kabul edilen ve "3773 numaralı Erzincan ve Depremden Etkilenen Bölgelerde Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir (Çilingir ve Örcen, 2020; Sancakdar, 2012). Bu kanun, deprem sonrası afetzedelere yapılacak yardımları ve iyileştirme politikalarını içermektedir. Bu kanunla, devletin afet politikası klasik bir afet yönetimi modeline dönmüş, afet sonrası müdahale ve yeniden inşa çalışmalarına odaklanılmıştır.

1942 yılında Niksar-Erbaa, 1943 yılında Adapazarı-Hendek, 1944 yılında Tosya-Ladik ve Bolu-Gerede depremleri meydana gelmiştir. Depremlerin etkisi ile çok sayıda can ve mal kaybı meydana gelmiş ve Türkiye'de afet mevzuatında önemli değişikliklere yol açmıştır (Çilingir ve Örcen, 2020; Sancakdar, 2012; Ergünay, 2008). Bu düzenlemeler ve gelişmeler, depremlerden zarar görenler için yapılacak yardımları düzenlemeye yönelik olmuş ve afetlerde kriz yönetimine odaklanan bir politika izlenmiştir. Ancak bu düzenlemeler genellikle afet sonrası yardım, geçici iskân gibi konularla sınırlı kalmıştır (Özmen ve Özden, 2011).

Büyük depremlerin yanı sıra yaşanan sel ve su baskınları, afet mevzuatında yeni düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, 1943 yılında "4373 Sayılı Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu" kabul edilmiştir (4373 Sayılı Kanun, 1943). Bu kanun genel kapsamı ile su taşkınları ve baskınlara karşı afet anında yapılacakları kapsayan (müdahale süreçlerini) yeni prensipler belirlemiştir.

1944-1958 Arası Dönem

1944'te yürürlüğe giren "4623 Sayılı Yer Sarsıntısından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun", Türkiye'de afet mevzuatı açısından önemli bir dönüm noktasıdır (Karaaslan, 2015). Bu kanun, deprem öncesinde merkezi hükümete çeşitli görevler yükleyen ilk kapsamlı düzenlemelerden biri olarak kabul edilir (Şengün, 2020; Sever, 2019). Kanun, deprem tehlikesi olan bölgelerin belirlenmesini ve bu bölgelerde yapılacak yapılarla ilgili düzenlemeleri içermekte, risk yönetiminin erken örneklerinden birini oluşturmaktadır. Ancak, kanun daha çok deprem sonrası müdahale ve yeniden inşa çalışmalarını sınırlı kalmıştır.

1945 yılında çıkarılan "Türkiye Yersarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği", deprem riski bulunan bölgelerde yapılacak yapılar için alınacak önleyici tedbirleri vurgulamıştır (Tümtürk, 2020). Bu yönetmelik, kriz yönetiminin

yeniden inşa aşaması için uygulanmıştır. 1953 yılında Türkiye'deki depremler sonrasında oluşturulan, “Yapı ve İmar Reisliği bünyesinde Deprem Bürosu” oluşturulmuş ve aynı yıl içinde Çanakkale'de bir deprem daha yaşanmıştır. Bu doğal afetlerin etkisiyle “6188 Sayılı Bina Yapımı ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun” çıkarılmıştır (AFAD, 2018; Tümtürk, 2020).

1955 yılında “DE-SE-YA (Deprem-Selyap-Yangın) Bürosu” kurulmuştur (AFAD, 2018). Bu düzenleme ise, sel ve yangın gibi afetler sonrası yapılacak kriz yönetimi temelli çalışmaları kapsamaktadır.

1956 yılında “6746 Sayılı Afetlerden Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir (6746 Sayılı Kanun, 1956). Bu Kanun, afetlerden zarar görenlere yapılacak yardımları düzenlemeye yönelik oluşan zararları azaltma amacı taşımaktadır. Bu şekliyle sadece kriz yönetimine odaklanmış bir kanundur.

Türkiye'de sanayileşme ve göç hareketlerinin artmasıyla birlikte kentleşme hız kazanmış, bu durum yerleşim bölgelerinde ve yapıların denetiminde yeni zorluklar doğurmuştur (Kılınç ve Bezci, 2011). Bu nedenle, 1956 yılında “6785 Sayılı İmar Kanunu” yürürlüğe konulmuştur (6785 Sayılı Kanun, 1956). Kanun, yerleşim bölgelerinde afet risklerinin belirlenmesi ve yapı denetiminin teknik çalışmalarla sağlanması konularında önemli düzenlemeler içermektedir.

1958 yılında “7116 sayılı İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun” yürürlüğe konulmuştur. Bu konuyla, Türkiye'de meydana gelebilecek doğal afetlerden birinci derecede sorumlu kurum İmar ve İskân Bakanlığı olarak belirlenmiştir (7116 Sayılı Kanun, 2018). Bu süreçte, depremler sonrasında yeni kanunların çıkarılması ve yapı denetimi konusunda belediyelerin görev ve sorumluluklarının değişmesi gibi benzer adımlar atılmıştır. Bu düzenlemelerin ana hedefi, depremlerin neden olduğu zararları azaltmak ve yapılaşmanın daha güvenli ve düzenli bir şekilde yapılmasını sağlamak olmuştur (Tümtürk, 2020). Kanun, imar planlarının hazırlanma sürecini belirlemeden kabul edilmiş ve bazı belediyeler için yurt dışından alınan modellerin Türkiye'ye uyarlanmasını da içermiştir.

1958 yılında “7126 Sayılı Sivil Müdafaa Kanunu” kabul edilerek; afetlerden sonra arama-kurtarma ve ilkyardım faaliyetleri, düşman saldırıları ve büyük çaplı yangınlar gibi acil durumlar için sivil savunma organizasyonunu ve görevlerini belirlemiştir (Sever, 2019). Aynı yıl içinde, Türkiye'nin afet yönetim sisteminde temel unsurlardan biri olarak uzun süre varlığını sürdüreceği olan Sivil Savunma Teşkilatı kurulmuştur.

1959 yılında ise “Sivil Müdafaa Bakımından Şehir ve Kasaba Planlarıyla Mühim Bina ve Tesislerde Tatbik Olunacak Esas Hakkında Nizamname” yayınlanmıştır. Bu nizamnamede sivil müdafaa bakımından şehir planlarının düzenlenmesi esasları belirtilmiştir (Sever, 2019; 7126 Sayılı Kanun, 1959). Bu düzenlemeler, ilerleyen yıllarda yapılan değişikliklerle güncellenerek sivil savunma kapsamına tabii afetlerin ve büyük yangınların da dahil edilmesini sağlamıştır. Bu düzenlemelerin temel amacı, yaşanan afetler sonrasında yardım ve afet anında müdahale konularını esas alarak şekillendirilmiştir.

1958-1999 Arası Dönem

Türkiye’de 1959 yılından itibaren afet mevzuatı açısından önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönem, afetlerin sıklığının ve zararlarının artması ile ifade edilmektedir (Tümtürk, 2020). 1959’da kabul edilen “7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun”, afet yönetimi alanında önemli bir dönüm noktası olmuştur (7269 Sayılı Kanun, 1959). Bu kanun, doğal afetlerden sonra devletin müdahale yeteneğini belirlemek, artırmak ve etkinleştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca, genel bütçeden ayrılan bir afet fonu oluşturularak uluslararası alanda örnek gösterilen afet kanunlarından biri olarak kabul edilmiştir (Tümtürk, 2020; Değirmenci, 2021). Kanun, deprem, kaya düşmesi, yer kayması, çığ, yangın, su baskını gibi doğal afetlerde, genel hayatı etkileyebilecek derecede zarar görmüş veya görebilecek yerler için alınacak tedbirler ve yapılacak yardımlar konusunda hükümler içermektedir. Bu yaklaşımıyla afeti doğa kaynaklı olarak tanımlamış ve etkisinin ölçüsünü "genel hayata etkili olacak derecede" olarak belirlemiştir (Akyel, 2005; Ersöz, 2023). Kanun, deprem yanında diğer doğal afetleri de içerecek şekilde mevcut afet tanımını genişleterek, yerleşim yerlerinde oluşabilecek tüm afetlere karşı alınması gereken önlemlerin belirlenmesini ve uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Ancak "Genel hayata etkililik" ölçüsü doğrudan kanunda belirtilmemiş olmakla birlikte, afetlerin genel hayat üzerindeki etkisi Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından düzenlenen yönetmeliklerle belirlenen temel kurallar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kanunun yürürlüğe girmesinden dokuz yıl sonra yürürlüğe konulan "Afetlerin Genel Hayata Etkililiğine İlişkin Temel Kurallar Hakkında Yönetmelik" ise afetlerin genel hayat üzerindeki etkisini belirlemek için bazı kriterler getirmiştir. Bu çerçevede Bayındırlık Bakanlığı, afetlerin genel hayat üzerinde etkili olup olmadığına karar verme yetkisine sahiptir ve

bu kararı etkileyen faktörler arasında ölü ya da ağır yaralıların olması, kamu binalarının kullanılamayacak seviyede etkilenmesi, tarım ürünlerinde %33 oranında zarar oluşması, hayvan kayıpları, ulaşım imkânlarının kısıtlanması, sert kış şartları ve inşaat için uygun olmayan iklim koşulları gibi durumlar yer almaktadır (Tümtürk, 2020; Akyel, 2005). Bu Kanun, Türk afet yönetiminin temellerini atan önemli bir yasadır. Diğer yarasarma politikalarının benimsendiği kanunlardan farklı olarak, afetlerden öncesinde, afetlerin yaşanma sırasında ve afetlerden sonrasında yapılacak çalışmalara değinmiştir. Depremler ve seller dışındaki doğal afetleri de kapsayarak, genel hayat üzerinde önemli zarar gören veya görebilecek yerlerde alınacak önlemleri ve sağlanacak yardımları içermektedir.

1961 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde sosyal devlet ilkesinin ilk kez benimsendiği önemli bir dönemi işaret etmektedir (1961 Anayasası, 2024). Bu anayasa çerçevesinde, afetlerden sonra afet bölgelerine yardım ve hizmetlerin ulaştırılması konusu üzerinde durulmuştur. 1965'te doğal afetlerle ilgili sorumlulukları üstlenmek amacıyla kurulan Afet İşleri Birimi, Genel Müdürlük statüsüne yükseltilmiştir (Sever, 2019; Erkan, 2010).

1966 yılında Varto, Hınıs Depreminin yaşanmasının ardından Bakanlar Kurulu kararı ile başkent Ankara'da "*Deprem Bölgeleri İmar ve İskân İcra Heyeti Başkanlığı*" ve depremlerden etkilenen illerde İnşaat Amirliklerinin kurulması yoluna gidilmiştir (Sever, 2019; Erkan, 2010).

"1051 Kanun numaralı Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara dair 15/5/1959 gün ve 7269 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında Kanun" çerçevesinde 1968 yılında afetlere yönelik çalışmalarının biçimini düzenleyen "88/12777 Sayılı Afetlere ilişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik" yürürlüğe konulmuştur (1051 Sayılı Kanun, 1968 ; 88/12777 Sayılı Kanun, 1988; Güler, 2012; Erkan, 2010). Bu yönetmelikte benzer olarak yaşanan afetlerden sonra yapılacak yardımlara yönelik bilgiler içeren kriz yönetimi esasına dayanan bir yönetmelik olmaktan daha ileri gidememiştir.

1966 yılında Muş merkezli Varto-Hınıs ve 1970 yılında Gediz Depremleri çok sayıda can kayıplarına ve büyük hasarlara yol açmıştır (Tümtürk, 2020). Depremlerin sıklığı devam ettiği için, 1970 yılında "Afetler Fonundan Harcama Usullerine Dair Yönetmelik" çıkarılmıştır (Ergünay, 2008). Bu yönetmelik, afetler sonrası afet fonunun kullanımına ilişkin kriz yönetimi düzenlemelerini içermektedir.

1971 yılında kurulan ve doğrudan bakanlığa bağlı olan Deprem Araştırma Enstitüsü, depremin potansiyel zararlarını azaltmak amacıyla araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yürütmek üzere görevlendirilmiştir. Bu kurum daha sonrasında "*Afet İşleri Genel Müdürlüğü*" olarak faaliyetlerine devam etmiştir (Ergünay, 2011; Erkan, 2010). Deprem Araştırma Enstitüsü Başkanlığı, yaşanan depremler hakkında araştırmalar yaparak kriz ve risk yönetimini geliştirmeyi amaçlamıştır.

1971 Bingöl, 1975 Diyarbakır-Lice, Depremleri Türkiye'de yaşanmıştır. 1975 yılında ise , "Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik" kabul edilmiştir. Bu yönetmelikle Türkiye, deprem yaşanma riskine bağlı olarak 1.,2.,3. ve 4. derece deprem bölgelerine ayrılmış ve betonarme binaların yaygınlaşması teşvik edilmiştir. 1976 Van-Çaldıran ve 1983 Erzurum Depremleri meydana gelmiştir. Bu depremlerin ardından ortaya çıkan ciddi hasarlar birçok eksikliği ortaya koymuş ve bu yönetmeliğin revize edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1992 yılında yaşanan Erzincan ve 1995 yılında meydana gelen Dinar depremlerine yönelik yapılan incelemelerde, konut ve işyerlerinin inşasında bu yönetmeliğe bağlı kalınmadığını göstermiştir (Aktel, 2010). Bu durum, yapıların tasarım ve denetim süreçlerinin bilgi ve deneyim eksikliği olan sorumsuz kişilerce yürütüldüğünü ve meydana gelen kayıpların başlıca nedenlerinden biri olduğunu göstermektedir.

1977'de "*2090 Sayılı Tabi Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun*" çıkartılmıştır. Bu kanunla sel ve su baskınları gibi afetlerden etkilenen çiftçilere devlet desteğinin verilmesi amaçlanmıştır (2090 Sayılı Kanun, 2019). Bu kanunla çiftçilere karşılıksız tohum, fide, fidan, canlı hayvan, para verilmesi; teknik yardım sağlanması ve tesis maliyetlerine katılım gibi destekler sunulmuştur (Uzuntaş ve Öztürk, 2019). Bu kanun, afet sonrasında çiftçilere yapılacak yardımlar konusunda çerçeve oluşturarak, bu alanda devletin sorumluluklarını belirlemiştir.

1982 yılında, dünya genelindeki gelişmelere paralel olarak Türkiye'de atom enerjisi kullanımıyla ilgili önlemleri içeren "*2690 Sayılı Türkiye Atom Enerjisi Kanun'u*" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun (TAEK) kurulmasını sağlayarak, nükleer enerji hakkında; planlama, denetleme, korunma ve güvenlik gibi konularda sorumlulukların belirlenmesini sağlamıştır (2690 Sayılı Kanun, 1956). Kanun, kriz temelli risk yönetimi ilkeleri doğrultusunda nükleer enerjiyle ilgili süreçleri düzenlemeye yönelik çıkartılmıştır.

1982 tarihli 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 119. Maddesi'ne göre, doğal afetler ve tehlikeli salgın hastalıklarda Cumhurbaşkanı Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu, altı ayı geçmeyecek şekilde olağanüstü hâl ilan edebileceği belirlenmiştir (1982 Anayasası, 1982). Bu kanunda bahsedilen olağanüstü hâl ilanı, herhangi bir afet durumunda yaşanabilecek krizlerin hızlı ve etkin yönetim sürecinin sağlanmasını kapsamaktadır.

1983'te "2872 Sayılı Çevre Kanunu" kabul edilerek sel ve su baskını gibi afetlerle ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (2872 Sayılı Kanun, 1983). Bu kanunun esas amacı, ortak varlık olarak kabul edilen çevrenin sürdürülebilir şekilde kullanılması için hukuki ve teknik ilkeler doğrultusunda, mevcut kalkınma hedefleriyle uyumlu olacak şekilde düzenlemeler ve önlemler alınmasını sağlamaktır (Bilgili, 2015). Ancak ilerleyen süreçte, kanun sadece ceza fonunun oluşturulması ve bu fonun kullanılması yönünde güncellenmiştir. Yani kanun, çevreye zarar verenlere belirli cezai yaptırımlar öngörerek kriz temelli bir risk yönetimi sağlamıştır.

1983'te "18251 Sayılı Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin" kabulü ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığının kuruluşu ve görevleri belirlenmiştir (18251 Sayılı Kararname, 1983). Bu kararnameye göre, deprem, yangın, su baskını gibi afetlerde alınacak önlemlerin belirlenmesi, yardımların tespiti ve ilgili kurumlarla iş birliği yapılması bakanlığın görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır (Tümtürk, 2020). Bu yönetmelikte yer alan

"...afetlere dönüşebilecek olaylar öncesinde ve sonrasında yerleşim bölgelerinde alınması gereken önlemlerin belirlenmesi, ulaştırılacak yardımların tespiti ve bunların gerçekleştirilebilmesi..."

ifadesi, afetlerin öncesi ve sonrası dönemlerde yapılacak çalışmaları kapsamaktadır. Bu yaklaşım, bütünleşik afet yönetimi süreçlerinin uygulanmasını amaçlar. Genellikle toplum ve yöneticiler genellikle afetleri ilahi, öngörülemeyen ve önceden müdahale edilemez olarak algıladıklarından, çoğunlukla afetler meydana geldikten sonra yapılacak çalışmalara odaklanılmıştır.

1985 yılında "6785 Sayılı İmar Kanunu" yürürlükten kaldırılarak yerine "3194 Sayılı İmar Kanunu" uygulamaya girmiştir (3194 Sayılı Kanun, 1985). Bu kanun, yerel yöneticilerin imar planlarının, çevre ve bölge planları ile uyumlu olacak şekilde yapılmasını sağlamak için düzenlemeler içermektedir. Ayrıca yapı ruhsatı verme yetkisinin, belediye ve mücavir alanlarda

belediyelere, dışında ise valiliklere verilmiştir. Ancak 1980'lerdeki yerleşme hareketine rağmen, denetim sistemlerindeki sorunlar nedeniyle Kanunun etkili uygulanamadığı gözlemlenmiştir (Tümtürk, 2020). Kanun, gelecekte yaşanabilecek depremleri göz önünde bulundurarak risk yönetimini hedeflemiştir. Ancak yapılan bölge planı ve çevre düzenleme plan kararlarının yeterli denetlemelerden geçirilmediği günümüzde yaşanan afetlerin sonuçları ile görülmektedir. 1990'ların başında artan kent nüfusuyla birlikte konut sıkıntısı ciddi bir sorun haline gelmiş ve kontrolsüz yapılaşma endişe verici boyutlara ulaşmıştır (Tümtürk, 2020; Kılınç, 2011). Bu dönemde yürürlüğe giren “2981 Sayılı İmar Affı” gibi düzenlemeler, kontrolsüz ve kaçak yapılaşmayı teşvik eder nitelikte olmuş, sorumlular cezalandırılmak yerine ödüllendirilmiştir (2981 Sayılı ve 6785 Sayılı Kanun, 1984; Tümtürk, 2020). Bu süreçte artan kaçak yapılaşmalar, afet risklerine uygun olmayan şekilde inşa edilmiştir, bu durum afet durumlarında büyük hasara ve can kaybına neden olmaktadır. Ayrıca, planlı kentleşme ve yapılaşmaya engel olmakta ve çevresel sorunlar ile altyapı eksikliklerini artırarak toplumun savunmasızlıklarını derinleştirmektedir.

1992'de Erzincan'da meydana gelen 6.8 büyüklüğündeki depremde 653 kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 8.000 bina hasar görmüştür (Erzincan İRAP, 2021: 50). Depremin ortaya çıkardığı sorunların çözümü için “3838 Sayılı Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli illerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ve Şırnak Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun” yürürlüğe konulmuştur (3838 Sayılı Kanun, 1992). Bu yasa, kriz odaklı afet yönetimi yaklaşımını benimsemiştir. Afetler sonucu oluşan sosyal, ekonomik ve çevresel zararların giderilmesine yönelik hükümleri genişletmiştir.

1995'te Afyonkarahisar'ın Dinar İlçesi'nde 6.2 büyüklüğünde bir deprem yaşanmıştır (Afyonkarahisar İRAP, 2020:94). Dinar Depremi ardından belirli iller için düzenlemeleri içeren 3838 Sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Yerine her doğal afeti kapsamına alan “4123 Sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir (4123 Sayılı Kanun, 1995). Bu Kanunda 1995 ila 2018 yılları arasında bazı değişiklikler yapılmıştır. 1997 yılında yapılan önemli bir düzenleme, doğal afetleri de içeren ve 7269 Sayılı Kanundaki örgütlenme yapısında değişiklikler getiren “96/8716 Sayılı Başbakanlık Kriz Merkezi Yönetmeliği”dir. Bu yönetmeliğe göre, kriz durumlarında Başbakanlık Kriz Merkezi'nin faaliyet göstermesi öngörülmüştür (3343 Sayılı Yönetmelik, 1997). Aynı yıl içinde, deprem, yangın ve sel gibi

afetleri kapsayan "Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik" de uygulamaya konulmuştur (AFAD, 2022; Sever, 2019; Ergünay, 2011; Erkan, 2010). Bu kanunla oluşturulan Kriz Merkezi Yönetmeliği, afetlerin meydana gelmesinden sonra yapılacak yönetimi düzenlerken, etkilenen insanlara yönelik müdahaleye dair bilgiler içermektedir. Çıkarılan yönetmelik yaşanan afetlerden etkilenen insanlara müdahaleye yönelik bilgiler içeren kriz yönetimi esasına dayanan bir yönetmelik olmaktan daha ileriye gidememiştir.

1997'de meydana gelen depremlerden sonra "*Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik*" kabul edilmiştir (23098 Mükerrer Sayılı Yönetmelik, 1997). Yönetmelikte, afet bölgelerinde yeniden inşa, değişiklik, genişletme, onarım veya güçlendirme yapılacak tüm binaların (resmi ve özel) teknik gereklilikleri belirlenmiştir (Demirli, 2000). Ancak, bu yönetmelikte deprem, sel ve yangın gibi afetler öncelikli olarak ele alınmış, diğer olası afetler ve riskler gözardı edilmiştir. Özellikle deprem konusu üzerinde durulurken, sel ve yangın gibi durumlar için ise çok az yer ayrılmıştır.

1998'deki Adana-Ceyhan Depremi'nde 145 kişi hayatını kaybetmiş, 1.500'den fazla kişi yaralanmış ve 30.000'den fazla yapı hasar görmüştür (Adana İRAP, 2022:25). Bu depremin ardından Türkiye'de ilk kez yapı denetimi konusunda "*Yapı Denetimi Hakkında Kanun'u*" çıkarılmıştır (Özden, 2011). Adana-Ceyhan Depremi'nin etkileri, depremlerle ilgili çıkarılan yönetmeliklerin uygulanması ve denetlenmesinde sorunların varlığını ortaya koymuştur. Ayrıca yerleşim yerlerinin seçimi, yapıların inşası gibi kararların alınması ve uygulanmasında bilimsel yöntemlerin daha yaygın bir şekilde kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

1999 ve Sonrası

Gölcük (17 Ağustos 1999) ve Düzce (12 Kasım 1999) Depremleri, Türkiye için önemli bir kırılma noktası olarak kabul edilir. Bu afetler, ülkede yapıların imar kurallarına uygun olmadığını, denetimlerin yetersiz olduğunu ve toplumun afetlere karşı duyarsız olduğunu göstermiştir (Özmen ve Özden, 2013:15). Depremler sonrası oluşan can ve mal kayıpları, afet risklerini azaltma çalışmalarındaki eksiklikleri ve ilgili kurumların görevlerini tam olarak yerine getirmediğini ortaya koymuştur (Özmen, 2000). 1999 depremlerinden sonraki bir yıl içinde, 38 kanun ve kanun hükmünde kararname, 28 kararname, 6 yönetmelik, 17 tebliğ ve 9 genelge yayımlan-

mıştır (Yazılıtaş, 2015). Bu düzenlemeler, genellikle deprem sonrası zararları gidermeye yönelik genelleşen afet yönetimi süreçlerini içermektedir (Gökçe ve Tetik, 201: 137-141). Türkiye Büyük Millet Meclisi "4452 Sayılı Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu" ile hükümete üç ay süreyle kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermiştir (4452 Sayılı Kanun, 1999). Bu dönemle birlikte, afetlerle ilgili kurumların görev, yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiş ve bu süreçte koordinasyon ihtiyacı ortaya konmuştur (Erkan, 2010; Tümtürk, 2020). Depremlerin ardından yapılan yasal düzenlemeler genellikle depremlerin olumsuz etkilerini azaltmaya yöneliktir. Bununla birlikte, yaşanan depremler, toplumda afet bilincinin yetersizliğini, imar kurallarına uygun yapı eksikliğini, denetim mekanizmalarının yetersizliğini ve afet risk yönetimi çalışmalarındaki eksiklikleri ortaya koymuştur.

2000 yılında ise, "595 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile yeni bir yapı denetim sistemi kurulmuş ve "Sivil Savunma Arama ve Kurtarma Birlikleri ve Ekiplerinin Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" uygulamaya konulmuştur (Ergünay, 2000). Ancak bu değişiklikler ve yenilikler genellikle afetler sonrası kriz yönetimine odaklanmıştır.

2001'de çıkarılan "4649 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun" ve günümüzde de geçerli olan "4708 Sayılı Yapı Denetimi Kanunu" önemli afet yönetimi düzenlemeleri arasında kabul edilmektedir (AFAD, 2022; Sever, 2019; Çilingir ve Örcen, 2020).

2003 yılında, "7269 Sayılı Kanun'da bazı değişiklikler yapılmasını da içeren 4864 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" (4864 Sayılı Kanun, 2003); 2004'te afetlerle ilgili düzenlemeleri de içeren "5263 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir (5263 Sayılı Kanun, 2024). Yine 2004 yılında kabul edilen "5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu" ile bir afet durumunda harcama yapabilecekleri belirtilmiştir (5216 Sayılı Kanun, 2004; Sever, 2019). 2005 yılında "5327 Sayılı Denizli-Buldan ve Çevresinde, Hakkâri'de, Bingöl-Karlıova ve Çevresi ile Erzurum-Çat'ta Meydana Gelen Deprem Afetlerine ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" uygulamaya konulmuştur (5327 Sayılı Kanun, 2005; 5327 Sayılı Kanun, 2005). Yine 2005 yılında yürürlüğe giren "İl Özel İdaresi Kanunu" (5302 Sayılı), "Mahalli İdare Birlikleri Kanunu" (5355 Sayılı) ve "Belediye Kanunu" (5393

Sayılı) ile afet durumlarında bu kurumların harcama yapabilmesi kararlaştırılmıştır (5302 Sayılı Kanun, 2005; 5355 Sayılı Kanun, 2005; 5393 Sayılı Kanun, 2005). Yaşanan afetlerin ardından kurumların harcamalarına ilişkin düzenlemeleri kapsayan kriz yönetimi yaklaşımları benimsenmiştir.

2006 yılında, çevreye zarar verebilecek faaliyetlerde bulunan kurum, kuruluş ve işletmelere, teknolojik kazaların çevresel etkilerini kontrol altına almayı ve azaltmayı amaçlayan acil durum planları hazırlama zorunluluğu getiren "5491 Sayılı Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kabul edilmiştir (5491 Sayılı Kanun, 2006). Ayrıca "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda" ... yangın, su baskını, sel, kuraklık, yer kayması, deprem" afetlerine ve afetlerle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (5510 Sayılı Kanun, 2006). 1999 depremlerin etkileri uzun süre devam etmiş olup, 2009 yılına kadar afet mevzuatında köklü değişiklikler gerçekleşmemiştir (Sever, 2019; Çilingir ve Örcen, 2020). Ancak 2009 yılında Türkiye'de önemli bir adım atılarak, afet yönetimi alanında önemli düzenlemeler yapılmıştır. "5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Türkiye'deki afet yönetimindeki karmaşa ve çok başlılık sona erdirilmiştir. Bu kanunla, Sivil Savunma, Afet İşleri ve Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlükleri kapatılmış, yerine Başbakanlık bünyesinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuştur (5902 Sayılı Kanun, 2009). AFAD'ın kurulmasıyla birlikte Türkiye, uluslararası standartlara uygun bir afet politikası belirleme sürecine girmiştir. Bu süreçte afetlere yönelik müdahale ve iyileştirme çalışmalarına; afetler meydana gelmeden yapılacak zarar azaltma ve hazırlık çalışmalarınızda eklenmesi odaklı bir yaklaşım benimsenmeye çalışılmıştır (AFAD, 2022). Bu yaklaşımda, afet ve acil durumlar için tehlike ve risklerin önceden belirlenmesi, önlemlerin alınması, koordineli müdahale ve bütüncül iyileştirme ilkelerine dayanmaktadır.

2011 yılında, halkın afetlere karşı duyarlılığını artırmak, risk azaltma çalışmalarını sürdürmek ve tüm düzeylerde uyumu sağlamak amacıyla gereksinimlerin belirlenmesi, uygulamaların izlenmesi ve değerlendirilmesi için "1320 karar Sayılı Türkiye Afet Risklerinin Azaltılması Platformunun Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları" başlıklı Bakanlar Kurulu Kararı yürürlüğe sokulmuş, AFAD tarafından "Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı(UDSEP)" hazırlanmıştır (1320 karar Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 2011; UDSEP, 2013). Bu eylem planı, Türkiye'nin deprem riskine karşı uzun vadeli bir yaklaşım oluşturmasını ve çeşitli paydaşların iş birliği

yapması için temel oluşturmaktadır. Ancak bu eylem planı sadece depremlere yönelik olarak hazırlanmıştır.

2011 yılında gerçekleşen Van ve Erciş depreminin ardından 2012’de “6305 Sayılı Afet Sigortaları Kanunu” yürürlüğe girmiştir (6305 Sayılı Kanun, 2012). Bu kanun, Türkiye’de afetlerin etkilerini azaltmak ve vatandaşları afet riskine karşı korumak amacıyla oldukça önemlidir; zira zorunlu deprem sigortası sistemi kurulmuş ve toplumsal dayanıklılığın artırılması hedeflenmiştir. Sonraki süreçlerde Afet Sigorta Kanunu’nun içeriği detaylandırılmış ancak denetimsiz beyana bağlı sigortalama işlemleri devam etmiştir. SGK bağlamında afetlerden zarar görenlere yapılacak yardımları kapsayan kriz odaklı afet yönetimi yapılmaya devam etmektedir.

2012 yılında “6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” kabul edilmiş ve bu kanunla Türkiye’de afet yönetimi ve mevzuatıyla ilgili ciddi bir revizyon sürecini başlamıştır (6306 Sayılı Kanun, 2012). Bu kanun, afet riski altındaki alanlarda riskin azaltılması amacıyla dönüşüm süreçlerini düzenlemeyi hedeflemektedir. Afetlere hazırlık kapsamı ele alınmış ancak bu hazırlık süreci genellikle afetler yaşandığı sırada ve sonrasında yapılacak müdahale ve yardımların önceden planlanmasına yönelik çalışmalar olmuştur. Bu süreçlerde risk yönetimi yaklaşımı tam olarak benimsenmemiştir.

Sel ve taşkınlarla ilgili olarak “28444 Sayılı Resmi Gazete ‘de yayınlanan Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik” uygulamaya alınmıştır. Mevcut haliyle Türkiye’deki sosyal güvenlik sistemi (SGK), afetlerden zarar görenlere yapılacak yardımları ‘Primsiz Rejimler’ olarak adlandırılan sosyal yardımlar ve hizmetler kapsamında değerlendirilmiştir (28444 Sayılı Resmi Gazete, 2012; Çalışır, 2018:76). Ayrıca, 2014 yılında afet riski taşıyan bölgelerde yapılacak projelerin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi için “Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği’nde” değişiklikler yapılmıştır (ÇED Yönetmeliği, 2014). Bu çalışmalar, afetlerden sonra ortaya çıkan zararları azaltma ve iyileştirme aşamalarına yönelik olarak oluşturulmuştur. Yapılan değişikliklerin temelinde daha katılımcı bir süreç benimsenmiş, kamuoyunun daha fazla bilgilendirilmesi ve katılımının sağlanması hedeflenmiştir. 2014 yılında yürürlüğe giren “28871 Sayılı, Türkiye Afet Müdahale Planı’nu (TAMP)” afet ve acil durumlarında koordinasyonu sağlanmak, birimlerinin rollerini ve sorumluluklarını tanımlamak, afet öncesi, sonrası ve sonrasında müdahale planlamasının esaslarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

TAMP, Türkiye’de her türlü ve ölçekteki afet ve acil durumlara müdahale edecek bakanlık, kurum ve kuruluşları, özel sektörü, sivil toplum kuruluşlarını ve bireyleri kapsamaktadır(TAMP, 2014). Bu plan yaşanan afetlerden elde edilen verilerin derlenmesi doğrultusunda afetlere etkin müdahaleyi sağlamak amacıyla hazırlanmış olan kriz yönetimi odaklı bir plandır.

15 Temmuz 2018’de çıkarılan “4 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” ile AFAD Başkanlığı İçişleri Bakanlığı’na bağlanmış ve AFAD, İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri ile Afet ve Acil Durum Arama Kurtarma Birlik Müdürlükleri aracılığıyla faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır (4 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018).

Türkiye’de Deprem mühendisliğinde yaşanan gelişmelere ve toplumsal ihtiyaçlara göre, deprem yönetmelikleri belirli aralıklarla güncellenmektedir. Son düzenleme, 2018’de yapılmış olup, “Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği” ise 1 Ocak 2019’da yürürlüğe girmiştir (TBDY, 2018).

2020 yılında AFAD tarafından hazırlanan “Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı (URAP)”, Türkiye’nin radyolojik ve nükleer olaylara karşı hazırlıklı olmasını sağlayan stratejik bir belge oluşturulmuştur (URAP, 2020). URAP, olası radyasyon acil durumlarına müdahale etmek için prosedürleri, sorumlulukları ve koordinasyon mekanizmalarını içermektedir. Ayrıca, bu plan TAMP ile uyumlu olarak hazırlanmış ve etkin bir müdahale sağlamayı amaçlamaktadır. Sonrasında ise, afet risklerini azaltmak ve hazırlıklı olmak amacıyla “Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP)” oluşturulmuştur (TARAP, 2022). TARAP tüm afet risklerini ele alarak, uluslararası stratejik öncelikler doğrultusunda kurumsal kapasiteyi güçlendirme, toplumsal farkındalığı artırma ve afet risk yönetimi politikalarını geliştirme hedeflerini içermektedir. TARAP’ın uygulanması, kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün iş birliğiyle gerçekleştirilmiş olup, 8 Temmuz 2022’de yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, 15 Eylül 2022’de TAMP’da gerekli düzenlemeler yapılmış ve 31954 Sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylelikle TAMP’da afetlere müdahale aşamalarında karmaşıklığı azaltmaya yönelik sorunların giderilmesini içerecek şekilde güncellenme yapılmaya çalışılmıştır (AFAD, 2023).

6.02.2023 tarihinde Türkiye, Kahramanmaraş’ta 7,8 Mw ve 7,5 Mw büyüklüğünde iki büyük deprem yaşadı. Depremler Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Kilis, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Diyarbakır ve Elazığ’da etkili olmuştur. Türkiye’de 53.537, Suriye’de 8.476

kişi hayatını kaybetti ve 122.000'den fazla kişi yaralandı. Ayrıca 45.000'den fazla artçı sarsıntı meydana geldi (TCBSBB, 2023; AFAD, 2023). Bu depremlerin meydana getirdiği olumsuz sonuçlara bakıldığında, afetin büyüklüğü ve art arda yaşanmasının yanında; Türkiye'nin afet yönetimi bakımından özellikle risk azaltma ve afetlere hazırlık çalışmalarının yetersizliği ile müdahale ve iyileştirme süreçlerinin karmaşıklığı öne çıkmaktadır.

21/03/2023 tarihinde "Afet Yeniden İmar Fonunun Kurulması Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Yaşanan depremlerin, genel hayata etkiliği, afet bölgelerinde iyileştirme çalışmalarının yapılmasına yönelik kaynakların sağlanması ve yönetilmesi amacıyla Hazine ve Maliye Bakanlığı'na bağlı "Afet Yeniden İmar Fonu" nun oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca, afetlerden kaynaklanan dış finansman kaynaklarının kamu dışı kurum ve kuruluşlara tahsisinde yetki Hazine ve Maliye Bakanı'na verilmiştir (TCBSBB 2024:129-132). Bu Kanun, 6 Şubat depremleri gibi yaşanan afetlerin finansmanını sağlamayı amaçlamaktadır. Afet yönetimi sürecinde kriz yönetimi aşamasından iyileştirme aşamasına geçişi destekleyen bir düzenlemedir.

10/04/2023 tarihli "Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Kabul Edilmesine Dair Kanun" kabul edilmiştir. 8.2.2023 tarihli OHAL kapsamındaki illerde yerleşme ve yapılaşmaya yönelik tedbirleri içermektedir. Bu kanun, afetten etkilenenler için geçici veya kesin iskân alanlarının belirlenmesini, zemin etütleri ve jeolojik raporlar doğrultusunda yapılan düzenlemeleri kapsamaktadır (TCBSBB 2024:129-132). Kanun, 6 Şubat depremlerinden etkilenen afetzedeler için daha güvenli yerleşim yerleri ve yapılar oluşturmayı amaçlamaktadır. Böylelikle gelecekte yaşanacak deprem riskine karşı zarar görebildiği azaltacak önlemler almayı amaçlanmaktadır. Ayrıca, afet sonrası iyileştirme çalışmalarının gelecekteki risk yönetimi için hukuki bir çerçeve oluşturulmasını sağlamaktadır.

15/07/2023 tarihli "7456 Sayılı Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telifisi İçin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", depremden etkilenen sanayicilerin sanayi faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli tesislerinin onarımı, güçlendirilmesi, yeniden inşasveya yeni sanayi tesislerinin kurulması amacıyla sanayi alanlarının düzenlenmesini içermektedir (TCBSBB 2024:129-132). Bu

Kanun, 6 Şubat depremlerinin neden olduğu zararların azaltılması ve normal yaşama dönüş sürecinin desteklenmesi için kriz yönetimi odaklı olarak çıkarılmıştır.

“7452 Sayılı OHAL Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ne” Ek 1. Maddesi gereğince, deprem bölgesinde orta ve üzeri hasarlı yapıların yerinde yeniden yapımıyla ilgili işlemler tanımlanmıştır. Ayrıca, “7471 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, deprem bölgelerinde bazı idari davaların hızla sonuçlandırılmasını sağlayacak düzenlemeler getirmiştir. Böylelikle hasar tespit raporlarına dayalı idari işlemlere karşı açılan davalarına yeni bir usul getirilmesi getirmiştir. Ancak hak sahipliğine ilişkin işlemler bu kapsamın dışında bırakılmıştır (TCBSBB, 2024 ss.129-132). Bu Kanunlar, özellikle 6 Şubat depremlerinin neden olduğu zararları azaltmaya ve normal yaşama dönüşü sağlamaya yönelik kapasite oluşturmayı amaçlamaktadır, ancak kriz yönetimi bu dönemlerde ön plandadır.

2024 yılında hazırlanan Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP), afetlerin neden olduğu zararların giderilmesi ve afet sonrası toplumsal, ekonomik ve çevresel iyileştirme süreçlerinin yönetimini amaçlayan stratejik bir belgedir. TASİP, AFAD başkanlığı tarafından hazırlanmış olup, tüm paydaşların görüşlerine başvurularak oluşturulmuştur. Plan, afet sonrası hasar tespiti, acil ihtiyaçların karşılanması, barınma, gıda ve temiz su sağlanması, sağlık hizmetlerinin yeniden sağlanması, altyapı ve ekonomik iyileştirmeler gibi konularda müdahaleleri kapsamaktadır. Stratejilerin ve eylem planlarının koordinasyonu, afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumun dayanıklılığını artırmak için kritik bir adımdır.

(*) Bu çalışma önemli derecede can ve mal kaybına yol açan afetlere ve mevzuattaki düzenlemelere yer verilerek yazar tarafından derlenmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak, Türkiye’nin jeolojik yapısı ve coğrafi konumu, ülkeyi birçok afetle karşı karşıya bırakmakta, bu da can kayıpları ve ekonomik zararları en aza indirmenin önemini bir kez daha gözler önüne koymaktadır. Afetler öncesinde alınacak tedbirler ve yapılacak hazırlıklar, afet yönetim sürecinin temel taşlarını oluşturmakta olup, toplumun etkin katılımı ve ya-

sal düzenlemelere uyum gösterilmesi, risk azaltma ve hazırlık süreçlerinin başarısı için hayati öneme sahiptir. Halkın bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi ise afet risk yönetiminin vazgeçilmez bir unsurudur.

Yapılan değerlendirmeler, Türkiye'deki afet mevzuatının büyük ölçüde krize müdahale odaklı olduğunu ve çevre, doğal kaynaklar ile ekosistem sürdürülebilirliği açısından bazı kısıtlamalar içerdiğini ortaya koymaktadır. Oysa etkin bir afet yönetimi, sadece afet sonrasında yapılan müdahaleleri değil, afet öncesinde alınacak proaktif önlemleri de kapsamalıdır. Afet zararlarının azaltılması, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerinin bir bütün halinde ele alınması ve uygulanması gerekmektedir. Ne yazık ki mevcut uygulamalarda bu bütüncül yaklaşımın tam anlamıyla hayata geçirilemediği gözlemlenmektedir.

Afet yönetiminde, Türkiye'nin bölgesel farklılıklarını göz önünde bulundurarak her bölgeye özgü yaklaşımlar geliştirilmelidir. Bütünleşik bir afet yönetimi modeli, sadece afet etkilerinin azaltılmasını değil, aynı zamanda hazırlık çalışmalarının planlanmasını da içermelidir. Ayrıca afet yönetiminin her aşamasında görev alacak karar vericilerin, müdahalecilerin, sivil toplum kuruluşlarının, gönüllülerin ve halkın rollerinin önceden belirlenmesi ve planlanması, afet sonrasında yaşanabilecek karmaşa ve yetki çatışmalarını önleyecek, müdahale ve yardım faaliyetlerinin daha etkili yürütülmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, afet mevzuatı, merkez ve yerel yönetimlerin, meslek odalarının, özel sektörün, sivil toplum kuruluşlarının ve halkın aktif katılımını teşvik eden bir sistem bütünlüğüne sahip olmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'deki afet yönetimi süreci, uluslararası gelişmelere paralel olarak sürekli yenilenmeli ve yenilikçi yöntemlerle desteklenmelidir. Afetlerin yol açabileceği zararları en aza indirmek için tüm paydaşların aktif katılımıyla, sürdürülebilir ve bütünleşik bir afet yönetim sistemi oluşturulması gerekmektedir.

Extended Abstract

Examination of Turkish Disaster Legislation in Terms of Integrated Disaster Management

Öznur Akduman³

ORCID: 0000-0003-0258-2959

Disasters have been known to cause significant losses and social devastation throughout human history. Natural hazards such as earthquakes, floods, landslides, fires, and technological accidents have deeply impacted the lives of millions of people worldwide. The effects of natural disasters are particularly challenging to predict, and the destructive consequences of these events can cause severe damage to both the social and economic structures of societies. While the outcomes of disasters may seem to stem from natural or human-induced hazards, a large portion of these consequences are, in fact, human-made. The combination of hazards and vulnerabilities exacerbates the impacts of disasters. For example, although earthquakes are a natural hazard, factors such as substandard building construction, unplanned urbanization, and insufficient regulations transform these hazards into actual disasters.

Turkey requires an effective disaster management system to minimize the impacts of disasters. However, the existing disaster management processes and legislation are occasionally inadequate, highlighting the need for updates. This study aims to evaluate Turkey's disaster management legislation from an integrated disaster management perspective. It seeks to identify the deficiencies in the current disaster management legislation in Turkey and offer recommendations for the development of a more effective disaster management strategy.

Disaster management is a multidimensional process that extends beyond interventions during a disaster. It encompasses various phases that must be implemented before, during, and after a disaster. The primary phases of this process are disaster risk reduction, disaster preparedness, disaster response, and post-disaster recovery. Each phase has its own

---

³ Res. Asst. Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Health Sciences, Department of Emergency Aid and Disaster Management, Email: oakduman@nku.edu.tr

unique dynamics and challenges, and the successful execution of these phases requires the participation of all sectors of society, not just the efforts of the state. Disaster management is a multi-stakeholder process that necessitates effective collaboration between government institutions, non-governmental organizations (NGOs), the private sector, and individuals. The minimization of disaster impacts is contingent upon strong cooperation and coordination among these stakeholders. At this point, the concept of integrated disaster management comes into play. Integrated disaster management is a comprehensive management model that focuses not only on response and recovery but also on risk reduction and preparedness phases.

Turkey faces a variety of natural and human-induced disaster risks due to its geopolitical location. Particularly situated within an earthquake zone, Turkey has suffered significant losses from major earthquakes throughout history. This situation underscores the importance of disaster management policies and the legal frameworks addressing disasters. In Turkey, the legal regulations regarding disaster management underwent significant changes following the 1999 Marmara Earthquake. After this earthquake, disaster management policies became more systematic, and the processes for dealing with disasters were addressed in a more comprehensive manner. However, it cannot be said that the current disaster management legislation fully meets today's needs. According to the existing disaster management legislation, disaster response is carried out by different governmental institutions at the local and national levels. The Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) is responsible for coordinating disaster management processes in Turkey. AFAD oversees the prevention of disasters, risk reduction, preparedness, response, and recovery efforts. Additionally, various ministries, municipalities, and NGOs are also involved in disaster management. Nevertheless, the current regulations are sometimes insufficient and contain certain shortcomings.

First, there is a need for stronger and more comprehensive policies in the area of disaster risk reduction. The existing legislation does not sufficiently elaborate on the risk reduction measures that should be taken before a disaster, and there is a need for regulations that enhance the capacity of local governments. Furthermore, raising awareness among individuals and society during the preparedness phase is of great importance. The public should be educated, informed, and prepared for disasters

through drills and training programs. Second, the issues of coordination in the disaster response and post-disaster recovery phases need to be addressed. Especially in large-scale disasters, the lack of effective coordination between state institutions and NGOs can lead to disruptions in the response process. Existing legal regulations should be updated to strengthen cooperation and coordination among these institutions.

Turkey's geological structure and geographical location expose the country to frequent natural disasters such as earthquakes, floods, and landslides, which can result in significant loss of life and economic damage. Therefore, preparedness and risk management activities before disasters are of utmost importance in mitigating the adverse effects of disasters. Instead of focusing solely on post-disaster interventions, proactive measures should be taken to reduce risks, and response and recovery efforts should be planned in advance. However, the current disaster management legislation in Turkey predominantly focuses on post-disaster interventions, with notable deficiencies in the risk reduction and preparedness phases before disasters occur.

In this process, raising public awareness and educating the population are critical for the success of disaster management. Reducing disaster risks and being prepared for disasters require the active participation of all sectors of society, not just the state. The existing legal framework for disaster management in Turkey is primarily crisis-oriented, focusing on response efforts rather than addressing environmental and ecosystem sustainability. However, effective disaster management should also encompass risk reduction and preparedness efforts before a disaster occurs.

Another shortcoming observed in Turkey's disaster management processes is the insufficient consideration of regional differences. Each region has its own unique disaster risks and dynamics, and disaster management strategies should be developed with these differences in mind. To minimize the effects of disasters, preparation and intervention plans should be designed according to the specific needs of each region. Moreover, the roles of state institutions, NGOs, volunteers, and the public in every phase of disaster management should be clearly defined and pre-planned. In this way, potential conflicts over authority and coordination issues in the response phase can be avoided.

In conclusion, effective disaster management in Turkey requires the updating of legal regulations and the adoption of an integrated disaster

management model. This model should not only aim to reduce the damage caused by disasters but also include preparedness measures and long-term risk reduction strategies. Disaster management processes should be continuously updated in line with international developments and supported by innovative methods. For Turkey's disaster management system to function sustainably and effectively, strong cooperation among central and local governments, NGOs, the private sector, and the public should be established, and the active participation of these stakeholders in disaster preparedness and response processes should be encouraged. The development of disaster management strategies that are in harmony with environmental sustainability and supported by holistic approaches to minimize disaster risks will contribute to building a more resilient society in Turkey. Therefore, Turkey's disaster management processes should be continuously reviewed and improved in alignment with both national and international developments.

Kaynakça/References

- 1051 Sayılı Kanun. (1968). Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara dair 15/5/1959 gün ve 7269 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında Kanun. 27.03.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12952.pdf> adresinden erişildi.
- 1320 Karar Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, (2011). 22.02.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110212-4.htm> adresinden erişildi.
- 18251 Sayılı Kararname. (1983). Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. 26.02.2024 tarihinde <http://www.krkyapidenetim.com.tr/ss/upload/upload31.pdf> adresinden erişildi.
- 1961 Anayasası. (1961). 10.03.2024 tarihinde <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>. adresinden erişildi.
- 1982 Anayasası. (1982). 10.03.2024 tarihinde <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> adresinden erişildi.
- 2090 Sayılı Kanun. (2019). Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun. TC. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete web sitesinden 10.09.2019 tarihinde [http://www.resmigazete.gov.tr / arşiv/15987.pdf](http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/15987.pdf). adresinden erişildi.

- 23098 Mükerrer Sayılı Yönetmelik. (1997). Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik. 26.02.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060306-3.htm> adresinden erişildi.
- 2690 Sayılı Kanun. (1956). Atom Enerjisi Komisyonu Kurulması hakkında Kanun. 20.03.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9398.pdf> adresinden erişildi.
- 28444 Sayılı Resmî Gazete. 2012. Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik. 17.03.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121017-2.htm> adresinden erişildi.
- 2872 Sayılı Kanun. (1983). Çevre Kanunu. 24.02.2024 tarihinde https://www.jeofizik.org.tr/resimler/ekler/cbbc409ec990f19_ek.pdf adresinden erişildi.
- 2981 Sayılı ve 6785 Sayılı Kanun. (1984). İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, 21.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2981&MevzuatTur=5&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- 3194 Sayılı Kanun. (1985). 3194 Sayılı Kanun'un 6306 Sayılı Kanun ile değişik hali. 05.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194-20120516.pdf> (Son Erişim: 21.03.2024). adresinden erişildi.
- 3343 Sayılı Yönetmelik. (1997). 3343 Sayılı Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği. 17.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.968716.pdf> adresinden erişildi.
- 3838 Sayılı Kanun. (1992). Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şımak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun. 05.03.2024 tarihinde <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/Kanunlar/erzincan-gumushane-ve-tunceli-illerinde-vuku-bulan-deprem-afeti-ile-simak-ve-cukurca-da-meydana/2> adresinden erişildi.
- 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. 25.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf> adresinden erişildi.
- 4123 Sayılı Kanun. (1995). Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun. (1995). 17.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4123.pdf> adresinden erişildi.
- 4373 Sayılı Kanun. (1943). Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu. 20.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.4373.pdf> adresinden ulaşıldı.
- 4452 Sayılı Kanun. (1999). Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında

- Yetki Kanun. 26.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4452.pdf> adresinden erişildi.
- 4864 Sayılı Kanu. (2003). Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. 22.03.2024 tarihinde <https://www5.tbmm.gov.tr/Kanunlar/k4864.html> adresinden erişildi.
- 5216 Sayılı Kanun. (2004). Büyükşehir Belediyesi Kanunu. 24.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- 5263 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (2024). Tarihçe. 25.03.2024 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/hakkinda/tarihce/> adresinden erişildi.
- 5302 Sayılı Kanun. (2005). İl Özel idaresi Kanunu. 26.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5302.pdf> adresinden erişildi.
- 5327 Sayılı Kanun. (2005). Denizli-Buldan ve Çevresinde, Hakkâri'de, Bingöl-Karlıova ve Çevresi ile Erzurum-Çat'ta Meydana Gelen Deprem Afetlerine ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 26.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5327.pdf> adresinden erişildi.
- 5355 Sayılı Kanun. (2005). Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, 21.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5355&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- 5491 Sayılı Kanun. (2006). Çevre Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 26.02.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060513-1.htm> adresinden erişildi.
- 5510 Sayılı Kanun. (2006). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. 17.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf> adresinden erişildi.
- 5902 Sayılı Kanun. (2009). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. 25.02.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm> adresinden erişildi.
- 6305 Sayılı Kanun. (2012). Afet Sigortaları Kanunu. 19.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6305.pdf> adresinden erişildi.
- 6306 Sayılı Kanun. (2012). Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun. 25.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6306&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- 6746 Sayılı Kanun. (2012). Aydın, Balıkesir, Bilecik, Edirne, Eskişehir, Kırklareli, Konya ve Denizli Vilayetlerinde 1955 – 1956 Yılında Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun. 20.03.2024 tarihinde <https://www.tmevzuat.com/normlar/6746-sayili-aydin-balikesir-bilecik-edirne-eskisehir-kirkklareli->

- konya-ve-denizli-vilayetlerinde-1955-1956-yilinda-tabii-afetlerden-zarar-goren-lere-yapilacak-yardim-hakkinda-Kanunmulga/ adresinden erişildi.
- 6785 Sayılı Kanun. (1956). İmar Kanunu 20.03.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9359.pdf> adresinden erişildi.
- 7116 Sayılı Kanun. (2018). 7116 sayılı İmar ve İskân Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun. 26.02.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13134.pdf> adresinden erişildi.
- 7126 Sayılı Kanun. (1959). Sivil Müdafaa Bakımından Şehir ve Kasaba Planlarıyla Mühim Bina ve Tesislerde Tatbik Olunacak Esaslar Hakkında Nizamname. 15.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuatsorgula.com/Tuzuk/sivil-mudafaa-bakimindan-sehir-ve-kasaba-planlariyla-muhim-bina-ve-tesislerde-tatbik-olunacak-esaslar-hakkinda-nizamname/8b19f76cdcd4ddade2a023d797270e4e> adresinden erişildi.
- 7269 Sayılı Kanun. (1959). Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun. 20.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.7269.pdf> adresinden erişildi.
- 88/12777 Sayılı Kanun. (1988). Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik. 25.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=3&MevzuatNo=8812777&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- Adana İRAP. (2022). İldeki Hâkim Tehlikeler ve Yaşanan Afetler (ss. 25).
- AFAD. (2018). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri. 05.03.2024 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf adresinden erişildi.
- AFAD. (2022). Tarihçe. 05.03.2024 tarihinde <https://afad.gov.tr/afad-hakkinda> adresinden erişildi.
- Afyonkarahisar İRAP. (2020). Afyonkarahisar İl Afet Risk Azaltma Planı (ss. 94).
- Akduman, Ö. (2022). *Afet Yönetiminde Zarar Görebilirliği Önleyici Yapılar: Bina Yapısal Elemanlarında Esnek Poliüre Sprey Malzeme Kaplama*. (Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 727858). YÖK Tez Merkezi.
- Akduman, Ö. (2024). Afet Mevzuatında Risk Yönetiminin Önemi: Türk Afet Mevzuatı Örneği. *International Scientific Compilation Research Congress (February 11-12, 2024)*, Ankara, Türkiye.
- Akduman, Ö., Aksüt, Y. S., Kaya, A. A. (2023). Vulnerability-Preventing Structures in Disaster Management: Polyurea Coating on Building Structural Elements. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(4), 1768-1781.
- Allahbakhshi, K., Jahangiri, K., Khorasani-Zavareh, D., Choi, Y.-J., Choi, H.-B., O'Donnell, M. (2019). Disaster Reintegration Model: A Qualitative Analysis on Developing Korean Disaster Mental Health Support Model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (2789). <https://doi.org/10.3390/ijerph16152789>

- Ankara Şehri İmar Müdüriyeti Teşkilât ve Vazائفine Dair 1351 Numaralı Kanuna İnzeyyel Kanun. (1929). 25.02.2024 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/Kanunbmmc007/Kanunbmmc007/Kanunbmmc00701504.pdf adresinden erişildi.
- Bekiroğlu, D. (2010). Osmanlıdan Günümüze Yapı Denetim. *Yapı Denetim Dergisi*, 1, 10-15.
- Belediye Kanunu. (1980). 23.02.2024 tarihinde <https://www.mku.edu.tr/files/200-a5f3980a-2402-4a4a-96b8-7ced2a07631e.pdf> adresinden erişildi.
- Belediye Kanunu. (2005). 18.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.5393.Pdf> adresinden erişildi.
- Belediye Yapı ve Yollar Kanunu. (1936). 23.02.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2433.pdf> adresinden erişildi.
- Bilecen, T. (2015). Yeni Afet Yasasında Hukuksal ve Demokratik Esneklik. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (3), 145-158.
- Bilgili, M. Y. (2015). Anayasal Bir Hak Olarak Çevre Hakkı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 563-584.
- Büyükkaraciğan, N. (2016). Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Kriz ve Afet Yönetim Çalışmalarının Mevzuat Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (12), 195-219.
- Büyükkaraciğan, N. (2017). Türkiye’de Kriz ve Afet Yönetimi Mevzuatının Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (13), 144-193.
- Cumhurbaşkanı Kararı. (2022). 24.02.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.6053.pdf> adresinden erişildi.
- Çakır, H. K., & Çay, R. D. (2022). Türkiye’deki Afet Yönetim Sisteminin Değerlendirilmesi. *International Asian Congress On Contemporary Sciences*.
- Çalışır, Y. C. (2018). Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatında Afetlerin Yeri. *Afet ve Risk Dergisi*, 1(1), 72-80.
- ÇED Yönetmeliği. (2014). Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği. 26.02.2024 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141125-1.htm> adresinden erişildi.
- Çilingir, A. G., Örcen G. İ. (2020). Afet Politikalarında Risk Unsuru ve Afet Mevzuatında Risk Yönetim. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*. 3(1), 152-165.
- Değirmenci B. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Afet Mevzuatının Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 668655). YÖK Tez Merkezi.
- Demirli, P. (2000). *1997’de Yayınlanan Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmeliğin, Betonarme Binaların Mimarisine Getirdiği Kısıtlamaların İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 101170). YÖK Tez Merkezi.

- Duruel, M. (2023). Afetlerde göçmen olmak: 6 Şubat depremi Hatay örneği. *Mukaddime*, 14(2), 227-255. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1381750>
- Ergünay, O. (2000). Ülkemizde Yapı Denetiminin Gelişimi ve 595 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Getirilen Yeni Yapı Denetim Sistemi. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 410(6), 16. 26.02.2024 tarihinde <https://www.imo.org.tr/Eklenti/1863,ulkemizde-yapi-denetiminin-gelismisi-ve-595-sayili-Kanun-hukmunde-kararname-ile-getirilen-yeni-yapi-denetim-sistemipdf.pdf?0> adresinden erişildi.
- Ersöz, K. (2023). 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un ve Bu Kanun Kapsamındaki Hak Sahipliği Kurumunun Türk İdare Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 486-499. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.1347166>
- Erzincan İRAP. (2021). Erzincan İl Afet Risk Azaltma Planı (ss. 50).
- Gökçe O., Tetik , Ç. (2012). Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları. (ss 137-141). 26.02.2024 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3479/xfiles/afet_sonrasi_iyilestirme_calismalari-1.pdf adresinden erişildi.
- Gupta, A.K., Nair, S.S. (2012). Environmental Legislation for Disaster Risk Management, Module-I. *Environmental Knowledge for Disaster Risk Management Project, National Institute of Disaster Management & Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, New Delhi* , ss. 68.
- Güler, E. (2012). *Afet Yönetimi: Cumhuriyet Dönemi Afet Yönetimi Mevzuatı ve Uygulaması*. (Doktora Tezi, Tez No: 324991). YÖK Tez Merkezi.
- Haçin İ. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 88. 26.02.2024 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/675865> adresinden erişildi.
- Kadioğlu, M. (2008). Sel, Heyelan ve Çiğ için Risk Yönetimi. Kadioğlu, M. ve Özdamar, E., (Eds.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, s. 251-276. JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara.
- Kara, M. (2023). *Sürdürülebilir afet yönetimi ve risk azaltmada kurumlar arası ilişkilerin önemi: Bir model önerisi*. (Doktora tezi, Tez No: 807386). YÖK Tez Merkezi.
- Karaaslan, A. (2015). *Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Afet Yönetimi ile Türkiye'deki Afet Yönetiminin Karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi, Tez no: 412100). YÖK Tez Merkezi.
- Kılınç, Z. A. , Bezci, B. (2011). Kentleşme Gecekondu ve Hemşerilik. *Akademik incelemeler Dergisi*, 6(2), 232-344.
- Öcal, A., Cvetković, V.M., Baytiyeh, H., Tedim, F.M.S., Zečević, M. (2020). Public reactions to the disaster COVID-19: A comparative study in Italy, Lebanon, Portugal, and Serbia. *Geomat. Natural Hazards and Risk*. 11, 1864-1885.
- Özer, Y. E. (2017). Afet Konusundaki Algı ve Yerel Aktörlerin Sorumlulukları. *Sayıştay Dergisi*, (106), 1-34.

- Özmen, B. (2000). 17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depreminin Hasar Durumu. *Türkiye Deprem Vakfı*, 95.
- Sancakdar, O. (2012). Deprem Zararlarının Azaltılmasında Mülkiyet Hakkını İlgilendiren Olası Dönüşümler, İmar ve İdare Hukuku Yönüyle Değerlendirmeler. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 4(28), 6-38.
- Sarı, B., Özer, Y. E. (2024). Coordination analysis in disaster management: A qualitative approach in Türkiye. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 100, 104168.
- Sever, R. (2019). *Afetler ve Afet Yönetimi*. 1. Baskı. Pegem Akademi Ankara.
- Sunar, S. (2023). Türkiye’de mülki idare amirliği sisteminde afetleri yönetebilmenin hukuki çerçevesi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, (11), 136-143.
- TAMP. (2014). Türkiye Afet Müdahale Planı 17.03.2024 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf adresinden erişildi.
- TARAP (2022). Türkiye Afet Risk Azaltma Planı. 23.03.2024 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/28032022-TARAP-kitap_V6.pdf adresinden erişildi.
- TBDY. (2018). Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği. 21.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24468&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- TCBSBB. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu. 21.03.2024 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> adresinden erişildi.
- TCBSBB. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu. 24.02.2024 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Yeniden-İmar-ve-Gelişme-Raporu-1.pdf> adresinden erişildi.
- Tenikler, G. (2023). Türkiye’de Planlı Dönemin Başlangıcından Günümüze Afetler ve Ulusal Kalkınma Politikaları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Hastane Öncesi Dergisi*, 7 (3), 379-409.
- Tümtürk, M. M. (2020). *Afet Risklerinin Azaltılması ile İlgili Mevzuatın Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 621065). YÖK Tez Merkezi.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. (1930). 19.03.2024 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf> adresinden erişildi.
- URAP. (2020). Ulusal Radyasyon Acil Durum Planı 21.03.2024 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/ULUSAL_RADYASYON_ACIL_DURUM_PLANI__URAP__2019__2_.pdf adresinden erişildi.
- USDEP. (2013). Temel Amaç. Ss 9. 21.03.2024 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2403/files/ud-sep_1402013_kitap.pdf adresinden erişildi.

- Yazılıtaş, A. (2015). Türk Afet Yönetim Sisteminde Risk Odaklı Yönetimin Önemi. *Türk İdare Dergisi*, 481, 559 - 577.
- Yılmaz, N. (2023). Afetler, Sağlık Hukuku ve Diğer Yasal Düzenlemeler. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 803-808.

Öznur Akduman

2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü'nden dereceyle mezun olmuş ve aynı üniversitede çift anadal yaparak Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmetler Lisans Bölümü'nü de tamamlamıştır. Bu dönemde, 2209-A TÜBİTAK Projesi kapsamında "Bina Yapısal Elemanlarının Esnek Poliüre Sprey Malzeme Kaplanması" adlı projeyi yürütmüştür (Proje No: 1919B011901241). 2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Afet Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamış, 2022 yılında ise Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Afet Yönetimi doktora programına kabul edilmiştir. 2021 yılından beri Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve Afet Risk Yönetimi alanında araştırmalarına devam etmektedir.

She graduated with honors from the Department of Emergency Aid and Disaster Management at the Faculty of Health Sciences, Gümüşhane University, in 2020. She also completed a double major in the Department of Social Work at the same faculty. During this period, she led the project titled "Coating of Structural Building Elements with Flexible Polyurea Spray Material" within the scope of the 2209-A TÜBİTAK Project (Project No: 1919B011901241). In 2020, she began her master's studies in the Disaster Management program at the Institute of Social Sciences, Gümüşhane University, and in 2022, she was accepted into the PhD program in Disaster Management at Dokuz Eylül University's Institute of Social Sciences. Since 2021, she has been working as a research assistant in the Department of Emergency Aid and Disaster Management at Tekirdağ Namık Kemal University's Faculty of Health Sciences, where she continues her research in the field of Disaster Risk Management.

E-posta: oakduman@nku.edu.tr

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1375394

Derleme Makalesi / Review Article

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1785-1816

Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı Çerçevesinde 5393 Sayılı Belediye Kanununun 2005-2023 Dönemi Düzenlemelerinin Hukuki-İdari Analizi

Salih Batal¹

ORCID: 0000-0002-3822-7417

Öz

1980'li yıllar itibarıyla dünyada yeni kamu yönetimi yaklaşımı trend haline gelmiştir. Bu yaklaşım birçok ülkede etkisini göstermiştir. Türkiye yönetim paradigması da bu değişiklikten etkilenmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda yönetsel alandaki reformlar bu çerçevede gerçekleşmiştir. Çalışmada, 5393 sayılı Kanun'daki değişiklikler yeni yönetim paradigması çerçevesinde ele alınmıştır. Bu değişikliklerin gerçekleşmesinde "yenilik" düşüncesi ve "norm denetimi" etkili unsurlar olmuştur. Çalışma, Türkiye'de belediye mevzuatındaki dönüşümün takibinin ilk gün ve son gün ayrımı üzerinden takip edilmesi ve farklılıkların ortaya koyulmasını amaçlamaktadır. Literatürde, 2005-2023 yılları arasını kapsayan benzer herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Bu açıdan çalışma literatüre katkı açısından önemlidir. Çalışma sonucunda yaklaşık 15 yıllık süreç içinde 5393 sayılı Kanun kapsamında 39 değişikliğe rastlanmıştır. Bahsi geçen değişikliklerin çoğunluğu son yıllarda gerçekleşmiştir. Değişimlerden birçoğu Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile değişen yetki-görev paylaşımı ve kurumların isim değişiklikleriyle ilişkilidir. Bununla birlikte terör örgütü iltisakıyla alakalı konu edinen fıkraların eklenmesi içerik açısından Kanun'u detaylandırmıştır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi 7 iptal kararı vermiştir. Bu bulgular çerçevesinde yasama kalitesinin görece düşük olduğu yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: belediye kanunu, belediye mevzuatı, 5393 sayılı kanun, yeni kamu yönetimi

¹ Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: salihbatal@gmail.com.

Analysis of Municipality Law No. 5393 Regulations (2005-2023) within New Public Administration Approach

Salih Batal²

ORCID: 0000-0002-3822-7417

Abstract

In the 1980s, the new public administration approach became a trend worldwide. This approach had an impact in many countries. Turkey has been affected by this change in the management paradigm. Especially in the 2000s, reforms in the administrative field were realised within this framework. This study examines the changes in Law No. 5393 within the framework of the new management paradigm. "innovation" and "norm control" have been influential factors in realizing these changes. The study aims to follow the transformation of municipal legislation in Turkey through the distinction between the first and last days and to reveal the differences. There is no similar research in the literature in terms of date constraints. In this respect, the study is essential in contributing to the literature. As a result of the study, 39 amendments were found within the scope of the law in approximately 15 years. The majority of these amendments took place in recent years. Most of the modifications are related to the changes in the division of powers and duties within the Presidential Government System and changes in the names of institutions. However, the addition of paragraphs on terrorist organization affiliation has elaborated the Law in terms of content. In addition, the Constitutional Court issued seven annulment decisions. These findings suggest that the quality of legislation is relatively low.

Keywords: *Law of municipality, legislation of municipality, law no. 5393, new public management*

² Associate Professor., Yalova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: salihbatal@gmail.com.

Giriş

TDK'ya göre kanun; "geçerli olan kural" biçiminde tanımlanmaktadır (TDK, t.y.). Kanunlar kabul edildikleri konjonktürde, ülkede yaşanacak ekonomik, idari, teknik ve sosyolojik birtakım gelişmeleri öngöremeyebilmektedir. Bu nedenle kanun hükümlerinin bazı maddelerinin uygulanması mümkün olmazken bir kısmı ise kendiliğinden etkisiz hale gelebilmektedir.

Belediyeler, devlet organizmasının diğer unsurları gibi kanunla yönetilmektedir. 1930'da kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu 2005'de yerini 5393 sayılı Belediye Kanunu'na bırakmıştır.

5393 sayılı Belediye Kanunu 03.07.2005'de kabul edildikten günümüze kadar geçen süreçte 24 farklı hukuki düzenleme ile 58 madde -bazı maddeler birden çok defa düzenlenerek- yenilenmiştir. Bu değişikliklerin bir kısmı hizmet sunumu ve belediye tüzel kişiliğinin yetki, görev ve sorumluluklarıyla alakalıyken önemli bir kısmı ise Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının (ÇŞB) üstlendiği yetkilerin entegrasyonunu sağlamaya yöneliktir. Birtakım düzenlemeler ise 15 Temmuz darbe girişimi ve Kobani (6-7 Ekim) olaylarıyla alakalı olarak belediye tüzel kişiliğine dair denetim ve kontrol mekanizmalarını düzenleyen maddelerde olmuştur.

Bu değişikliklerin teorik arka planında ise YKY yaklaşımı yer almaktadır. YKY her ne kadar 1980'li yıllarda dünyada popüler olmuş olsa da Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, bahsi geçen yıllarda YKY ilkelerinin uygulanabilirliği kısmi düzenlemeler düzeyinde tutmayı gerektirmiştir. Buna mukabil YKY anlayışına dönük hukuki ve yönetsel reformların önemli bir kısmının 2003-2005 dönemi arasında gündeme geldiği görülmektedir.

Yeni Kamu Yönetimi

1970'li yıllarda gerçekleşen ekonomik ve yönetsel krizler, yönetim paradigmasının gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda geleksel yönetim anlayışı, büyüyen devlet modelinin bir gerekçesi olarak görülmüş ve devletin bulunduğu konum, kamu yönetim sistemine yönelik eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Özer, 2012, s. 202). 1980'li yıllarda ortaya çıkan yeni kamu yönetimi veya Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı kamu yönetimine alternatif olacağı düşüncesiyle gelişmiştir. Özellikle Anglo-Sakson coğrafyadaki yeni yönetim arayışı ve uygulama teori ile pratikleri daha sonra ulusüstü organizasyonların katkı ve yönlendirmeleriyle tüm dünyaya yayılmıştır. Kavraram, "idare" anlayışından "yönetim"e yönelik eğilim olarak görülmüştür (Al,

2008, s. 10).YKY anlayışının temelinde özel sektör ve piyasa vurgusu yatmaktadır. Bu bağlamda Bozdoğan (2008,10) YKY anlayışının, klasik, neo-klasik, modern ve post modern yönetim ve ekonomi teorilerinden etkilenen, böylece yeni bir şekil kazanan yönetim yaklaşımı olduğunu vurgulamaktadır.

Yeni yönetim yaklaşımıyla ortaya çıkan değişim düşüncesi, üretimde aktif rol oynayan ve ekonomik alanda yoğun faaliyet gösteren devletin hizmet sınırlarının deregülasyon ve özelleştirme yoluyla yeniden belirlenmesinin yanında klasik yönetim düşüncesinin katı hiyerarşik, merkeziyetçi, süreç ve kural odaklı anlayışını eleştirmiştir (Ömürkünülşen, 2003, s. 4). YKY ile kamu yönetiminin esnek organizasyon yapısına dönüşmesi hedeflemektedir (Çevikbaş, 2012, s.11). Geleneksel yönetim ve YKY düşüncesine yönelik Eryılmaz (2021), yapı, roller-ilkeler-politikalar, boyutunda iki düzlemli bir karşılaştırma yapmaktadır (Bakınız şekil 1).

Şekil 1. Geleneksel Yönetim ve YKY Özelliklerinin Karşılaştırılması

Kaynak: (Eryılmaz, 2021, s. 55-56).

Türkiye’de Yeni Kamu Yönetimi

YKY anlayışının devletin bulunduğu ekonomik alana yansımaları 1980’li yıllarda Turgut Özal dönemiyle başlamıştır. Neo-Klasik iktisadi düşüncenin etkisiyle birlikte ekonomik alanda devletin rolü yeniden belirlenmeye başlamıştır. Böylece özelleştirme ve liberal politikaların benimsenmesi hareketi hız kazanmıştır (Eryılmaz, 2021).

Türkiye’de yönetsel alanda reformlar ise daha çok 2000’li yılların ilk çeyreğinde başlamıştır (Çevik, 2022, s. 445). Bu reformlar etkin ve verimli şekilde kamu hizmeti sunulması, açıklık ve şeffaflık, kaliteli kamu hizmeti, hesap verebilirlik ve desantralizasyon gibi ilkeler doğrultusunda kurgulanmıştır (Göçoğlu, Kurt, ve Öktem, 2019, s. 50-51). Bu evredeki dönüşümün önemli bir boyutu da yasal düzlemde olmuştur (Lamba, 2014, s.130). YKY anlayışı çerçevesinde, yerel yönetimler alanında yoğunlaşan bu düzenlemelerden biri de 5393 sayılı Belediye Kanunu (BK) olarak değerlendirilmektedir (Sezer ve Büyükpınar, 2021, s. 83,97-98). Bu Kanun ile belediyelerin; vatandaş odaklı, şeffaf, hesap verebilir, performans esaslı ve adem-i merkezi bir yapıya geçişinin önü açılmıştır (Belli, 2017, s. 112-113).

5393 sayılı Kanun 87 maddeden oluşmaktadır. 72. madde mülga edilmiştir ve 2024 itibarıyla 86 madde yürürlüktedir. Bu değişikliklerle YKY’nin temel ilkeleri arasında ilişki kurulabilmektedir. Nitekim; etkin, verimli, şeffaf ve hesap verebilirlik prensipleri doğrultusunda merkezi yönetim bünyesinde yaşanan dönüşümlerin yansımalarını da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

Değişikliklerin Analizi

5393 sayılı Kanunda yapılan değişiklikler, YKY, AB uyum süreci, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçiş gibi çeşitli dönüşüm girişimleriyle açıklanabilmektedir. Yapılan düzenlemeler 5393 sayılı Kanun ile sınırlı kalmayıp, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdare Kanunu, 5355 Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu gibi reformlarla desteklenmiştir. Sonraki süreçte Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile şekillenen hükümet modeli neticesinde 5393 sayılı kanunda yıllara sair çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Çalışma, 5393 sayılı Kanundaki maddelerde yapılan değişikliklerin ardışık sıralamasıyla ilerlemektedir. Bu sebeple ilk olarak 4. madde-deki değişiklik ele alınacaktır. Burada toplu bir değişiklikten bahsedildiği için ilgili Kanunun tüm maddelerine değinilmiştir. 7153 sayılı “Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” un Kanununun 28. maddesiyle muhtelif kanunlarda farklı bakanlıklara tanınan yetkiler ve sorumluluklar Çevre ve Şehircilik Bakanlığına (ÇŞB) devredilmiştir. Mezkûr Kanunla 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun; 4, 8, 12, 15, 18, 19, 49, 51, 52, 56, 62, 65, 68, 69, 71, 74, 76 ve 77. içeriğindeki İçişleri ibarelerinin yerine “Çevre ve Şehircilik” ibaresi getirilmiştir (7153 sayılı Kanun, 2018).

703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun tüzel kişiliğin kurulmasıyla ilgili 4. Maddesiyle 5. ve 6. fıkralarda değişikliğe gidilmiştir. Bu fıkralarda daha önce yer alan İçişleri Bakanlığı ibareleri ÇŞB, müşterek kararname ibareleri Cumhurbaşkanı kararı olarak değiştirilmiştir (703 sayılı KHK, 2018).

6360 sayılı “On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” un 14. maddesiyle birlikte Belediye Kanunu’nda birleşme ve katılma hususlarını düzenleyen 8. maddenin 4. fıkrasında değişiklik yapılmıştır (6360 sayılı Kanun, 2012, Md. 14). Burada nüfus şartı düşürülerek yerleşme teşvik edilmiştir.

Tablo 1. 8. madde değişimi

Fıkralar	İlk Hali	Yapılan Değişiklik
2	... sonuç İB’ye bildirilir.	... sonuç ÇŞB bildirilir.
4	“... yeni kurulacak beldenin nüfusunun 50.000’den az olmaması şarttır.”	“... yeni kurulacak beldenin nüfusunun 20.000’den az olmaması şarttır.”

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 8).

6360 sayılı Kanunla Belediye Kanunu’nda değiştirilen bir diğer husus mahalle ve yönetimini ilgilendiren 9. maddedir. 6360 sayılı Kanunun 16. maddesiyle birlikte Belediye Kanunu’nun ikinci fıkrasında düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre belediye sınırları içinde mahalle kurulabilmesi için asgari nüfus şartı 500 olarak belirlenmiştir. (6360 sayılı Kanun, 2012, Md. 16).

5747 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” un 3. maddesiyle

Belediye Kanunu'nun tüzel kişiliğin sona erdirilmesine dair hükümleri içeren 11. maddesine fıkra eklenmiştir (5747 sayılı Kanun, 2008, Md. 3). Ayrıca 703 sayılı KHK'nın 200. maddesiyle birlikte birinci fıkrada Tablo 2'de yer alan yetkiye dair düzenlemeler yapılmıştır (703 sayılı KHK, 2018, Md. 200). 11. maddede yapılan değişikliklerin yerel yönetimlerin etkin ve verimli yönetilmesine dair getirilen yenilikler olduğu görülmektedir.

Tablo 2: 11. Madde değişimi

İlk Hali	Yapılan Değişiklik
<p>“Meskûn sahası, bağlı olduğu il veya ilçe belediyesi ile nüfusu 50.000 ve üzerinde olan bir belediyenin sınırına, 5.000 metreden daha yakın duruma gelen belediye ve köylerin tüzel kişiliği; genel imar düzeni veya temel alt yapı hizmetlerinin gerekli kılması durumunda, Danıştayın görüşü alınarak, İB'nin teklifi üzerine müşterek kararname ile kaldırılarak bu belediyeye katılır.</p> <p>Nüfusu 2.000'in altına düşen belediyeler, Danıştayın görüşü alınarak, İB'nin önerisi üzerine müşterek kararname ile köye dönüştürülür. Tüzel kişiliği kaldırılan belediyenin tasfiyesi İÖİ tarafından yapılır. Bu belediyenin taşınır ve taşınmaz malları ile hak, alacak ve borçları ilgili köy tüzel kişiliğine intikal eder. İntikal eden borçların karşılanamayan kısımları İÖİ tarafından üstlenilir ve vali tarafından İller Bankasına bildirilir. İller Bankası bu miktarı, takip eden ayın genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamının belediyelere ayrılan kısmından keserek ilgili İÖİ hesabına aktarır.”</p>	<p>... Cumhurbaşkanı kararı ile kaldırılarak bu belediyeye katılır...</p> <p>... belediyeler, Cumhurbaşkanı kararı ile köye dönüştürülür...</p> <p>“Tüzel kişiliği kaldırılan belediyelerin bulunduğu yerleşim birimlerinde, hizmetlerin aksamadan yürütülmesi amacıyla, ilgili belediye veya büyükşehir belediyesi ve köye dönüşen yerlerde İÖİ veya köylere hizmet götürme birlikleri tarafından içme suyu, kanalizasyon, temizlik, çöp toplama, ulaşım, itfaiye ve diğer hizmetlerin yürütülmesi için gerekli tedbirler alınır ve ihtiyaç durumuna göre bu hizmetleri yürütmek üzere hizmet birimleri kurulabilir. Büyükşehir belediye sınırları içinde açılacak hizmet birimlerini yönetmek üzere, büyükşehir belediye meclis üyeleri veya diğer belediye personeli arasından görevlendirme yapılabilir. Mahalli hizmetlerin aksamadan yürütülmesi için vali veya kaymakamlar ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlar ve gerekli tedbirleri alır.”</p>

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 11).

5594 sayılı Belediye ve İÖİ mevzuatlarında değişikliğe gidilmiştir. Kanunun 2. maddesiyle birlikte 5393 sayılı BK'da kararın uygulanması ve nüfus başlıklı 12. maddesine ikinci fıkrasından sonra üç yeni fıkra eklenmiştir (5594 sayılı Kanun, 2007). Ardından 6360 sayılı Kanun'un

16. maddesiyle, 5393 sayılı Kanununun 12. maddesine yeni bir fıkra eklenmiştir. 20.02.2014 tarihinde kabul edilen 6525 sayılı torba kanunla birlikte BK'nin 12. maddesinin 2012 yılında eklenen son fıkrasının birinci cümlesinden sonra (6525 sayılı Kanun, 2014, Md. 28) yeni bir ibare eklenmiştir. Daha sonra 703 sayılı KHK'nın 200. maddesiyle birlikte mezkûr madde içeriğinde yer alan "müşterek kararname" ifadesi "Cumhurbaşkanı kararının" biçimde değiştirilmiştir. Ayrıca 29.11.2018 tarihinde kabul edilen 7153 sayılı "Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 28. maddesinde yer alan düzenlemeyle birlikte 12. maddenin dört ve beşinci fıkralarında bulunan "İçişleri" ibareleri "Çevre ve Şehircilik" olarak revize edilmiştir. Buradaki değişikliğin temelinde idari yapıdaki dönüşüm etkili olmuştur.

Tablo 3. 12. madde değişimi

Fıkralar	İlk Hali	Yapılan Değişiklik
3	"... katılma işleminin gerçekleşmesi veya müşterek kararnamenin yayımlandığı tarihten itibaren ..." (1)	"...katılma işleminin gerçekleşmesi veya Cumhurbaşkanı kararının yayımlandığı tarihten itibaren ..."
4	"... yapılması İB'nin onayına tabidir." (1)	"...yapılması ÇŞB onayına tabidir."
5	"... bağlı olmaksızın İB'nin onayı ile borçlanma yapabilir..." (1)	"... bağlı olmaksızın ÇŞB onayı ile borçlanma yapabilir..."
7	"... devam eder. (İbare buraya eklenmiştir) Bir belediyeye..." (2)	"...devam eder. Bu hüküm, belde iken sakinleri orman köylüsüne tanınan hak, sorumluluk ve imtiyazlardan yararlanan mahalleye dönüştürülen beldeler için de geçerlidir. Bir belediyeye katılarak..."

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 12).

(1) ve (2) 5393 sayılı Kanun'un ilk halinde bulunmamaktadır. (1) 2007 yılında 5594 sayılı Kanun ile (2) 2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile eklenmiştir.

12.07.2006 tarihinde hazırlanan 5538 sayılı torba yasayla birlikte Kanun'un 14. maddesine "Sivil hava ulaşımına açık havaalanları ile bu havaalanları bünyesinde yer alan tüm tesisler bu Kanunun kapsamı dışındadır." fıkrası eklenmiştir (5538 sayılı Kanun, 2006, md 29). 24.01.2007 tari-

hinde AYM'nin 2007/5 sayılı kararı neticesinde, ilgili maddenin b fıkrasının "Okul öncesi eğitim kurumları açabilir" bölümünü iptal etmiştir. Aynı karar içinde mezkûr maddenin 2. fıkrası da iptal edilmiştir. 2. Fıkranın iptal edilmesinin gerekçesi, yerel yönetimlerin genel yetkili olarak nitelendirilmesidir. Merkezi yönetime dair yetkilerin soyut ve genel, yerel yönetimlere dair yetkilerin ise somut ve belirgin olması gerektiği vurgulanmaktadır (AYM, 2007). Daha sonra 6360 sayılı Kanun'un 17. maddesiyle birlikte; birinci fıkranın a bendinin son cümlesi yürürlükten kaldırılarak yeni bir ibare eklenmiştir. Aynı kanunla b bendinin birinci cümlesinde yer alan "sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir" ibaresinden sonra gelmek üzere "mabetlerin yapımı, bakımı ve onarımını yapabilir" ifadesi eklenmiştir (6360 sayılı Kanun, 2012).

6462 sayılı "Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile 14. maddede yer alan "özürlü" ibaresi "engelli" değiştirilmiştir (6462 sayılı Kanun, 2013, Md. 14). 6495 sayılı torba kanununun 100. maddesindeki değişiklikle birlikte 6360 sayılı Kanun ile Tablo 6'da yer alan "Ek Fıkra" eklenmiştir (6495 sayılı Kanun, 2013, Md. 100).

6552 sayılı "İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun"un 120. maddesinde 14. maddede bulunan "gençlik ve spor" ibaresinden sonra gelmek üzere yeni bir cümle dahil edilmiştir (6552 sayılı Kanun, Md. 14). Kanun'un 14. maddesi son değişikliğini AYM'nin 26.06.2019 tarihli 2019/56 sayılı Kararına istinaden yaşamıştır. Bahsi geçen maddenin birinci fıkrasının a bendinde yer alan "yaptırır" ifadesinin itfaiye hizmetleri için Anayasaya aykırı olduğunu tespit eden mahkeme bu ibareyi iptal etmiştir (AYM, 2019b, No. 56). 14. maddedeki değişikliklerin önemli bir bölümü yerel yönetimlerin hizmet alanlarının genişlemesine yöneliktir. Bu noktada YKY'nin adem-i merkezizyetçilik ilkesinin etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 14. madde değişimi

Fıkralar	İlk Hali	Yapılan Değişiklik
1(a)	<p>“... gençlik ve spor; (ibare buraya eklenmiştir) sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.”</p>	<p>“... gençlik ve spor orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları (Bu Kanununun 75 inci maddesinin son fıkrası, belediyeler, il özel idareleri, bağlı kuruluşları ve bunların üyesi oldukları birlikler ile ortağı oldukları Sayıştay denetimine tabi şirketler tarafından, orta ve yüksek öğrenim öğrenci yurtları ile Devlete ait her derecedeki okul binalarının yapım, bakım ve onarımı ile tefrişinde uygulanmaz.)...”</p> <p>“Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konuk evleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konuk evleri açabilirler.”</p>
1(b)	<p>“Okul öncesi eğitim kurumları açabilir; ... tesisi açabilir ve işletebilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir.” (İbare buraya eklenmiştir) “Gerektiğinde, öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme verir ve gerekli desteği sağlar...”</p>	<p>“... tesisi açabilir ve işletebilir; maabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilir; ... yeniden inşa edebilir; cemevlerinin yapım, bakım ve onarımını yapabilir. Gerektiğinde, sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine aynı ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar...”</p>
2	<p>“Belediye, kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahallî müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapar veya yaptırır.”</p>	<p>AYM tarafından iptal edilmiştir.</p>
Ek Fıkra	<p>“... belediyeleri için tahakkuk eden miktarın binde yedisini geçemez.” (1)</p>	<p>“... belediyeleri için tahakkuk eden miktarın; büyükşehir belediyeleri için binde yedisini, diğer belediyeler için binde on ikisini geçemez.”</p>

4	“... Hizmet sunumunda özürlü , yaşlı, düşkün ve dar gelirliilerin...”	“... Hizmet sunumunda engelli , yaşlı, düşkün ve dar gelirliilerin...”
Ek Fıkra-2	İlk halinde yer almamaktadır.	“Sivil hava ulaşımına açık havaalanları ile bu havaalanları bünyesinde yer alan tüm tesisler bu Kanunun kapsamı dışındadır.”

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 14).

(1) Kanun’un ilk halinden sonra 12.11.2012 kabul tarihli 6360 sayılı Kanun ile eklenmiştir. Bu nedenle ilk hali olarak 12.11.2012 tarihi esas alınmıştır.

BK’nın belediyelerin yetki ve imtiyazlarını düzenleyen 15. maddesinde 6360 Sayılı Kanun’un 18. maddesiyle birlikte bazı eklemeler yapılmıştır (6360 sayılı Kanun, 2012, Md. 15). 6552 sayılı “*İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun*”un 121. maddesiyle birlikte 15. maddenin beşinci fıkrasında değişikliğe gidilmiş ve yeni bir fıkra eklenmiştir (6552 sayılı Kanun, 2014, Md. 121). Ardından 6645 sayılı “*İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un 84. maddesiyle BK’nın 15. maddesinin birinci fıkrasına (s) ve bununla alakalı olmak üzere birinci fıkradan sonra yeni bir fıkra eklenmiştir (6645 sayılı Kanun, 2015, Md. 84). Daha sonra AYM kararıyla, 6552 sayılı Kanunla eklenen fıkranın bir kısmında iptal kararı vermiştir (AYM, 2015, say. 2015/55). 7061 sayılı “*Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un 85. maddesiyle bahsi geçen maddenin 6. fıkrasında değişiklik yapılmıştır (7061 sayılı Kanun, 2017, Md. 85). 7153 sayılı Kanunla 15 ve 16 fıkralardaki İçişleri ibareleri Çevre ve Şehircilik şeklinde düzenlenmiştir. Son olarak 7261 sayılı “*Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un 33. maddesiyle birinci fıkraya yeni bent eklenmiştir (7261 sayılı Kanun, 2020, Md. 33). Son olarak 16.111.2022 tarihli ve 7421 sayılı torba yasanın 16. Maddesiyle birlikte cemevleriyle alakalı bent kanuna dahil edilmiştir.

Bu madde kapsamında yer alan değişimlerle yeni fıkralar eklenmiştir. 1 (r), 2, 1(s), 3, 1 (ş) ve 9. fıkralar BK’nın kabulünün ardından eklenen fıkralardır. 1 (r) fıkrası ile; elektronik haberleşme istasyonlarına

ücret karşılığında yer seçim belgesi verme konusunda belediyeler yetkilendirilmiştir. Ayrıca bu ücretin Ulaştırma Bakanlığı tarafından belirleneceği yer almaktadır. Düzenlenen 1(s) fıkrası ile belediye sınırları içindeki asansörlerle ilgili teknik inceleme ve kontrolleri yapma veya bu asansörleri devre dışı bırakma görevi belediyelere bırakılmaktadır.

Bu madde kapsamında yapılan değişiklikler, belediyelere birtakım yeni yetki ve görevler tanımlamaktadır. Buradan hareketle ölçek ekonomisinin desteklenmeye çalışıldığı ve değişimlerin adem-i merkezileşmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Tablo 5. 15. madde değişimi

Fıkralar	İlk Hali	Yapılan Değişiklik
3		(s) "bendi uyarınca asansörlerin yıllık periyodik kontrolünü yapacak belediyeler ile yetkilendirilmiş muayene kuruluşlarının sahip olması gereken şartlar, yıllık periyodik kontrol esasları ile yıllık periyodik kontrol ücretleri Türkiye Belediyeler Birliği, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve Türk Standartları Enstitüsü temsilcilerinin de yer alacağı bir komisyon tarafından belirlenir. Konuya ilişkin düzenlemeler, komisyon kararları doğrultusunda Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılır." (2)
1(ş)		"Bisiklet yollarının ve şeritlerinin, bisiklet ve elektrikli scooter park ve şarj istasyonlarının, yaya yollarının ve gürültü bariyerlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, bakımı ve onarımıyla ilgili işleri yürütmek." (6)
4	... "sosyal hizmet ve turizmi geliştirecek projelere İB'nin onayı ile ücretsiz veya düşük bir bedelle amacı dışında kullanılmamak kaydıyla arsa tahsis edebilir."	... "sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve turizmi geliştirecek projelere ÇŞB onayı ile ücretsiz veya düşük bir bedelle amacı dışında kullanılmamak kaydıyla taşınmaz (1) tahsis edebilir. Belediye ve bağlı idareler, meclis kararıyla mabetlere, eğitim kurumlarına, yurtlara, okul pansiyonlarına (4) hastanelere ve cemevlerine (7) indirimli bedelle ya da ücretsiz olarak içme ve kullanma suyu verebilirler."

8 (2)	<p>“ ... ve haciz işlemi sadece gösterilen bu mal üzerine uygulanır. On gün içinde yeterli mal beyan edilmemesi durumunda yapılacak haciz işlemi, alacak miktarını aşacak veya kamu hizmetlerini aksatacak (8) şekilde yapılamaz.”</p>	<p>... (ve haciz ile başlayan ibare AYM tarafından iptal edilmiştir) On gün içinde yeterli mal beyan edilmemesi durumunda yapılacak haciz işlemi, alacak miktarını aşacak (8 AYM tarafından iptal edilmiştir) şekilde yapılamaz. (3)</p>
9	<p>İlk halinde yer almamaktadır.</p>	<p>“Belediyeler, kendisinden izin veya ruhsat almak ya da hat kiralamak suretiyle çalışan ve toplu taşıma hizmeti yürüten gerçek ve tüzel kişilere; nüfus, hattın uzunluğu ve hattı kullanan sayısı kriterlerini esas alarak tespit edeceği hatlardaki toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz veya indirimli olarak yararlananlara ilişkin gelir desteği ödemesi yapabilir.” (5)</p>

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 15).

(1) 6552 sayılı Kanunla değiştirilmiştir. Bu fıkra 6552 Kanunla (2) eklenmiştir.

(2) 6360 sayılı Kanunla 2. fıkra haline gelen bu ibare, 6645 sayılı Kanunla 3. fıkra halini almıştır.

(3) AYM'nin 2015/55 sayılı kararıyla fıkranın ilgili kısımları iptal edilmiştir.

(4) 7061 sayılı Kanunla eklenmiştir.

(5) 7349 sayılı Kanunla eklenmiştir.

(6) 7261 sayılı Kanunla eklenmiştir.

(7) Cemevlerine ibaresi 7421 sayılı Kanunla eklenmiştir.

5766 sayılı “Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 13. maddesiyle birlikte BK'nın muafiyetleri düzenleyen 16. maddesinde yer alan “inşa ve kullanımları” ibaresinden sonra “katma değer vergisi ile özel tüketim vergisi hariç” ifadesi dahil edilmiştir (5766 sayılı Kanun, 2008, Md. 13). Kanuna 7261 sayılı BK'nın 18. maddesi; 12.07.2006 ile 10.12.2018 tarihleri arasında iki defa değişikliğe uğramıştır. 5538 sayılı torba kanununun 29. maddesinin (b) bendiyle birlikte 5393 sayılı Kanunda belediye meclisinin görev ve yetkilerini düzenleyen 18. maddenin birinci fıkrasının (c) bendine cümle eklenmiştir (5538 sayılı Kanun, 2006, Md. 29). 18. maddedeki değişikliğin idari yapıdaki dönüşüme ek olarak planlarda entegrasyonu sağlamak böylece etkin bir yönetim anlayışını getirmekle ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 6. 18. madde değişimi

Fıkralar	İlk Hali	Yapılan Değişiklik
1(c)	“Belediyenin imar plânlarını görüşmek ve onaylamak, büyükşehir ve il belediyelerinde il çevre düzeni plânını kabul etmek.”	“Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyelerinde il çevre düzeni planı ilgili Büyükşehir Belediyeleri tarafından yapılır veya yaptırılır ve doğrudan Belediye Meclisi tarafından onaylanır. ” (Fıkranın ilk haline bu cümle eklenmiştir)
1 (p)	“Yurt içindeki ve İB’nin izniyle yurt dışındaki belediyeler...”	“Yurt içindeki ve ÇŞB izniyle yurt dışındaki belediyeler...”

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 18).

BK’da meclis toplantılarını düzenleyen 20. madde bir kez fıkra eklenerek günümüzdeki içeriğine kavuşmuştur. 5675 sayılı “*Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İÖİ Kanunu ve Belediye Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un 3. maddesiyle bu düzenleme gerçekleşmiştir. Bu değişiklikle belediye başkanına yılda üç defadan fazla olmamak üzere belediye meclisini olağanüstü toplantıya çağırma yetkisi verilmiştir (5675 sayılı Kanun, 2007, Md. 18). Belediye başkanına tanınan bu yetkiyle etkin bir belediye yönetimi teşvik edilmiştir.

BK’nın meclis kararlarının kesinleşmesiyle ilgili hükümleri içeren 23. maddesinde AYM’nin 2010/29 sayılı kararıyla mezkûr maddenin 5. fıkrasında yer alan ve mülki idare amirine belediye meclis kararlarını idari yargıya taşımaya imkân veren fıkra iptal edilmiştir (AYM, 2010). Bu iptal kararının sonucunda yerel yönetimlerin özerkliğini artıran bir boşluk oluştuğu görülmektedir.

6462 sayılı “*Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*”un 70(b) bentleri ile belediye başkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 5393 sayılı Kanunun 38. maddesinin 1(c) bendinde yer alan “özürlüler”, “özürlülere” ifadeleri “engelliler”, “engellilere” olacak şekilde revize edilmiştir. Benzer şekilde belediye başkanlığının sona ermesiyle ilgili 44. maddenin 2(c) bendindeki “sakatlık” ve belediye giderlerinin düzenlendiği 60. maddenin 1(i) bendindeki “özürlülere” ibareleri “engellilik” ve “sakatlık” biçiminde düzenlenmiştir (6462 sayılı Kanun, 2013, Md. 70). Buradaki düzenleme, dezavantajlı gruplara yönelik kavramsal dönüşümün bir sonucudur.

674 sayılı KHK'nın 38. maddesiyle birlikte BK'nın belediye başkanlığının boşalması halinde yapılacak işlemleri içeren 45. maddesine yeni bir fıkra eklenmiştir. Daha sonra bu fıkra 6758 sayılı Kanunun 34. maddesiyle aynen kabul edilmiştir (674 sayılı KHK, 2016, Md. 38). Eklenen bu fıkranın içeriğinde, belediye başkanları veya başkan vekilleri ile meclis üyelerinin terör örgütü iltisaklı olma durumu, yardım ve yataklık suçlarıyla ilgili hallerde bu makamlara 46. madde hükümlerine göre görevlendirme yapılacağı vurgulanmaktadır. Meclis ve encümenin görevlerinin ise 31. maddede sayılan encümen üyeleri tarafından yürütüleceği vurgulanmaktadır. Burada yerel yönetimlerin hizmetlerinde aksamaların ortadan kaldırılması ve etkin bir yönetimin benimsenmesi anlayışıyla hareket edilmiştir.

5793 sayılı torba kanununun 46. maddesiyle birlikte BK'da norm kadro ve personel istihdamını düzenleyen 49. maddenin beşinci fıkrasında değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğe göre 49. maddenin beşinci fıkrasında yer alan "İB'ye ve Maliye Bakanlığına" ibaresi "İB'ye" biçiminde yenilenmiştir (5793 sayılı Kanun, 2008, Md. 46). Daha sonra 6338 sayılı "Bütçe Kanunlarında Yer Alan Bazı Hükümlerin İlgili Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelere Eklenmesine Dair Kanun"un 16. maddesiyle birlikte yine beşinci fıkraya bir cümle eklenmiştir (6338 sayılı Kanun, 2012). Ayrıca sözleşme örneklerinin iletileceği bakanlık 7153 sayılı Kanunla ÇŞB olmuştur. Eklenen bu fıkra ile belediyelerin sözleşmeli personel çalıştırabileceği, işe alımda ilk defa göreve atanma usulünün izleneceği yer almıştır. Son olarak 2023 yılında 7433 sayılı torba yasa ile 3 yıllık süre sonunda karşılığında çalıştırıldıkları kadrolara atanabilecekleri belirtilmektedir. Bu maddedeki dönüşüm idari yapıya uyumlandırma boyutunda gerçekleşmiştir.

AYM'nin 24.01.2007 tarihinde vermiş olduğu 2007/5 No.lu Kararı gereği, 5393 sayılı Kanunun personel devriyle alakalı 50. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan avukatlıkla ilgili bölüm iptal edilmiştir.

Tablo 7. 50. madde değişimi

İlk Hali	Yapılan Değişiklik
"... sözleşmeli personelin pozisyonları, avukat unvanlı pozisyonlar hariç olmak üzere , başka bir işleme gerek kalmaksızın ..."	... sözleşmeli personelin pozisyonları, (İptal edilen ifade) başka bir işleme gerek kalmaksızın ....

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 50).

AYM'nin 2018/99 sayılı Kararıyla birlikte 5393 sayılı BK'nun zabitanın görev ve yetkilerini düzenleyen 51. maddesinin üçüncü fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "meslekten çıkarılma" yetkisinin belediyeye verildiğine dair düzenleme iptal edilmiştir. Ayrıca 7153 sayılı Kanunla mezkur madde içinde yer alan yönetmelik çıkarmakla yetkili bakanlık İB iken ÇŞB olarak değiştirilmiştir (AYM, 2018). AYM'nin burada verdiği kararda yetki bölüşümündeki karmaşıklığın giderilmesi hedeflenmiştir.

15.08.2016 tarihinde yayımlanan 674 sayılı KHK'nın 39. maddesiyle birlikte BK'da hizmetlerde aksamayı düzenleyen 57. maddeye iki fıkra eklenmiştir. 10.11.2016 tarihinde ise 6758 sayılı Kanunun 35. maddesiyle eklenen fıkralar aynen kabul edilmiştir. 57. maddeye eklenen 4. fıkraya göre hizmet aksamasında terör veya şiddet olaylarının olumsuz etkileneceği valilikçe tespit edilirse hizmetlerin Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı, İÖİ veya ilgili kamu kurum ile kuruluşlarına gördürüleceği ve bu bağlamda yapılacak harcamaların İller Bankası tarafından ilgili idareye gönderilen ödenekten kesilerek hizmeti gerçekleştiren idareye aktarılacağı düzenlenmektedir. 5. fıkrada ise belediye ile bağlı idare imkanlarının terör olaylarını dolaylı veya doğrudan desteklediğinin tespiti halinde destek konusu taşınırlara mahallin en büyük mülki idare amiri tarafından el konulacağı yer almaktadır. Ayrıca bu bağlamda görevden uzaklaştırmaya dair iade işleminin aynı makam tarafından yapılacağı ifade edilmektedir. Bu maddedeki değişim 38. maddeyle uyumludur ve hizmetlerde etkin sunumu sağlamaya yöneliktir.

Belediyelerin borçlanmasıyla ilgili hususları içeren 68. maddede 703 sayılı KHK'nın 200. maddesiyle değişmiştir. Bu maddedeki değişim, mevcut mevzuat hükümlerini idari yapıyla uyumlandırmaya yöneliktir.

Tablo 8. 68. madde değişikimi

Fıkralar	İlk Hali	Yapılan Değişiklik
1(f)	“... yatırımlarında Devlet Plânlama Teşkilatı Müsteşarlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca kabul edilen ... Dış kaynak gerektiren projelerde Hazine Müsteşarlığının görüşü alınır.”	“Belediyelerin ileri teknoloji ve büyük tarta da maddî kaynak gerektiren alt yapı yatırımlarında Cumhurbaşkanınca kabul edilen projeleri için yapılacak borçlanmalar (d) bendindeki miktarın hesaplanmasında dikkate alınmaz. Dış kaynak gerektiren projelerde Hazine ve Maliye Bakanlığının görüşü alınır.” (1)
1(e)	... “salt çoğunluğunun kararı ve İB'nin onayı ile yapabilir.”	... “salt çoğunluğunun kararı ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının (3) onayı ile yapabilir.”
1(g)	Kanunun ilk halinde yer almamaktadır.	“Belediyeler ve bağlı kuruluşları ile bunların sermayesinin yüzde ellisinden fazlasına sahip oldukları şirketler tarafından Avrupa Birliği ile katılım öncesi mali işbirliği çerçevesinde desteklenen projelerin finansmanı için yapılan borçlanmalar, çok taraflı yatırım ve kalkınma bankaları ile yabancı devlet kuruluşlarından doğrudan veya İller Bankası Anonim Şirketi aracılığıyla yapılan borçlanmalar ve Su Kanalizasyon ve Altyapı Projesi (SUKAP) kapsamında yürütülecek işler için İller Bankası Anonim Şirketinden yapılan borçlanmalar (d) bendindeki miktarın hesaplanmasında dikkate alınmaz.” (2)
3	“Belediye, varlık ve yükümlülüklerinin ayrıntılı bir şekilde yer aldığı malî tablolarını üçer aylık dönemler hâlinde İB'ye Maliye Bakanlığına, Devlet Plânlama Teşkilatı Müsteşarlığına ve Hazine Müsteşarlığına gönderir.”	“ ... üçer aylık dönemler hâlinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığına gönderir.”

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 68).

(1), (2) 30/03/2023 tarih ve 7447 sayılı Kanunla 1(g) fıkrası eklenmiştir. Aynı zamanda 1(f) fıkrasında “Hazine Müsteşarlığı” yerine güncel idare sistemini ifade edecek şekilde “Hazine ve Maliye Bakanlığı” değişikliği yapılmıştır.

(3) 30.03.2023 tarihli 7446 sayılı Kanunla 1(e) ve 3. fıkralarda daha önce ÇŞB olarak yer alan ibare, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

5793 sayılı 24.07.2008 kabul tarihli torba kanunla 5393 sayılı BK'nın borç ve alacakların takas ve mahsubunu düzenleyen 72. maddesi mülga edilmiştir (5393 sayılı Kanun, 2005).

5393 sayılı Kanunun kentsel dönüşüm ve gelişim alanıyla ilgili hükümlerini içeren 73. madde 17.06.2010 tarihinde kabul edilen 5998 sayılı *"Belediye Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"*un 1. maddesiyle birlikte bütünüyle değiştirilmiştir (5998 sayılı Kanun, 2010, Md. 1). Bu değişikliğin akabinde 6306 sayılı *"Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun"*un 17. maddesiyle birlikte 5998 sayılı Kanunla değiştirilen 73. maddenin birinci fıkrasında yer alan *"yapılabilmesi Bakanlar Kurulu kararına bağlıdır"* ibaresi yerine yapılabilmesi için belediyenin talebi ve ÇŞB'nin teklifiyle Bakanlar Kurulu tarafından karar alınması şartı getirilmiştir (6306 sayılı Kanun, 2012, Md. 17). 6552 sayılı *"İş Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun"*un 122. maddesiyle birlikte mezkûr maddenin yedinci fıkrasının birinci cümlesine ekleme yapılmıştır (6552 sayılı Kanun, 2014, Md. 122). 703 sayılı KHK ile 5998 sayılı Kanunla değiştirilen ÇŞB'nin teklifiyle *"Bakanlar Kurulunca"* ibaresi *"Cumhurbaşkanınca"* şeklinde düzeltilmiştir. Bu maddede son değişiklik ise 7181 sayılı *"Tapu Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"*un 20. maddesiyle birlikte mezkûr maddenin altıncı fıkrasına eklenen cümleyle gerçekleşmiştir (7181 sayılı Kanun, 2019, Md. 20). 73. maddede AYM'nin iptal gerekçesi incelendiğinde, mülkiyet hakkına vurgu yapılarak inşaatların durdurulduktan sonra toplamda on yıl boyunca mülkiyet hakkından kişilerin mahrum kalabileceği göz önünde bulundurulmuştur (AYM, 2012, No. 159).

5393 sayılı BK'nın diğer kuruluşlarla ilişkileri düzenleyen 75. maddesinde 6360 sayılı Kanunla değişiklik ve eklemeler yapılmıştır (6360 sayılı Kanun, 2012, Md. 19). Daha sonra 678 sayılı KHK ile yeni bir fıkra eklenmiş ve 7071 sayılı *"Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun"*un 11. maddesiyle aynen kabul edilmiştir (678 sayılı KHK, 2016; 7071 sayılı Kanun, 2018). Ardından 703 sayılı KHK ile ilgili maddenin birinci fıkrasında düzenlemeye gidilmiştir (703 sayılı KHK, 2018). Son olarak AYM'nin kararıyla birlikte 678 sayılı KHK ile eklenen 4. fıkrada bazı kısımlar yetki unsuru göz önünde bu-

lundurularak iptal edilmiştir (AYM, 2019a, No. 85). Buradaki düzenlemelerin bir kısmı diğer mevzuat değişikliklerine uyumu içerirken, bir kısmı yerelleşmeyi destekleyen ifadeler barındırmaktadır.

Tablo 9. 75. madde değişimi

Fıkralar	İlk Hali	Yapılan Değişiklik
1(c)	"... dernekler özürlü dernek ve vakıfları , Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınmış vakıflar ve 507 sayılı Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu kapsamına giren meslek odaları ile ortak hizmet projeleri gerçekleştirilebilir."	"Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan dernekler, Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınmış vakıflar ve 7/6/2005 tarihli ve 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu kapsamına giren meslek odaları ile ortak hizmet projeleri gerçekleştirilebilir. Diğer dernek ve vakıflar ile gerçekleştirilecek ortak hizmet projeleri için mahallin en büyük mülki idare amirinin izninin alınması gerekir. "
3 (2)	İlk halinde bulunmamaktadır.	"5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun 29 uncu maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesi ile 5253 sayılı Dernekler Kanununun 10 uncu maddesi; belediyeler, il özel idareleri, bağlı kuruluşları ve bunların üyesi oldukları birlikler ile ortağı oldukları Sayıştay denetimine tabi şirketler için uygulanmaz."
4 (1)	"Afet, kitlesel göç ve teröre maruz kalan yerleşim birimlerinin belediyeleri ile bu Kanunun 45 inci maddesinin ikinci fıkrası gereğince belediye başkanı veya başkan vekili görevlendirilen belediyelerde (3), vali veya belediye başkanı..."	Afet, kitlesel göç ve teröre maruz kalan yerleşim birimlerinin belediyeleri (AYM tarafından iptal edilen kısım) vali veya belediye başkanı...

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005, Md. 73).

(1) 678 sayılı KHK ile eklenmiştir.

(2) 6360 sayılı Kanun ile eklenmiştir.

(3) AYM'nin iptali.

6462 sayılı Kanun'un 70. maddesinin 1(d) bendi ile 5393 sayılı BK'nın hizmetlere gönüllü katılımı düzenleyen 77. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "özürlülere" ibaresi "engellilere" şeklinde düzenlenmiştir (6462 sayılı Kanun, 2013, Md. 70). Ayrıca aynı fıkra kapsamında

yönetmelik çıkarma yetkisi İB'den ÇŞB'ye aktarılarak bakanlık isminde de revizyon yapılmıştır (7153 sayılı Kanun, 2018).

11.06.2010 tarihinde 5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu" 47. maddesindeki hükümlerle birlikte BK'nun uygulanmayacak hükümlerle alakalı 84. maddesinde yer alan 5179 sayılı Kanunla ilgili ibare metinden çıkartılmıştır. Bu değişikliğin nedeni kanunun mülga olmasıdır.

Değişim ve Etkileri

5393 sayılı Kanundaki değişimler yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda görülmektedir. Bu değişimler AYM Kararları, KHK'lar ve kabul edilen çeşitli kanunlarla gerçekleşmiştir. (Bkz. Tablo 10).

Tablo 10. 5393 sayılı kanun değişimleri

Değiştiren Kanunun/ KHK'nin veya Anayasa Mahkemesi Kararının Numarası	5393 Sayılı Kanunun Değişen veya İptal Edilen Maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
5538	14, 18	12.7.2006
5568	Geçici Madde 5, Geçici Madde 6	30.12.2006
Anayasa Mahkemesinin 24/1/2007 tarihli ve E.: 2005/95, K.: 2007/5 sayılı Kararı	14, 50	29.12.2007
5594	12	10.3.2007
5675	20	7.6.2007
5747	11	22.3.2008
5766	16	6.6.2008
5793	49, 72	6.8.2008
5951	Geçici Madde 6	5.2.2010
5998	73, İşlenemeyen Hüküm	24.6.2010
5996	84	13.12.2010
Anayasa Mahkemesinin 4/2/2010 tarihli ve E.: 2008/27, K.: 2010/29 sayılı Kararı	23	22/6/2011
6306	73	31/5/2012
6321	Geçici Madde 7	3/6/2012
6360	8, 9, 12, 14, 15, 75	6/12/2012
6338	49	1/1/2013
6462	14, 38, 44, 60, 77	3/5/2013
Anayasa Mahkemesinin 18/10/2012 tarihli ve E.: 2010/82, K.: 2012/159 sayılı Kararı	73, İşlenemeyen Hüküm	23/7/2013
6495	14	2/8/2013

6525	12	27/2/2014
6552	14,15,73, Geçici Madde 8	11/9/2014
6645	15, Ek Madde 1	23/4/2015
Anayasa Mahkemesinin 17/6/2015 tarihli ve E.: 2014/194, K.: 2015/55 sayılı Kararı	15, Geçici Madde 8	26/6/2015
KHK/674	45, 57, Geçici Madde 9	1/9/2016
KHK/678	75	22/11/2016
6758	45, 57, Geçici Madde 9	24/11/2016
7061	15	5/12/2017
	Ek Madde 2	1/1/2018
7071	75	8/3/2018
7099	Ek Madde 3	10/3/2018
	Geçici Madde 10	10/9/2018
KHK/703	4, 11, 12, 68, 73, 75	9/7/2018
7153	4, 8, 12, 15, 18, 19, 49, 51, 52, 56, 62, 65, 68, 69, 71, 74, 76, 77, Ek Madde 3	10/12/2018
7166	Geçici Madde 11	22/2/2019
7181	73	10/7/2019
Anayasa Mahkemesinin 26/6/2019 tarihli ve E.: 2019/27, K.: 2019/56 sayılı Kararı	14	11/9/2019
7201	Ek Madde 2, Geçici Madde 12	Ek Madde 2' ye eklenen fıkralar 1/1/2020 tarihinde, diğer değişiklik 24/12/2019 tarihinde
Anayasa Mahkemesi'nin 14/11/2019 tarihli ve E.: 2018/90, K.: 2019/85 sayılı Kararı	75	13/2/2020
Anayasa Mahkemesinin 17/10/2018 tarihli ve E.:2018/110; K.:2018/99 sayılı Kararı	51	Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak altı ay sonra
7261	15	30/12/2020
7349	15	25/12/2021
7421	14, 15	26/11/2022
7433	49	26/1/2023
7446	68	5/4/2023

Kaynak: (5393 sayılı BK, 2005).

Tabloda yer alan değişimlerle birlikte dönemin gerçeklikleri ve yönetim dinamikleri ile yönetsel yapıyla mevzuat arasındaki ilişkinin kurulması veya uyum sağlanması hedeflenmiştir. Bu noktada YKY'nin desantralizasyon prensibinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca şeffaflık, hesap verebilirlik, etkinlik ve verimlilik gibi ilkeleri önceleyen düzenlemelere rastlanılmaktadır. Son yıllardaki düzenlemelerin ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin getirdiği yeniliklerle yakından ilişkili olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Küreselleşen dünyanın değişim ve dönüşümü, ülkeler üzerinde kaçınılmaz şekilde etkisi olan bir gerçekliktir. Devletler kendi gerçeklikleri çerçevesinde yasa koyma mekanizması içinde kural ve kaideleri belirlemektedir. Koyulan kuralların zaman içinde güncelliğini yitirmesi neticesinde ihtiyaç ve beklentileri karşılayamaması doğal bir durumdur. Soyut olan zaman ifadesinin uzunluk ve kısalık boyutu bizlere kanun koyucunun başarısını gösterebilecektir. Kanundaki değişikliklerin sıklığı ve kabul tarihine bağlı olarak yakınlığı değerlendirildiğinde, karşımıza iki seçenek çıkmaktadır. Birincisi, mevzuatla düzenlenen kamu kurumlarının, çevresel koşullarında ve uygulama boyutunda beklenmedik gelişmeler yaşanmakta ve değişiklik ihtiyacı doğmaktadır. Revizyon bu gerekçelerle yapılmaktadır. İkincisi ise yasama süreçlerinde kanunun uygulanmasına yönelik oluşabilecek eksiklik veya aksaklıkların önceden tahmin edilmesindeki sorunlardır. Her iki durumda kanun maddelerinin güncellenmesi, eklemeler yapılması veya kaldırılması gerekmektedir. Yapılan bu değişikliklerin sıklığı ve birbirlerine yakınlığı yasama organının süreçlere proaktif veya reaktif tutumunu göstermektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği yolculuğunda gerçekleştirdiği idari reformları 2000'li yıllarda hız kazanmaktadır. Bu doğrultuda merkezi ve yerel yönetim düzenlemeleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca büyükşehir belediye sisteminde de önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. 6360 sayılı Kanun'la yerel yönetimlerin etkin hizmet sunumuna yönelik ölçek anlayışı yeniden kurgulanmış, böylece hem sınırların belirlenmesinde hem de büyükşehir belediye sınırlarında yer alan köy tüzel kişi-

likleri kaldırılarak etkin bir belediyecilik anlayışı getirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ayrıca büyükşehirlerde il özel idarelerinin ve belde belediyelerinin kaldırılmasına yönelik düzenleme de yer almaktadır.

2015’de terör olaylarında güvenlik önlemleri üst safhaya yükseltilmiştir. Özellikle bu bölgedeki belediyelere ait organların suç olaylarına karışmasıyla birlikte, belediye mevzuatında ulusal güvenliği ilgilendiren birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Böylece belediye yönetimlerinin terör olaylarını desteklemesi veya bu doğrultuda hizmetleri aksatmasına karşılık idari vesayet güç kazanmıştır. Ayrıca 2016’daki darbe girişimi sistem değişikliğinin temelini oluşturmaktadır. Bu dönemde birçok yeni fıkra ve madde eklenerek yalnızca PKK terör örgütüne karşı değil FETÖ ve diğer terör örgütleriyle de etkin mücadelenin idari düzenlemesi gerçekleştirilmiştir.

Belediye mevzuatındaki dönüşümün önemli bir noktası da Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olmuştur. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Belediyelerin önceki süreçte İB bünyesinde yer alan Mahalli İdareler Genel Müdürlüğüne ait görev ve yetkileri yeni genel müdürlüğe bırakılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı yetkili hale gelmiş ve Belediye Kanunu’nda bu doğrultuda düzenlemeler yapılmıştır. Buna dair görüşler ilgili madde metninde açıklanmaktadır. Nitekim Kanun’un kabulünden günümüze kadarki dönüşümde en önemli unsur, idari yapıdaki dönüşümdür.

5393 sayılı BK ilk 3 yıl içinde 8 değişikliğe uğramıştır. Oysaki yasama mekanizmasının en azından bu kadar kısa sürede değişikliğe gitmesi bir takım öngörülebilir değişimlerin göz ardı edildiğini kanaatini oluşturmaktadır. Nitekim yaklaşık 15 yıllık süreçte 39 değişiklik yapılması da bu kanaati desteklemektedir. 1982 Anayasası’nın vesayetçi anlayışı perspektifinden kanunları denetleyen AYM de burada önemli bir role sahiptir. 7 adet iptal kararıyla AYM’nin yasama organı üzerinde kimi zaman kısıtlayıcı ve bazen de düzenleyici tedbirler aldığı görülmektedir. AYM norm denetimiyle kimi zaman belediyelerin güçlenmesinin önünde durmuştur. AYM’nin almış olduğu kararlara yönelik yeni düzenleme ihtiyacı her zaman karşılanmamış ve kanundaki birtakım boşluklar veya yerel yönetimleri güçlendirici uygulamalar

ortaya çıkmıştır. Her halükârda kanunların kabulü aşamasında Anayasa'ya uygunluğunun görece göz ardı edildiğini söylemek mümkündür.

Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde, yapılan değişikliklerin YKY anlayışıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Özellikle, kamu yönetiminde etkinlik ve verimlilik ilkesine yönelik anlayışın idarenin bütünlüğü prensibiyle bir entegrasyon çerçevesinde kurgulandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca belediyelerin görev alanlarının genişletilmesi desantralizasyon ilkesini ile uyumlu bir sonuç üretmiştir.

Extended Abstract

Analysis of Municipality Law No. 5393 Regulations (2005-2023) within New Public Administration Approach

Salih Batal³

ORCID: 0000-0002-3822-7417

The new public administration approach has become a trend in the world since the 1980s. This approach has had an impact in many countries. Turkey's administrative paradigm has also been affected by this change. Especially in the 2000s, reforms in the administrative field were realized within this framework. In this study, the changes in Law No. 5393 are analyzed within the framework of the new administrative paradigm. The idea of "innovation" and "norm control" have been effective factors in the realization of these changes. The study aims to follow the transformation of municipal legislation in Turkey through the distinction between the first and the last day and to reveal the differences. There is no similar study in the literature covering the period between 2005 and 2023. In this respect, the study is important in terms of contributing to the literature.

As a result of the study, 39 amendments were found within the scope of Law No. 5393 in a period of approximately 15 years. When the frequency of the amendments and the proximity of the amendments depending on the date of adoption are evaluated, two options appear before us. First, there are unexpected developments in the environmental conditions and implementation dimension of public institutions regulated by legislation and the need for amendments arises. Revisions are made on these grounds. The second is the problems in predicting the deficiencies or setbacks that may occur in the legislative processes for the implementation of the law. In both cases, articles of the law need to be updated, added or removed. The frequency and closeness of these amendments indicate the proactive or reactive attitude of the legislature to the processes.

---

³ Associate Professor., Yalova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, E-mail: salihbatal@gmail.com.

Turkey's administrative reforms on its journey to the European Union gained momentum in the 2000s. In this direction, central and local government regulations come to the forefront. In addition, significant changes have also been made in the metropolitan municipality system. With Law No. 6360, the concept of scale was reconstructed for effective service delivery of local governments, and thus, an effective municipalism approach was tried to be introduced both in determining the boundaries and by abolishing the legal entities of villages located within the borders of metropolitan municipalities. In this context, there is also a regulation to abolish special provincial administrations and town municipalities in metropolitan municipalities.

In 2015, security measures were raised to the highest level due to terrorist incidents. Especially with the involvement of the bodies of municipalities in this region in criminal incidents, a number of regulations concerning national security were introduced in the municipal legislation. Thus, administrative tutelage was strengthened in response to municipal governments supporting terrorist incidents or disrupting services accordingly. The coup attempt in 2016 also laid the foundation for the system change. In this period, many new paragraphs and articles were added to the administrative regulation of the effective fight not only against the PKK terrorist organization but also against FETÖ and other terrorist organizations.

Another important point of transformation in municipal legislation was the Presidential Government System. The General Directorate of Local Authorities was established under the Ministry of Environment, Urbanization and Climate Change. The duties and authorities of municipalities that previously belonged to the General Directorate of Local Administrations under the MoE were transferred to the new General Directorate. In addition, the Presidency became authorized and the Municipal Law was amended accordingly. The views on this are explained in the text of the relevant article. As a matter of fact, the most important factor in the transformation from the adoption of the Law until today is the transformation in the administrative structure.

Law No. 5393 underwent 8 amendments in the first 3 years. However, the fact that the legislative mechanism made amendments at least in such a short period of time suggests that some foreseeable changes were ignored. As a matter of fact, the fact that 39 amendments were made in a

period of approximately 15 years supports this opinion. The Constitutional Court, which oversees the laws from the perspective of the tutelary understanding of the 1982 Constitution, also plays an important role here. With its 7 annulment decisions, the Constitutional Court has sometimes taken restrictive and sometimes regulatory measures on the legislature. The Constitutional Court has sometimes prevented the empowerment of municipalities through norm review. The need for new regulations in response to the Constitutional Court's decisions was not always met and some gaps in the law or practices that empower local governments emerged. In any case, it is possible to say that compliance with the Constitution was relatively ignored during the adoption of the laws.

As a result of the findings of the study, it is seen that the amendments made are related to the concept of PRSP. In particular, it is concluded that the principle of effectiveness and efficiency in public administration is constructed within the framework of integration with the principle of integrity of the administration. In addition, the expansion of the mandate of municipalities has produced a result compatible with the principle of decentralization.

Kaynakça/References

- 674 sayılı OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında KHK, 674 (2016). 10 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901M2-2.htm> adresinden erişildi.
- 678 sayılı OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında KHK, 678 (2016). 10 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161122-2.htm> adresinden erişildi.
- 703 sayılı Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı KHK'larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 703 (2018). 12 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf> adresinden erişildi.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 5393 (2004). 15 Haziran 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>
- 5538 sayılı Bütçe Kanunlarında Yer Alan Bazı Hükümlerin İlgili Kanun ve KHK'lara Eklenmesi ve Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 5538 (2006). 20 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060712-1.htm> adresinden erişildi.

- 5568 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, Çalışanların Tasarruflarını Teşvik Hesabının Tasfiyesi ve Bu Hesap-tan Yapılacak Ödemelere Dair Kanun, Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Belediye Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hak-kında Kanun, 5568 (2006). 12 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061230-1.htm> adresinden erişildi.
- 5594 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu, İÖİ Kanunu ve Ma-halli İdare Birlikleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5594 (2007). 19 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070310-1.htm> adresinden erişildi.
- 5675 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İÖİ Kanunu ve Belediye Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 5675 (2007). 28 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070607-3.htm> adresin-den erişildi.
- 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Ka-nunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5747 (2008). 2 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5747&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- 5766 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda ve Bazı Kanun-larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5766 (2008). 25 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/06/20080606M1-1.htm> adresinden erişildi.
- 5793 sayılı Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 5793 (2008). 5 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2008/08/20080806-2.htm> adresinden erişildi.
- 5951 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ile Bazı Kanun-larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 5951 (2010). 7 Temmuz 2023 ta-rihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/02/20100205-1.htm> adresinden erişildi.
- 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, 5996 (2010). 26 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2010/06/20100613-12.htm> adresinden erişildi.
- 5998 sayılı Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 5998 (2010). 8 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2010/06/20100624-2.htm> adresinden erişildi.
- 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 6306 (2012). 11 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16849&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.

- 6321 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6321 (2012).27 Haziran 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120603-9.htm> adresinden erişildi.
- 6338 sayılı Bütçe Kanunlarında Yer Alan Bazı Hükümlerin İlgili Kanun ve KHK'lara Eklenmesine Dair Kanun, 6338 (2012). 3 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120711-1.htm> adresinden erişildi.
- 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6360 (2012). 18 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- 6462 sayılı Kanun ve KHK'larda Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6462 (2013). 21 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm> adresinden erişildi.
- 6495 sayılı Bazı Kanunlarda ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6495 (2013). 21 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130802-1.htm>
- 6525 sayılı Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 6525 (2014). 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/02/20140227-1.htm> adresinden erişildi.
- 6552 sayılı İş Kanunu ile Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılması ile Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun, 6552 (2014). 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140911M1-1.htm> adresinden erişildi.
- 6645 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile Bazı Kanun ve KHK'larda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 6645 (2015). 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150423-3.htm> adresinden erişildi.
- 6758 sayılı OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun, 6758 (2016). 4 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6758&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- 7061 sayılı Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7061 (2017). 7 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171205-12.htm> adresinden erişildi.
- 7071 sayılı OHAL Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun, 7071 (2018). 7 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180308M1-4.htm> adresinden erişildi.

- 7099 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7099 (2018). 19 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180310-9.htm> adresinden erişildi.
- 7153 sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7153 (2018). 4 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181210-4.htm> adresinden erişildi.
- 7166 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7166 (2019). 8 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190222-1.htm> adresinden erişildi.
- 7181 sayılı Tapu Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7181 (2019). 3 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190710-1.htm> adresinden erişildi.
- 7201 sayılı Kamulaştırma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7201 (2019). 9 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191224-25.htm> adresinden erişildi.
- 7261 sayılı Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7261 (2020). 13 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201230-10.htm> adresinden erişildi.
- 7433 Sayılı Devlet Memurları Kanunu ve Bazı Kanunlar ile 663 Sayılı KHK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7433 (2023). 26 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/01/20230126-2.htm> adresinden erişildi.
- 7446 sayılı Çevre Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı KHK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 7446 (2023). 19 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/04/20230405-4.htm> adresinden erişildi.
- Al, H. (2008). *Yeni Kamu Yönetimi*. Değişim Yayıncılık.
- Anayasa Mahkemesi Kararı*. (2005). [Resmi İnternet Sitesi]. 2007/5 Karar Sayısı. 23 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/09/20050929-9.htm> adresinden erişildi.
- Anayasa Mahkemesi Kararı*. (2010). [Resmi İnternet Sitesi]. 2010/29 Karar Sayısı. 24 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100722-6.htm> adresinden erişildi.
- Anayasa Mahkemesi Kararı*. (2012). [Resmi İnternet Sitesi]. 2012/159 Karar Sayısı. 24 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130723-10.htm> adresinden erişildi.

- Anayasa Mahkemesi Kararı.* (2015). [Resmi İnternet Sitesi]. 2015/55 Karar Sayısı. 24 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2015/06/20150626.htm> adresinden erişildi.
- Anayasa Mahkemesi Kararı.* (2018). [Resmi İnternet Sitesi]. 2018/110 Karar Sayısı. 27 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2018/11/20181128-17.pdf> adresinden erişildi.
- Anayasa Mahkemesi Kararı.* (2019). [Resmi İnternet Sitesi]. 2019/85 Karar Sayısı. 27 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2020/02/20200213-6.pdf> adresinden erişildi.
- Anayasa Mahkemesi Kararı.* (2019b). [Resmi İnternet Sitesi]. 2019/56 Karar Sayısı. 27 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2019/09/20190911-20.pdf> adresinden erişildi.
- Belli, A. (2017). Yeni kamu yönetimi anlayışı bağlamında yerinden yönetimin ve yerel yönetimlerin değerlendirilmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 9(16), 101-118. doi:10.20990/kilisiibfakademik.288096
- Bozdoğan, R. (2008). Geleneksel kamu yönetimi yaklaşımı, yeni kamu yönetimi yaklaşımı ve yerel yönetimlere etkileri. İçinde R. Bozdoğan & Y. Demirkaya (Ed.), *Türkiye’de Yerel Yönetimler* (ss. 1-28). Nobel Yayınevi.
- Çevik, S. N. (2022). Paradigma Değişimi Olarak Yeni Kamu Yönetimi ve Çıkmazları Karşısında Arayışlar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 441-450.
- Eryılmaz, B. (2021). *Kamu Yönetimi* (14. Baskı). Umuttepe Yayınları.
- Göçoğlu, V., Kurt, İ. D., & Öktem, M. K. (2019). İdari reformun yüz yılı: Türk kamu yönetimi reformlarının karar verme yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmesi. *Ombudsman Akademik*, 5(10), 39-79.
- Lamba, M. (2015). Türkiye’de yeni kamu yönetimi anlayışının yansımaları: hükümet programları üzerinden nitel bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(1), 127-141.
- Özer, M. A. (2012). *Yeni Kamu Yönetimi* (2. Baskı). Barış Kitap.
- Sezer, Ö., & Büyükpınar, R. (2021). Yeni kamu yönetimi anlayışı ve türkiye’de yerelleşme politikaları. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 80-105.

Salih Batal

1983’de İstanbul’da doğan Doç. Dr. Salih Batal, 2005’de Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü’nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimini, Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Bilim Dalı’nda tamamladı. 2006-2009 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesinde görev yaptı ve birçok projede yer aldı. Batal, 2009’da Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde

Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2011’de Yalova Üniversitesi Çınarcık Meslek Yüksekokulu Yerel Yönetimler Programı’na Öğretim Görevlisi Dr. olarak geçti ve aynı yıl Yrd. Doç. Dr. unvanını aldı. 2018’de Yalova Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’ne atandı. 2020 yılında “Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Politikaları” alanında “Doçent” oldu. Doç. Dr. Salih Batal, lisansüstü, lisans ve önlisans düzeyinde birçok dersler verdi ve lisansüstü tez danışmanlıkları yaptı. Kamu Yönetimi, Siyaset Bilimi, Yerel Yönetimler, Kentleşme Politikaları ve Kentsel Alan Yönetimi konuları üzerine uluslararası ve ulusal düzeyde çok sayıda; kitap bölümü, makale ve bildirileri bulunan Doç. Dr. Salih Batal, bu alanlarla ilgili çalışmalarına devam etmektedir. İyi derecede İngilizce bilen Doç. Dr. Salih Batal, 1 çocuk babasıdır.

Assoc. Prof. was born in Istanbul in 1983. Dr. Salih Batal graduated from Süleyman Demirel University, Department of Public Administration in 2005. He completed his master’s and doctoral studies at Marmara University, Department of Public Administration, Department of Local Administrations and Decentralization. He worked at Istanbul Metropolitan Municipality between 2006 and 2009 and took part in many projects. Batal started working as a Research Assistant at Van Yüzüncü Yıl University, Department of Public Administration in 2009. In 2011, Lecturer Dr. at Yalova University Çınarcık Vocational School Local Governments Program. and became Assistant in the same year. Assoc. Dr. received the title. In 2018, he was appointed to the Department of Political Science and Public Administration at Yalova University. In 2020, he became an “Associate Professor” in the field of “Local Governments, Urbanization and Environmental Policies”. Assoc. Dr. Salih Batal gave many courses at graduate, undergraduate and associate degree levels and served as postgraduate thesis advisors. There are many international and national studies on Public Administration, Political Science, Local Governments, Urbanization Policies and Urban Area Management; Assoc. Prof. has book chapters, articles and papers. Dr. Salih Batal continues his work on these areas. Assoc. Prof. is fluent in English. Dr. Salih Batal is the father of 1 child.

E-posta: salihbatal@gmail.com

idealkent ©

ISSN: 1307-9905 E-ISSN: 2602-2133

DOI: 10.31198/idealkent.1494640

Sayı Issue 45, Cilt Volume 16, Yıl Year 2024-3, 1817-1830

Haber / News

Uluslararası 'Avrupa'daki Kentsel Kıyılar için Sürdürülebilir Açık Çözümler' Projesi Ardından

Elif Mihçioğlu¹
ORCID: 0000-0002-3511-672X

Işıl Ruhi Sipahioğlu²
ORCID: 0000-0002-8994-626X

Öz

Bu yazı, 2019-2023 yıllarında arasında Avrupa Komisyonu'nun Ufuk 2020 Marie Curie Hareketliliği çerçevesinde yer alan 'Araştırma ve Yenilikçilik Değişim Programı' (MSCA-RISE) desteği ile disiplinler arası olarak yürütülmüş, Avrupa'da iklim değişikliğiyle karşı karşıya olan kentsel kıyıların sorunlarını ortaya koymayı ve ortak akıl oluşturmayı hedefleyen 'SOS Climate Waterfront' uluslararası projesinin etkinliklerini ve çıktılarını paylaşmayı ve yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır. Proje, iklim değişikliğiyle mücadelede uyum ve katkı arayışında olan sadece üniversiteleri ve akademisyenleri değil, aynı zamanda ilgili sivil toplum kuruluşlarını, belediyeleri, profesyonelleri, vatandaşları ve konuyla ilgilenen tüm paydaşları bir araya getirmiştir. Projedeki farklı nitelikteki proje ortağı kurumların uzman temsilcileri, karma çalışma grupları oluşturarak, seçilen su kenarında bulunan çeşitli Avrupa kentlerinin iklim değişikliğine karşı dirençliliğini arttırmayı hedefleyen önerilerini, Roma (2), Gdansk (2), Stockholm (1), Selanik (2) ve Lizbon (2)'da düzenlenen birer aylık dokuz farklı çalıştayda geliştirmiş ve bu önerileri proje kapsamındaki farklı konferanslar aracılığıyla ilgili paydaşlara sunmuştur. Yazı, projenin hedef ve kapsamının yanı sıra, ana hatlarıyla her çalıştay kapsamında iklim değişikliği odaklı incelenip geliştirilen öneriler, gerçekleştirilen etkinlikler ve proje çıktısı kitaplarla ilgili bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel kıyılar, Avrupa, iklim değişikliği, dirençlilik, AB projesi

¹ Doç. Dr. Elif Mihçioğlu, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: emihcioglu@etu.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-posta: iruhi@etu.edu.tr

After the International 'SOS Climate Waterfront' Project

Elif Mihçioğlu³
ORCID: 0000-0002-3511-672X

Işıl Ruhi Sipahioğlu⁴
ORCID: 0000-0002-8994-626X

Abstract

This paper aims to share and proclaim the activities and outputs of the international project 'SOS Climate Waterfront', which was carried out interdisciplinary with the support of the European Commission's Horizon 2020 Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA) within the framework of the Research and Innovation Staff Exchange Program (RISE) between 2019 and 2023. The project aimed to address the issues of waterfront cities facing climate change in Europe and create a common sense in problem solving. It sought to bring together not only the universities and the academics seeking adaptation and contribution in combating climate change but also relevant NGO's, municipalities, professionals, citizens, and all related stakeholders interested in the subject. Specialist representatives of partner institutions with diverse backgrounds in the project formed mixed working groups. They developed proposals aimed at increasing the resilience of the selected European waterfront cities to climate change in nine different one-month period workshops held in Rome (2), Gdansk (2), Stockholm (1), Thessaloniki (2), and Lisbon (2). These proposals were then presented to relevant stakeholders through various conferences within the project scope. The paper discusses the objectives and scope of the project, as well as the proposals developed and refined during each workshop focusing on climate change, the activities carried out, and the project output books.

Keywords: Waterfront cities, Europe, climate change, resilience, EU project

³ Assoc. Prof. Dr., TOBB University of Economics and Technology, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: emihcioglu@etu.edu.tr

⁴ Asst. Prof. Dr., TOBB University of Economics and Technology, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, E-mail: iruhi@etu.edu.tr

Giriş

Dünyamız son yıllarda iklim değişikliği ve onun artan etkileri ile mücadele etmektedir. Bu bağlamda, mevcut sorun ve ihtiyaçlardan doğan yeni çözümler geliştirilmesi bilinciyle ortaya çıkan, kısaca 'S.O.S. Climate Waterfront' olarak anılan, açık adı 'Sustainable Open Solutions for European Urban Waterfronts', Türkçesi ise 'Avrupa'daki Kentsel Kıyılar için Sürdürülebilir Açık Çözümler' projesi, Avrupa Komisyonu'nun Ufuk 2020 Marie Curie Hareketliliği çerçevesinde yer alan 'Araştırma ve Yenilikçilik Değişim Programı' (MSCA-RISE) kapsamında desteklenerek 2019 yılında başlamış ve 2023 yılı Haziran ayı sonunda tamamlanmıştır.

Avrupa Komisyonu'nun Ufuk Avrupa MSCA-RISE Programı, nitelik ve nicelik olarak araştırma ve teknoloji alanındaki insan potansiyelini güçlendirmeyi, deneyim şartı aramaksızın her seviyeden araştırmacının kurumunu terk etmeden katılabileceği bir değişim olanağı sağlamaktadır. Program ayrıca, kariyer gelişimini desteklemeyi, uluslararası ve sektörler arası araştırmacı dolaşımını teşvik etmeyi, böylece Avrupa'yı ve katılımcı ülkeyi araştırmacılar için bir cazibe merkezi haline getirmeyi hedeflemektedir (European Commission, 2024). Bu doğrultuda, Ufuk 2020 Programı kapsamında sunulan; yenilikçi araştırma ve eğitim fırsatı, kariyer ve bilgi paylaşımı olanakları, uluslararası ve sektörler arası hareketlilik programı aracılığıyla Türkiye'de ve Avrupa'da özellikle kıyı kentleri odağına alan çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada, üç yanı denizlerle çevrili, bir de iç denizi bulunan Türkiye'yi temsilen TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB ETÜ) Mimarlık Bölümü, Türkiye ve Avrupa'daki kıyı kentlerin iklim değişikliğinden kaynaklanan sorunlarına çözümler arayan 13 ortaklı bu grubun bir parçası olarak projeye katkı vermiştir. Portekiz'den Lusofona Üniversitesi'nin (ULTH) proje koordinatörlüğünde, yine Portekiz'den Portekiz Ticaret ve Sanayi Odası, Polonya'dan Gdansk University of Technology (PG), Gdansk Belediyesi ve The River//Cities Platform, İsveç'ten KTH Royal Institute of Technology (KTH), Intercult Productions, Hollanda'dan Stichting Cpo Noord, Yunanistan'dan Aristotle University of Thessaloniki (AUTH), Major Development Agency Thessaloniki (MDAT) ve İtalya'dan Sapienza University of Rome (Sapienza) ve Alpha Consult Srl gibi proje ortağı ülkelerde, konuyla ilgili farklı kurumların katılımıyla oluşturulmuş bir ortak çalışma grubu tarafından yürütülmüştür.

Bu yaklaşımla proje, sadece yüksek öğrenim kurumlarını değil, aynı zamanda iklim değişikliğiyle mücadelede uyum ve katkı arayışında olan belediyeleri, küçük ve orta ölçekli işletmeleri ve sivil toplum örgütleri gibi ilgili tüm paydaşları araştırmaya dahil etmeyi hedeflemiştir. Avrupa'da iklim değişikliğiyle karşı karşıya bulunan kıyı yerleşmelerin altyapı ve planlamasından, kentsel sağıklaştırma ve tasarımına varan sürdürülebilir çözümler içeren yeni stratejiler oluşturmak için farklı disiplinlerce ortak çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

İklim değişikliğine paralel olarak, son dönemlerde; deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı gelgitler, fırtınalar ve seller, özellikle kentsel kıyı bölgelerinin savunmasızlığını arttırmıştır. Su kenarlarında gerekli dönüşümlerle iklim değişikliğine karşı gerekli uyarılama çalışmalarını yapmamış olan kentler, yüksek maliyetli büyük kayıplar nedeniyle uzun tartışmalar ve/veya davalarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar ve kayıplar, sadece çevreyi, turizmi ve ekonomiyi değil, aynı zamanda bölge halkının gündelik yaşamlarını da derinden etkilemektedir. İklim değişikliğinin yoğun etkileri, hassas bölgelerin dönüştürülmesini ve adapte edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Araştırma Projesi, iklim değişikliğinin kentsel kıyılar üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için mimarlık, kentsel tasarım, planlama ve peyzaj mimarlığı alanlarında Avrupa'nın önde gelen yüksek öğrenim ve araştırma kurumlarını bir araya getirerek, sosyal, çevresel, eğitsel ve teknolojik perspektifler üzerine çok-disiplinli bir iş birliği ağı kurmayı amaçlamıştır. Ayrıca, kentsel kıyıları etkileyen sorunların üstesinden gelmek ve konuyla ilgili farklı disiplinlerden uzmanların görüşlerini birleştirerek iklim değişikliği alanında tamamlayıcı araştırmalar geliştirmeyi hedeflemiştir.

Avrupa'daki Kentsel Kıyılar için Sürdürülebilir Açık Çözümler Projesi, yeni çözümlerin ve stratejilerin bulunmasına olanak tanıyan ve kentsel kıyının kırılganlığını tersine çevirebilecek, sürdürülebilir bir araştırma yapısını geliştirmeyi amaçlamıştır. Yerel uzmanlar, belediye temsilcileri, paydaşlar ve uluslararası akademisyenler birlikte çalışmış, katılımcılar görüş alışverişinde bulunmuş ve ortak bir uyum elde edebilmek için yeni bakış açıları geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın tanımladığı 'insani gelişme kavramı', Proje'nin tüm araştırma faaliyetlerinde kullanılmıştır. Projede yalnızca kaynaklar veya kârlılığın ötesinde, insanlara, becerilerine ve fırsatlara odaklanmak öncelikli kabul edilmiştir.

Proje, ekonomik özelliklerin ötesine geçmeyi ve iklim dönüşümü bağlamında insan yaşamının kalitesini etkileyen kültürel, politik, çevresel ve sosyal özellikleri yansıtmayı amaçlamıştır. Ayrıca, farklı ölçeklerde kentsel ve peyzaj planlamasının, mimari tasarımın ve teknolojinin suyla ilgili stratejilerle nasıl bağlantılı olduğunun anlaşılmasındaki boşluğu doldurmayı amaç edinmiştir.

Kıyılardaki hassas bölgelerde, insan refahı ve sosyo-ekonomik faaliyetlerle ilgili toplumu bilgilendirmek ve önleyici eylem planları kapsamında daha bilinçli çözümler geliştirilmesinde etkin olma yaklaşımına önem verilmiştir.

Elde edilen sonuçların yaygınlaştırılması için en etkili yolun, bölgesel ve uluslararası ağların iş birliğinden geçtiğine inanılmaktadır. Bunu başarmak için de çevre sorunları, akıllı teknolojiler, kentsel tasarım ve kültürel dayanıklılık stratejileri dahil olmak üzere, istikrarlı ve disiplinler arası bir araştırma gündemi gerekmektedir. Bu kapsamda projenin amacı, kentsel çevre için daha iyi stratejiler elde etmek hedefiyle, ulus ötesi en iyi uygulama örnekleri ve çapraz vizyon alışverişinde bulunmak olarak kabul edilmiştir.

Çalışılan kıyı bölgelerinin tarihi ve coğrafi kayıtlarıyla ilgili veriler; çeşitli kalkınma kalıpları, ayrıca beslenme algoritmaları oluşturmak ve yapay zekâ desteğini entegre ederek gelecek için olası senaryoları tasarlamak amacıyla kullanılmıştır. Dirençli kentler bağlamındaki iklim değişikliği çözümlerinin, vatandaşlar da sürece dahil edilerek, zorluklar ve çözümler hakkında gerekli şekilde bilgilendirilir, eğitilir ve yaşam tarzlarında olası adaptasyonlar teşvik edilirse, başarılı olabileceği bilinciyle hareket edilmiştir.

Bu bağlamda, proje kapsamında, 2019-2023 yılları arasında, her biri 4 hafta süren ve ev sahibi kurumlar tarafından koordine edilen dokuz çalıştayda ele alınan vaka analizi ve öneriler ile üç konferans organizasyonu gerçekleştirilmiş ve uluslararası konferanslara özel oturumlarla katılım sağlanmıştır. 2020 ve 2021 yılları için yapılması planlanmış olan tüm çalıştaylar Covid-19 salgını nedeniyle 2022 ve 2023 yıllarına kaydırılmıştır. Proje katılımı, ortaklık içindeki bilimsel mükemmeliyeti sağlamak için, araştırmacılar, doktora öğrencileri ve doktora sonrası araştırmacılar ile kültürel alanda çalışmakta olan kişilere açık tutulmuştur. Çalıştaylar kapsamında, çalıştayın gerçekleştiği kentlerde belirlenen sorunlu kıyı alanlarının analizi ve değerlendirmesi yapılarak öneriler geliştirilmiştir.

Çalıştaylar sırasında, mevcut tartışmayı geliştirmek amacıyla, bilimsel komite tarafından partner kurumlardan dış danışmanlar ve profesyoneller davet edilerek sürece dahil edilmiştir. Seçilen okyanus, deniz, ırmak, dere gibi su kenarı alanlardaki iklim değişikliğinden kaynaklanan çevre koşullarındaki aşırı dalgalanma risklerinin giderilmesi hedefiyle, çalıştayların ilk iki haftasında karma çalışma grupları, tehditleri tartışarak, kıyıları etkileyen geçmiş durumları incelemiş ve gelecekteki olası senaryoları tartışmıştır. Sonraki iki haftada ise, belirlenen bölgeler için öneriler geliştirilmiştir.

Bilimsel komite, kentsel kıyılarla ilgili gerçekleştirilen araştırma ve çalışmalarını paylaşmak için; yerel uzmanları, belediye temsilcilerini, partnerleri ve uluslararası akademisyenleri bir araya getirmiştir. Bu yaklaşımın, gelecek araştırmalar için uygun ortam olan karşılıklı vizyon ve ortak uygulamaların değiş tokuşunda faydalı ve gerekli olduğuna inanılmaktadır. Araştırma grubu, bu tanımlanan çerçeve ve konularla ilgili başlıklarda, dışardan uzmanların uluslararası bilim ve teknoloji konferanslarında yapacağı aktif katılım ve sunumları da desteklemiştir. Ayrıca, organize edilen konferanslara, ilgili belediyeler, planlama ve kültür kuruluşları, çevre kuruluşları ve çeşitli disiplinlerden konuyla ilgilenenler ve vatandaşlar davet edilmiştir. Bu öneriler ve çalıştay faaliyetlerini belgeleyen kitaplar yayınlanmıştır (Bkz. Dipnot 1).

Mart 2019'da ULTH'nin ev sahipliğinde Lizbon'da düzenlenen çalıştayda, 20. yüzyılın başında kayalık kıyı şeridine paralel olan kentsel plajları ve yerleşim alanlarını birleştirmek üzere inşa edilen, ancak artan şiddetli fırtınalar sonucu sahil şeridinin geri çekilmesi ve kumların kaybolması sonucu hasar gören *Cascais Halka Açık Gezi Yolu'na* dair öneriler; Lizbon Halici'nin güney kıyısında yer alan ve 280 kuş türüne ev sahipliği yaparak benzersiz ve hassas bir ekosisteme sahip *Alcochete Bataklığı* üzerine, özellikle hükümetin yakın zamanda bu bölgede yer alan eski bir askeri havalimanını yenileyerek uçuşa açma planı sonucu oluşacak yoğun hava trafiğinin bölge habitatu açısından olası çevresel ve sosyal sonuçları; yakın zamanda dünya çapında öne çıkan ikinci Dünya Sörf Rezervi olarak sınıflandırılan 4 km uzunluğundaki *Ribeira d'Ilhas Dünya Sörf Rezervi* alanında dalga korumasını sağlayan yeni yaklaşımların değerlendirilmesi ele alınmıştır (Garcia, 2019) (Şekil 1).

Şekil 1. Mart 2019'da Lizbon'daki ilk çalıştay

Haziran 2019 ve Ekim-Kasım 2022'de PG'nin ev sahipliğinde Vistula Nehri'nin Baltık Denizi'ne çıkışında yer alan Gdansk'ta iki farklı çalıştay gerçekleştirilmiştir. Kurumuş bataklıklar ve eski öküzboyunuzu göllerinin (Bkz. Dipnot 2) üzerinde kurulmuş olan kentin kıyı bölgelerinin çağlar boyunca periyodik olarak sular altında kalmış olmasından dolayı, değerli bir amfibik ekosisteme sahiptir. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca gözlemlenen yoğun kentsel baskılar peyzaj değişikliklerine yol açmış olmasına ve bugün bile kentsel alanının üçte biri su seviyesinin altında olmasına rağmen kentin hidrolojik bağlamı değişmemiştir ve kentin çoğu sadece düzenli pompalama faaliyeti ile kuru kalabilmektedir. Günümüzde, diğer birçok kıyı kenti gibi Gdańsk da yükselen deniz seviyesi ve deniz suyunu nehre doğru iten şiddetli yağmurlar ve fırtınalar gibi hava olaylarından olumsuz etkilenmektedir. İyi yönetilen bir su koruma altyapısına, özellikle de tutma rezervuarlarına rağmen Gdańsk, Polonya'da sel riskinin en yüksek olduğu kent olmaya devam etmektedir. 2019 yılı çalıştayında, Warzywód Kanalı ve Martwa Wisła Nehri ile bağlantılı *Letniewo Bölgesi; Szczecińskie Rıhtımı'nın Sanayi Sonrası Bölgesi, Martwa Wisła Nehri'nin En Alçak Rıhtımı*; tahkimat hendekleri ve Yeni Motława Kanalı ile Dobra ve

Przyokopowa caddeleri arasında yer alan *Lower City Güney Bölgesi* çalışılmıştır (Şekil 2). 2022'deki çalıştayda ise, *Nowy Port Kıyı Bölgesi, Wislouwście Kalesi, Central Water Meydanı ve Litewska Caddesi Kıyı Bölgeleri* üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Ekim-Kasım 2019 ve Ocak 2022'de AUTH ev sahipliğinde Selanik'te iki çalıştay gerçekleştirilmiştir. 2019'da Selanik sanayi limanının batı ucundan, sanayi bölgesinin başlangıcına kadar uzanan ve kentsel alanlarla sanayi bölgeleri boyunca uzanan Dentropotamos nehrinin çok kirli deltası ve bataklıklardan oluşan Menemeni Belediyesi 'ne ait *Ampelokipoi Sahili* ele alınmıştır. Bu bölgede, giderek bozulan çevresel doku ile beraber yaya erişimi oldukça zor olan ve iklim şartlarına bağlı olarak kısmen sular altında kalan alanlar çalışılmıştır. İlk çalıştaydaki ikinci çalışma alanı, yenden tasarlanarak iyileştirilen ve kentin en sık ziyaret edilen nitelikli kamusal alanlarından biri olan Kalamarya'daki Kelarios Koyu'nun bulunduğu *Kelarios Körfezi*'dir (Şekil 3). Körfez, kültürel mekânlar, spor tesisleri, deniz kulüpleri, büyük ve âtil endüstriyel alanlar, okullar, açık otoparklar ve üst gelir grubu ağırlıklı bir yerleşim bölgesinin yoğun dokusu gibi çeşitli kentsel alan ve işlevlerin bir karışımıdır. Bu doğal kıyı şeridi ve rıhtım, pitoresk görüntüsüne rağmen, ıssız, yapı bloklarının erişimi kısmen engellediği, niteliksiz çevresel koşullara sahiptir (Garcia vd., 2020). 2022'deki ikinci çalıştayda ise, *Selanik Kent Merkezi Sahili*'nin güneydoğu ve güneybatı uçlarındaki iki lokasyona odaklanılmıştır.

Şekil 2. Haziran 2019'da Gdansk Çalıştayı

Şekil 3. Ekim 2019'da Selanik Çalıştayı sırasında gerçekleştirilen çalışma alanı gezisi

Mart-Nisan 2022 ve Şubat 2023'te Sapienza ve Alpha Consult ev sahipliğinde Roma'da iki çalıştay gerçekleştirilmiştir. 2022 çalıştayında üç farklı alan için vaka analizleri ve öneriler geliştirilmiştir. Bunlardan ilki; hem çevresel değerler hem de geniş arkeolojik alanlar içeren uzun kum tepelerine sahip, ancak yoğunlukla turizm ve gri altyapının neden olduğu kaotik kentsel gelişim ve arazi tüketimi temelli bozulma ve ihmaller yaşamakta olan *Tiren Sahil Şeridi*'dir. Özellikle sahilin özelleştirilmesi sonucu ortaya çıkan düşük nitelikli turistik tesislerin varlığı nedeniyle, sahil şeridinden deniz büyük oranda görülememekte ve ulaşılamamaktadır. Bu vaka çalışmasının temel amacı, önemli arkeolojik alanlar, yoğunlukla parçalanmış çevre manzaraları ve deniz arasındaki bağlantıları yeniden kurmaktır. Mavi-yeşil altyapı ile arkeolojik miras alanlarını sistemleştirmek, denize bağlamak, peyzaj ve hidrojeolojik müdahaleler uygulayarak kıyı erozyonunu önlemek için kullanılması önerilmiştir. İkinci çalışma alanı ise, Roma'nın kuzeyinde yer alan ve Mancini Meydanı ve Auditorium Parco della Musica, MAXXI Müzesi, Olimpiyat Stadı, Flaminio Stadyumu ve Palazzetto dello Sport gibi önemli kültürel ve spor mekânlarını barındıran Foro Italico gibi birçok açık alana sahip *Flaminio Bölgesi*'dir. Setler ve Lungotevere'nin inşası, Tiber Nehri ve Flaminio Bölgesi yerel halkın günlük yaşamından uzaklaşmasına sebep olmuş durumdadır. Aslına bakılırsa, kentsel alanlardan nehre çok yakın olanlar bile suyla ilgili değildir ve çoğu zaman onun varlığını inkâr eder niteliktedir. Bu ikinci vaka çalışmasının temel amacı, kentsel peyzajı çevresel ve estetik niteliklerine odaklanarak yeniden keşfetmek ve yeniden yapılandırmak, nehrin kentsel deneyimdeki rolünü güçlendirmek ve aynı zamanda alanı su baskınlarına karşı

korumaktır. Üçüncü çalışma alanı ise, doğu Roma'da bulunan, şehrin eteklerinden geçtiği için çoğu zaman ihmal edilen ve Lazio'nun ikinci büyük nehri olan *Aniene Nehri Vadisi*'dir. Çalışmanın amacı, Aniene nehri ile Roma şehri arasındaki ilişkiyi irdeleyerek, nehrin kentin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesi ve birçok yanlış planlama kararı nedeniyle kaybolan potansiyelinin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktır. İklim şartları, kentsel bağlantılar, bina ve açık alan nitelikleri gibi bir dizi analiz ile başlanan çalışmalarda, kritik sorunlar olarak; nehir kıyısının erişilebilirlik ve görünürlük eksikliği, bölgede suya geçirmeyen zeminlerin hakimiyeti ve yapım yılı 1950'lere uzanan enerji verimliliği dikkate alınmamış binaların varlığı ile mevcut koşullar nedeniyle bölgenin sele dayanıksızlığı, ancak bu sorunlara rağmen bölgenin şehrin geri kalanıyla güçlü bağlantıları olduğu belirlenmiştir. Sonuçta, farklı ölçeklerdeki sorunlara tamamen farklı yaklaşımlarla iki proje önerisi geliştirilmiştir. İlki genel değişimleri işaret eden kentsel ölçeğe odaklanırken, ikincisi yerel halk için küçük ölçekli çözümlere ve onların nehirle olan potansiyel ilişkilerine odaklanmıştır (Garcia vb., 2023). 2023 yılında Roma'da düzenlenen ikinci çalıştayda ise, üç ana tema çerçevesinde 'sürdürülebilir strateji ve kültürel miras', 'kentsel su alanları' ve 'gözeneklilik' odaklı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Sondan bir önceki bu çalıştayda, önceki çalıştaylarda elde edilen veri ve analizler kullanılarak sentez odaklı çalışmalar yapılmasına özen gösterilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Şubat 2023'te Roma çalıştayında gerçekleştirilen bir seminer

Mayıs-Haziran 2022'de KTH ve Intercult ev sahipliğinde Stokholm'de, odağın iklim değişikliğinden etkilenmesi muhtemel olan kentin kıyısında yer alan, sadece artan konut talebiyle değil aynı zamanda kültürel miras, iklim değişikliği, peyzaj ekolojisi ve sosyal kalkınma ile ilgili önemli sorunlarla da karşı karşıya olan üç farklı eski endüstri alanı çalıştayda ele alınmıştır. Stockholm, Baltık Denizi'nin acı su (Bkz. Dipnot 3) ile Stockholm bölgesi için önemli bir tatlı su sağlayıcısı olan Mälaren Gölü ile bulunduğu yerde, iki farklı su kütlesi üzerinde yer almaktadır. Bununla birlikte, kentleşme ve iklim değişikliği açısından gelecekteki zorluklarla karşı karşıya kalındığında ekolojik ve kimyasal durumun korunmasını sağlamak için, iki milyon insan için hayati bir su kaynağı olan Mälaren Gölü'nün su kalitesinin korunmasına büyük önem verilmiştir. Ancak, Stockholm sahilinin iklim değişikliğinin sonuçlarından ciddi miktarda etkilenmesi beklenmektedir ve yükselen deniz seviyesi acil olmaktan ziyade uzun vadeli bir sorun olsa da aşırı hava olayları ve su baskınları dolayısıyla da artan risklerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Birinci bölge, Liljeholmen'nin kuzey batısında, belediye tarafından eski bir sanayi bölgesinden, konut, okul, park ve ofis gibi karma işlevli bir bölgeye dönüştürülmesi planlanan *Lövholmen*'dir. Bölgedeki birçoğu boş ve köhne durumdaki eski sanayi yapılarının bir kısmının yıkılıp, yerine belediyenin 1500 yeni konutu da içeren karma işlevli bir kentsel dönüşüm planlaması mevcuttur. Öte yandan, çalıştaylarda endüstri mirası değeri taşıyan yapıların, korunarak yeniden işlevlendirilmesine yönelik öneriler yapılmıştır. İkinci ve üçüncü bölge olarak, her yıl Stockholm'ü ziyaret eden yolcu gemilerinin yaklaşık yarısının uğradığı modern bir kruvaziyer yolcu terminali barındıran *Frihamnen* ve *Värtahamnen*, Stockholm Kraliyet Limanı olan Norra Djurgårdsstaden'da yer almaktadır. Belediyenin bu bölge için, 3-5 yıl içerisinde yapmayı planladığı; yaklaşık 1.700 konutun yanı sıra, ofis, hizmet binaları barındıran ve yaklaşık 4.000 kişilik yeni iş olanağı sağlayacak olan, aynı zamanda kruvaziyer operasyonların, yani yolcu gemilerinin hizmet vermeye devam edeceği kentsel bir proje önerisi mevcuttur. Värtahamnen içinse, mevcut feribot ve kruvaziyer operasyonların korunup koordineli olarak, 1700 konut ve yaklaşık 20.000 yeni iş olanağı sunulacak karma işlevli bir bölgeye dönüştürülmesi ve mağaza ve restoran gibi ticari faaliyetleri içerecek 600m uzunluğunda sahil yürüyüş yolu yapılması belediye tarafından planlanmaktadır. Çalıştay sırasında üç bölge için de üç temel stratejiyi izleyen öneriler geliştirilmiştir. Bunlar; ömrünü tamamlamış yolcu gemilerinin alanda ekonomik açıdan uygun konutlara dönüştürülmesi, yakın mesafede

bulunan Djurgarden gibi ulusal parklarla biyolojik çeşitliliği destekleyecek nitelikte bağlantıların kurulması ve endüstri mirası yapıların sosyal işlevler barındıracak merkezlere dönüştürülmesidir (Garcia vd., 2023).

Projenin son çalışmayı ise, Mayıs 2023'te Lizbon'da ULTH ev sahipliğinde gerçekleştirilmiş, tüm çalıştay sonuçları kapsayan çıktılar ele alınmış, çevrimiçi sergi ve belgesellerin hazırlanması ile proje tamamlanarak yayınlanmıştır (Şekil 5) (SOSclimatewater Project, 2023).

Şekil 5. Lizbon 2023'te Proje kapanış günü

En son ECTP-CEU European Council of Spatial Planners tarafından 22-24 Nisan 2024 tarihlerinde İtalya'da Napoli'de gerçekleştirilen 14th Biennale of European Towns and Town Planners 2024 kapsamında SOS Climate Waterfront Projesi kapsamında gerçekleştirilen projelerden bir bölümü, gerçekleştirilen özel bir oturumda sunulup tartışmaya açılarak daha geniş kitlelere erişimi sağlanmıştır.

Son yıllarda kamuoyu, medya ve/veya konuyla ilgili açılan hukuki davaların etkisiyle muhalefetle karşılaşan birçok benzer proje, uygulamada kesintiye uğramış durumdadır. Bu tür projeler, uzun süre üzerinde tartışılıp, hassas kültürel değerleri dikkate almaya çalışmakta, ancak nihayetinde bir kenara itilmektedir. Türü zorluklar, alandaki durumu çıkmaza sürüklerken, bölgede yaşayanların yaşam kalitesi son derece olumsuz şekilde etkilenmektedir. Avrupa'daki Kentsel Kıyılar için Sürdürülebilir Açık Çözümler Projesi, bilgi havuzu oluşturma ve iklim değişikliğine dayalı yeni stratejiler geliştirme konusunda, tüm paydaşlarla iş birliği yaparak, bu engelleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

Bu projenin yaygınlaştırma ve erişim faaliyetleri kapsamında, ilgili dizinli dergilerdeki yayınlar, politika özetleri, çalışma raporları, kitapçıklar, ayrıca ilgili diğer kuruluşlara ait programlar, ağlar ile iş birlikleri de dahil olmak üzere sonuçların ve bulguların bilimsel ve kamuya açıklanması teşvik edilmektedir. Çalıştaylar kapsamında üretilen projeler, çevre, toplum ve ulaşım konularını kapsarken, daha geniş kitlelere yaygınlaştırılacak olan 'sürdürülebilir açık çözümleri' geliştirerek tartışmaya açmaktadır.

Kaynakça/References

- European Commission. (2024, 1 Nisan). *About MSCA EC Marie Skłodowska-Curie Actions*. <https://marie-skłodowska-curie-actions.ec.europa.eu/about-msca>
- Garcia, P. R. (Ed.). (2019). *Lisbon 2019 Waterfront Cascais Mafra Alcochete*. Universidade Lusófona.
- Garcia, P. R., Mattoga, M., Mattoga, M. ve Mattoga, M. (Ed.). (2023). *Waterfront Dialectics: Rome and its Region facing Climate Change Impacts*. TAB Edizioni.
- Garcia, P. R., Paka, A., Sakantamis, K. ve Tzaka, A. (Ed.). (2020). *Thessaloniki Fall 2019 Ampelokipi Menemeni Kalamaria*. Aristotle University of Thessaloniki.
- Garcia, P. R., Suleiman, L. ve Larsen, K. (Ed.). (2023). *Climate-Proof Planning, Creative Design Solutions in Stockholm*. KTH Royal Institute of Technology.
- SOSclimatewater Project. (2023, 30 Haziran). *SOS Climate Waterfronts—Digital exhibition*. https://issuu.com/intercult/docs/digital_exhibition_index

Elif Mihçioğlu

Lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Mimarlık Bölümü'nde 1991 yılında, yüksek lisans eğitimini ODTÜ Koruma ve Restorasyon Yüksek Lisans Programı'nda 1996 yılında, doktora eğitimini yine ODTÜ Mimarlık Doktora Programı'nda 2010 yılında tamamlamış, doktora sonrası çalışmasını ise TÜBİTAK bursu ile Columbia Üniversitesi GSAPP'de 2016 ile 2018 yılları arasında gerçekleştirmiştir. 2005 yılından itibaren çeşitli üniversitelerde tam ve yarı zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmış, 2021 yılından itibaren TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde

tam zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Kültürel Mirasın Korunması, kent morfolojisi ve kentsel tasarım araştırma alanları arasındadır.

She received her Bachelor's degree in Architecture from Middle East Technical University (METU) in 1991, her MSc degree in Conservation and Restoration of Historic Sites and Monuments Graduate Program at METU in 1996, and her PhD in Architecture degree at METU in 2010. She pursued her postdoctoral study at Columbia University GSAPP between 2016 and 2018 with a TÜBİTAK scholarship. She has worked as a full-time and part-time faculty member at various universities since 2005 and has been working as a full-time faculty member and Associate Professor at TOBB ETU, Department of Architecture, since 2021. Conservation of cultural heritage, urban morphology, and urban design are among her research areas.

E-posta: emihcioglu@etu.edu.tr

Işıl Ruhi Sipahioğlu

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi, Mimarlık Bölümünde 2005 yılında, yüksek lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde 2008 yılında, doktora eğitimini Politecnico di Milano'da sürdürülebilir bina teknolojileri alanında 2013 yılında tamamlamıştır. 2012 yılından beri TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Mimarlık eğitimi ve iklim değişikliği konularında uluslararası proje çalışmalarını yürütmektedir. Sürdürülebilir bina tasarımı, bina performans değerlendirmesi ve mimarlık eğitimi araştırma alanları arasındadır.

She received her Bachelor's degree in Architecture from Gazi University in 2005, her Master's degree in Architecture from Middle East Technical University (METU) in 2008, and her Ph.D. in the Building Environment and Technology Program at Politecnico di Milano in 2013. She is currently an Assistant Professor in the Department of Architecture at TOBB University of Economics and Technology, where she participates in international projects related to architectural education and climate change. Her research interests include sustainable building design, building performance assessment, and architectural education.

E-posta: iruhi@etu.edu.tr

Sonnotlar

1. Yayınlara projenin resmî web sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir: <http://sosclimatewaterfront.eu/sos/results> ve çalıştaylar sırasında üretilen videolara projenin Youtube kanalından erişilebilir: <https://www.youtube.com/@s.o.sclimatewaterfront6571>

2. Öküzboynuzu gölü (İngilizce'de oxbov lake), bir nehrin geniş bir menderesi kesildiğinde bağımsız bir su kütlesi gibi oluşan U şeklinde bir göl veya havuzdur. Öküzboynuzu gölleri durgun su gölleridir. Gölü besleyen bir dere veya kaynak bulunmadığı gibi, doğal bir çıkışı da bulunmamaktadır. Bu göller sıklıkla bataklığa dönüşürler ve suları buharlaştıkça sıklıkla kururlar.

3. Acı su (İngilizce'de Brackish water), suyun tuzluluk oranının, tatlı suya oranlar biraz daha tuzlu olmasını, ancak deniz suyu kadar tuzlu olmaması hali anlamına gelmektedir.

YAZARLARA NOTLAR

YAYIN İLKELERİ

İDEALKENT, disiplinler veya disiplinler arası bir yaklaşımla kenti merkeze alarak hazırlanan kuramsal ve uygulamalı özgün makalelerin yayınlandığı akademik hakemli bir dergidir. Dergi; Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere, yılda dört kez yayımlanır. İDEALKENT'in yayım dili Türkçe ve İngilizcedir.

İDEALKENT, Kenti anlamada temel bilim alanları ve yaklaşımları olan mimarlık, şehir planlama ve yerel yönetimlerin yanı sıra tarih, sosyoloji, siyaset, antropoloji, sanat tarihi, arkeoloji, kültürel çalışmalar, coğrafya ve kentsel değerlendirmeye konu olan her tür bilimsel çalışmayı anlamlı bulmaktadır. İDEALKENT, bu amaca yönelik olarak üretilen kuramsal ve araştırma temelli özgün çalışmalara açıktır.

Dergiye gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

İDEALKENT'te yayımlanması için gönderilen araştırma makalelerinde verilerin güncelliğine önem verilmektedir. Araştırma verilerinin toplanması üzerinden 5 yıl veya daha fazla süre geçmiş ise araştırmaların güncelliğini kaybettiği yönünde görüş bildirilmektedir. Bir makalenin İDEALKENT Dergisi'ne sunulması, çalışmanın orijinal olduğu ve yazar(lar)ın başka bir kurumdan herhangi bir telif hakkı olmadığı anlamına gelir. İDEALKENT'te yayımlanan yazıların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazarlar İDEALKENT'e gönderdikleri makalede kullandıkları çizim, fotoğraf ve görsel malzemelerin kullanımından sorumludur.

Makaleler APA'7.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayım biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen makaleler için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ve İngilizce olmalı ve her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, İDEALKENT makale şablonuna uygun biçimde içermelidir. Makalenin başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Key Words verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin İDEALKENT makale şablonuna uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar, bilgisayar ortamında ve dizgi programlarında kullanılacak şekilde Word formatında şablona uygun olarak gönderilmelidir.

İDEALKENT'e gönderilen makalelerin değerlendirme süreci şu şekildedir:

Makale gönderildikten sonra iki hafta içinde editörler; makaleyi şekil, içerik ve dergi politikalarına uygunluğu ile makalenin literatüre katkısı, yöntemi, bulguların ve analizlerin sunumunu dikkate alarak inceler. Uygun bulunan makaleler değerlendirilmek üzere hakemlere gönderilir. Şekil ve içerik olarak uygun olmayan makaleler reddedilir.

Ön incelemede uygun bulunan makaleler iki ayrı hakeme gönderilmektedir. İki hakemin görüş ayrılığı durumunda, üçüncü bir hakemin görüşüne müracaat edilmektedir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, yazardan raporlar çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da makalenin reddedilmesine karar verilmektedir. Gönderilen makalelerin en az iki hakemin olumlu değerlendirmesinden sonra yayımlanıp yayımlanmayacağına editörler tarafından karar verilmektedir. Kabul edilen ya da reddedilen makalelerin gerekçeleri yazarlara iletilmektedir.

Düzenleme istenen makalelerde yazarlar yaptıkları ve yapmadıkları düzenlemeleri gerekçeleri ile birlikte bir Word dosyasında açıkça belirtmeli ve hakemlerin görebilmesi için sisteme yüklemelidir.

Dergiye gönderilen makalelerden aşağıdaki şartları taşımayan makaleler doğrudan reddedilmektedir:

- Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır (Belirtilen kelime aralıklarından atf ve kaynakça yazımına kadar bütün detaylar yazım kurallarına uygun olmalıdır).
- Dergiye gönderilen çalışma Makale Şablonuna yüklenerek gönderilmelidir.
- Makale Genişletilmiş İngilizce Özet (Extended Abstract) ile birlikte gönderilmelidir.
- Makale ile birlikte Benzerlik Denetim Raporu mutlaka gönderilmelidir.
- İnsanlarla yapılan araştırmalar için etik onay belgesi eklenmelidir.
- Makale Telif ve Etik Sözleşmesi mutlaka doldurulmalıdır.

Makalelerin En Sık Ret Gerekçeleri

- Makalenin yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanmamış olması.
- Kaynak ve atıflarda APA 7'nin kullanılmaması ya da özensiz ve hatalı olarak kullanılması.
- Makalede amaç, kapsam, önem ve yöntem gibi temel hususların açık bir şekilde tanımlanmamış olması.
- Makalenin yönteminin açık bir şekilde tanımlanmaması, özellikle nicel çalışmalarda evren örneklem ilişkisinin uygun bir şekilde açıklanmaması.
- Makalenin abstract ve extended abstract'ının İngilizcesinin iyi olmaması.
- Makalenin dilinin yeterince açık olmaması.
- Çok spesifik bir alanda hakem bulmanın oldukça güç olacağı düşünülen makaleler.
- Nezaket kurallarına uygun bir şekilde iletişim kurulmaması.

YAZIM KURALLARI

İDEALKENT'e gönderilen aday makaleler başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makaleler APA'6.0 Publication Manual (<http://www.apa.org>) yayın biçimine uygun olarak hazırlanmalıdır.

İDEALKENT'e gönderilen yazılar için bir sayfa sınırlaması yoktur. Ancak, yazıların 4000-7000 arası kelime sayısında olması tercih edilmektedir. Gerekli kısaltma ve uzatmalar yazarla iletişim içinde yapılabilir.

Makaleler Türkçe ya da İngilizce olarak yazılabilir. Makalenin her biri en az 150 en fazla 200 kelimeyi aşmayacak şekilde Türkçe ve İngilizce yazılmış Öz ve Abstract'ı, [İDEALKENT makale şablonunda](#) yer aldığı biçimde verilmelidir. Yazının başlığı kısa olmalı ve 15 sözcüğü geçmemelidir. Ayrıca 3 - 5 arasında Anahtar Sözcükler ve Keywords verilmelidir.

Araştırma makalelerinde problem giriş bölümü içinde açıkça belirtilmelidir. Giriş bölümünü sırasıyla yöntem, bulgular, tartışma ve sonuç bölümleri izlemelidir. Deneme-derleme türü makalelerdeki bölüm başlıkları ise içeriğe uygun olarak belirlenmelidir.

Makalelerin [İDEALKENT makale şablonuna](#) uygun olarak hazırlanmış olması ve ilk sayfa hariç makalenin herhangi bir alanına yazar isim ve adresleri yazılmaksızın sisteme yüklenmesi gerekmektedir.

İlgili makale şablonunu internet sitesinden indirebilirsiniz!